

היחידה להלכה יישומית

"האי יומא דקא גרים"

כיצד להתייחס ליום העצמאות?

חלק א

פנימי

דפי עזר לשיעורו של:

הרב מנחם בורשטין

אייר תשע"ד

מכון פורענייה

תוכן עניינים

1	לתוקף קדושתו של יום עצמאותנו- הרב צבי יהודה קוק
2-3	החלטות הרבנות הראשית לישראל
4	תפילה לשלום המדינה
5-6	סדר התפילות לליל יום העצמאות
6'א-6 ז	תפילות יום הזיכרון ויום העצמאות-שטראוס-עמיאל
7-11	השאלות המרכזיות על יום העצמאות – פרופ' נחום רקובר
12-33	פרקי מחקר ליום העצמאות – פרופ' אהרן ארנד
34-38	פרקי מחקר ליום העצמאות - השלמות – פרופ' אהרן ארנד
39-48	יום העצמאות ויום שחרור ירושלים- הרב יששכר יעקובסון
49-58	גואל ישראל – פרקי אורות ליום העצמאות:
49-50	גואל ישראל – עצומו של יום
51-53	גואל ישראל – הצפיה לישועה
53-56	גואל ישראל – רמזי היום
56-58	גואל ישראל - מצוות השם
58	גואל ישראל – הליכות היום
59-63	חיוב ההודאה ביום העצמאות – הרב אברהם כהנא שפירא
63 א'-63 ה	שיחת מרן ראש ישיבת מרכז הרב הגר"א שפירא זצ"ל ליום העצמאות
64-65	דרכי משה – הרב משה כלפון
66-70	קטעי מכתב מהמחבר בענין ספר "התדעה" – הרב אליהו כי טוב
71-79	כבשי דרחמנא –הרב אליהו כי טוב
80-81	יום העצמאות כהמשך לפורים הקהילות - הרב מנחם סליי
82-100	גואל ישראל – פרקי אורות ליום העצמאות מבית מדרשו של הרב צבי יהודה הכהן קוק:
82	גואל ישראל – להרבות שמחה ביום העצמאות
83-86	גואל ישראל – המדינה כהתקיימות חזון הגאולה
87-88	גואל ישראל – לתוקף קדושתו של יום עצמאותנו
88-92	גואל ישראל – מזמור י"ט למדינת ישראל
92-95	גואל ישראל – לכו חזו מפעלות ה'
95-96	גואל ישראל – כיבוש הארץ
96-100	גואל ישראל – בנין מדינת ישראל ומלכות ישראל
101-158	הרבנות הראשית ויום העצמאות – הרב שמואל כץ
158 א'-	חידוש שלא היה כמותו מימי בית שני- הרב שמואל כץ
158 ז	עושים אותו יו"ט בהלל גמור ובהודאה למלך הכבוד ב"ה – הרב יוסף מאשש
160	

"סוגיות אקטואליות במקורות היהדות"

דף הסבר

מחלקת ההדרכה של מכון פוע"ה עוסקת במתן שיעורים ובארגון ימי עיון לרבנים, לרופאים ולציבור הרחב בעיקר בענייני רפואה והלכה.

במהלך השיעורים הללו התברר, שקיימת בתקופתנו התעניינות רבה ביחס התורה לנושאים אקטואליים בכלל. בעקבות זאת הרחבנו את מגוון הנושאים, שבהם עוסקים השיעורים, מעבר לתחומי הרפואה וההלכה, ולשם כך ריכזנו חומר מתאים בנושאים השונים.

החומר שנבחר כולל בדרך כלל את המקורות היסודיים בנושא הנלמד וכן אוסף של מאמרים המסכמים את הנושא. (בשל כך, יתכן שתהיה חפיפה בין מספר מאמרים, שכל אחד מהם מסכם את הנושא בהדגשים שונים). במקרה שלא מצאנו מאמרים המסכמים את הנושא, השתדלנו להביא את המקורות היסודיים ואת התשובות העיקריות שנכתבו בנידון, על מנת שאפשר יהיה בעזרתם להכין מאמר מסכם או שיעור.

אוסף המאמרים יאפשר ללומדים להמשיך ולהעשיר את עצמם בלימוד הנושא מעבר למה שניתן להספיק במהלך השיעור, וכן יוכל להועיל למעוניינים להכין שיעורים בנושאים הנידונים.

המאמרים המופיעים בחוברת נכתבו על דעת כותביהם, ואין בהבאתם משום הסכמה עם תוכנם. פעמים אף הבאנו מאמר שאינו מקובל, על מנת להתמודד עם הבעייתיות העולה ממנו. הקובץ הנוכחי הוא לצרכים פנימיים בלבד ועל כן אינו מיועד למכירה או למטרות רווח. ההנהלה שוקלת אפשרות של פניה למחברים, על מנת להוציא את הדברים לאור.

הנהלת המכון מודה לנדיבי העם, שסייעו בהדפסה הראשונית של החומר.

נשמח לקבל הארות והערות

בברכה,

הרב מנחם מרדכי
ראש המכון

המלצה

לפעילותו הברוכה של מכון פוע"ה יצא שם נכבד ובכל הארץ יצא קום ובקצה תכל מליהם.

מחלקת ההדרכה של המכון מוציאה לאור ספרים וחוברות לרוב, אשר הם אבן יסוד בלימוד ענייני רפואה והלכה.

הנה בשנים האחרונות נשאם ליבם להעשיר את הציבור במפעל מיוחד של איסוף חומר על סוגיות אקטואליות במקורות היהדות.

רבני המכון ובראשם הרב מנחם בורשטיין שליט"א, שמו לב שישנה התעניינות רבה בציבור בדעת היהדות על סוגיות אקטואליות מחיינו.

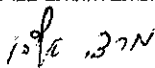
ועל כן, לקח על עצמו ראש המכון, לאסוף חומר בנושאים שונים, על מנת שיוכלו רבים ללמוד כל נושא לעומק. וכדי שיוכל כל רב או מורה להכין את השיעור כשהחומר הרב מסוכם ומוכן לפניו.

זכינו, ועל נושאים רבים ביהדות נכתב רבות, ואדם המעוניין ללבוש נושא מסוים קשה לו להספיק לאתר בספריות את כל המאמרים. ויפה עשו שהביאו הכול כשולחן ערוך בפני הלומד.

במשך הזמן הספיקו כבר להכין כמה מאות חוברות וכעת הם שוקדים על הוצאתם לאור. כל מפעל שמטרתו להגביר את הלימוד בעם ישראל, יבורך. ובמיוחד יבורך מפעל זה אשר גורם ללימוד תורה מתוך העמקה, ומתוך הרחבת הדעת והוא אחד ממפעליו הרבים והמבורכים של הרב המבורך הרב מנחם בורשטיין שליט"א ראש מכון פוע"ה.

הנני מברך בכל מילי דמיטיב את כל המסייעים למפעל חשוב זה, ומרבים ומוסיפים ללא ימוש ספר התורה הזה מפיו.

הכותב והחותם בברכה,

מרדכי אליהו

הראשון לציון הרה"ג הראשי לישראל לשעבר

הרב צבי יהודה הכהן קוק לתקף קדושתו של יום עצמאותנו

כמו שאמרו חז"ל על נפלאות הזכייה להגיע אל מקומנו זה, שהוא 'דוכתא דמשה ואהרן לא זכו', כן הננו עומדים עתה בנפלאות זכייתנו להגיע כאן אל זמננו זה, אשר כמה גדולים וקדושים לא זכו לו. כמו כל נעימות גורלנו ברוממות הבחירה האלהית בישראל, הקבועה ביסוד מהלכם של דורות עולם ואדם, כן החלטיות גאולתנו המופיעה עלינו ועל ידינו, מתוך הקץ המגולה וכל תוצאותיו ומסיבותיו, שלשלאות נפתוליו ומכשיריו, הרוחניות והמעשיות, לישראל ולאומות, בין שהיא מובנת לנו ומוסמכת מאתנו ובין שאינה מובנת לנו ומוסמכת מאתנו. 'מאת ד' היתה זאת היא נפלאות בעינינו'.

הנה הגענו, דרך כל קרבנותינו המרובים והנוראים שבארץ ושבגולה, עם כל הניסים והנפלאות שנתגלו במערכותינו הצבאיות והמדיניות, אל פרק זמננו זה ואל קיום-מצבנו זה. אמנם נס-הניסים ופלא-הנפלאות, היסוד והשורש של כל אלה אשר הראנו ד', הלא הוא ענינו של היום הזה: הכרזת ההחלטה כי קמה ותחי מדינת ישראל, כי התחילה קמה וגם נצבה עצמאות שליטתנו על ארץ-אבותינו מורשת נחלתנו.

'האי יומא דקא גרים'. אומץ-הגבורה ועוז הרוח הזה של אנשי צבא-ריותנו, אשר נתכנסו ביום ה' אייר בבית-המשכיות בתל-אביב והודיעו אל מרחבי העולם כולו וממשלותיו כי יש מדינת ישראל, ואלה סברו וקיבלו ברצון ובהיוב וכגל של אגוזים המשיכו לסדר הכרה, התקרבות ויחסים — אחד הוא עם רוח הגבורה הנשגבה של גיבורי צבאותינו קדושינו, לכל פלגותיהם, מוסרי נפשותיהם הטהורות על קדושת ד' וארצו ועמו ותור-תו, אחד הוא מתוך המקור האחד של אזור ישראל בגבורה ועושר בתפארה, המוליכו קוממיות לחרות עולם ומחדש ימיו כקדם בתשובת נחלתו וחזרת שכינתו. אומץ-הגבורה הזה, במסירות הנפש ובהתמסרות הרוח, אשר הפית בתוכנו אלהי אבותינו קורא דורותינו, הוא הנהו יסודם ושרשם של כל הניסים והנפלאות אשר בהתגלותו זאת עלינו בהגיעו אותנו אל זמננו זה ואל קיומנו זה. על דברי הגמרא בבבא מציעא קו, א, כי 'הצלת הרועה את הצאן מן הזאב ומן הארי חשובה היא בתור נס כמו גם מה שנאמר בדויד שהכה את הארי ואת הדוב להצלת צאנו, מבואר בתוספות שם כי זהו 'ברוח הגבורה והדעת להלחם' שבא עליו במצבו זה; מבואר כי 'רוח הגבורה והדעת' המתגלה באדם, להתגבר על כוחות המשחיתים ומתנגדים לקיומו, הוא נס המופיע ממרומים, בכוח הדחיפה הרוחנית העליונה והפנימית, העושה את ההתעוררות וההתאמצות ואת ההתחכמות וההתגברות לתנופת ההצלה והתקומה. ואם כך הוא במעשה הצלה ישועה של דויד, במרעית צאנו הפרטית, בטרם היותו מלך ישראל, ומזה נמשכת הגדרה זו גם לכל מצב של אדם פרטי — על-אחת-כמה-וכמה בענין כלל-ישראל ומהלך ישועתו ומעשה הצלתו ותקומתו, שהננו באים כאן במגע ישיר וברור וגלוי 'ברוח הגבורה והדעת' המופיע עלינו, גם בניסא רבא וגם בניסא זוטא ומנצחנו בנגינותיו. רוח הגבורה הזה נמשך ממקור הנשמה של כנסת ישראל כולה וממרומי מעמקיה, מאת הנותן נשמה לעם עליה ורוח להולכים בה, למתנחלים עליה ומחדשים בה את תחיית אמתם ואת תשובת טהרם. 'ממעמקי הגניזה של הנשמה נקח את האור אשר יחיה את העם כולו להעמידו על רגליו — הרוח הגדול והנעלה, השואף לגדולי גדולות, הוא רק הוא מחויק את החיים ואת האנשיות בהודיה ובגבורתו' (אגרות הראיה, ב, עמ' קצד).

החלטות הרבנות הראשית לישראל

בנשיאותם של הרבנים הראשיים

הרב יצחק אייזיק הלוי הרצוג והרב בן-ציון מאיר חי עוזיאל

יום העצמאות

החלטה משנת תשי"י

סדר היום של חג העצמאות בש"ק ה' אייר — התפללות והודיות

א. ערבית בליל ש"ק

א. אחרי ה' מלך' ותיכף למזמור זה, לקרוא בקול פסוקי תהלים הללו: מזמור ק"ב, פסוק י"ד, אתה תקום תרחם ציון, עד (ועד בכלל) פסוק כ"ג, בהקבץ עמים יחדיו וממלכות לעבד את ה'.
ב. לפני עלינו לשבח חצי הלל (בלי הברכות).

ב. שחרית ביום ש"ק

אחרי הברכות האחרונות על ההפטר תיכף לסיום מקדש השבת קורא בקול רם הפסוקים הללו, מתוך עלון מיוחד:
ישעיה מ' א'-ה' (וה' בכלל), ירמיה [ ] י"ד-ט"ו (וט"ו בכלל) ירמיה כ"ג, ה'-ח' (וה' בכלל), ירמיה ל"א, ו'-י"א (וי"א בכלל), יחזקאל ל"ו, ח'-י"א (וי"א בכלל), ל"ז, י"ג-י"ד (וי"ד בכלל), הושע ב', א'-ב', יואל ג', ה', עמוס ט', י"ג-ט"ו (וט"ו בכלל), עובדיה כ"א, יונה ב', ה'-י' (וי' בכלל), מיכה ד', א'-ה' (וה' בכלל), נחום ב', א', חבקוק [ ] י"ח-י"ט, צפניה [ ] י"ט ב', חגי [ ] ד'-ה', זכריה [ ] י"ד-י"ז (וי"ז בכלל), מלאכי [ ] כ"ג-כ"ד (ועד בכלל) ומסיים בפסוק כ"ג. אזכרה חצי קדיש. מוסף.

החלטה משנת תשי"א

סדר התפללות והודיות ביום ו' חג העצמאות למדינת ישראל

אור ליום ו'

לובשים בגדי שבת ומתכנסים לבתי הכנסת לתפלת ערבית.

קוראים פרקי תהלים: ק"ו, צ"ז, צ"ח.

מפזמון 'לכה דודי': התעוררי, לא תבושי, ימין ושמאל וכו'.

החרוז החוזר: זה היום עשה ד' נגילה ושמחה בו.

תפלת ערבית בנעימה חגיגית.

אחרי תתקבל — פתיחת הארון: שמע ישראל (בקול רם) ד' הוא האלקים (ג"פ).

הקהל: מי שעשה נסים לאבותינו ולנו וגאל את ישראל מעבדות לחרות, הוא יגאלנו גאולה שלמה בקרוב ויקבץ נדחינו מארבע כנפות הארץ, חברים כל ישראל ונאמר אמן.

הש"ץ אומר:

וכי תבואו מלחמה בארצכם על הצר הצורר אתכם והרעותם בחצוצרות ונזכרתם לפני ד' א' ונושעתם מאויביכם, וביום שמחתכם וגו'.

תקיעה גדולה.

לשנה הבאה בירושלים הבנויה.

הקהל אומר:

יהי רצון מלפניך ד' א' ואלקי אבותינו כשם שזכינו לאתחלתא דגאולה כך נזכה לשמוע קול שופרו של משיח.

הש"ץ וקהל:

שיר המעלות בשוב ד' (במנגינת 'התקווה').

ספירת העומר, עלינו לשבח, אדון עולם.

מברכים איש את רעהו: לגאולה שלמה!

סעודת ערב חגיגית: מדליקים נרות ועוסקים בשירות ותשבחות.

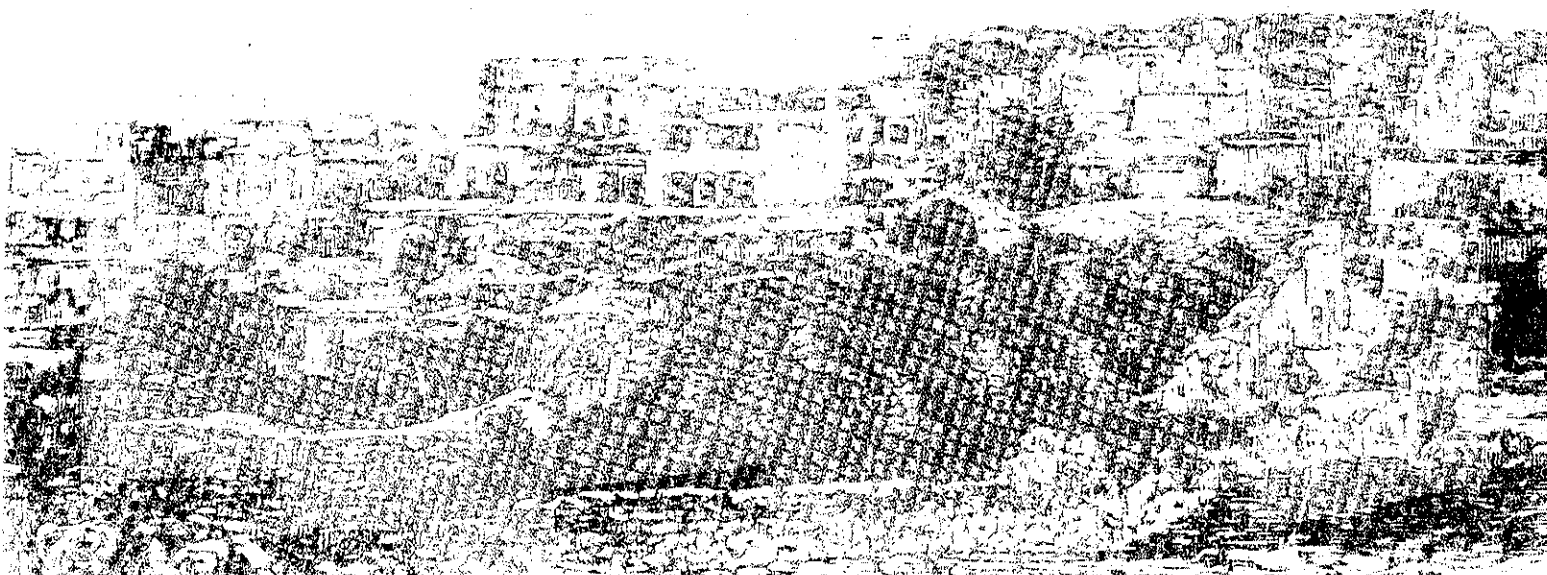
בפסוקי דזמרה מוסיפין למנצח וכו', או ישיר (פסוק-פסוק).
 אחרי חזרת הש"ץ: מי שעשה נסים לאבותינו ולנו וכו' ויקבץ נדחינו
 מארבע כנפות הארץ ונאמר לפניו שירה חדשה הללויה.
 הלל השלם (בלי ברכה).
 מקריאין בניגון ההפטר: עוד היום בנוב לעמוד.
 תפילה לשלום המדינה.
 דרשת הרב.
 תפלת התשובה.
 אזכרה. אב הרחמים.
 אשרי ובא לציון וכו'.
 בסיום התפלה: שירת אני מאמין.
 ערבית (ערבית במוצאי ש"ק)

מתחילים בפרקי תהלים, פסוק בפסוק: ק"ו, צ"ז, צ"ח.
 אומרים: 'מקדש מלך וכו', 'התעורר וכו', 'התנער וכו', 'לא תבושי
 וכו', 'ימין ושמאל וכו',
 תפילת ערבית בנעימה חגיגית.
 אחרי תתקבל — פתיחת הארון. אומרים 'שמע ישראל' בקול רם. שלש
 פעמים 'ה' הוא האלקים'.
 הש"ץ אומר פסוקי במדבר פר' י', פס' ט', י': וכו' תבואו מלחמה וכו'.
 וביום שמחתכם ובמועדיכם וכו'.
 תרועה בשופר. כל הצבור אומר: יהי רצון מלפניך ה' אלקינו ואלקי
 אבותינו כשם שזכינו לאתחלתא דגאולה כך נזכה לשמוע קול שופרו
 של משיח.
 ברכת שהחיינו: ויברך דוד את ה' לעיני כל הקהל ויאמר דוד ברוך אתה
 ה' אלקי ישראל מן העולם ועד העולם שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן
 הזה.
 מזמור שיר המעלות בשוב ה'.
 עלינו לשבת. ספירת העומר.
 מברכים איש את רעהו במועדים לשמחה ולגאולה השלמה לשנה הבאה
 בירושלים הבנויה.
 עושים בלילה סעודת מצוה חגיגית בשירות ותשבחות. בשעת הסעודה
 מדליקים נרות.

שחרית

במדת האפשרות עורכים בבתי הכנסת רק מנין אחד, בשעה הקבועה
 לתפילה בשבתות וימים טובים.
 אחרי חזרת הש"ץ אומרים: מי שעשה נסים לאבותינו ולנו וגאל את
 ישראל מעבדות לחרות הוא יגאלנו גאולה שלמה בקרוב, ויקבץ נדחינו
 מארבע כנפות הארץ ונאמר לפניו שירה חדשה הללויה.
 הלל השלם (בלי ברכות). חצי קדיש.
 מקריאים בניגון הפטרה (בלי ברכות): עוד היום בנוב לעמוד וכו'
 (הפטר אחרון של פסח בחו"ל).
 תפילה לשלום המדינה.
 דרשת הרב.
 פתיחת הארון.
 תפילת התשובה: יה"ר מלפניך א-ל מלך יושב על כסא רחמים הרוצה
 בתשובה שתתן בלבנו ובלב כל עמך בית ישראל אהבתך ויראתך לירא
 אותך כל הימים ותן בלבנו פחד הדר גאונו ונשוב לפניך בלב שלם כמו
 שכתוב בתורת משה עבדך ושבת עד ה' אלקיך ושמעת בקולו ככל אשר
 אני מצוך היום אתה ובניך בכל לבבך ובכל נפשך ושב ה' אלקיך את
 שבותך וירחמך ושב וקבצך מכל העמים אשר הפיצך ה' אלקיך שמה.
 השיבנו ה' אליך ונשובה חדש ימינו כקדם.
 עריכת 'יוזכר' לחללי השואה בגולה ולגבורי ישראל שנפלו חלל במלחמה
 על עצמאותנו. אב הרחמים.
 אשרי ובא לציון וכו'.
 אחרי התפילה שירת 'אני מאמין' בביאת המשיח וכו'.
 סעודת מצוה חגיגית כג"ל בערבית.
 אין אומרים תחנון גם בתפילת המנחה.

אֲבִינוּ שְׂבָשְׁמִים, צוּר יִשְׂרָאֵל וְגוֹאֲלוֹ, בָּרַךְ אֶת־מְדִינַת
יִשְׂרָאֵל, רֵאשִׁית צְמִיחַת גְּאֻלָּתָנוּ. הִגֵּן עָלֶיהָ בְּאֶבְרַת
חֲסִדָּךְ וּפְרֵשׁ עָלֶיהָ סֶכֶת שְׁלוֹמָךְ, וּשְׁלַח אוֹרְךָ וְאַמְתָּךְ
לְרֵאשִׁיָּהּ, שְׁרִיָּה וְיוֹעֲצִיָּה וְתַקְנָם בְּעֵצָה טוֹבָה מִלְּפָנֶיךָ.
חֲזֵק אֶת יְדֵי מְגִנֵּי אֶרֶץ קְדֻשָּׁנוּ וְהַנְחִילֵם אֱלֹהֵינוּ
יְשׁוּעָה וְעֲטָרַת נִצְחוֹן תַּעֲטֹרֵם, וְנִתַּתְּ שְׁלוֹם בְּאֶרֶץ
וְשִׁמְחַת עוֹלָם לְיוֹשְׁבֶיהָ. וְאֵת אַחֵינוּ כָּל בֵּית יִשְׂרָאֵל
פְּקֹד־נָא בְּכָל אֲרָצוֹת פְּזוּרֵיהֶם וְתוֹלִיכֵם מִהֲרָה
קוֹמְמִיּוֹת לְצִיּוֹן עִירְךָ וְלִירוּשָׁלַיִם מִשְׁכַּן שְׁמֶךָ, בְּכַתוּב
בְּתוֹרַת מֹשֶׁה עֲבֹדְךָ: אִם יִהְיֶה נִדְחָךְ בְּקִצָּה הַשָּׁמַיִם
מִשֵּׁם יִקְבְּצֶךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וּמִשֵּׁם יִקְחֶךָ: וְהִבִּיאֶךָ יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ אֶל הָאֶרֶץ אֲשֶׁר־יִרְשׁוּ אֲבֹתֶיךָ וִירְשָׁתָהּ
וְהִיטִיבְךָ וְהִרְבֶּךָ מֵאֲבֹתֶיךָ: הוֹפֵעַ בְּהִדְר גְּאוֹן עֲזָךְ עַל
כָּל יוֹשְׁבֵי תֵּבֶל אֲרָצְךָ, וַיֹּאמֶר כָּל אֲשֶׁר נִשְׁמָה בְּאֵפוֹ:
יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל מֶלֶךְ וּמַלְכוּתוֹ בְּכָל מְשָׁלָה, אָמֵן סֶלָה

זה היום עשה "נגילה ושמחה בו"

תחמי בך יחסי עמי ונבנתה עיר על תולדי:
לא תבושי ולא תכלמי מה תשתחוה ומד

זה היום עשה "נגילה ושמחה בו"

עירי שיר דברי פבור "עליך נגילה:

זה היום עשה "נגילה ושמחה בו"

תמלה:

רב לך שבת בעמל תבכא יחיא יחמול עליך
מקדש מלך עיר מלכות קומי מתיא תהפכה

תאמר שטפתה בכל בצדק לעמים במישרים:

היום ומלא תכל וישיבי פה: "נחירות ימחאו כף

וקול שופר תריעו לפני ו תמלך יתה: "ירעם

ליהוה בכבוד כבוד וקול זמרה: "תתצרות

כל אפסי ארץ את ישועת אלהי: "תריעו

זכר חסדו וזמרתו לבית ישראל ראו

נפלאות עשה הושיעה לך מינו ודוע קדשו:

צח "מומור שיר ליהוה ו שיר קדוש פיר

אצחקים ביהוה ויהוה לזכר קדשו:

אמר אצחקי לך אצחקי לך אצחקי לך אצחקי לך

אמר אצחקי לך אצחקי לך אצחקי לך אצחקי לך

אמר אצחקי לך אצחקי לך אצחקי לך אצחקי לך

אמר אצחקי לך אצחקי לך אצחקי לך אצחקי לך

לכם לפרוץ לפני אלהיכם אני יהוה אלהיכם:

פחצות על עליהם ועל נבחי שלמיהם והיו

ובמערבכם ובראשי תרשכם ותקעם

אלהיכם ותשמעם מאזיכם: ובלום שמתכם

אחכם ותדעם פחצות ונחירות לפני יהוה

וביתבא מלכותה בארצכם על-הער הער

תחיו מוארבע פופות הארץ תברים כל ישראל

מי שעשה נסים לאבותינו ונאל אותם מעבדות

לחירות הוא יאצלו גאלה שלמה בקרב וקפן

תחיו מוארבע פופות הארץ תברים כל ישראל

מי שעשה נסים לאבותינו ונאל אותם מעבדות

לחירות הוא יאצלו גאלה שלמה בקרב וקפן

תחיו מוארבע פופות הארץ תברים כל ישראל

מי שעשה נסים לאבותינו ונאל אותם מעבדות

לחירות הוא יאצלו גאלה שלמה בקרב וקפן

תחיו מוארבע פופות הארץ תברים כל ישראל

מי שעשה נסים לאבותינו ונאל אותם מעבדות

לחירות הוא יאצלו גאלה שלמה בקרב וקפן

תחיו מוארבע פופות הארץ תברים כל ישראל

מי שעשה נסים לאבותינו ונאל אותם מעבדות

לחירות הוא יאצלו גאלה שלמה בקרב וקפן

תחיו מוארבע פופות הארץ תברים כל ישראל

מי שעשה נסים לאבותינו ונאל אותם מעבדות

לחירות הוא יאצלו גאלה שלמה בקרב וקפן

שירי דפוס ותפלות ופדיוס
02-6519520

"עטרת"

כל-זה אהפכה לך בכל-יום שיהא:

המשיח ואך על פי שיתמדתה עם

אזי מאמין באמונה שלמה בביאת

ספרות העומר עלינו לשבח

קדיש תתקבל

ברכה נשא אלהינו:

היום ומלא תכל וישיבי פה: "נחירות ימחאו כף

וקול שופר תריעו לפני ו תמלך יתה: "ירעם

ליהוה בכבוד כבוד וקול זמרה: "תתצרות

כל אפסי ארץ את ישועת אלהי: "תריעו

זכר חסדו וזמרתו לבית ישראל ראו

נפלאות עשה הושיעה לך מינו ודוע קדשו:

צח "מומור שיר ליהוה ו שיר קדוש פיר

אצחקים ביהוה ויהוה לזכר קדשו:

אמר אצחקי לך אצחקי לך אצחקי לך אצחקי לך

אמר אצחקי לך אצחקי לך אצחקי לך אצחקי לך

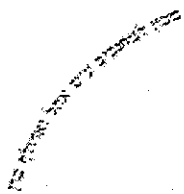
אמר אצחקי לך אצחקי לך אצחקי לך אצחקי לך

אמר אצחקי לך אצחקי לך אצחקי לך אצחקי לך

אמר אצחקי לך אצחקי לך אצחקי לך אצחקי לך

אמר אצחקי לך אצחקי לך אצחקי לך אצחקי לך

אמר אצחקי לך אצחקי לך אצחקי לך אצחקי לך

בדן-עמיאל

שטראוס-עמיאל

יום הזכרון ויום העצמאות

מבין גבוה להבשרת רבנים ומחנכים בקהילות ישראל

יום הזכרון..... 3

על משמעות יום הזכרון..... 3

תפקיד הרב ורעיונות לפעילות סביב יום הזכרון..... 3

הלכות יום הזכרון..... 3

תאריך..... 3

ליווי מוסיקלי..... 3

תפילות ואזכרות ליום הזכרון..... 3

סדר התפילות..... 3

יזכור לחיילי צה"ל וכוחות הבטחון (נוסח רשמי, מדינת ישראל)..... 4

יזכור לחיילי צה"ל וכוחות הבטחון..... 4

אל מלא רחמים לחיילי צה"ל וכוחות הבטחון (נוסח רשמי, מדינת ישראל)..... 4

אל מלא רחמים לחיילי צה"ל וכוחות הבטחון..... 4

אל מלא רחמים לחיילי צה"ל וכוחות הבטחון (הקיבוץ הדתי)..... 4

אל מלא רחמים לנפגעי פעולות האיבה (נוסח אשכנז)..... 5

אזכרה לנפגעי פעולות האיבה (נוסח ספרד)..... 5

שירים וקריאות ליום הזכרון..... 5

קינת דוד / שמואל ב, א, יז-כז..... 5

תהלים פג..... 5

משניות מפרקי אבות / אותיות נשמה..... 6

פרקי קריאה ליום הזכרון (אתר יזכור)..... 6

עזבונם הספרותי אמנותי ומדעי של הנופלים (אתר יזכור)..... 6

סדר הבדלה בין יום הזכרון ליום העצמאות..... 6

ברית דמים / מילים: עמנואל צבר, לחן: יאיר רוזנבלום..... 6

פיוטים ליום הזכרון (אתר הזמנה לפיוט)..... 6

יום העצמאות..... 7

על משמעות יום העצמאות..... 7

תפקיד הרב ורעיונות לפעילות סביב יום העצמאות..... 7

הלכות יום העצמאות..... 7

הקדמה..... 7

תאריך..... 7

ברכת שהחינו..... 7

8.....	הלל
8.....	מוסיקה
8.....	גילוח
9.....	חתונות
9.....	סדר התפילה ליום העצמאות
9.....	סדר התפילות
9.....	ערב יום העצמאות (רינת ישראל)
11.....	שחרית ביום העצמאות (הרב שלמה גורן, תשל"ו)
12.....	ערב יום העצמאות (הקיבוץ הדתי)
13.....	ערב יום העצמאות (נוסח מקוצר - ביי"כ שערי תפילה, דאלאס)
13.....	שחרית ביום העצמאות (רינת ישראל)
14.....	שחרית ביום העצמאות (הרב שלמה גורן, תשל"ו)
15.....	שחרית ביום העצמאות (הקיבוץ הדתי)
17.....	קריאת התורה ביום העצמאות / מחזור מנהג איטליאני
17.....	מי שברך – למדינת ישראל ולצה"ל
17.....	למדינת ישראל (נוסח רשמי)
18.....	לחיילי צה"ל (נוסח רשמי)
18.....	מי שברך למגויסים (במלחמת השחרור)
18.....	למדינת ישראל וחיילי צה"ל
18.....	שירים וקריאות ליום העצמאות
18.....	חזון העצמות היבשות / יחזקאל לז, א-טו
19.....	מגש הכסף / מילים : נתן אלתרמן, לחן : נחציה היימן
19.....	קידוש לליל יום העצמאות / הקיבוץ הדתי
19.....	קידוש לליל יום העצמאות / מחזור מנהג איטליאני
20.....	קידוש ליום העצמאות / הקיבוץ הדתי
20.....	קידוש ליום העצמאות / ד"ר יעקב מעוז, החברה למתנ"סים
20.....	קידוש לליל יום העצמאות / מחזור מנהג איטליאני
21.....	יום העצמאות : מן המקורות (אתר משרד החינוך)
21.....	יום העצמאות : קטעי קריאה (אתר משרד החינוך)
21.....	פיוטים ליום העצמאות (אתר הזמנה לפיוט)

יום העצמאות

על משמעות יום העצמאות

"זה היום עשה ה' נגילה ושמחה בו." יום העצמאות הוא היום שבו קמה המדינה, היום שבו שוב יצאנו מהגלות לגאולה, ממוות לחיים, ובו אנו מחויבים לשמור ולהודות לה' על גאולתנו ועל פדות נפשנו. בנושאו דברים, יוסף שפרינצק, יושב ראש הכנסת בעת חגיגת יום העצמאות הראשון למדינת ישראל ב-1949 אמר:¹³

"ביום ה' באייר, יום הכרזת מדינת ישראל, קמו עלינו לכלותנו ולעקור משורשו מפעל דורות חלוציים. צר ואויב רב-גוונים ורב-מזימות קם עלינו, אולם אנו יכולנו לו. החג הזה בא לבשר, כי במקום כליה באה פריחה, במקום עקירה והרס באו נטיעה ובנין. תוחלת דורות מצאה בחג הזה את ראשית תיקונה."

תפקיד הרב ורעיונות לפעילות סביב יום העצמאות

יום העצמאות, כמו יום הזכרון, הוא מועד יחסית חדש בלוח השנה היהודי, ועל כן ישנה גמישות רבה באפשרויות העומדות בפני הרב לשילוב תכנים חדשים בתפילה ובטקסים שונים. בנוסף לסידורי התפילה, ישנם הוצאות שונות ואתרי אינטרנט רבים שביכולתם לעזור לרב בבניית תפילה מרגשת ומשמעותית ליום זה. לדוגמה, החברה למתנ"סים הוצאה חוברת ליום העצמאות ובה רעיונות רבים, ואפילו נוסח לקידוש היום, ללא שם ומלכות.

הלכות יום העצמאות

הקדמה

יום העצמאות הינו חג המעורר מספר שאלות, ונדמה שלעיתים התשובות אינן נותנות ברור מספק. דבר זה נובע, בין היתר, מפאת היות יום העצמאות חג חדש יחסית בלוח השנה היהודי, מפאת הימצאו בתוך ימי ספירת העומר שבהם אנו נוהגים מנהגי אבלות, ואין להיתעלם גם מהצד הדתי-פוליטי על עצם תקומת ישראל והשאלה האם יש לראות מאורע היסטורי זה כנס גלוי וכראשית צמיחת הגאולה, או שעלינו להמתין לביאת הגואל לפני שמכריזים על מדינה ריבונית הפועלת על פי חוקי התורה.

תאריך

יום העצמאות נקבע ליום שבו דוד בן גוריון הכריז על הקמת מדינת ישראל בתש"ח, והוא ה' באייר. לאור בקשת הרבנות הראשית, תאריך זה ישונה בהתחשב בקדושת השבת, וכך נקבע כחוק במדינת ישראל:¹⁴

"(א) הכנסת מכריזה בזה על יום ה' באייר כעל "יום העצמאות" שיוחג מדי שנה בשנה כחג המדינה.

(ב) אם יום ה' באייר יחול בשבת, יוחג יום העצמאות ביום ג' באייר של אותה שנה. אם יום ה' באייר יחול ביום ששי בשבוע, יוחג יום העצמאות ביום ד' באייר של אותה שנה. אם יום ה' באייר יחול בשני בשבוע, יוחג יום העצמאות ביום ו' באייר של אותה שנה."

ברכת שהחינו

לדעת הרב משולם ראטה,¹⁵ יש לברך את ברכת שהחינו ביום העצמאות, וכן ראוי לעשות למי "שיודע בעצמו שנהנה ושמח במאורע של תקומת המדינה", אך יחד עם זאת אין לחייב את אמירתה. למי שמברך, מן הראוי

¹³ http://www.knesset.gov.il/holidays/heb/independence_shprinzak.htm

¹⁴ חוק יום העצמאות, התשי"ט - 1949. http://www.knesset.gov.il/laws/special/heb/chok_yom_haatzmaut.htm

¹⁵ שו"ת קול מבשר חלק א סימן כא

להוסיף את הברכה קודם אמירת הלל. לדעת הרב שלמה גורן¹⁶ יש לברך ברכת שהחינו קודם "ברכו" בערבית של ליל יום העצמאות.

אך לדעת הגר"ע יוסף,¹⁷ אין לברך ברכת שהחינו ושכן דעת רוב הפוסקים, והוסיף שאף יש בזה ברכה לבטלה. בשנת תשי"ד¹⁸ מועצת הרבנות הראשית החליטה שיש לברך מעין ברכת שהחינו קודם שירת "שיר המעלות" בנוסח הבא:

וְיִבְרַךְ דָּוִד אֶת יְהוָה לְעֵינֵי כָל הַקָּהָל וַיֹּאמֶר דָּוִד בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֲבִינוּ מְעוֹלָם
וְעַד עוֹלָם שֶׁהָיָנוּ וְקִמְנוּ וְהָיָנוּ לְזִמְן הַזֶּה.

הלל

רבו הדעות בעניין אמירת הלל, ובעניין אמירתה בברכה. נחלקו הפוסקים האם דומה אמירת הלל בליל יום העצמאות לאמירתה בליל פסח. לדעת הרב שלמה גורן¹⁹ יש לאומרה בלילה, בברכה, אך לדעת הרב משה צבי נריה²⁰ אין לאומרה בלילה כלל. בעניין אמירת הלל בבוקר יום העצמאות, מועצת הרבנות הראשית יצאה בשני פסקים בעניין. בשנת תשי"ד²¹ פסקה שביום יש לומר הלל שלם בלי ברכות, ובשנת תשל"ד²² בנשיאותם של הרב שלמה גורן והרב עובדיה יוסף, פסקה שיש לומר הלל שלם ביום בברכה, ושהחלטה זו תקפה גם לדורות הבאים. אמנם נראה שהרב עובדיה יוסף עצמו אינו מחזיק בשיטה זו, כפי שפוסק בעצמו²³ וכפי שפורסם על ידי ההנהלה של התאחדות הרבנים הספרדים בישראל באותה שנה.²⁴

לדיון יותר מפורט יש לעיין בספרו של פרופ' נ. רקובר, "הלכות יום העצמאות ויום ירושלים", וכן במאמריהם של הרב יעקב אריאל והרב אורי שרקי בספר "כלביא שכן", והכל לפי ראות עיני המורה.

מוסיקה

מותר לשמוע מוזיקה ביום העצמאות, אף מכלי שירה בהופעה חיה.²⁵

גילוח

מותר להתגלח ולהסתפר לכבוד יום העצמאות,²⁶ ודומה דין זה למי שיש ברית מילה לבנו בתוך ימי העומר שמותר לו להתגלח ולהסתפר לכבוד המילה.²⁷ ומקובל מפי הרצ"י קוק שהיה גוער במי שלא היה נכנס ליום החג מגולח, ודורש עליהם את הפסוק "הכרת פניהם ענתה בהם".²⁸

¹⁶ עמ' שצ, הלכות יום העצמאות ויום ירושלים, ערך נחום רקובר.

¹⁷ שו"ת יביע אומר חלק ו - אורח חיים סימן מב

¹⁸ עמ' שפה, הלכות יום העצמאות ויום ירושלים, ערך נחום רקובר.

¹⁹ קריאת הלל בליל חג העצמאות, עמ' שפט-שס, הלכות יום העצמאות ויום ירושלים, ערך נחום רקובר.

²⁰ אימתי קורין את ההלל? עמ' שסא-שפ, הלכות יום העצמאות ויום ירושלים, ערך נחום רקובר.

²¹ עמ' שפה, הלכות יום העצמאות ויום ירושלים, ערך נחום רקובר.

²² עמ' שפט-שפט, הלכות יום העצמאות ויום ירושלים, ערך נחום רקובר.

²³ שו"ת יביע אומר חלק ו - אורח חיים סימן מב

²⁴ עמ' שצב, הלכות יום העצמאות ויום ירושלים, ערך נחום רקובר.

²⁵ שו"ת במראה הבזק חלק ד תשובת נג, נד.

²⁶ הראשלי"צ הרב יצחק נסים, עריכת נשואין ותספורת ביום העצמאות, עמ' שלד-שמ, הלכות יום העצמאות ויום ירושלים, ערך נחום רקובר.

²⁷ http://rabanim.org/index.php?option=com_content&task=view&id=352&Itemid=51

²⁸ שו"ת במראה הבזק חלק ד תשובה נג.

חתונות

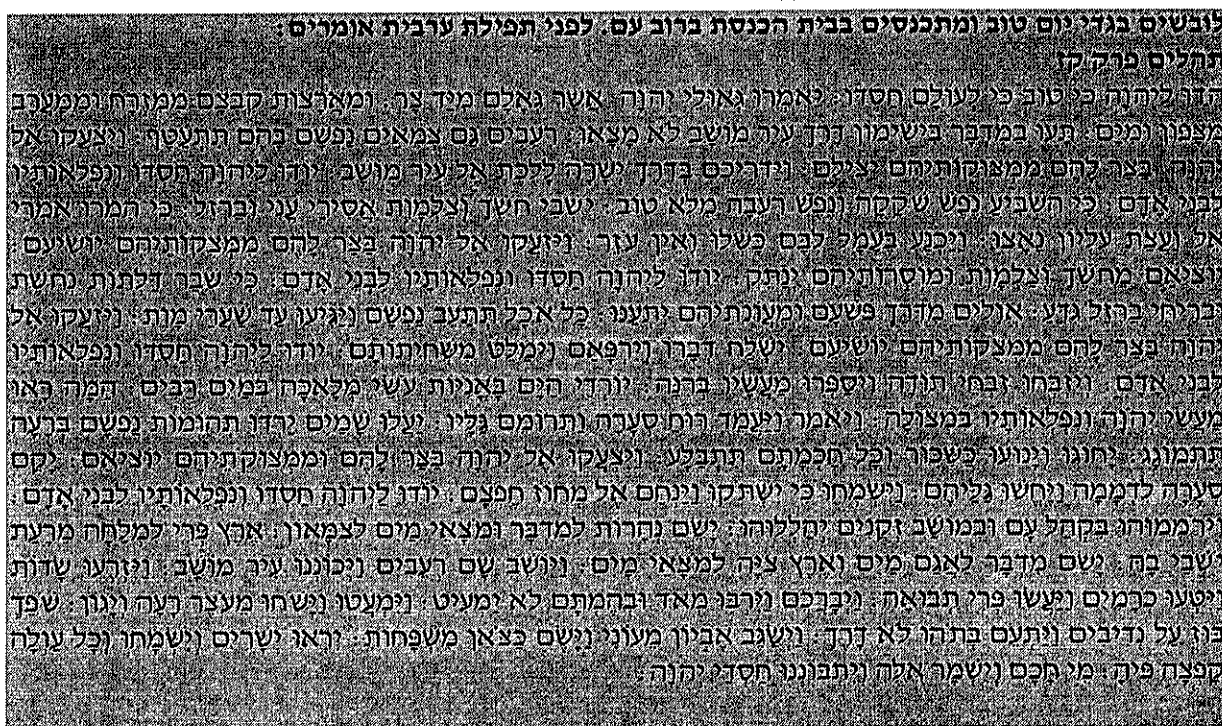
ישנן דעות המתירות חתונות ביום העצמאות,²⁹ אך יש לזוג לבדוק אצל רשם הנישואין בכל מועצה דתית האם הדבר מתאפשר במקום בו ירצו להתחתן. אפילו לדעת הפוסקים המתירים עקרונית להתחתן ביום זה, ישנה שאלת ערבוב שמחה בשמחה – דהיינו שמחת הפרט בשמחת הכלל.³⁰

סדר התפילה ליום העצמאות

סדר התפילות

מפאת חדשנותו היחסית של יום העצמאות, אין עדיין סדר תפילות המקובל על כל הציבור. ישנם דעות שונות בעניין אמירת הלל בלילה וביום, וכן בעניין אמירתה עם ברכה. ישנם דעות חלוקות בעניין הוספת תפילת "על הניסים" בעמידה ובברכת המזון, ויש שחיברו קידוש ללילה וליום. אין בכוונתנו כאן לקבוע עמדה ודעה חד משמעית, אלא להביא רעיונות ואפשרויות שונות לשילוב תפילות וקריאות בתפילה, והחכם עיניו בראשו. בלוח דינים ומנהגים שיוצא מידי שנה בהוצאת היכל שלמה, ירושלים, כתוב כך: "עפ"י תקנת הרבנות הראשית לישראל אומרים בלילה לפני ערבית פרקי הודאה כנהוג, וביום מוסיפים מזמורים של שבת וחג, ואומרים שירת הים פסוק בפסוק. קוראים הלל (יש קוראים בברכה ויש בלא ברכה), ותפילה לשלום המדינה וחילי צה"ל. אין אומרים תחנון ו"למנצח". קוראים את הפטרת "עוד היום בנוב לעמוד" עד "קדוש ישראלי" (ישעיהו יא, יב)."³¹

ערב יום העצמאות (רינת ישראל)

²⁹ הראשלי"צ הרב יצחק נסים, עריכת נשואין ותספורת ביום העצמאות, עמ' שלד-שמ, הלכות יום העצמאות ויום ירושלים, ערך נחום רקובר.

³⁰ <http://www.moresheet.co.il/web/shut/shut2.asp?id=23125>

³¹ לוח דינים ומנהגים בהוצאת היכל שלמה, ירושלים.

תהלים פרק צו

יהונת מלך תגל הארץ ישמחו איים רבים ענו וערפל סביביו צדק ומשפט מכון כסאך אש לפניך תלך ותגהט סביב כרני האירו ברקני תבל ראתה ותחל הארץ חרים כדונג נמסו מלפני יהונת מלפני אדון כל הארץ הגדו השמים צדק וראו כל העמים כבודו יפשו כל עברי פסל חמתהלים באלילים השתחוו לו כל אלהים שמעה ותשמה ציון ותגלנה בנות יחנה למער משפטיך יהונת כי אתה יהונת על כל הארץ מאד נעלית על כל אלהים אהבי יהונת שטאו רע שמה נפשות חסידיו מיד השעים יצילם אור זרע לצדק ולישרי לב שמחה שמחו צדיקים ביהונת ויהודו לזכר קדשו

תהלים פרק צח

מומור שירו ליהונת שיר חדש כי נפלאות עשה הושיעה לו ימינו וזרוע קדשו הודיע יהונת ישועתו לעיני הגוים גלה צדקתו זכר חסדו ואמונתו לבית ישראל ראו כל אפסי ארץ את ישועת אלהינו הריעו ליהונת כל הארץ פצחו ורננו וזמרו זמרו ליהונת בכנור בכנור וקול זמרה בחצצרות וקול שופר הריעו לפני המלך יהונת ירעם הים ומלאו תבל וישבי בה נהרות ימחאו כף יחד חרים ירננו לפני יהונת כי בא לשפט הארץ ושפט תבל בצדק ועמים במישרים

חזן וקהל פסוק בפסוק

התעוררי התעוררי כי בא אורח קומי אורי ענה עורי שיר דברי כבודי עליך נגילה ויהיו יום עשה יבגילה וישמחה בו לא תבושי ולא תכלמי מה תשתחוו ומה תתקמי בדגחשו עמי עמי ונבנתה עיה על תלך ויהיו יום עשה יבגילה וישמחה בו ימין ושמאל תפאצו ונא את יי תעריצי עלמד איש פו פרצי וישמחה ונגילה ויהיו יום עשה יבגילה וישמחה בו

מתפללים תפילה ערבית הנעימה חגיגות אחרי קדיש תתקבל פותחים את הארון הש"ץ אומר והקהל חזר

שמע ישראל יהונת אלהינו יהונת אחד

להונת הוא האלהים 3X

הש"ץ אומר והקהל חזר אחריו:

מי שעשה נסים לאבותינו ולנו וגאלנו מעבדות לחרות הוא יגאלנו גאולה שלמה בקרוב ויקבץ נידחנו מאהבם בנפות הארץ חברים כל ישראל ויאמר אמן

הש"ץ קורא מספר במדבר י ט-י (בטעמים):

וכי תבאו מלחמה בארצכם על הצר הצרה אתכם והרעתם בחצצרות ונזכרתם לפני יהונת אלהיכם וישועתם מאיביכם וביום שמחתכם ובמועדיכם ובראשי חדשיכם ותקעתם בחצצרות על עלתיכם ועל זבחי שלמיכם והיו לכם לזכרון לפני אלהיכם אני יהונת אלהיכם

תוקעים תקיעה גדולה ואמרים בקול רם

לשנה תבאה בירוש ליום תפניה

קהל אומר:

יהי רצון מלפניך יי אלהינו ואלהי אבותינו שכשם שזכינו לאתחלתא דגאולה כן נזכה לשמוע קול שופר של משווח צדקנו במחנה גמנו

שרים תהלים קכו במנגינת התקוה

שיר המעלות בשבוע יהוה את שיבת ציון היינו פחלמים: אז ימלא שחוק פינו ולשוננו רנה אז יאמרו בגוים הגדיל יהוה לעשות עם אלה: הגדיל יהוה לעשות עמנו היינו שמחים: שובה יהוה את שביתנו פאפיקים פגגב הזרעים בדמעה ברנה יקצרו: חלוד ילך ובכה נשא משך הזרע בא יבוא ברנה נשא אלמתינו

ספירת העומר, עלינו לשבח, ושרים:

אני מאמין באמונה שלמה בביאת המשיח, ואף על פי שיתממה, עם כל זה אחכה לו בכל יום שיבוא

מברכים איש את רעהו בברכת

מועדים לשמחה ולגאולת שלמה

אוכלים סעודת מצוה חגיגית בשירות ותשבחות. בשעת הסעודה מדליקים נרות.

שחרית ביום העצמאות (הרב שלמה גורן, תשל"ו)³²

עם כניסת ליל החג אומרים:

תהלים פקק קז

יחדו ליהוה כר טוב כי לעולם חסדו. יאמרו נאולי יהוה אשר נאלם מיד צר ומאכזות קבצם ממזרח וממערב מצפון ומים: תענו במדבר בשימור דרך עיר מושב לא מצאו: רעבים גם צמאים נפשם פהם תהעטר: ויצעקו אל יהוה: בצר להם ממצוקותיהם יצילים: ונדרים בדרך ישפה ללכת אל עיר מושב: יחדו ליהוה חסדו ונפלאותיו לבני אדם: כי חשבי נפש שקפה ונפש העבה מלא טוב: ישבי חשך וצלמות אסירי עני ופחיל: כי המרו אמרו אל ועצת עליו נאצו: ונכנע בעמל דבם כשלו ואין עזר: ויצעקו אל יהוה בצר להם ממצוקותיהם ושיעם: ויצאם מחשך וצלמות ומוסרותיהם יתק: יחדו ליהוה חסדו ונפלאותיו לבני אדם: כי שפר דלתות נחשת ופתיחו כריל דב: אולים מדרך פשעם ומעונותיהם יתעו: כל אכל תתעב נפשם ויגיעו עד שער מות: ויצעקו אל יהוה בצר להם ממצוקותיהם ושיעם: ישלח דברו וירפאם וימלט משחיתותם: יחדו ליהוה חסדו ונפלאותיו לבני אדם: ויגברו ובחי תודה ויספרו מעשיו ברנה: ויהי חם באניות עשי מלאכה במים רפים: חמה ראו מעשי יהוה ונפלאותיו במצולה: ויאמר ויעמד רוח סעבה ותרום גליו: יעלו שמים ירדו תהומות נפשם בברכה תתמוגג: ותנו וינועו בשכור וכל חכמתם תתבלע: ויצעקו אל יהוה בצר להם וממצוקותיהם ויצאם: יקם סעבה לדממה ויחשנו גליתם: וישמחו כי ישתקו וינחם אל מהוץ חפצם: יחדו ליהוה חסדו ונפלאותיו לבני אדם: וירממוה בקהל עם ובמושב זקנים יחללוהו: ישם נהרות למדבר ומצאי מים לצמאון: ארץ פרי למלחה מרעת ישבי כה: ישם מדבר לאגם מים וארץ ציה למצאי מים: ויושב שם רעבים ויכונו עיר מושב: ויזרעו שדות ויטעו כרמים ויעשו פרי תבואה: ויברכם וירבו מאד ובהמתם לא ימעיט: וימעטו וישחו מעצר דעה ויגון: שפך ברו על נהלים ויתעם ביהו לא דרך: וישגב אביון מעוני וישם בצאר משפחות: וראו ישרים וישמחו וכל עולה קפצה פיה: מי חכם וישמר אלה ויתבוננו חסדי יהוה:

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם, שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה

אין אומרים והוא רחום, אלא פותחים ב"ברכו" ומתפללים במנגינה של חג. את ברכת "השכיבו" מסיימים בברכת "הפורש סוכת שלום" כמו בשבת ויום טוב.

לאחר העמידה ולפני קדיש תתקבל, אומרים הלל שלם בברכותיה.

לאחר הלל, קדיש תתקבל, וספירת העומר.

תפילה לשלום המדינה ומי שברך לחיילי צה"ל.

³² עמ' שצ-שצא, הלכות יום העצמאות ויום ירושלים, ערך נחום רקובר.

מסיימים בעלינו, אדון עולם ואני מאמין.

אדון עולם אשר מלך בטרם כל יציר נברא

לעת נעשה בחפצו כל אזי מלך שמו נקרא

ואמרי כבלות הכל לבזו ומלך נורא

והוא היה והוא הוה והוא יהיה בתפארה

והוא אחד ואין שני להמשיל לו להחבינה

בלי ראשית בלי תכלית ולו העז והמשכה

והוא אלי וחי גואלי וצור חבלי בעת צרה

והוא נסי ומנוס לי מנת כוסי ביום אקרא

בזיו אפקיד רוחי בעת אישן ואעירה

ועם רוחי נויתי אדני לי ולא איכא

אני מאמין באמונה שלמה בביאת המשיח, ואף על פי שיתמהמה, עם כל זה אחכה לו בכל יום שיבוא

ערב יום העצמאות (הקיבוץ הדתי)

הש"ץ והציבור אומרים פסוק אחר פסוק בקול רם:

תהלים פרק צח

מזמור שירו ליהודה שיר חדש כי נבואות עשה הושיעה לו ימינו וזרוע קדשו הודיע יהוה ישועתו לעיני פגוים

גלת צדקתו: זכה חסדו ואמונתו לבית ישראל ראו כל אפסי ארץ את ישועת אלהינו: הריעו ליהודה כל הארץ

פאחו ורננו וזמרו: זמרו ליהודה בכנור בסנור וקול זמרה: בחצצרות וקול שופר הריעו לפני המלך יהוה: ירעם

תים ומלאו תבל וישבי בה: נהרות ימלאו כף יחד חרים ירננו: לפני יהוה כי בא לשפט הארץ ישפט תבל בצדק

ועמים במישורים

תהלים פרק ק

מזמור לתודה הריעו ליהודה כל הארץ: עבדו את יהוה בשמחה באו לפניו ברננה: דעו כי יהוה הוא אלהים

הוא עשני ולא ולא אנחנו עמו וצאן מרעיתו: באו שעבדו בתודה חצרתיו בתהלה הודו לו בנפכו שמו: כי טוב

יהוה לעולם חסדו ועד דר ודר אמונתו

יש מוסיפים המזמורים – קז, צד

מתפללים תפילת ערבית, ולאחר תפילת העמידה, קוים קדיש, גומרים את ההל, בברכה.

קדיש תתקבל, ספירת העומר, עלינו, ושרים:

יגדל אלהים חי וישתבח, נמצא ואירעת אל מציאותו

אחד ואין יחד ביוחדו, נעלם וגם אין סוף לאחדותו

אין לו דמות גוף ואינו גוף, לא נערך אליו קדשתו

קדמוי לכל דבר אשר נברא, ראשון ואין ראשית לראשיתו

הנו אדון עולם לכל נוצר, יורה גדלתו ומלכותו

שפע נבואתו נתנו, אל אנשי סגלתו ותפארתו

לא קם בישראל כמשה עוד, נביא ומביט את תמונתו

תורת אמת נתן לעמו אל, על יד נביאו נאמן ביתו

לא יחליף האל ולא ימיר, חתו לעולמים לזולתו

צופה ויודע סתרנו, מביט לסוף דבר בקדמתו

גומל לאיש חסד כמפעלו, נותן לרשע רע כרשעתו

ישלח לקץ ימים משיחנו, לפדות מחבי קץ ישועתו

מתים יחיה אל בר ב חסדו, ברח עדי עד שם תהלתו

אני מאמין באמונה שלמה בביאת המשיח, ואף על פי שיתמקמה, עם כל זה אחכה לו בכל יום שיבוא.

ערב יום העצמאות (נוסח מקוצר - ביי"כ שערי תפילה, דאלאס)

מתכנסים לתפילה חגיגית בבתי הכנסת. לפני תפילת ערבית אומרים מזמורים באווירת היום

תהלים פרק קז

הדו ליהנה כי טוב כי לעולם חסדו: יאמרו גאוילי ונהנה אשר גאלם מיד צר: ומארכות קבצם ממזרח וממערב
מצפון ומזר: תעו במדבר בשימון דרך עיר מושב לא מצאו: רעבים גם צמאים נפשם בהם תתעטף: ויצעקו אל
יהוה בצר להם ממצוקותיהם יצילם: וינדיכם בדרך ושרה ללכת אל עיר מושב: יודו ליהנה חסדו ונפלאותיו
לבני אדם: כי תשביע נפש שקקה ונפש רעבה מלא טוב:

תהלים פרק צח

מזמור שירי ליהנה שיר חדש כי נפלאות עשה הושיעה לו ימינו וזרוע קדשו: הודיע יהוה ישועתו לעיני הנוגים
גלה צדקתו: זכר חסדו ואמונתו לבית ישראל ראו כל אפסי ארץ את ישועת אליהינו: הריעו ליהנה כל הארץ
פצחו ורגעו וזמרו: זמרו ליהנה בכנור בכנור וקול זמרה: בחצצרות וקול שופר הריעו לפני המקדש ונהנה: ירעם
הים ומלאו תבל יושבי בה: נהרות ימחאו כף יחד הרים ירגעו: לפני יהוה כי בא לשפט הארץ ישפט תבל בצדק
ועמים במישרים:

מתפללים תפילת ערבית, ספירת העומר, עלינו.

שרים תהלים קמו במנגינות התקורה

שיר המעלות בשבט יהוה את שיבת ציון ביינו כחלמים: אז ימלא שחוק פינו וגישוננו רנה אז יאמרו בגוים
המקדש יהוה לעשות עם אלה: הגדיל יהוה לעשות עמנו הרינו שמחים: שובה יהוה את שביתנו פאמיקים בשוב
תורגמו בדמעה ברגה יקצרו: הלך לך ובכה נשא משך הנדע בא זבוא ברגה נשא אקמתיו:

שרים יחד

לשנה המאה בירושלם לים הבנויה

שחרית ביום העצמאות (רינת ישראל)

מתפללים פסוקי דזמרה של יום טוב. שירת הים אומרים פסוק פסוק. אחרי חזרת הש"ץ קוראים הלל ואחריו אומר הש"ץ חצי קדיש (ובבשני וחמישי קוראת בתורה), וקוראים הפטרת "עוד היום בנוב לעמוד".

עוד היום בנוב לעמוד ינפץ ידו הר בת ציון גבעת ירושלים. הנה האדון יהוה צבאות מסעי פארה במערכה ורמי
הקומה גדועים והגבחים ישפלו: ונקף סבכי היער בברזל והלבנון באדיר יפול: ויצא חטר ממוע ישי ונצר
משרשיו יכרה: ונחה עליו רוח יהוה רוח חכמה ובינה רוח עצה וגבורה רוח דעת ויראת יהוה: וסריו ביראת
יהוה ולא למראה עיניו ישפוט ולא למשמע אוזניו יוכיח: ושפט בצדק דלים וחולית במישור לעוני ארץ וחפה
ארץ בשבת פיו וברוח שפתינו למית כשע: והיה צדק אזור מתניו והאמונה אזור חלציו: וגר ואב עם כבש ונמר
עם גדי ירפץ ועל ופזיר ומריא יחדו ונער קטן נהג בס: ופרה רדב תרעינה יחדו ירפצו ילדיהו ואריה כבקר
יאכל תבן: ושעשע יונק על חר פתו ועל מאורת צפעוני גמול דו חנה: לא ירעו ולא ישחיתו בכל הר קדשי כי
מלאה הארץ דעה את יהוה פמים לים מכסים: והיה ביום ההוא שרש ישי אשר עמד לנס עמים אליו גוים
ידרשו והיתה מנתנו כבוד: והנה ביום ההוא יוסיף אדני שנית ידו לקנות את שאר עמו אשר ישאר מאשור
וממצרים ומפתרוס ומכוש ומעילם ומשנער ומחמת ומאני הים: ונשא נס לגוים ואסף נדחי ישראל ונפצות
יהודה יקבץ מארבע כנפות הארץ: וסרה קנאת אפרים וצרה יהודה יפרתו אפרים לא יקנא את יהודה ויהודה
לא יצר את אפרים: ועמו ככתף פלשתים ומה יחדו יבזו את בני קדם אדום ומואב משלות ידם ובני עמון

משמעתם: והחרים יהוה את לשון ים מצרים והניף ידו על הנהר בעגם רוחו והפכו לשבעה נחלים והדריך בנעלים: והיתה מסלה לשאר עמו אשר ישאר מאשור כאשר היתה לישראל ביום עלתו מארץ מצרים: ואמרת ביום ההוא אודך יהוה כי אנפת בי ושב אפך ותנחמני: הנה אל ישועתי אבטח ולא אפחד כי עזי וזמרת יה יהוה ויהי לי לישועה: ושאבתם מים בשטון ממעיני הישועה: ואמרתם ביום ההוא הנה קראו בשמו הודיעו בעמים עלילותיו הוכירו כי נשגב שמו: זמרו יהוה כי נאות עשה מידעת מודעת זאת בכל הארץ: אהלי ורמי יושבת ציון כי גדול בקרבך קדוש ישראל:

תפילה לשלום המדינה, אזכרה לחללי צה"ל, אב הרחמים, אשרי, ובא לציון עד סוף התפילה, ושרים
אני מאמין באמונה שלמה בביאת המשיח, ואף על פי שיתמהמה, עם כל זה אחכה לו בכל יום שיבוא.

בסעות היום מרבים בזמירות והודאות על הניסים שנעשו לנו ביום הזה.
בתפילת מנחה אין אומרים תחנון.

שחרית ביום העצמאות (הרב שלמה גורן, תשל"ו)³³

מתפללים פסוקי דזמרה של יום טוב, ומדלגים על מזמור שיר ליום השבת, ומוסיפים "מזמור לתודה" כמו בהושענא רבא.

אין אומרים "נשמת כל חי".

הלל שלם בברכה לאחר חזרת הש"ץ.

לאחר חצי קדיש פותחים את הארון ומזמרים "יהי בנסוע", ומוציאים ספר תורה וקוראים בו ללא קרואים וברכות משביעי של פרשת עקב עד סוף הפרשה, ואומרים חצי קדיש.

כי אם שמה תשמרון את כל המצות הזאת אשר אנכי מצוה אתכם לעשותה לאחבה את יהוה אלהיכם וללכת בכל דרכיו ולדבקה בו: וחריש יהוה את כל הגוים האלה מלפניכם וירשתם גוים גדלים ועצמים מכם: כל המקום אשר תדרכו בן הגלגל בו לכם יהיה מן המדבר ותלבנו מן הנהר גור פרת ועד תים האחרון יהיה גלגלכם: לא יתיצב איש במניכם פחדכם ומוראכם יתן יהוה אלהיכם על פני כל הארץ אשר תדרכו בה כאשר דבר לכם:

לאחר חצי קדיש, גוללים את הספר וקוראים את ההמטרה.

עוד היום בנב לעמד ינפך ידו הר בת ציון גבעת ירושלים: הנה האדון יהוה צבאות מסעך פארה במערכה ורמי הקומה גדועים והגבהים ישפלו: ונקף סבכי היער בפרזל והלבנון באדיר יפול: ויצא חטור מגוע ישי ונצר משרשי יפרח: ונחה עלי רוח יהוה חכמה ובינה רוח עצה וגבורה רוח דעת ויראת יהוה: וחריוו ביראת יהוה ולא למראה עיניו ישפוט ולא למשמע אזניו יוכיח: ושפט בצדק דלים והוכיח במישור לענוי ארץ והפך ארץ בשבט פיו וברוח שפתיו למית רשע: והנה צדק אזור מתנו והאמונה אזור חלציו: ונר זאב עם כבש ונמר עם גדי ירפץ ועגל וכפיר ומריא יחדו ונער קטר נהג בם: ופרח נדב תרעינה יחדו ירבעו ילדיהן ואהיה כבקר יאכל תבן: ושעשע יונק על חר פתו ועל מאותה צפעוני גמול ידו חדה: לא ירעו ולא ישחיתו בכל הר קדשי כי מלאה הארץ דעה את יהוה כמים לים מכסים: והנה ביום ההוא שרש ישי אשר עמד לנס עמים אליו גוים ידרשו והיתה מנחתו כבוד: והנה ביום ההוא יוסיף אדני שנית ידו לקנות את שאר עמו אשר ישאר מאשור וממצרים ומפתרוס ומפוש ומעילים ומשנער ומחמת ומאלי הים: ונשא נס לגוים ואסף מדת ישראל ונפצות יהודה יקבץ מארבע כנפות הארץ: וסרה קנאת אפרים וצוררי יהודה יכרתו אפרים לא יקנא את יהודה ויהודה לא יצר את אפרים: ועפר בכתף פלשתים ימה יחדו יבזו את בני קדם אדום ומואב משלות ידם ובני עמון משמעתם: והחרים יהוה את לשון ים מצרים והניף ידו על הנהר בעגם רוחו והפכו לשבעה נחלים והדריך בנעלים: והיתה מסלה לשאר עמו אשר ישאר מאשור כאשר היתה לישראל ביום עלתו מארץ מצרים: ואמרת

³³ עמי שצ-שצא, הלכות יום העצמאות ויום ירושלים, ערך נחום רקובר.

ביום ההוא אודך יהוה כי אָנַפְתָּ בִּי יֵשֶׁב אִפְךָ וּתְנַחֲמֵנִי. הִנֵּה אֵל יִשְׁעֵי אֲבֹתָי וְלֹא אֶפְחָד כִּי עֹז וְזִמְרָת יְהוָה יִהְיֶה לִּי לִישׁוּעָה. וּשְׁאֲבַתְּ מִיָּם בְּשִׁשּׁוֹן מִמַּעֲיָנִי הַיְשׁוּעָה. וְאִמְרָתָם בְּיוֹם הַחַוָּא הוֹדוּ לַיהוָה קְרָאוּ בְּשֵׁמוֹ הוֹדִיעוּ בְּעַמֻּמָּם עֲלִילָתוֹ הוֹפִירוּ כִּי נִשְׁגַּב שְׁמוֹ. זָמְרוּ יְהוָה כִּי גֵאוּת עָשָׂה מִידַעַת מוֹדַעַת זֹאת בְּכָל הָאָרֶץ. צְהִלִי וְרַנִּי וְיֹשֶׁבֶת צִיּוֹן כִּי גָדוֹל בְּקֶרֶבְךָ קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל.

תפילה לשלום המדינה, מי שברך לחיילי צה"ל ואזכרה לזכר הנופלים.
החזרת ספר תורה וסיום התפילה כרגיל, ללא "למנצח".

בסוף התפילה שרים אדון עולם, שיר המעלות למנגינת התקווה, ואני מאמין:

אֲדוֹן עוֹלָם אֲשֶׁר מֶלֶךְ בְּטָרֵם כָּל יוֹצֵר וּבָרָא
 לַעֲוֹת נַעֲשֶׂה בְּחִפְצוֹ כָּל אִי מֶלֶךְ שְׁמוֹ נִקְרָא
 וְאַחֲרֵי כָכָל הַכֹּל לְבָדוּ יִמְלֹךְ נוֹרָא
 וְהוּא הֵיחָ וְהוּא הוֹה וְהוּא נִהְיָ בִּתְפָאֶרֶת
 וְהוּא אֶחָד וְאֵין שֵׁנִי לְהַמְשִׁיל לוֹ לְהַחֲבִירָה
 בְּלִי רֵאשִׁית בְּלִי תַכְלִית וְלוֹ הֵעָז וְחִמְשָׁה
 וְהוּא אֵלֵינוּ וְחֵי גּוֹאֲלֵנוּ צוֹרֵר חֲבֵלֵי פֶעֶת צָרָה
 וְהוּא נֹסִי וּמְנוּס לִי מִנֶּחֱסֵי כּוֹסֵי בְּיוֹם אֶקְרָא
 בִּידֵי אֶפְקִיד הוֹחֵי פֶעֶת אִישׁוֹ וְאֶעִירֶה
 וְעַם רוֹחֵי נוֹחֵי אֲדֹנִי לִי וְלֹא אֵירָא

שִׁיר הַמַּעֲלוֹת בְּסוּב יְהוָה אֵת שִׁכְתּוֹ צִיּוֹן תִּיּוֹנוּ כְּחֻלְמִים. אֵין יִמְלָא שְׁחֹק פִּינוּ וּלְשׁוֹנוֹנוּ רִנָּה אֵין יֹאמְרוּ בְּגוֹיִם
 הַגִּדִּיל יְהוָה לַעֲשׂוֹת עִם אֱלֹהֵי הַגִּדִּיל יְהוָה לַעֲשׂוֹת עִמָּנוּ הִינֵנוּ שְׂמֵחִים. שִׁבְחָה יְהוָה אֵת שְׁבִיתוֹנוּ כְּאִמְרֵיכֶם בְּטוֹב
 הַיּוֹרֵעִים בְּרַמְעָה בְּרַנָּה יִקְצְרוּ. הַלֵּל לַיהוָה וּבְכָה נֶשֶׁא מִשְׁךְ חֲזָנֶךָ בֹּא וְבֹא בְּרַנָּה נֶשֶׁא אֶלְמִתֵּינוּ.

אֲנִי מֵאֲמִין בְּאַמוּנָה שְׁלֵמָה בְּבִיאת הַמְּשִׁיחַ וְאֵף עַל פִּי שִׁתְּמַחֲמָה עִם כָּל זֶה אֲחִיכָה לוֹ בְּכָל יוֹם שְׁבִיבָה

שחרית ביום העצמאות (הקיבוץ הדתי)³⁴

מתפללים פסוקי דמזמרה של יום טוב, ומוסיפים "מזמור לתודה", ו-"נשמת כל חי".

הלל שלם בברכה לאחר חזרת הש"ץ.

מוציאים ספר תורה כמו בשבת ויום טוב, וקוראים לשלשה עולים בספר דברים, מתחילת פרשת עקב, והשלישי עולה למפטיר.

כֹּהֵן: וְהָיָה עֲקֵב תִּשְׁמַעְנוּ אֶת הַמִּשְׁפָּטִים הָאֵלֶּה וְשִׁמְרָתֶם וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם וְיָהוָה אֱלֹהֵיכֶם לֵךְ אֶת הַבְּרִית וְאֶת
 הַחֲסֵד אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבְרָהָם. וְאַחֲבַד וְיִרְאָה וְיִחַד וְיִרְבֶּךָ פְּרִי בִטֶּן וּפְרִי אֲדָמָתְךָ דִּגְנָךְ וְתוֹרְשֶׁךָ וְיִצְהָרְךָ שֹׁגַר אֲלִפִּיר
 וְעִשְׂתֵּרֶת צֹאנְךָ עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבְרָהָם לֵתֶת לָךְ. בְּרוּךְ תִּהְיֶה מִכָּל הָעַמִּים לֹא יִהְיֶה בְּךָ עֶקֶר וְעִקְרָה
 וּבְבִחְמָתְךָ: וְהִסִּיר יְהוָה מִמֶּךָ כָּל חֲלִי וְכָל מַדּוּי מִצָּרִים הָרָעִים אֲשֶׁר יִדְעֶת לֹא יִשִּׁימָם בְּךָ וּנְתַנָּם בְּכָל שְׂנְאִיךָ:
 וְאָכַלְתָּ אֶת כָּל הָעַמִּים אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֵיךָ נָתַן לָךְ לֹא תַחֲסֹעִינָה עֲלֵיהֶם וְלֹא תַעֲבֹד אֶת אֱלֹהֵיהֶם כִּי מוֹקֵשׁ הוּא
 לָךְ. כִּי תֹאמַר בְּלִבְּךָ רַבִּים הָעָוִים הָאֵלֶּה מִמֶּנִּי אֵיכָה אֲכַל לְחֹרֵשִׁים: לֹא תִיָּא מֵהֶם זָכַר תִּזְכֹּר אֶת אֲשֶׁר עָשָׂה

³⁴ הרב שלמה גורן התבקש לעבור על סידור התפילה ליום העצמאות של הקיבוץ הדתי, ובו הוא מביע הסתייגות מברכות קריאת התורה והחפזרה, אלא אם כן תקבע זאת הרבנות הראשית. הוא מוסיף שאעפ"כ אין הוא רואה צורך הלכתי לדרוש מהנוהגים כך לבטל את מנהגם. המכתב חובא במהודרה השלישית לסדר התפילות בהוצאת הקיבוץ הדתי, תשל"ו, ובחלקו גם במהדורה הרביעית, תשנ"ב.

יהוה אלהיך לפרעה ולכל מצרים. המסת הגדלת אשר ראוי עיניך והאמת והמפתים והיד החזקה והזרע הנטויה אשר הוצאך יהוה אלהיך כי יעשה יהוה אלהיך לכל העמים אשר אתה ירא מפניהם. וגם את הצרעה ישלח יהוה אלהיך בם עד אבד הנשאים והנסתרים מפניך. לא תערוץ מפניהם כי יהוה אלהיך בקרבך אל גדול וגורא.

לוי: ונשל יהוה אלהיך את הגוים האל מפניך מעט מעט לא תוכל כלתם מהר כי תרבה עליך חית השדה. ונתנם יהוה אלהיך לפניך והמם מהומה גדלה עד השמים. ונתן מלכיהם בידיך והאבדת את שמם מתחת השמים לא יתיצב איש בפניך עד השמדך אתם. פסילו אלהיהם תשרפון באש לא תחמד כסף וזהב עליהם ולקחת לך פו תוקש בו כי תועבת יהוה אלהיך הוא. ולא תביא תועבה אל ביתך וחיית חכם כמהו שקץ תשקצנו ותעב תתעבנו כי חכם הוא.

כל המצות אשר אנכי מצוך היום תשמרון לעשות למען תחיון ורבותם ונבאתם את הארץ אשר נשבע יהוה לאבותיכם. וזכרת את כל הדבר אשר הליכך יהוה אלהיך זה ארבעים שנה במדבר למען ענתך לנסתך לדעת את אשר בלבבך תשמר מצותיו אם לא. ויעת וירעבך ויאכלך את חמו אשר לא ידעת ולא ידעו אבותיך למען חודעך כי לא על הלחם לבדו חיה האדם כי על כל מוצא פי יהוה חיה האדם. שמלתך לא בלתי מעלך ורגלך לא בצקה זה ארבעים שנה. וידעת עם לבבך כי כאשר יאמר איש את פני יהוה אלהיך מישד.

ישראל מפטיר: ושמרת את מצות יהוה אלהיך ללכת בדרכיו וליראה אותו. כי יהוה אלהיך מביאך אל ארץ טובה ארץ נחלי מים עינת ותהמת יצאים בבקעה ובהר. ארץ חטה ושערה וקנף ותאנה ורמון ארץ זית שמן ודבש. ארץ אשר לא במסכנת תאכל בה לחם לא תחסר כל בה ארץ אשר אבניה ברזל ומחזוריה תחצב נחשת ואכלית ושבעת וברכת את יהוה אלהיך על הארץ הטובה אשר נתן לך. השמר לך פו תשכח את יהוה אלהיך לביתך שמה מצותיו ומשפטיו וחקתיו אשר אנכי מצוך היום. פו תאכל ושבעת ובתים טובים תבנה ושבת ובקרך וצאנך ירבו ופסך וזהב ירבה לך וכל אשר לך ירבה. וגם לבבך ושכחת את יהוה אלהיך המוציאך מארץ מצרים מבית עבדים. המוליכך במדבר הגדל והנורא נחש שרף ועקרב וצמאון אשר אין מים המוציאך לך מים מצוק החלמיש. תמאכלך מן המדבר אשר לא ידעו אבותיך למען ענתך ולמען נסיתך להטותך באחרי ידך ואמרת בלבבך כחי ועצם ידי עשה לי את החיל הזה. וזכרת את יהוה אלהיך כי הוא הנותן לך כח לעשות חיל למען חקים את פירתו אשר נשבע לאבותיך ביום הזה.

חצי קדיש. הוברה גלילה. והפטרה עם ברכותיה לפני ואחרי.

עלה היום בנב לעמד יסוף ידו הר בתי איון גבעת ירושלים. חנה האדון יהוה צבאות מסעך פארה במערכה ובמו הקומה גדועים והגברים ישפלו וינקו סבלי הער בפרזל ותלבנו באדמה יפול. ויצא חטר מנוע ישי ונצר משרשיו יפדה. ונתח עליו רות יהוה רוח חכמה ובינה רוח עזה וגבורה הות דעת והארת יהוה. והחיותו ביראת יהוה ולא ימראה עיניו ישפוט ולא למשמע אזניו יוכיח. ושפט בצדק דלים והוכיח במישור לעוני ארץ והפח ארץ בשבט פיו וברוח שפתיו ומית רשע. והיה צדק אזור מתנו והאמונה אזור חלצני. וגר זאב עם כבש ונמר עם גדי ירפי ועל ופמיר ומרסא יחדו ונער קטן נהג בם. ופרח ודב תרעינה יחדו ירבעו ילדיהן וארניה פבקה יאכל תבו. ושעשע יונק על הר פתח ועל מאונות צפוני גמול ידו הדה. לא ירעו ולא ישחיתו בכל הר קדשי כי מלאה הארץ דעה את יהוה כמים לים מכסים. והיה ביום ההוא שרש ישי אשר עמד לנס עמים אליו גוים ידרשו והיתה מנתתו כבוד. והיה ביום ההוא יוסיף אדני שנית ידו לקנות את שאר עמו אשר ישאר מאשור וממצרים ומפתרוס ומכוש ומעילם ומשנער ומחמת ומאלי הים. ונשא נס לגוים ואסף נדחי ישראל ונפצות יהודה יקבץ מארבע כנפות הארץ. ויהיה קטאת אפרים וצורי יהודה יכרתו אפרים לא יקנא את יהודה ויהודה לא יצר את אפרים. ועפו בכתף פלשתים ימה יחדו יבאו את בני קדם אדום ומואב משלוח ידם ובני עמון משמעתם. והחכים והור את לשון ים מצרים והניף ידו על הנהר בעים רוחו והפחו לשבעה נחלים והדרוך בנעלים. והיתה מסלה לשאר עמו אשר ישאר מאשור כאשר היתה לישראל ביום עלתו מארץ מצרים. ואמרת ביום ההוא אהוד יהוה כי אנפת בי נשב אפך ותנחמני. הנה אל ישועתי אבטח ולא אפחד כי עזי ונמכתי יה יהוה ניה לי לישועה. ושבתם מים בששור ממעוני הישועה. ואמרתם ביום ההוא הודו ליהוה קראו בשמו חודעו בעמים עלילותיו הזמירו כי נשגב שמו. וזמרו יהוה כי גאות עשה מידעת מודעת זאת בכל הארץ. צחלי ורמי יושבת ציון כי גדול בקרבך קדוש ישראל.

אזכרה לזכר הנפלים ותפילה לשלום המדינה.

אל מלא רחמים שוכן במרומים, המצא מנוחה וכוונה תחת כנפי השכינה במעלות קדושים וטהורים כזהר
הרקיע מזהירים, למשמות הגבורים אשר מסרו את נפשם על גאלי ישראל, לפדות אדמתנו ולהשיב שבותנו
ומחרים קרנו בציון בעל הרחמים וסתירהם בסתר כנפיו לעולמים ויצור בצור החיים את נשמותיהם, והנה
הוא נחלתם, וינוחה בשלום על משכבם, ונאמר אמן.

החזרת ספר תורה וסיום התפילה כרגיל, ללא "למנצח".

בסוף התפילה שרים:

אני מאמין באמונה שלמה בביאת המשיח, ואף על פי שיתמהמה, עם כל זה אחכה לו בכל יום שיבוא.

קריאת התורה ביום העצמאות / מחזור מנהג איטליאני³⁵

דברים ל, א-כ

והיה כי יבאו עליך כל הדברים האלה הברכה והקללה אשר נתתי לפניך והשבת אל לבבך בכל הגוים אשר
הדיחת יהוה אלהיך שמה: ושבת עד יהוה אלהיך ושמעת בקולו בכל אשר אנכי מצוך היום אתה ובניך בכל
לבבך ובכל נפשך: ושב יהוה אלהיך את שבותך ורחמך ושב וקבצך מכל העמים אשר הפיצך יהוה אלהיך
שמה: אם יהיה נדחת בקצה השמים משם יקבצך יהוה אלהיך ומשם יקחך: והביאך יהוה אלהיך אל הארץ
אשר ירשו אבותיך וירשפה וחיטבך והרבך מאבתך: ומל יהוה אלהיך את לבבך ואת לבב זרעך לאהבה את
יהוה אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך למען חייך: ונתן יהוה אלהיך את כל האלות האלה על איביך ועל שונאיך
אשר רדפוך: ואתה תשוב ושמעת בקול יהוה ועשית את כל מצותיו אשר אנכי מצוך היום: והותירך יהוה
אלהיך בכל מעשה ידך בפרי בטןך ובפרי בהמתך ובפרי אדמתך לטבה כי ישוב יהוה לשוש עליך לטוב כאשר
שש על אבותיך: כי תשמע בקול יהוה אלהיך לשמר מצותיו וחקותיו הכתובה בספר התורה הזה כי תשוב אל
יהוה אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך:

כי המצוה הזאת אשר אנכי מצוך היום לא נפלאה היא ממך ולא רחקה היא: לא בשמים היא לאמר מי יעלה
לנו השמימה ויסקחה לנו וישמענו אתה ונעשנה: ולא מעבר לים היא לאמר מי יעבר לנו אל עבר הים ויסקחה לנו
וישמענו אתה ונעשנה: כי קרוב אליך הדבר מאד בפיך ובלבבך לעשותו: ראה נתתי לפניך היום את החיים ואת
הטוב ואת המות ואת הרע: אשר אנכי מצוך היום לאהבה את יהוה אלהיך ללכת בדרכיו ולשמר מצותיו
והקטיו ומשפטיו וחיות וברכה יהוה אלהיך בארץ אשר אתה בא שמה לרשפה: ואם יפנה לבבך ולא
תשמע ונדחת והשתחית לאלהים אחרים ועבדתם: הגדתי לכם היום כי אבד תאבדון לא תאריכון ימים על
האדמה אשר אתה עבר את הירדן לבא שמה לרשפה: העידתי לכם היום את השמים ואת הארץ החיים והמות
נתתי לפניך הברכה והקללה ובהרפת בחיים למען תחיה אתה וזרעך: לאהבה את יהוה אלהיך לשמע בקולו
ולדבקה בו כי הוא חייך וארך ימיו לשבת על האדמה אשר נשבע יהוה לאבותיך לאברהם ליצחק וליעקב לתת
להם:

מי שברך – למדינת ישראל ולצה"ל

למדינת ישראל (נוסח רשמי)

אבינו שבשמים, צור ישראל וגואלו, ברך את מדינת ישראל, ראשית צמיחת גאלתנו, הגן עליה באברת חסדך,
ופרש עליה סכת שלומך, ושלח אורח ואמתך לכאשיה, שריה ויועציה, ותקנם בעצה טובה מלפניך, חזק את ידי
מגני ארץ קדשנו, והנחילם אליהנו ישועה ונצחון תעטרם, ונתת שלום בארץ ושמחת עולם לנו שביח.

³⁵ עמ' 754-766, כפי שהונהג בבית הכנסת האיטלקי בירושלים, ע"פ הרב אליה שמואל הרטום. ע"ע מאמרו של ד"ר אהרן ארנד "יום
העצמאות – הלכה מנהג וסיפור" בדף השבועי מאת היחידה ללימודי יסוד ביהדות, מס' 183, פרשת קדושים ויום העצמאות, תשנ"ז,
הפקולטה למדעי היהדות, אוניברסיטת בר אילן, <http://www.biu.ac.il/JH/Parasha/kedoshim/arnad.html>

ואת אחינו כל בית ישראל פקד-נא בכל ארצות פזריהם, ותוליהם מחרה קוממויות לציון עירך ולירושלים משכן שמך, ככתוב בתורת משה עבדך: "אם יהיה נדחך בקצה השמים, משם יקבצך יהוה אלהיך ומשם יקחך והביאך יהוה אלהיך אל הארץ אשר זרשו אבותיך וירשתה, וחישבך וחרבך מאבותיך." ויחד לבבנו לאהבה וליראה את שמך, ולשמר את כל דברי תורתך, ושלח לנו מהרה בן דוד משיח צדקך, לפדות מחכי קץ ישועתך. חופע בחדר גאון עזך על כל יושבי תבל ארצך, ויאמר כל אשר נשמה באפו: "יהוה אלהי ישראל מלך, ומלכותו בכל משלה." אמן סלה.

לחיילי צה"ל (נוסח רשמי)

מי שבך אבותינו אברהם יצחק ויעקב הוא יברך את חילי צבא הגנה לישראל, העומדים על משמר ארצנו וערי אלהינו מגבול הלבנון ועד מדבר מצרים ומן הים הגדול עד לבוא הערכה ביקשה באויר ובזים יתן יי את אויבנו תקמים עלינו נגפים לפנינו. תקדוש ברוך הוא ישמר ויציל את חילינו מכל צרה וצוקה ומכל נגע ומחלה וישלח ברכה וחסד ורחמים בכל מעשה ידיהם. ידבר שונאיו תחתיהם ויעטרם בכתר ישועה ובעטרת נצחון. ויקים בהם הכתוב: כי יי אלהיכם והלך עמכם לחלחם לכם עם איביכם לחושע אתכם. ונאמר אמן.

מי שברך למגוייסיים (במלחמת השחרור)³⁶

מי שבך אבותינו אברהם יצחק ויעקב משה ואהרן דוד ושלמה הוא יברך את כל אחינו ואחיותינו שהתגייסו לעבודת הגנה בארצנו הקדושה, העומדים על המשמר יומם ולילה להגן בחרוץ נפש על עמנו ועל ערי אלהינו ונלחמים בגבורה לבלי לתת למשתחית לפגוע במושבות ובנקודות הישוב, בעבור שאנו מתפללים לשלום, הקדוש ברוך הוא ישמרם מפל צרה וצוקה ומכל פגע ואסון ויפרש סכת שלומם עליהם עם כל בית ישראל אחיהם, ויזכו לראות פוחמת ציון וקבוץ גלויות ובגאולה שלמה. ותקים במהרה בימינו הבטחת ה' הפתובה בתורתנו הקדושה: ונתתי שלום בארץ ושכבתם ואני מחייה בן יחי נצון ונאמר אמן.

למדינת ישראל וחיילי צה"ל

נוסח אנגליה (United Hebrew Congregations of the Commonwealth)

מי שבך אבותינו אברהם יצחק ויעקב הוא יברך את מדינת ישראל ראשיה ויועציה על האדמה אשר נשבע ל לאבותינו לתת לנו חן ורחמים ויראתך לסעדה במשפט ובצדקה. ונזכה בימינו לדברי עבדך הנביאים פי מציון תצא תורה ודבר יהוה מירושלים. אבינו שבשמים, פקוד נא את חילי צה"ל מגני ארץ קדשנו שמרם מפל צרה וצוקה ושלח ברכה וחסד בכל מעשה ידיהם. שים שלום בארץ ושמחת עולם על כל יושבי תבל ארצך וכן יחי נצון ונאמר אמן.

שירים וקריאות ליום העצמאות

כאן נביא מספר שירים וקריאות שאפשר לשלב בתפילה או בטקס נפרד, וכן הפניות למקומות ואתרים אחרים.

חזון העצמות היבשות / יחזקאל לז, א-טו

היתה עלי נד יהנה ויצאני ברוח יהנה וניחני בתוך הבקעה והיא מלאה עצמות: והעבירני עליהם סביב סביב והנה רבות מאד על פני הבקעה והנה יבשות מאד: ויאמר אלי בן אדם הנה הן העצמות האלה ואמר אדני יהנה אתה ידעת: ויאמר אלי הנבא על העצמות האלה ואמרתי אליהם העצמות היבשות שמעו דבר יהנה: כה אמר אדני יהנה לעצמות האלה הנה אני מביא בכם רוח וחיותם: ונתתי עליכם גדים והעלתי עליכם בשר וקרמתי עליכם עור ונתתי בכם רוח וחיותם וידעתם כי אני יהנה: ונבאתי באשר צויתי ויהי קול כהנבאי והנה רעש נתקרב וצמות עצם אל עצמו: וראיתי והנה עליהם גדים ובשר עלה ויקרם עליהם עור מלמעלה ורוח אין בהם: ויאמר אלי הנבא אל הרוח הנבא בן אדם ואמרתי אל הרוח כה אמר אדני יהנה מארבע רוחות באי הרוח

³⁶ <http://cms.education.gov.il/nr/rdonlyres/0aa3ae86-bcc5-4637-ad46-0d1e6f2646a9/79194/277.pdf>

ויפחי בקורגים האלה ויחיו: והנבאתי באשר צוני ותבוא בהם הרוח ויחיו ונעמדו על רגליהם חיל גדול מאד מאד: ויאמר אלי בן אדם העצמות האלה כל בית ישראל המה הנה המרים יבשו עצמותינו ואבדה תקונתנו נגזרנו לנו: לכן הנבא ואמרת אליהם כה אמר אדני יהוה הנה אני פתח את קברותיכם והעליתי אתכם מקברותיכם עמי והבאתי אתכם אל אדמת ישראל: וידעתם כי אני יהוה בפתחי את קברותיכם ובהעלותי אתכם מקברותיכם עמי: ונתתי רוחי בכם וחייתם והנחתם אתכם על אדמתכם וידעתם כי אני יהוה דברתי ועשיתי נאם יהוה:

מגש הכסף / מילים: נתן אלתרמן, לחן: נחציה היימן

עייפים עד בלי קץ, נזירים ממרגוע
ונוטפים טללי נעורים עבריים...
דם השניים יגשו ועמדו עד בלי נוע
ואין אות אס חיים הם או אס ירויים.
אז תשאל האומה שטופת דמע וקסם
ואמרה: "מי אתם?", והשניים שוקטים
יענו לה: "אנחנו מגש הכסף,
שעליו לך ניתנה מדינת היהודים".
כך יאמרו ונפלו לרגלה עוטפי צל
והשאר יסופר בתולדות ישראל.

והארץ תשקוט, עין שמיים אודמת
תעמעם לאיטה על גבולות עשנים,
ואומה תעמוד - קרועת לב אך נושמת
לקבל את הנס, האחד, אין שני...
היא לטקס תיכון, היא תקום למול הסהר
ועמדה טרם יום עוטה חג ואימה.
אז מנגד יצאו נערה ונער
ואט אט יצעדו הם אל מול האומה.
לובשי חול וחגור וכבדי נעליים
בנתיב יעלו הם, הלוך והחרש
לא החליפו בגדם, לא מחו עוד במים
את עקבות יום הפרך וליל קו האש.

קידוש לליל יום העצמאות / הקיבוץ הדתי³⁷

ברוך אתה יי אלהי ישראל מעולם ועד עולם, אשר גאלנו וגאל את אבותינו ממצרים ועשה לנו את כל הנסים האלה. הוציאנו מעבדות לחרות, ומשעבוד לגאולה, מגיון לשמחה, ומאבל ליום טוב. בן יי אלהינו נא להי אבותינו הגיענו למצודים ולרגלים אחרים הפאים לקראתנו לשלום, ונשמח בבגנו עירך, ונשיש בעבודתך, ונודה לך שיר חדש על גאלתנו ועל פדות נפשנו, הללויה.

סברי חברים:

ברוך אתה יהוה אלהינו מלך העולם בורא פרי הגפן
ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם, שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה.

קידוש לליל יום העצמאות / מחזור מנהג איטליאני³⁸

מסדרים על השולחן יין, שלוש מצות (זכר לקורבן תודה) וחלת חמץ; רצוי להניח גם פרי חדש כדי לצאת מידי ספק ברכת שהחיינו. ל"המוציא" בוצעים על שלוש המצות ועל לחם חמץ ואוכלים כזית מן המצה וכזית מן החמץ.

זה היום עשה יהוה נגילה ונשמחה בו.
קול רנה וישועה באהלי צדיקים זמין יהוה עשה חיל.
זמין יהוה רוממה זמין יהוה עשה חיל.

³⁷ סדר תפילות ליום העצמאות וליום ירושלים, מהדורה רביעית, תשנ"ב, עמ' 30

³⁸ עמ' 754-766, כפי שהונחג בבית הכנסת האיטלקי בירושלים, ע"פ הרב אליה שמואל הרטום ובנו הרב מנחם עמנואל הרטום.

בְּרוּךְ אַתָּה צוּר יִשְׂרָאֵל וְגוֹאֲלוֹ אֲשֶׁר בָּחַר בָּנוּ מִכָּל הָעַמִּים וְרוֹמְמָנוּ מִכָּל לְשׁוֹן וְקִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְנָתַן לָהֶלֶל וּלְשַׁבַּח עַל הַנְּסִים שֶׁעָשָׂה לְאַבְוֹתֵינוּ וְלָנוּ. וְהַשִּׁיבָנוּ לְאַרְצָךְ יִשְׂרָאֵל וְהַנְּחִילָנוּ נֶאֱחָז עַל אוֹיְבֵינוּ וְשִׁחַרְר חֵלֶק מֵאַרְצָנוּ מִשְׁעָבוֹד הַגּוֹיִים: בְּרוּךְ אַתָּה גּוֹאֲלֵ יִשְׂרָאֵל מִצִּיב גְּבוּל אֶלְמָנָה.

סְבִרֵי מְרִנּוֹ:

בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם בּוֹרָא פְּרִי הַגֶּפֶן
בְּרוּךְ אַתָּה יי אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, שֶׁהַחֲנֻנוּ וְקִזְמָנוּ וְהַגִּיעָנוּ לְזֶמֶן הַזֶּה.

קידוש ליום העצמאות / הקיבוץ הדתי³⁹

חֲסִדֵי יְהוָה אֲזָכִיר תְּהִלַּת יְהוָה,
כָּעַל כָּל אֲשֶׁר גָּמְלָנוּ יְהוָה,
וְרַב טוֹב לְבֵית יִשְׂרָאֵל,
אֲשֶׁר גָּמְלָם כְּרַחֲמָיו וְכָרַב חֲסִדָיו.
מֵאֵת יְהוָה הִיִּתְּהָ וְאֵת הִיא נִפְלְאוֹת בְּעֵינֵינוּ.
זֶה הַיּוֹם עָשָׂה יְהוָה נִגִּילָה וְנִשְׁמָחָה בּוֹ.
כּוֹס יְשׁוּעוֹת אֲשָׂא וּבִשֶׁם יְהוָה אֶקְרָא.

סְבִרֵי חֲבֵרִים

בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם בּוֹרָא פְּרִי הַגֶּפֶן

קידוש ליום העצמאות / ד"ר יעקב מעוז, החברה למתנ"סים

יוֹם הַעֲצָמָאוֹת נִכְלָו וְנִיתְּמָו יָמֵי הַגְּלוּת,
נִכְלָ עַם יִשְׂרָאֵל בְּ-חֵי בְּאִיר לְחַתּוֹם מִגְלָתוֹ,
נִכְרַז בּוֹ בְּיוֹם עַל הַקִּמָּת יִשְׂרָאֵל מְדִינָתוֹ,
וְיִגְמַר הָעַם אֶת הַחֲלָל עַל פֶּאֶר יְצִירָתוֹ
וְיַעֲשֶׂהוּ לְיוֹם חַג לְדוֹרוֹת
כִּי בּוֹ הִגִּשִׁים אֶת מִקְרָצַת הַחֲלוֹמוֹת

בְּרִשׁוֹת כָּל הַמְּסֻבִּים

לַחֲיִים

בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם בּוֹרָא פְּרִי הַגֶּפֶן

נִבְרַךְ אַתָּה עַם יִשְׂרָאֵל, עַם עוֹלָם,
אֲשֶׁר קִדְּשׁ הַחַיִּים וְרָצָה בָּהֶם,
וְיוֹם חַג עֲצָמָאוֹתוֹ בְּאַהֲבָה וּבְרַצוֹן הוֹרִישׁ לָנוּ,
זִיכְרוֹן לְדוֹר הַתְּקוּמָה, רֵאשִׁית צְמִיחַת הַגְּאֻלָּה
זָכַר לְיִצְיָאָה מִשְׁעָבוֹד גָּלוּת,
וְיוֹם חַג זֶה לְאַהֲבָה וּלְשָׁלוֹם הַנְּחִילָנוּ
בְּרוּךְ הָעַם אֲשֶׁר הַיּוֹם יוֹם חַג עֲצָמָאוֹתוֹ.

קידוש לליל יום העצמאות / מחזור מנהג איטליאני⁴⁰

³⁹ סדר תפילות ליום העצמאות וליום ירושלים, מהדורה רביעית, תשנ"ב, עמ' 103

על הנסים ועל הגבורות ועל התשועות ועל הנפלאות ועל הפדות שעשית עמנו כשנתת בלב מלכי אמות העולם ושריהן להחליט על הקמת מדינת ישראל. והפחת בלב אנשי עמך רוח גבורה ותושיה. ותמכת בגדס להקים את מדינתנו. וחזקת את ידי בגיך על בני אדום וישמעאל. שעמדו עלינו להחזירנו תחת שעבודם ולגזל ממנו את פרי עמלנו ולגרשנו מארצנו. ואתה ברחמיך הרבים הפרת את עצת אויבינו וקלקלת את מחשבתם. מסרת חמושים בגיד חלשים, ונבים בגיד מעטים: קימת בנו את דברי תורתך: וכדפו מקם חמשה מאה ומאה מקם רבבה ירדפו. והסירת את חרפת השעבוד מבני עמך היושבים בארץ הקדש וכשם שעשית עמנו נס, כן עשה עמנו יהוה אלהינו פלא ונסים בעת הזאת ובעתיד. ונודה לשמך הגדול סלה.

יום העצמאות: מן המקורות (אתר משרד החינוך)

<http://cms.education.gov.il/EducationCMS/Units/Moe/ZikaronVazmaut/Aztmaut/Lmida/Makorot.htm>

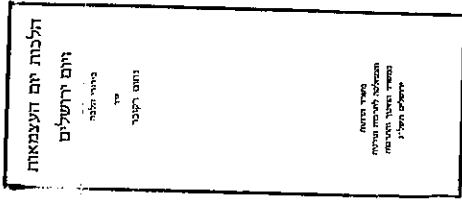
יום העצמאות: קטעי קריאה (אתר משרד החינוך)

<http://cms.education.gov.il/EducationCMS/Units/Moe/ZikaronVazmaut/Aztmaut/Lmida/israel.htm>

פיוטים ליום העצמאות (אתר הזמנה לפיוט)

http://www.piyut.org.il/cgi-bin/close_search.pl?act=yearcycles

⁴⁰ עמי' 754-766, כפי שהונהג בבית הכנסת האיטלקי בירושלים, ע"פ הרב אליה שמואל הרטום. במהדורה השלישית של סדר תפילות ליום העצמאות ויום ירושלים בהוצאת הקיבוץ הדתי הובא נוסח שונה של "על הניסים, אך הוא הוסר במהדורה הרביעית מפאת הסתייגותו של הרב שלמה גורן להכנסת התפילה בעמידה ובברכת המזון.

היניא בר אבין אמר רבי יונהש בן קרחא: קל וחומר, ומה מעבדות לחירות אומרים שירה, ממיתה לחיים לא כל שכן וכו'. מהי משמעותה של סוגיית זו? האם דווקא לעניין קביעת מקרא מגילה היה לה לגמרא להסתמך על יציאת מצרים, או שעצם קביעת יום טוב הצריכה ביסוס. ומה ניתן ללמוד מן הקל וחומר? האם כל הצלה בכלל זה, או שמא הצלה ממות לחיים דווקא. והאם יש להבדיל בין הצלת קהילה אחת בישראל לבין הצלת כלל ישראל.

זאת ועוד: לאיסור שבחורה (דברים ה, ב) לא תוסיפו על הדבר אשר אנוכי מצוה אתכם ולא תגרעו ממנו וכו', מביא הרמב"ן דוגמה מן האיסור להוסיף חג חדש: 'ולפי דעתי אפילו ברא לעשות מצוה בפני עצמה, כגון שעשה חג בחדש שבדא מלכו כירבעם, עובר בלאו. וכן אמרו לעניין מקרא מגילה: מאה ושמונים נביאים עמדו להם לישראל ולא פחתו ולא הוסיפו על מה שכתוב בתורה וכו'. הרי שהצוה המצוה הו אסורה להם, אם כן היא בכלל "לא תוסיף עליה"'. מה משמעותם של דברי הרמב"ן, ומה גדרו של האיסור? האם האיסור עניינו רק בקביעת ימים טובים כחגים מן התורה, שיש בהם איסור מלאכה, או שמא גם קביעתם של ימים מיוחדים — שאין בהם איסור מלאכה, אבל יש בהם חוב משנה ושמחה, אמירת שירה והודאה — אף הם בכלל האיסור.

חוב משנה ושמחה, אמירת שירה והודאה — אף הם בכלל האיסור. שאלה נוספות עולה מתוך דברי הגמרא (ראש השנה יח ע"ב), ש'בטלה מגילת תענית'. האם מתחייב מכך, שמכאן ואילך אין לקבוע עוד ימים טובים על נסים שנעשו, או שמא יש לצמצם את משמעותו של האיסור — כשיטתו של חתם סופר — אך ורק לימים טובים שנקבעו בקשר לבית-המקדש, שאלה בלבד בטלו, ואילו ימים אחרים שאינם קשורים לבית-המקדש — אין מניעה לקבעם כיום טוב לזכר הנס.

ולצד שאלות הלכתיות אלו יש ליתן את הדעת, כי בתולדות העם נקבעו ימים לזכר מאורעות שאירעו לאבותינו. מלבד יום הפורים ומי החנוכה ידוע מאמריו של רבן שמעון בן גמליאל על המישה עשר באב (תענית כו ע"ב): 'לא היו ימים טובים לישראל כחמשה עשר באב וכוים הכפורים, שבהן בנות ירושלים יוצאות בכל לבן שאולין... ובנות ירושלים יוצאות וחולות בכרמים, ומה היו אומרות: בחור שא עיניך וראה וכו'. אף נקבעו ימי 'פורים' רבים בקהילות ישראל, על נסים שאירעו במקומם וקבעם חובה על בני הקהילה ועל זרעם. ומאידך גיסא, אין בלוח העברי ימים לציון כיבוש ארץ-ישראל בימי יהושע והעלייה בימי עזרא. מה ניתן אפוא ללמוד מן הימים שנקבעו — ומימים שלא נקבעו — על קביעת יום טוב לציון יום העצמאות?

קביעת יום טוב

תחילה נידונה שאלת החובה והסמכות לקבוע יום טוב לציון יום העצ-מאות. בספר במדבר י, כחב: 'וביום שמחתכם ובמועדיכם ובראשי חרשיכם ותקעתם בחצוצרות על עולותיכם ועל זבחי שלמיכם וכו'. רבי אברהם אבן-עזרא מפרש מקרא זה כציווי לקבוע יום שמחה על הצלה מן האויב: 'וביום שמחתכם ובמועדיכם, ששבתם מארץ אויב או נצחתם האויב תבא עליכם — וקבעתם יום שמחה כימי פורים וכו'. אך כלום דבריו של אבן-עזרא מוסכמים גם מצד מקורות ההלכה?

נצטוונו לומר שירה על הנס. על האמור בשירת דבורה (שופטים ה, ב): 'בפרוע פרעות בישראל בהתנדב עם ברכו ה', דורש התלמוד הירושלמי (פסחים פרק י, ו): 'כשהקדוש ברוך הוא עושה לכם ניסים תתן אומדן שירה' (ור' ירושלמי סוטה ה, ד: "לאמר" — לדורות).

זאת ועוד: הגמרא בסנהדרין צד ע"א אומרת: 'ביקש הקב"ה לעשות חזקתו משה וסנהדרין גז ומגוז; אמרה מרת הדין לפני הקב"ה: רבנו של עולם, ומה דוד מלך ישראל, שאמר כמה שירות ותשבחות לפניך, לא עשיתו משה — חזקתך, שעשית לו כל הנסים הללו, ולא אמר שירה לפניך, תעשיתו משה?'. (תניין שיר השירים רבה, פרשה ד, יט).

כמה שאלות מתעוררות לעניין הסמכות לקבוע יום טוב. במסכת מגילה יד ע"א אומרת הגמרא: 'ארבעים ושמונה נביאים ושבע נביאות נתנבאו להם לישראל, ולא פחתו ולא הוסיפו על מה שכתוב בתורה, חוץ ממקרא מגילה'. כלומר, בקביעת חיוב מקרא מגילה יש הוספה על מה שנאמר בתורה. ועל כן ממשכיה הגמרא ושאלת, מהו המקור לחיוב קריאת מגילה בפורים, ומשיבה, שקל וחומר הוא מציאת מצרים: 'אמר רבי

הלל

על תוכנם העשיר של פרקי ההלל עמדו חז"ל בהסברים, מדוע אנו נוהגים לאמר פרקים אלו, ולא את פסוקי הלל הגדול. הגמרא אומרת בפסחים ק"ח ע"א: 'זכי מאזר דאיכא הלל הגדול, אגן מאי טעמא אמרין האי? משום שיש בו חמשה דברים הלל: יציאת מצרים וקריעת ים-סוף ומתן תורה ותחית המתים וחבולו של משיח'.

הזמים שקוראים בהם את ההלל נמנים בתוספתא (סוכה ג, ב): 'שמונה עשר יום בשנה ולילה אחד קורין בהן את ההלל: ואילו הן, שמונה ימי זחל, שמונה ימי חנוכה, ויום טוב הראשון של פסח ולילה, ויום טוב של עצרת' (והובא במסכת תענית כח ע"ב, וערכין י"א).

ומה דינו של הלל, שיאמר ביום העצמאות? האם ניתן להוסיף יום זה על המנויים לעיל?

מלשון הגמרא (פסחים ק"ז ע"א) אנו שומעים, שההלל נאמר לא רק במועדים הקבועים בתורה, אלא אף בעתים אחרות. 'נתנו רבנן: הלל זה מי אמרו? רבי אליעזר אומר: משה וישראל אמרוהו, בשעה שעמדו על הים. הם אמרו (תהלים קטו, א): 'לא לנו ה' לא לנו כי לשמך וגו'. משיבה רוח הקודש ואמרה להן (ישעיה מו, יא): 'למעני למעני אעשה וגו', רבי (יהודה) [יהושע] אומר: יהושע וישראל אמרוהו בשעה שעמדו עליון מלכי כנען... רבי אליעזר המודעי אומר: דבורה וברק אמרוהו בשעה שעמד עליהם סיסרא... ר' אלעזר בן עזריה אומר: חזקיה וסיעתו אמרוהו בשעה שעמד עליהם סנחריב... רבי עקיבא אומר: חנניה מישאל ועזריה אמרוהו בשעה שעמד עליהם נבוכדנצר הרשע... רבי יוסי הגלילי אומר: מרדכי ואסתר אמרוהו בשעה שעמד עליהם המן הרשע... וחכמים אומרים: רבים נביאים שביניהן תיקנו להם לישראל שיהיו אומרים אותו על כל פרק ופרק ועל כל צרה וצרה שלא תבוא עליהם לישראל ולבשנגאלין — אומרים אותו על גאולתו'.

מכאן שתקנו אמירת פרקי ההלל על כל פרק ופרק ועל הגאולה מצ-רותיהם של ישראל. ברם, כאן עולה השאלה: האם תיקנו בזה חובה לקרוא את ההלל, בלא שיהא צורך בתקנה מיוחדת לכל מאורע, או שמא לא חייבו לקרוא את ההלל, אלא ייחדו את פרקי ההלל, שבאשר יתקנו לומר הלל, יאמרו פרקים אלו (ר' רמב"ן בהשגותיו על ספר ה-מצוות, שורש א), וכיון שנדרשת תקנה מיוחדת, יש צורך בתנאים המסי-מיכים את חכמי ישראל לתקן תקנות המהייעבות את העם.

לשאלה זאת זיקה לשאלה אחרת, בדבר הברכה 'אשר קדשנו במצוותיו וציונו לקרוא את ההלל': לעניין גר חנוכה נחלקי חכמים כיצד מברכים, שהרי הציוו מדרבנן הוא, ועל כך נאמרו שתי דעות (שבת כג ע"א):

[יד]

והזכין ציונו? רב אויא אמר מ"לא תסור" (דברים יז, א). רב נחמיה אמר: "שאל אביך ויגור וקניר ויאמרו לך" (דברים לב, ז). לדעתו של רב נחמיה, שהמקור הוא 'שאל אביך וגו', ברי שאין צורך בבית-דין הגדול, כדי שאפשר יהיה לומר 'אשר קדשנו במצוותיו וגו'. ברם, לדעת רב אויא, שהמקור הוא ב'לא תסור', הדבר תלוי בתשובה על השאלה הקודמת: אם התקנה קדומה — מינבאים שביניהן — היא שאפשר לבדך 'אשר קדשנו וגו', שהרי הם בכלל הציווי שלא לסור מדבריהם, ואילו אם התקנה מחדשת, וניתקנה על ידי חכמי ישראל שבכל דור, עולה השאלה, האם הציווי הוא שלא לסור מדבריו של בית-דין הגדול דווקא, או אף מדבריהם של חכמי כל דור ודור (כדעת ס' החינוך, תצה-תצו).

ועוד: מדברי הגמרא, שהיקנו לומר הלל על גאולה מן הצרה, אין ראיה לחיוב את אמירת הלל אלא בשעה שנגאל מן הצרה, ועדיין אין לנו הוכחה, שמי שנה בשנה יש לחזור ולומר הלל על הגאולה מאותה צרה. ברם, מדברי רש"י שם שאמר: 'כגון חנוכה' (ראה להלן) — אנו שומעים, שהחובה היא מדי שנה בשנה.

סייע לכך, שהחוב הוא רק ביום שאירע הנס ולא יותר, יש רואים בדברי רב אחאי גאון, הקובע (שאלתא כו): 'דמחייבין דבית ישראל לאורויי ולשבוחי קמי שמאי בעידא דמתרחיש לזו ניסא, דכתיב (תהלים ק"ח, א) 'הללו את ה' כל יומים שבתוהו כל האומים כי גבר עלינו חסד'. אטו משום דגבר עלינו חסד — הללו את ה' כל יומים? אלא הכי קאמר: הללו את ה' כל יומים — מה דעביד עימכון, וכל שכן אנן — דגבר עלינו חסד'. מדברי רב אחאי גאון 'ב'עידא דמתרחיש לזו ניסא', היינו בזמן שהתרחש להם נס, דסיק הנצי"ב מו"לויין, שלפי הש-אילתות וחזיון מן התורה הוא רק לזמן שהתרחש הנס, ואילו לאחר מכן אינו אלא מדרבנן.

יש מבקשים להסיק תנאי לחיוב אמירת ההלל מדברי רש"י, על לשון הגמרא (פסחים שם), 'ועל כל צרה שלא תבוא עליהם, אומר רש"י: 'לשנא מעליא הוא דנקט; כלומר שאם חס ושלום תבוא צרה עליהן ויהשעו ממנה — אומרים אותו [=את ההלל] על גאולתו, כגון חנוכה. מה מבקש רש"י ללמד בדוגמה שהביא מחנוכה? דבריו נתפרשו, שהחוב לומר הלל אינו על כל צרה וצרה, שלא בפשט דברי הגמרא. ומכאן יש תולים בדבריו, שתנאי הוא בהלל שתנא הגאולה לכל ישראל דווקא. ויש מפרשים את דבריו על נס גלוי דווקא — כנס פך השמן שבתוכה (אם אמנם נקבע ההלל על פך השמן, ולא על הניצתו במלחמה). ואילו על נס בדרך הטבע — שמא יש לבדך 'הטוב והמטיב' 'ההומל', ושוב, יש תולים ב'חנוכה' — גאולה רוחנית, ולא גאולה גשמית לבדה.

[טו]

ברם אף אם נאמר שתנאי הוא באמירת הלל, שהחצלה היא לכל ישראל — וכך היא דעתו של רבנו תם — עדיין אפשר לראות במאורע חקיקת המדינה, מאורע כלל-ישראלי, נס של כל העם, בשל המשמעות הנודעת למאורע זה לגבי כל יהודי באשר הוא שם, ולגבי עם ישראל בכללו. ולכן ייראה הנס כנסו של כל העם, אף על פי שעדיין רובו של העם יושב בחוץ לארץ.

זאת ועוד: שמא יש לחשוב את גאולת העם ויחוש בארץ-ישראל כגאולתו של כל העם, שהרי מצינו, בכמה עניינים, שדין הציבור שב-ארץ-ישראל כדין כל העם כולו.

סוגיה יסודית לדיני ההלל היא הסוגיה שבמסכת מגילה (יד ע"א). הגמרא מבססת תחילה את החיוב לקרוא מגילה בפורים על קל וחומר מציאת מצרים: 'ת"ר, ארבעים ושמונה נביאים ושבע נביאות נתנבאו להם לישראל, ולא פחתו ולא הוטרפו על מה שכתוב בתורה חזק ממקרא מגילה. מאי דרש? אמר רבי הויה בר אבין אמר רבי יהושע בן קרחה: קל וחומר — ומה מעבדות להירות אמרינו שירה, ממיתה לחיים לא כל שכן? ולהלן שואלת הגמרא, שאם כן, ייאמר הלל גם בפורים (אי הכי הלל נמי נימא?). ועל כך באים כמה טעמים, על שום מה אין אומרים הלל בפורים: 'אמר רבי יצחק: לפי שאין אומרים הלל על נס שבהוצאה לארץ... רב נחמן אמר: קרייתא זו הלילא [=קריאת המגילה בפורים היא ההלל]. מתקוף לה רבא: מי דמי, בשלמא הוה (תהלים קיג, א): "הללו עבדי ה'", ולא עבדי פרעה, אלא הכא "הללו עבדי ה'", ולא עבדי אחשוורוש? אבתי עבדי אחשוורוש אנן?'

נמצינו למדים, שאלמלא הטעמים המעכבים, הייתה צריך לומר הלל על נס-פורים מכוח קל וחומר, שלמדו מן השירה שביציאת מצרים. ואם כן, כל אימת שניתן ללמוד מקל וחומר לומר הלל — והטעמים המעכבים אינם מצויים — יש לומר הלל. ואמנם המאירי מחדש, שאף בפורים מי שאין לו מגילה חייב לקרוא הלל. ומכאן, שהובת קריאת הלל היא לא לשעת הנס בלבד, אלא מדי שנה בשנה. יתר על כן, אפשר שמכאן יש אף ללמוד, שאמירת הלל שלומדים מקל וחומר הריהי בגדר חובה מן התורה. ולגידון דין. כיון שהיתה בזה הצלה ממוות לחיים, ואף אחד מן הטעמים המעכבים אינו מצוי כאן — הרי שניתן ללמוד מסוגיה זו על חובת קריאת ההלל, ואם תימצא לומר כך, שוב חישאל השאלה: הלל בברכה או בלא ברכה?

עם כל זאת, אמנם העובדה, שהגאולה שנגאלנו אינה גאולה שלמה, גונתה מקום לבירור נוסף. התלמוד הירושלמי (פסחים פ"ז ה"ד) דורש על הפסוק (שופטים ה, ב) 'בפרע פרעות בישראל בהתגדב עם — ברכו ה': 'התגדבו ראשי עם, כשהקדוש ברוך הוא עושה לכם נסים תהיו

[10]

אומרים שירה. ולהלן שואלת הגמרא: 'הרי גאולת מצרים? ומתרגמת: 'שנייא היא, שהיא תחילת גאולתו'. ומפרש בעל קרבן העדה שם, שה-שאלה היא, מדוע ביציאת מצרים לא אמר שירה אלא על היום, ועל כך באה תשובת הגמרא, שבגאולת מצרים 'היתה תחילת גאולתו, ולא היתה גמר הגאולה עד עולם היום'. ובלום אין ללמוד מכאן שאין לומר שירה על תחילת הגאולה? ברם, אף אם נפרש את דברי הירושלמי כפירוש של בעל 'קרבן העדה', עדיין ספק, אם נידונו דומה לנידון שביירושלמי, ואף זה ספק אם דעת התלמוד הבבלי כדעת התלמוד הירושלמי.

ברכת 'שהחיינו'

כשאנו באים לשאלת קביעת ברכת 'שהחיינו' ביום העצמאות, יש לבחון תחילה את האופנים, שבאה בהם ברכה זאת. סוגיה יסודית בנושא זה היא הגמרא בעירובין (מ ע"ב), השואלת אם יש לברך ברכת 'שהחיינו' בראש השנה וביום הכיפורים, כיון שהללו באים מזמן לזמן, או שמא אין לברך בהם, משום שלא נקראו 'רגלים'. ומסקנת הגמרא היא, שיש לברך אף בהם: 'ואמר רבא כי הווינא בי רב הונא איבעיא לן: מזה לומר זמן בראש השנה וביום הכיפורים? כיון דמזמן לזמן אתי — אמרינו, או דלמא כיון דלא אקרו רגלים — לא אמרינו. לא הוי בדיקה. כי אתאי בי רב יהודה אמר: אנא אקרא חדתא (=על דלעת חדשה) נמי אמנא זמן. א"ל: רשות לא קא מיבעיא לך, כי קא מיבעיא לך חובה... וחלכתא: אומר זמן בר"ה ובת"כ'.

ואם ההלכה דלעיל, שיש לומר ברכת 'שהחיינו' בר"ה וביום הכיפורים, מלמדת שיש לומר ברכת 'שהחיינו' אף ביום העצמאות, או שמא יש לבחון בין המועדים שבמקרא לבין ימים טובים שקבעים חכמים? יסוד לספק זה היא סוגיה בתלמוד הירושלמי (פסחים פ"י, ה"ה). שם מובאות שתי ברייתות. לפי הברייתא האחת, אין לומר ברכת הזמן אלא בשלש רגלים. ואילו על פי הברייתא האחרת יש לומר ברכת הזמן גם בראש השנה וביום הכיפורים, משום שנקראו 'מקרא קודש': 'תני: כל שכתב מקרא קודש צריך להוכיח בו זמן'. ואם כן, ימים שנקבעו ע"י חכמים, שמא אין לומר בהם ברכת 'שהחיינו'. ברם, בדמשה של הסוגיה הירושלמית מובאים דברי רבי תנחומא, דמוסיע לכך, שיש לומר 'שהחיינו' גם בראש השנה וביום הכיפורים, שהרי אף על תאינה בכוחה מבר-יינו? גם בראש השנה וביום הכיפורים, וראות, מי שראה תאינה בכוחה שמא כינו 'שהחיינו': 'אמר רבי תנחומא: וראות, מי שראה תאינה בכוחה שמא אינו צריך להוכיח בו זמן?'

יתר על כן, בסוגיה תבבליית לא הובא הטעם, שראש השנה ויום תב-פורים נקראו מקראי קודש, ובהצעת הספק, מוטעמת אמירת הברכה בכך

[11]

שאלה באים מומן לומן: 'מחו לומר זמן בראש השנה וביום הכיפורים כיון דמומז לומן אתי'.

על פי זה יש לברך אף על ימים טובים שאינם 'רגלים', ואף על ימים שקבעו חכמים, שהרי אינם פחותים מן השמחה שבדלילת חדרה ושבת-תאנה בבירה, שמברכים עליהן לפחות 'ישות'. וכל שמרגיש שמחה — יש לברך על כך. וכל השמחה בימי העצמאות — יברך.

לכאורה אפשר להביא ראיה מברכת 'שתחיינו', שמברכים גם בחנוכה ובפורים. ברם ברכות אלו הרי מברכים בעמוד למצות שתקנום. חכמים בימים אלה: הדלקת נר חנוכה וקריאת מגילה בפורים; וכך משמע מפשוט לשון הגמרא (שבת כג ע"א), שדווקא מי שמדליק נרות חנוכה או הוראה אותם מברך. ואם כן, יש לומר, שהנכרה כאן באה אך ורק על מצות היום, ולא על עצם היום (ר' פרי חדש על א"ח, סי' תרעו). ויש מקום להבחנה זאת: מאחר שבמועדים שנאסרה בהם מלאכה כל רגע של היום מקודש באיסור מלאכה, וממילא יש מקום לברך על עצם היום, אף ללא מצוה מיוחדת הנלוו אליה. ואילו בחנוכה ופורים, שלא נאסרה בהם מלאכה, אין לברך אלא על המצוה המיוחדת שביום, שבוה בלבד ניכרת מהות היום.

אמנם מצינו את דעתו של רבי מנחם דמאירי, שאפשר לברך בחנוכה על היום עצמו, ואף שלא בשעת עשיית המצוה, למי שאי אפשר לו לקיים את המצוה, כגון שאין לו שמן להדליק (ר' בית הבחירה להמאירי, שבת כג ע"א), או למי שכבר קיים את המצוה בלא ברכת חזמו. וכן מצויה דעה, שאפשר לקבוע ברכה גם בפורים למי שאין לו מגילה. ולפי זה — אף שלא מצאנו דוגמאות נוספות לכך — נקבעה ברכת זמן, מדי שנה בשנה, על יום שנעשה בו נס (על שמחת הנס). והוא הדין ליום העצמאות.

אמת, שדעת המאירי לא הובאה להלכה בשולחן ערוך. ברם אם ניתן לבנו לכה, שהדבר אינו שכיח — שלא יהיה לו להדליק כלל (ואף לא לראות נר של אחרים שהדליקו) — הרי ספק, אם יש להוכיח משתיקת השולחן ערוך, שאינו סובר כדעה זו.

יש מבקשים להבחין בין ימי חנוכה ופורים לבין יום ה' באייר, שבימי חנוכה ופורים נעשה הנס, ואילו יום ה' באייר ציין את הקמת המדינה, שגררה ימי מלחמה וקרבנות. יתר על כן, יש גם תאריכים אחרים, שאפשר לצייןם כחמוררים בדרך לשחזור: הכרזת בלפור, הכרזת האו"ם על הקמת מדינה, וכד'. האם יש בעובדה זו כדי להמעיט מערך היום עד שיימנע היקש מימי חנוכה ופורים? ושמה נאמר שההכרזה על הקמתה של המדינה היא הנס.

הלכה היא בדיני ברכות, שכל מקום שיש חילוקי דעות, אם לברך,

[יח]

אם לא, 'ספק ברכות — לחקל' משום חשש ברכה לבטלה. וכיון שכן, בנידוננו אם יש ספק — אין לברך. ברם, כבר חידשו ראשונים שבמחלוקת בברכות 'שתחיינו' — יכול לברך. ואין אומרים כאן 'ספק ברכות — לחקל', משום שברכות 'שתחיינו' שבאה על שמחת לבו של אדם — יכול לברך (אע"פ שאינו ודאי שחייב לברך), שאינו עובר על 'לא תשא', אם הוא שמח ומברך לה' על שתחיינו וקיימו והגיעו עד הזמן הזה.

ברכת 'שעשה נסים'

בחנוכה ובפורים מצינו, שמברכים 'שעשה נסים לאבותינו בימים ההם בזמן הזה'. השאלה העולה היא: האם קבעו חז"ל, שבכל נס שאירע לעם ישראל יש לברך ברכה זו, או שמא לא קבעו כן אלא בחנוכה ופורים בלבד. שאם לא קבעוהו לדבר זה בכלל, הרי שאין לנו לבדות ברכה מעצמנו.

לבירור שאלה זו יש לעיין בסוגיה שבראש פרק תשעי שבמסכת ברכות, הדרה בברכת 'שעשה נסים' — אמנם לא על זמן שנעשה בו נס, אלא על מקום שנעשה בו נס. המשנה קובעת: 'הוראה מקום ש-נעשו בו נסים לישראל אומר: "ברוך שעשה נסים לאבותינו במקום הזה"'. הגמרא (דף נד ע"א) שואלת על מקור ברכה זו ואומרת: 'מנא הני מילי? אמר רבי יוחנן דאמר קרא (שמות יח'): ויאמר יתרו ברוך ה' אשר הוציל אתכם מיד מצרים ומיד פרעה וגו'. הרי שברכת 'שעשה נסים' על מקום שנעשה בו נס לא ניתקנה על מקום מסוים דווקא. ועוד: יתרו — שממנו נעשה נס, הוא בן, כיון שראה את משה, שעל ידו נעשה הנס, נעשה בו הנס, ואף על פי כן, הרי שראה את משה, שעל ידו נעשה הנס, ואת ישראל שהנס נעשה להם, חביב היה בעיניו, כאילו ראה את המ-קומות עצמם (ר' בית הבחירה לברכות שם).

דאם אפשר ללמוד מברכת יתרו לא רק על מקום, אלא גם על זמן שנעשה בו נס לישראל, שיש לברך בו 'שעשה נסים'? מדברי השאילתות של רב אחאי גאון נראה, שאמנם כן הוא. בשאילתא כי מדובר תחילה על מקום שנעשה בו נס: 'וכד מטי דוכתא דאיתרדחש לחון גיסא, כגון מעברות דים וכו', כולל הוראה אותו צריך לתת הוראה ושבת לפני המקום'. ולאחר מכן מדובר על זמן שנעשה בו נס, והוא מביא לכך את המקור מיתרו: 'וכד מטי יומא דאיתרדחש לחון גיסא לישראל כגון חנוכה ופורים, מיחייב לברכי' "ברוך אשר עשה נסים לאבותינו בזמן הזה". בחנוכה — על שרגא, בפורים — על מקרא מגילה, שנאמר: "ויאמר יתרו ברוך ה'". בעל השאילתות הביא אפוא את ברכת יתרו — שהוא מקור כללי לברכת 'שעשה נסים' — שיש לברך על זמן שנעשה בו נס

[יט]

מלבד מועדים קבועים אלה נהגו העם לקרוא בתורה בהזדמנויות נוספות. כך הוא בתענית, שקיבלו עליהם יחידים. כשהתענית מתפללים יחד, מציאים ספר-תורה וקוראים בו מעניין היום בברכות. וכן יש שנהגו לקרוא בתורה בברכות בליל שמחת-תורה אחרי חזקפות. ואף מצינו שבמעמד חתן אפשר לקרוא לתורה יותר משלושה קריאות.

את הזמנה לקרוא בתורה שלא בזמנים קבועים ביסס רבי אברהם הלוי בתשובותיו 'גנת ורדים' (א"ח, כ"ל א, סי' מט), 'שבכל עת חזון שש-כימו עשרה לקרוא בתורה... והלאי שיקראו ישראל בתורה כל יום ויום, ברכות מפני כבוד הציבור... ודלאי שיקראו ישראל בתורה כל יום ויום, אלא שהראשונים מפני טורח הציבור לא רצו להכביד עליהם. ותקנות קריאות שקוראים עתה הציבור נמשכו ותוספו זו אחר זו, ואם אפשר לקרוא בתורה 'בכל עת חזון שסיכמו עשרה לקרוא בתורה', ברי הדבר, שאפשר לקרוא בתורה ביזם העצמאות.

ולענין הפטרה, אומר הרמב"ם (שם): 'ואין מפטירין בנביאים אלא בשבתות וימים טובים ותשעה באב בלבד'. ואף בזה הוסיפו ונהגו בקה-לות רבות להפטיר בנביא במנחה של כל תענית-ציבור. מאידך גיסא, אם נקבע ביזם העצמאות קריאת הפטרה בנביא בברכות, נמצאו מדמים את יזם העצמאות למועד מן התורה, שדרי בהנחה ובפורים לא נקבעה קריאת הפטרה.

הבעיות והמקורות שהעלינו בזה בקצרה, אינו ממצות את מלאו היקפו ואת מכלול נושאו של הספר שלפנינו. תורה היא, ולמוד היא צריכה. וגדול תלמוד שמביא לידי מעשה.

לישראל. ועדיין שאלה היא, מדוע לא מצינו ברכת 'שעשה נסים' לא בשבועי של פסח שנקרע בו הים, ולא על שאר ימים, שעשו בהם נסים לישראל, אלא בחנוכה ופורים בלבד.

שאלות אחרות הן, מה הם הנסים שיש לברך עליהם: האם דווקא על נס שלא כדרך הטבע או גם על נס שכורך השבע? ומחזו אופיים של הנסים שעשו בימינו? זאת ועוד: האם חזנאי הוא, שנעשה הנס לכל ישראל; ואם כן — האם יש לראות את הנסים שבימינו כנסים שנעשו לכל עם ישראל? לענין שאלות אלו נודעת חשיבות לברך הגמרא ב-תלמוד הירושלמי. על המשנה בברכות 'הנזכרת לעיל, בדבר ברכת הנס, קובעת הגמרא תחילה (פ"ט, ה"א) שהמשנה מדברת 'בנסי ישראל, אבל בנסי חזירי שנעשה לו נס — אינו צריך לברך'. ולאחר מכן שואלת ה-גמרא: 'ואם היה אדם מסויים כגון יואב בן צרויה וחבריו ואדם שנעשה בו שם שמים, כגון חנניה מישאל ועזריה ונסי שבטים, מהו שיברך? מאן דאמר כל שבט ושבט איקרי "קהל" — צריך לברך, מאן דאמר כל דשבט-טים קרויין "קהל" — אין צריך לברך'. מן הדוגמה של יואב בן צרויה שר הצבא אולי יש ללמוד, שנס גבורת המלחמה הוא נס שמברכים עליו, עם שהגמרא מסתפקת, אם כל שרואה אותו חייב לברך, כדין הוראה מקום שנעשה בו נס לכל ישראל. ואף זו: את השאלה, אם יש לברך על נס של שבט כעל נס של כל ישראל, תולה הגמרא במחלוקת, אם שבט נקרא 'קהל' לענין הוראה. ומאחר שבענין הוראה קהל של ארץ ישראל נקרא 'קהל', אף אנו נאמר: נס של יושבי ארץ ישראל — הוא נס של כל ישראל. יתר על כן: יש סוברים, שברכת 'שעשה נסים' שהיא 'רשות', אין בה ברכה לבטלה.

קריאת בתורה והפטרה

היסוד לקריאת בתורה בציבור הוא בתקנותיהם של משה רבינו ועזרא הסופר, שתוקנו לקרוא בתורה בשבתות ובימי שני וחמישי בשבוע. ואלה דברי הרמב"ם: 'משה רבינו תיקן להם לישראל שיהיו קורין בתורה ברבים בשבת ובשני ובחמישי בשחרית, כדי שלא ישאו שלשה ימים בלא שמיעת תורה. ועזרא תיקן שיהיו קורין כן במנחה בכל שבת משום יושבי קרנות' (הלכות תפלה יב, א; ומקורו במסכת בבא קמא פב ע"א. וכן ר' יירושלמי מגילה פ"ד ה"א).

לאחר מכן תיקנו חכמים לקרוא בתורה בימי חנוכה ובפורים מעין המאורעות שאירעו לישראל. ואלו הן הימים שקורין בהם בתורה בצי-בור: בשבתות ובמועדים ובראשי חודשים ובתעניות ובחנוכה ובפורים ובשני וחמישי שבכל שבוע ושבעי' (רמב"ם שם, ד"ב).

פרקי מחקר ליום העצמאות

פרק א

יום העצמאות בספרות הרבנית בהלכה ובמנהג

מי שרגיל להסתכל במציאות עולמנו לא מתוך שיגרא, והוא רואה בכל היקום... נפלאות אין חקר, כך הוא רואה במהלך תולדות ישראל... מאז ומעולם, הנגידים והנוגים... תהליך מופלא במינו, שאין לו תקדים ודוגמא בכל אומות העולם. מתוך כך הוא גם מכיר שהתמודדו החדשה היא מראשית ניצני החזון הבניאי. (ר"מ סוקנינסקי, ארץ ישראל, עמ' ט).

שני גורמים מרכזיים תרמו לעיצובו של יום העצמאות כחג במדינת ישראל: ממשלת ישראל על משרדיה השונים מחו, והמנהיגות הרוחנית-דתית מאידך. הגורם הראשון ראה חשיבות ביום זה לגרום לאזרחים לשמח ולחגוג, וכן לחזק את סמלי המדינה ומסורותיה. לעומתו, התמקד הגורם השני בתכנים הדתיים ובהוראה לה. למקצת מתרומתה של הממשלה נקדיש מקום בנפרד (להלן פרקים ז-ח). בפרק זה ננסה לתאר את מקומו של יום העצמאות בספרות הרבנית לגונית. נפתח בהצגת הדעות השונות כאשר למעמדו של היום, ולאחר מכן נפנה להתחככות ההלכתית ליום זה, לסידורי התפילה המיוחדים לו, לדרשות ולשיחות, לשירה הרוחנית ולמנהגי רבנים. לאחר מכן נתאר מנהגים הנהוגים ביום העצמאות, שיסודם והיוזמה להם באה דווקא ממסורות השלטון בישראל, ונראה מה יחס הרבנים אליהם: ההימנע, זיקוקין דייגור, המצעד הצבאי, חידון התנ"ך ופרס ישראל. נחתום הדברים בתיאור קצר של מנהגי יום העצמאות בתפוצות.

מעמדו של יום

שאלת מעמדו הדתי של יום העצמאות היא משאלות היסוד של חג זה, ונחלקו בה גדולי ישראל. היו רבנים שראו בתקומת עם ישראל ובהצהרת חירותו, אירוע דתי. לדיוס, מאחורי הכרזת המדינה בידי אום ניצבת ההשגחה המכוונת את ההיסטוריה. כך למשל

לשכת רב הקמפוס של אוניברסיטת בר-אילן
רמז ג' תשנ"ח

ישראל, עמדה דעה אחרת שהסתייגה מהקמת המדינה ומיום העצמאות. דעה זו היתה נחלת חוגים בעולם החרדי ובעולם החסידי: יש שהתנגדו לעצם התחיה הלאומית, שהיא בעיניהם בבחינת "עליה בחומה" האסורה, ולדעתם תהא הגאולה המשיחית גאולה ניסית. ומצד אחר היתה התנגדות לשיתוף פעולה עם תנועה לאומית חילונית. על-פי דעה זו, אין אפוא כל חג ביום הכרזת המדינה על ידי מנהיגים חילוניים, "ולשמה" מה זו עושה". כך למשל כתב הרב יואל טייטלבוים, האדמו"ר מסאטמר⁴:

ובאותו היום המר והנמור שנעשה מרידה במלכות שמים... להעמיד ממלה לישראל בארץ הקדש בלי תורה ואמונה כלל שממש תצא מינות וכפירה לישראל, וקראו אותו יום העצמאות, המה ששים ושמהם בעתונתם בפרודסא לעין כל לעשות יום טוב גדול ביום המרידה במלכות שמים, היש לך ניאץ גדול לה' יתברך מהו.

השקפת עולם זו קרובה להשקפת אלה הנמנים עם תנועת "טורי קרתא" (ראה להלן פרק ד).

התייחסות שלילית לאירוע וליום, מצויה גם אצל רבנים חרדיים שלא זוהו עם הורם הקיצוני של החברה החרדית (ראה גם להלן עמ' 23). הרב ראובן גרוזובסקי, שהיה יושב ראש מועצת גדולי התורה בארה"ב (נפטר בתש"ח), מנה סיבות אחדות לכך שאין מדובר ב"אתחלתא דגאולה": קיבוץ הגלויות יהיה על ידי משיח צדקנו; עדיין "דברתה חולשת האמונה" והמצב הרוחני הינו בשפל המדרגה; המצב הגשמי אף הוא אינו טוב⁵:

שיעקר התשיעה עומדת גם היא בספק גדול, כיון שההנו מקפים איכים מכל עברים... גם ענין הפריסה בנס הוא עומד, ומכל שכן בממשלת הפועלים, שהעיקר הוא להוציא לפועל את שיטתם שיטת הסוציאליזם.

לבסוף מביא הוא נימוק נוסף: גם אם חג העצמאות היה מנהג טוב, מכיוון שהונהג על ידי הנהגת המדינה כדי להזכיר את "כוחו ועוצם ידי", הרי שיש בכך כפירה בהשגות ה' על עמנו, ולכן הוא פסול. והרב ישראל אריה זלמנוביץ, רבו של כפר יבנה, סבור שאין לחוג את יום העצמאות, כי שומרי התורה בישראל אינם ברשות עצמם "כי מחמת

הקמתה של מדינת ישראל". ולעומתו ש"ד וולפא, דעת תורה, קריית גת תשמ"ב, עמ' 35-41. ראה גם ר"י תמר, עלי תמר, ירושלמי — מועד א, ירושלים תשנ"ב, עמ' שס-ש.

⁴ ר"מ טייטלבוים, ויואל משה, ברקלין תשכ"א, עמ' קמח. על השקפת עולמו של האדמו"ר ראה "קראוס, שלוש השבעות כיסוד למשנתו האנטי-ציונית של ר' יואל טייטלבוים, עבודת גמר, האוניברסיטה העברית — בולטימור תש"ן. ליחס הורמים הדתיים להפכה הלאומית הציונית ראה א' רביצקי, הקץ המגולה ומדינת היהודים, תל אביב תשנ"ג.

⁵ ר"ד גרוזובסקי, בעיות הזמן, בני ברק תשמ"ח, עמ' קמג-קמז.

כתב הרב משה ראטה, שהיה חבר מועצת הרבנות הראשית, בתשובה משנת תשי"ב לרב יהודה לייב מימון¹:

אין ספק שהיום הוא (ה') אייר (שנקבע על ידי הממשלה וחקרי הכנסת (שום נבחרו) רוב הצבור) ורוב גדולי הרבנים לחוג אותו בכל הארץ זכר לנס של תשועתנו וחירותנו, מצוה לעשותו שמחה ויום טוב ולומר הלל.

הרב צבי יהודה קוק, ראש "ישיבת מרכז הרב", כשיחתו כישיבה בשנת תשי"א, ציין כנס ופלא לא את התשועה הצבאית בלבד, אלא אף את עצם ההכרזה על הקמת המדינה²:

הגענו דרך כל קרבנותינו המורכבים והנוראים שבארץ ושכולה, עם כל הניסים והנפלאות שנתגלו במערכותינו הצבאיות והמדיניות, אל פרק זמנו זה... אמנם נס הנסים ופלא הפלאות, היסוד והשורש של כל אלה אשר הראנו ד', הלא הוא ענינו של היום הזה: הכרזת ההחלטה כי קמה ותהי מדינת ישראל... אומץ הגבורה ועוז הרוח הזה של אנשי צבירותנו, אשר נתכנסו ביום ה' אייר בבית המשיכות בתל-אביב והודיעו אל מרחבי העולם כולו וממשלותיו כי יש מדינת ישראל, ואלה סברו וקיבלו ברצון ובחיוב... אחד הוא עם רוח הגבורה הנשגבה של גיבורי צבאותינו.

רצ"ה קוק וכמותו גם רבנים אחרים בצינות הזתית (ר"ש גורן, רמ"צ גריה ועוד), סברו שלא מדובר רק באירוע דתי שיד ה' ניכרת בו, אלא אירוע זה הוא בבחינת "אתחלתא דגאולה" וראשית צמיחת גאולתנו, הגאולה שנביא ישראל ניבאו עליה³. מנגד לדעות אלה, שראו בהכרזת המדינה אירוע דתי וואלי אפילו תחילת גאולת

¹ ר"מ ראטה, שו"ת קול מבשר, ח"א, ירושלים תשס"ז, סי' כא.

² רצ"ה קוק, לנתיבות ישראל, ח"א, ירושלים תשל"ט, עמ' קפב (תוך תיקוני ט"ס). דברים דומים כותב ש"י עגנון, מעצמ אל עצמי, ירושלים תשל"ז, עמ' 422: "והוא רציתי במדינה עברית, אבל אילו היו שואלים אותי בשעת הכרזת המדינה להכריז או לא — הייתי נבהל, הייתי אומר נחכה עוד שלשים שנה. וקרב כעניי שכל אחד מאתנו היה נבהל מן הגמגום, מן גוריון, שקודם טעיתי בו ולא החשבתי אותו, הוא לא נבהל, גמר וסבר. רבבות משרא"ל רצו במדינה העברית, אבל גם אנשי המעשה שעשו — לא כל איש מעשה מביא את המעשה שלו ליד גמר, וחז"ל אמרו אין המלאכה נקראת אלא על מי שגומרה. זה דרכו של עולם. אי אפשר לומר שהעולם מתנהג יפה, אלא כבר אמר הרב מאפסא באחד מסיפורי אילון הקבר"ה את העולם ביד לא הייתי מנהיג את העולם יפה ממני". על אומץ לבו של בן גוריון בהכריז על הקמת המדינה ראה מ' ברי-הודר, בן גוריון, ב, תל אביב תשמ"ז, עמ' 721-750.

³ על תקופתו כ"אתחלתא דגאולה" ראה באריכות אצל רמ"מ כשר, התקופה הגדולה, ירושלים תשל"ב (בעמ' שעד העתיק כרוז שפורסם בשנת תש"ט, בו חתמו כמאתיים רבנים מכל החוגים, הפותח כך: "נודה לך" על שזכינו... לראות את הניצנים הראשונים של האתחלתא דגאולה, עם

להלן נותנים בניהם לבתי הספר החופשיים אשר הוא נגד רצונם⁶. ואף לאלה שאינם שומרים תורה ומצוות אין עצמאות, שכן הם עדיין תלויים לחסד הגויים ואינם ברשות עצמם⁷. בנידון דין נשתמרה חוות דעת כתובה של הרב יעקב קניבסקי בדמות מכתב שהוא שלא בשנת תשל"א לאדם בברוקלין אשר שאלו כיצד להתייחס לסידור שיצא מטעם הקיבוץ הדתי ליום העצמאות ויום ירושלים. הרי קטע ממנו⁸:

שאינו זה אלא מעשה המורח, ואין כוונתם... אלא כדי להראות ולקבוע שגם הדת משועבדת להציונות שלהם וגם הדת עורכת חניגה... הכל הבל ורעות רוח, ושבודאי אם מי מברך על הלל זהו ברכה לבטלה גמורא, ואין תימא כלל כל מה שכתוב בהכרח [=ספירן] שם, כי כך דרכם וכו', ועיקר הדברות הלזו יסוד כדי לתת הכשר על אילי הציונות וכו'.

למרות דברים אלה, דומה כי כיום הורם החרדי המתון אף שאין הוא משנה את סדרי תפילתו בה' באייר, מכל מקום, תחושת ייחודו של יום זה מפעפעת בקרב, ודאי שאין הוא צם או תולה דגל שחור לאות אבל. (על כך ראה להלן עמ' 85).

הספרות התורנית

השקפת העולם על יום העצמאות מציאת את כוונתה בעולם הספרים התורני המקדש למעוזי ישראל. מחברים הדואים כיום העצמאות תג דתי, מתייחסים ליום זה בחיבוריהם. נציין כאן ספר אחד⁹. הרב משה צבי גריה חיבר ספר 'מעוזי הראי'ה' (ירושלים תשמ"ב). ספר זה מיוחד הוא מבחינת תוכנו: חגים וזמנים בהגותו ובאורח חייו של הרב אברהם יצחק קוק. לכאורה, ראוי היה שלא יוקדש בספר פרק ליום העצמאות, שהרי

6 ר"א זלמנוביץ, חי נפש ח"ב, ירושלים תשמ"ז, עמ' שית-שית. ראה גם תשובת מחנך חרדי מתלמוד תורה 'המסורה' בירושלים לשאלה אם המוסד חוגג את חג העצמאות אצל ע' עזר, פה ושם בארץ-ישראל בסתיו 1982, תל אביב תשמ"ג, עמ' 15-17. ראה עוד: תמר אלאור, משכילות ובורות, תל אביב 1992, עמ' 190-192.

7 מתוך א"י קניבסקי, קריינא דאגרתא, בני ברק תשמ"ז, עמ' רסב.

8 לולא ספרים אחדים על מעוזי ישראל, שמחבריהם הינם זתיים, אשר מוקדש בהם מקום ליום העצמאות: נ' ווארמא, חגי ישראל ומעוזיו, תל אביב תשכ"א: אמרי, מ' אורנר, הלוח היהודי, א. ירושלים תשמ"ב (וכו' מיון יומים המצוינים בשנה היהודית) עם פרק על חמישה ימי זכרון יומי חג שנחשבו לאחריהם; ר"מ ודבורה הכהן, חגים ומעוזים, ירושלים 1981; ר"מ בריא, פרקי מעוזות, ירושלים תשמ"ז; ר"מ יעקבסון, נתיב בינה, תל אביב 1988; A. Soloveitchik, 1991 *Logic of the Heart*, י"ז בריא, שית שולחן, ירושלים תשמ"ז; ר"מ גרומן, על המעדים, תל אביב תשמ"ז; י' רוזנטון, חדש וטבע – מעגל השנה במקורות ישראל, ירושלים תשמ"ז; הנ"ל, חגי ישראל וארץ ישראל, ירושלים תשמ"ז; ר"מ אריאל, מאהלי תורה לתורה ולמעדים, כפר דרום תשמ"ז.

יום העצמאות בספרות הרבנית בהלכה ובמנהג

הראי"ה נפטר בשנת תרצ"ה, י"ג שנה קודם להקמת המדינה, ולא ניתן לכתוב על יחסו של הראי"ה ליום העצמאות. ואולם, כותרתו של אחד הפרקים (לא) היא: 'ראשית צמיחת גאולת עמנו (ליום העצמאות)'. אלא שמתוך תביבות וחשיבות שחייב ושהחשיב הרב נראה את יום העצמאות (ראה להלן עמ' 25-26), קשה היה לו לחבר ספר על מעוזים בלא לציין את החג הצעיר. מה עשה? הביא דברים מתוך כתביו של הראי"ה המתחייבים לגאולה, למעמדה של ארץ ישראל ולכך שהראי"ה הוא הראשון שטבע את מטבע השם 'מדינת ישראל'⁹.

ומנגד, שלילתו של יום העצמאות כחג דתי בעולם החרדי גרמה לכך שהספרות החרדית העניפה על החגים, הנדפסת בארץ ישראל, לא הקדישה ליום העצמאות של מדינת ישראל כל התייחסות. המדובר הן בספרות בעלת אופי מחשבת-מסרי והן בספרות הלכתית על מעוזי ישראל¹⁰. בספרים אלה אין אפילו התייחסות שלילית לחג זה, אלא ישנה התעלמות מוחלטת מעצם קיומו. אפילו האנציקלופדיה התלמודית, אשר מטרתה, כלשון הרב מאיר ברלין והרב שלמה יוסף זווין במבוא, 'להקיף בצורה תמציתית... את כל ענייני ההלכה לכלייה ולפרטייהם היסודיים', לא מקדישה ערך ליום זה, והוא נזכר רק בהערה קטנה של הערך 'הלל' (הודות למעמדו של ר"מ ראטה בעיני העורכים). גם בסדרת 'לוח לארץ ישראל' של הרב יחיאל מיכל טוקצנסקי אין כל איזכור ליום זה. אף בארבעת כרכי 'חקרי זמנים' של ר' אלתר הליבין אין התייחסות ליום העצמאות, וזאת משום שהמחבר שמע לבקשת רבו – האדמו"ר מלובלין, הרב מנחם מנדל שניאורסאון, אשר ביקשו להימנע מלציין בספרו את החגים האומיים של מדינת ישראל¹¹.

9 רמ"צ נריה, מעוזי הראי"ה, ירושלים תשמ"ב, עמ' שצח (גם פרק לב 'תבלי גאולה' נחתב בגלל יום העצמאות). ראה צ' אילן, 'מי הגה את שם המדינה?', הדואר, 60 (תשמ"א), עמ' 447, שסבר כי הסופר א' ראובני היה הראשון שהציע לקרוא למדינה שתקום מדינת ישראל, הצעתו הועלתה ב-5.12.47, ימים אחדים אחרי החלטת האו"ם ב-כ"ט בנובמבר 1947 על חלוקת הארץ וכינון מדינת יהודית. ראה עוד ד' פרסקי, 'חג חדש ושם ישן', הדואר, 24 (תשי"ב), עמ' 496-495.

10 כשביקר ש' דשן באי ג'רבה שבתוניסיה ראה שלומדים הלכה מספר שולחן ערוך. שאל את אחד הלומדים מדוע אין הם לומדים מתוך ספרי ההלכה של הי"ע יוסף הכותבים בלשון מדרגית בוררה ובדוגמאות מוכרות בנות ימינו. השיב לו הלל: משום שזרוב יוסף אינו מתחשב ביום העצמאות של מדינת ישראל בספר הנוגע לנושא זה. ראה: Near the Jerba Beach, S. Deshen, *Tunisian Jews, an Anthropologist, and Other Visitors*, Vol. 3, No. 2, pp. 108-109. להלן עמ' 16. אף בספרי ההלכות של בנו הרב יצחק יוסף, ילקוט יוסף וקיצור שלחן ערוך ילקוט יוסף, המבוססים על פסקי הרי"ע, אין כל התייחסות ליום זה. וראה להלן עמ' 232.

11 כך מסרה לי הגב' חסידה כדור בשם בן המחבר. וראה גם חקרי זמנים, ח"ב, ירושלים תשמ"א, עמ' תרלח. התייחסות מפורשת של רמ"מ שניאורסאון ליום העצמאות מצויה בשתי אגרות

ספר אחד יוצא מהכלל על מנת ללמד על הכלל. 'ספר התודעה' שחיבר אליהו כי טוב (מן הזרם הימני של פאג'י), 'יצא בכמה מהדורות החל מסוף שנות החמישים. ספר עב כרס זה מלווה את חגי ישראל ואת ימי הפגרא וימי האבל, אך יום העצמאות אינו מזכר בו משוב ועד רע. כשתורגם הספר לאנגלית בשנת תשכ"ז, נוסף בו פרק על יום העצמאות. המחבר לא פרסם פרק זה בעברית, ורק לאחר פטירתו פרסמו חתנו מר חנוך בן ארוה בקנטרס 'כבשי דרחמנא' — על הימים ה' באייר ו-כ"ח באייר' (ירושלים תשמ"ז). בפתח הדברים מוכא מכתב שכתב כי טוב למורה בחי'ל בשנת תשל"ג, בו סיכם לבטיו כאשר להדפסת דבריו על יום העצמאות. הוא כותב כי כשבא אצל גדולי סיום העצמאות כדי לא להרגיז גם את הימין וגם את השמאל. כי טוב שמע לעצת ההוראה בעת חיבור הספר בעברית, אמרו לו כולם (פרט לרב אחז) שלא יתיחס בספרו ליום העצמאות כדי לא להרגיז גם את הימין וגם את השמאל. כי טוב שמע לעצת הרבנים "שלא לשם שמים, לשם כיוצנס כלב...".¹² אך כשבא לתרגם את ספרו לאנגלית הופנתה אליו דרישה רבה שיכתוב גם על יום זה, בגלל המבוכה הרבה באשר לצורת ההתייחסות אליו, וכך נדפסו הדברים במהדורה האנגלית של הספר. ולעצם דבריו: כי טוב מציג בפני הקורא, בסגנון נאה, את ההשקפות השונות בדבר הקמת מדינת ישראל: בעלי הטענות — הנבוכים כיום זה כי מדינת ישראל כפי שהוקמה אינה תואמת לדעתם עם החזון שחזו הנביאים, ואף לא שכ רוב העם לא יצאו. ולעומתם בעלי הטענות — הרואים בה ראשית חזון הגאולה הבאה קמצא קמצא. לבסוף מביע המחבר את דעתו: מבאי ומצאי של יום זה ומה ציוותה בו התורה, עדיין לא נתפרשו, שכן אין כיום נביא אמת, רוח הקודש או מסורת שיבארו לנו את הדבר. עצתו היא להודות לה' על הטובה, לצפות לישועה ולבקש רחמים על הנכשלים בכפיות טובה, כלשוננו:

אם ראית אנשים מישראל שמודים על הטובה ועדיין לבם מלא דאגה על כל אשר חסר מן הטובה ועודם מצפים ומיחלים לישועת ה' שתהא שלמה — צרף עצמך עמהם... אבל, אם ראית אנשים מישראל שלבם חלוק עליהם בין טובה לרעה ואינם מכירים בטובה כדי לברך עליה, שאינם יודעים בין מעשה אלקינו

ששלח בשנת תשס"ו, אשר נדפס באגרות קודש, יא, ברוקלין תשס"ו. באחת (פה) כתב: "אם רואים שמסר ה' יתברך רבים ביד מעטים באופן נס, הרי זה צריך לעורר תוספת כח לעבדו יתברך". בשניה (עמ' כח) הביע התנגדות לקיום חגיגות יום העצמאות בבית ספר, משום שיש מחלוקת בשאלת ההתייחסות ליום זה, ומהות בית ספר היא לחנך על טהרת הקודש, והוא חשש שתגיגה תרחיק ילדים מבית הספר — היפך מטרת המוסד שהיא לחנך. וראה להלן עמ' 54-55.

12 בן ארוה אמר לי כי בעל פה הוסיף תמיו שלא הכניס הפרק לספרו משום שלא רצה לחת ליום זה גושפנקה דתית. החוברת עצמה נתפרסמה גם בהמעין, ניסן תשמ"ז, עמ' 15-1. שמעתי מאדם שחיבר ספר על חגי ישראל והזכיר בו את יום העצמאות, שהיו אנשים שבשל כך לא קנו ממנו את הספר, אף לאחר שדסכרי להם שאין הוא מתייחס בספר למהותו או מעמדה של היום. נימוקם: די בעצם הזכרת יום העצמאות לפסל הספר כולו.

למעשה שטן — בקש רחמים על עצמך ועליהם להנצל מעורון עינים ולכלחית הכשל עוד בכפית טובה.

ובאשר לסדרי התפילה כותב כי טוב: "ואין אנו מן המהללים בהלל הגדול או קטן, אף לא מן המקננים בקינות אלא מן המתפללים בלבד". המחבר קרוב אפוא בהשקפתו לאלה הרואים בהכרזת המדינה אירוע דתי, אך הוא נמנע מלשנות את מעמדו הדתי של יום ה' באייר.

קרובה למדי להשקפתו של כי טוב היא זו שהציג לאחרונה ר' דוד הנשקד¹³ במאמר חרף והומוריסטי בעל גוון פוליטי, בו מתואר ויכוח שכאלו יתעורר ביהדות הדתית בעתיד, כשמדינת ישראל כבר לא תהא קיימת, בשאלה: כיצד יש לציין את ה' באייר לאחר שבטלה מדינת ישראל? אחר שמוציג דעות חרדים ואנשי השמאל הדתי שלוק הויכוח לא נגע, מוצגות שלוש דעות של בעלי השקפה המצויים על קרקע המציאות אך רוצים להאזין לקול ה' בהיסטוריה. המחבר מתמקד בדעה השלישית (שהיא למעשה דעתו), הסבורה שיש להפריד בין שני ערכים: הראשון — החתירה לשחרור משעבוד מלכויות, לכניסה אל ההיסטוריה ולנטילת אחריות פעילה בכל התחומים, לתיקון עולם במלכות ה'; השני — המתכונת המוגדרת שבה נתגשמה שאיפה זו בה' אייר תש"ח. הערך הראשון הוא גופי תורה, ואילו השני הוא מסגרת חילונית, שלפי עצם חבניתה הכל כפוף בה לחוק החילוני, והרכבת מסגרת חילונית על עם ישראל כארצי היא בבחינת צלם בהיכל. בעלי דעה זו אמרו הלל ביום העצמאות מחמת הערך הראשון, אך לא גילחו זקן האבילות של ימי הספירה מחמת התבנית החילונית של המדינה. הם ראו בשירות הקרבי בצבא חובה מן התורה, אך מאידך החזק החילוני בטל לדעתם כשהוא מתיימר לבטל מצוה קלה. ומה יש לעשות "כיום", כשהמדינה בטלה? כותב הנשקד:

וכדרך שהיה צורך להבחין בין ה"ציונות" שממקור הקודש לזו שמסוד ההתבוללות ביחס למדינה כשעוד נתקיימה, כן יש לעשות לאחר נפילתה: הרי נפילה זו לא באה לעולם אלא בשל כריתת השורשים התרבותיים-רוחניים, שרק מהם אפשר היה למפעל התחייה לינוק את חיותו... למשנה מרג' אנו צריכים, לגודל חירות ולרוב ענווה — להתחיל מבראשית: על בסיס אמת, ולא על יסוד נופל; מתוך תקווה ותפילה, ובלא ערבות להצלחה — כי לכך נוצרנו.

ענייני הלכה

הרבנים שראו כיום ה' באייר תאריך משמעותי מבחינה דתית, יצקו לו חוכן חגיגי-דתי. ועדיין, קיים קושי בהחלפת יום זה בתודעה הציבורית כתג דתי. לשם השוואה, הנוכה

13 ר"ד הנשקד, 'האבכה בחודש השני', נקודה 177 (תשנ"ד), עמ' 26-28.

ופורים, אף שלא נזכרו בתורה, נכנסו למערכת המזערים, משום שתכמי התורה היו מאוחדים בדעה שיש לקבל ימים אלה כחגים. לחג הפורים תרמה גם העובדה שמגילת אסתר שולבה בין כתבי הקודש. אך גאולתו הגשמית של עם ישראל, כשבראש המחנה מצויים יהודים הרחוקים מהזר, משמשת סלע מחלוקת בין גדולי ישראל כבר למעלה ממאה שנה.¹⁴

השאלות ההלכתיות סביב יום העצמאות העסיקו בעיקר את הרבנים הדואים בחיוב את הקמת מדינת ישראל, והמשייתיים לזרם הציונות הדתית או קרובים אליו. הנשאים שנדונו הם אם יש חשש ברכה לבטלה בהוספת ברכות ותפילות מסוימות — והלל וברכתו, ברכות שהחיינו וישענשה נסים, קריאת התורה וההפטרה, קביעת יום טוב ועוד, או מותר ואולי אף מצוה לעשות כן. דעות התומכים והמתנגדים לתוספות נובעות משיקולים הלכתיים של דימוי מילתא למילתא, אך גם מהשקפת עולמם של הרבנים. קובץ תשובות הלכתיות על יום העצמאות מרבני ישראל, נערך על ידי נחום רקובר בספרו 'זלכות יום העצמאות ויום ירושלים' (ירושלים תשמ"ה)¹⁵, במבוא לקובץ, סוקר

14 מעשה המתאר יפה את הייחוד על מעמדו ההלכתי של יום העצמאות מביא ד' סדן בקצת צומקין, תל אביב תש"י, עמ' 521: "מעשה בחבורה, שישבו ודיברו בענין הרבנות הראשית, שקבעו את סדר חג העצמאות, ובכללו אמירת הלל בלא ברכות, ואמרו, כי עיקר החשש של הרבנים הייתה התייבון: וציונו. אמר הוקן שבהם: ובאמת, הרי לא שמענו, כי הוא בדרך-הוא ציונו. אמר הצעיר שבהם: אתם, שוקנים אותם, לא שמעתם: אנו מצעירים אנו, שמענו. השיב הוקן שבהם: דרכם של הצעירים, שהם בהולים, ודרכם של זקנים, שהם מחזונים, השיב הצעיר שבהם: אומר לכם, ברשותכם, משל, הוא מעשה בזקן בירושלים, שאנני כבדו משמוע, ובימי-המצור לא שמע את רעם הפגזים, אלא בת-קולם הקלושה. כשנשמעה התפוצצות עזה והבית היריעי כולו, אמר לבני: שתי תמידות בלב, תמידה אחת: מה לו לשכנו, שהוא מרבה להתעטש: תמידה אחרת: אני זקן ואני נבדל מעיושיו, ואתם צעירים נבדלים מפניהם!". ראה גם יוחנן הסופר ושרה שמביא ש"י עגנון, פתחי דברים, ירושלים-תל-אביב תשל"ז, עמ' 143-142.

15 מדי פעם נדפסים מאמרים נוספים, כגון: ר"ע גלוני, 'תגית יום העצמאות במדינה ובגולה', הדרום, מה (תשל"ח), עמ' 18-25; ר"מ סליי, 'יום העצמאות כהמשך לפורים הקדילון', ארשת, ד (תשמ"ד), עמ' 31-34; רמ"ח אשפזיא, 'ההלל וברכתו ביום העצמאות', אור המורות, לו (תשמ"ח), עמ' 241-247; ר"א שלם, 'הלל ביום העצמאות', סיני, קט (תשנ"ב), עמ' קעב-קעת; ר"צ שסטר, בעקבי הצאן, ירושלים תשנ"ה, סי' לב: רש"י כהן, שי כהן, ח"ב, ירושלים תשנ"ז, עמ' תקת-תקיד. (הראה לעיל, הע' 8). ר"צ שסטר, נפש הרב, ירושלים תשנ"ד, עמ' צד-צו, כותב כי רמ"ז סולובייצ'יק התנגד להיתר נישואין ותספורת ביום העצמאות ולקריאת ההפטרה (אפילו בלא ברכות), והיסס בנוגע לאמירת הלל שלם אפילו בלא ברכה, ראה שם נימוקיו. (תודתי לר"ד יצחק אהרן, בן דודי, על הפניותיו). אגב, בענין ברכת הלל: הרבנות הראשית שיגרה חזרזר לכל גבאי בני הכנסת בארץ, ובו הם נתבקשו להשיב על השאלה האם אומרים הלל ביום העצמאות בבית הכנסת, ואם כן — האם עם ברכה או בלי ברכה? הרבנות הראשית רצתה לבדוק אם קיים "מנהג מדינה" לגבי נוסח התפילות של יום העצמאות. ראה דברי הכנסת, כ"ח אייר תשמ"ט, עמ' 2222. תודתי למר אביעד הכהן על ההפניה.

יום העצמאות בספרות הרבנית בהלכה ובמנהג

רקובר את הבעיות ההלכתיות הקשורות ליום זה, ובסוף הקובץ מובאות החלטות הרבנות הראשית לישראל בדבר הנהגת היום וסדרי התפילה של יום העצמאות, וכן הוראות הרב שלמה גורן והרב עובדיה יוסף.¹⁶ החלטות הרבנות הראשית לא היו קבועות, ובשנים הראשונות חלו בהן שינויים בפרטים מסוימים.

מעט לעת מתפרסמות שאלות הלכתיות נוספות (על אלה שהביא רקובר). כך למשל נתפרסמה לאחרונה שאלה שנושאל הרב הראשי לישראל בן ציון מאיר חי עוזיאל בשנת תשי"ב, אם מותר לבטל תינוקות מתורה ביום העצמאות, כדי שישתתפו בחגיגה בברכה שבחוננים. הוא השיב בחיוב, "למען יכירו התלמידים את חסדי ה' עם עמו ישראל ביום זה".¹⁷

עניין הקשור לתפילה: הרב יוסף משאש, שהיה רב העיר חיפה, כתב תשובה לאדם ששאלו, אם לומר חתונ וסליחות ביום העצמאות.¹⁸

אין לך לסכסך דעתך בענינים אלו. אתה סופרי חרד, עשה מה שאנחנו עושים, עושים אותו יום טוב בהלל גמור ובהודאה למלך הכבוד ברוך הוא. ואוכלים ושותים ושומחים, ואין לנו עסק עם אחרים.

ומתפילה נעבור לברכת המזון: הרב עמרם אברבנלי, שהיה רבה של פתח תקוה, מתייחס לדברי 'קף החיים' (אר"ח סי' קפט) שיש לומר 'מגדול' בברכת המזון, בסעודת נישואין, בסיום מסכת ובסעודת פורים. וכותב:¹⁹

ולפי זה נראה דגם בסעודת פורים הבן או בסעודת יום העצמאות שהיא שמחה כללית לכל האומה הישראלית, וראי שיש הארה וראוי לומר כן (כלומר: 'מגדול').

16 דעה מפורטת של ר"ע יוסף בענין הלל מובאת בספרו שר"ת יביע אומר, ח"ו, ירושלים תשל"ו,

סי' מא. מסקנתו: ניתן לאמרו אך בלא ברכה. במקום אחר (שם, ח"ה, ירושלים תשכ"ט, אר"ח, סי' לה) סיפר: "נודע לי מפי מגיד אמת שהגאון פאר הדור רבי צבי פסח פראנק זצ"ל הורה והנהיג בבית מדרשו, שלא לומר כלל הלל ביום העצמאות. וטעמו מפני שדם ישראל נשפך לרוב בעוונותינו הרבים וגם מפאת המצב הדתי במדינה". בענין ברכת שהחיינו פסק הרב יוסף שאין לברך (שם, ח"ח, סי' מב). וראה גם להלן הע' 51.

17 תחומין, יג (תשנ"ב-תשנ"ג), עמ' 124. אגב, מנהג גירבה שונה משאר מנהגי קהילות ישראל בברכה פורטים. הוצר מוצא ביטוי גם בסדרי התפילה ביום העצמאות. המנהג בגירבה הוא להימנע מלומר חתונ במשך שלושה ימים רצופים: ביום העצמאות, ביום שלמניו וביום שלאחריו. ראה Dshen, לעיל הע' 10, עמ' 108.

18 ר"י משאש, אוצר המכתבים, ח"ג, ירושלים [תשל"ה], סי' אף תשס"ט.

19 ר"ע אברבנלי, נחיצ עם, ירושלים תשמ"ט, עמ' קעב. וראה להלן עמ' 30, 32. על השתלשלות החילוק מגדול-מגדול בברכת המזון ראה ב"צ פישלר, 'שכששת כיון דעל' — עליו, לשוננו לעם, לו (תשמ"ז), עמ' 258-264; ר"א מימון, 'בתוכה ופורים האם לומר "מגדול" או "מגדולי", אור תורה, טבת תשנ"ז, עמ' רפג-רצח.

מעניינת תשובתו של הרב נסים הכהן, אשר נשאל כיצד על הציבור הספרדי לנהוג בתפילות יום העצמאות. בתשובתו כתב שיש ללכת אחרי פסק הרב הראשי לישראל הר"ע יוסף: להחשיבו כחג, לא לקרוא בו תחנון ולקרוא הלל בדילוג בלי ברכה. והוסיף שראוי שלא יהיו בענין זה אגודות אגודות —

כמו שקרה בשנה שעברה ששליח צבור אחד התפלל בקהל ביום העצמאות ויצא לקרות תחנון וזעקן עליו יחידים מתקול ותחכסס והפסיק תפלתו וחלץ תפילו והלך ונבא במקומו ש"ץ אחר וקרא הלל גמור בברכה ובניגון יותר ממה שרגילים בתגים, בודאי זה כלבול גדול ואינו ראוי ואיזה דרך שתקשר אותו וחלכד אותו לאגודה אחת רק כשנעשה על פי הוראות הרב הראשי.

אכן, דבר מצוי הוא, שסדרי התפילה ביום העצמאות גורמים ליוכוחים בקרב המתנה הזתית²⁰. בהמשך כותב המשיב כי במדינת ישראל יכול כל אדם לחיות על פי חוקי התורה, והמשלה עוזרת לעולם הישיבות. ואף שחברי המשלה אינם מתנהגים על פי חוקי התורה, "צריכים אנו שלא להרחיקם אלא אדרבא ראוי להתקרב אליהם ולהשתתף בתגים שקובעים לנו ובוה נוכל למשוך אותם... ויהיו דברינו מתקבלים אליהם". הרי כאן שיקול חברתי — אי חגיגת יום העצמאות עלולה לגרום לשנאה מצד הממשלה והציבור החילוני ולהתרחקות מהציבור הדתי בישראל.

נושא הלכתי נוסף שנדון לאחרונה והונחצ בכתובים, הוא ברכות הפטרת "עוד היום בנוב" הנאמרת ביום העצמאות בשחרית. ברוב המקומות אומרים הפטרה זו בלא ברכות, אך בסידורי הקיבוץ הדתי מובאות ברכות הפטרה לפניה ולאחריה. ויכות על כך התנהל בקיבוץ לביא בשנת תשמ"ד, כשרבו החדש של הקיבוץ, הרב יהודה גלעד,

20 ר"צ הכהן, "כיצד להתנהג בתפלה ה' באייר", אור תורה, יג (תשמ"א), עמ' תקכב-תקכז. בענין מריבות בציבור הדתי סביב יום העצמאות ראה גם לואן הע' 51 וליד הע' 81. סיפר לי דב גנחובסקי: בשנות החמישים עשו התלמידים הישראליים ביישובה-יינוברסיטי בני-יורק מנין נפרד לתפילת שחרית ליום העצמאות ורצו לומר בו הלל. דב היה החזן. קודם שסיים תפילת העמידה (הסמוכה להלל) עמד מאחוריו אחד הרמ"מ, שלא היה ציוני, וביקש למנוע מלפסוע אחרונה שלוש פסיעות לסיום תפילתו ומלומר הלל. גנחובסקי הכה אותו, ומשום כך ביקשו לסלקו מן הישיבה: אלא שראש ישיבתו, הר"י סולובייצ'יק, מע סילוקו והסביר שמכל מקום לא היה צידוק להפריע לחזן בתפילתו לפני שהחל באמירת ההלל, שכן האמירה הייתה בבחינת דבר שלא בא לעולם. אפשר להוסיף על כך, שמדובר ברב בעל השקפה דתית-לאומית, המגן על חלמיו שבא מארץ ישראל ושלמד אצלו בשיעור. סיפור אחר מובא בקובץ במשורר הירובל — חמישים שנות תנועת בני-עקיבא בישראל (עורכים: מ' בר-לב, י' כהן, ש' רוזנר), תל אביב תשמ"ז, עמ' 275: מספר חברי בני עקיבא, תלמידי ישיבה לא ציונית, באו ביום העצמאות לביית המדרש לבושים בחולצה לבנה וכיפה סרוגה על ראשם, כיאה לחג ולמועד. הם סילקו בשל כך מבית המדרש.

רצה לתקן שלא לומר ברכות, ואילו חברי הקיבוץ התנגדו ורצו להמשיך במנהגם לומר הברכות²¹.

שאלה העולה רבות היא: האם מותר להתגלח ולהסתפר ביום העצמאות, הרי הוא חל בימי ספירת העומר האסורים בגילוח ובתספורת? היו רבנים שהתירו את הדבר והיו רבנים שאסרוהו. הרב צבי פסח פרנק, שהיה רבה של ירושלים, ענה לאדם אחד ששאלו על כך: אם אתה שמח שמה יכול אתה להסתפר?²²

לעיל הערנו, שבספרות הרבנית החרדית, קיימת התעלמות כמעט מוחלטת מיום העצמאות. דעה הלכתית מפורטת נגד מתן מעמד דתי ליום העצמאות ולהלכותיו היא דעתו של אחד מגדולי הפוסקים, הלוא הוא הרב יעקב יעקב וייס, בעל 'מנחת יעקב', שהיה בשנותיו האחרונות הראב"ד של העדה החרדית בירושלים. הוא סבור שהמברך בה' באייר ברכות חדשות מברך ברכות לבטלה, ואפילו האומר הלל בלי ברכה נכלל במאמר (שבת קיח ע"ב) "כל האומר הלל בכל יום הרי זה מחרף ומגדף". אמנם אין זה "כל יום" אך הרי זה ככלל לשון רש"י שם — "כל עתה". בין הטענות שמביא הרב, נזכרת הטענה שאין לברך על נס שבדרך הטבע אלא על נס שמוזן לטבע, ונצחון במלחמה אפילו מעטים מול רבים הוא בדרך הטבע²³.

סיוורים

עניינו העיקרי של יום העצמאות הוא גאולת העם מעול הגויים ועצמאותו בארצו²⁴, ומשום כך התוכן המעצב אותו קשור לגאולה. פעילות הרבנים בנושא זה סבבה בעיקר סביב סידור התפילה, כשהיא מתאפיינת בנסתלה מוטיבים ממערכות-תפילה השייכות

- 21 ראה מאמרי המחוברים בעמודים, תשמ"ד, עמ' 383-391. אגב, ר"ש כ"ץ, 'הרבנות הראשית יום העצמאות', שנה בשנה, תשנ"ח, עמ' 235, כתב כי את הפטרה הזאת תיקן לקרוא רא"י אונטרמן, שכן זו הפטרה של אחרון של פסח בחו"ל, והואיל ובארץ ישראל אין שמיני של פסח, מאזים לקרוא הפטרה זו המדוברת על המשיח, כיום העצמאות. וראה גם י"ד לרנר, הפטרה וגמרא, ירושלים תשנ"ז, עמ' 179.
- 22 המתירים: ר"י נסים (ראה רקובר, ליד הע' 15 לעיל, עמ' שלד-שמ) ור"ש גורן (סדר תפילות ליום העצמאות של הקיבוץ הדתי), תל אביב תשכ"ז, עמ' 9, ואילו ר"ע הדאיה אסר (רקובר, שם, עמ' שלד-שלג). את דעת רצ"פ פרנק הודיע לי חכם אחד. עוד הוא מסר לי, כי רצ"ה/קוק ורא"י אונטרמן החריר, ולעומתם ר"ל וק"ש ור"ש ישראלי אסרו.
- 23 ריי" וייס, 'בענין הלל בחג אשר בוד מלכם', עזרת (קובץ תורה), והוא ספר הכרזת לאדמו"ר מסאטמר, תש"ז, עמ' פכ"ז. ראה גם ר"מ גיפטר, 'בענין קביעות י"ט על הנס — עיונים ובידורים בהלכה', פרי עץ חיים, טו (תשמ"ז), עמ' 88-73.
- 24 בקובץ ליום העצמאות מעינות, ז (תש"ך, עורכי: ח' תמאיאל), מקדשים לנושא הגאולה מספר מאמרים. (ושם גם מ' אליאב, 'ביבליאוגרפיה נבחרת ליום העצמאות', עמ' 379-396).

בבתי כנסיות רבים יוצא דף פנימי מטעם ראשי בית הכנסת כאשר לנהלי התפילה ביום זה. כך למשל הנהוג בבית הכנסת על שם הרמב"ן בירושלים (בו היה מתפלל ר' מאיר מדן). מונה לפינוי דף משנת תשל"ז, בו חתגו את יום העצמאות ביום ה'. ביחס לערבית נאמר שאת הקטע "אמת ואמונה" יאמרו הקהל והחזן פסוק פסוק. בבוקר היתה קריאת התורה בפרשת השבוע, ובהוראה על הוצאת ספר תורה כתוב שתהא "כמו בתפילת שבת, שמע, אחד, גדול וכי". מנהג זה האחרון קיים גם בקיבוץ הדתי.

נעניין כעת בכמה מהסידורים המיוחדים ליום העצמאות, מיוצאי עדות שונות, רובם מארץ ישראל ואחד מן הגולה, תוך עמידה על ייחודו של כל אחד מהם. נפתח בשני הנפוצים ביותר: האחד מטעם הרבנות הראשית לישראל והאחר מטעם הקיבוץ הדתי.

א. רמ"צ נריה

הרב משה צבי נריה חיבר 'תקנון יום העצמאות' (=תקנון²⁷), "על דעת הרבנים הראשיים לישראל". לנגד עיניו עמדו החוברות הדקות של הרבנות הראשית, אך חיבורו מקיף ומפורט יותר ודורי לפינוי פנים חדשות לגמרי. הרמ"צ פותח במקורות רבניים בדבר חשיבות ארץ ישראל; חובת הבעת התודה לה' על נסים שנעשו לישראל, וכן ברמזים על ייחוד התאריכים: שנת תש"ח, חודש אייר ה' בו. לאחר מכן מובאות מעט הלכות, כגון:

יום העצמאות רבים נוהגים לעשותו יום שמחה מערב עד ערב. מנהג נאה להפסיק המלאכה לפני שקיעת החמה, לנעול בתי העסק, לרחוץ וללבוש בגדי יום טוב לכבוד היום.

כאשר לאופי היום נכתב שם שאין לעשות מלאכה שיש בה מאמץ אם אינה קשורה לצורך היום, יש לכוון המחשבה להודות לה' ביום זה על נפלאותיו, לחלק צדקה שהיא מקרבת את הגאולה, ואף תכני לימוד התורה צריכים להתאים ליום —

נוהגים ללמוד ביום זה ענייני קדושת הארץ וקדושת המקדש... ויש קובעים מדרש במצוות התלויות בארץ... וכן עוסקים ברמב"ם הלכות מלכים ומלחמותיהם.

27 נראה כי רמ"צ ערך שלוש מהדורות של 'תקנון', כולן נדפסו בירושלים. האחת בשנת תשס"ו. השנית, ארוכה בהרבה, נדפסה בשנת תשס"ז, והשלישית ארוכה מקודמתה במקצת נדפסה בשנת תשכ"ב. אנו כאן נתיחס למהדורת תשכ"ב.

למועדים אחרים והתאמתם ליום העצמאות. בדיקת נוסח התפילה של אורח מישראל ביום העצמאות, מהווה אמצעי להכרת השקפת עולמו²⁵. סדרי התפילה ליום העצמאות יש שהם באים בדף הוראות או בחוברת דקה, ויש שהם סידור שעומד בפני עצמו בגודל ובתוכן. להלן נעניין בסידורים אחרים, אך תחילה נתאר סדרי תפילה אחרים מן הסוג הראשון.

בה' אייר תש"ט פרסם בית הכנסת הגדול בתל אביב את 'סדר התפילה לחג העצמאות הראשון במדינת ישראל'. אחר תפילת ערבית מובא שם סדר פתיחת הארון, הכולל פסוקים המצויים בפתיחת הארון בשמחת תורה, ואח"כ "מוציאים כל ספרי התורה ועורכים הקפה אחת מסביב לבימה". כשהרית מובאת תפילת 'הנותן תשועה למלכים', הנאמרת מקדמת דנא בבתי כנסיות שבגולה לברכת מושל המדינה (ראה להלן בפרק י'). אך כאן נקבע נוסח חדש (ההדגשה במקור):

הנותן תשועה... הוא יברך וישמור... את אדוננו נשיא מדינת ישראל רבי חיים בן רבי עוזר ואת ראש הממשלה דוד בן גוריון, ירום הודם...

במשך שנים רבות הדפיס משרד הדתות את חוברות 'סדר התפילות וההודיות' מטעם הרבנות הראשית. מתברר היה הרב שאול "ישראלי באישור הרבנים הראשיים, הרב הרצוג והרב עוזיאל. כדי להדגים את התבלטותם של חברי הרבנות הראשית בשאלת הברכות ביום העצמאות נצטט נוסח המובא ב'סדר' של שנת תש"י בסוף תפילת ערבית (עמ' יב):

מברכין ברכת שהחיינו: ויברך דוד את י"י לעיני כל הקהל ויאמר דוד ברוך אתה יי אלהי ישראל מן העולם ועד העולם שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה.

בשם הרב ישראלי שמעתי כי הרב הרצוג חיבר ברכה זו, אך הוא (הרב ישראלי), התנגד לה. בנוסח זה יש שם ומלכות והוא מעין פשרה: מבחינת התוכן יש כאן ברכה לה' אך לא לפי המטבע שתיקנו חכמים, אלא זו דרך אמירת פסוקים, שכן הקטע "ויברך... העולם" הוא פסוק בדברי הימים (א כט י, בשינויים קלים)²⁶. ב'רכה' זו הושמטה בשנים מאוחרות יותר.

25 מסופר שכשנבאו ראשי ישיבה מסימת להתייעצות בדבר העסקתו של תלמיד חכם לתפקיד חינוכי, הורה להם רצ"ה קוק לבדוק את סדר תפילתו ביום העצמאות, ראה 'קורות רבנו', עטורי בדנים, 102 (תשנ"ג), עמ' 40.

26 על פשרה זו בברכות אחרות ראה בספרו של ר"ד שפרבר, מנהגי ישראל, ח"ד, ירושלים תשנ"ה, עמ' רע-רעא. ר"ש כ"ץ מסיים כעת עבודתו על פעילות הרבנות הראשית בעיצוב יום העצמאות.

מנהג הנפת הדגל (ראה להלן בפרק ו) זוכה כאן ל"ייהודי", על ידי כך ש"לפני הנפת הדגל יאמר בשמחה" פסוקים בשבח הדגל והנס המתנוסס. קודם תפילת ערבית מדיקיום בבית הכנסת נרות. לתפילה מוסיפים פרקי תהלים, חלק מילכה דרדי, כבקבלת שבת. אחר התפילה מוסיפים: "שמע, יהוה הוא-אלהים, יהוה מלך וגו'", תקיעה בשופר ו"לשנה הבאה בירושלים הבנויה", כבסוף תפילת נעילה כיום הכיפורים. אומרים "שיר המעלות בשבת ה'" ואני מאמין בביאת המשיח. לבסוף "מברכים איש את רעהו בברכת: מעדיים לשמחה, לאלתר לגאולה שלמה" – נוסח חדש בדומה לברכה שלאחר ערבית של ראש השנה.²⁸ מהתפילה עוברים לסעודת מצות,

ונוהגין להחליק נרות... ומספרים בישועת ד'... וטוב שיכין פרי חדש או בגד חדש לברך עליו שהחיינו.

מטרת הפרי והבגד לעקוף את הויכוח ההלכתי סביב אמירת שהחיינו על יום זה, ברכה הנאמרת בחגים אחרים, שכשיכרך על הפרי או הבגד יצא ממילא גם ידי חובת ברכת היום. ב"תקון" נלקטו זמירות ויתקוני סעודה, היינו קטעי מקרא ולקט מדברי חז"ל ומן הזוהר לאמירה בסעודת הלילה (והיום), שתוכנם הבטחת ארץ ישראל וגאולה לעם ישראל, זאת בהשפעת היתקין של המקובלים לשכונות (ולט"ו בשבט). בתפילת שחרית נוספים מזמורי שבת בפסוקי דזמרא, הלל (בלא ברכה), הפטרה ב"עוד היום בנז"ל ועוד. ביחס לסעודת היום נכתב, כי ראוי להנהיג להשאיר שלוש מצות מפסח ולצרף להן לחם חמץ, "זכר ללחמי-תודה שהיו בהן ג' מינים של מצות ומין חמץ". רעיון זה מבוסס על עיקרון שכיח בעולם המנהגים של שימוש בפרט למצוה אחת ולאחר מכן למצוה אחרת.²⁹ אחר סעודת שחרית מובא שם כי יש נוהגים ללכת ביום זה "ארבע אמות חדשות בארץ ישראל" ויש נוהגים לראות שכונות ויישובים חדשים (ראה גם להלן פרק ה). בסוף היתקין מובאים פסוקים לאמירה בעת ראיית צבא ישראל במצעדו, כגון:

ועל חיל הים הוא אומר: המה ישאו קולם ירונו בגאון ה' צהלו מים. וירד מים עד ים ומנהר עד אפסי ארץ. ועל חיל האויר הוא אומר: מי אלה כעב תועפינה וכיונים אל ארובותיהם. כציפורים עפות כן יגן ה' צבאות על ירושלים גגון והציל פסח ותמליט.

מנהג זה, של אמירת פסוקים המרמזים על החילות השונים, מוכיח את מנהג אמירת "יהי רצון" על מאכלים שונים כליל ראש השנה, שלכל מאכל נחשב נוסח המרמז עליו.

²⁸ ראה גם מ' עזריה, פולחני מדינה, באר שבע השנים, עמ' 98-99.
²⁹ ראה ר"ד שפירא, מנהגי ישראל, ח"ב, ירושלים תשנ"א, עמ' קצג-ר.

ב. תקיובין הדתי

בקרב חברי הקיבוץ הדתי בער הנושא האומי, והם התייחסו ליום העצמאות כאל חג יותר מחברי הדתות הראשיות או דרמ"צ נריה. משום כך, לא הסתפקו חברי הקיבוץ הדתי ב"תקון", ופרסמו 'סדר תפילות ליום העצמאות' (= 'סדר'), על דעת הרב אלימלך ברישאלי, שהיה רבה של רחובות, והרב שלמה גורן.³⁰ ה'סדר' שונה מהתקון בכמה עניינים. כגון: ב"תקון" מובא הלל רק בשחרית, "שההל מצותו ביום", ובלא ברכה, ואילו ב'סדר' מובא הלל בערבית ובשחרית בברכה. ב'סדר' נוסף קידוש ליל יום העצמאות, ובו מברכים ברכת אשר גאלנו דומה לזו המצויה בהגדה של פסח. אף טקס הנפת הדגל שונה: בשעת ההנפה שרים 'שיר המעלות בשבת ה' וגו', ולאחריו את השיר 'עלה הדגל'. ב'סדר' נאמר שיש לקרוא בתורה בשחרית, עם שלושה עולים, בתחילת פרשת עקב. בסוף ה'סדר' מוזכר שיש אומרים נוסח מיוחד של 'על הנסים' בתפילה ובברכת המזון, עיצוב חדש לדין הקיים בחנוכה ופורים. נוסח זה הוצע על ידי הרב פרופ' עזרא ציון מלמד.³¹ בענין מנהג הטיול נאמר שם, שיש לכוון את הטיול "אל מקומות המלחמה, לספר על גודל הנס", ולברך "שעשה לנו נס במקום הזה". הסידור של הקיבוץ הדתי נדפס בכמה מהדורות במשך השנים, כשהערורים משנים פרטים מסוימים בעקבות בירורים ודיונים. כלשון דב רפל בפתחה למהדורה הרביעית של ה'סדר' (משנת תשנ"ב):

מהדורה זו לקחה בחשבון את שינויי הנהגים בקהילות שונות של הקיבוץ הדתי ובקהילות אחרות, השמיטה הצעות שלא נקלטו בקהילות, והשאירה מרחב בחירה בין כמה אפשרויות מקובלות.

סדרי התפילה של חברי הקיבוץ הדתי נתקבלו גם בכמה וכמה בני כנסת מחוץ למגזר הקיבוצי.³²

³⁰ העורכים הראשונים היו צ' אדמונית ושי פרידמן ו"ל פרופ' ד' רפל יב"ח", בהתאמות עם ר' מאיר מזן ור' אליעזר אליער. תיאורנו מבוסס על המהדורה השניה (מתוך ארבע), ירושלים תשכ"ח. וראה להלן בפרק ג. ה'סדר' זכה לתגובות רבות, כגון בדעות, לו (תשכ"ט), עמ' 123-127; שם, לט (תש"ל), עמ' 262-263. (וראה להלן עמ' 165-167).

³¹ נוסח ארוך זה נדפס רק במהדורה השלישית של 'סדר תפילות' (תשכ"ח, עמ' 101). ולראשונה נדפס על ידי רע"צ מלמד בדעות, א (תש"ז), עמ' 10. במהדורה הרביעית (תשנ"ב) הושמט 'על הנסים' מתחת הסתייגותו של ר"ש גורן. וראה להלן הע' 34.

³² דרי דוגמה: בידי מכתב של י' שפירא שפורסם בעיתון (המודיע) מעט אחרי יום העצמאות תשכ"ז, המעיד שבבית הכנסת "שחרון" בירושלים קראו בחג בתורה במקום פרשת השבוע פסוקים מפרשת עקב, והעולה השלישי היה מפטיר, וכידך ברכות ההפטרה לפני "עוד היום" ולאחרת.

ג. בית הכנסת האיטלקי בירושלים

דוגמא נאה להתארגנות עצמאית של מתפללי בית כנסת ביחס לסדרי התפילה כיום העצמאות, היא זו של בית הכנסת האיטלקי ("כמנהג בני רומי") בירושלים. בשנת תשכ"א נרפס מטעם בית הכנסת 'סדר העבודה ליום העצמאות', שהוכן בשנת תשט"ז על ידי שלושה מהמתפללים: הרב פרופ' אליה שמואל הרטום, ד"ר שמואל אומברטו נכון ו"ל ויכלה"א פרופ' גד בן-צמי צרפתי. במבוא שם נכתב, כי יסוד לסדר התפילה הזה שימשו הראות הרבנות הראשית והנהוג של הקיבוץ הדתי ושל בית הכנסת האיטלקי בשנים שעברו. עוד כותבים העורכים:

שני פרטים חשובים הוספו להוראות הרבנות. לפי דעתנו אין בזה משום פגיעה בכבוד מעלת הרבנים הראשיים, הן מפני שבשם הרבנים עצמם נתפרסמו הוראות שונות אלו מאלו, הן מפני שלפי מה שידוע לנו נהגו במספר בתי כנסיות, אף בנוכחות הרבנים עצמם, שלא בדיק לפי הוראותיהם, הן מפני שההוספות האלו אינן מתנגדות לכל הוראה מפורשת. ואלו הן שתי ההוספות: א. קריאת התורה וההפטרה בברכותיו; ב. הוספת קטע "על הניסים" בתפילת שמונה עשרה.

בהמשך המבוא מובאים נימוקים הלכתיים להכנסת הוספות אלה. ב'סדר עבודה' מובאים פירוטים אחדים לאמירה בתפילה, בין השאר מובא יוצר ליום העצמאות לאמירה בשחרית אחרי פסוקי דזמרה קודם ברכה, הנקרא 'ראו טובות', מתברר הוא הרב מנחם הרטום, אחד המתפללים. הקריאה בתורה היא כל פרק ל בספר דברים. בברכות והפטרה אחרי ברכת מגן דוד נוספת אמירה בלא ברכה: "על התורה ועל העבודה ועל הנביאים ועל הארץ ועל התנזל הגאולה שנתת לנו... בדרך מקדש ישראל וגואל עמך".³³ אף נוסח מיוחד של 'על הניסים' לאמירה בתפילה ובברכת המזון יש כאן, הרי קטע קצר ממנו:³⁴

33 ראה מ' הרטום, מנהג האיטלקי בירושלים עה"ק, ירושלים תשנ"א, עמ' 21. כאן שינה הרטום מ'סדר העבודה', בקובעו שיש לומר הלל בברכה, ראה נימוקיו שם, עמ' 8. נוסח חדש ל'ראו טובות' נמצא שם בעמ' 52 (ספר זכרון הרב ד"ר מנחם עמנואל הרטום ו"ל, חל אביב תשנ"ו, עמ' 417).

34 ראה גם להלן עמ' 76. היו נסיונות נוספים לנסח 'על הניסים'. ר' יונתן חזקוני נוסח הפותח בצורות השואה ומסיים בשיבת ישראל לארץ בשנת "תחש הקץ", ראה בתוך: דרדש נאה (עורך ע' פישר), ירושלים תשל"ב, עמ' 10 (ושם עמ' 11 מובאת ברכה שניסח לזכר בסעודה). נוסח שאומר ר' משולם מדר בתפילת העמידה בציבור (בבית הכנסת בזכרון יעקב) מסר לי קרובו, משה שואפי (מנהריה): "על הניסים... בזמן הזה. בימי הניצח האומי לישראל, בשנת תשמת אלפים ושבע מאות ושמנה לבריאת העולם בהתחדש מלכות ישראל, קמו כל ממשלות

ואתה ברחמיך הרבים... מסרת תמושים ביד חלשים ורכים ביד מעטים... וכשם שעשית עמנו גם [נראה שצ"ל: נס] כן עשה עמנו ה' אלקינו פלא וניסים בעת הזאת ובעתיד.

חוברת קטנה זו של יוצאי איטליה בירושלים הינה חלילה נוספת בשרשרת הארוכה של הלכות ומנהגים אמונות ודעות, שייחדו את הקהילה היהודית האיטלקית מאז ומעולם, ושעל ידם בתעשרה התרבות היהודית כולה.

ד. רא"ע שרקי

בשנת תשנ"א ראה אור סידור בנוסח ספרדי, שערכו הרב אורי עמוס שרקי, מיוצאי 'ישיבת מרכז הרב'.³⁵ פרט לתפילות יש בו 'סדר הלימוד' — מקורות בעניין גאולת הארץ או יום העצמאות. כן מובא בו 'קונטרס בא אורח' מאת המחבר, המכיל דיונים הלכתיים בענין אמירת הלל וברכת שהחיינו. סידור זה הוא מעין שביל הזהב בין ה'תקון' ל'סדר', לסידור ניתנו הסכמות אחדות. הרב שלום משאש, רבה הראשי של ירושלים, כותב בהסכמתו:

ראיתי את הספר וזאת סידור נפלא השייך ליום העצמאות... לחזק ולקיים תקנת הרבנות הראשית לישראל... מהרב הגאון בן ציון מאיר חי עוזיאל ומרר"א הרצוג צ"ל אשר תקנו לומר הלל שלם ביום העצמאות. המחבר האריך ליישב מה שהקשו עליהם קצת חכמים בסברות נכונות וראיות חזקות ומוכחות יישר חלתי, אף שדברי הגאונים צ"ל אינם צריכים חיזוק, ומי יבא אחרי המלכים האדירים את אשר כבר עשוהו ותיקנוהו לדורות, וכבר נמשך הדבר הזה זה מג' שנה, ומיזוהו זה ואיזוהו שיכול לבטל מנהג זה, ולהיות כפויי טובה להקב"ה האל המושיע הגואל שהראנו דברים שלא חלמנו עליהם, וזיכנו לראות בממשלת ישראל וברכיב התורה.

ערב להלחם בנו. ואתה בחמיך הרבים עצמת לנו בעת צרותינו והתנת את גבולינו וכוח ועוז להלחם בהם נתת לנו, ולהזיק אותם מגבולות ארצנו עזרת לנו, ורבת את ריבנו, ונקמת את נקמתנו, ומסרת רבים ביד מעטים, ועשית לנו תשועה גדולה ונסים ונפלאות. וכשם שעשית עמנו נסים ונפלאות בימים ההם, כן תעשה עמנו בימים האלו ישועות ונחמות ותחזירנו בתשובה שלמה לפניך ונודה לשמך הגדול סלה". נוסח 'על הניסים' של התנועה הרפורמית בישראל מבין מ' אורי, חג העצמאות והתפתחותו בישראל, ירושלים תשנ"א, עמ' 93. (על חיבור זה ראה ביקורתו של מ' יגר, חג העצמאות — חג אי סתם יופי, גשר, 133 (תשנ"ו), עמ' 117-118).

31

35 רא"ע שרקי, סידור בית מלכה ליום העצמאות ויום ירושלים, ירושלים תשנ"א. תודתי לחברי, חכם צבי מרק, שהפנה תשומת לבי לסידור זה.

והרי קטע מהסכמת הרב דוד שלוש, הרב הראשי של גמליה:

אילו אכשור דרא היה ראוי להוציא בו ספר תורה, ולקרוא בו ג' עולים (בפרשת ואתחנן פרק ז' [צ"ל: ד'] פסוקים א-ג... ולחמשוך בפרק ז' כולו ופרק ח' (פסוקים א-י"ח) פרשת עקב) ולברך ברכות התורה ואין איסור בכך... ראוי להתנהג הוצאת ספר תורה ביום העצמאות לקרוא בו בברכות התורה לכבוד ספר התורה.

נמצא אפוא, כי המצודים בקריאה בתורה ביום העצמאות חלוקים בשאלה מה לקרוא: דעת הרב שלוש, הדעה של יוצאי איטליה לקרוא פרק ל בדברים, ומנהג הקיבוץ הדתי לקרוא דברים ז יב — ח יח. הצד השווה ביניהם: הקריאה בספר דברים. אך הייתה גם הצעה מטעם הרבנות הראשית לקרוא בספר במדבר פרק י³⁶.

ה. מ' יידי

מנחם יידי ערך את 'סדור גאולת ישראל ליום הזכרון ולחג העצמאות' לפי מנהג ארם צובא ועדות המזרח. אשר נדפס בירושלים בשנת תשנ"ז. בסוף תפילת שחרית מובאת תפילה לשלום המדינה ימי שבדי' לחיילים (ראה להלן פרק י) אך גם תפילה לשלום נשיא מדינת ישראל (עמ' קעז). התפילה לנשיא מורכבת משני קטעים, הראשון מבוסס על תפילת 'הנותן תשועה למלכים', הרי מקצת מהקטע השני:

אבינו שבשמים, ברך את נשיא ישראל ירום הודו. ואת כל יועציו ושריו. האצל עליהם מרוחק. תן להם כח, עוז ומרץ, לנהל את עמך ישראל וכל יושבי הארץ בצדק וביושר על פי התורה.

בהמשך מובאים "שירים ופזמונים ליום העצמאות", ביניהם גם שירי חול: "ירושלים של זהב", 'מעל פסגת הר הצופים', השיר הראשון הוא הימנו 'התקווה', אך במקום המשפט 'התקווה בת שנות אלפיים להיות עם חופשי בארצנו ארץ ציון וירושלים' הנוסח כאן קרוב לנוסח המקורי: "התקווה הנושנה לשוש לארץ אבותינו ארץ ציון וירושלים". (ראה להלן עמ' 43). בברכת המזון נאמר:

הרחמן הוא יחיינו ויזכנו ויקרבנו לימות המשיח ולבנין בית המקדש ולחיי העולם הבא, מגדול ישועות מלכו...

36 ראו רש"י הלוי, 'קריאה בתורה ביום העצמאות בברכות, כשחל ביום ה', בתוך: דקדוקי, ליד הע' 15 לעיל, עמ' שטו. ר"א אליט (שם, עמ' שז) מספר על "מנהג מור" שראה בירושלים: שקרא ביום כ' בתורה לשלושה עולים בפרשת השבוע ביום חול, ואח"כ קרא מתוך ספר תורה בלי ברכות פרשת "והיה כי יבואו עליך", עדות על מנהג לא פוזות מור מכיון ד' פוסק, לעיל הע' 9, עמ' 494, שבבית הכנסת במושב יבנאל הייתה קריאה בתורה ובנביאים גם בתפילת ערבית. ובשחרית אחר התפילה נהגו שם לערוך הקפות. (וראו לעיל, עמ' 24).

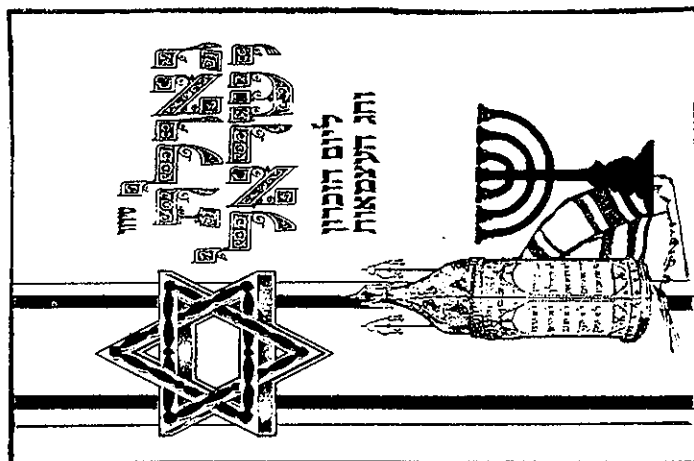
סדר תפילות

ליום העצמאות

כמנהג קהילות הקיבוץ הדתי
ועוד קהילות בישראל

הוכן והוצא לאור
לכבוד יום העצמאות העשרים של מדינת ישראל
על ידי
הוצאת הקיבוץ הדתי
תל-אביב

א"ר. שמואל ה' א' שבוותן לסיק

עטיפות ושערות של סידורים ליום העצמאות

סדר תפילות ומנוחות

ליום העצמאות
המנהג החדש
לביית המדרש ולבית
המדרש
עיקר האגדה ביום ישראל בתפילות
החדש, אסף המנוחות וצווי בקינות
המנוחות
ד"ר משה פרידלנדר
על דעת מהר"ר ישראל ברוך שליט א
שם יום טוב למדינת ישראל
לוחם חס"ד
הפ"י צבי יצחק מרדכי

בית מלכות

כינוי

הוא סדר הימים הקדושים יום העצמאות ועל דגלו יום ירושלים אשר חסדי השי"ת יזכו לנו בדיורנו עם ראשית התנועות אור גאולה. הכל מתוך ומסודר לפי חקנה רבותינו האשונים יצונו הדינים הראשיים לישראל. ע"י חקנה חז"ל ותנאים. ובו כל המעלות והמנהגים שנהגו ישראל קדושים בנפשיהם. ועוד נוסף עליו מסודר כל דין בקצרה וקראתו מנחם אורי כי ישי"י בקיצו ובחוספת ביאור בקונטרס מיוחד וזה שיהי ישראל בימים מתנהגו כיום שיר לימוד לדעת מה יעשה ישראל בימים אלה. ועוד סיפורים לידן ולקור לגאול עמי ונחלתה.

כל אלה אספתי בחסדי ה' עלי לנכות הדברים
הע"י ע"י אורי עמסו ישי"י מיט
שנת רעננה גאולה באה (ישי"ת ס')

— מהדורת נוסח —

זה השער לה' צדיקים בנאנו.

1. מ' פרידלנדר

עד כה תיארו סידורים שנערכו בארץ ישראל, אך גם בגולה נערכו סידורים וסדרי תפילה ליום העצמאות. אולי הגדול שבהם הוא 'סדר תפילות ומנהגות ליום העצמאות' (כותרתו האנגלית היא *Synagogue and References for the Synagogue and Customs for the Israel Independence Day*), שנערך בלונדון בשנת תשכ"ד כעברית, כשליציו התרגום האנגלי על ידי משה פרידלנדר "על דעת מוה"ר ישראל ברוך", רבה הראשי של בריטניה דאז. בסידור זה ישנה תפילה לשלום מלכת בריטניה ומשפחתה ולאחריה תפילה מיוחדת לשלום מדינת ישראל שנחתבה על ידי הרב ברוך (ראה להלן עמ' 193). כ'מנהגי חיים' כתוב (עמ' 96) כי בסעודה מרבית לאכול מפירות ארץ ישראל ומונותיה, ואף מהדרים שנרות החג יהיו מתוצרת ישראל. לקראת סוף ברכת המזון מובא 'הרחמך' הבא (עמ' 104):

הרחמן הוא יזכנו ויקרבנו לימות המשיח ולהיי העולם הבא, כשם שזכינו לאתחלתא דגאולה. מגדיל ישועות מלכו...

***

תארנו כאן סידורים אחדים על גוניהם וייחודם. במשך השנים נתגבשו פחות או יותר סדרי התפילה ביום העצמאות, וכיום, פרט לתכרי הקיבוץ והחג, רוב רובו של ציבור המתפללים הציוני אוהז בנוסח אחד כדוגמת זה המצוי בסידור 'רינת ישראל' (בעריכת שלמה טל) ובסידור שבהוצאת קורן. אין צריך לומר, כי ברוב הסידורים הנדפסים בישראל היוצאים מטעם הזרם החרדי לא נזכר יום העצמאות ותפילותיו, כמעשיהם בספרות על המועדים.

מתמת התבדלים בסדרי התפילה שבין הציבור הדתי לאומי לציבור החרדי, נהגים אלה המעוניינים בתפילה מיוחדת ליום העצמאות והמתפללים בכל ימות השנה בבתי כנסת חרדיים, לסדר ביום זה לבתי כנסת ציוניים. מאידך, ידועה התופעה שהסידורי 'רינת ישראל' המצויים בבתי כנסת בהם מתפללים גם אנשים מהזרם החרדי נחלוש אותם דפים המוקדשים לסדרי התפילה ליום העצמאות, מעשה ידיהם של קיצוניים במזנה החרדי. תופעה זו של 'מקצתו נטל ומקצתו זרק' קיימת ביחס לדפים ועניינים רבים בספרות רבנית, אשר מגיעים לעיניו של אדם המעוניין במקצת הספר אך בחלק אחר לא זו בלבד שאינו מעוניין, אלא אף סולד ממנו.³⁷

37 ראה למשל ש"ה וויינגרטן, 'תשובות שנגנו', סיני, כט (תשי"א), עמ' צ"צ. תדתי למרי י"ש שפיגל שהפגנו למקור זה. ח' באר, עת הזמיר, חל אביב 1987, עמ' 288, כותב כי פוגל (אותו הדמות בספר) גילה באקראי "א"התאמה בין מספר סידורי התפילה והחומשים שהתגלו בבתי-הדפוס ובין הספרים שנתקבלו בפועל באפסנאות, ולאחר בדיקה נחברר כי חלק מן

דרישות ושיחות

הרב מרדכי הכהן, מחכמי ירושלים, חיבר בשנת תשי"ז פרקי אגדה המתארים בלשון מליצית את גס תקומת ישראל, ונתלכזו לחוברת 'אגדת זה היום ליום העצמאות'.³⁸ הרי קטע להדגמת סגנונו המיוחד של החיבור (עמ' יב):

מיד עלו נבחרי העם בזה אחר זה וחתמו שמותיהם במגילה; לפי סדר אלף בית חתמו, כדי שלא לחלוק כבוד לחותמים, אלא לכ"ב אותיות. קם רבי יהודה הכהן³⁹ איש החורה, נשא עיניו כלפי מעלה, והיה מהדר ומנצח בברכה: ברוך אתה ה'... שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה. והיה הקול הולך מסוף הארץ ועד סופה וכל העם מזון ועד באר שבע מאזינים בראדיו ושומעים ועונים אחריו: אמן. אמר: אותה שעה היו פצצות מתפוצצות בראשי גגות... ולא נשמע קול הפצצות מקול העם העונים אמן, שהיה מהלך ומזהדה, מהלך ומתגבר.

יום העצמאות הביא גם ליצירה מחשבתית. נחתבר מספר קבצי מאמרים שהוקדשו לכך.⁴⁰ הרבנים הראשיים לישראל, ראשי הישיבות הציוניות וכלל הרבנים הציוניים דורשים דרישות ביום זה, "ומצוה על כל אחד להשתתף בדרשות אלה, לידע כי זה היום עשה ה' נגילה ונשמחה בו".⁴¹ מקצת מהדרשות הועלו על הכתב, אך מפוזרות הן ועיר פה ועיר שם ולכלל קובץ טרם נתלכזו.⁴² אינה דומה דרשה או שיחה הניתנת בעל פה לשיחה כתובה,⁴³ אך עדיין ישנה תועלת רבה גם בקריאת דרישות.

ועד בית הכנסת על שם הרמב"ן בירושלים, הוציא לאור שני קונטרסים 'עת רצון

הספרים הנדפסו ללא סמל היחידה וללא התפילה לשלומה של מדינת ישראל ותפילה יום-העצמאות ונשלחו היישר לחצר קאלישיין".

38 בסגנון דומה הוא חיבר גם את 'פרקי שואה', ראה מחניים, 8 (תשי"ה), עמ' 86-106.

39 הוא הרב יהודה לייב הכהן מימון, מחתמי מגילת העצמאות.

40 ראה לעיל הע' 15, 24. וכן: זה היום (עורר: מ' אליאב), חל אביב תשי"ז; מחניים, מה (תשי"ז), המוקדש ליום העצמאות; אספה ליום העצמאות (עורכים: נ' אריאלי — ש' לוי), ירושלים תשל"א. ראה גם בגליונות הראשונים של כתב העת דעות ולהלן פרק יב.

41 לשון ש' עמיר, סידור שיח שפתוחי, בת"ס תשי"ב, עמ' תקו.

42 כך למשל כמה מדרשות ר"מ מלכה, רבה של פתח תקוה, ליום העצמאות נדפסו בספריו — נספי המים, ח"ג, ירושלים תשמ"ט, עמ' כד-ג; דרך משה, לול תשי"ז, עמ' 241-246. דרשת ר"א ולדמן ליום העצמאות תשמ"ג נדפסה בברקאי, א (תשמ"ג), עמ' 216-221. דרשת ר"ש ישראלי ליום העצמאות תשמ"ז נדפסה בשנת בשנה, תשי"ז, עמ' 177-181. וראה גם להלן פרק יג.

43 כתב ר"ח סבתו, אמת מארץ תצמת, חל אביב 1997, עמ' 181. על אנשי או"ם-צובא: "ומקפידים היו הקהל על הדרשן שיאמר מלה במלה על-פה, והמעייין בספי בחור הודיש נחשב בעיניהם כעם-הארץ". ראה גם י' אלביט, פתיחת והסתגרות, ירושלים תש"ן, עמ' 242-243; ר"א אדיר, לשון הזהב, בני ברק תשנ"ז, עמ' 97-99.

ויום ישועה' (תשל"ג) ר'זה היום... אנה ה'... (תשל"ז), המכילים דרשות שהיה נושא שם החכם ר' מאיר מדן בלילי יום העצמאות. הרי קטע מדבריו (בשנת תשל"ב, עמ' 46):

לא נתכוונתי בערב זה לומר לפניכם דברי חידושים, אף לא אמרתי דבר אחד, שאינו גלוי וידוע לכול. אלא שדברים אלה, מרוב פשטותם וברירותם אנו נוטים להסיח דעתנו מהם. הבה נזכור לפחות כיום זה ונחזקנו. גם הנס של דורנו, גם ההכנה של הקץ המגולה שקדמה לו, גם המשכו והתמדתו של הנס עשרים וארבע שנים — כל אלה אינם מאורעות כדרך הטבע הרגיל... "לפי דרך הטבע" לא יובנו כל ההפיכות העצומות, שנתחללו בדורות האחרונים ברוחו ובטבעו של עמנו, של "תולעת יעקב" שהייתה לגור אריה יהודה... כל זה לא יובן ללא הידיעה הברורה, כי "גואלנו ה' צבאות שמו, קדוש ישראל".

כותב שורות אלה שמע שיחות ליום העצמאות משני רבנות, הרב יהודה עמיטל והרב אהרן ליכטנשטיין, ראשי ישיבת ז'ר עצינ' באלון שבות, מקצתו הועלו על הכתב לאחר מכן בחוברות שיצאו מטעם הישיבה⁴⁴. נתאר בקצרה את שיחות הרב עמיטל. בשיחות אלה משתף הרב עמיטל את שומעיו בחזיונותיו: בשעבוד שעבר כשואה, במאורעות בארץ לאחריה, ב-כ"ט בנובמבר, ביום הכרזת המדינה, במלחמת העצמאות, ובעיקר בתחושת החירות והחופש שחש לאחר הקמת המדינה. הוא מציין אירועים הסטוריים שאירעו לעם היהודי לפני קום המדינה והוא מתיחס למאורעות אקטואליים שאירעו במדינת ישראל בשנה בה ניתנת הדרשה, כגון: פינוי ימית (כשיחה בתשל"ב), המתהרת היהודית (תשל"ד), רצח יצחק רבין (תשל"ו). הרב מצביע על הדברים החזיקיים שהיו: הפלא שבמנת רשות להכריז על המדינה ובעצם הקמתה, פתיחת שערי הארץ לעולים, האפשרות ליהודי להתהלך בחירות ובחופשיות בארצו וכן התפתחות מדינת ישראל במשך שנתיים. לדעתו, יש לראות בדברים אלה את יד ה' וקיום החזון הנבואי ולהודות לה' עליהם. זאת למרות שעדיין המצב אינו אידיאלי מבחינות שונות: בטחונות, דתית וחברתית. הרב אינו מרבה בשיחות אלה בהנאת מקורות רבניים ובניתוחם, והדגש הוא על תכנים רעיוניים מחשבתיים ולקחי מוסר.

44 שיחות ר"ר עמיטל ראה: עלון שבות, שנה ד גל' ח (שיחה ליום העצמאות תשל"ג), עמ' 20-24; שם, 94, עמ' 8-18 (תשל"ב); שם, 107, עמ' 3-11 (תשל"ד); דף קשר, ח"א, עמ' 4-7 (תשל"ה), 355-354 (תשל"ז); שם, ח"ב, עמ' 46-48 (תשל"ח); עלון שבות — בוגרים, ג, עמ' 91-97 (תשל"ד); שם, ט, עמ' 47-54 (תשל"ז), 55-62 (תשל"ז). שיחות ר"ר ליכטנשטיין: דף קשר, ח"א, עמ' 355-356 (תשל"ז); שם, ח"ב, עמ' 256-257 (תשל"ח); עלון שבות — בוגרים, ג, עמ' 127-131 (תשל"ד); שם, ט, עמ' 37-45 (תשל"ב), 63-65 (תשל"ז).

שירים ופיוטים

ככל החגים, זכה אף יום העצמאות לשירים ופיוטים. כאן נתחם לשירים בעלי גוון דתי שנחתכו במיוחד ליום זה (ולא סתם לשירים שנוהגים לשיר בו). עדיין לא הוקדש ספר האוסף אל מקום אחד שירים ופיוטים⁴⁵. מחברי השירים מקרב הרבנים הינם בעיקר כאלה ממוצא מורחי. כך למשל, הרב יוסף משאש, שהיה רבה של חיפה, חיבר פיוט ליום העצמאות שנוהגים לאמרו במספר בתי כנסת בירושלים ובחיפה בערב תפילת העמידה. תוכנו הודאח לה' על קץ שעבוד הבריטים ועל הנצחון נגד ארצות ערב. הרי קטעים אחדים ממנו⁴⁶:

אָמֵן הוֹדָאוֹת לְלוֹבֵשׁ גָּאוֹת, עֲשֵׂה פִלְאוֹת פֶּתַח עֲצָמֹת / יוֹם הַקֵּץ הַשְּׁלִים
שֶׁעָבַד אֲנִי, יָצָא גָּאוֹלִים נְפִשׁוֹת נְכוֹחוֹת / מוֹלִיעַ דָּבָר רִיבֵנוּ הוּא רָב, הִנֵּה
עָרַב רַב מְכֹת מְפִלְאוֹת / הַמֶּשֶׁה בְּאֵיזֵר יִהְיֶה מְצִיר, מוֹשֵׁב וְחֵדֵר יִרְבֵּה
הוֹדָאוֹת.

לעיל (עמ' 28) הזכרנו את היוצר של הרב מנחם הרטום. ועדיין, רוב מחברי השירים אינם משתייכים להנהגה הרוחנית. כימה מרכזית לשירים אלה הם העיתונות של הציונות הדתית לקראת יום העצמאות. כך למשל, מנחם בן-ישראל מפרסם חזירות שירים ופיוטים לשבת ומועד כעיתון 'יצופה'. מקצת מפיוטיו נדפסו לאחרונה בספר 'שפתי רננות' — מבחר פיוטים לשבתות ולמועדים' (בית-אל תשל"ו). בקובץ זה, מובא (בעמ' 218) גם פיוט אחד בן חמישה בתים ליום העצמאות ששמו 'א-ל צבאות'. ותכניו: התגשמות החלום לשוב לארץ ישראל והנצחון במלחמת השחרור בעזרת "א-ל צבאות". הפיוט מצוי במקורות היהודיים, המקרא וספרות חז"ל, ומשלם בדבריו. דוגמא: בבית הראשון משלב הוא את הנאמר בתלמוד הירושלמי (ברכות א א), שגאולתן של ישראל היא קמעה קמעה כמו "איילת השחר שבקע אורה", ואת רעיון ה'אחתותא דגאולה':

אֵן נְבוֹכַדְנֶצַּר וּבְשֵׁנוּ קָמְעָא
וְלֹא נִכְלֵ אֵן וְתִאֲפֵק
וְהָרָה אֵן כָּל עֵין דְּמִעָה
כִּי הָרָה, אֵין סָפֵק אֵין סָפֵק

45 אך ישנם מאספים של שירי חל ליום העצמאות, למשל: ג' ברגסון (עורך), מולדת ואני בבגדי חג, ירושלים תשמ"ח (לילדים עד כתיב ג'). שיר דתי נוסף ראה ב"צ גרשוני, למשעול הבהיר, ירושלים תשל"ל, עמ' 80.

46 מתוך: מ"מ אלחנר, שירת הגאולה של התכמים הספרדים בדורות האחרונים, קריית ארבע תש"ן, עמ' 51. ראה גם פיוטי ר"מ מלכה בספרי נטפי המים, ח"א, ירושלים תשמ"ד, עמ' רצא-שכ.

צוֹעֲדֹת הַנָּחַל הַגָּאֻלָּה,
אֲחֻלָּתָא פִּאֲגִילַת שְׁחָרִית.
אֲמֹת, גַּם תִּבְל, שְׁמוּלָה,
מִתְשַׁמֵּם חֲזוֹנִי אֲחָרִית

בבית השני נרמז הימנו "התקוה" על שני נוסחיו, המקורי: "התקוה הנושנה", והמאוחר:
"בת שנות אלפיים" (ראה להלן עמ' 43). הרי קטע מבית זה:

הָלוֹם שֶׁל אֲלָפִים שָׁנָה
שֶׁחֲלַמְנוּ בְּלִיל גְּלִיּוֹת
תִּקְוֹתֵנוּ זוֹ הַנּוֹשֵׁנָה
קָמָה לְהַיּוֹת וְלַחַיּוֹת

בבית האחרון מובע הרעיון כי ה' נתן את מדינת ישראל לעמו ששרד מהשואה. פחד הערכים ממזאר בביטוי "חיל אחז" הנאמר בשירת הים (שמות טו יד) על הפלשתים בעת ששמעו את מפלת המצרים וגאולת ישראל, והבשורה על ירושת הארץ "עלה רש", מקורה בנאום משה לישראל בראש ספר דברים (א כא). שילוב המקורות בשיר זה נותן לו רובד נוסף מעבר למשמעות המילולית שלו. הרי הבית האחרון:

רַבְּנָה אֶרֶץ הַנָּחַל, מִרְתְּבָהּ
נָתַן אֶל-לְחֻמֵּינוּ, פִּי רָצֹם
פִּי אֲחֹז חֵיל יוֹשְׁבָהּ, חֹמֶת לָהּ
וַיִּנְסוּ וְתָהִי לִי אֶרֶצָם
פָּתִים לִפְלֹט שְׁחָרִית אֵשׁ
וְשָׁדוֹת לְשׁוֹמְעֵי קוֹל גּוֹאֵל
לְכֻלָּם תִּבְשׁוּרָה: עֲלָה רֶשׁ
פִּי קָמָה מְדִינַת יִשְׂרָאֵל

לאחרונה, ערך מרדכי יצחקי, פייטן מעדת התימנים, קובץ שירים למועדים ולאירועים שונים הנקרא "הדיואן המפורש" — שירת יהודי תימן (ראש העין תשנ"ב). בין השאר מובאים שם שבעה שירים פרי עטו לכבוד יום העצמאות. שירים אלה סובבים סביב הגאולה, העליה לארץ ישראל, השלום. הרי קטע מהשיר "צו האל", בו מציין המשורר את ראשי המדינה, חיילי צה"ל וחלליה (עמ' 400):

רַבִּיבִים יִטְפוּ הָרִים וְעִסִּים וְנָרִים פּוֹס, לָהִי נְשִׂיא וְשָׂרִים,
יְדִי אֵל, שְׁאוֹ קוֹלוֹת בְּשִׁירִים וּפְצוֹחוֹ רֵוֶן, עֲלֵי עֲמָק וְקָרִים,
מְנוּחַת שִׁי, נְשִׁלָּה לְחֵיל לְאֵלּוּפִים, וְטִיסִים צִעִירִים,
רָאוּ גַם לָהּ, אֲשֶׁר הוֹשַׁע לְעַמּוֹ בְּמִלְחָמָהּ, בְּיָדִים הָאֲרוּרִים,

דְּמַעֲוֹת נְטִפוּ פִּעֵץ יְדִידִים
פְּלִיל זָהָב, וְנֶגֶד פִּי לְבָנִים
יְהִי זִכְר, לְנִשְׁמָתָם בְּעֵד

פיוט אחד ארוך הוא משל אביי, הרב צדוק יצחקי, ושמו "יקר רוח", והוא שיר הלל לכבודו של דוד בן גוריון. מ' יצחקי מעיר כי השיר נכתב בשנת תשי"ו לכן גוריון, כצירוף מכתב תלויה על לחץ אנטי-דתי במחנות העולים. בשיר זה מציג המשורר את מפעליו של בן גוריון, מברך אותו ומבקש ממנו שיחזק את קיום המצוות בישראל. הרי קטע אחד ממנו (עמ' 404):

יְצוֹ אֲדוֹן לְחֻמֶּשׁ חֹק
וְאֵל נִהְיָ לְבָנוּ וְשִׁחֹק
רָאָה כָּל גּוֹי אֲשֶׁר יִרְחֹק
כְּבֹא-פֶחַ אֲנִי לְאֵצוֹק
הִלָּל אֲמֹת בְּבִירוֹנוֹ
וַיְמִי חַיִּים דָּלָה וְשֶׁקַּע
וּמְתוֹנָה וְגַם מִשׁוֹק
יְצוֹ אֲדוֹן לְחֻמֶּשׁ חֹק
וְאֵל נִהְיָ לְבָנוּ וְשִׁחֹק
רָאָה כָּל גּוֹי אֲשֶׁר יִרְחֹק
כְּבֹא-פֶחַ אֲנִי לְאֵצוֹק
הִלָּל אֲמֹת בְּבִירוֹנוֹ
וַיְמִי חַיִּים דָּלָה וְשֶׁקַּע
וּמְתוֹנָה וְגַם מִשׁוֹק

בנוסף, ישנם שירים שטרם נתפרסמו עדיין ברבים. נביא כאן שיר הנקרא "יום העצמאות", שנכתב לאחרונה על ידי המתנחת תמר בנימיני (מירושלים), הודפס כאן לראשונה. בשיר זה מביעה המשוררת את עוצמת רגשותיה ביום העצמאות למרות התסכולים והאכזבות שאנו חווים לעתים תכופות במולדתנו.

א. עַל מַה תֵּאֲחֲזוּנִי נִהְיָ
עֲצֻמוֹתֵי תִאֲמִינָה לִשְׁרָה
הֵן סְבִיב אֶבֶיט מוֹרָא
אֲשׁוּר תִּסְכּוֹל נִרְאָ
ג. וַמָּה רַחֵם תִּלְפֹּתֵנִי בַחֹט
אֲרַכּוּ פִּאֲוֶרֶךְ הַגְּלִיּוֹת
אוֹ אִי אֲדַע זֶה תִּהְלֹמֹת
שְׁרָשָׁה בְּיוֹם הָעֲצִמָּאוֹת.
ה. קוֹלִי יִרְעֵם בְּרָעַם, שֶׁקֶט:
שָׁמַח עַמִּי בְּלִיטָה רַבָּה
זָכֹר אֲלָפִים שָׁנוֹת מוֹרָשָׁת
זֹאת הָאֶרֶץ בְּאֵת לְרִשָּׁת.
ב. מִבֵּית גִּמְחִיץ הַבְּעִירָה
וְאִין מִבְּטֵל הַנִּצְנָה,
אִישׁ אֲחִיו נִירָא
וְלֹא עֲמָנוּ הַבְּרִירָה.
ד. וְלֹא יִזְכְּרוּ לִי רֵיב וּמְדִין
עֲצֻת גּוֹיִם מִתְשַׁלֵּכַת זָחוֹן,
וְקוֹל אֲלוּקִים יִקְרָא בְּאוֹן:
עַמִּי, שֶׁאֵי רִאשֹׁן בְּגִאוֹן
ו. וּמִלְאֲכֵי אֲלוּקִים עוֹלִים עַל סוֹלָם
וְאֵט אֵט יִזְכְּרוּ עַד הָיוֹם:
לֵךְ יִשְׂרָאֵל הָאֶרֶץ עַד עוֹלָם
אִם תִּשְׁפִּיל לְשִׁמּוֹר נִדְרֶךְ בְּחִלּוֹם.

רוב השירים ליום העצמאות, אף אלה בעלי הצביון הדתי, אינם מתמקדים בהלכות היום

ובמהגניו אלא בגאולת ישראל, כמלחמות ישראל ובמדינת ישראל. הקדמונים נהגו לכתוב פיוטי 'אזהרות לחג', אלה הם פיוטים אשר הכילו הלכות ומנהגים לתגים, והיו קוראים בהם כשבת שלפני החג. לא מצאנו אזהרה לחג העצמאות. לקראת יום העצמאות תשנ"ז חובר כותב שורות אלה שיר-פיוט קצר המזהיר ניסיון צנוע לשמש אזהרת חג ליום העצמאות. 'יצטרף נא לשאר פיוטי יום העצמאות.

א. הָנֹף דָּגְלָךְ עָלֵי אֶהְבָּה ב. סִפֵּר נִפְלְאוֹת תְּקִימַת הַמְדִּינָה

הָלַל תְּגִמּוֹר וְאוֹלֵי תְבָרֶךְ בְּחֻדְשׁ הַשָּׁנִי בְּתַמְשָׁהּ בּוֹ

הַפֶּטֶר עוֹד הַיּוֹם בִּישֻׁעִיהָ הַזֶּכֶר נָסִי צִמִּיחַת הַגָּאֻלָּה

סוֹל מַשְׁלֵךְ וּבְאֶרְצָךְ לֶךְ לֶךְ וּמְתִירָה לְצִיּוֹן יִבּוֹא גּוֹאֲלֹ

בעקבות שיר זה חיבר ידידי מר יהודה אלטשולר (מרעננה) שיר נוסף. הריני שמח להציג כאן לראשונה:

א. בְּתַמְשֵׁי לְחֹדֶשׁ הַשָּׁנִי ב. דָּגְלֵי אֲנוּפִת, אֲרִים עַל גֶּס

הַכְרִזָּה מְדִינַת יִשְׂרָאֵל — צִבְעִיּוֹ לָבוֹ וְתִקְלָת,

אֶקְרָא בּוֹ הָלַל בְּמִלֵּא גְרוֹנִי לְשׁוֹכֵן שָׁמַי רִמָּה אוֹדָה עַל גֶּס —

לְצוּר שְׁהִבִּיא לְצִיּוֹן גּוֹאֲלִי; פוֹדָה עָמּוֹ מַגִּילוֹת נִגְאָלָת...

ג. וְאֵף כִּי עָרִיצוּ זֶה רַק הַתְּתִלָּה, ד. הָיָה עֲצֵמַאִית שֶׁל הַפֶּשׁ הָרִוּר,

בְּמָה שְׁנִכְנִינוּ אֶשְׁרֵנוּ; שֶׁל תְּתִקָּה לְבִיאַת מְשִׁיחַ —

קִבּוּץ בְּנִים לְאֶרֶץ סִגְלָה, לְשִׁמֵּעַ קוֹל תּוֹר, לְרִאוֹת אֶת הָאוֹר

צָבָא הַגָּלָה לְעֶזְרָה מְצֻרֵנוּ; הַמְבַהִיק מִכָּל עֵץ וְכָל שִׁיחַ!

מנהגי רבנים

המנהג עוסק את החג ונותן בו לחלוחית, אשר ההלכה לבדה אינה יכולה לספק דרישה וחקירה בנושא מנהגים המיוחדים ליום העצמאות העלו שעולים המנהג לא פסח על החג הזה. נציג כאן מנהגים אחדים שנהגו ונוהגים רבנים בישראל כיום העצמאות. אמנם קשה לדבר על מנהג ותיקין, אך ניצנים ראשונים הנראים בארץ, ניתן להעלות.

סיפר לי הרב פתחיה נריה על מנהגי אביו, הרב משה צבי נריה, ביום העצמאות: הרמ"צ נהג בסעודות הערב והבוקר לפרוס מפה לבנה על השולחן ולברך המוציא על לחם ומצה. בערב היה מניח על השולחן את מנורת התנוכה ומדליק שמונה נרות ⁴⁷. כן

⁴⁷ כחקון יום העצמאות, ירושלים תשס"ז, עמ' לג (שרמ"צ נריה חיברו). אכן כתוב: 'וננוחגין להדליק נרות בשעת הסעודה'.

הקפיד ללכת ארבע אמות חדשות בארץ ישראל והיה מקשיב לשידור המצעד הצבאי ברדיו ולחידון התנ"ך העולמי.

והרי כמה מנהגי תפילות. שמעתי מרדכי עמוס סמאל כי בבית הכנסת 'בית יהודה' שבמוסד הרב קוק, בו התפלל בקביעות הרב יהודה לייב מימון, אמרו כל שנה ברכת שוהינינו ביום העצמאות קודם לאמירת הלל. הרב שלמה יוסף זווין נהג לבוא לבית כנסת זה כדי לשמוע הלל בברכה ושהינינו. ומחכם אחד שמעתי שהרב זווין התנגד לאמירת הלל בברכה, ולא בירך בעצמו אלא רק שמע את הברכה, שכן לדעתו יש להבחין בין מנהגו של אדם פרטי לבין הוראה כללית לעם ישראל. ור' אורי' בינה מספר כי הרב בן-ציון פריימן היה כליל יום העצמאות שמת, ומאריך בבוקרו של היום היה חולץ לשכונת 'מאה שערים' לשמוע קריאת 'זיחל' (כשחל היום בבה"ב) ולבכות על הדברים הרעים שבמדינה ⁴⁸. והרב 'יעקב פילבר סיפר לי כי בישיבת 'מרכז הרב' אמרו, על פי הוראת הרב צבי יהודה קוק, סליחות של בה"ב ביום העצמאות בשנת תשס"ז, בה חל יום העצמאות ביום חמישי. כאות מחאה יצאו בחורי הישיבה מבית הכנסת. רצ"ה נפגע ממחאת תלמידיו ולא בא ליישיבה במשך שלושה חודשים. הוא לא ראה סתירה בין אמירת סליחות ותענית של בה"ב לבין שמחת יום העצמאות, שכן המדובר במנהג של יחידים, ואין בכך סתירה וניגוד לאופיו החגיגי של יום העצמאות, ולא עוד אלא שלדעתו יש בכך השלמה לתוכן החיובי של יום זה. ראה למנהגו הביא ממקרים שקרו בעבר, שאמרו פיוטי סליחות בהושענא רבא או בשמיני עצרת מחמת צורך שעה ולא נחשב הדבר ביטול שמחת יום טוב ⁴⁹.

נפנה כעת למנהגי דרשות ושיעורים. בישיבת 'מרכז הרב' נהג רצ"ה קוק בכל שנה ביום העצמאות לדרוש בענין מולך גאולתנו ולקשור את דבריו אל פרק התהלים, שמספרו במספר השנים שעברו משנת הקוממיות. בהקשר זה נציין כי יש נוהגים שהזון מכריז על מנין השנים שעברו מקום המדינה בסוף תפילת ערבית, ואומר: היום ה' באייר, כך וכך שנים לחידוש עצמאותנו ⁵⁰. אף שיעורי היום נקשרים ליום זה: רבה של שכונת בית וגן בירושלים, הרב שלמה מן-הדור, נודג ללמד בשיעור ליום העצמאות, סוגיה

⁴⁸ ראה דבריו בקול מציון, ירושלים תשנ"ז, עמ' 133. בה"ב - ימים שני חמישי ושני בשבועות שלאחר פסח וסוכות שמתענים בהם ואומרים סליחות. על הרב זווין ראה גם ר"פ מילר, מעשה שהיה, חמ"ד, תשנ"ב, עמ' 187.

⁴⁹ נמוקיו הבאנו ממאמרו 'להבהיר חילוקי החסדים אל יום העצמאות', זרעים, קצא (תש"ז), עמ' ד. ראה גם תשובת ר"ש אבינר בעטורי כהנים, 30 (תשמ"ח), עמ' 11-10. נמוקים אלה דומים למנהג בנפש הרב, לעיל הע' 15, בשם ריי"ז סולובייצ'יק, וכן מבאי ש"ז רוזנטל, משואה לזור, ירושלים תשל"ב, עמ' קז, בשם רצ"פ פרינק, ואילו רמ"צ נריה סבר כי ניתן לאחד את תענית בה"ב, ראה חקון יום העצמאות, עמ' קכג-קכד.

⁵⁰ ראה ר"צ דרורי, 'מזמור מ"ה למדינת ישראל', בתוך: משעבוד לגאולה — מפסח עד שבועות, ירושלים תשנ"ז, עמ' 183. על מנהג ההכרזה ראה עמיתוד, לעיל הע' 41, עמ' תקכ.

בתנ"ך שעניינה מלחמות עם ישראל. לעיתים מסיק הוא מסקנות והשלכות ביתם לצד"ל. ובישיבת "הר-עציון" באלון שבות נהג ראש הישיבה, מ"ר הרב אהרן ליכטנשטיין, להעביר ביום העצמאות בבוקר שיעור תלמודי בנושא כלשהו הקשור לענייני ארץ ישראל; חלל, תרומות ומעשרות, וכדומה (ראה גם לעיל, עמ' 25).

מנהג אחר הוא קיום דיון פומבי: הרב יובל שרל, ר"מ בישיבת "הגולן" שבחיספין, הנהיג החל משנת תשמ"ה שבים העצמאות אחר הצהריים יתקיים דיון פומבי בין רבני הישיבה בנוכחות התלמידים ובהשתתפותם. הדיון נסוב סביב נושא הקשור למדינת ישראל, כמו מעמד בית המשפט העליון, חקיקה דתית, סירוב פקודה בצה"ל, היחס לציבור החרדי, הרלוונטיות של כתבי הרב אברהם יצחק קוק לדורנו ועוד. יוזמה זו באה מן הרצון להסתכל על ההווה מתוך מבט היסטורי, ושלא יהא החג רק כוכרן העבר בלבד. בתחילה היו הרבנים מציגים דעות שונות מהדעות המצייתות בחברה הישראלית בצורה פיקטיבית, אך במהלך הדיון התברר, שאכן חלוקים הם כינם לביני עצמם בנושאים אלה. לקהל חלמידי הישיבה ניתנת הזדמנות לשמוע דעת רבותיו בנושאים, שכלימוד במסגרת הישיבה לא תמיד זוכה הוא לשומעם. במשך השנים התפשט המנהג לישיבות הסדר נוספות בצפון הארץ.

יום העצמאות הוא יום שבתון במדינת ישראל, נמצא שאף ציבור העובדים מן המגזר החרדי אינו יוצא לעבודה ביום זה, מחמת החוק ולא מחמת החג. מנהג הוא אפוא באזורי מגורים של המגזר החרדי, להקדיש את היום ל"יום שכולו תורה": רבנים נותנים שיעורים בבתי כנסת ובבתי מדרש. תוכן שיעורים אלה אינו קשור ליום העצמאות. הרב עובדיה יוסף הוכיר מנהג זה באחת משיחותיו⁵¹:

יום העצמאות. נהגו כליל יום זה ובזימו — כיון שאין הולכים לעבודה, מנהג טוב — לקיים בכמה מקומות יום שכולו תורה, ואין להסתובב ברחובות קריה, כיון שיש ריקודים ופריצות ברחובות, וכשאין צניעות בישראל יש זעם אצל הקב"ה, ועל כן יש להשתתף ביום הלימוד.

ראינו מנהגים אחרים של רבנים ביום העצמאות. כנגדם, ישנם גם מנהגים רבים שאפשר לכוונת מנהגי "בעל בית". כך למשל, נהג מרדכי נוח (מנהיגים, מגבעת שמואל), שהיה סגן אלוף בצה"ל, בכל ליל יום העצמאות ללכת לבית הכנסת כשהוא לבוש מדי צה"ל

51 מתוך: משיעורי מרן הראש"ל, ח"ב, ירושלים תשנ"ז, עמ' קסו. באחת שיחה התייחס הר"ע לאמירת הלל: "יש הנהגים לקרוא הלל ביום העצמאות, ואין לברך עליו, כמו שאין מברכין על ההלל שבראש חודש... ואפילו אם נאמר שהיתה ישועה גדולה בהקמת המדינה, מכל מקום אין זה נס שנעשה לכל ישראל אלא למדינה אחת, שהרי אין רוב ישראל בארץ ישראל... ואמנם ראויים לומר ההלל אחרי התפילה, ולא מתוך התפילה כדי שלא להפסיק את סדר התפילה". ובענין תחנון אמר שאין לעשות מחלוקת בדבר, ואם החזן אומר — יאמר, ואם הוא נמנע — ימנע. וראה גם לעיל, הע' 16. על הניכוחים ראה לעיל, הע' 20.

עם אותות המלחמה, לסמל בכך את רעיון ספרא וסייפא, היינו את השילוב בין האמונה בהשגחה האלוהית למאמץ הצבאי⁵². דוד אייזנמן (מתשמונאים) מקטש ביום העצמאות את כל ביתו בדגלונים של מדינת ישראל. על חלקו ביתו הוא תולה דגלונים, בצורה המשקפת את מספר שנות המדינה. על שולחן הסעודה הוא פורס מפה לבנה ומניח עליה (לאורך) שני סרטים מגייר קרפ שרקעם לבן ועליהם מצוירים הרבה צורות מגן דוד בצבע כחול, כך שנוצרת צורת דגל ישראל.

וממנהגים לסיפורים. הסופר שמחה רז מביא סיפור על מעשי הצדיק הירושלמי ר' אריה לוי ביום העצמאות⁵³:

מספר ד"ר הלל זיידמאן: היתה זו שנה ראשונה לאחר קום המדינה. הגעתי מארה"ב לביקור בירושלים, כדי לחגוג יחד עם עם ישראל את "יום העצמאות". כליל יום העצמאות, יצאתי עם רעיתי לרחובות ירושלים, כדי לצפות בקהל ההוגגים. הפתעתי שעה שפגשתי ב"ר אריה כשהוא מרק עם בני הנוער בחוצות העיר. פניו מלאות שמחה והוא מחולל מתוך חרדת קודש... משהבחין כי אמר לי: לאחר יום של דעות, ומבול של צרות שתקפו את אחינו בני ישראל בשווא, וזכרים אנו לראות את ילדי ישראל כשהם רוקדים ומפזזים ושמחה בלבבם. אמר לי אתה, וכי על כך כלבד אין חייבים אנו בשבח והודיה לרבנוני-של-עולם?

מנהג, מסופר⁵⁴ על הרב אברהם ועקנין, רב בשכונת נהלאות בירושלים, שהיה מצטער —

על בני תורה צעירים הלומדים בישיבות, המלעיגים על אלו השמחים ביום ה' באייר וקוראים בו את ההלל. וכמה היה מוכיחם על פניהם על שאינם מכירים בחסד הגדול שעשה עמנו ה' יתברך ביום זה.

ממנהגי אנשי דת יהודית נעבור למנהגים הקשורים למוסדות המדינה ולסמליה או שבאו מיוזמתן של ממשלות ישראל. נראה את שילובם ביום זה ואת יחס העולם הרבני אליהם.

יחזקיה'

ביום העצמאות מודיקרים לפתע סמליה של המדינה ומתפשטים בכל הארץ, כולל בחי כנסיות (ציוניים). וכך אירע גם לשרי הרשמי, להימנונה של מדינת ישראל הוא שירן

52 כך מסרה לי בתו, הגב' רבקה דגן.

53 ש' רז, צדיק יסוד עולם, ירושלים תשנ"ז, עמ' 326.

54 אחרת, לעיל הע' 46, עמ' 33.

של נפתלי הרץ אימבר 'התקוה'. בסידורים ליום העצמאות מטעם הקיבוץ הדתי כתוב כי את טקס הנפת הדגל מסיימים בשירת 'התקוה'. בסידורים אחרים לחג זה כתוב כי יש לשיר בסוף תפילת ערבית את פרק קטן בתהלים: "שיר המעלות בשבוע ה' את שיבת ציון" במנגינת 'התקוה'⁵⁵, וכך הוא המנהג בבתי הכנסת של הציונות הדתית. (למעשה, כבר לפני הקמת המדינה ניגנו את מזמור קכו לפני ברכת המזון במנגינה זו). ובנוסף תפילה ליום העצמאות שחלק מטעם המפד"ל (לקראת הבחירות בשנת תשנ"ו), נכתב כי הקהל והחזן שרים את ארבעת הבתים מהפיוט 'לכה דודי' בליל יום העצמאות במנגינת 'התקוה'. 'התקוה' חדר לבית הכנסת גם בחג אחר: מנהג היה בכמה בתי כנסיות, כגון בית כנסת 'תפארת צבי' שבצפון תל אביב, לשיר 'התקוה' במוצאי יום הכיפורים קודם שירת הצום⁵⁶. מאחורי המנהג להכניס את המנגינה לבית הכנסת ולהשאיר את מלות השיר מחוץ לבית הכנסת עומד שיקול מפשר: מחמת חכני השיר ואישיות מחברו (שלא היה נזיר), אי אפשר לפתוח את זלתותיו הכבדות של בית הכנסת בפניו, אך כאות הזדהות עם השיר המשמש סמל המדינה, תושמע מנגינתו בעת אמירת פרק תהלים שעניינו "בשוב ה' את שיבת ציון", שכן מנגינות הגיעו לבתי הכנסת גם ממקורות שאינם בני ברית⁵⁷.

ההימנון זכה להתייחסויות רבות. הרב שלמה אבינר נשאל על המנהג לשיר 'התקוה' בחו"ל ביום העצמאות יחד עם הימנון המדינה על מנת להראות את הזיקה

55 ראה תקן יום העצמאות, עמ' לא: סידורו של מ' ידיד, עמ' עז: סידורו של מ' פרידלנדר, עמ' 23. ובעטו של ח' באר, עת הזמיר, תל אביב 1987, עמ' 133, נכתב כי כליל יום העצמאות זימר ישראל-איסר ברימר "את שיר-המעלות במנגינת ההימנון הלאומי, כמנהג אנשי 'המזרח', שימינם מקרב את הציונות ושמאלם מרחיקה את נפתלי-הרץ אימבר... מתקשה להתאים את פסוקיו אחיזי-החלום של ספר תהלים לנעימתו של סמטנה". על מנגינת 'התקוה' ראה ע' צירממן, ברין יחד, תל אביב תשמ"ח, עמ' 474-475. על מקרה של "זיוף" המנגינה ראה להלן עמ' 50. וכלית ראה: נ' רוגל, תיק אימבר, 'ירושלים תשנ"ז', ובביליגריפה שם.

56 ד' סדן, "אננת הוא מלכא מלך מלכיא", באורח מדע, לוח תשמ"ז, עמ' 550. י' רוזנסון, 'התקוה' בשנות ה'אלפיים', הצופה, ג' אייר תשנ"ה, עמ' 7.

57 ראה י' אלביג, התפילה בישראל בהתפתחות ההיסטורית, תל אביב תשמ"ח, עמ' 377. היו דעות שונות בנושא זה. כך למשל כותב ר"י האן בספר יוסף אומיק, "אין לעשות ניגונים בליל שבת... בניגוני זמרי הנכרים... וכל שכן שלא יעשו ניגונים אלו בבית הכנסת", ולעומתו ר"מ די לונגו כותב בספר שתי ידות: "וראיתי קצת חכמים כמתאוננים רע על המתקרים שירים ושבחות לה' יתברך על ניגונים אשר לא מבני ישראל המה ואין הדין עמם כי אין בכך כלום". ואילו ר"י סריקיש בשו"ת הב"ח מבין: ניגון המיוחד לעכו"ם — אסור, ניגון שאינו מיוחד — מותר. ראה 15-19 pp. 1966, Jerusalem, Savanite, La Pratique Musicale עכ"ל. I. Adler, (הציטוטים כאן הם מתוך ספר זה).

למדינת ישראל. השאלה היא אם ראוי לנהוג כן, שכן אין בהימנון רמז לקב"ה, בניגוד למדינות אחרות שבהימנון שלהן נזכר שמו, כגון בבריטניה: Queen God save the. הרב השיב שאמנם אין הזכרת שם ה' אך גם אין דבר נגד ה', ומצד שני יש ב'התקוה' ערך לאומי ולכן דאגו שאין איסור לשיר אותה, ואם כל הציבור שר אין לפרש ממנו, אלא אדרבה — להצטרף אליו, כיון שבכך מבטא האדם את קשריו לארץ ולמדינה⁵⁸. טענה אי הוכרת שם ה' ב'התקוה', כבר הועלתה על ידי הרב משה אביגדור עמיאל, רבה של תל אביב. דב סדן השיב על כך, כי בבית שלפני האחרון כתוב: "כי ירחמנו אל-זועם", ומורי פרוץ יעקב ש' שפיגל הציע בפני, שהנאיל 'התקוה' אושרה ונתקבלה על ידי יהודים שאינם דתיים, שספק אם יכבדו כראוי את שם ה', אפשר שעדיף שלא יזכר בה שם ה'. וכמו מה שכותב ר' אברהם אבן עזרא בהקדמתו למגילת אסתר, ששם ה' אינו נזכר במגילה מחמת שהיא הגיעה לידי הפרסים, ומדרכי חשש שהם יחללו את שם ה' ולכן לא הזכיר בה את שם ה', "והנה כבוד השם שלא יזכרנו מדרכי במגילה". ואילו ישראל רוזנסון טען, כי שיר דתי אינו מצריך ששם ה' יופיע בו. 'התקוה' הוא שיר דתי מסיבות אחדות, אחת מהן: שהוא נתקבל בעדות דתיות אחדות אשר שילבוהו במסגרת פיוטי⁵⁹.

ואכן, בשני כתבי יד מצפון אפריקה מהמאה העשרים, מצאנו את 'התקוה' עם קבוצת פיוטים. באחד מובא השיר תחת הכותרת 'פיוט נאה', לצד פיוטי כמיהה לירושלים ולקיבוץ גלויות. ובשני, מהעיר קובלנקה, מובא הוא תחת הכותרת 'התקוה' לצד שירים רבים, ביניהם גם 'שאו ציונה גם ודגל'⁶⁰. מקור נוסף בו משולב השיר עם פיוטים, הוא סידורו של מ' ידיד הנזכר לעיל. אנב, בשלושת המקורות הללו לא נמצא המשפט 'התקוה שנות אלפים להיות עם חופשי בארצנו ארץ ציון וירושלים'. משפט זה אכן לא היה קיים בשיר המקורי, והוא הוכנס על ידי יהודה לייב מסמון כהן בשנת 1905. במקור היה כתוב: "התקוה הנשנה לשוב לארץ אבותינו לעיר בה דוד חנה". כך הוא גם בכתב-היד הראשון. נוסח דומה נמצא גם בכתב-היד השני אך כתוספת, וללא הסיום "לעיר בה דוד חנה". (את הנוסח בסידורו של ידיד ראה לעיל, עמ' 30). ההבדל בין שני הניסוחים ברור: המקורי מבליט את השיבה לארץ אבות והוא כולו מסורתי; המאוחר

58 ר"ש אבינר, 'המנון התקוה', עטורי כותבים, 44 (תשמ"ט), עמ' 19. להשוואה בין 'התקוה' לשיר 'האמונה' של ראי"ה קוק ראה ג' שטראוס, 'שיר האמונה לרב קוק לעומת 'התקוה'', בתוך: מנחת לא"ש (עורך א' ורהפטיג), ירושלים תשנ"א, עמ' 410-413. כבר בשנות השלושים רצה הרב ש"ש שלמון להמיר את 'התקוה' ב'האמונה', דא"ה י' קבוקוב, נפתלי הרץ אימבר 'בעל התקוה', לוח תשנ"א, עמ' 77. ראה עוד: טליה הורוביץ, 'המנון המדינה — הצעות ובחינתן', ספרות ילדים ונוער, 89 (תשנ"ז), עמ' 18-2.

59 ראה קבוקוב, הערה קודמת, עמ' 72: רוזנסון, לעיל הע' 56, שם.

60 כתב יד בן צבי 844 (ס' 38243), דף 26 ע"א: כתב יד בן צבי 2076 (ס' 37972), עמ' 29.

45 יום העצמאות בספרות הרבנית בהלכה ובמנהג

על עצם האירוע — האם שר הרב יוסף את ההימנון אם לא וכי"ב — והן על עצם השיר, מעמדו ודמות מחברו.

זיקוקין דיינון

מנהג הוא כליל יום העצמאות להפיץ זיקוקין דיינון בכל רחבי הארץ עם סיום הטקס הרשמי שבו הרצל, הפותח את חגיגות יום העצמאות. מעוז עוריהו כותב, כי מופע כזה היה קיים כבר במאה ה-18, ומשמעותו הסמלית הינה הכרזה על יכולת השליט לגייס גם את השמים, שהיו עד כה מחוץ להישג ידו של האדם, לסיפוק תהילת השליט והשושלת.⁶⁴ אך דומה כי כיום הטעם עמוק פחות, וכנאמר בתק אירוע זיקוקין דיינון ליום העצמאות שיצא מטעם הצעה להציג את יום העצמאות תש"ך במשך ראש הממשלה (אחריות מטת: א' וולף), הכוונה בזיקוקין "ליצור פתיחה חגיגית נאה לחג העצמאות על ידי הימנע האוירה בקרב הקהל הרחב ולהגביר את השמחה על ידי שילוב זיקוקין דיינון בחכניות במות הבידור". מכל מקום, המדובר במנהג ששאלנו ממנהגי הגויים.

מנהג זה כבר היה לעולמים בעם ישראל בחג אחר: שמחת תורה. מקורות אחדים מוכת, שכבר במאה ה-18 נהגו במקומות שונים באירופה לירות יריות של שמחה באבק שריפה. כך למשל שאלו אנשי קהילת סאראייבו את הרב דוד פארדן.⁶⁵

כי הנה עתה חודשים מקרוב מביאים מוניניי מיני ניריות כרובות וקשורות מלאות מעפר השרפה הנקרא באר"ט [=אבק שריפה], ולרבות השמחה לכבוד התורה מבעידים קצת האש בקצה העיר ונבער והולך מאליז ואפיץ זיקין דנורא

64 עיריית, לעיל הע' 28, עמ' 42-43, וראה גם: אורי, לעיל הע' 34, עמ' 47-49, עדות קדומה לאהבת נשים יהודיות לצפות בזיקוקין שנהגו באיטליה בחדש יוני מצויה בפקידה מטעם נציגות האפיפיור משנת 1712, בה נאמר כי ישנה אי נוחות מכך ש"נשים יהודיות היוצאות מהגיסו כלילה... והולכות לטייל בכיכר [בזונה ובמקומות אחרים, שבהם מופיעים זיקוקין], שכן בדרך כלל לא ניתנו היתרי ציאה ליליים מהגיסו. ראה א' מילאנו, גישו רומא — תמנות מן העבר, ירושלים תשנ"ב, עמ' 123. הביטוי "זיקוקין דיינון" מקורו בתלמוד, כגון (בבא מציעא פה ע"ב): "באתר זיקוקין דנורא".

65 ר"ד פארדן, שר"ת מכתם לזר, שאלוניקי חק"ב, או"ח סי' טו, וראה על המנהג א' יערי, תולדות חג שמחת תורה, ירושלים תשכ"ד, עמ' 328-329. אנב, יערי מקדיש פרק (לה) לשמחת תורה ושאר מועדות, ולא ציין את יום העצמאות. הרי דברים המשותפים לשני המועדות: זיקוקין, ריקודים, תהלוכה עם דגל — תנפח דגל, ומנהג תהפילה לשלום המלוכה שהיה קיים בשמחת תורה. אנב, וריקת אש כתג לשם משחק נוכרת כבר בחוספתא (סוכה, ד ג), המעידה על רשב"ג, שבשמחת בית השואבה "היו מרקד בשמנה אבוקת של אור ולא היה אחד מן נוגע באר"ן".

44 פרק א

בעל קונטרסיה חילונית, שכן המושג 'עם חופשי' איננו יהודי ואולי הוא אף מוגד ליהדות.⁶¹

שאלת יחס הציבור החרדי להתקנה/ עולה מדי פעם בפעם. נציין שתי סיטואציות הבאות ללמד על יחס זה, האחת מראשית קום המדינה והשניה מן העת האחרונה. כשהיה לוי אשכול ראש המהלקה להתשיבות בסוכנות (בשנת תשי"א לערך), הוא דיווח לזרד בן גוריון על כפר של פועלי אגודת ישראל שבו לא הרשו לילדים לשיר 'התקנה'. מטרת הדיווח הייתה הצגת גישתם האנטי-צינית של חוגים באגודת ישראל על-אף התמיכה שקיבלו מן המדינה. בבית הספר לבנות של הכפר, היה הימנע מדינה אלטרנטיבי, בו נזכרים שם ה', תורת ישראל ושפת הקודש. אפילו הדגל נזכר, אך כסמליות — "דגל תורתנו".⁶²

א. עבריות אמתנו	ב. קדושי קדושים גם אנו
בנות עם ישראל	בית יעקב הוא ביתנו
עבריות לעולם	בו נעים גורלנו
נהיה ונישאר	נרימה את דגלנו
וכשם עמנו	דגל תורתנו
בו כחר הקל	נצעד בעז קדימה
בשם זה נתגאה	אש עוד בלבבנו
נדגול נתגאה	בכל נשימה ונשימה
דתנו דתו	נהלל את אלקינו
שפתנו שפתו	

לאחרונה הוקדש דיון ארוך בכנסת לשיר זה. העילה לכך הייתה העובדה שבטקס הכתרת הראשון לציין, הרב אליהו בקשי-דורון, בשעה שהמנחה הכריז על שירת 'התקנה', צעקו רבנים אחדים שלא ישירו את 'התקנה'. בעת ששרו 'התקנה' נראה הרב עובדיה יוסף מכסה פניו בחוברת העוסקת בתולדות הראשון לציין.⁶³ הויכוח בכנסת היה הן

61 השירות הבלאי הקדיש בשנת תשל"ח בל לרגל מאה שנה להתקנה. אופייני הוא שדוקא הניסוח המאוחר (שאינו בן מאה) "להיות עם חפשי בארצנו ארץ ציון וירושלים" הוא שנבחר מתוך כל ההיפנון להופיע בבול. ר"ח רבי, עבד ה', חולון תשנ"ז, עמ' קעב, כותב, שבמקום לשיר "להיות עם חופשי בארצנו", שמשמעו "להיות עם חופשי מתורה ומצוות, ח"ו" — היה רצוי מאוד לטהר את ניגון 'התקנה' עם המלים האלה: 'ארץ ישראל בלי תורה כגוף בלי נשמה'. תודתי לבעז שפיגל שהפניי לספר זה. על מסמן כזו ראה בקיבוץ, לעיל הע' 58, עמ' 76.

62 ראה צ' צמרת, עלי גשר צר, ירושלים תשנ"ז, עמ' 37 (שם גם על היחס ליום העצמאות במערכת החינוך האגודאי בראשית ימי המדינה).²⁶⁴

63 ראה דברי הכנסת, י"ג סיון תשנ"ג, עמ' 5414-5434.

ישיבת פוניב' בבני ברק, הביע התנגדות למצע. הרי קטע מדברים שנשא בשיחה בישיבה בערך בשנת תש"ל⁶⁷:

היום "יום העצמאות", ומה זה יום העצמאות האם אתם יודעים: עבודה זרה! ביום זה מראים הם את כוחם ועצמתם וחושבים אתם שאין זה משאיר רושם עלינו, הרי אנו נושמים את האוירה הזאת... אם היו קובעים לערוך את המצע בבני ברק ח"ו, כמחומה שלהרבה היה חשק לגשת ולראות אותו, ולו רק לראות, ואם כן יש לנו נגיעה לזה.

כלומר: יש פסול בהפגנת כח צבאי, אך יש גם פסול בצפייה בהפגנת כח, שכן המחזה הזה משאיר רושם של עצמת בשר ודם על הצופה, אשר פועל יוצא שלו הוא דחיית יד ה' הניצבת מאחורי הלוחמים ומלחמותיהם.

הויכוח הרבני ביחס למצע צבאי חזר אף למשכן הכנסת, בעת דיון אירון בשנת תשל"ח, בעקבות ההלטת הממשלה לקיים מצעד צבאי ביום העצמאות בשנה זו. הרב חיים דרוקמן, שהוא גם ראש ישיבת ההסדר 'אור עציון', דיבר בעד קיום המצע, וטען שכיוון שהכח הצבאי הוא לשם הצלת עם ישראל מיד אויביו, הרי שלכל הנשק הינם תשמישי קדושה ויש להתגאות בהם ובצבא ישראל שהוא צבא מוסרי. לדעתו, יוסף המצעד לוקיפות קומתה של ישראל יגביר את השמחה ביום העצמאות. לעומתו, התנגד הרב קלמן כהנא לקיום המצע: אין צורך בהפגנה ראווה, העם זקוק אמנם לעידוד אך לא דרך מצעד צבאי, אף הוצאה כספית אינה נכונה בעת שהמבצעים הכלכלי רע, המצעד גם גורם למעמסה עצומה על כוחות הבטחון⁶⁸. (על יחס חוג 'עטורי קרתא' ראה להלן, עמ' 83-85).

חידון התנ"ך

מכל מנהגי יום העצמאות שמקורם במוסדות המדינה, הקרוב ביותר לעולם הדתי והרבני הוא חידון התנ"ך. עיקרם של חידונים הוא דירבון המשתתפים בהם ללמוד את התנ"ך עליו הם נבחנו. ומה קרוב לדת ישראל יותר מלימוד תורה וימים ולילות? נרחיב אפוא מעט באירוע חידון התנ"ך בישראל.

מזי שנה נערך ביום העצמאות חידון התנ"ך העולמי לנוער יהודי, כשראש הממשלה מכבד את האירוע בנוכחותו ובהצגת שאלת הסיום למתמודדים. החידון לנוער התקיים לראשונה בשנת תשכ"ג ומאז הוא נודח ברציפות כל שנה ביום העצמאות, והוא בגדר

67 השיחה מצויה במכון לכתבי יד עבריים בבית הספרים הלאומי בירושלים, בתק" 1831 V.

68 ראה: דברי הכנסת, ה' חשון תשל"ח, עמ' 6, 11, וכן: ש"י עגנון, מעצמי אל עצמי, ירושלים-תל-אביב תשל"ו, עמ' 424-425.

לכל סטר למרחוק וכל העם רואים את הקולות וזקיף דגורא דנפק מתמן ואולי סובב סובב עד דנפלי לחתא... אי איכא בהא צד איסור.

הרב פארוזי כותב כי המחמיר תבוא עליו ברכה, אך אין למחות במי שנוהג כן — דמחז לא חזי' בה בעניינו שום טעמא לאיסורא מה גם דעבדי הכי מתוך שמחה של מצוה לכבוד ולתפארת תורת ה' תמימה והיא שעמדה לאבותינו ולנו ויכולה היא שתרתם לקרב רחוקים בדרעא מרמא.

המצעד

במשך שנים הרבה נהג מצעד צבאי ביום העצמאות (ראה להלן עמ' 129-133). בגישתם לנושא זה נחלקו גדולי ישראל. נפתח בהתייחסות חיובית. לעיל (עמ' 26) ראינו את הנוסח שהציע הרב משה צבי נריה לאמירה בעת ראית המצעד. על הרב צבי יהודה קוק מסופר⁶⁶:

רבנו היה הולך לצפות במצעד צה"ל ביום העצמאות בשמחה עצומה, והיה אומר: הטנקים, התותחים המטוסים והבגדים של צה"ל הם תשמישי מצוה, המשמשים מצות[ת] יישוב הארץ, מצוות שלטוננו ועצמאותנו בארץ. ואם מצוה — הרי קדושתה אשר קדשנו במצוותיו.

רבנים אלה הכירו בחשיבות צה"ל ובחשיבות השרות הצבאי של בחורי הישיבות והציבור הדתי. לעומתם, רבנים אשר התנגדו לגיוס בני ישיבות צה"ל לא תמכו בקיום מצעד צבאי או בצפייה בו. כך למשל ר' יחזקאל לוינשטיין, שהיה משגיח רוחני של

66 'קורות רבנו', עטורי כהנים, 109 (אדר תשנ"ד), עמ' 45. רצ"ה הרחיב דבריו בשיחה, בתוך: שיחות הרב צבי יהודה (בעריכת ר"ש אבינר), ירושלים תשנ"ג, עמ' 382: "ישנם 'עדיקים' כאלה, אשר המצעד הצבאי של יום העצמאות, לא מוצא חן בעיניהם, כי הוא ביטוי של 'כוח' ועוצם ידי' — אדרבה, קימת מצות ישוב הארץ, ולכן יש חובה להרחיב גבורה, להרחיב 'כוח' ועוצם ידי', ויחד עם זה 'זכרת את ד' אלהיך' כי הוא נתון לך כח לעשות חיל". בדרשות הר"ן מבואר שיש כאן מצוה שלא לצמצם את ערך הגבורה. 'ואמרת בלבבך: כוחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה'. מצוה זו מחייבת טיפוח הגבורה והצבאיות, וגם להגביר ולהגדיל את התודעה הזאת. אין בה שום סתירה לתורה. אדרבה, 'זכרת את ד' אלהיך' כי הוא הנותן לך כח לעשות חיל' — כשמתבססת תודעת העוצמה שלנו במקור האמונה, או כוחנו נעשה עוד יותר חזק ואמיתי". וכן לשון י"צ בנר, הגדה ליום העצמאות, חל אביב [תשכ"ח]. עמ' 64: "בשעת מצעד הצבאי למחרת יש לכוון שמעצמות גדולות עורכות מפגנים בהם חן ומצוגות נשק חדיש המסוגל להשמיד מדינות ועמים. אולם מצעד צבאי אצלנו אינו צוהצוח תרבות אלא העמקת תודעת ההגנה בלב הילד, הנוער והמבוגר".

תולדה והמשך לחידון הבינלאומי לתנ"ך למבוגרים. החידון למבוגרים התקיים חמש פעמים: בפעם הראשונה הוא נערך בשנת תשי"ח, במסגרת סדרת פעילויות שיזמה הממשלה לחגיגות העשור למדינה, ולאחר מכן שוב בשנים תשי"א, תשי"ב, תשי"ט ותשמ"א. בשנת תשמ"ג היו הכנות לקראת עריכת חידון נוסף למבוגרים אך בשל מלחמת שלום הגליל הוא בוטל. החידון העולמי למבוגרים הקיף את כל התנ"ך ואילו החידון לנוער מקיף רק במחצית מן התנ"ך. המטרה בקביעת חידון התנ"ך לנוער ביים העצמאות הייתה לצקת חוכן רוחני-יהודי לחג (לצד המצעד הצבאי, הכוחני), ואין מתאים לכך יותר מן התנ"ך.⁶⁹ מנגד חידון התנ"ך לנוער, נוסד וממשיך להתקיים הודות להצלחתו הכבירה של החידון העולמי הראשון למבוגרים. נתעכב אפוא מעט על החידון הראשון.

אין ספק, כי חידון התנ"ך שהשאיר אחריו את הרושם העז ביותר, היה החידון הראשון למבוגרים שנערך באמפיתיאטרון בגבעת דם בירושלים, ב-ג' אלול תשי"ח. החידון שודר בשידור חי ברדיו, ומסקר שנעשה מטעם המכון למחקר חברתי שימושי, עלה כי 78% מכלל האוכלוסיה היהודית מעל גיל 18 בישראל האזין לחידון. ההדים הרבים שהותיר אחריו החידון היו בעיקר הודות לתשובותיו המהירות והמזיקות של חתן התנ"ך (לימים פרשן המקרא) מר עמוס חכם, נציג ישראל, אשר הדדימו את כל השומעים. הדברים ניכרים מכתבות שהופיעו בעיתונים בימים שלאחר החידון.

באותו העיתונות אף נתפרסם מכתב המציג נכונה את יחס העולם הרבני לחידון התנ"ך. כוונתי למכתבו של הרב ניסן זק"ש, רבה של שכונת שערי חסד בירושלים, לעמוס חכם. הרי קטע ממנו:⁷⁰

עמוס יקירי! בן התקנים מאמר חז"ל במלואו: "כל הלומד תורה בסתר הקב"ה מכריז עליו בגלוי". ועוד בהיותך צעיר לימים ניבא עליך... מרן יעקב חרל"פ זצוק"ל שלגדולות נוצרת ועתידיך יהיה מזהיר ביותר. אין ספק בלבנו שנחלת את הנצחון אך ורק בגלל ידיעותיך הענפות (נוסף על ידיעתך את התנ"ך) בספרות חז"ל, התלמודית והמדרשית, ומלבד נצחונך הפרטי, שאף הוא נצחון כולנו, הרי יש כאן נצחון כללי, והוא: שאי אפשר בשום אופן לדעת את התנ"ך על ברוריו ידיעה אמיתית מבלי לדעת את מה שאמרו חז"ל בבאור התנ"ך, שכן תורה שבכתב ותורה שבעל פה יחדיו ירדו צמודות ותאומות מן השמים בהר סיני.

69 ראה מ' אביטל, 'מפעל חידון התנ"ך בן שמונה עשרה', בשבילי החנוך, 37 (תשל"ח), עמ' 164-222, 226-227. וכן: י' שער, 'שלושים שנה לחידון התנ"ך העולמי לנוער יהודי', בסוף ספרו של ש' עמרמי, ש"ח בקראות ו-250 מדרשים מתורה ומנביאים ראשונים, ירושלים (תשנ"ג).

70 מתוך הצופה, ה' אלול תשי"ח.

כלומר: התנ"ך אינו דבר כפני עצמו. יש לו פרשנות, וכלא הכרת הפרשנות המסורתית אין ערך רב לידיעת התנ"ך על פה ואילו בעיתון 'המזרחי' נתפרסם מאמר של י' שפיגל, שכתב שלצד הערך החיובי שיש בכך שהציבור החילוני מורכז ומתעניין בתנ"ך, קיים גם צד שלילי בדבר: חסרה הרציונות המתבקשת בזמן חידון, שכן החידון נערך מתוך צורה של משחק ותחרות ולא מתוך גישה טהורה. התייחסות שלילית מצויה גם בדברי ישעיהו ליבוביץ, שסבר כי חידון התנ"ך הוא "המעשה הגרוע ביותר. זה פתח לריקנות ולשטחיות".⁷¹ ההסתגלות החריפה ביותר מקיים חידון התנ"ך באה כמצופה מצד חוג 'צטורי קרתא' (ראה על החוג בפרק ד). באחד המאמרים המוקדש לתיאור פעולותיה השליליות של ממשלת ישראל, מונה הכותב את חידון התנ"ך בין המזימות שזוממים השליטים בערמומיותם. הטענה המובאת שם כנגד חידון מוגעת להרכב המשתתפים:⁷² "ומשתתפים בה גם גוים וגויות. והגויות באות עם המלצה מהאפיפי'טור". המאמר נכתב לקראת יום העצמאות תשי"ך, ויש כאן אפוא התייחסות לחידון התנ"ך (הראשון) בהקשר של יום העצמאות עוד קודם שנקבע שהחידון יערך ביום זה. דב סזן כתב⁷³ שכדי לטפח מסורת התענינות רצופה במקרא, אין לזלזל בדרך השעשוע.

ויפה כוח-התחרות. וביותר שכבר נהגו בו דורות קודמים: ואילו באנו ללקט מיני-הסטים של ילדי-החדר במקראות, ונצברה לנו אסופה מענינת, והיינו רואים כי עצם התחרות כדרך שינונו של מקרא, אינו חידוש.

אך, סבור סזן, החידון צריך להגיע לשולחן המשפחה ולמסיבות רעים ולא להיות רק במקום פומבי, וכן צריך הוא להיות מתוך הכרה כי עצם הידיעה ובחינה הוא הגדול שבפרסים. בענין יחס הרבנים לחידון יש לציין כי חתן התנ"ך העולמי השני בשנת תשי"א, היה בעצמו רב, הוא הרב יחיא אלישיך ז"ל. עצם תופעת החידות על מקורות היהדות עתיקה היא. ישנם ספרים מספר, שנחברו על ידי חכמים ורבנים, שתוכנם חידות פלפוליות הנוגעות לדרבן את הלומד. כזהו למשל ספר 'מחנה אברהם' לר' אברהם ששכר (קלויזנבורג תרפ"ג), המכיל 172 חידות הלכתיות עם פתרונותיהן. מצאנו מעט התייחסויות הלכתיות סביב קיום חידון תנ"ך. כך למשל, הרב משה דב וולנר, שהיה רבה של אשקלון, אסר השתתפות בחידון תנ"ך עם גוי או תלמיד שאינו הגון, ואף הביע הסתייגות מעצם המשחק בפסקי המקרא. ואילו הרב זאב דב סלונים התיר לערוך

71 י' שפיגל, 'אורות וצללים בחידון התנ"ך', המודיע, י' אלול תשי"ח. דברי ליבוביץ ראה בספרו של א"ח אלחנני, איש נשיו, ירושלים 1966, עמ' 348.

72 ש"ד כץ, 'הילולו זה ליום', משמרת חומתנו, תשי"ך, עמ' קנז.

73 ד' סזן, 'בינה במקרא', דברי פתיחה לספרו של ע' אבינר, חידות וחידוים בתנ"ך, תל אביב תשי"ט.

חידון תנ"ך לנשים כתנאי שלא ישתתפו עממן גברים. והוסיף שיש למחות על כותנים ומארגני חידונים שיושבים בגילוי ראש בעת הזכרת פסוקי המקרא⁷⁴.

נשוב למעמד החידון הראשון: בשל התנאים האקוסטיים ובשל מצב שיבתה של התזמורת, הגיע לאזני הקהל הימנון 'התקוה' שנתגן בסוף החידון כשהוא מעוות. ראש הממשלה דוד בן-גוריון, אשר עודד את קיום החידון מחמת אהבתו לתנ"ך, חשב שהדבר נעשה במכוון. למחרת (ד' אלול) הוא כתב למנכ"ל משרדו, טדי קולק, מכתב שפורסם אח"כ גם בעתונתם, בזה הלשון:

הצטרפתי לשמוע בסוף ערב חידון אמש, אולי הערב המדיני והמאלף ביותר שהיה לנו בשנת העשור, מנגנים "הימנונים" משופרים כביכול, שהיה בהם חוסר טעם מעליב ופוגע. יתכן שמבחינה מוסיקלית התקוה "המשופרת" שניגנו עולה על "התקוה" השגורה בפינו ובלבנו, אבל אני יודע כמה מנגינות נהדרות שעולות על "הציריה" המשופרת כביכול שהגישו לנו במקום הדימון המקובל... "הדימון" בין שהוא יפה או לא יפה באוזני שוחרי-מוסיקה, הוא ערך לאומי, ואין לשום איש, גם למיטיב גגו, רשות לעשות בו כאדם העושה בתוך שלו. יש להשגיח על כך, שבכל מקרה שיש לגנו בו הדימון שלנו או הימנון של עם אחר — ינגנו אותו כמות שהוא, בלי "שיפורים" שרירותיים.

בעקבות דברים אלה מינה קולק ועדה בת שלושה חברים (י' לוי, ג' יערי וי' שפירא), שתברר אם הוכנסו שינויים במנגינות המקוריות ועל ידי מי, ואם היתה התזמורת בכוח גינה מלא. מסקנות הועדה היו שהתקוה נוגנה לפי העיבוד המקורי ולא הוכנסו שינויים במנגינה. הועדה הוסיפה שלא היו רמקולים מיוחדים עבור התזמורת ועלילי הנגינה הועברו דרך הרמקולים של חבר השופטים, ולכן השמיעו הרמקולים מנגינה שבה גברו כלי הנשיפה על כלי הקשת ונטשטשה המלודיה העיקרית. עוד גורמים לעיוות: מיקום התזמורת ולחות האוויר שפגעה בכלי הקשת.

פרשייה זו של ניגון 'התקוה' בניגון כזה או בניגון אחר היא לכאורה בבחינת פך קטן. אך יש לזכור, שישנה חשיבות רבה לסמלי המדינה השונים כפי שהם נקבעו בהיווסדם — הדגל, סמל המדינה, ההימנון — שכן שמירה עליהם מחזקת את מעמד מוסדות המדינה ונבחרי העם. מעבר לכך, הניגון יוצר אווירה בעלת משמעות תוכנית: אינה דומה מנגינה מהירה וקצבית למנגינה איטית ונינוחה אפילו יהיו המלים הנאמרות זהות לחלוטין. אף בעולם ההלכה דוגמאות לדבר. כך למשל ישנה הקפדה על ניגוני התפילות, כמובא בשם ר' יעקב מולין (המהר"ל), חכם אשכנזי במאה ה-15, במנהגי

74 רמ"ז וולגר, שר"ת שאלות תמדת צבי, ח"ב, אשקלון תשל"ד, סי' ת: רמ"ז סלונים, שערי הלכה, ירושלים תשל"ט, סי' שמו.

יום הכיפורים⁷⁵: "אין לשנות מנהג המקום בשום ענין אפילו בניגונים שאין מורגלים שם".

קצת מפתיע הדבר, אך בחידון הראשון היתה מחשבה לכלול לצד התנ"ך גם את הברית החדשה, שכן חלק מהמשתתפים מחו"ל היו נוצרים. אלא שהיו מחאות נגד מחשבה זו ובסופו של דבר בשלבים המוקדמים במדינות אחדות נכללה גם הברית החדשה, אך בשלב הסופי כירושלים היה החידון על התנ"ך בלבד. לאלה אשר מחו על הכללת הברית החדשה, השיבו המארגנים כי הם אינם יכולים להשתלט על הנעשה בחו"ל. בישיבת ועדת התקנון של חידון התנ"ך שהתקיימה לאחר החידון (י"ב אלול תשי"ח) הועלתה הצעה על ידי חיים גבריהו ומרדכי נאור, כי להבא ייערך החידון ביום העצמאות, אף הוכיזה בה הסתיגות מהכללת הברית החדשה בחומר לחידון⁷⁶.

הפופולריות של החידון הביאה לכך שבעקבותיו נדפס ספר 'חידון התנ"ך' מטעם הועדה העולמית של עשור עצמאות ישראל ובו כל השאלות שנשאלו הנבחרים. וכך ניתן למצוא כי השאלה האחרונה בשלב האחרון של חידון זה, קשורה היתה לסמל המדינה: סמל מדינת ישראל הוא המגורה בעלת שבעת הקנים. בתורה נזכרת המגורה פעמים רבות. באלו מקומות מלבד החומש נזכרת המגורה או מגורות (ששה מקומות)? אף נדפס שבועון 'חידון התנ"ך' בעריכת עזו אבינרי, המוקדש לשאלות בתנ"ך, מכתבים למערכת בענינים בתנ"ך, פינה לשונית בתנ"ך ואירועים הקשורים לתנ"ך. בבית הספרים הלאומי בירושלים מצויים שלושה גליונות (בגודל דף אחד גדול) שנדפסו במהלך חודש ניסן תשי"ט.

בשנת תשי"ח הוזכר חידון התנ"ך במשכן הכנסת. חתן התנ"ך העולמי דאז היה מאוסטרליה. ראש הממשלה לוי אשכול נשאל כיצד קרה הדבר, שלא ליווה נציג כלשהו ממשרד ראש הממשלה את חתן התנ"ך לשדה התעופה בלוד בעת עזיבתו את הארץ. ראש הממשלה השיב שכבר פורסמה על כך התנצלות⁷⁷. השאלה והתשובה מלמדות על מעמדו הממלכתי של חידון התנ"ך באותה העת.

פרס ישראל

פרס ישראל הינו גמול ממלכתי מטעם מדינת ישראל לאזרחים, מוסדות ומפעלים, המוענק בינם העצמאות מדי שנה מאז שנת 1953, על הישגים בתחומים שונים. הוגה הרעיון היה שר החינוך והתרבות בן ציון דינור. הקשר ליום העצמאות ברור: המדינה

75 ספר מהר"ל — מנהגים, מהר" שפיצר, ירושלים תשמ"ט, עמ' שלט.

76 ד"ח הסקר מצוי בתיק חידון התנ"ך שבארכיון המדינה, משרד ראש הממשלה, ג/5504, ת/2891, שם גם החומר בענין פרשיית 'התקוה' והברית החדשה.

77 דברי הכנסת, ט"ז שבט תשי"ח, עמ' 940.

מוקירה את התורמים לה ביום הגנה. פרס זה גרם לויכוחים ולויכוחים רבים, בעיקר סביב השאלה אם ראוי אדם זה או אחר לקבל את הפרס, מחמת רמת חידושו ותורמתו או מחמת דעותיו, מעשיו, אמירותיו בעבר.

נציין כאן מקרה אחד הקשור לעולם התורה והספרות הרבנית: בשנת תשנ"ב קיבלו פרס ישראל למדעי היהדות שלושה אנשים, שניים מהם לא היו מעולם האקדמיה והמדע: הרב שאול ישראל ומר יהודה קיל. בעקבות זאת כתב יעקב כ"ץ, זקן ההיסטוריונים בישראל, מאמר בו קרא להבחין בין פרס הניתן על מדעי היהדות לפרס על ספרות תורנית. בעקבותיו נתפרסם מכתב ששלח עזרא פליישר, ראש חוקרי הפיוט בישראל, לשר החינוך, באותו כיוון.⁷⁸

קשה למצוא התייחסות רבנית למנהג מתן פרס ישראל, אך ישנם מקורות המתחסים באופן כללי למתן פרס על הישגים לימודיים. במסכת תענית (כד ע"א), מסופר על מלמד חינוקות ששייח בדגים את תלמידיו המתרגלים בלימוד וכך הביאם ללימוד. אף הרמב"ם בהקדמתו לפירוש חלק, בדבריו על הכת החמישית, מתייחס למתן פרס לצורך עידוד הלימוד. הרמב"ם מתאר את שלבי הלימוד השונים, כשבכל שלב מתאם הפרס לאותה תקופה בחי הלימוד. נער קטן שאינו מבין התועלת בלימוד —

יוכרת המלמד אשר הוא יותר שלם ממנו, לזרוזו על הלימוד בדבר האהוב אצלו למיעוט שניו, ויאמר לו למד ואמן לך אגוזים או תאנים, או אשלם לך תחית סוכר.

ממשיך רמב"ם: כשבוגר הנער יתן לו המלמד מנעלים או בגדים יפים; וכשיגדל עוד יקבל ממנו, וכשיגדל עוד יתאהו ליותר מכך, ואז יאמר לו רב: "למד כדי שתהיה רב ודיין, יגדלך בני אדם ויקומו מפניך ויקימו ציוויך". על לימוד לשם מאכל, בגד, ממון או כבוד כותב הרמב"ם "זוה כלל מגונה, ואמנם צריכים לזה בגלל חולשת שכל האדם". לדעתו נחשב הדבר ללימוד שלא לשמה, ואין

תכלית החכמה אלא ידיעתה כלבד וכן אין תכלית האמת אלא שידע שהיא אמת והמצאות אמת, ולפיכך תכליתו — קיומו.

הרמב"ם מסתמך על דברי התנא אנטיגנוס איש סוכו (אבות א ג):

אל תהיו כעבדים המשמשין את הרב על מנת לקבל פרס, אלא הו כעבדים המשמשין את הרב שלא על מנת לקבל פרס, ויהי מורא שמים עליכם.

לאחרונה דנו פוסקים אחדים בשאלת מתן פרסים ללומדי תורה. הרב משה פיינשטיין

78 ראה "כ"ץ", "פרס ישראל למדעי היהדות", האמנם, מדעי היהדות, 32 (תשנ"ב), עמ' 3-5. שם, עמ' 5-6, מכתבו של פליישר.

כתב, שדבר ישר הוא לתת פרסים של כבוד לחינוך הלומדים שלמדו חלקים גדולים מן התלמוד. לדעתו, פרס כבוד מוזר את הלימוד יותר מפרס כספי. ודבר עובדיה יוסף מתיר ללימוד תורה או להיכן מחקר תורני, כשמכווין בכך גם לקבלת תואר כבוד וגם לקיום מצות תלמוד תורה. כמו כן, מתיר הוא גם לכתוב ולשלוח ספר עם חידושי תורה למוסד המעניק פרס למצטיין על מנת לזכות בפרס⁷⁹. כמובן, יש מקום לחלק בין המקורות דלעיל המתחסים לפרס לבין פרס ישראל, שאלה באים לדרכון ולעידוד לעתיד ואילו פרס ישראל בא לרוב כאות הוקרה על מפעל חייו שנעשה בעבר.

יום העצמאות ביהדות התפוצות

נראה נכבד בפני עצמו, הוא יחסה של יהדות התפוצות ליום העצמאות. לא נרחיב כאן בנושא זה, אולם פטור בלא כלום אי אפשר. נביא כאן אפוא תיאורים של סדר יום העצמאות בשלוש קהילות בגולה בשנים האחרונות, כדי לתת תמונה כלשהי של הנוהג בחו"ל.⁸⁰

בעיר קלן שבגרמניה, אמרים בתפילת מנחה בערב יום העצמאות א-ל מלא רחמים' לזכר חללי צה"ל. בערבית מתפללים כמנהג הקהילות הציוניות בישראל ולאחר התפילה ניתנת הרצאת הרב, 'עלנו' ו'התקווה'. לאחר מכן יש מסיבה לקהילה ושיירה וריקודים עד אחרי חצות. בשחרית: תפילת יום העצמאות עם הלל בלא ברכה, אך בלא קריאת הפטרה. הדגל מונף 24 שעות.

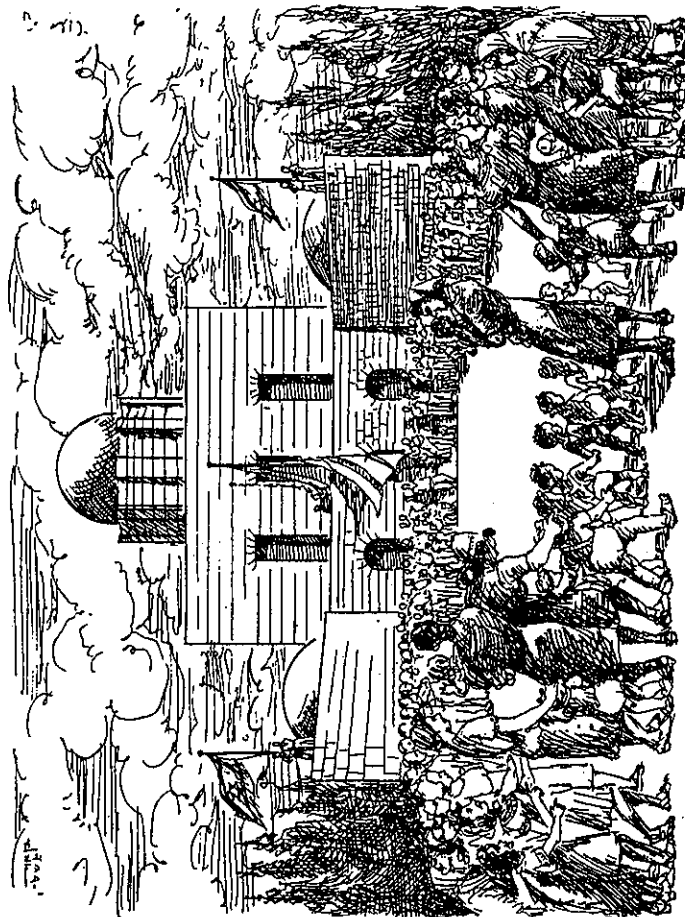
בעיר גלזו שבסקוטלנד, יום העצמאות נחגג במישור הקהילתי בלבד, ולא אצל הפרט בביתו. כך למשל לא נהוגה סעודה משפחתית. בקהילה התומכת בציונות, אשר חלק מתכניה שולח את ילדיו לארץ ולתנועות ציוניות, יש תשומת לב רבה ליום זה. חוגגים את החג ביום ראשון באותו שבוע שחל בו ה' אייר, בו אנשים פגיים מעבודה, ולא דוקא בתאריך עצמו. יש מעין שוק, עם תכנית הפעלה למשפחה: ריקודי עם המונחים על-ידי ישראלי לשעבר או שליח מישראל, דוכני פלאפל, הגרלות, כשהפרס הראשון הוא כרטיס מיסה לארץ ישראל. בבית הספר היהודי הציוני אין ביום העצמאות

79 ר"מ פיינשטיין, שר"ת אגרות משה, וורה דעה, ח"ג, בני ברק תשמ"א, סי' פז; ר"ע יוסף, שר"ת יחזה דעת, ח"ג, ירושלים תש"פ, סי' עד. הקטעים מדברי הרמב"ם הינם מתוך מהדורת ר"י שילת, ירושלים תשנ"ב.

80 את המידע על קלן קיבלתי מזד"ר, ר' יששכר אהרן; על גלזו — מאברהם רוזני איוקס, גיסי ואחותי; על סאן פרנסיסקו — מבן דוד, ניל גודמן. התיאורים על פעילויות ביום העצמאות ביהדות ארה"ב מצויים בשבועון הותיק הדואר היוצא בניו-יורק מטעם ההסתדרות העברית באמריקה, בגליניות הסמוכים להג. וראה גם "בן דוד", יום העצמאות בניו-יורק, עמודים, 142 (תשי"ח), עמ' 19-20.

של תנועת 'שלום עכשיו' ושל מתיישבי ישי'ע וכיו"ב. המוקד הוא אוכל ישראלי, מוזיקה, מחול ישראלי, תכנית אמנותית לילדים, הכנת דגלים והנפתם ועוד. גם חסידי חב"ד משתתפים באירועים אלה ומנסים לשכנע אנשים להניח תפילין.

באשר ליום הזכרון לחללי מערכות ישראל: לעתים מספרים אנשים על קרוביהם שנפלו במערכות ישראל ואלו זוכים להקשבת הקהל.

יום העצמאות בקבר יונה, מתוך דעות, א (תשי"ז), עמ' 16

חופש, אך חלק מהיום מוקדש לפעולות הקשורות לחג, כגון: קישוט בדגלים, השמעת מוזיקה ישראלית, לבישת בגדים בצבעי כחול לבן. יום הזכרון לחללי מערכות ישראל מצויין בקהילה בטקס הפתיחה של אירועי יום העצמאות. כ-ה' אייר עצמו שינוי בסדר התפילה: אומרים בשחרית הלל בלא ברכה ואין אומרים תחנון.

ולבסוף, הרי תיאור הנהוג בעיר סאן פרנסיסקו שבקליפורניה: יש להבחין בין ההיבט הדתי החלוי ביום אליו משתייך בית הכנסת, לבין ההיבט התרבותי והטקסי המתחם לקהילה כולה. באשר לתפילה — נתייחס לשלושת הורמים.

אורתודוקסים: בבית כנסת דתי-טיפוסי ישנם ויכוחים לגבי מה לומר בתפילה והדבר קשור לסידור שבתי הכנסת משתמשים בו. זמן רב עבר עד שאומץ סידור ArtScroll כסידור הסטנדרטי של היהדות הדתית בצפון אמריקה. עורך סידור זה הוסיף, רק אחד לחץ, את התפילה לשלום מדינת ישראל ואת התפילה לחיילי צה"ל, בשבת. לעומת זאת, אין בסידור זה דבר על יום העצמאות, ומכאן הויכוחים. קרה שבכית כנסת אחד רצו רבים לומר הלל ואנשים אחדים התעקשו להגיד תחנון, ואף שברוך כלל נמשכת אמירת תחנון דקה או שתיים נשארו האנשים בתנוחה של נפילת אפים במשך כל אמירת ההלל. היה בכך מרד נגד הכנסת שינוי כלשהו בנוסח התפילה ולא כתגובה ליום העצמאות עצמו.⁸¹ ברוב בתי הכנסת אומרים הלל (בברכה או בלעדיה) ואין אומרים תחנון. רק אצל חב"ד, למרות תמיכתם במדינת ישראל ובצינות, לא משנים בתפילה דבר (פרט למוזמרי תהלים מיוחדים של האדמו"ר).

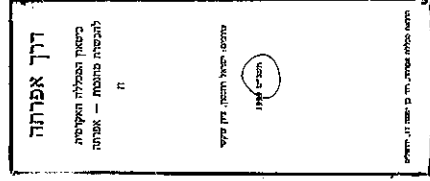
קונסרבטיבים: בבתי הכנסת מנסים לקשור כל מאורע תרבותי עם טקס דתי, ומקפידים להתפלל לפי נוסח תפילת יום העצמאות (כגון זה שבסידור 'רינת ישראל'). ברוב בתי הכנסת בהם יש תפילה ביום העצמאות אומרים פסוקי דמרא של יום טוב, הלל בברכה והפטרה.

רפורמים: המגמה אצלם היא להשתמש בשבת כיום לתפילות, כך שאפילו אם הם מסכימים שיום העצמאות הוא יום טוב אין הם מקיימים בה אייר תפילות. הסידור כולל תפילה מיוחדת לשבת שלפני יום העצמאות ומוקדשים בסידור כ-15 עמודים ליום זה. יש עדות על כך שבחוף המזרחי בארה"ב מתפללים בכל שנה לפי נוסח זה.⁸²

באשר לתגיגות: תגיגות הנעשות במסגרת בית הכנסת כוללות שירה, ריקוד, אוכל ישראלי (פלאפל וכדומה). כיוון שמדובר באירוע הנעשה ביום חול, ישתדלו לצרף להגיגה את ל"ג בעומר, כדי לא לדרוש מחברי הקהילה לבוא לבית הכנסת שלא במסגרת שבת חג. תגיגות הנעשות במסגרת הקהילה — אופייים מדיני יותר: נוכחות מדינאים, מגבית למען ישראל, שולחנות בהם מראים כמה מדינת ישראל קטנה, שולחן

81 ראה גם לעיל, ליד ובהנ' 20.

82 על יחס הרפורמים בישראל ליום העצמאות ראה אורי, לעיל הע' 34, עמ' 91-100.

לקראת יום העצמאות יזום היזכרון לחללי מערכות ישראל. פרוק אחד הקדשנו לחקר גלגוליה של התפילה לשלום המלכות והמדינה, ופרק אחד לסקירת הנושאים הנידונים בספרות הרבנית בכל הנוגע לחללי צה"ל וליום הזיכרון. את הספר חותמים שני מאמרים: מאמר של פרופ' דב שוורץ, הדן במשמעותו של התג מבחינה פילוסופית, ומאמר מאת פרופ' יעקב ש' שפיגל, המביא רמזים ודרשות הקשורים ביום זה.

הספר מיועד למורים, לחוקרים ולמשכילים. משום כך לא נמנענו מלשלב בו מסמכים אחרים אשר המורים יוכלו ללמד באמצעותם על מעמד התג ועל חכניו, וכן על ההתייחסות אליו מנקודות המבט השונות.

יש הטוענים שעדיין לא הגיעה העת שיבוא לעולם ספר על יום העצמאות, שכן אין הוא אלא תג צעיר כן חמישים שנה. אולי. אך ניתן גם לטעון טענה נגדית: בזמננו אפשר עדיין לשמוע עדויות חיות על השנים הראשונות של המדינה ולברר דברים בעל פה, לתעד ולציין דברים שקרו בעבר והקורים כעת. אירועים ופרטים שלא בהכרח יישמרו בעתיד. על דרך משל, לו היה מצוי בבית מדרשו של רש"י אדם בעל גישה מחקרית כזו של ימינו היה מתעד את מה שהוא רואה, כלום לא היה מקל על החוקרים של היום את מלאכת החקירה והעלאת ההשערות שלהם?

והנה, כבר עתה, שנה מאז יצא הספר, מצויים באמחתנו פרטים חדשים, השלמות לספר זה: מקצתם הם בבחינת עדכונים לאור הספרות שנחכרה מאז, מקצתם דברים שנחברו ונחזרו לזו רק לאחר פרסום הספר, אף שכבר היו מצויים בעולם בעת כתיבתו. נביא כאן אפוא את ההשלמות האלה לפי סדר פרקי הספר תוך ציון העמודים.²

יום העצמאות בספרות הרבנית בהלכה ובמנהג (פרק א)

ספרים על מועדים המיוחדים פרק ליום העצמאות

א. הזכרנו ספרים אחדים על מועדי ישראל, שמחבריהם דתיים, ואשר יחד בהם מקום ליום העצמאות (עמ' 16 ד' ע' 8). לאחרונה נחודעתי לעוד ספרים אחדים. דב רוזן חיבר ספר מעניין ומיוחד כלשונו ובסגנונו, הנקרא 'עין הדת', ובו מאמרים על מגוון נושאים בהווה הישראלית, כולל גם יום העצמאות.³ ספר אחר, 'מצבא העבודה', מכיל פירושים לחורה ונאומים לחגים של הרב מרדכי אליהו סלושץ, שהיה רב בשכונת קטמון בירושלים. בספר זה מובאת דרשה שנשא המחבר ביום העצמאות תשכ"ז.⁴ הרי קטע מדברי:

2. השלמות אחרות הינן בפרטים שאינם קשורים ישירות ליום העצמאות, אך קשורים הם לעניינים הנזכרים בספרנו.
3. ד' רות, עין הדת, ירושלים תשכ"ז, עמ' 112-119. תחתיו לדידו רפאל בינימין פרוץ שהפנינו לספר זה.
4. רמ"א סלושץ, מצבא העבודה, תל אביב תשכ"ז, עמ' קצ"ד-קצ"ה. תחתיו לבן המחבר, הרב צבי א' סלושץ, שהפנינו לספר זה. גם הרב ברוך ישר (שליכטר), שהיה רבה של עכו, מקדיש בספרו תורת חיים, תל אביב תש"ז, מקום ליום העצמאות. הרי קטע מדבריו (עמ' קל"ב): 'יוצא לקדש את היום הזה כהולל ובהדרה ליה' על הנסים ועל ההצלה, ולא להפכו ליום של שחוק, הוללות ובטלה".

פרקי מחקר ליום העצמאות – השלמות

אהרן ארנד

היש אפשרות לעט סופר לכתב, הלא חלום של החיים רחב הוא מאד מה שקצר כל ספר מהשתדל - עליו בשלימותו... כל רצעי חיינו הזמה פרקים מלאים רשומים רבים... ואם כאנו לכתב אין אנו מספיקים.
(ראי"ה קוק, עין איה, שבת, א' 30)

בראש חודש אדר תשנ"ח יצא לאור ספרנו 'פרקי מחקר ליום העצמאות'.¹ הרעיון לכתוב ספר זה נתגבש אצלי בהדרגה: בשנים האחרונות נהגתי לקרוא ביום העצמאות בקיבוץ המאמרים הרבניים וזלכות יום העצמאות ויום ירושלים' (בעריכת ג' רקובר), ומחוך כך ביקשתי לקרוא דברים נוספים בענייניו של התג, ולאז דווקא דיונים הלכתיים. נבידה מועטת בספרות הביאה אותי לכתובת שני מאמרים קצרים בידך שבועי של אוניברסיטת בר-אילן לקראת יום העצמאות: יום העצמאות בספרות הרבנית' (תשנ"ח), ויום העצמאות – הלכה מנהג וסיפור' (תשנ"ח). משהיו בידי שני אלה, עלה הרעיון להוציא חוברת דקה, שתכלול מאמרים אלה, בתוספת עיוניים אחדים, ומספר מאמרים משל אנשים אחרים. אכן, הדברים החלו להתגלגל, השורות נתקצצו לעמודים, והעמודים הצטברו לפרקים, וכן תפחה החוברת הוקה והגיעה לכרי ספר שלם.

הספר בא אפוא לחקור את יום העצמאות מהיבטים שונים, לאורך יוכלה הראשון של מדינת ישראל. נבדק בו מעמדו של התג לאור הספרות הרבנית (וההלכה, המנהג, התפילה, הפיוט, הדרשה), יחס ההלכה למנהגי היום שנחשבו על ידי ההנהגה המדינית (כגון זיקוקין די נור, חידון התנ"ך, המצעד הצבאי), ויחס אל תג העצמאות במגוונים אחדים בישראל (הקיבוצים לגונייהם מזז גיסא וטורי קרתא מאידך גיסא), נסיונות לקביעת מאכלים סמליים לחג (כולל ה'מנהל'), הדגל ביום זה וכלל ענייני כיהדות. להארת תרומתה של ההנהגה המדינית לעיצוב היום נתפרסמו כאן לראשונה תרשומות של ריזני ממשלת ישראל בשנותיה הראשונות המוקדשים ליום זה. כמו כן נבדקה סדרת הבליים שנפרסו מטעם רשות הודא

1. הספר יצא מטעם לשכת רב הקמפוס של אוניברסיטת בר-אילן.

זה היום הגדול, תג עצמאותנו, הוא ללא ספק מאת ה' יתברך כמו התג של חנוכה ופורים, אבל מן רב המרחק וההבדל ביניהם. לפני הפורים היו לנו צרות יסורי נפש, והקבי"ה הצילנו, ומי הלך בראש עמו אז? מורכי הצדיק וחביוני אנשי כנסת הגדולה שהתחזקו עטרה ליושנה, וקיימו וקבלו. לכן חדרה הקדושה והטהרה לתג הפורים. בוג התנובה היו לנו מלחמות נוראות, וגם שם הצילנו הקב"ה, ומי הלכו אז איתנו בראש? מתחילתו הצדיק ובניו המכבים הגיבורים, הלוא המה הקדושים וחבריהם שמסרו את עצמם בעד כבוד ה' וחורו, ועל ידי צדיק עולם אלו חדרו ללא ספק אורות הקודש לתוך לבו דמו של העם. אבל בנס הזה של עצמאותנו... מי עומד בראש? והמערת טרם נתקן... ואני עומד ומשתומם: רכוננו של עולם! היכן הוא קדושתו וטהרתו של היום הזה? והשובתי היא: אנו מוכרחים לומר שהקדושה מתהלכת ומקפת מסביב ליום הזה ומתפשטת לה למצוא איזה פתח או אשכנז קטן כדי לחדור פנימה לתוך היום הגדול הזה, ויביענו חליי הדבר. חוכה גדולה רוכצת עלינו להכניס ולחזיר את הקדושה לתוך היום הזה. אנו צריכים, מוכרחים ומתווכחים לתקן קודם כל את מעשינו אנו, להצית שכיב של אור החורה בלבנו. יחד עם זאת חוכתנו הגדולה לחזק את אמותנו ומורשת אבותינו אצל בנינו ובנותינו, להשפיע בכל כוחותינו על הדור החדש, במעשים שאנו נעשה לחזק בלבנו ובלב בנינו את האמונה בהשגחה האלקית עלינו, ולעקור מהשורש את המחשבה הורה והפסולה של "כוחו ועצם די עשה לי את החיל הזה", או על ידי כך אנו נפתח לקדושה פתח לחדור ליום הגדול הזה של תג עצמאותנו, והקדושה חכנס ותמלא את היום הזה כמלאו אורה חיה.

נציין גם ספר שיצא לאחורנו, "שאל בן יונד" – ושאלת בחגך מאת אריה פלחמי, המכיל שאלות מגות וחידות בענייני החגים, ובו מוקדש פרק ליום העצמאות.⁵

ענייני הלכה

ב. הזכרנו כי מפעם לפעם מתפרסמות תשובות הלכתיות בעניין יום העצמאות (עמ' 21). נביא כאן שאלה ותשובה נוספת מימי קום המדינה, שנתפרסמה זה עתה.⁶ הרב פוג' חלימי, ובה של קונסטנטין באלג'יר, שלח מכתב בד' תמוז תש"ט לרבנות הראשית בישראל ובו שאל:

בעבר יום ה' באייר העבר העתונים כתבו על שם בית דין הגדול שיעשו אותו יום כמו ל"ג לעומר החירו בו אפילו לישא אשה.⁷ ובעבור זה הקהל חשבו בדעתם שכבר באה הגאולה וגאולה שלמה, ועל ידי זה שמחו בדעתם שאין להעצנת עור תעניות החרב כי בהתיא ניהא להו. ואנחנו לא ידענו מה להשיב להם, ועל כן באנו לבקש מכבוד תורתכם להודיענו מה יעשה ישראל.

שאלה דומה הופנתה לרבנות הראשית מקהילת אסטובל. כה רבה היחה השמחה באותם

5. א' פלחמי, שאל בן יונד – ושאלת בחגך, פסגות חשני"ט, עמ' 217-238. וראה לאה חוכב. יום העצמאות ביצירות לילדים, בגיליון זה של דרך אפרת.
6. ראה ר"ש כ"ן, "ממסכי הכנסת הראשית משנת קום המדינה", תחומין, יח (תשנ"ח), עמ' 486-488.
7. הוב כ"ן מעיר כי ההחלטה להחיר נשיאת אשה כיום העצמאות בוטלה מימם ספורים לאחר פרסומה, וכנראה לא הגיע דבר הביטול לידעת הקהילה באלג'יר.

ימים ראשונים, אפילו בקרב יזהרות התפוצות, עד שחשבו לבטל את התעניות. שברעיים לאחר מכן שלחו הרבנות הראשית לישראל תשובה קצרה לשתי הקהילות:

צום תשעה באב יסודו בחרבן בית המקדש ולא נתבטל לא הוא ולא יתר הצומות.

- ג. הזכרנו את דעתו של האדמו"ר מסאטמר, הרב יואל טייטלבוים, נגד תגינת יום העצמאות (עמ' 15). עתה פרסם איש אמונו, הרב בן ציון יעקובוביץ, ביאור לתמיהה כיצד עלה על דעת ר' יוחל קרוין מאנטוורפן לשאל מיד אחר הכרות המדינה את האדמו"ר מה דעתו על אמירת הלל ביום העצמאות. הרי קטע מן הביאור:⁸

יהודים במערב אייראפא... שחזרו מעורכי המלחמה המרה, בודאי ראו בהקמת מדינה, הצלה איריה... ובפרט בעיר אנטווערפן הקף ריעון הצינוי חוגים חובבים (מידות), וכתוצאה מזה אין פלא, שגם יחיד סגולה של עיר הזאת, נסתבר עם זרם "ההתפעלות מהקמת המדינה" וגם הם אמרו הלל... ור' יוחל... בראותו את כל הנעשה... פנה אל רביו הקדוש לשאל באורים את דעתו הגדולה... דעת הקהל אשר יצא על כל קהלות הקודש והיה מושפע עד כדי כך, שלומר הלל היה בהכחלת הפשיטות שצריך להודות ולהלל.

- ד. בענין הלכות היום ומנהגיו ראינו לציין מקור נוסף ובלתי שגרתי: מאמר של הרב חיים דוד הלוי ז"ל, שהיה רבה של חל אביב. לאחר דיון במקורות הלכתיים הציע הרב מספר דינים ומנהגים ליום זה, תוך שהוא מסתייג ואומר שהדברים תלויים בהחלטת מועצת הרבנות הראשית. לדעתו ראוי לבדוק לפני תפילת ערבית: "בא"י אמ"ה שעשה לנו נסים בזמן הזה", ובודדות הבאים יברכו: "בא"י אמ"ה שעשה נסים לאבותינו בימים ההם בזמן הזה". הוא גם קרא לחבר מעין הגדה של פסח שתכלול קטעים מהמקרא והמדרש על חוכת העלייה לארץ

8. רבי"צ יעקובוביץ, זכור ימות עולם, ח"ה, בני ברק תשנ"ז, עמ' תקצ-תקצב. תשובת האדמו"ר מצויה באוסף המכתבים זכור יואל, ח"א, בורקלין תש"מ, מכתב עג. חרחי לר' מאיר ונמר שהפניו לספור של יעקובוביץ. אגב, המחבר (עמ' תקצב) מספר כי בהיותו בעיר מולדתו שבהוגריה בליל שבת שאחרי הכרות המדינה רצו מספר מחפלים לומר הלל בסוף התפילה, והוא ענה כנגדם: "דק לפני ארבעתו (!) שנים היה בית הכנסת זה מלא... אנשים יראים וחממים. ובטונו שאילו היה חי אף אחד מהקנים לא עלה על דעת לחדש ענינים אשר לא שנינו עבשיו נאמר הלל? היתכן? מה שקרה עכשיו, פסח... לא אומרים הלל בקהלות אשכנזיות... ופתאום עכשיו נאמר הלל? היתכן? מה שקרה עכשיו. הקמת המדינה, זה פרי עשותנו של כופר בעיקר ר"ל וכת דליה... להני עולה על הדעת שרובתנו... [ש]לחמו נגד הרעיון הצינוי... שהם טעו ח"ו (להובדיל) הכופר וכת דליה צדיק". אגב, בענין ספורו של ר"י יוסף ילקוט יוסף (עמ' 17): הפניו הרב שמואל כ"ן לילקוט יוסף, וירושלים תשנ"א, עמ' תקסר-תקסו, בו מוזרר המחבר לא לבדק על הלל ביום העצמאות ולא לבדק שהחיות. ראה גם דברי הר"ש גורן בחוך הלכות יום העצמאות יום ירושלים (בעריכת ג' וקובץ), ירושלים תשמ"ה, עמ' רע"ט-רפ"ו. לעומתם, הרב שמואל דוד (וכה של פשרה) במאמרו "בענין ברכת "ששלים" ניסים" ביום העצמאות וביום ירושלים", דף קשר (של ישיבת הר-עציון), 184 (כ"ח אייר תשמ"ט), סבור כי יש לבדק "שעשה נסים" בלא שם ומלכות, ורק המרגיש צורך נפש לבדק הברכה יש לו על מה לסמוך.

גם הוא שמע מהרב הראשי בשם הרב נסים, אך הרב הראשי עצמו סבור כהרב עזרא של לחצור זאוו. וסיים ר' רחמים תשובתו¹¹:

ואני אומר הדעושה כדעת הרב נסים...אין לנו למחות בו והירא את דבר ה' יחיש לעצמו.

לענין הגילוח ביום העצמאות נדרש לאחרונה חיים רחובבר מאנטוורפן, בזיכור יקון גרשון שהוציא לאור סמוך ליום העצמאות תשנ"ח, רבו פרק שלם בנושא זה (עמ' 39-53). המחבר כותב כי ראה "שהרבה יראים ושלמים מאנשי המוחזק כאן מתגלחים לקראת ה' באייר", וביקש למצוא מקורות רבניים בנושא זה. הוא מנה את שמות הרבנים שמתירים זאת שמות האוסרים. עוד הוסיף כי בענין דעת הרבנות הראשית נחבר לו כי היא לא התירה גילוח ותספורת, והרב נסים כשהחזיר גילוח – בפסק פרטי התיי, ולא בתוקף היותו הרב הראשי לישראל. כן נודע לרחובבר, כי הרבנים צבי יהודה קוק, שאול ישראל¹² ואברהם שפירא התירו בעל פה גילוח ביום העצמאות. בסוף דבריו ציין רחובבר תשובה שקיבל מהרב שפירא בענין זה. הרי עיקרה:

הרבנות הראשית לישראל לא הזכירה על היתר תספורת ביום העצמאות. אבל יסוד ההלכה של הראשונים הרב נסים מיוסד על פסק של הרדב"ז שצטט הרב פראנק...שלמים שיום מסוים בימי הספירה הוא יום חג, אין באותו יום איסור של תספורת, ואין מי שיחלוק על הדב"ז...וכמו שלטנר בימי הספירה שאצלו הוא יום חג מותר להסתפר, וכמו כן לאדם הנוהג על פי פסק הרדב"ז לישראל לגבי יום העצמאות, והכל חלוי ביחס ליום העצמאות אם הוא חג בשביל...ועל כן נהגו באותן ישיבות הוותיקות את יום העצמאות בהלל ובהודיה שעל פי הדב"ז נוהגים להסתפר, ובישיבות שאינם נוהגים לחוג את יום העצמאות אין משחה ושמה ובהם לא מסתפרין.

סידורים

1. הזכרנו (עמ' 24) את הנוסח המיוחד לברכת שהחזינו שבסוף תפילת ערבית של יום העצמאות, שהוצע ביסדר התפלות וההודיות, שיצא מטעם הרבנות הראשית בשנת תשי"ז:

ויברך דוד את יי לעיני כל הקהל ויאמר דוד ברוך אתה יי אלהי ישראל מן העולם ועד העולם שהחזינו וקימנו והגיענו לזמן הזה.

לברכת פשרה זו התייחס הרב שאול חנא קוק, והראה שלא מדובר בהמצאה חדשה, שכן כבר היה הדבר לעולמים בספר 'בית אהרן' לר' אהרן פולד (1791-1848) שכתב:

קבלה בידו [= של ר' שלמה זלמן טריער] מפי אביו ז"ל, ככל מקום שיש ספק ברכה אמר תחלה הפסוק ויברך דוד וכו' מעולם ועד עולם אשר קדשנו וכו', ופסק זה הרי כאלו אמר שם ומלכות.

11. ראה רבי' צ' כח, שר"ת שערי ציון, אשקלן תשמ"ז, א"ח סי' לה.
12. אני כתבתי (עמ' 23 הע' 22) כי נודע לי שר"ש ישראלי אסר גילוח. בעקבות דברי רחובבר בדיקתי שוב את הנושא וממשפחתו של הרב ישראלי נמסר לי כי הוא סבר שלא ראוי להתגלח, אך מי שמרגיש שמהו הרצון להתגלח רשאי (כדעת רצ"פ פונק).

ישראל ועל מצוות שחרורה מירי זרים, וכן תיאור חי של הניצחון במלחמת השחרור הכולל את עיקרי ניסי ה' במלחמה זו. הגדה זו תיקבע כחובה לקריאה בכל בתי הכנסת. הרב הרחוק לכת עד כדי הצעה להוסיף בגוף תפילת העמידה בקשות מיוחדות לשלום המדינה, להתפתחותה, לביצורה ולהתעצמותה. זאת, על יסוד העיקרון שניתן להוסיף בתוך הברכה לפני סימנה בהתאם לצרכים. בתפילת שחרית, סבור הוא, שיש לומר פסוקי דומרא של שבת כולל 'עשמת כל חי', לגמול הלל בברכה, לקרוא בתורה ברכים פרק ל עם שלושה עולים, ולהפסיק 'עוד היום' בלא ברכה.¹⁰

ה. הזכרנו את התופעה, שבכתי התפילה מרכיבים להתווכח על הלכות יום העצמאות (עמ' 22, 40 ועוד). נוסף כי היו חזנים שפוטרו בעקבות ירכו על סודי התפילה ביום זה. כך למשל פוטר חזן בבית כנסת במרכז הארץ בשל מירובו להישמע להוראת הרב, שצוה עליו לומר הלל בברכה בליל יום העצמאות. והרי עוד שני סיפורים. קרוב משפחה שלי, הנוטה להודיות, התפלל פעם ביום העצמאות בבית הכנסת 'חורב' בירושלים ושמע שם את הוראת הרב שכולם יעמדו ויאמרו הלל; תגובתו הייתה: אני אשב ואומר "לא לנו". קרוב אחר שלי, חרדי למהדרין, אמר לי כי פעם שאלוהו אם נוהג הוא לקרוא את מגילת העצמאות ביום העצמאות (ראה עמ' 63, 166), והשיב: מסכים אני לקרוא את המגילה בתנאי אחד: שאת רשימת החתומים בשולי המגילה אקרא בנשימה אחת.

ו. הזכרנו את המחזירים גילוח ביום העצמאות (עמ' 23). נציין כאן חליפת מכתבים בנושא זה. הרב כ' ציון הכהן, רב העיר ונארה שכלוב ואח"כ רב באשקלון, שאל בשנת תשי"ח את הרב רחמים חי חזיה הכהן, ראבי"ז ג'רבה ואח"כ חי במושב ברכיה, אם ניתן לסמוך על הורעה שפורסמה בעיתון כי הרב יצחק נסים החזיר גילוח ביום העצמאות. השיב לו הרב הכהן כי כך

f

10. רח"ד הלוי, דת ומדינה, חל אביב תשכ"ט, עמ' 88-113. כשפרסם רח"ד את מקור חיים השלם, ח"ח, ירושלים תשל"ב (2), הקדיש בדינים שבין פסח לעצרת, מקום גם לה' ולכ"ח אייר. הרי קטע מדבריו (עמ' 146): "מבחינה הלכתית טרם קבלו ימים אלה את צביהם הסופי. העם היישוב צריך עשה ימים אלה כפי שמצפנו מנחית לו, יש המבצרים שהחזינו ושעשה נסים ביום ה' אייר בשם ומלכות, וכן הלא וברוכה בשם הימים, יש שכבר הנהיגו הוצאת ספר תורה והפסח על דעת עצמם, ויש שהתוודע בדרך אחרת. ואף דעת חכמי החרד חלוקה. לכן, אין עדיין אפשרות להכניס ימים אלה במסגרת חזירו זה הנוסח בהלכה פסוקה. דעונו הפרטית על ימי ה' וכ"ח אייר משמעתם והלכותיהם בדיני העצה בלבי, כתבו באורך בספרנו 'דת ומדינה'". ובספרו קיצור שולחן ערוך מקור חיים, חל אביב תשל"ח, עמ' 227, כתב: "קבעו רבונותו שברור הקדם את יום ה' באייר ליום הלל הודיה לה' על הגסים והנפלאות שעשה לנו בהכרזה הקמת מדינת ישראל...וראוי לכל אדם להודות ולהלל לה' על כל הטובות אשר גמלנו, ולהתפלל אליו שיוכנו לגאולה שלמה". חתנו, הרב אחיה שלמה אמוני רב הקיבוץ שדה אליהו, אמר לי כי רח"ד הלוי עצמו לא אמר הלל בלילה אלא ביום ובלי ברכה, משום שלא רצה לנהוג בניגוד להתלמדת מועצת הרבנות הראשית. כן סיפר לי, כי רח"ד הקפיד לטילל ביום העצמאות כל פעם במקום חדש ולערוך סעודה חגיגית.

רש"י קוק הוסיף כי מחמת שלא נחה דעת הרבנים בברכת פשרה זו ליום העצמאות, הוא מציע פשרה אחרת לקראת יום העצמאות תש"י: לומר ברכת שהחיינו בשם ומלכות ומיד לאחריה את המלים "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד", וזאת כדי לצאת מחשש ברכה לבטלה, כשם שאנו נוהגים לעשות אחד ברכת תפילין של ראש.¹³

ח. תיאורו את 'חקון' יום העצמאות: שערך הרב משה צבי נריה (עמ' 25-26). אדם הקורא ב'חקון' על שלוש מהדורותיו (תש"י, תש"י, ותש"י) רחשני"ב) משתומם שאין בו כל פתיחה או הקדמה. אף שם העורך אינו מוכר. מהדורת תשכ"ב פותחת אמנם במכתב ברכה שכתב הרב יצחק אייזיק הורצוג (בניסן תש"י) לרב נריה (ואף בו הועלם שמו של הנמען). עתה נחבר כי הרב נריה אכן חיבר 'פתיחה לחקון' יום העצמאות, וכנראה חשב להביאה כהקדמה ל'חקון', אך לאחר מכן נגנזה. הרי אפוא עיקרי הדברים בפתיחה זו, שנרפס רק לאחרונה, שנתיים אחר פטירתו.¹⁴

דבר נפל בישראל, אחרי שנות אלפיים זכינו למדינה עצמאית, ואילו חכמי התורה לא מצאו עוד בלם להכריז על יום הכרזת המדינה כעל יום חג מקודש בקלנת חכמים וקבלת הדור. הכופרים באמונת חכמים חוגגים את נצחונם, והמאמינים מחלבים במבוכתם. והנה העם נפוצים על הדלים, זה בכה וזה בכי, וזוהר כל אחד ואחד בידו "ברצותו חוגג וברצותו ממוג", והכל מתוך "דעת נטוה" ולא מתוך "דעת תורה" – על כן שנשתי מתני וארצה אחרי הקצרים, ללקוט אמרים, מפי סופרים וספרים, אשר יורו המורים, קרובי עלינים אשר מימיהם אנו שוחים ומפיהם אנו חיים. הדפים הבאים, כותנים להפס את חגם של הכופרים, לבור את מכות המאמינים, ולהוכיח כי מקורות ההלכה האיתנים והבזוכים מפכים כעת, ודברי ראשונים וחדושים אחרונים מצטרפים יחד ומעמיקים את ההבנה ואת הגישה לעיצומו של יום טוב נוסף לישראל... מתברר שיש רש אפסדות לקבוע ולקדש יום חג לישראל. היום צריך להיות ראוי לכך, לא רק מצד תכנו המדיני והחילוני, אלא גם מצד תקפו הרוחני המקודש... זכינו לעצמאות מדינית, ברם הגלות הרוחנית והשעבוד הרוחני עדיין בתקופתם הם עומדים... ומכל מקום, ודאי עלינו לסמן גאולה לשירה. עלינו להכיר בגורל נסיון ובעוצמת החשוכה בעצם הקמת מדינתנו ופתיחת שטרי הארץ לאחרנו מכל קצוי תכל... "ישראל דקדישין לומנים" – קודשת וממני צריכה לבוא מלמטה, על ידי ישראל.

איתי יודע מדוע לא הודפסה פתיחה זו, אך שערי השערת לא ננעלו: ברור היה לרב נריה שבפתיחה ל'חקון' הוא חייב להתייחס למעמדו הדתי של היום, ואכן הוא התייחס בפתיחה דלעיל לזיכור זה. אך לאחר שכתב את הפתיחה הוא נמנע מלפרסמה, שכן הוא לא רצה להכניס ל'חקון' (ודאי לא לתהלוכה) את זיכור הרבנים סביב יום העצמאות.

13. ראה רש"י קוק, "שהחיינו בוג העצמאות", בתוך: רקובר, לעיל הע' 9, עמ' רסו-רסט. הציטוט הוא מספר בית אהרן, פרנקפורט עמ"ע תר"ן, "תולדות המחבר", הע' ת.
14. ראה רמ"צ נריה, "פתיחה לחקון יום העצמאות", ישראל במדינת – מאורות נריה (בעריכת ר"ד האס), קריית מלאכי תשנ"ח, עמ' 136-137.

בענין סדרי התפילה שב'חקון': כעת הודפס תיאורו של הרב נריה על סדר היום של יום העצמאות בישיבת כפר הוד"ה, כנראה בשנת תש"ט. הרב נריה היה ראש הישיבה, כך שמסתבר שהוא זה שעיצב את סדרי היום בישיבה. בין הפרטים שמציין הרב נריה: בתפילת שחרית נאמר גם הקטע 'עשמת כל חי', ובתפילת מנחה התקראה ההפסדה 'עושה אשוי' (ישעיה סא, הפסרת פרשת נביאים), ובסיום תפילת מנחה שרו 'אורן עולם' ו'לשנה הבאה בירושלים הבנויה'. אמנם, לא מצאתי ב'חקון' כל אזכור מיוחד בנוגע לתפילת מנחה. אף בסדרת 'סדר התפילות וההודיות' שיצאה מטעם משרד הדתות והרבנים הראשיים לישראל בשנים הראשונות של המדינה נאמר ביחס למנחה רק שאין אומרים בו תחנון.

ט. הזכרת שרוב ציבורי המתפללים הציוני מתפלל בנוסח אחיד כדוגמת זה שבסידור 'ימי ישראל' בעריכת ר' שלמה של ז"ל (עמ' 32). מעניין כי בהוראות לאמירת ההלל בסידור זה לפי נוסח הספרדים ועדות המזרח (ירושלים תשל"ו, עמ' 377), כתוב: "ובחסדי ה' עמנו נתוספו עוד שני ימים בהם אומרים הלל בלי ברכה ביום העצמאות ובכאן אייר (יום חרות ירושלים) וסימנך: "זאני אבטי"ך בך".¹⁶ הערת הראשון לציון הרב עובדיה יוסף שליט"א.

י. כתבתו כי ברוב הסידורים הנרפסים בישראל והוצאים מטעם הו"מ החדרי לא נזכר יום העצמאות ותפילותיו (שם). נוסף כאן פרטים אחרים בענין זה. בסידור 'קול יהודה' לספרדים ועדות המזרח (ירושלים תש"ן), הופיעו האחרון שבתוכן העניינים הוא יום העצמאות וישנה הפניה לעמ' 654. אך הסידור מסתיים בעמ' 653, וצידי השני של עמ' 653 הוא עמוד חלקי. אפשר שעורך הסידור הקדיש עמוד ליום העצמאות ואילו באחד משלבי ההדפסה בא מישורו והשמיט את דבריו. בסידור אחר, 'תפילת ישרון' לספרדים ועדות המזרח (ירושלים תשנ"ה), ישנו סדר תפילות לחג העצמאות (עמ' 430-432), דרבו מוקדש לתפילת ערבית, ואילו תפילת שחרית זוכה להתייחסות מועטת בלבד, הרי היא:

בפסוקי דזמרה מוסיפין השמים מספרים וכו', ואומרים או ישרי פסוק בפסוק, אחר חזרת הש"ץ אומרים חזן וקהל: מי שעשה נסים לאבותינו....

דרשות

יא. ביחס לדרשות הרבנים ליום העצמאות כתבת כי מקצת מהדרשות הועלו על הכתב, אך מפורשות הן ועירי פה ועירי שם "לכלל קובץ טרם נתלכד" (עמ' 33). אך עברו שבועיים מעת

15. רמ"צ נריה, "יום העצמאות בישיבת בני עקיבא", שם, עמ' 147.
16. ביאור הסימן: בסידורים מצוי סימן לימים בהם גומרים את ההלל בחי"ל: 'בכטי"ח' (ב' ימים ראשונים של פסח, ב' ימים של שבועות, ט' ימים של סוכות עם שמיני עצרת, ח' ימים של חנוכה). אך בארץ ישראל אין שני ימים טובים וממלא הסימן הופך מ'בכטי"ח' ל'אחא"ח' חסר המשמעות. אך כעת שנוספו שני ימים לאמירת הלל (יום העצמאות ויום ירושלים) יש סימן גם לבני ארץ ישראל: "אבטי"ח" (= א' של פסח, ב' ימים של יום העצמאות ויום ירושלים, ט' של שבועות עם סוכות, ח' של חנוכה).

הופעת ספרו ונהג ראה אור הספר ז'ור היום עשה ה' המכיל לקט דרשות ומאמרים ליום העצמאות שנשא הרב שאול ישראלי (בעריכת ישראל שריף). עוד נוסף, כי גם הרב עמרם אבוירבך הופיע שתי דרשות שלו ליום העצמאות בספרו 'נתיבי עם',¹⁷ שם גם הביא נוסח מיוחד של תפלה "שקבענוה לאמרה בצבור לרפואת הפצועים מחיילי צה"ל" ביום העצמאות אחרי אמירת התפילה לשלום חיילי צה"ל.

מנהגי רבנים

יב. תיאורו את מנהגי הרב משה צבי נריה כיום העצמאות (עמ' 38–39). כעת נתפרסם מאמר של אשתו, הרבנית רחל נריה, המתארת מנהגי בעלה כיום זה בשנים הראשונות למדינה. במאמר זה ישנם פרטים אחדים שלא הזכרנו¹⁸: הרב נריה נהג כיום העצמאות בבוקר להאזין לרדיו לשידור החפילה החגיגית בבית הכנסת "ישיורון" בירושלים. כן השתדל להקשיב לטקס חלוקת פרסי ישראל, אם כי בגלל תפילות מנוחה ומעייבי ההאזנה הייתה חלקית. עוד כותבת הרבנית, כי למרות שבעלה כתב ב"תקון" שנוהגים ללכת ד' אמות חודשות בארץ ישראל –

הכוונה הייתה בעיקר לאחרים. הוא נמנע מאד מלעזוב את הכית ביום העצמאות. זה היה לו יום עיון בהלכות המדינה, בנוסף להאזנה לרדיו.

יג. נוגה היה הרב צבי יהודה קוק כיום העצמאות לדרוש ב"שבת מרכז הרב" בענין מולך גאולתנו ולקשור את הדברים אל פוק ההגלים, שמספרו כמספר השנים שעברו משנת הקוממיות (עמ' 39). תלמידו, הרב אליעזר ולדמן, ראש ישיבת ההסדר בקריית ארבע, ממשיך במנהג זה מדי שנה בשיחתו ב"שיבוה".¹⁹ אין דבריו מוסבים דווקא על פרק ההגלים, אך מקפיד הוא להתייחס למספר שנות המדינה ולמה שיכול מספר זה לסמל. כך למשל בשנת תשל"ד (= כ"ו שנים למדינה) הוא דיבר על קריאה בשם ה', שם הויה (= יי-ה-וה), שהנדר המספרי שלו הוא כ"ו. ובשנת תשל"ה (= כ"ז שנים) דיבר על מידת ההודרכות (= וז'): תפילה זכה, אמונה זכה וכד'. בשנת תשל"ז (= ל' שנים) דיבר על מידת הכוח שיש בעם ישראל, שכן (אבות ה' כא) "בן שלשים לכוח", ובשנת תשל"ט (ל"א שנים) התייחס גם לפסוק מפרק ל"א בתהלים וגם לאותיות א"ל שבמלה ישראל, שהיא שירא"ל, שירת עם ישראל לפני ה'. ובשנת תשמ"ג (= ל"ה שנים) סבבו דבריו סביב פסוקים מפרק ל"ה בספר תהלים, ובפתח דבריו רמז למנהגו הנזכר לעיל של רצ"ה²⁰:

17. ר"ע אבוירבך, נתיבי עם, חי"ב, ירושלים תשכ"ז, עמ' שטו-שית. אגב, בענין הפיוט לכבוד יום עצמאות 'אתן הדאות' של הרב יוסף משאש, שהיה רבה של חיפה (עמ' 35) ובענין הפיוט הדתי המוריד בכלל ראה כעת ר"ד בארי, 'פיוט מסורתי ליום העצמאות', נקודה, 214 (תשנ"ח), עמ' 21–23.
18. רחל נריה, 'יום הזכרון יום העצמאות עם קום המדינה ב"שיבוה", בבית, ובכפר הירא"ה', ישראל במדינתו, לעיל הע' 14, עמ' 148–150. אגב, בענין ההליכה ארבע אמות (להלן): אני כותבתי, על פי מה ששמעתי מהרב פתחיה נריה, שהרב הקפיד ללכת ארבע אמות.
19. כך מסתבר לי בתו, הנב' היסה ערמי.
20. שיחות הרב ולדמן בשנים תשל"ד-תשל"ה נדפסו בקובץ שם עולם (בעריכת מ' עזרי – י' לוינברג).

שלמנו להכיר ולהתבונן – במיוחד מאז אותו יום, יום העצמאות הייטיש של מדינתנו מתוך דברים של מר"ד הרב צבי יהודה צ"ל – ...את הביטויים המיוחדים של דברי השבח וההודיה, שמכאמים את החוכן של כל פרק ופרק בעצמאות ישראל. בפרק ל"ה צריך להזכיר ולקרא את דברי דוד מלך ישראל...

'התקוה'

יד. הזכרנו המנהג בכמה בתי כנסת לשיר 'התקוה' במוצאי יום הכיפורים (עמ' 42). כעת נתברר לי שכפי הנראה מקור המנהג הוא בשירת 'התקוה' ששרו צעירים לאחר ששמעו קול השופר בכתל המערבי לאחר תפילת נעילה בשנת הארבעים. קודם הקמת מדינת ישראל.²¹ בנושא התייחסויות רבות להימנע נוסף כאן שתי תשובות, חיובית ושלילית. הראשונה מאת הרב משה מיימון, שהיה רב העיר עפולה, על השאלה אם מותר לשיר 'התקוה' בימי בין המצרים. הרב התיר את הדבר, שכן 'התקוה' –

אינו שיר מוסיקלי ופיוטי של שמחה אלא הכנסת האמונה בלכות העם שבא תבוא הגאולה השלמה לפי רוח התורה בבני בית המקדש והגואל צדק משיח צדקינו אמן.

תשובה שניה היא של הרב אברהם יונפלד, שנשאל אם ראוי למחות כמי ששר את פרק קטן בתהלים במנגינת 'התקוה'. הרב השיב שאין לנגן ואף לא ראוי לשבת בחברת המנגנים פרק תהלים במנגינת 'התקוה', כי כוונת המנגנים היא להודותה עם הנמנעה הציונית אשר הציבה לה למטרה לשנות את מהות האומה הישראלית. אך אין למחות במנגנים כי מדובר במחלוקת בין הזרמים השונים ביהדות החדשה.²²

יום העצמאות ביהדות התפוצות

טו. לענין יחסה של יהדות התפוצות ליום העצמאות (עמ' 53–55) יש לציין כעת לחיבורו של ח' ורנברג (הנ"ל, סעיף ו). הוא בירר כיצד נוהגים ביחס לאמירת הלל ביום העצמאות בעשרות בתי כנסת במקומות שונים באר"ב וברחבי אירופה – בלגיה, שווייץ, אנגליה, סקוטלנד, צרפת, הולנד, גרמניה, צ'כיה, פולין, איטליה ורוסיה. מסקנתו: רוב תפוצות ישראל בגולה נוהגים לומר הלל בלי ברכה.

חברון תשל"ז, עמ' 549–561, שיחותיו בשנים תשל"ז–תשל"ט מציינת בעלמנו ממר' 38 (תשל"ז), עמ' 4–8, ושם, 42 (תשל"ט), עמ' 9–4, ושיחתו בשנת תשמ"ג פורסמה בספרו על דעת המקום והזמן.

קריית ארבע תשמ"ג, עמ' 122–116. הציטוט כאן הוא משם, עמ' 116.

21. ראה מאמרי, 'מנוג שירת 'התקוה' אחרי תקיעת שופר במוצאי יום הכיפורים', דף שבועי (מסעם אוניברסיטת בר אילן), 255 (תלך תשנ"ט), עמ' 3–4; 'עוד על שירת 'התקוה' במוצאי יום הכיפורים', שם, 270 (שמות תשנ"ט), עמ' 6.

22. ר"מ מיימון, שריג' הלכה למשה, ירושלים תשי"ז, א"ח ס"ז מ' ר"א וינפלד, שריג' לב אברהם, ניו יורק תשל"ז, ח"א ס"א קלג. חרדתי לרב שמאל כ"ץ שהפנינו לספרו של ר"א וינפלד.

ואפשר לסווג לארבעה: (א) קיימת שיטה אחת שאימצו אותה בשעת קום המדינה. כמאתיים רבני ארץ ישראל מכל החוגים, ובניהם כמעט כל גדולי התורה וכל ראשי הישיבות בארצנו הקדושה (שמותיהן נדפסו לקמן פרק י"ט דף שע"ד...), וכן נוקטים בשיטה זו רוב רבני ישראל היושבים על מדין בתפוצות, כי עם הקמתה של מדינת ישראל זכינו לראות ברוב רחמי חסדיו: את הניצנים הראשונים של האתחלת דגאולה! וכנראה שבו ביטאו ראשי העם את הרגשת רוב מנינה ובנינה של היהדות התרדית בארץ ובעולם באותה שעה. ובעלי שיטה זו רואים בכל התהליך המאורעות שבתקופתנו האחרונה צעדים והתקדמות לקראת גאולתנו השלמה בביאת הגואל משיח צדקנו. (ב) כן יש חוג מסוים בין חכמי ישראל הרוואת אמנם גם הוא את מעשי ה' בכל המאורעות האלה והם מכנים אותם בשם "הצלח" "ישועה" וכדומה, אולם הם מתנגדים בגלוי לשימוש בכינוי "אתחלתא דגאולה" שלדעתם עדיין לא זכינו לה. בשענה שהגאולה הגשמית צריכה לבוא בד בבד עם הארה שמימית לגאולה רוחנית, שעדיין לא זכינו לדאבוננו. (ג) ויש גם שיטה שלישית, הם סותרים מפורש רק דעת אלה הסוברים כי זכינו כבר לגאולה, אבל אין הם סותרים דעת אלה האומרים שזכינו לאתחלתא דגאולה, אמנם הם לעצמם גמעים עדיין מלכנות את תקופתנו כתקופה של אתחלתא דגאולה, וזה בגלל שהמלחמה עדיין לא חלפה, ולא הגענו אל המנוחה ואל הנחלה והמצב הרוחני לא הושב וכו', ויש לחכות עד שיתבהרו שמי ישראל, ויתלבנו יותר המאורעות, אולם גם אלה שמחזים על ההתפתחויות האחרונות, ומודים לה' שזכינו להם, הצד השווה שבהם הוא, שכולם מצפים לביאת בן דוד שעדיין לא בא. (ד) ברם ישנה גם דעה רביעית המאמצת על ידי חוג מצומצם השוללים מכל וכל את כל הגילויים שבמאורעות, ולדידם טוב היה יותר שלא נברא משבראנו. את מה שרואים הנזכרים לעיל כגילויי שכנה יד ה' הארות שמימיות וגילויי חד גבורה אלוקית, רואים הם, אדרבה, כערפל כבד המעיב על שמי ישראל מעכבות את גאולתנו, ומכוננת על ידי הסטרא אחרא רחמנא ליצלו... והוא רחום יכפר עון". מן ההערות נביא מהארוכה שני קטעים מעמ' 9-10, "ממלחמת השיחור" (בשנת תש"ח) ואילך באו לידי ביטוי השקפות שונות לגבי יום העצמאות: יש מי שפוסק שיש לברך בו, שעשה נסים וברכת, שהעניין [סדר תפילות ליום עצמאות] כמנהג קהילות הקיבוץ הדתי ועוד בישראל, בעמ' 32 אחרי הקידוש] ולומר בו הלל בברכה [סדר תפילות הנל לפני הלל וגם ברכה אחרונה גם כן בחתימה בהנחת השם' עמ' 76, 79], ויש גורסים הלל בלא ברכה, ויש אומרים הלל ביחידות במקרה שבבית הכנסת שלום אינם אומרים. יש אשר אינם אומרים כלל הלל, אבל גם אינם אומרים תחנון, כנהוג כיומא דגורא. יש אשר אומרים גם תחנון כרגיל, ויש חוג שקבע יום זה כיום אבל... וגם בין אלה יש דעות שונות.

הרבנות הראשית לישראל, תיקנה לומר ביום העצמאות הלל בלא ברכה. וכן נוהגים אלפי רבנים למעשה בבתי כנסיות בארץ ישראל ובחול.

חלק תשיעי

"יום העצמאות" ו"יום שחרור ירושלים"

דורנו, דור השואה הנוראה, זכה לנסים גדולים. בה' באייר תש"ח זכינו לתקומת מדינתנו בארצנו, ובמלחמת "ששת הימים" שחררה ירושלים עיר הקודש והגאל ה"כותל המערבי". לשני הימים קבעה הרבנות הראשית לאי תפילות מיוחדות, וגם ל"יום שחרור הכותל" נקבע הלל בברכה.

דורנו מפולג בהערכת נס התקומה. לכן נראה לנו מן הראוי להביא סיכום דעות, על פי ספר חשוב ומקיף, ששמו "התקופה הגדולה", מחברו הוא הרב מנחם מ. כשר. לספר כותרת משנה והיא: "פרקי התבוננות במצב האומה וארצנו הקדושה בשעה זו, ובירור מקיף על דרכי הגאולה וסימניה, על יסוד דברי חז"ל, ספרי הראשונים, והאחרונים", ובסופו — מוסף ספר "קול התור" פרקי גאולה מאת הגאון המקובל ר' הלל משקלוב זצ"ל, בן חזון נפלא של רבו הגר' המפיץ אור בהיר על מאורעות תקופתנו, הוצאת מכון "תורה שלמה" ירושלים תובב"א, תשכ"ט, הספר מכיל 606 עמודים גדולים.

ואלה דברי המחבר "הקדמה" — לרבות ההערות על הדעות השונות ביחס ל"אתחלתא דגאולה" בעמ' 8-10: "בין חכמי ישראל המנוגדים העם הנאמנים לתורה, מהלכות השקפות שונות על תקופתנו מבחינה תורנית

בארץ ובחול, לפרסומי ניסא, אמרנו שכדאי וראוי לדחות את זה ליום השנה של הנצחון, כמו שאנו מוצאים בדברי חז"ל בנבואה לחגיגת חנוכה בימי החשמונאים. הגמרא במס' שבת (דף כ"א ע"ב) אומרת: "לשנה אחרת קבעום ועשאוּם ימים טובים בהלל והודאה". והנה יום השנה הולך וקרוב עתיד כל ישראל פונות לארצנו הקדושה, לדעת מה שהוחלט כאן בציבור הרבנים חכמי התורה ושומרי משמרת הקודש בהוראה ודין, ראשי ישיבות ומפורשי התורה ומרביציה.

"עתה הגיעה השעה לקבוע סדרים מתאימים לאור ההלכה לפרסומי ניסא בתקן, לקירוב לבבות לדת קדשנו ולתשובה למקור החיים שלנו."

ואם כי ידוע למדי שענין התשובה תלוי בהרגשה אינטימית שבלב כל אחד ואחד — הנה במאורעות כלליים צריכים פרוסום חזק, בולט וניכר בציבור, ולשם כך רצוני להעיר בזה מלים אחדות אודות המצוה לפרסום הנס, כמו שזה משתקף בתורתנו שבעל פה ובהלכה למעשה. אין בזה בעצם כל חידוש, אבל בידור הענין לפרסומי מרענן את מושגי ההלכה הזאת ומעורר לפעולה.

א

במסכת ברכות (דף י"ז ע"א) מדובר על הפסק בקריאת שמע: באמצע שואל (בשלום) מפני היראה ומשיב מפני הכבוד, ובפרקים שואל מפני הכבוד ומשיב שלום לכל אדם, ועל זה [בעמ' י"ד ע"א] "בצא מנייה אחי תנא דבי ר' חייא מר' חייא: בהלל ובמקללה, מה שיפסק? מי אמרינן קל וחומר: קריאת שמע דאורייתא פוסק — הלל דרבנן מיבעיא או דילמא פרסומי ניסא עדיף? המסקנה היא שפוסק בהלל כמו בקריאת שמע וכן נפסק להלכה באר"ץ ס"י חכ"ב ד וגם בס' תרמ"ז, א; אולם גם הסלקא דעתך של השואל הוא מאלף מאה, שנשתקף שם אין הפסק בהלל חמור יותר מבקריאת שמע דאורייתא מפני פרסומי ניסא, שאם יפסק בשאילת שלום בתוך ההלל זה פוגם קצת בפרסום הנסים, שעל זה קוראים את ההלל, וכל שכן שאנו מוצאים חומרה גדולה בהלכה לענין מצות דרבנן שיש בהן פרסומי ניסא שמחמירים יותר מאשר במצוות גדולות המפורשות בתורה.

"לדוגמא, רבנו הרמב"ם אומר בסוף הלכות חנוכה (פרק ד הלכות י"ב), כי מצות נר חנוכה חביבה עד מאד: כדי להודיע הנס ולהוסיף בשבח האל ההדית לו על הנסים שעשה לנו אפילו אין לו מה יאכל אלא מזן הצדקה — שואל או מוכר כסותו ולוקח שמן או נרות ומדליק, והנה דין זה, שמחייב למכור כסותו לא מצאנוהו גם במצוות מפורשות בתורה, למשל, כשאין לו תפילין ויכול להשיגן כשימכור כסותו, אינו מחוייב לעשות כן, אף על פי שמצוה גדולה זו כתובה בתורה בארבע פרשיות, והטעם הוא משום דפירסומי ניסא עדיף. ובגמ' משנה' שם אומר, כי הרמב"ם למד דין זה מחיוב ד כוסות כפסת, שאפילו עני בישראל לא יפחות, וכל שכן בנר חנוכה דעדיף מקדושת היום. ענין שם, הנה בפסחים (דף ק"ב ע"ב א) מפורש דין

מקור לתקנה כזו יש באחד מהראשונים, הרי הוא המ"ר' לפסחים (ק"ז) האומר: "כל יחיד שאירעיתו צרה וניצל הימנה, רשאי לקבוע הלל לעצמו באותו יום בכל שנה, אלא שאינו מברך עליו, וכן הדין בכל צבור וצבור, וכך היה יסוד הנביאים לאמרו על כל צרה וצרה כשנאמרים ממנה: "ושאלות ותשובות", קול מ"א שר', סימן כ"א [להגאון ר' משולם ראטה], בירר המחבר על פי הלכה שה"אמר' הלל בברכה, משום שיש כאן הצלה ממות לחיים ומעבדות לחירות בהסרת שלטון נר מ ישראל, וגם זה ענין הננוע לכל ישראל, אלא מכיון שזה פסק הלכה הנוגע לכלל ישראל, וכדי שלא יעשו אגודות אגודות, אינו פוסק כן הלכה למעשה, עד שסיכמו גדולי התורה שבדור".

אנו מצביעים כאן על מה שכתב בעל "חיי אדם", כלל קנ"ד סעיף מ"א, באריכות על נס ויום טוב ליחיד, אך צריך הנה מה שהבאנו כפורים על נס קרפנטוס ואמירת הלל בברכה.

דברי ההיתר של מר' הרב איסר יהודה אונטרמן שלי"ס' א' לומר הלל בברכה ביום שחרור ירושלים נביא בשלמותם כמעט. הכותרת היא: "מצות פרסומי ניסא וגדול השמעתה": ואלה דבריו: עומדת עכשיו לפנינו בעיה חשובה מאד שעלינו לפתור אותה בלי דחוי, וזינו בעזרת ה' גואל ישראל וקדושו לנצחון כביר על אויבינו, שהוא כולו נס גלוי בתוכנו ובצורתו.

"במשך ששה ימים שניהלנו מלחמה כנגד אויבינו המרובים בשלוש חזיתות, נשבר מטה ערום לדיססים ונחלו תבוסה מוחלטת, ובימים אלה שוחררה ירושלים וכל השטת כירדן מערבה נכנס לרשותנו.

כל מי שרוצה לראות נכוחה, אם רק ניצוץ של אמונה בלב, ראה עין בעין את קיום דברי תורתנו הקדושה [דברים כ"א 15]: "כי ה' אלקיך מההלך בקרב מתנך להצילך ולתת אויביך לפניך" נשמעו גם דברים מפי סופרים לא יהודים שאמרו, כי תוצאות מלחמה קצרה זו אין דומה להן אלא בפרקי תנ"ך בלבד.

"היתה גם התעוררות דתית בולטת בקרב המונים מאחינו בני ישראל, שמצאה ביטוי בתפילה ובתשובה ובהתקרבות לאורחיהם של היהדות, אולם במשך הזמן נתקררה ההתלהבות, אמנם היו מצדו דרשות וגאונים תמים ונכתבו מאמרים טובים, ללבות את ניצוצות האמונה בקרב הציבור, אבל לא היה בהם כדי לשנות את הלקהירות של ההמונים, אשר לדאבונו סופרים הם דעות נפסדות ומחשבות של שלילה וכפירה, הממלאים את חללן של העולם הגדול בזמננו.

"וכשעלתה ההצעה לפנינו לעשות איוו פעולה כללית בקרב הציבור שלנו,

הדברים הבאים נחפרסמו ברופט ב" "Pai Views" סיון תשכ"ח, המוציא לאור

של ידחזק זה, מר אברהם לוונסהל נ"י כתב לי את הדברים הבאים: "המאמר שהדפסנו לא נכתב במיוחד עבור הירחון שלנו, קיבלנו אותו דרך "ההסתדרות הציונית" שהפיצה את המאמר בשיכפול, והשבנו אותו מאור חשוב, וראוי לפרסומו בריבוי".

זה, אפילו לר' עקיבא דאמר עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות הכא (לגבי ארבע כוסות) משום פרסומי ניסא מודה, הרי שלפרסומי מחוייב להתאמץ יותר מאשר למצוות חמורות שבתורה.

ב

וביתור מפורש דין זה לגבי קריאת מגילה, דתניא במס' מגילה ה' (דף ג ע"א): "כהנים עבדוהו ולוים בדוכן וישראל במעמדן — כולן מבטלין עבדוהו ובאים לשמוע מקרא מגילה, והגמרא (ג ע"ב) שואלת גם אם מקרא מגילה דוחה מת מצוה, אף על פי שידוע החומר של טיפול במת מצוה, שהרי גם כהן גדול ונזיר מחוייבים לספל בו.

"ובטעמה של החמורה הזו שיש בפרסומי ניסא, לעניות דעתי שווה מפני שפרסום הנס מבניא לקידוש השם, והן ידוע כי לפעמים אנו מחוייבים למסור גם נפשנו ממש לקידוש שם שמים בפרהסיא — ובשעת הגזירה אפילו אעקרתא דמסאני (שרוך הנעל) [סנהדרין ע"ד ע"ב], וכל שכן למכור כסותו וכדומה, או לבטל מצוות חמורות שבתורה, כי קידוש השם קודם לכל, ועל זה נאמר בתורה: ותקדשתי בתוך בני ישראל, אני ה' מקדשכם" (ויקרא כ"ב 32).

"והנה מפורש בגמרא ברכות שהבאנו, כי גם בקריאת הלל יש דין פרסומי ניסא, וזה כנראה טעמו של ר' נחמן (במגילה דף י"ד ע"א) שלכן אין קורין הלל בפורים משום דקרייתא זו הלילא, היינו שיוצא ידי חובת הלל בקריאת המגילה. ועל יסוד זה פוסק המאירי שם כי אם אין לו מגילה לקרוא, אומר הלל במקומה. וגם הרמב"ם מביא בפרק ג' מהלכות חנוכה, ולא תקנו הלל בפורים, שקריאת המגילה היא ההלל, וזה כדעת ר' נחמן, ומסתבר, כי כשאין לו מגילה לקרוא בה מחוייב לומר הלל במקומה, לפרסומי ניסא. אמנם למעשה לא נוהג כן, שיש חולקים על המאירי, אבל רצוי להתבונן בנימוקו.

"ולכאורה מושג זה בלתי מובן כלל, שהרי עיקרי הפסוקים של הלל מלאים שירה ושבחה והודיה להקב"ה, בורא עולם ומנהיגו וצור ישראל וגואלו, והכתוב (ישעיה ל 29) קורא להלל בשם שיר: "השיר יהיה לכם כליל התקדש ה' וילפינו מזה (פסחים צ"ה ע"ב) שליל הפסח טעון הלל — ואיך זה אפשר כי קריאת המגילה (שלא נזכר בה שם שמים כלל) — תמלא מקומו של הלל?!

"אכן שני דברים נפרדים ישנם בהלל, גם שיר ושבחה להקב"ה וגם פרסום הנסים שנעשו לישראל (הים ראה וינוס הירדן יסב לאחר' — וכן כמה פרקים שאחרי זה). החיוב בפורים הוא משום הצד של פרסומי ניסא, ולכן סובר ר' נחמן כי לגבי חובת פירסום הנס יוצאים ידי חובה בקריאת המגילה, ואחרי שקרא המגילה אין עליו חובה לקרוא את ההלל.

"וגם לענין חנוכה הדין כן. מצאתי בספר, מעשה נסים, על ספר המצוות, להרמב"ם ז"ל שמחברו הוא ר' דניאל הבבלי [בערך 1200 על פי "אנציקלופדיה לגדולי ישראל" ב עמ' 435—436 י.], ושם מפורש ענין זה באור, ותמציתו היא כי קריאת הלל בחנוכה היא מן התורה. כדי לפרסם את הנס — אף על פי שבדאי אין ימי חנוכה נזכרים בתורה.

ג

"המחבר הנ"ל סומך דבריו על דברי חז"ל בתורות כוונתם" (פרשת אמור') שאמרו כי ממשמע שנאמר שם, ולא תחללו את שם קדשי, אני שומע שצריך לקדש וקידוש השם הוא שמפרסמים את הנס. ורק בראש חודש אין הלל מן התורה אלא ממנהגא, אבל כשראו נסי ה' שנצחו את אויבתם ונישעו מהם רצון ה', יתעלה שיפרסמו הנס ויהללו שם שמים ברבים.

"ויש מהאחרונים שאומרים על סמך זה כי גם הרמב"ן סובר כן, ולכן כשהלליק נרות בחנוכה וקיים על ידי זה המצוה של פרסומי ניסא — אז אמירת הלל היא מדרבנן. ברם במקרה שלא הדליק הנרות יש מצוה מן התורה לפרסם הנס על ידי אמירת הלל. עיין בפירושו של הדליק הנרות יש מצוה מן התורה לפרסם סעדיה גאון עשה נ"ט—ס (מעמוד רי"ת והלאה) שהאריך בזה בדברי טעם. ולפי האמור נראה לעניות דעתי לומר, כי בנוגע לענינו לפיכך את הנס הגדול שעשה הקב"ה לנו במלחמה זו נגד אויבינו, שהם כולם שאפו להשמידנו ועל ידי עזרתו יתברך יצאנו ממתה לחיים ומאפילה לאור גדול — כולי עלמא מודים שיש חיוב לומר הלל. שהרי הגמרא אומרת (מגילה דף י"ד ע"א), כי כשתקנו בימי מרדכי ואסתר קריאת המגילה, דרשו קל וחומר: ומה מעבדות לחירות אמרינו שירה — ממיתה לחיים לא כל שכן! על זה מקשה הגמרא: אי הכי, הלל נמי נמצא? ויש על זה שלושה תירוצים: ר' יצחק אומר מפני שאין אומרים הלל על נס שבחוצה לארץ, ר' נחמן אומר: קרייתא זו הלולא, רבא אומר, בשלמא התם, הלל עבדי ה', ולא עבדי פרעה, אלא הכא הלל עבדי ה', ולא עבדי אחשוורוש — אכתי [עוד] עבדי אחשוורוש אנו.

"ובכן לפי שלשת הטעמים האמורים למה אין אומרים הלל בפורים? יוצא שהאינדיא יש לומר הלל על הנסים והגפלאות שעשה הקב"ה בימינו, ונפרש את הטעמים כסדרם. טעמו של ר' יצחק לא שייך כאן כי הנס והתשועה היו בארץ ישראל. גם טעמו של ר' נחמן אין אצלנו, כי אין לנו מגילה (שתמצינו צרפות לכתבי הקודש ואמרו שנתחברת ברוח הקודש, כמפורש בחז"ל) לקרות בה, וברור שטעמו של רבא אינו, כי ברוך השם אין על מדינות ישראל כל עול של ממלה לזרה והנו עצמאיים לא פחות ממדינה אחרת. וכל ב שלם כולנו יכולים להצהיר, הללו עבדי ה'! יש איפוא מקום לפי זה לומר, כי החיוב של פרסומי ניסא עושה אמירת הלל ביום הזכרון לנצחון ישראל ושחרור ירושלים לדין דאורייתא גמור ואפשר לומר גם בברכה, כד"ן.

ד

"אכן במשא ומתן על אמירת הלל לזכר הנסים והנפלאות שבזמננו, נשמעו גם נימוקים שכנגד: א) מפני הדרש שאין נביא רשאי לחדש דבר מעתה [שבת קיד ע"א]; ב) מפני שיש על זה לאו דבב תוסיף; ג) מפני ההלכה

כמו שקבעו אז בימי מרדכי ואסתר: לקיים עליהם ועל זרעם... ולא יעבור (אסתר ט' 27). הנוסחא עתה צריכה להיות רק בצורה של הוראה שמצות לקבוע את היום ההוא ליום ה'ל' והודיה ולשמוח בתשועת ה' על שנאלנו נצחון מכריע על אויבינו ושחררנו את ירושלים וכל הסביבה מעול זרים. יש לשער כי יימצאו אנשים שלא יסכימו לקבל הוראתנו למעשה, אבל זה אינו פוסט אותנו כלל מלהביע דעתנו כהוראה מתוך תקווה שרוב הציבור יקבל את הדבר ובמשך הזמן ישתרש בקרב העם למסורת קבועה.

כלל גדול הוא כי מה שאי אפשר להשיג על ידי ויכוחים ועל ידי חוכמת חריפה יתכן להשיג על ידי חגיגה משותפת, בענין שהציבור מרגיש בערכה וכשתשרה על החגיגה רוח של קדושה והבסיס הוא דבר הקשור בדת קדשנו ובמצוות המורה — יקרב רחוקים למקור החיים.

"הבה נעשה את שלנו לפרסם שם שמים ברכים ולהחזיר לכל חלקי הציבור את הרעיון, כי עם ההצעה שלנו לחיילנו האמיצים והמסורים ולמפקדי צה"ל המצוינים, הנה עצם הנס הוא לא מעשה ידי אדם אלא גפלאות הבורא, שהוא ית' מחדש עלינו את ההנהגה הנסית כמו שעשה לאבותינו בימים קדומים. אמונה זו תסלול את הדרך לגאולה השלמה של כל עם ישראל ולנחמת ציון וירושלים בביתא גואל צדק במהרה בימינו אמן!"

מדברי הרב יצחק נסים ראשון לציון, הרב הראשי לישראל — נביא את הסיכום בשאלה הבאה: "עריכת גישוואין ותספורת ביום העצמאות" ("עלי עשור" — דברי תורה מחקר וספרות מוגשים ליום העצמאות העשירי למדינת ישראל בעריכת הרב י'ל הכהן מימון מוסד הרב קוק, ירושלים תשי"ז עמ' ס"ז רכ). אנוני מביאים את פסק הדין ברעיון המאמר ופרטים על התספורת — בסופו, ואלה דברי הרב יצחק נסים: "תשובה שהשבתי לחלמיתדכאם אחד שכתב לי בענין זה, הו' תמצית דבריו: יש להחזיר לכנס [להתחנות] ולהסתרפ בין ה באייר שבו הוכרו על עצמאותנו, לפי שהקבע ליום זה לכל ישראל, שהרי עצם המנהג שלא לכנס ולא להסתפר בימים שבין פסח לעצרת לא הוזכר בתלמודים, ואף שנוכר ענין מיתתם של תלמידי ר' עקיבא בימים הללו (יבמות ס"ב ע"ב), שאלת האיבול עליהם לא נזכרת שם ולא במקום אחר. מנהג זה לזכרם של תלמידי ר' עקיבא נחשב כנראה כדורות מאוחרים יותר (הערה: ועיין דברי ר' שמעון בן צמח דוראן [גולד שנת קכ"א 1361 תפטר בשנת ר"ד 1444], שרת התשב"ץ, חלק א' סי' קע"ח, וכן ר' יעקב האגוז [ירושלים תרנ"ה 1895] בשרת הלכות קטנות סוף סימן ל"ג)... ולענין התספורת, הנה הרדב"ז [ר' דוד ז' זמרה, גולד בשנת ר"ס 1480 ותפטר בשנת השל"ד 1574] כתב בתשובתו הנ"ל: "אנא עבידנא עובדא בנפשאי ואני מסתפר כל חדש ניסן וראש חודש אייר, וכן נהגו רוב העולם, והטעם כיון שהם אסורים בהספר ובתענית אין אכלות זאת שהיא תלויה במנהג נהגת בהם וכו', אף לדין שאין אנו נהגים אסור תספורת אלא עד ל' בעומר, מכל מקום ראש חודש אינו בכלל כיון שהוא אסור בהספר ובתענית, שהרי עיקר התספורת אינו מן הדין אלא ממנהג

שבטלה מבילת תענית, והגמרא מקשה (בראש השנה דף י"ח ע"ב), "קמייתא בטול, אחרייתא מוסיפין?"

"בגדון זה יש לציין כי לפני כחצי שנה שלח לנו ידידנו הנעלה, הרב הגאון המנוח ר' בצלאל הכהן זצ"ל, קונטרס יקר בענין, קביעת יום טוב בהלל והודאה על התשועות והנפלאות שעשה הקב"ה עמנו באייר תשכ"ז ומצדד לזה משא ומתן רחב על עניני הלל בכלל, לדאבונו הגדול נפטר הח"ח החביב והמעולה הזה אחרי מחלה ממושכת ולא נודמנה לנו שעתידושר גם למשא ומתן הלכתי בענינים שדן בהם. אבל יש שם חומר רב לבידור ההלכה הזאת. אין כאן המקום להביא רוב דבריו בגדון, ואקוה כי בודאי ידפיסו הירושנים את הקונטרס הזה. נגד הנימוקים הנוכחים יש למצוא תשובה בספר שרת סופר ועוד, בנוגע לענינו, כאן באופן תמציתי מה שמוכר בספר שרת חתם סופר ועוד, בנוגע לענינו, להראות שהנימוקים הללו אינם יכולים למנוע מאתנו קיומה של מצות פרוסמי ניסא, שלזה תהיה השפעה רבה על כל חלקי הציבור.

"על הטעם של, בל תוסיף" (וכן, מה שאין נביא רשאי לחדש דבר) נמצא משא ומתן ב, מנחת חינוך' (מצוה תנ"ך) ומפורש בפרשות גם בספר 'מבשר קול' להג"ר משולם ראטה ז"ל (חלק א' סימן כ"א) שאין בזה מניעה לאמירת הלל. ובוודע להלכה שבטלה מגילת תענית מפרש החת"ם (בתשובה אורח סי' קצ"א) דבר מענין המתקבל מאד על הדעת. התמצית היא כי רק ימים שנקבעו במגילת תענית כיום טוב וזמא, מפני שאירעו בהם דברים שהיה להם זכר בבית המקדש — בטלה, מכיון שהרב הבית ונחפך היום טוב לאבל. בכלל זה גם חנוכה, שהרי פרי נצחונם ונחמת בית המקדש הכל נחרב, אלא שלא יכלו לבטל משום דמפורסם ענינו כל כך. אולם מה שנקבע על ידי מאורע שלא היה לו כל קשר לבית המקדש, לא בטל כלל. (ובאורתי הדבר במשל דרוגמא: במשפחה כבודה היו רגילים לערוך מסיבה ביום השנה של לידת כל במלחמה, הכריזו אביהם בקרב המשפחה שמסיבות ימי הלידה והנישואין, בטלים). אכן בפורים, שאין לו קשר לבית המקדש לא שייך לומר שבטלה, אלא שם הוכונה אחרת, כמו שפירש הר"ה [רבינו זרחיה הלוי, נפטר בשנת התקמ"ז—1186] וכן הר"ן בסוף פרק קמא דנדודים. המדובר שם הוא לא על חגיגת פורים עצמו, שהרי זה מדברי קבלה ואין יכולים לבטל אלא דנו בדין הידוע כי חייבו לנהוג כמו יום טוב של זה בזה. לאמר ביום י"ד בכרכים נחשב ליום טוב, אף על פי שלא קראו שם את המגילה, וכן ביום ט"ו לעיירות (ואני מוסיף, כי חשבו שדין זה יש לו קשר לענין המקדש, מפני שנראה לומר כי אחר כך כשעל לארץ ישראל נזדור לאחר בהרגשת יום טוב את כולם).

"אכן מחוץ לכל הנאמר כאן הנה בנוגע להנידון שלנו, לקבוע את היום כ"ח באייר ליום שמחה רה"ל והודיה לפרסומי ניסא אין כלל מניעה מצד הנימוקים שהוכרנו מטעם פשוט, כי אין לנו אפשרות עתה להטיל תקנת חרובה על קהילות ישראל, שידקדקו לעשות כמו שהחלטנו וכל העובר נקרא עבריניא,

משא ומתן הלכתי. ואלה דבריו בתחילת משוכותי ובסופה: "הנני להשיב בזה לבבות תורתו [השואל היה הרב יהודה לייב מימון] על מכתבו היקר בדבר השאלה אודות ברכת שהחיינו ביום העצמאות. היינו ביום שהוכרזת תקומת מדינת ישראל... הנה אין ספק שהיום הזה (ה באייר) שנקבע על ידי הממשלה וחברי הכנסת (שהם נבחרו רוב הצבור) ורוב גדולי הרבנים לחוג אותו בכל הארץ זכר לגם של תשועתנו וחירותנו, מצוה לעשותו שמחה ויום טוב ולומר הלל. אף ציבור שבעיר אחת או יחידים שקובעים עליהם יום טוב לצעמם על נס שגשגה להם. הייבם לקיים עליהם ועל זרעם והבאים אחיהם עד עולם. ואף שהולכים לעיר אחת להשתקע, חייבין לקיים היום הזה, כמו שפסק מהר"ם אלשקר בתשובות סי' מ"ט [1460-1542] הובא להלכה במא' סי' תרפ"ז סק"ה... וממילא פשיטא בנידון דידן הנוגע לציבור של כלל ישראל ויש כאן פדיון מעבדות לחירות, שנגאלנו משיעבוד מלכיות ונעשינו בני חורין והשגנו עצמאות וממלכותיות, וגם הצלה ממינה לחיים שנצלנו מידי אויבינו שעמדו עלינו ללחוננו, בודאי חובה עלינו לקבוע יום טוב. ויפה כיוונו המנהיגים שקבעו את היום הזה דוקא, אשר בו היה עיקר הנס שיצאנו מעבדות לחירות על ידי הכרות העצמאות, ואלמלא נעשית ההכרזה באותו היום הייתה נדחית ליום אחר, או היינו מאחרים את המועד ולא היינו משיגים את ההכרזה וההסכמה של המעצמות הגדולות שבאותות העולם, כידע, וגם זה משך אחריו גם את הנס השני של ההצלה ממות לחיים, הן במלחמתנו נגד הערבים באי הן הצלת יהודי הגולה מיד אויביהם במקומות מגוריהם שעלו לא"י, ובא על ידי כך הנס השלישי של קיבוץ גלויות".

בסיכום התשובה הארוכה המשתרעת על 9 טורים ארוכים, מסכם המחבר וכותב: "העולה מכל זה לדינא, אף כי אין להסיל חובה על כל איש שהיה צורך לברך שהחיינו ביום העצמאות, אבל מי שרוצה לברך, הרוש בידו ואין בזה שום חשש של ברכה לבטלה, וכל מי שידע בעצמו שנהנה ושמח במאורע של תקומת המדינה ביום הזה שהוקבע ליום טוב, אין ברכתו רשות אלא חובה. ונכון להסמך ברכת שהחיינו לאמירת הלל היינו לפני ברכת הלל אם אומרים את ההלל בברכה (לפי שורת הדין, כמו שהוכחתי לעיל) או לפני התחלת אמירת הלל אם אומרים הלל בלא ברכה. יהי רצון מלפני השוכן בציון לפקדנו בפקודת ישועה ורחמים. וכאשר זכינו לאתחלת דגאולה, כן נזכה כולנו לראות בגאולה השלמה במהרה בימינו בקרב, כעתידת ידירו ומוקירו הדורש שלום תורתו הקדושה בברכת כל טוב סלה. משלם ראטה".

הרב נתן צבי פרידמן כתב בקובץ "התורה והמדינה", בעמ' קט"ז—קכ"ב מאמר בשם: "מועדים לשמחה". הוא דן, בין ענינים אחרים, בבעייה: מדוע לא תיקנו חז"ל חג מיוחד לכיבוש הארץ בימי יהושע ובתקופת, "שיבת ציון". ובסיום המאמר הוא מביא דרשה על חוק, "יום העצמאות" למרות שחלקים רבים מאומתנו השוכנת במולדת הם רחוקים ממאור היהדות. הרב פרידמן מבאר: (עמ' קכ"ב—קכ"א): "ה שאלה השאלה בבית

ואתי מנהג ומבטל מנהג בטעמא כל דהו. תו איכא טעמא דאיכא צער בגידול השיער למי שרגיל להתחפר ולא עדיף האי מנהג ממצות עשה של סוכה דקיימא לן דמצטער פסור ובל"ג יום רבי ספי האדם מצטער. ועיין על דברי הרדב"ז אלה מה שכתבו ר' שמואל פלורג'ין בספרו, 'עולת שמואל' (סי' י"א) והחיד"א [חיים יוסף דוד אוולאי 1727-1806] ב' יוסף אומץ' (סי' מ)... וכתב: ושניהם המלכים אמר רבנו בטעמא דיש צער בגידול השיער והם זל דבריו בגלילות טורקיה שהגללה הוא שער הראש בלבו, והדברים קל וחומר בערים האל שנהגו לספור זקנם במספרים או בסם ודאי גדל צערם מאד. גם בספרו, 'חיים שאל' נשאל בענין זה וכתב: והמסתכל יפה בעיקרי ושרשי הדברים קדמה ואחרי ידעה דאית דמנהג זה קל מאד. ולאחר שהביא דברי הרדב"ז כתב: אמת הראית לדעת כמה הקל בזה ובטעמא כל דהו ודין לית וכו' / ועוד אני אומר, דמנהג זה אין לו יסוד וטעם מספיק על פי הפשט כאשר יראה הרה"ק ועל דרך האמת צריך שלא יגלה מערב פסח ועד ערב חג השבועות, ומאחר דמנהג זה להסתפר בראש חודש ול"ג לעומר אינו נכון על פי הסוד והוא מנהג שלא נזכר בשום וגם על פי הפשט אין בדינו טעם נכון ומרוח לאסור התגללות, הגם דבעלמא יש לקיים כל המנהגים כמו שאמרו הפוסקים, נראה, דמנהג זה גרע טובא'.

"לדעת היעב"ץ [ר' יעקב ב"ר צבי עמדין נולד בשנת תנ"ח 1698 נפטר תקל"ז 1776] מותר להסתפר במקום מצוה כל דהו. וכן החירו לבעלי בריית להסתפר לכבוד המילה שכללם המוהל והסנדק וכמו שכתב, הפרי הד"ש, [ר' חזקיה ב"ר דוד די סילה נולד בשנת תנ"ט 1699 נפטר בשנת תנ"ח 1698] בשם מרן הבית יוסף בסימן תקנ"ט, וכתב עוד שם הפרי הד"ש, דאם המילה בשבת, מותרין להסתפר אף ביום ה' שבענינים אלה הלכה כדברי המיקל מכולם, וראיתי להגאון מהר"ח פלאגי שכתב שבעירי יש משפחות שנעשה להם גם ביום ה' באייר ויש משפחות שנעשה להם גם ביום י"א בו וקבעו להם ימים אלה פורים ומסתפרים בהם (מועד לכל חי' סימן ו' דף ל"ז עמ' ב).

"המורם מכל האמור, יום נס ושמחה שאירע בימי הספירה יש להחריג להנשא ולהסתפר בו.

"באשר ליום העצמאות, הנה אמנם היתה צפייתנו כי התקומה המדינית תתלווה בגאולה רוחנית, שהנהגת המדינה וארצות חיינו יהיו מושגות על עקרי היהדות וערכיה — ולא זכינו לכך, אולם ענין זה אין בו להעביע על שמחת התקומה כשלעצמה, משום שהלקויים עשויים הם לחלוף ותפלתנו כי יזכו ה' לגאולה השלמה והאמיתית בקרוב".

נביא כאן על שאלת אמירת ברכת "שהחיינו" ב' יום העצמאות "את פסק דינו של הרב הגאון ר' משלם ראטה, לפנים בית דין דק"ק טשערנאוויץ, ואחרי עלייתו — חבר הרבנות הראשית לא"י [1875-1960]. בספרו "קול מבשר", שאלות ותשובות, חלק ראשון, הוצאת מוסד הרב קוק חששו בסימן כ"א הוא משיב (אנו מביאים את פסקיו בלי

ושאפתם היא להנציח משטר זרעוני במדינה העומד בניגוד לסתירה גמורה לתורת ישראל חקיקה משפטית, מנהגית, נימוסית ומסורתית. וכמה עלינו ללמוד על כל צעד ושעל כדי שוכל להרגיש קצת רוח תורה ויהדות. לחנך את בנינו לתורה ומצוות, לקיים בעצמנו ולהמשיך את דרך הקודש שעליה מסרנו את נפשנו מאות בשנים בארצות הגולה. באנו באש ובמים עבודה, הכי עלינו לשמוח על כינון מלכות ישראל, אם חלק גדול ממנהיגיה אין להם שום זיקה חיובית לרוח התורה ומצוותיה? עלינו לספל בשאלה זו היות כי היא מבוססת על עובדות שאין אנתנו יכולים להכחישם — הלאי שיבוא זמן נוכל להכחישם. ואם גם לבנו כואב ודאג עבור הירידה הרחנית שעדים אנו לה בתקופתנו, ולבי אומר לי, שלא רק אנו, כי גם אלה שספחו וגדלו את הרוח הזה, אלא אשר ידם במעל הזה, להרחיק את בני ישראל ממקורות הקדושה של תורת ישראל, ופסמו את מוחם בתרבות זרה, גם אלה לבם כואב על המצב השורר כהיום. גם אלה לא חשבו על התוצאות שתבואנה אחרי מעשיהם, ועכשיו הם דואים כי החסיא את המסרה, ואף אם אין בהם האומץ לגלות את זה בפומבי כדי לתקן את מעשיהם, יודעים הם כי אין יסוד רוחני איתן תחת רגליהם, אשר מלבדו אי אפשר לחשוב על ביסוסה של מדינת ישראל. ובכל זאת אין זה מפתית את ערך הגדול. הנס קרה, ועלינו מוטל החוב — כפי שביררנו למעלה — לקבוע יום מועד לזכר הנס הגדול של החזרת עטרת המלכות לישראל. ועכשיו מוטל הדבר עלינו לתת תוכן רוחני, רוח תורה ודעת ויראת השם בתוכה, ואל לנו להתנייח. ישנה האפשרות עוד להחזיר בתשובה שלימה את המוני ישראל. היו תקופות קשות מבחינה רוחנית גם לפנינו בישראל, ובכל זאת הצליחו נביאי ישראל, חכמיו ומנהיגיו להחזיר את העם למושב. היתה תקופה אשר נביא השם האנוני (מלכים א' י"ט 14): קנא קנאתי לה' אלקי צבאות, כי עזבו בריתך בני ישראל, את מיבחוהיך הרסו, ואת נביאיך הרגו בחרב, ואותו אני לבדי, ויבקשו את נפשי לקחותה, היתה תקופה בימי ינאי המלך אשר הרשעים הרגו את חכמי ישראל (קידושין ס"ו ע"א) והיה העולם משתומם, עד שבא שמעון בן שטח והחזיר את התורה ליושנה, גם בתקופתנו אנו אשר שכלנו בהשואה האיומה באירופה את מיטב כוחותינו הרוחניים, את האוצרות הגדולים של מרכזי התורה והיהדות הנאמנה, את מרבית גדולי התורה, חכמיה, עסקניה, והשארנו מעט מהרבה, ובכל זאת יש לנו תקנה שבכוחות גדולים ובמסירות נפש למען כבוד שמו הגדול, נצליח להכניס את אור התורה לתוך המבואות האפוליות, להחזיר לתוך הנשמות הנדחות, כפי שאמרו חכמים (בספרי לברכים כ"ו 15). השקיפה ממעון קדשך מן השמים וברך את עמך את ישראל — עשינו מה שגזרת עלינו, אתה עשה מה שהנבטתנו. עלינו לדעת היום, הקודש ברוך הוא עשה לנו את הישועה הגדולה, הוא עשה מה שמוטל עליו כביכול, עלינו לעשות מה שמוטל עלינו — הכל בידי שמים חזן מיראת שמים (ברכות ל"ג ע"ב), עלינו לתת פרסום גדול לנסי השם ותפלאותיו שעשה בימינו לעינינו, להחזיר הכרה זו בתוך תושבי מדינתנו, ולקרב אותם על ידי זה להיהדות השלימה, ונוכה להתגשמות יעודי הנביא

המדרש: למה לא קבעו יום חג על כיבוש הארץ בימי יהושע ובימי עזרא. בלומר כשנבטנו לארץ בראשונה ובשניה, לזכר זה לא קבעו יום מועד, ממילא אין לנו לקבוע גם היום זכר לנס של עצמאות ישראל ומלכותו. וגם ידידי הר"ג ר' משה צבי נריה טיפל בקושיה זו (עתון, הצופה' ד אייר תשי') ואני הייב להשיב על שאלה זו, אשר לדעתי קושיה מעיקרא ליתא. מה שנוגע לכיבוש הארץ בראשונה על ידי יהושע בן נון, הנה יציאת ישראל מעבדות לחירות היתה ביום יציאתם ממצרים, ולזכר זה אנו חוגגים את חג הפסח. מאז עזר הביא לעם ישראל את שחרורו מבית עבדים, אשר הוצאתו מארץ מצרים מבית עבדים, והביאו לידי עצמאות מדינית, להתנחל בארץ הקדש, שכן אמר השם למשה רבינו (שמות ג' 8): וארד להציל מיד מצרים ולהעלותו מן הארץ והיא אל ארץ טובה ורחבה... אל מקום הכנעני ההחתי והאמורי... שתי המטרות הללו הן אחת, הכוונה היתה להוציאם ממצרים כדי שיתנחלו בארץ אבותם. זו היתה פעולה אחת שהתחילה עם יציאתם מצרים מבית עבדים ונמשכה עם כניסתם לארץ ישראל. וכך היה הדבר — ללא שגרים החטא, חטא המרגלים שהוציאו דבת הארץ רעה, ונעשו (במדבר י"ד 34): יום לשנה יום לשנה, והסתובבו במדבר ארבעים שנה עד תום הדור ההוא. וכמו שאמר משה רבינו לישראל בערבות מואב (דברים א' 20-22): ואמר אלכם... ותקרבון אלי כלכם ותאמרו נשלחה אנשים לפנינו... כלומר לולא החטא הזה היו הולכים ישר במצרים לארץ ישראל, ועצמאותם המדינית היתה נשלמת על ידי כניסתם לארץ. אם כן אין כאן שאלה למה קבעו חג על כבוש הארץ בראשונה. קביעת החג היא על המאורע הכביר של עצמאות ישראל, החזרת המלכות לישראל. וזו היתה יציאת מצרים, שהיתה צריכה להביא אחריה בהמשכה את כניסתם לארץ וכינון מלכות ישראל שם, רק שגרים החטא ונחמך זה כמה שנים, אבל אופן החג שנקבע למאורע זה הוא חג הפסח.

ובנוגע לעזרה גם כן אין שאלה כלל. וכבר נגע בזה הר"ג ר' צ. מ. נריה במאמרו הנ"ל. השואלים מתעלמים מן העובדה, כי בימי עזרא לא קבלו עצמאות מדינית, רק כעין אוטונומיה רוחנית-דתית, כעין הצהרת בלפור במובן רחב יותר, עצמאותנו המדינית החזרה לנו עם הנצחון שנחלו ההשמואים על היונים, כמעט מאתיים שנה אחרי זה. גירשו את היונים, סיהרו את ההיכל וקבעו לזכר המאורע הזה את החנוכה, ואף כי צורת החג נקבעה לזכר הנס שבמנורה, אבל עיקרו של החג הוא על נצחון במלחמה נגד האויבים, החזרת המלכות לישראל, כמו שמבאר הרמב"ם (בפרק שלישי הלכה א מהלכות מגילה וחנוכה: וחזרה מלכות לישראל יתר על מאתיים שנים עד החזרן השני) וכמו שאנו אומרים בתפילה, על הנסים.

ה. וישנה עוד שאלה לא פחות חשובה מן הקודמות, ולכן עלינו לספל: בה בזה ולברר אותה. רבים השואלים, האם אמנם עלינו להרגיש את יום העצמאות כיום שמונה, אחרי אשר חלק גדול מן צבור התושבים — וכתוצאה מזה — חלק המכריע של מנהיגי המדינה המה חילוניים, שפרקו מעליהם עול תורה ומצוות?

אחינו הנמלטים מחרב איב אכורי, וישיבם באניות לאי הים ולחופים נדחים, אחת בעוד מיגרת את כסאו ותשחרר את הארץ מידו. ובקום עלינו אויבים, ויתכללו לנו להשמידנו, אחת בגבורתך הפלת עליהם אימתה ופחד ויעזבו את כל אשר להם, ויגורו בבהלה ובחפז אל מחוץ לגבולות ארצנו. ובבוא עלינו שבעה גויים לכבוש את ארצנו ולשומנו למס עובד, אחת ברחמיך עמדת לימין צבא ההגנה לישראל ומסרת גבורים ביד חלשים ורבים ביד מעטים ורשעים ביד צדיקים. ובבורעך הנטויה עזרת לבחורי ישראל להרחיב את גבולות מושבותינו, ולהעלות את אחינו ממחנות ההסגר.

על הכל אנחנו מודים לך יי אלהינו בכפיפת ראש. וביום זה, יום חגיגת ושמחתנו אנחנו פורשים את כפינו לפניך מתחננים על אחינו הפזורים ואומרים: אנא איבנו רענו, קבצם במהרה לנוה קדשך והשכן אותם בו בשלום ושלחה ובהשקט ובטח. הרחב נא את גבולות ארצנו כאשר הבטחת לאבותינו, לתת לרעם מנהר פרט ועד נחל מצרים. בנה נא את עיר קדשך ירושלים בירת ישראל ובה תכוננו את בית מקדשך כימי שלמה. וכאשר זיכיתנו לראות את ראשית גאולתנו ופדות נפשנו, תחינו ותחינה עניינו בגאולת ישראל השלמה וחדש ימים בקום. אמן."

עמוק מאוד ויחודי הוא לעמנו, שקבעו בד' אייר, "יום הזכרון" ואחריה, ביום ה באייר, את יום העצמאות. אי אפשר לשמח מבלי להזכיר את אלה שנפלו בקרב, ובמסירות נפשם מוכים אותנו בקיום המולדת המדינה. לכן מביא ד' גולדשמידט ב"סיפורו — תפלת ישראל" בעמ' 275—280 כל מה שהרכבות הראשית לישראל תיקנה לומר.

א. יום הזכרון

ערב יום העצמאות מיוחד לזכרם של גבורי ישראל שהשליכו נפשם מנגד במלחמת השחרור והקוממיות.

וזה סדר היום:

תפלת ערבית:

מדליקים נרות לזכר גבורי הקוממיות. אחרי, קדיש התקבלי, פותחים את ארון הספרים, מזמור, למנצח על מות לבן מזמור לדוד, (תהלים ס).

הקורבים אומרים, קדיש.

תפלת שחרית:

מדליקים נרות לגבורי הקוממיות. אחרי, קדיש התקבלי, פותחים את ארון הקודש ואומרים פסוק בפסוק, לדוד ברוך יי צורי המלמד ידי לקרב אצבעותי למלחמה, (תהלים קמ"ד).

הקורבים אומרים, קדיש.

החזן מתפלל תפלת, אל מלא רחמים ואוכרה:

(חגי ב 9): גדול יהיה כבוד הבית הזה האחרון מן הראשון אמר ה' ובמקום הזה אתן שלום גאום ה' צבאות'."

אחרי שהבאנו מדעות גדולי דורנו על בעיות יום העצמאות, לפני שנביא את נוסח התפלות המיוחדות לפי הכרעות הראשית, עלינו עוד להאר את הספרים המיוחדים ליום מיוחד זה.

בשנת תשס"ו הוציאה המחלקה לחינוך ותרבות תורניים בגולה של ההסתדרות הציונית העולמית "תקון יום העצמאות" בתוספת הערה: על דעת הרבנים הראשיים לישראל, "לכן מביאים שם הלל השלם בלי אמירת ברכה. הספר מביא — נוסף למה שאומרים עוד — מקומות רבים מספורות. עלינו להסתפק להביא כאן דברי חז"ל על אמירת שבח על הנס. וכך כותב שם בעמ' ה: "אמר רב הונא: מצינו מן התורה ומן הנביאים ומן הכתובים שצריך אדם ליתן שבח והודיה על מעשה הנס, דכתיב (שמות כ ב): ולמען תספר באזני בנך ובן בנך."

(מדרש הגדול פרשת בא).

שירה לפניך כשירה הזאת בשעה שתעשה לנו נסים".
והאמר לאמור' — נהיה אומרים לבנינו, ובניהם לבניהם, שיהיו אומרים

(שמות רבה פרשה י"ג ירושלמי סוטה פ"ה ה"ד).

כוונת דא חובה אחי על ברנש וכר' לפרסומי ניסא בכל אינון נסין דעבד'.
(זוהר שמות, דף מ"א, א).

אלמלי אמרנו שירה על כל נס ונס שעשה לנו הקב"ה — לא גלינו מארצנו, אלא היה מוסיף לנו כבוד על כבודנו וגדולה על גדולתנו."

(אגדתא דבני משה, בית מדרש חדר ששי, עמ' 15).

ספר המביא כל האפשרויות הרבות להזכיר את יום העצמאות נמצא ב"סדר תפילות ליום העצמאות כמנהג קהילות קייבוב הדת ויעוד קהילות בישראל", הוכן והוצא לכבוד יום העצמאות העשרים של מדינת ישראל על ידי "הקיבוץ הדתי, תל-אביב. שם מביאים אמירת "הלל" בברכה לפני ואחריה, ברכת שהחינו, וקריאה בתורה ובנביא, בצירוף ברכות (עמ' 82—89). קידוש ואמירת "על הנסים" אנו מעתיקים כאן רק "נוסח על הנסים" בעמ' 101:

"יש אומרים, על הנסים, בתפילת שמונה עשרה וברכת המזון" וזאת היא הנוסחה המוצעת: "על הנסים ועל הפורקן ועל הגבורות ועל התשועות ועל המלחמות שעשית לאבותינו ולנו כימים ההם בזמן הזה."

אחרי האל עוררת את לב אבותינו לשוב להר נחלתך לשבת בה ולקומם את הריסותיה, את אדמתה. ובעמוד עלינו שלטון רשע ויסגור את שערי ארצנו בפני

לגבולם [עין ירמיה לא' 16] ואשר העיר נפשם למות בסלם במים עזים נחיות
עולם [השווה ישעיה מ"א 16], לכוונות בית חיינו, בגן עדן תהא מנוחתם ויצור
בצור החיים את נשמתם, ממנויות ים [עין הולים ס"ח 23] תשיב שבתם,
י הוא נחלתם, אמן סלה.

אזכרה לקדושי ירושלים

אל מלא רחמים שוכן במוזמים המצא מנוחה נכונה תחת כנפי השכינה
במעלות קדושים וטהורים כוהר הקיע מאירים ומהירים את נשמות מגני
ירושלים העתיקה ושוברי חומותיה, בעבור שעם ישראל מתוחד
עם זכרון נשמתם. לכן בעל הרחמים יסתיר בסתר כנפיו לעולמים בגן עדן תהא
מנוחתם, ויצור בצור החיים את נשמתם וינחו על משכבם ונאמר אמן.

ב. יום העצמאות

תפלת ערבית:

לפני ברכי אומרים (חזן וקהל) מזמורי תהילים (ק"ז, צ"ז, צ"ח,
והאומרים פסוק פסוק:
התעוררי התעוררי, כי בא אורך קומי אורי, עורי עורי שיר
דברי, כבוד יי עליך נגלה.

זה היום עשה יי נגילה ונשמחה בו (תהלים קי"ח 24).

לא תבשי ולא תכלמי, מה תשתחוזי ומה תהמי, כך יחסו עניי

עמי, ונכנתה עיר על תלה.

זה היום עשה יי נגילה ונשמחה בו.

ימין ושמאל תפוצי ואת יי תעריצי על יד איש בן פרצי,
ונשמחה ונגילה.

זה היום עשה יי נגילה ונשמחה בו.

הערה: פירוש בתים אלה מפיוס, "לכה דודי" עין, "נתיב בינה" חלק
ב עמ' 64—66.

תפילה, ערבית

אחרי קריש התקבל — פתיחת הארון. ואומרים ביחד כל הקהל:
"שמע ישראל יי אלהינו יי אחד".
יי הוא האלהים (שלש פעמים).

חזן וקהל:

"מי שעשה נסים לאבותינו ולנו וגאל את ישראל מעבדות

לחרות הוא יגאלנו גאולה שלמה בקרוב ויקבץ נדחינו מארבע

כנפות הארץ, חברים כל ישראל, ונאמר אמן.

חזן וקהל:
(במדבר י 9—10), וכייתבאו מלחמה בארצכם עליהצר הצר

אל מלא רחמים, שוכן במוזמים המצא מנוחה נכונה תחת כנפי השכינה
במעלות קדושים וטהורים כוהר הקיע מאירים ומהירים את נשמות אחינו
ואחיותינו גבורי הקוממיות שהלכו לעולמם, בעבור שכל־הקהל מוכיר
את נשמתם, בגן עדן תהא מנוחתם, לכן בעל הרחמים יסתיר בסתר כנפיו
לעולמים ויצור בצור החיים את נשמתם יי הוא נחלתם וינחו בשלום על
משכבם, ונאמר אמן.

אבינו שבשמים אל אלהי הרחוקת לכל בשר [עין במדבר כ"ז 16] זכרנו
את הנשמות הזכות והטהורות של בנינו ובנותינו אשר העיר נפשם למות [עין
ישעיה נ"א 12] מות גבורים בהחלצם לעזרת העם והארץ.

מנשרים קלו ומאירות גברו [עין שמ"ב א' 23] במלחמתם למען שחרור
עמם ומולדתם.

בעלותם על מנחת תקומת ישראל בארץ־קדשו הפיחו רוח עוז וגבורה
בכל בית ישראל בארץ ובתפוצות, והתעוררו לקראת גאולתו ופדות נפשו.

יזכרם אלהינו לטובה עם רבבות אלפי קדושי ישראל וגבורי מימי עולם.

בצור החיים יצור את נשמתם [השווה שמ"א כ"ח 29] בגן עדן תהא
מנוחתם וינחו בשלום על משכבם ויעמדו לגורלם לקץ הימין [עין דניאל
י"ב 13]. אמן!

אזכרה לקדושי השואה

בתפלת, שחרית, לאחר קריאת התורה אומרים:

אבינו מלכנו אל אלהי הרחוקת לכל בשר, תן מנוחה נכונה על כנפי
השכינה, במעלות קדושים וטהורים כוהר הקיע מהירים את נשמותיהם
של ש מאות רבבות אלפי ישראלי אנשים ונשים ילדים וילדות,
שנהרגו ונשטרפו ונשטכחו ונשונקו חיים בידי מפלצות [השווה מלא' ט"ז 13]
הצוררים בגלות אירופה. כולם קדושים טהורים בהם גאונים וצדיקים, ארזי לבון
ואדירי התורה [התחלת ה"קנינה" מס' כ"ב כמנהג פולין וקהילות האשכנזים בארץ
ישראל]. בגן עדן תהא מנוחתם, בעל הרחמים יצור בצור החיים את נשמתם,
יי הוא נחלתם [השווה יהושע י"ג 33], ויזכור לנו עקדתם, ותעמוד לנו ולכל
ישראל ונחם, ארץ אל תכסי דמם ואל יהי מקום לענקתם [עין איוב ט"ז 18]
בנכותם נדחי ישראל ישובו לאחוזתם, והקדושים לזכרון תמיד נגד עיניך [השווה
תהלים כ"ז 3] צדקתם, יכא שלום וינחו על משכבכותם [השווה ישעיה נ"ז 2]
ונאמר אמן.

תפילה לזכר חללי הים

אל מלא רחמים שוכן במוזמים ורוח קדשו אופפת ארץ ימים, המצא
מנוחה נכונה תחת כנפי השכינה, במעלות קדושים וטהורים, כוהר הקיע מהירים,
את נשמות חללי ספינות ההעפלה, אחינו ואחיותינו, בנינו ובנותינו,
אשר מנגד השליכו נפשם לתן בים דרך [השווה ישעיה מ"א 16] לשבת בנים

תפילה לשלום המדינה:

אנינו שבשמים, צור ישראל וגואלו, בך אתמדינת ישראל ראשית צמיחת גאלתנו, הגן עליה באברת חסדך ופרס עליה סכת שלומך ושלת אויך ואמתך לראשית, שריה ויועציה ותקנם בעצה טובה מלפניך.

חזק את ידי מגני ארץ קדשנו הנחילים ישועה ועטרת נצחון העטרת ונתת שלום בארץ ושמחת עולם לישיביה.

ואתמדינת כל-בית ישראל פקדנא בכל ארצות פווריהם ותוליהם מורה קוממיות לציון עירך ולירושלים משכן שמך, ככתוב בתורת משה עבדך, אם יהיה נדחך בקצת השמים משם יקבצך ה' אלהיך ומשם יקחך, (דברים ל 4-6) והביאך יי אלהיך אל-הארץ אשר — ירשו אבותיך וירשתה, והיטבך הרבך מאבותיך; ומל יי אלהיך את לבבך ואת-לבב ורעך לאהבה את-י יי אלהיך בכל-לבבך ובכל-נפשך למען חייך. יהי לבבנו לאהבה וליראה את-שמך ולשמר את-כל-דברי תורתך. חזק בחדר גאון עוזך על-כל-ישיבי תבל ארצך, ויאמר כל אשר נשמה באפו יי אלהי ישראל מלך ומלכותו בכל משלה [לקוח מתפילת "מים נוראים"]:

תפילה לשלום העולם

...היה באחרית הימים יהיה הר ביתך' נכון בראש ההרים ונשא הוא מגבעות ונהרז עליו עמים: והלכו גוים רבים ואמרו לכו ונעלה אל הר ה' ואל בית אלהי יעקב ויוזנו מדרכיו ונלכה בארצותיו כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלים: ושפט בין עמים רבים והוכיח לגוים עצומים עד רחוק וכתחו הרבותיהם לאתים חניתותיהם למנוחות לא ישאו גוי אל גוי חרב ולא ילמדו עוד מלחמה: וישבו איש תחת גפנו ותחת תאנתו ואין מחריד כי פי ה' צבאות דבר: כי כל-העמים ילכו איש בשם אלהיו ואנחנו נלך בשם ה' אלהינו לעולם ועד... ומלך ה' עליהם בהר ציון מעתה ועד עולם.

מיכה ה' 1-7

והיה כל הנוחר מכל הגוים הבאים על ירושלים: ועלו מדי שנה בשנה להשתחוות למלך ה' צבאות ולחוג את חג הסוכות:

זכריה י"ד, 16

ומשוכינו לתקומת מדינת ישראל יסדו רבותינו שליטא תפלה לשלום העולם וקבעתה לאמרה במרומי הר ציון בחג הסוכות:

אבינו שבשמים! אנתנו כימי קדם היו מקריביכם לפניך כחג הסוכות שבעים קרבנות לשלום עמי העולם ושלוחתם, ואנתנו

אתכם והרעתם בחצצרת ונזכרתם לפני יי אלהיכם ונושעתם מאיביכם: וביום שמחתכם ובמועדיכם ובראשי חדישיכם ותקעתם בחצצרת על עלתיכם ועל זבחי שלמיכם והיו לכם לזכרון לפני אלהיכם אני יי אלהיכם.

תקיעה גדולה:

הזן וקהל:

לשנה הבאה בירושלים הבנויה.

"יהי רצון מלפניך יי אלהינו ואלהי אבותינו כשם שזכינו לאתחלתא דגאולה כן נזכה לשמוע שופרו של משית.

כל הקהל שרים יחד:

"שיר המעלות בשוש יי את שיבת ציון היינו כחולמים" — וגומר.

"אני מאמין באמונה שלמה בביאת המשיח ואף על פי שיתמהמה עם כל זה אחכה לו בכל יום שיבוא."

תפלת שחרית:

בפסוקי דזמרה, מוסיפין מזמורי שבח: "השמים מספרים וכו' אחרי חזרת הש"ץ אומרים הזן וקהל:

"מ"י שעשה נסים לאבותינו ולנו וגאל את ישראל מעבדות לחרות הוא יגאלנו גאולה שלמה בקרוב ויקבץ נדחינו מארבע כנפות הארץ ונאמר לפניך שירה חדשה הללויה".

קוראים, הלל שלם, (בלא ברכה).

חצי קריש.

קוראים בניגון הפסרה (בלא ברכות) ישעת י לב — יא, יב: "עד היום בנב לעמד ינפף ידו הר בת ציון גבעת ירושלים".

עד: "ואסף נדחי ישראל ונפצות יהודה יקבץ מארבע כנפות הארץ".

תפילות השחרות: (הזן וקהל)

"יהי רצון מלפניך אלהי ישראל אהבתך ויראתך לירא אותך כל-הימים ותן בלבנו ובלב כל-עמך בית ישראל אהבתך ויראתך לירא אותך כל-הימים ותן בלבנו פחד הדר גאוןך ונשוב לפניך בלבב שלם כמו שכתוב בתורת משה עבדך (דברים ל 2-3): "ושבת עד יי אלהיך ושמעת בקלו ככל אשר-אנכי מצוך היום אתה ונניח בכל-לבבך ובכל-נפשך: ושב יי אלהיך את-שובתך ורחמך ושב וקבצך מכל-העמים אשר הפיצך יי אלהיך שמה: (איכה ה 21): והשיבנו יי אלהיך ונשובה חדש ימינו כקדם".

פתחת הארון: (הזן וקהל):

ישראל עם קדושיה. בקום מדינת ישראל הריבונות, מתפללים אליך מירשלים עיר השלום, מהר ציון משכן כבודך:

רחם נא על עולמך, על הארצות ועל העמים ומנע מהם מלחמה לשחת תבל ארצך, אנא מלך השלום: תן מהרה בלב העמים כולם רוח שלום ואחוה לכרות פה אחד ברית שלום לעולם ועד, כיעודך מפי נביאי קדשך בחזון אחרית הימים. אמן.

הזון מתפלל, יזכור, לחללי השואה בגולה ולגבורי ישראל שנפלו חלל במלחמה על עצמאותנו (עיין לעיל).

„אב הרוחמים“ (עיין בתפלת שבת אחרי קריאת התורה).

בסיום התפלה שרים (הזון וקהל יחד):

מעון צור ישועתי לך נאה לשבח על-הנסים והנפלאות, על התשועות והתחמזות שעשית לנו ולבנינו בימים ההם ובזמן הזה. צור העולמים, האל הנאמן בכל-דרכיו, אתה החלות להראות את-עמך את גדלך להגנת ארצנו, להקמת מדינתנו, ראשית צמחת גאלתנו ויסדת עו בכנוס פליטת בית ישראל מארצות שבים, אם הבנים שמחה הללויה.

אנא, צור ישראל וגואלו, גלה כבוד מלכותך עלינו מהרה והפע הנשוא עלינו לעיני כל חי וקרב פורינו מבין הגוים ונפוצותינו כנס מירכתך ארץ והביאנו לציון עירך ברנה ולירושלים בית מקדשך בשמחת עולם במהרה בימינו אמן. [השווה מוסף לרגלים].

זה אחכה לו בכל יום שיבוא.
אני מאמין באמונה שלמה בביאת המשיח ואף-על-פי שיתמהמה, עם כל

סודות מצוה חגיגית

אין אומרים, חתנוך גם בתפילת, מנחה.

נספח

דיני הכותל המערבי, מאת הרב עובדיה יוסף שלישי*

א. אמרו חז"ל (שמות רבה פרשה ב. ב.): לעולם אין השכינה זזה מכותל המערבי: שנאמר (שיר השירים ב. ט): הנה זה עומד אחר כתלני — אחר כותל מערבי של בית המקדש, שנשבע לו הקדוש ברוך הוא שאינו חרב לעולם. ומקום הכותל המערבי סמוך לבית קדשי הקדשים, שמכוון כלפי בית המקדש של מעלה בריקע. והמתפלל במקום מקודש זה כמתפלל לפני כסא הכבוד של הקדוש ברוך הוא, שמשם פתח פתוח לרווחה לשמוע ולקבל תפלתם של ישראל, כמו שנאמר (בראשית כח, יז): אין זה כי אם בית אלהים וזה שער השמים. ולכן מנהג שלומי אמוני ישראל שמתפללים ושופכים צקן לחשם ורחשם ליד הכותל המערבי, שהוא שריד בית מקדשינו, ואשר נוסד על ידי דוד ושלמה. וקדושת המקום גורמת לבאים בחצרות ה' להתעורר בהתלהבות קודש ברשפי אש שלהבת ייה, ולהתפלל בכוונה באימה וביראה. ואשרי המכוין דעתו בתפלה זכה ובריה לפני השם יתברך.

חלק תשיעי — „יום העצמאות“ ג'י"ט ש"תרח"ר ירושלים"

589

שאו מובטח הוא. שלא תשוב תפלתו ריקם, כמו שנאמר (תהלים ג, יז): תכין לבם תקשיב אנני, כלומר: אם סיעותו משמי מרומים לכוין לבו בתפלתו, אנ בודאי שאני ה' כביכול קשובות לקול תחנונו. ומצוה לנשק אבני הכותל ולחונן עפרו שנאמר (תהלים קיב, טז): כי רבו עבדיך את אבניה ואת עפרה יחוננו. (ראה כתובות ק"ב ע"ב).

ב. לפיכך חובה קדושה להכנס ליד הכותל המערבי ביראת כבוד ובכובד. ראש, וחלילה להקל ראש כלפי הקדוש ולכן אסור לבוא לשם בגילוי ראש, בין אנשים ובין נשים (וכמו שאמרו חז"ל סנהדרין ק"א ע"ב ב. וירם יד במלך, מל"א י"א כ"ז), שתלך תפילין בפניו ופרשיו: שגילה ראשו לפניו. ובשבת קנ"ז ע"ב ב. בס"ר רישך כי היכי דתהיזי עלך אימתא דשמיא. (ועיין עוד בס' המנהיג ה' תפלה ס"י מ"ה). הנשים אשר מוזהרות ועומדות שבכל הליכתן חייבות ללבוש בגדי צניעות, כל שכן שמוזהרות בלכתן אל הכותל המערבי, לכל יכנסו בבגדים ללא שריוולים, או במחשוף. לא תהא כזאת בישראל. ומצוה להודיען חומר הדברים בלשון רכה, ולמכוזזים ינעם ועליהם תבוא ברכת טוב. (משלי כ"ז, כ"ה). וחובה. קדושה מוטלת על האחרים על קדושת המקום לעשות מחיצה בין הגברים לנשים.

ג. אסור לבוא ליד הכותל לשם ביקור של טיול או לשם צילום בלבד, וכן אסור בהחלט לדבר שם בשיחה בטלה, כי המקום קדוש לתורה ולתפלה. אסור לאכול ולשתות על יד הכותל, במקום שנתקדש על ידי רבבות אלפי ישראל לתפלה. וכן יש להמנע מלעשן סיגריות על יד הכותל. המיקל ראשו בשיחה בטלה או באכילה ושתיה ועישון, עונו גדול מנשוא ועליו נאמר (ישעיה א, יב): מי בקש זאת מידכם רמוס חצירי, ואם עושים ברית מילה על יד הכותל, טוב שלא לכבד. שם בממתקים ומגדנות — רק מחוץ לתחום הסמוך לכותל.

ד. מותר להתפללים שעל יד הכותל להכניס יד בתוך הסדקים שבין גדבכי הכותל, ומותר לאיש לא סחור, אפילו שהסומא יצאה מגופו, כיון זב ובעל-קרי, לבוא בלי סבילה, על יד הכותל להתפלל שם. וכן הוא הדין לאשה נדה או יולדת לפני סבילה, כי הכותל המערבי הוא חומת הר הבית, והעומדים לפניו הם עומדים מחוץ לחומת הר הבית. ואשר על כן מותר להכנס לשם עם נעלים. ויש להזהר שלא לנחץ אפילו חלק קטן מאבני הכותל, וכן שלא לקחת מעפר-שבין גדבכי אבני הכותל.

(לקוח מ"סדור מנחת ירושלים, כ"ב השלם ושער הברכות", הוצאת אוצר-הפוסקים...". ירושלים תש"ל עמ' 992—994).

עצומו של יום

חמישה באיר, שנקבע לחוג אותו בכל הארץ זכר לנס תשועתנו וחירותנו - מצוה לעשותו שמחה ויום טוב ולומר הלל. ואף ציבור שבעיר אחת, או יחידים שקובעים עליהם יום טוב לעצמם, על נס שנעשה להם, חייבים לקיים עליהם ועל זרעם והבאים אחריהם עד עולם, ואף שהולכים לעיר אחרת להשתקע, חייבים לקיים היום הזה, כמו שכתב מהר"ם אלשקר בתשובתו סי' מט, והוא להלכה במגן אברהם סי' תרפו סי"ק הובאליהו רבה שם. והחתם סופר בשו"ת או"ח סי' קצא כתב שכך נוהגין כמה קהלות ישראל ומגדולי יחידיהם שעושים כן ביום שאירע להם נס. ועיין שם שכתב דהיינו דוקא [בהצלח] ממיתה לחיים, דומיא דמרדכי ואסתר, אבל בפדות משאר צרות לא. - - וממילא פשיטא בנידון דידן, הנוגע לצבור של כלל ישראל, ויש כאן פדיון מעבדות לחרות, שנגאלנו משעבוד מלכויות ונעשינו בני חורין והשגנו עצמאות ממלכתית, וגם הצלה ממיתה לחיים, שנצלנו מידי אויבינו שעמדו עלינו לבלותינו, בודאי חובה עלינו לקבוע יום טוב.

ויפה כיוונו שקבעו את היום הזה דוקא, אשר בו היה עיקר הנס שיצאו מעבדות לחרות על ידי הכרזת העצמאות.

הגאון רבי משולם ראטה שליט"א, שו"ת קול מבשר סי' כ"א

מעטת צא וראה מה גדול יום הכרזת המדינה לישראל. לעתים קרובות שומעים אנו עוררים ואומרים מה יום מיומייים, ואף אם קרה נס לישראל בעמדו מול אויבים בשער, לא יום זה הוא שגור, ואדרבא ביום זה פלשו כוחות האויב לארץ, ולולא ה' שהיה לנו כי אז היה חייו יום זה צרה ומצוקה. ועל-כן אין לדעתם לציין יום זה כיום הנס.

אך על פי האמור יש להוכיח עד כמה אין טענתם טענה ועד כמה יום זה הוא העיקר. כי על-ידי שעשינו מעשה ביום זה והפכנו את החלטת האוי"ם לעובדא מוחלטת מבחינת הדין וכני"ל, בזה הוא שפקע כוח השבועה ש"לא יעלו בחומה" שרדפה אחרינו וכבלה את ידינו בכל ימי הגולה. בזה נעשינו לעם בן-חורין אשר הזכות והמצוה עליו לעמוד על נפשו נגד אויביו ולהגן על זכותו להיות בארץ הזאת. ואילו יום זה, גם החלטת האוי"ם עמדה להתבטל כידוע וכלעומת שבאה כן היתה חוזרת ללא כל תוצאות. נמצא שיום זה ומעשה זה של ההכרזה החזירו לנו חלק עיקרי של זכויותינו וביטלו מאתנו את הגלות בתור גזירה שאין להמלט ממנה. ומיהו זה אשר ישאר עיזור וחרש מבלי לראות ומבלי לשמוע את גודל הנס שעשה ה' אתנו בזה? נמצא שאפילו אם לא מצד היות מאורע זה כהנכה ושלב ראשון לגאולה השלימה ראוי הוא

יצונו של יום

פרקי אורחות

ליום העצמאות ויום ירושלים
מבית מדרשו של מרן הראי"ה קוק

עם סידור התפילה

מיסודו של

הרב משה צבי נריה זצ"ל

בהוצאה מורחבת על-ידי

ישיבת ההסדר רמת-גן

כיוזמתו ובהדרכתו של

הרב יעקב אריאל שליט"א

מהדורה מיוחדת לכבוד שנת ה'תשל"ב למדינת ישראל

משנשתלקן קשיים אלה, החיוב חוזר, והמענות מלעלות לארץ עושה את דברי הודאתו בברכת המזון על הארץ פלסתר. מכל שכן שלפי רב יהודה, שלדעת הכסף משנה הרמב"ם פוסק כמותו, על פי מה שכתבנו שגם הוא מודה בזמן שנשחרר מעול הגויים שאז אין השבועה מונעת וחוזרת המצוה לתקונה, שהקמת המדינה מחייבת ישיבת ארץ-ישראל גם לדעתו.

וכן לפי שיטת ר"ח שבתוספות שהיא מצוה מצד קיום המצוות התלויות בארץ, קשה להשתמש עכשיו בפסוק שלו מצד הקשיים בקיום המצוות, כי ודאי שזה לא נאמר אלא בזמן שהארץ היתה חריבה, וישיבה בכפרים היתה כרוכה בסכנת נפשות וכן בערים מחמת רוב הדוחק הכלכלי אי אפשר היה לקיים מצוות אלה. מה שאין כן בתנאים שלנו שהארץ מיושבת ואין מי שמונע בידינו מלקיים, שהמצוה קיימת ועומדת.

בסיכום הדברים: עם הקמת המדינה סולקו הגורמים שמנעו בעד קיום המצוה לשיטות השונות, ומעתה המצוה קיימת בתוקפה לרוב רובן של הדעות - מן התורה, ולאיהז מחוץ - מדרבנן. אולם ערך המצוה לדעת כולם גדולה לאין ערוך בהיותה שקולה כנגד כל המצוות. ואשרי מי שמקיימה מתוך ידיעה והכרה.

הגרי"ש ישראל, ארץ חמדה, שער א, סימן ו

היום שיחשב כיום גילה ושמחה. מכל שכן שכפי מה שבידרנו לעיל בעייה בארוכה נראים הדברים שאין זו אלא אתחלתא, והוא שלב הכנה לביאת הגואל שיבא במהרה בימינו.

ואין גם מקום לטענה שאין שמחתנו שמחה מכיון שעדיין לא חזרה עטרת התורה ליושנה, והמלכות השלטת בישראל אינה רואה בתורה את חוקת המדינה. כי אם אמנם כן הוא, וודאי שהלב דואב על מעמד התורה במדינה, וודאי שאנו מצווים להאבק להחזיר עטרה ליושנה. מכל מקום אין נפגמת על-ידי כך העובדא שחל כאן מפנה עצום בחיינו בתור עם ה'. ששוחזרו מעול הגויים ונפטרו ממאירת הגלות. ומעתה יש לחמנות את כל המאבק כלפי פנים לחזק ולהאדיר את הציבור שומר התורה והמצוה בכדי שיגיע למעמד של רוב במדינה זו.

ועכשיו נברר הדין של מצות ישיבת ארץ ישראל עם הקמת המדינה. לדעת הרמב"ן שמצוה זו קיימת תמיד, מכל מקום היו פטורים ממנה מחמת אונס, כשהמלכות הגבילה העליה. שאז יש לומר שלא היתה גם מצוה להשתדל להכנס בתוך המכסה כיון שעל ידי עלייתו יידחה אחר, אין אף על אחד מצוה. אולם לא כן עכשיו, שהדלתיים פתוחות וכל ישראל מותר להם לעלות יחד מבלי שיהא בזה משום עלייה בחומה. לפי האם כן המצוה קיימת עכשיו על כל אחד ואחד מישראל מן התורה, כבר הרמב"ן. ולדעת הרמב"ם, לפי מה שפירש דבריו ב"אבני נזר" כבר הבאנו דבריו, שבזמן שיותן רשות לכולם לעלות ודאי תהיה זו המצוה על כולם לעלות לשם. והרי במובן זה הגיעה השעה והרשות נתונה לכל ישראל לעלות, אם כן הרי חזרה אלינו המצוה במלואה.

וכן נראה לפי שיטת ה"מגילת אסתר" שבזמן הגלות בטלה מצות ישיבת ארץ-ישראל, והזכיר בלשונו "שאר מצוה זו נוהגת עד עת בוא המשיח", מכל מקום לפי קוטב סברתו שנתבארה לעיל (סימן ד, ד) שעיקר המצוה של כיבוש לישיבה היא ישיבה ללא עול זרים, מעתה שיבתנו כיום הזה שהיא ללא שעבוד הגויים, מחזירה אלינו את מצוה זו במלואה. וכן מוכח מלשונו שכתב שם, ומה שכתב הרמב"ן כי כיבוש הארץ היא מלחמת מצוה, זו כאשר לא נהיה משועבדים לאומות", הרי שתלה הכל בשחרור מעול שעבוד הגויים.

ולפי "פאת השולחן" שמצות ישיבת ארץ-ישראל לדעת הרמב"ם היא מדרבנן בכל הזמנים, מדרבנן על כל פנים ישנה עכשיו המצוה במלואה. מה שאין כן בזמן שלא חזרה העליה על-ידי המלכות או שהותרה בהגבלה, שאז לא היתה המצוה יכולה להתקיים מחמת אונס וכו"ל. ואף שלדעה זו היא מצוה דרבנן, מכל מקום הרי אמרו עליה ששקולה ככל המצוות, וודאי שראוי לכל אדם מישראל להשתדל לקיימה. וכן הדבר לפי מה שצדדנו לפרש בדעת הרמב"ם שהחיוב הוא מן התורה מצד המצוה להכיר בטובת ה' עלינו בהתחלת הארץ, אם אמנם היו פטורים מזה בזמן שהמלכות עשתה קשיים, עכשיו

הצפיה לישועה

הצפיה לישועה איננה רק על העתיד, אלא גם בהווה - לצפות לכל שעה שאפשר שתופיע בה הגאולה. ומבלעדי זה, אין בכוח השעה ההיא שתהא מקרבת את הגאולה. ומפני זה, הקץ האחרון נעלם זמנו, למען יצפו ויחכו לו בכל שעה ושעה. ומכאן הרעה של מחשבי-קיצים, שדוחים את הצפיה עד הזמן ההוא שתושבים עליו, וכל אלו שחשבו את הקץ חשבו על ה"בְּעֵתָהּ" ולא על ה"אחֲשֵׁינָהּ". ויש שאם הזמן ההוא באמת מסוגל לגאולה, נדרש לו ביותר להגביר הצפיה עליו, שמבלעדי צפיה אי אפשר שהגאולה תתגלה בו.

לזאת, גם זה בכלל הצפיה לישועה: להכיר ולהאמין כי ראויים המה ישראל להגאל בכל שעה ושעה, ושאלו אם רבים הם הליקוים בו מצד החוץ - טחור ונקי הוא מצד הפנים, כדברי התיקוני-זוהר "מאן חמרא דמלכא משיחא, דרא דמלכא משיחא, דאיהו ביש מלכר וטב מלגיו", שאם לא מכירים בזה, אי-אפשר לצפות לגאולה באותה שעה.

לכן יש להעמיק בקדושות-של-ישראל ועומק-זכותם, שהם ראויים תמיד לגאולה, ואם עברה השעה ולא נגאלו, אין זה אלא מכבשי דרומנא, ואין לך רשות לחזרה בזה.

קדושתן של ישראל מצד הכלל שלהם לא נפגמה מעולם, והיא בויקוק טהרתה כמאז ומעולם. כל החטאים והעוונות, הם אן מצד הפרט ולא מצד הכלל. ואפילו אם מוצאים כלל שלם שכולם נסוגו אחור - אין זה מצד הכלל, אלא שבחזמנות נחבוננו הרבה פרטים יחד. אבל כלל הקודש של כנסת ישראל בהמובן האמיתי של מושג הכלל של ישראל - אשר רק הקדושים שבארץ היותר-נשגבים יכולים לעמוד על גובה הקודש העליון של המושג הזה - מעולם לא חטא, ומעולם לא נפגם במאומה, ועל זה נאמר: "גמלתו טוב ולא רע כל ימי חייה".

רק כשנחלשה ההתקשרות בהכלל במובנו האמיתי, אז נכשלו בחטאים ועוונות, וסרו מאחרי ד' ותורתו. ואמנם כשמגיע תור התגלות צעדי הגאולה, ראשית הנשובה היא: לשוב ולהקיץ מחדש את מושגי הכלל העלם של ישראל, ולהתנצל לאט לאט מהפרטיות, שממילא עפ"י זה כל החטאים והעוונות, הזדונות והשגגות, יחדלו כליל ולא יחיו עוד.

וזהו התוכן הטחור שבהתעוררות הכלליות המתעוררת עתה בכ"כ תוקף, לפי שהשורש הנשגב הזה של רגשת-התשובה, נחדר עמוק עמוק בלבונתיהם של ישראל, שמשקוקים להתקרב אל כללם, לחפץ שיחיה כלל ישראל, מלכות ישראל, מדינת ישראל, וכיוצא.

וצדיקי-הזוהר קדושי-ישראל, צריכים להמשיך את הפנימיות שבהכלל, תקופות-קדושות ואור-החיים, למעלה למשכיל, להרחיבו בכל מרחבי החיים ולהפליטו בכל הגוי כולו. וזה בא על ידי גילוי הטמיר והנעלם שבכל התעוררות. שמתעוררת בכנסת ישראל, מצד התמסרות אל כלל-ישראל והרמת-קדו, להראות שמצד כלליות אין בהם נפגל ועקש, והתכנסים הנראים מבחוץ אינם אלא מצד הפרטיות, אשר עזנה לא נתמצו מהם.

והגילוי הזה עצמו, הוא אחד מדרכי ההתעוררות הפנימית, של הכלל הטמיר והגבוה שלנו, להכשיר על ידי זה את כל שעה ושעה, שאפשר יהיה לצפות עליה לגאולה-אמת - "עמוסים נשאים, עטרת עמדם, מאשר יקרו בעיניו כבדם".

מין הגרייזי חרלי"פ זצ"ל, לחם אברכים א, פרק טו, ב

"ובכן תן כבוד ה' לעמך"

"ובכן תן כבוד ה' לעמך, תהלה ליראוך ותקוה טובה לדורשיך ופתחון פה למיחלים לך, שמחה לארצך וששון לעירך, וצמיחת קורן לדוד עבדך, ועריכת נר לכן ישי משיחך, במהרה בימינו" - זוהי אחת התפילות הכי נאדרות, שעם ישראל מתפלל מאות בשנים, בימים הקדושים הנוראים, בראש השנה וביום הכיפורים. בראש ובראשונה עם ישראל מתפלל כאן על כבוד, על השבת כבוד האומה, שגלה ממנה, שנפחד לחרפה ללע ולקלס בעמים, כאילו את כל הגזירות, הגלויות והשמדות יכול הוא לסבול, אבל לסבול חילולו של כבוד ישראל - זה למעלה מכוחו.

כבוד ישראל - כבוד שמים הוא, כבוד השכינה הוא. ואף במקומות שעם ישראל לא סבל מרדיפות, אף בארצות שבהן היה נהנה משיווי זכויות, הרי בתור עם לא היה כלפיו יחס של כבוד. וזהו מה שמדינת ישראל כבר תיקנה: חוזרו לנו כבודנו! היחס כלפיו מצד האומות הוא כבר יחס של כבוד. עוד שונאים אותנו, אבל על כרחם שלא בטובתם מכבדים אותנו, מכבדים את העם אשר התרומם אחרי קרוב אלפיים שנה, משפלת גלותו, ובגבורה ובהקדבה עצמית מופתית, נעור בעור מחרוץ, בסייעתא דשמיא, התקומם מעפר גלותו, והיה לעם עצמאי, על אדמת קדשו ההיסטורית הנפלאה, כלפי עם כזה - אי אפשר שלא להגות כבוד.

"ובכן תן כבוד לעמך" - זהו השלב הראשון של זריחת האור החדש על ציון, שהיא כפי דברי רז"ל זריחה חזרתית, קיימא קיימא. לערנו חסרה עדיין הדגה של "תהלה ליראוך". חלק גדול מהעם, ואולי הרוב, וממושלי ויועצי - בודאי הרוב, עוד לא הגיע להערכה

האמתית של יראי ה' שבקרבו, של היחזות הנאמנה, המאמינה, אבל הבה נתחזקה, הבה נתאחדה, וסוף שתבוא גם ה"תהלה ליראדך", וסוף שתבוא גם ה"תקוה לדורשך", סוף שיבוא גם "פתחון פה למיתלים לך". סוף שאלה המיתלים לגילוי שכניה, ומתפללים להתגלות מלכות שמים ע"י ישראל לעולם כולו, סוף שהם יפתחו את פיהם מהר הקודש מירושלים, וקול ה' יצא לכל העולם ויגיע באזני העמים כולם, להתנער בבת אחת מאמונות שוא ומכפירה, וללכת עם ישראל, כדבר הנביא זכריה: "והחזיקו בכנף איש יחודי לאמור: נלכה עמכם, כי שמענו אלקים עמכם" (זכריה ח, כג).

"שמחה לארצך" - ארץ ישראל ברובה כבר היא שלנו, אבל לשמוח אין עדיין ביכולתה. שכנינו מסביב ושכטי ערב דודניים, שאות שלומם וטובם אנו דורשים בכל לב, ואשר יד של שלום מושטת להם תמיד מאתנו, הומים ורוגשים ויוזמים סיבוב שני, והארץ איככה תשמח! אך השלום ותבוא השמחה לארץ, ולבסוף תנה עינך - ירושלים העתיקה, והנה ירושלים החדשה, תולדותיה כינצא בה, עוד לא הכירו האומות סופית, כי אלו השתים שהן אחת, בירת ישראל הנצחית הנה, אבל סוף שגם זה יבוא, יבוא "ששון לעירך", ותבוא אחרי כן "צמיחת קרן לדוד עבדך ועריכת נר לבן ישי משיחך במהרה בימינו".

הרב יצחק אייזיק הלוי הרצוג ז"ל, הרב הראשי לישראל

"היום הזה נהיית לעם לה' אלקיך"

באלפי שנות גלות ופיזור של עם ישראל, לא חדל מהיות לעם בתורתו נשמת חייו, וצפייתו הבלתי פוסקת לשיבתו לחרותו הלאומית, בארץ נחלת ה' לעמו בחירו.

אולם הווייתו הלאומית היתה מעורפלת ואפילה מאד, בהיותו מפורד ומפוזר בין העמים, משועבד בגופו ומופקר בנפש, לכל העמים אשר קראוהו בשם של גנאי - והיהודי הנודד. ואמנם כן הוא: אין כל עם שלם בצורתו וצבייתו, אלא בהיותו יושב בארצו ובעצמאותו. תדע לך שכן משה רבנו ורוענו הנצחי, אמר להם לישראל בסוף ימי נדודיהם במדבר, ובערב כניסתם לארץ: "היום הזה נהיית לעם לה' אלקיך".

דבר זה ראוי לאמרו ביום זה - הוא יום הכרזת מדינתנו העצמאית מדינת ישראל - "היום הזה נהיית לעם לה' אלקיך", כי ביום הזה התפרקנו מעול שעבד מלכות זרה בארץ ישראל.

הכרזה נועזה זאת, שלא האמינו לה כל מלכי ארץ, עשתה את עם ישראל שבארץ ובתפוצות לעם עצמאי וריבוני בארצו ובכל משטרי

חייו, ונתנה אומץ וגבורה לצבאות ה', הם צבאות ישראל, במלחמת גאולתו. הכרזה זו היא אשר פתחה את שערי הארץ לפני עם ישראל, לעלות מכל פוגרי הגולה אל ארץ נחלת ה', והיא אשר נתנה לעם ישראל את מקומו המכובד בין כל העמים.

יום זה הוא יום טוב לישראל היושב בארצו ובכל תפוצות פוזרו, לדורותינו ולדורות עולם, להודות לה' חסדו, להגיד בקול זמרה וזחלה חלל ותהילה: "זה היום עשה ה' נגילה ושמחה ביה".

ואתם בית ישראל, הגוי כולו, שישו ושמחו ביה אלקינו, וחדות ה' תהיה מעונו לצאת, ומהרה תחזיקה עינינו בתקומת כסא מלכות בית דוד, ובבנין אפיריון ואריאל, בירושלים עיר קדשנו ותפארתנו, ובירת ממלכתנו נוצח.

הרב בן-ציון מאיר חי עוזיאל, הרב הראשי לישראל, ראשון לציון

"שעה מלאה סיד-עו-למים"

אין לנו לגור פן יהינו אחינו החופשיים, בהיות רסן הממשלה בידם, לחשטר עלינו כאוות נפשם. יען כי לבד שאין מעצור לה, לתופשי החורה, שידם הם תהיה על העליונה, לבד שסוף האמת שהיא הנורה - לצאת, הנה כבר הוכיחו חז"ל "בהדי כבשי דרחמנא למה לך, מאי דמפקדת אבני לך למיעבד ומאי דניחא קמי קביה לעבד" (ברכות י, א). אל לנו לאבד בידים שעה מלאה סיד עולמים כון, אם את רבן של כל העבאיים קנס הקביה באמרו לו "כשרצית - לא רצית, עשית כשאתה רוצה - איני רוצה..." על אחת כמה וכמה שכל עצמותינו, אנחנו יתמי דיתמי, תרעונה מקנס אשר כזה.

נלך נא לבטח דרכנו באמונה שלמה, כי קו האור החודר בשעה זו אלינו, דרך הערפל, יהיה לאור עולם.

הרב יהודה ליב צירלסון הי"ד, "תורה ומלכה", ירושלים תשכ"א

לפני שמונה שנים, בעצם ליל-בלהות מלא וזועות-מיידאגן, טרבליוקה ובוכטולד, בליל של תאי-גז וכבשנים; בליל של הסתר-פנים מוחלט, בליל שלטון שטן-הספקות והשמצה, אשר רצה לסחוב את הרעיה מביתה לכנסייה הנוצרית, בליל חיפושים בלי-הרף ובקשת הדוד - בליל זה גופו צץ ועלה הדוד, האל המסתתר בשפיר חביון הופיע פתאום והתחיל לדפוק בפתח אהלה של הרעיה הסחופה והדויה, שהתהפכה על משכבה מתוך פרפורים וייסורי-גיהנום. עקב ההכאות והדפיקות בפתח הרעיה, עטופת-אבל, נולדה מדינת ישראל!

בסוד היחיד והיחיד, קול דודי דופק, עמי 354

רמזי היום

בסוף החמשת אלפים ושבוע מאות שנה לבריאת העולם, בקירוב, אם מעט קודם או מעט אחר כך, יבוא קיצנו בעזרת ד', למען יוכלו לשבת בני ישראל בטח על אדמתם, בשלש מאות שנה מהאלף השני, למען יתראה לעין כל היות האמת אמת, ויהנו בגוף ובנפש מן העולם הזה, תחת אשר נענשנו בעול גלות האומות בגוף ונפש.

פירוש חמש מגילות לרחב דון יוסף ב"ר דוד אבן יהיאל מגולי ספרד,
דף קו, א, בלוגיא, שנת רפ"ח

אדם - אדם, דוד, משיח. מאדם עד דוד - 2854 שנה. מדוד עד תשי"ח - 2854 שנה.

ר' יוסף קרול שירת ישראל, לונדון

"בשנת היובל הזאת תשבו (=תשי"ח) איש אל אחוזתו"

^אכל שעה מ"א שנים ושמונה חודשים לפי ספרא דצניעותא ושם התורה ז': השעה הראשונה כי סנחדין (לא): טעות הדפוס וצ"ל לח). ויש להוסיף ביאור, חלוקה זו של י"ב שעות של חמש מאות שנה. יש לזה מקור בפדר"א פמ"ח: רבי יצאי אומר כי שעה אחת מיומן של הקב"ה פ"ג שנה ושלש שנה. והפירוש, כי אלף שנים בעיניך כיום אחד. אם נחלק יום זה לייב חלקים עולה כחשבון הנ"ל, ואם נחלק רק חמש מאות שנה עולה בערך מ"א שעות ושמונה חודשים ובגמי סנחדין לח: חילקו יום שנברא בו אדה"ר לייב שעות. שעה חמישית עמד על רגליו ששית קרא שמות. ויש גירסאות ששית העמידו על רגליו ושביעית זרק בו נשמה, ולפי חשבון הנ"ל סוף שעה חמישית הוא שנת תשי"ח קום המדינה, ושנת תשי"ח היא סוף שעה ששית לפי חשבון הנ"ל. וראה בפס"ר פמ"ח דף קפז ובתו"ש ח"א אות תשלח, כל שינויי הגירסאות במאמר זה ועיי' תו"ש פ"ב אות כה-מח. ובמח"י בב"ר עמ' 168.

ולפי מרמזים שעות שבתקופת אתחלתא דגאולה לשעות יומיו של אדה"ר. ועיי' בביאורים והערות לקול התור (דף תסה) אות ז'-כא.

התקופה הגדולה השלמות והוספות עמי תקני

^בבקול התור פרק א אות ט: שאלתי את פי רבנו אם יהיה האפשרות במציאות הגשמית להעביר את כל ישראל בפעם אחת לארץ-ישראל,

כיצד לעשות הרי יעמדו לפניו שאלות רבות וקשות בנוגע לסידור הישוב. אחרי עיון רב בשאלה זו ענה לנו רבנו. אם יהיה אפשר להעביר לארץ ישראל ששים רבוא בפעם אחת צריכים לעשות זה מיד כי מספר זה של ששים רבוא כח גדול ושלם להכריע את הסי"מ בשערי ירושלים, ואז תשתלם מיד הגאולה השלמה בעוניי שמיא בדרך נסית. ועפ"י חז"ל (שבת פח.) בפסוק זה נכלל המספר ששים רבוא.

והנה בשנת תשי"ח כשנאספו בארץ יותר מששים רבוא יהודים זכינו לקום המדינה. ובשנת תשי"ז כשנאספו בארץ יותר מששים רבוא גברים בני עשרים ומעלה, זכינו להנסיג של ששת ימי המלחמה, ולעיל פ"ג אות ה מדף מא הבאתי גירסא נפלאה בילקוט שמעוני שכן מפורש בגמרא סנהדרין **שכניסתו לארץ בימות המשיח בששים רבוא** כמו יציאתו ממצרים וכמו ששים רבוא יציאתו ממצרים הכוונה לגברים בני עשרים ומעלה כן הכוונה בשיבתם לציון, וכן מן הראיה שהביא מגמי שבת הרי מדבר מששים רבוא גברים למעלה מעשרים.

מבוא ל"קול התור" עמי תמב-תמג

"אמר עולא נקטינן אין אוכלוסא בבבל. תנא אין אוכלוסא פחותא מסי' ריבוא" (ברכות נח). כדי להבין את מושג הכלל ברוב מעלתו צריך

שילוו אליו המכשירים שיעמידו את הכלל בתור אומה שלמה, שאז יוכר ענין החסיבה של האומה, ובעם ד' אלה יגלה רק אז יתרום הכלל בתור גוי גדול וקדוש. המכשירים הם: הארץ והמספר. הארץ תנאיה, נתיאח בתור עם שהוא המובן של אוכלוסא. אבל בבבל, מקום הגלות, בארץ ממשלת זרים, לא נוכל להתייב בתור עם, ולא יקבלו ענייני הכללים תכונה כללית לאומית. ע"כ לא יתראה בהם ההוד והחדר ששופע על הכללות הלאומית, שמתאחדים על ידה כל פרטי האוכלוסא באחדות נפלאה, בחכמת חכם הרזים יתברך. וגם אם יקבצו קבוצינו בארץ ד', צריך עם המקום להיות הריבוי מתאים לענין הלאומי הראוי, שאם יהיה רק קבוץ שיוכל להקרא עליו שם מפלגה או כתה אין זה הוד האוכלוסא, ולא באלה תתגלה לנו חכמת הרזים. ששים רבוא הוא המספר ההכרחי, לפי תכונת עם ד', כאשר עד זה המספר היה העיכוב עד שעמדנו עליו להיות לעם בתחילת היותנו לעם במצאתנו ממצרים. ולהורות ניתן כי לא נחתלפו התנאים הלאומיים במאומה, ע"פ מרוצת הזמן השוטף, כי יסוד לאומיותו תלוי ודבוק הוא בשם ד' אלהי ישראל הנקרא עליו, ודברו קיים לעד. ע"כ אותו המספר שכלל בקרבנו את סכום הדעות והפגות וערכיהם הפרטיים מראש מקדם, מספיק ג"כ לעת כזאת להעמיד בנו את הצביון הכללי, ולא עיזו גם עד כה יחידים לומר שהם בדעתם הפרטית יעמידו לנו גדרים לאומיים, כי היה לא תהיה, עם ישראל גוי מעולם הוא, שכל כלי

יוצר עליו לא יצלת, ילעג למאורסיו החיצוניים והפנימיים. והאוכלוסא שתהיה לא בארץ הגלות כ"א בארץ ישראל, ובמספר הראוי, ששים רבוא, תהיה תחילת צמיחת קרן לבית יעקב, ובה חנו בסוחרים שתהיה נאמנה ע"י רוח ד' אשר עליו, לחקים עדות ביעקב, ותורה לשום בישראל, להיות לעם לפני ד', והקדישו את קדוש יעקב, ואת אלהי ישראל יעריצו.

עולת ראיה א, עמי שפח

ובחזון דניאל נאמר: ויאמר אלי עד ערב בקו אלפים ושלש מאות וצדק קדש (ח, יד).

ועתה צא וחשוב: נבואתו היתה בבבל בתחלת הבית השני, והנה הבית השני עמד ארבע מאות ועשרים שנה, ומחורבנו עד שנת ה'תשי"ח עברו אלף ושמונה מאות ושמונים שנה, והרי הן יחז אלפים ושלש מאות. ונצדק קדש - ישראל שנקראו קדש נצדקו בעמים להחזיר להם את נחלתם, ארץ קדש.

סדור ענף החיים

אייר - בו חוששים הקב"ה מיד עמלק, שנאמר (שמות יז, יג) ויחלוש יחושע את עמלק.

אגדת אסתר ג, ו

הי אייר מותחילה ההכנה לקבלת התורה בשבועות.

ענין פרי חדש וחק-יעקב ושי"ע הגר"י או"ח סי' תכט

לפי סימני ארבע"ש קשורים תאריכים שונים בימי הפסח. א"ת - אי של פסח הוא היום בו חל תשעה באב; ב"ש - ב' של פסח הוא היום בו חל שבועות; ג"ר - ג' של פסח בו חל ראש השנה; ד"ק - ד' של פסח בו חלה קריאת התורה ושמחת תורה; ה"ץ - ה' של פסח בו חל צום-כפור; ו"פ - ו' של פסח בו חל פורים שעבר.

לשביעי של פסח לא היה בן זוג, עד קביעת יום העצמאות בה' אייר שהוא חל תמיד ביום שבו חל שביעי של פסח - ז"ע: שביעי - עצמאות.

ר' רפאל פלטנר

בליל שביעי של פסח עברו ישראל את ים-סוף - שביעי של פסח הוא ראש-השנה למסירות-נפש. כשהודיע משה רבינו ע"ה את מאמר השי"ת "דבר אל בני ישראל ויסעו", מיד קפץ נחשון בן עמינדב לתוך הים בכח של מסירות נפש.

אדמו"ר ביגל "צמח-צדק" זצ"ל, לקוטי-דברים של אדמו"ר מליובאוויטש זי"ל, פסח ה'תשי"ג, עמ' עט

ועיין בתוספתא ברכות פ"ה: מפני מה זכה יהודה למלכות - מפני שקידש שמו של מקום וכו', כשעלו שבטים ועמדו על הים וכו' קפץ שבטו של יהודה וירד בתחלה וכו'. היתה יהודה לקדשן, קדש שמו על הים, לפיכך ישראל ממלכותו.

יום העצמאות חל תמיד ביום שחל בו ט"ו באב.

ט"ו באב - יום שבו חזר הדיבור למשה (תענית ל, ב) ונאמר לו: היום הזה אהל תת פחדך ויראתך על פני העמים תחת כל השמים, אשר ישמעון שמעך ורגזו וחלו מפניך (דברים ב, כה).

אמרו חז"ל: "לא היו ימים טובים לישראל כט"ו באב ויום הכפורים" (תענית כו, ב ושם ל, ב) - יום חזרת הדיבור למשה נקבע כיום שמחה לדורות, שמחת העם על בשורת כיבוש הארץ כדבר ד' ביד משה עבדו. בעומק השמחה של ט"ו באב היתה גם תשובת-המשקל לחטא-המרגלים ולבכיה-של-חנם בתשעה באב, שאלמלי זכינו היה הוא נקבע כיום שמחה לדורות. וכיון שהחטא הקודם היה בחוסר אמונה תבליטו עכשיו את אמונתם בשמחתם הגדולה על דברי ד' למשה "קומו סעו ועברו".

ומכאן גם להשוואה עם יום הכפורים, יום זה שבו ניתנו לוחות האחרונות, היה יום-סליחה על מעשה העגל, וט"ו באב שבו כלו מתי-מדבר וחזר הדבור למשה, היה יום-סליחה על חטא-המרגלים.

מדברי חכמינו ז"ל

אמר רב הונא: מציתו מן התורה ומן הנביאים ומן הכתובים, שצריך אדם ליתן שבת וחודיה על מעשה הנס, דכתיב למען תספר באזני בן וגו'.

מדרש הגדול, פרשת בא

ויאמרו לאמור - נהיה אומרים לבנינו ובניהם לבניהם שיהיו אומרים שירה לפניך כשירה הזאת בשעה שתעשה להם נסים.

שמות רבה פכ"ג; ועיין ירושלמי, סוטה פה, ה"ד

כוונת דא חובה איהי על ברנש וכי לפרסומי ניסא בכל אינון נסין דעבד.

זוהר שמות, מא, א

אלמלי אמרנו שירה על כל נס ונס שעשה לנו הקב"ה - לא גלינו מארצנו, אלא היה מוסיף לנו כבוד על כבודו וגדולה על גדולתו.

אגדתא דבני משה, בית המדרש, חדר ששי, עמ' 51

ברוך ד' יום יום (תהלים סח, ב) - וכי ביום מברכין אותו ובלילה אין מברכין אותו, אלא בא לומר לך, בכל יום ויום תן לו מעין ברכותיו.

סוכה מו, א

נְשִׁיחָה נִדְרָה לָךְ

וְנִסְפָּר תְּהִלָּתְךָ

וְדִין עֲלֵינוּ לְהִלָּלְךָ

עָלֵי תְּשׁוּעָתְךָ

דָּבָר זֶה פְּתוּב

בְּסֵפֶר תְּהִלָּתְךָ

לְיוֹם הַנִּשְׁמָעָה

עַל עֲמִידַת בְּרִיתְךָ

רבנו גרשום מאור הגולה ז"ל

דעת קדושים

אסרו חג בעבותים עד קרנות המזבח - פירוש: ראוי להודות ולהלל ביום זה שעשה לנו נסים ולעבוד לפניו. ואמר דרך משל, שיש לאסור החג בעבותים עד קרנות המזבח, רוצה לומר, שיש להגדיל יום זה שעשה לנו נסים ולקדש אותו, עד שיהיה נאסר [נקשר] החג במזבח שהוא קדוש.

מהר"ל מפראג, בורות ה', פרק סד

דע כי כל מקום שמתחברות כנסיות לשם שמים, מתקיימת הכנסיה למעלה כמו שעשוה למטה.

ר' משה חיים לוצטו ז"ל, אדיר במרחם עמ' י

ולמען תספר באזני בן - כשהקב"ה ברחמיו עושה נס לישראל פעם אחת ונוקם להם מאויביהם, אז נתעוררו הורחמים ומועיל אפילו לעתיד בכל דור - וזהו ולמען תספר וגו' וכשתספרו זאת תעוררו אותם הורחמים.

אדמו"ר ר' אלימלך ז"ל מליזנסק, נועם אלימלך פרשת בא

53

כל דבר טובה העשה לישראל, מהצלה וישועה, הכל במשפט מצד איזה זכות שנתעורר באותו זמן. וכאשר אותו זכות נקבע קדושתו בישראל בכל הדורות, אז גם קדושת אותו הזמן קבוע וקיים לדורות, להיות מתעורר כח אותו זכות ואותה ישועה פרטית בכל שנה ושנה.

ר' צדוק הכהן זצ"ל מלובלין, רסיסי-לילה אות נב

מכאן הארץ זמירות שמענו - גנאי הוא לחזקיה וסיעתו שלא אמרו שירה עד שפתחה הארץ ואמרה שירה (סנהדרין צח, א) - חזקיה היה צדיק גמור ועיקר מחשבתו רק בענין תורה ועבודת השם - אבל רצון השם היה שאף על פי שזוהו בדאי דרך מקודש, אבל ישוב ארץ ישראל הוא בעצמו דבר קדוש ונשגב, והצלחת ישראל בארץ ישראל גורמת טובה גדולה לכל העולם, להכיר לכל באי-עולם גדולתו יתברך והשגחתו, שידבקו הכל בעבודתו, וזאת היא תכלית ביאת המשיח - והנה חזקיה כיון שראה שעיקר הנס היה לתועלת כבוד עמ-ד' ועשרם, לא התעורר לומר עליו שירה, כי עניני העולם הזה לא היו חשובים כל כך לחזקיה, שחשב שהם מעיקים לעניני העולם הבא והקדושה

מצות השם

שנצטוו לרשת הארץ אשר נתן האל יתעלה לאבותינו לאברהם ליצחק וליעקב, ולא נזכרה ביד זולתנו מן האומות או לשממה, והוא אמרו להם (במדבר לג, ג) והורשתם את הארץ וישבתם בה כי לכם נתתי את הארץ לרשת אותה והתחלתם את הארץ וגוי. ופרט אותה להם במצוה הזו כולה בגבוליה ומצריה, כמו שאמר (דברים א, ז) ובאו הן האמורי ואל כל שכנו בערבה בהר ובישפלה ובנגב ובחוף הים ארץ הכנעני והלבנון עד הנהר הגדול נהר פרת, שלא יניחו ממנה מקום. והראיה שזו מצוה, אמרו יתעלה בענין המרגלים (דברים א, כא) עלה רש כאשר דבר ד' אלקי אבותיך אל תירא ואל תחת, ואמרו עוד (דברים ט, כג) ובשלוח לא אבו לעלות במאמר הזה כתוב (שם) ותמרו את פי ד' [ולא האמתם לו ולא שמעתם בקול], וכן לא שמעתם, הוראה שהיא מצוה, לא יעוד והבטחה. וזו היא שחכמים קוראים אותה מלחמת מצוה, וכן אמרו בגמרא (סוטה מד, ב) אמר רבא מלחמת יחושע לכבוש דברי הכל חובה, מלחמת דוד להרוחה דברי הכל רשות. ולשון ספרי (דברים יז, יד) וירשתה וישבת בה, בוכות [בשכר] שתירש תשב.

ואל תשתבש ותאמר כי המצוה הזאת היא המצוה במלחמת שבעה עממין שנצטוו לאבדם שנאמר החרם תחרימם, אין הדבר כן, שאנו נצטוו להרוג האומות ההם בהלחמם עמנו ואם רצו להשלים נשלים ונזנבם בתנאים ידועים, אבל הארץ לא נתיח אותה בידם ולא ביד זולתם מן האומות בדור מן הדורות.

וכן אם ברחו האומות ההם מפנינו והלכו להם, כמאמרם (דברים רבה, פרשת שופטים) הגרגשי פנה והלך לו ונתן להם הקב"ה ארץ טובה כארצם, זו אפריקא, נצטוו אנחנו לבוא בארץ ולכבוש הערים ולהושיב בה שבטנו. וכן אחרי הכריתנו העמים אם רצו שבטנו לעזבה ולכבוש להם ארץ שער או ארץ אשור וזולתם מן המקומות אינם רשאים, שנצטוו בכיבושה ובישיבתה, ומאמרם מלחמת יחושע לכבוש תבין כי המצוה הזו היא הכיבוש.

וכן אמרו בספרי (דברים יא, כד) כל המקום אשר תדרוך כף רגלכם בו לכם יהיה, אמר להם כל המקומות שתכבוש חוץ מן המקומות האלו הרי הם שלכם, או [אינו אלא] רשות בידם לכבוש חוץ עד שלא יכבוש ארץ ישראל, תלמוד לומר (דברים יא, כג) וירשתם גוים גדולים ועצומים מכם ואחר כך כל המקום אשר וגוי [שלא תהא ארץ ישראל מטמאה בגלוליהם ואתם חוזרים ומכבישים חוץ, אלא משתכבשו ארץ ישראל תהיו רשאים לכבוש חוץ]. ואמרו (שם) ואם תאמר מפני מה

האמות, אבל מעלת משיח היא, שכל עניני העולם הזה יעלה אותם להשתמש בקדושה. ---

והנה באמת שבח גדול הוא וצבי לצדיק, שהגיע למעלה רמה כזאת, עד שלא נתעורר לומר שירה על הצלחה זמנית, מכל מקום בערך חזקיה וסיעתו, שהיה ראוי להיות משיח, הוא גנאי. יעד שפתחה הארץ ואמרה שירה" - כי מצד קדושת הארץ וכבודה וברכת ד' עליה עם רוב קדושתה, זה גרם להכיר לכל ישראלי לימר שירה על הצלחה גופנית של עם-ד' בארץ ישראל.

מזן הגראייה קוק זצ"ל, חבש פאר, הוצאה שניה, עמ' כד, ב

כיבש דוד ארם נהרים וארם צובה ואין מצוות נוהגות שם, אמרו דוד עשה שלא כתורה, התורה אמרה משתכבש ארץ ישראל ותהי רשאים לכבוש חו"ל, והוא לא עשה כן [אלא חזר וכיבש ארם נהרים וארם צובה, ואת היבוסי שהיה סמוך לירושלים לא הוריש. אמר לו הקב"ה סמוך לפלטיקין שלך לא הורשת הארץ אתה חוזר ומכבש ארם נהרים וארם צובה], הרי נצטוו בכיבוש בכל הדורות.

ואומר אני כי המצוה שחכמים מפליגים בה והוא דירת ארץ ישראל עד שאמרו (כתובות קי, ב) כל היוצא ממנה ודר בחוצה לארץ יהא בעיניך כעובד עבודה זרה, שנאמר (שמואל א, כן, יט) כי גרשוני היום מהסתפח בחלת ד' לאמור לך עבד אלהים אחרים, וזולת זה הפלגות גדולות שאמרו בה, הכל הוא ממצות עשה, הוא שנצטוו לרשת הארץ לשבת בה, אם כן היא מצות עשה לדורות, מתחייב כל אחד ממה ואפילו בזמן גלות, כידוע בתלמוד במקומות הרבה.

ולשון ספרי (דברים יג, כט) מעשה ברבי יהודה בן בתירא ורבי מתיא בן חרש ורבי חנניא בן אחי רבי יהושע ורבי נתן שהיו יוצאין חוצה לארץ, והגיעו לפלטיא, וזכרו את ארץ ישראל וזקפו את עיניהם, ולכו דמעוניהם וקרעו בגדיהם, וקראו המקרא הזה וירשתה וישבת בה ושמרת לעשות [וירשתם אותם וישבת בארצם, וחזרו ובאו למקומם] ואמרו ושיבת ארץ ישראל שקולה כנגד כל המצוות [שבותרת].

רמב"ן ז"ל, ספר המצות, השגות למצוות עשה, מצוה ד

ומה שאמר הרמב"ן, שהחכמים אמרו כי כיבוש הארץ היא מלחמת מצוה - זהו כאשר לא נהיה משועבדים לאומות.

מהר"י די ליאון ז"ל, מגלת אסתר, שם

מצות ישיבת ארץ ישראל נראה לי כהמגלת אסתר בספר המצוות --- וגם אין נקרא ישוב אלא בישיבה בשלום --- והיינו שהם אדוני הארץ --- בשלום ובמשלה שזה נקרא ישיבה.

הגאון רבי צדוק הכהן ז"ל מלובלין, דברי סופרים, אות יד

גם לפי דעת הרמב"ן שחשב זאת למצות עשה, מכל מקום בעיקר המצוה אינה אלא הירושה והישיבה כאדם העושה בתוך שלו, לכבוש אי"י שתהיה תחת ירושתינו.

הגאון ר' יהושע ז"ל מקוטנא, שו"ת ישועות מלכו, יו"ד סי' סו ועין שו"ת אבני נזר, יו"ד סי' תנז, סי' ק"ה.

*אין ספק שהדירה בא"י היא מצוה גדולה בכל זמן... וא"י, הרמב"ן ז"ל, מנה אותה מכלל מצוות עשה... אמנם מצוה זו אינה מצוה כוללת לכל ישראל בגלות החל הזה. אבל היא נמנעת כלל, כשז"ל בגמ' כתובות פרק האחרון, שהיא מכלל שבועות שהשביע הקב"ה את ישראל, שלא ימהרו את הקץ ושלא יעלו בחומה... אמנם מצוה היא על כל יחיד לעלות לדור שם.

שו"ת הרשב"ש סי' ב

*השניני שחל עם חקמת המדינה במתן הדרשות עיי' האו"ם להקמת מדינה עצמאית לישראל, ובעקבותיה ההכרזה על הקמת מדינת ישראל ביום ה' באייר תשי"ח, שיחד עם זה הוכרז על פתיחת שערי העליה של יהודים לארץ ישראל ללא שום הגבלה, פקד תוקפה של השבועה שלא לעלות בחומה, שהינה כרוכה ביז חוקה, כלומר במלחמה, וכפי שהעלה האבני נזר בפשיטות.

לפי זה חזר בכל תוקף החיוב בתור מצוות עשה על כלל ישראל לעלות לא"י, ולקיים הכיבוש בכל מקום אפשרי. וזה גם לשיטת שנקטו עפ"י דרכו של האבני נזר שטרם שניתנה רשות זו אין מצוות עשה גם על יחידים; וכל שכן לשיטת הרמב"ן, וכפי שהסביר דבריו הרשב"ש, שחובת היחיד לא פקעה מעולם - עם הקמת המדינה חזרה חובתם של כלל ישראל לעלות בכל התוקף, ותורת כיבוש עלה, כמפורש ברמב"ן.

הגרי"ש ישראל, תחומין כרך י עמ' 50

נס להחניסם

חנוכה ופורים הם הארות מן הרגלים. רק שלש הרגלים המפורשים בתורה, הם תורה שבכתב. ויש עוד זה גם כן רגלים מתורה שבעל פה. והם אורות המקבלים, כדמיון אור הלבנה שהיא מקבלת אורה מן החמה כידוע, כן על ידי כוחם של בני ישראל בקבלת היום טוב כראוי, נשאר מכל יום טוב רשימה בכנסת ישראל, ובכח זה הוציאה כנגדן רגלים אחרים - חנוכה הארה מסוכות, פורים - מחוג השבועות [קבלת התורה מרצון - חזר קבלה בימי אחשוורוש, (שבת דף פח, א)] ומחוג הפסח מקיים אנו להיות עוד, כמו שנאמר (מזכר ז, טו) כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות.

שפת אמת לחנוכה, תרמ"א

תכלית הנסים שעשה עמנו הבורא יתברך, הוא כדי לרומם את נפשותינו, ללמוד לגבור גם גד הטבע, כמו שהוא מנהיג אותנו למעלה מהטבע, וזהו פירוש "קבעום ועשאוים ימים טובים בהלל והודאיה" (שבת כא, ב), שבני ישראל נמשכו אז אחר הנס והרימו את הזמן, וזהו העדות שבני ישראל ראויו לקבל הנסים, דאיתא (ברכות נח, א) לא עבד רחמנא ניסא לשיקרא, וכל נס צריך להיות קיים לעד. ולכן בני ישראל מיוחדין להנסים, שנשאת אצלם הארת הנס לעולם.

שפת אמת לחנוכה, תרמ"א

נתת ליראיד נס להתנוסס מפני קושט סלה - פירוש: הקב"ה עושה נסים לבני ישראל כדי להגביה אותם, להוציאם מהטבע. וכשם שעל ידי הנס הקב"ה משנה הטבע בעבורנו, כן צריך האדם לעורר נפשו לצאת מהטבע, וזהו להתנוסס. ואז, כשנעשה כן בכלל ישראל, נשאר מזה הנס לדורות, שיש נס במקרה ויש נס קבוע השייך לנפשות ישראל. וזה הסימן, על ידי שנתרוממו נפשות בני ישראל למסור נפשם בעבור האמת, וזהו להתנוסס מפני קושט, אז הוא סלה, שנשאר הנס קבוע לעולם.

שפת אמת, פרישת וישב

נראה כי נס דפורים היה הכנה לבית שני, כי היה צריך להיות כח ועוז לבני ישראל, ועל ידי הנס נגבה לבם ויכלו לחזור לבית המקדש. וכן אפשר שיהיה לעתיד נס כזה קודם הנאולה, כמו שאמרו חז"ל מעמיד עליהם מלך כהמן כו', שנס זה הכנה לנאולה.

שפת אמת, לפורים

הליכות היום

א. יום העצמאות - ראוי לעשותו יום שמחה מערב עד ערב. מנהג נאה להפסיק המלאכה לפני שקיעת החמה, לנעול בתי העסק, לרחוץ וללבוש בגדי יום טוב לכבוד היום.

ב. לעולם אל יעשה אדם שום מלאכה שיש בה מאמץ או טרחה ביום-העצמאות, אלא אם כן היתה מלאכת דבר האבד או צורך רבים או צורך-היום עצמו, ויכוון מתשובתו ביום ההוא להודות ולהלל לה' על נפלאותיו ונוראותיו ולגיל ולשמוח בישועתו.

ג. חל ה' באייר להיות ביום י' או בשבת, עושין את יום העצמאות ביום ה' שלפניו.

ד. אין מכריזין על תעניות בה"ב - שנהגו בקהלות רבות לקבוע אחרי פסח ואחרי סוכות - עד שיעבור יום העצמאות.

ה. ראוי להלך ביום זה ארבע אמות חדשות בארץ ישראל. ויש נוהגין לצאת ביום זה מחוץ למקום ולראות את השכונות החדשות, הישובים החדשים והבניינים שנוספו, לקיים מה שנאמר: (תהלים מח, יג) "סובו ציון והקיפוה ספרו מגדליה וגו'".

ו. כיון שיום העצמאות חל תמיד ביום שחל בו שביעי של פסח, על כן נוהגין לומר בו "זא ישיר" פסוק פסוק ובסעודת הלילה מוזמרים משירי קריעת ים סוף כגון המעביר בני וגו' ובסעודת היום מוזמרים גאולה לרבי יהודה הלוי - יום ליבשה נהפכו מצולים וכו'.

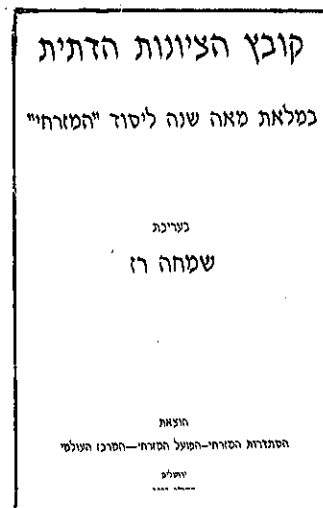
ז. נוהגים ללמוד ביום זה ענייני קדושת הארץ וקדושת המקדש - שיבנה במהרה בימינו - ויש קובעים מדרש במצוות התלויות בארץ ומזריזים בני ביתם לדעת יפה סדר הפרשת תרומות ומעשרות, וכן עוסקים ברמב"ם הלכות מלכים ומלחמותיהם.

ח. ויום זה שהוא הראשון לשלשים יום שלפני חג השבועות, מתחילין לשאול ולדרוש בו בענייני הרגל, מתן תורה ובבורים וכו', ונאמר (תהלים קה, מג) ויוציא עמו בששון ברנה את בחיריו וגו' בעבור ישמרו חוקיו ותורותיו יצורו הללויה.

ט. וחכמים דורשים בענייני של יום ומחזקים תעם במעוז התורה והמצוות, למען יכירו בעלי-הנס בניסם ולא יאמרו ידינו רמה, וידעו כי פועל ד' הוא ומעשה ידיו, כי פדה ד' את יעקב וגאלו מיד חזק ממנו.

י. וראוי לחלק צדקה לעניים ביום זה ולקרב הגאולה השלמה, דתניא ר"א אומר גדולה צדקה שמקרבת את הגאולה שנאמר (ישעיה נ, א) כה אמר ד' שמורו משפט ועשו צדקה כי קרובה ישועתי לבוא וצדקתי להגלות (בבא בתרא ו, א). "ואין כסא ישראל מתכונן ודת האמת עומדת אלא בצדקה שנאמר (ישעיה נד, יד) בצדקה תכונני. ואין ישראל נגאלין [ובגמי שבת קלט, א, הגרסה: ירושלים נפדיה] אלא בצדקה שנאמר (ישעיה א, כז) ציון במשפט תפדה ושביה בצדקה".

רמב"ם הלכות מתנות עניים פרק י הלכה א

חיוב ההודאה ביום העצמאות

הרב אברהם כהנא שפירא

א. חיוב הכרת הטובה

חיוב מן התורה להודות לקדוש ברוך הוא על כל טובה וטובה שהוא נותן לנו. המקור לחיוב זה הוא בפרשת מקרא ביכורים:

ובאת אל הכהן אשר יהיה בימים ההם, ואמרת אליו, הגדתי היום לה' אלהיך כי באתי אל הארץ אשר נשבע ה' לאבותינו לתת לנו... וענית ואמרת לפני ה' אלהיך, ארמי אבד אבי, וירד מצרימה ויגר שם במתי מעט, ויהי שם לגוי גדול עצום ורב, וירעו אתנו המצרים ויענונו, ויתנו עלינו עבדה קשה, ונצעק אל ה' אלהי אבותינו, וישמע ה' את קלנו, וירא את ענינו ואת עמלנו ואת לחצנו, ויוצאנו ה' ממצרים ביד חזקה ובזרע נטויה ובמרא גדל ובאתות ובמפתים, ויבאנו אל המקום הזה, ויתן לנו את הארץ הזאת, ארץ זבת חלב ודבש וגו' (דברים כו, ג-ט).

זהו המקור לחיוב הכרת הטובה, כפי שכותב רש"י (שם): "ואמרת אליו" — שאינך כפוי טובה, ויסוד דבריו הוא ב"ספרי" (פסקה רצט).

האלשיך (דברים כו, א) מבאר, כי טעם המצוה הוא:

שנחזיק לו ית' טובה, ונכיר כי הוא אדון הכל, והוא הטוב והמטיב לנו תמיד, ונברך ונהלל לו ית'... ועל כן צוה ית' עשות את כל הכבוד האמור במשנה, למען יודו כי אינם כפוי טובה... כי הלא כל העולם אשר ברא בעבור האדם, לא היה כ"א למען יחזיק לו טובה ויהללנו, ולא יהי' כפוי טובה, ובוה תלוי קיום כל התורה... כי עיקר כונתו ית' להרחיקנו ממדות כפוי טובה, ולהביאנו אל גדר החזיק טובה כראוי, כי הוא גדר גדול ועיקר גדול בכל ענייני ועיקרי הדת, כי בו תלוי כל עבודת אלהים.

והסמ"ק (במצוה קמ"ד) אף מוסיף ומחדש, שההודאה וההלל לקדוש ברוך הוא על מעשיו היא מצוות עשה¹.

בסיום מזמור קו בתהלים, המזמור הקודם למזמור הנאמר ביום העצמאות, אנו מתפללים: "הושיענו ה' אלהינו וקבצנו מן הגוים, להודות לשם קדשך להשתבח בתהלתך" (ותהלים קו, מז). אנו מבקשים מריבוננו של עולם שיושיענו, ומסייפים ואומרים שלא נהיה כפויי טובה, אלא נודה לו על כך. והכרת הטובה עצמה גורמת לקיום הישועה ולחיאוקה לנו ולכל ישראל. זהו ערכה הדב של הכרת הטובה. לכאורה ניתן היה להשוב שהבעת התודה, אינה אלא דיבור בעלמא, אבל יש לדעת, כי דרכם ורוחם של דברי אמת, שהם מתפשטים בעולם בדרך רוחנית כל שהיא. הגמרא בברכות ודף נד ע"א אומרת, ש"כל חותמי ברכות שבמקדש היו אומרים 'עד העולם', משקלקלו הצדוקים ואמרו אין עולם אלא אחד, הנהינו שיהיו אומרים 'מן העולם ועד העולם'" (ולכאורה אין זה מובן, כיצד יכולה הברכה שבמקדש להוציא מליבם של הצדוקים? הרי הצדוקים אינם נמצאים שם, ואינם שומעים אותה כלל. אלא מכאן אנו שומעים, שלדיבור שנאמר במקדש יש כוח, והוא מתפשט בחוץ, ופועל להוציא מליבם של הצדוקים. דיבורים של קדושה, שנאמרים במקום קדוש, אינם אובדים, אלא יש להם כוח לפעול. וכך גם לגבי הכרת הטובה לריבוננו של עולם – זהו כוח של דיבור שפועל.

מכאן נובע גם החיוב של התפילה בציבור. הרמב"ן כותב (בפירושו לשמות יג, טז):

אין אל עליון חפץ בתחתונים מלבד שידע האדם ויודה לאלהיו שבראו וכוונת רוממות הקול בתפילות, וכוונת בתי הכנסיות, וזכות תפילת הרבים, זהו שהיה לבני אדם מקום יתקבצו ויודו לאל שבראם והמציאם, ויפרסמו זה ויאמרו לפניו ברייתך אנתנו.

יסוד התפילה הוא אפוא בחיוב הכרת הטובה. החיוב של הכרת הטובה וההודאה הוא, שאינני כפוי טובה, ואני מכיר בגוים שהקדוש ברוך הוא עושה, ומברך עליהם. החיוב של הכרת טובה קיים תמיד, אפילו כשמדובר בדברים קטנים. זאת למדים אנו מפרשת ביכורים, שהיו מן הדין, אפילו חיטה אחת חייבת בביכורים: אם לאדם גדלה חיטה אחת, הוא חייב להביא את החיטה הזאת לירושלים בביכורים, ולהגיד את כל הפרשה.

הודאה זאת, של מקרא ביכורים, כלולה גם בסדר ההגדה של פסח. הודאה

¹ ועיינו גם בדברי רבנו זונה, "שערי תשובה", חלק ג, אות יז.

זו היא חלק ממצוות סיפור יציאת מצרים, שהיא מצוה מדאורייתא, לספר וללמוד את חסדי ה' המתגלים בגאולתנו. לכן בחגה של פסח דורשים התנאים את חסדי ה' באופנים שונים. יש חיוב של הכרת טובה על חסדי ה' בכל המהלך כולו. אמנם אנו מתחילים בגנות, ואומרים "מתחילה עובדי עבודה זרה היו אבותינו", ו"עבדים היינו לפרעה במצרים", ורק לבסוף אנו מגיעים לשבח, ש"עכשיו קרבנו המקום לעבודתו", כפי שאמרת המרא בפסחים (בדף קטז ע"א), אולם חיוב הכרת הטובה הוא על המהלך כולו, גם על הגנות. עלינו להכיר שגם הגנות היא חלק מן המהלך האלוהי של הגאולה והקץ, ועלינו להודות ולהלל לקדוש ברוך הוא גם על כך.

ו"בכל דור ודור חייב אדם לדאות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים". בכל דור ודור חוזר על עצמו חיוב הכרת הטובה על מעשיו של הקדוש ברוך הוא, ובמיוחד על תהליך הגאולה, לרבות על הגנות שבתהליך זה. בכל דור ודור חוזרת ההכרה, שגם הגנות היא חלק מן המהלך האלוהי, וגם עליה יש להודות כחלק מן ההודאה הכללית.

ג. ההודאה על ביטול הגלות

ביום העצמאות אנו חייבים להודות לקדוש ברוך הוא על שלושה דברים: על ביטול הגלות, על עצמאות ישראל, ועל היכולת לקיים את מצוות יישוב ארץ-ישראל:

החיוב הראשון הוא להודות לקדוש ברוך הוא על ביטול הגלות של עם ישראל מארץ-ישראל. הגלות היא דבר חמור ביותר. הגמרא בסוכה ודף נב ע"ב) אומרת, שהגלות היא אחד מן הדברים שהקדוש ברוך הוא מתחרט עליהם שבראם, שכן היא גרמה להיסטאבות בכלל ישראל, ולשינוי בצורתה. בגלות, עם ישראל אינו כפי שהיה צריך להיות, וקל וחומר כשעם ישראל משועבד, אין עם ישראל חי כפי שהוא צריך לחיות. יחד עם כל הזכויות של כלל ישראל, אי אפשר לחיות חיים יהודיים בחוץ לארץ. חיים יהודיים בחוץ לארץ הם סילוף של החיים היהודיים. וכך הוא בכל מקום בגלות – גם בגלות הנוחה ביותר. כל מקום בגלות נכלל במה שכתוב בתורה: "ואבדתם בגוים, ואכלה אתכם ארץ אינכים" (ויקרא כו, לח). גם הגלות הנוחה ביותר שקיימת בדורנו, הולכים בה לאיבוד באיזו דרך שהיא. ישראל שבין הגוים – סופם כליתה, והתבוללות.

יקרא אלהי ארץ-ישראל". כביכול רק בארץ-ישראל יש יחס בינו לבין עמו ישראל. ארץ-ישראל זהו הייחוד של כבוד הבורא. הגמרא בברכות (דף ז ע"ב) אומרת, "מימינו שברא הקב"ה את העולם לא היה אדם שקרא להקב"ה אדון, עד שברא אברהם [אבינו] וקראו אדון" וכו', ומקשה על כך המב"ט בספרו "בית אלהים" (בשער התפילה, פרק ב):

והש לפסוק בזה, שהרי אמרו במדרש: 'אני ה' הוא שמי' — שקרא לי אדוני... וא"כ הרי שאדוני ה' הוא שקראו אדון הכל, ואין אמרו: 'לא היה אדם שקראו אדון אלא אברהם'?

והמב"ט מוסיף:

והש לישב... כי בזמנו כבר נשכח מפי העולם שהוא ית' ברא את העולם, ולא היו מכירים שהיה אדון על כל העולם מצד הבריאה, ולזה קראו הוא [=אברהם] "אדון" בפירוש בענין ירושת הארץ, לומר כי כשיירשו בניו את הארץ, שיעשה להם הוא יתברך נסים ונפלאות ביציאת מצרים ובניסתם לארץ, יכירו כל העולם כי הוא יתברך אדון על כל העולם.

אזנותו של הקדוש ברוך הוא מתבטאת באופן מיוחד בארץ-ישראל, כשארץ-ישראל שייכת לנו. יש אזנות מיוחדת של ה' בארץ-ישראל. יש הבדל בין מה שהאדם הראשון קראו 'אדון', לבין מה שאברהם אבינו הכתיר את הקדוש ברוך הוא כאדון על הארץ, שכן רק בארץ-ישראל באה לידי ביטוי אזנותו של הקדוש ברוך הוא. זהו עניינה של ארץ-ישראל. ועל חזרתנו לארץ-ישראל, וביטול הגלות, צריכים אנו להודות לה³.

ג. ההודאה על עצמאות ישראל

בנוסף לעצם החזרה של עם ישראל לארצו וביטול הגלות, צריכים אנו להודות לריבוננו של עולם גם על ביטול שעבודו של עם ישראל לגויים, עצמאותו, חירותו ושלטונו בארץ-ישראל, שנצרכו עם הקמת מדינת ישראל. צריך לדעת להעריך שהוסר עול הגלות מעלינו, ונצרה מלכות לישראל, ועל כך יש להודות לה⁴.

עניין מלכות ישראל ושחרור עם ישראל מעול הגויים הוא עניין של דין. הרמב"ם, בתחילת הלכות חנוכה (פרק ג, הלכה א), מאריך לבאר את גדלו של נס חנוכה, וכותב ששיאו של הנס היה ש"חזרה מלכות לישראל" וכו'. וכך גם בתלכות מגילה, עומד הרמב"ם על חשיבותה של מלכות ישראל. הגמרא

הגלות היא מוס; הגלות נוגדת את היצירה הטבעית של עם ישראל? יהודים על פי טבעם שייכים לארץ-ישראל, ויהודים שחיים על פי חכונות הטבעיות, צריכים לגור רק בארץ-ישראל. העם היהודי צריך להיות בארץ היהודים. כך נברא העם היהודי מלכתחילה. הברית עם אברהם אבינו הייתה על זרעו ועל ארץ-ישראל גם יחד.

ארץ-ישראל היא המקום הטבעי של היהודים. זהו הבסיס לחיוב במצוות העשה מדאורייתא לשבת בארץ-ישראל, שכן זהו המקום הטבעי לנו. ועד כדי כך טבעי הוא לנו מקום זה, שהגמרא בגדרים אומרת, שיהודי יכול לפחד רק בחוץ לארץ, ולא בארץ-ישראל. הגמרא בגדרים (דף כב ע"א) אומרת:

עולא, במיסקיה לארעא דישראל, איתלוו ליה תרינ בני חזאי בהדיה, קם חד שחטיה לתבריה. אמר ליה לעולא: יאות עבדינן אמר ליה: אין, ופרע ליה בית השחטיה, כי אתא לקמיה דר' יוחנן... קא תמה רבי יוחנן: מכדי כתיב 'ונתן ה' לך שם לב רב' — בבבל כתיב: 'אל' [עולא]; והוא שעתא לא עבדינן ירדנא.

וביאר שם הרא"ש בפירושו, וכן ביארו שאר הראשונים, שתמיהתו של רבי יוחנן הייתה: "הינא אותמי דבאי' היה לו לב רב לשחוט חברי". אולם ב"שיטה מקובצת" שם (ד"ה חזקת) כתב, ש"היה תמיה ר' יוחנן עליו דעולא, איך היה מפחד ממנו, מאחר שנכנס בגבול ארץ-ישראל" וכו'. ה"שיטה מקובצת" מסביר, שרבי יוחנן סבר, שיהודי אינו יכול לפחד בארץ-ישראל, שכן זהו מקומו הטבעי, ובמקומו הטבעי אין האדם מפחד. ארץ-ישראל היא מקומו הטבעי של עם ישראל. כלל ישראל יכול להיות רק בארץ-ישראל, ולא בחוץ לארץ.

אי אפשר ליהודי להיות בגלות. הגלות היא חילול השם, ובגלות, היהודי אינו אותו יהודי. לכן כביכול הקדוש ברוך הוא מתחרט על שיצר יצור כזה של גלות. כביכול זה לא היה לפי התכנית. הגלות — כפי שאומרים חז"ל, וב"עצם ישראל" המה"ל מאריך בכך — זהו אסון טבעי, קטסטרופה. מצבו של עם ישראל השתנה, והעולמות נחרבו. העולמות השתנו וירדו, והרמות הרוחניות נהיו יותר נמוכות.

בגלות אין תורה כפי שהיא צריכה להיות. זו לא אותה תורה. "כיון שגלו ישראל ממקומו, אין לך ביטול תורה גדול מאז" (חגיגה ה ע"ב). בגלות התורה אינה אותה תורה. כלל ישראל אינו שלם, והתורה אינה שלמה.

הרמב"ן מאריך לבאר במקומות רבים (ראה בראשית כד, ג, ויער), ש"הקב"ה

² ראה "נצח ישראל", למהר"ל, פרק א.

³ וראה ב"מסילת ישרים", פרק יט.

במסכת מגילה (דף ב ע"א) דנה לגבי קריאת המגילה בכפרים שלא בזמנה, ואומרת: "אומתו? בזמן שהשנים כתיקנו, וישראל שרייון על אדמתו. אבל בזמן הזה, הואיל ומסתכלין בה, אין קורין אותה אלא בזמנה". ואילו כשהדרמב"ם מביא דין זה בהלכות מגילה (פרק א, הלכה טו, הוא כותב: "במה דברים אמורים, שמקדימין וקוראין ביום הכניסה? בזמן שיש להם לישראל מלכות, אבל בזמן הזה אין קוראין אותה אלא בזמנה, שהיא יום ארבעה עשר ויום חמשה עשר" וכו'. ואם כן, הדרמב"ם אינו מסתפק בכך שישאל יהיו שרייון על אדמתם, אלא הוא סובר, שכדי שהשנים תהיינה מוגדרות כ"שנים כתיקנו", יש צורך במלכות ישראל. כשאין מלכות ישראל – גם אם נמצאים בארץ-ישראל, אלו הן שנים שלא כתיקנו, שכן תפארתם של ישראל אינה קיימת אלא בשעה שהם משוחררים. החיים הרוחניים, כפי שהם צריכים להיות, אינם יכולים להיווצר בלא שנהיה משוחררים מעול הגויים; ובשל כך, הקמת המדינה היא צורך חיוני ביותר לחיים הרוחניים של עם ישראל. על כן, החיוב של השמחה הוא על עצם קיומה של מדינה לעם היהודי, על היות העם היהודי עצמאי וריבוני במדינתו.

הקמת המדינה היא תפילת כל הדורות. אלפיים שנה היינו בגלות, והתפללנו בכל יום: "ושבור על הגוים מעל צוארתו, ותליכנו מזהה קוממיות לארצנו". בקשה זו היא חלק מברכת "אהבה רבה". ברכת "אהבה רבה" היא ברכה העוסקת בבחירת עם ישראל, כפי שאנו חותמים בה: "הבחר בעמו ישראל באהבה", אבל נתווספו בה עוד שני עניינים: התורה, והארץ, שכן שני יסודות אלו קשורים לבחירת עם ישראל. בלא התורה והארץ הבחירה אינה מושלמת. בחירת עם ישראל ללא תורה, היא פגם בבחירה. וכן בחירת עם ישראל בגלות, ללא ארץ-ישראל, היא פגם בבחירה. ואף התורה ללא הארץ, או הארץ ללא התורה, זהו פגם. לכן, בברכה זו אנו מבקשים גם על התורה, על נתינת התורה לנו, גם על ארץ-ישראל, וגם על ביטול השעבוד לגויים.

כך ביקשנו במשך אלפיים שנה, ועתה, לאחר אלפיים שנה, קיבלנו זאת. חזרה. בטלה הגלות והשעבוד שבה, וניתנה לנו ארץ-ישראל. עתה, בבת אחת, הוסר מעלינו עול הגויים, וזכינו בעצמאות. ראינו בעינינו את ישועת ה'. ראינו שהתחשו דברים שאלפיים שנה לא היו. בבת אחת, הוסר מעלינו העול של

⁴ ראה זוהר חלק ב דף פו ע"א, וחלק ג דף קכה ע"א, "באר הגולה", למח"ל, באר ז. ועיין עוד ב"אור החיים" למדבר יג, כו, ד"ח ועוד כשנעמק, וט, ב, ד"ח וכתבאר.

⁵ ראה בספר ה"כוזרי", מאמר ב, אות יב.

⁶ ראה בסידור היעב"ץ, סולם בית אל, דף יג ע"א.

הגויים, ובכך התקיימו תפלותיהם של כל מיליוני היהודים במשך כל הדורות. אין הדבר פשוט כלל. וכי ניתן להיות שווה-נפש לזה? צריך לדעת להעריך את הנס והפלא שעשו לנו מן השמים בביטול עול הגלות ובזכייה לשלטון יהודי.

ד. ההודאה על מצוות יישוב ארץ-ישראל

חיוב ההודאה השלישי ביום זה הוא, על שאנו יכולים לקיים מעתה את מצוות יישוב ארץ-ישראל בשלמותה. יש לנו מצוה חדשה, שנלקחה מאתנו במשך אלפיים שנה. במשך אלפיים שנה ניסלה מאתנו מצוה זו, והייתה כעין מצוה יתומה, ועתה, עם הקמת מדינת ישראל, היא חזרה אלינו. החזירו לנו את מצוות העשה מדאורייתא של יישוב ארץ-ישראל, שנשללה מאתנו במשך כל שנות הגלות, והתחדשה היכולת לקיים מצוה זו.

לפי דברי הרמב"ן, בהוספותיו ל"ספר המצוות" (במצוה ד), יש מצוות עשה מדאורייתא של יישוב ארץ-ישראל. המקור למצוה זו הוא בפסוק: "והורשתם את הארץ וישבתם בה כי לכם נתתי את הארץ לרשת אתה" (במדבר לג, נג), ובפסוקים נוספים העוסקים בכיבוש הארץ על ידי יהושע. לכאורה, ניתן היה לחשוב שזוהי מצוה חד-פעמית, שאינה נוהגת לדורות, אולם הדרמב"ן מחדש, שזוהי מצוה הקבועה לדורות. לפי הרמב"ן, הציווי: "עלה רש" (דברים א, כא) לא נאמר ליהושע בלבד, אלא זוהי מצוה לדורות. לעלות לארץ-ישראל, להחזיק בה, ולא למסרה ביד האומות. תמיד התורה אומרת לנו: "עלה רש", ואין מצוה זו תלויה באזורים ותומים או בבת קול. ועל סמך דברי הרמב"ן הללו, עלה עם ישראל לארץ-ישראל במשך אלפיים שנות גלותו. עם ישראל חי מפי פסוקו של הדרמב"ן ב"ספר המצוות". אמירה קצרה זו של הדרמב"ן הובילה את כל היהודים שעלו לארץ-ישראל מזמנו של הדרמב"ן ועד היום הזה, כולל תלמידי הגר"א והבעש"ט. הדרמב"ן כותב שם, שלגבי מצוה זו נאמר ב"ספר" (ראה, פסקה פ) ש"ישיבת ארץ-ישראל שקולה כנגד כל המצוות שבתורה", ועל סמך זה עלו אליה היהודים במשך כל הדורות.

ברם, לפי הרמב"ן, המצוה של יישוב ארץ-ישראל אינה רק לשבת בארץ, כפי שעשינו במשך כל אלפיים שנות הגלות, כשעם ישראל עלה לארץ וישב בה, אלא היא כוללת גם כיבוש. לפי הדרמב"ן, הכול כלול במצוה: העלייה לארץ, ההתיישבות בארץ, וכיבוש הארץ. חורשת הארץ, שעליה מדבר הדרמב"ן, כוללת בתוכה את כיבושה של הארץ, ההתיישבות בה, ההחזקה בה, והחיוב שלא

⁷ ראה ב"פאת השלח", סימן א, סעיף ג.

למסורה לאולתנו מן האומות. ולפי הרמב"ן, הכיבוש של הארץ וההחזקה בארץ, הם עיקר מצוות "עלה רש"י⁸. לפי הרמב"ן, הכיבוש הוא מצוה כמו כל המצוות. וכך אנו צריכים להרגיש: שזוהי מצוה ככל שאר המצוות, מצוה לדורות, וכי אנו חייבים בה בכל הדורות⁹.

במשך כל הדורות לא היינו יכולים לקיים מצוה זו. במשך שנות הגלות לא איפשרו לנו מן השמים לכבושה. אבל כשמאפשרים זאת מן השמים, זוהי מצוה. כלל ישראל מצווה לכבוש את הארץ כשהוא יכול לעשות זאת. עתה, עם הקמת מדינת ישראל, חזרה אלינו האפשרות לקיים מצוה זו. אפשר לכבוש את הארץ. כיבוש חלקי תחילה, ואחר כך כיבוש כל הארץ. יחד עם עצמאות ישראל, חזרה אלינו מצוות עשה מן התורה: המצוה של ישוב ארץ-ישראל. נתחדשה לנו עתה מצוות עשה מן התורה.

ה. ההודאה על מציאותנו בארץ

אנו חייבים להכיר טובה לקדוש ברוך הוא על כל המתנות הטובות שנתן לנו. העובדה שזכינו היום בארץ-ישראל, וכי יש לנו מדינה משוחררת מגול של גויים, וכי אנו מקיימים את מצוות יישוב ארץ-ישראל — אלה כשלעצמם מספקים כדי להיב איתנו בהכרת טובה. היום אין בכלל אפשרות לתאר את קיומו של עם ישראל בלי ארץ-ישראל. העם היהודי קיים רק בגלל שיש לנו את ארץ-ישראל. ארץ-ישראל היא המרכז של העם היהודי, ובלעדיה כמעט שאין עם יהודי.

בזמנו הייתה מחלוקת גדולה שפילגה את עולם התורה. היו שאמרו, שהם יעלו לארץ-ישראל רק עם ביאת המשיח, והיו שאמרו, שצריך לעלות לארץ-ישראל כבר עתה, משום שצריך לצפות לישועה במועיל¹⁰. ואז לא היה מי שיכול היה להכריע בין ההשקפות השונות. אבל היום אנו כבר רואים מה הכריעו בשמים. אנו רואים שהתקיים הפסוק: "ואבדתם בגוים, ואכלה אתכם ארץ איביכם" וויקרא כו, לחן, וכל הגולה הייתה לשרפת אש, ואילו ארץ-ישראל נהייתה לאבן פינה ולבסיס לקיום עם ישראל¹¹.

למרות שיש שמדברים על המצב בארץ — על השועלים הקטנים, ועל שינאות

⁸ ראה ב"משנה ברורה", סימן תקס"א, ס"ק ב' וב"ישועות מלכ", ל"י ישראל יהושע מקוטנא, ש"ת.

⁹ סימן סז, ועיי' עוד בשו"ת הרשב"א, סימן קא, ובספר "לנתיבות ישראל", חלק ב, עמוד קנח.

¹⁰ וראה בספר "להלכות צבור", סימן קנד.

¹¹ ראה בספר "אם הבנים שמחה", עמוד שד, מהדורת ירושלים תשמ"ג.

¹² ראה בספר "אם הבנים שמחה", עמוד רסו, מהדורת ירושלים תשמ"ג.

עמי הארצות לתלמידי חכמים — הרי היום יש כאן בארץ הריבוי הגדול ביותר של תורה. עם כל הצרות שיש לנו, ועם כל הבעיות, זהו מקום התורה הגדול ביותר. מעולם לא היה, בין בארץ-ישראל ובין בחוץ לארץ, ריבוי גדול כל כך של תורה כפי שיש היום בארץ, בין בכמות ובין באיכות. וגם אין עוד מקום שיש בו עבודת ה' כמו שיש בארץ. זהו המקום של עובדי ה' הגדולים ביותר¹². ומה נמצאים גם בעלי התשובה הגדולים ביותר.

על הפלאים האלו אנו חייבים להודות ולהלל. ובפרט בימינו אלו, כשרואים אנו את הפלא הגדול האחרון של קיבוץ הגלויות של העלייה מרוסיה. פה ממש היינו כחולמים. לא חשבנו על כך, ולא עלה על דעתנו, ולא על דעת אף אחד בעולם. זה ממש פלאי פלאים. רואים אנו בחוש, כיצד הקדוש ברוך הוא מנהיג את כלל ישראל. הגלות הזאת ברוסיה הרי הייתה הגלות המרה ביותר, שלא ידעו בה שום דבר מיהדות. בגלות הירודה ביותר, ידעו לפחות יסודות, ואילו פה לא ידעו אפילו מה זה "שמע ישראל". אבל אף על פי כן הם עולים לארץ. במו עינינו ראינו כיצד החומות הללו נשברו, ואיך הגלויות הללו נהדרות לארץ. הנביא ישעיה אומר: "מי אלה כעב תעופיה וכיונים אל ארבותיהם" (ישעיה ס, ח). זהו תיאור שיבתם של בני ישראל לארץ-ישראל. יש שבאים לארץ-ישראל מתוך כוונה ורצון לחזור למקומם הטבעי, ויש שבאים לכאן רק מכיוון שאין להם מקום אחר, אך בסופו של דבר כולם באים, וזהו פלאי פלאים.

פלא זה מחייב אותנו להודות ולהלל לקדוש ברוך הוא על הנס הגדול שעשה עמנו, וזה מחייב אותנו גם לצפות לישועה. אנו צריכים להתפלל לריבוננו של עולם, שכשם שזכינו לראות בתחילתה של הגאולה, כך גם נזכה לראות בהמשכה ובסיומה, וכפי שבהגדה של פסח אנו מסיימים בברכה: "ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם, אשר גאלנו וגאל את אבותינו ממצרים, והגיענו הליכה הזה לאכול בו מצה ומרר, כן ה' אלהינו ואלהי אבותינו הגיענו למועדים ולרגלים אחרים... ונודה לך שיר חדש על גאולתנו ועל פדות נפשנו, ברוך אתה ה' גאל ישראל"¹³.

עלינו להתפלל לקדוש ברוך הוא: "הושיענו ה' אלהינו וקבצנו מן הגוים להודות לשם קדושך להשתבח בתהלתך" ותהלים קו, מז, וכשם שזכינו להודות להלל ולשבח את ריבוננו של עולם בעבר, כן נזכה להודות להלל ולשבח ביתר שאת בעתיד.

¹² ועיי' עוד ב"אגרות הדא"ה", חלק א, אגרת לט, עמוד לו.

¹³ וראה בפירוש התפילות והברכות לרבנו יוחנן ב"ד יקר, רבו של הרמב"ן, חלק ב, עמוד עז.

שיחת מרן ראש ישיבת מרכז הרב

הגר"א שפירא זצ"ל ליום העצמאות (תשס"ד)

דוד המלך אומר בספר תהלים (ב, יא): "עבדו את ד' ביראה גילו ברעדה". ראב"ע מפרש 'גילו ברעדה' בשני אופנים¹. גילו זו שמחה. זה אחד הדברים שצריך לדבר בזה. כבר נדברנו מה נעשה עם סליחות, שהוא יום ראשון של בה"ב. מה צריכים לעשות, יש ניגוד. זה חג, ובחג לא אומרים סליחות ולא אומרים תחנון.

צריך לדעת שבישיבה הרב צבי יהודה זצ"ל אמר שצריך להגיד שניהם, גם הלל וגם סליחות. והתלמידים התנגדו על זה, לא הסכימו, וזו הפעם היחידה שהתלמידים נצחו. כולם טענו מה זה הלל וסליחות שהם תחנונים גדולים לתלמידים היתה תרעומת, מה זה סליחות ביום של שמחה. לא יכלו לקלוט את זה. ולי היה מקור לדברי הרב צבי יהודה, שכתוב בתשובות הגאונים ומובא בטור, שבפורים חצי היום הראשון אמרו תחנונים. ושאר היום עסקו בשמחה ובמצוות היום. רואים שיום של שמחה ובכל זאת אמרו סליחות. יש מקום לסליחות, יש מקור לזה בהלכה. בעת רצון אמרו סליחות.

בסופו של דבר החלטתי לא כך. שינינו את זה בעיקר שראיתי אחר כך שיש לומר לא כך. בירושלים היה ספק כשחל פסח שני בבה"ב. [זה חל לעיתים רחוקות]. פסח שני זה פסח שני. ומצד שני צריכים להגיד סליחות. מה עושים עם סליחות ביום חג? ראיתי שר' יעקב משה אמר בחורבה דר' יהודה החסיד מצאו שהיה מעשה שהיה בפסח שני לא אומרים סליחות. זה חג. משמע שאם זה חג לא אומרים סליחות. והסברתי שלא תהיה קושיא מהראיה הראשונה שהבאתי שבפורים אמרו סליחות בתשובות הגאונים. הסברתי פורים ודאי שזה חג. יש חגים שעיקר חג שלהם הוא חג של תפילה. יום הכיפורים, הוא חג. לא נוכל להגיד שעיקר היום הוא להסתובב ברחובות. כל החג של יום הכיפורים הוא לשטוח את הבקשות שלנו לפני הרבש"ע. זה חלק מהחג. אותו דבר בפורים, כיון שקרה הנס כזה שזה זמן רצון, זה חג כזה שעומד לקבל תפילות. החג מיועד לכתחילה חלק מהחג נכון צריכים לשמוח, אבל הוא מסוגל לתפילות שלנו יתקבלו. לכן זה מוכרח שיש הבדל ביניהם.

גם בקומרנא היה המנהג להתפלל חצי יום, ובחצי השני של היום היו מקיימים את מצוות היום. ממילא לא אומרים סליחות. זה חג ולא אומרים סליחות. וכך נהגנו אתמול בישיבה.

ב"ה אנו זוכים להודות שוב, יודו לד' חסדו ונפלאותיו לבני אדם. לא להיות כפויי טובה.

השנה הזו שונה משאר ימים, דחו את היום הזה ביום אחד. אמנם אמרו שהיתה סיבה, בכדי למנוע חילול שבת, אבל עדיין צ"ב אם אפשר לדחות את מה שתיקנו הרבנים במועצת הרה"ר בהקמת המדינה, ליום אחר. היו אמנם פעמים שהקדימו את היום, בכדי שלא לפגוע בשבת, זה היה כלול בתקנה הראשונה, אבל לדחות ליום אחר בגלל יום הזכרון, זה הפעם הראשונה. לדידי צ"ע, אבל עכ"פ הרי אנו לא פורשים מכלל ישראל שהשנה נוהג את היום ביום הזה, יום שלישי.

יש לי ספק לגבי אלו האומרים ברכה על ההלל, אם יאמרוהו ביום שהוא לא ה' באייר אלא ו' באייר. לגבי אמירת סליחות בה"ב, בישיבה הרי לא אמרנו אתמול סליחות של שני, כיון שהעיד

¹ וגילו - אם בא גיל אל תשכחו שתרגעו מפחד השם ויש אומרי' וגילו כמו תגילו על דרך עלה ומות בהר פרו ורבו שהוא ברכה על דגי הים והטעם שתגילו אם רעדתם מהשם.

הגאון ר' יעקב משה זצ"ל, שבחורבת ר' יהודה החסיד נהגו, בזמן שבה"ב נתקל ביום פסח שני, באותו יום לא אומרים בה"ב. וכך אמרתי לגבי יום ה' באייר, שלא לומר בו סליחות, ועל אף שאת אמירת ההלל, הרה"ר אמרה לדחותו ליום אחר. אבל ה' באייר הוא ה' באייר, סגולת היום נשאת כפי שהיא, גם אם אמירת ההלל נדחתה ליום המחרת.

כתוב "זכר עשה לנפלאותיו". כל החגים זה זכר למה שהיה. יש שני פירושים בראשונים. אם 'זכר עשה' לנפלאות שעשה כדי שיזכרו את זה. או שיזכר לנפלאותיו כיון שרואים נפלאות, כיון שפעם היה אז רואים להבא יהיו תשועות. ישועה לעתיד. זה מחלוקת ראשונים. האבן עזרא מביא. ענין של ישועה הוא שכיון שהיה אי פעם ישועה, ישועה מושכת ישועה.

"ציפית לישועה". גם על זה צריך לדבר. כל העניין של החג הזה הוא "ציפית לישועה". ציפייה לישועה. המקור כתוב הוא הסמ"ק. מהו המקור למה שאומרים חז"ל ששואלים את האדם ביום הדין ציפית לישועה? אומר הסמ"ק שהוא מה שכתוב בפסוק "אנכי ד' אלוקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים". זה הכוונה הוא מאריך בזה מאד כעשר שורות, אין כוונה לספר את הסיפור. הרבש"ע הוציא אותנו. זה לא סיפור. זה מצוה. כל מה שכתוב בעשרת הדברות זה מצוה. זה ציווי, שתדע שמי שהוציא אותך ממצרים, הוא יושיע אותך. זה כל מה שהאדם צריך לדעת, מכאן מה שאמרו חז"ל "ציפית לישועה". זה מה שהסמ"ק אמר כיון שהייתה ישועה במצרים, צריך אתה להאמין שכל דבר שהוא עושה צריך לסמוך על הרבש"ע כל רגע. שיושיע אותו. מכאן אמרו חז"ל צפית לישועה. זה ענין שלא סיפור אלא מצוה.

[²אנו חייבים להודות על ישועת ד', וכמו בפסח אנו קוראים פרשת בכורים, הגדתי לד' וכו' ופרש"י שם: לא להיות כפוי טובה. והסמ"ק כותב, שיש מצוה אחת של ציפית לישועה, והשניה להודות לד'. והכל נלמד מהפסוק: אנכי ד' אלוקיך. ז"א זה חיוב מהתורה, שנלמד מעשרת הדברות].

בגמ' בסוטה (מ ע"א) שאלו, בזמן ששליח ציבור אומר מודים, מה הציבור אומר? ואמרו שם, לאמר את המודים דרבנן, וצ"ב מהי שאלת הגמ', למה באמירת מודים לא ננהג כשאר ברכות הי"ח שהש"צ מברך והציבור שותק? וראיתי ב"אבודרהם" שאומר דבר חדש, וזה לשונו: "וכשיגע ש"ץ למודים וכורע כל העם שותקין ואומרים הודאה קטנה המתחלת כמו כן במודים שאין דרך העבד להודות לרבו ולומר לו "אדוני אתה" על ידי שליח אלא **כל אדם צריך לקבל בפיו עול מלכות שמים** ואם יקבל על ידי שליח אינה קבלה גמורה שיוכל להכחיש ולומר לא שלחתי. אבל בשאר התפלה שהיא בקשה יוכל לתבוע צרכיו על ידי שליח שכל אדם חפץ בטובתו ולא יכחיש ויאמר לא שלחתי, וזה שאמר דוד (תהלים קמ, ז) 'אמרתי לד' ד' אתה' אני בעצמי אמרתי לו ולא על ידי שליח" אי אפשר להודות ע"י אחר, ההודיה של האדם צריכה להיות שלו, מדיליה, לפי רוחו של כל אחד, וע"כ פשוט לגמ' שגם הציבור חייב כל אחד להודות בעצמו, והוסיף שם ה"אבודרהם" שזה כמו עול מלכות שמים שכל אחד צריך לקבל עליו. ולא ע"י אחרים. ההשוואה כמו קבלת עומ"ש היא לא סתם "כמו", אלא שבהודאה עצמה יש בעצם קבלת עומ"ש.

המשנה בברכות (לג ע"ב) אומרת: "האומר מודים מודים משתקין אותו" ובגמ' שם "האומר שמע שמע, כאומר מודים מודים דמיי". שמע ומודים הם ענין אחד, להודות לד', לקבל עלינו את עול מלכותו בעצם ההודאה, [ויש דיון באחרונים (משפט כהן ועוד) לגבי וידוי ביכורים, האם יש שם דין של שומע כעונה].

במדרש (שה"ש רבה א, ל"ב). "זוה היום עשה ד' נגילה ונשמחה בו" – א"ר אבין: אין אנו יודעים במה לשמוח אם ביום, אם בקב"ה, בא שלמה ופירש 'נגילה ונשמחה בד' בד' – בקב"ה; בד' – בישועתך; בד' – בתורתך; בד' – ביראתך", ולכאורה אין מובן מהי כוונת המדרש באומרו 'בד' –

² הוספה מסיחה ליום העצמאות תשס"א

בתורתך! אלא כוונת הדברים היא שיש תורה של ישועה. לכל ישועה יש תורה של ישועה, וכאשר הקב"ה עושה ניסים וישועותינו מתגלות, יש ללמוד את התורה השייכת לישועה זו. יש צורך להסתכל ולהביט בישועה ולהבין את משמעותה, ועל ידי זה לחזק את האמונה.

בשם החידושי הרי"ם מובא שאת פרשת גאולת מצרים וחסדי ד' שבה יש ללמוד כפי שלומדים גפ"ת. הגאולה זוהי סוגיה מורכבת, שפעמים רבות קשה להבינה, יותר מאשר קשה להבין סוגיה למדנית. צריך סיעתא דשמיא מיוחדת להבנת דרכי ד', וצריך לשם כך תבונה מיוחדת.

[³מי חכם וישמור אלה ויתבוננו חסדי ד'"] יש כאן יסוד. שיש חכם וצריך לשמור. "יאמרו גאולי ד' אשר גאלם מיד צר", אמרו בחז"ל שהפסוק הזה מדבר על הגאולה העתידה, תחילת החלק החמישי שבספר תהילים, לעומת ספר רביעי שמדבר על גלות מצרים, ועל מזמור זה שמדבר על העתיד לבוא נאמר מי חכם וכו' צריך חכם, וצריך שמירה, וצריך להתבונן. "ויתבוננו" בלשון רבים, בשביל שהרבים יתבוננו צריך את החכם, ומבלי החכם לא מתבוננים ולא יודעים.

ויתבוננו חסדי ד', יש שני פירושים, האחד להתבונן בחסדי ד', ובאבן עזרא בשם ר' משה כותב, "ור' משה אמר כי חסדי השם יהיו מתבוננים", וכוונתו לומר שיש חסד מיוחד מד' בשביל לזכות להתבונן במה שיש לפנינו ישועות, שכן הפרק הקודם, שהוא סוף החלק הרביעי בתהילים, מדבר על כך שישנה ישועה, לא מתבוננים בה ולא רוצים בה "אבותינו במצרים לא השכילו נפלאותיך" למה אבותינו לא הבינו נפלאותיך. גם מה שראו ארבעים שנה במדבר, ניסים ומופתים, ולא השכילו. וזה פסוק בתורה: "ולא נתן לך ד' לב לדעת... עד היום הזה" היה חסר לב. ורואים שבשביל להבין ישועה צריך לב, ולב לא ניתן להם.

כל הענין הזה של הסתכלות, למרות שהענינים רואות, צריך חסד מיוחד, כח מיוחד של ראייה. אברהם אבינו הכיר את בוראו מאז שראה את השמש זורחת ובערב שוקעת והבין מיהו בעל הבירה. כולם רואים זאת אך לא מכירים, אבל צריך חסדי ד' כי בלי חסדי ד' לא יבינו אפילו דברים פשוטים, ובלי חכם, לא יתבוננו ולא יתפסו.

באמונה, על פי חז"ל, יש גדלות וקטנות. והם ענינים שונים לגמרי. יש מושג של קטנות אמונה, וזהו מה שאנו רואים היום, שעל דברים פשוטים, שראינו ישועות ד', דבר שאלפים שנה לא היה, ענין של עצמאות ישראל שניטלה מאתנו אלפים שנה. עצמאות ישראל יש בה שני דברים. הראשון, שחזר לנו מצות עשה של ישוב הארץ, העליה, וההתיישבות והכיבוש. כדעת רמב"ן, והוסיף הרמב"ן, מה שאמר משה ליהושע "עלה רש" זה מצוה לדורות, ולא רק לאותו הזמן. לא רק לעלות ולשבת, אלא "עלה רש" וזה חזר אלינו בבת אחת לאחר אלפים שנה, ובנוסף לכך, עצם ביטול הגלות, גלות היא אסון - קטסטרופה - כלל ישראל שינה את פרצופו, לא היה עם ישראל שלם, אין תורה שלמה בגולה, הקב"ה מתחרט על כך שיצר את הגלות. אנו מתפללים כל יום, "ושבור עולינו מעל צוארינו, ותוליכנו קוממיות לארצנו". וזה שייך אחד לשני ביחד עם הבקשה לתורה, וכ"ז קיבלנו חזרה, ובכ"ז ואף על פי כן מבלי חסד ד' לא מתבוננים ולא מבינים.

סט"א לא מנהלת את העולם, ודעה כזו חלילה היא ע"ז. הקב"ה מנהל את העולם, ודעה כזו של הסט"א היא פגיעה באמונה. כשחסר חסד ד' לא מתבוננים, והכל יכול להיסלף, כשיש אמונה בקטנות יש סילופים].

צריך תבונה מיוחדת להבין מה הם חסדי ד', וכיצד הם פועלים. וכפי שראינו, הפסוק הראשון, שמביא רבינו יונה לחיוב זה, הוא הפסוק "וזכרת את כל הדרך אשר הוליכך ד' אלוהיך זה ארבעים שנה במדבר" (במדבר ח, נ). א"כ מצוות העשה היא לזכור את "כל הדרך אשר הוליכך". לא

מספיק לזכור את הישועה עצמה, אלא צריך להתבונן בכל הדרך המוליכה לישועה, ולהבין כיצד הגענו לכך. יש כאן הכוונה כיצד עלינו ללמוד את מעשי ד' וחסדיו. זוהי ההקדמה לפרשת התוכחה המתחילה בפרשת "עקב", וסיומה הוא בפרשת 'ראה' בפסוק "ושמרתם את כל החוקים ואת המשפטים אשר אנוכי נותן לפניכם היום" (דברים יא, לב). זהו ציווי על חיוב האמונה בהנהגת הקב"ה את עולמו. ותורת הישועה, הרי היא ככל שאר חלקי התורה, לא רק ענין שכלי גרידא, אלא דבקות בקב"ה, כפי שכותב המהר"ל (תפראת ישראל פרק ט'), ועל ידה ניתן להגיע לאמונה גדולה.

יש כיום בלבול, ושאלות, שאין זה הפעם הראשונה ששואלים אותם, האם כך גאולתם של ישראל? כבר דיברנו כל כך בשנים קודמות. בפרק הקודם בתהילים כתוב: ולקדוש ישראל התוו", מה פירוש התוו"? וביארתי, ישנם כאלו שעושים תואי ודרך להקב"ה צריך לנהל את העולם. ואם משהו לא כפי התכנית שלהם, אז כבר יש להם קושיות.

הקב"ה לא עביד ניסא לשיקרא. הכל נעשה בידי שמים, ובחסדי שמים, ועל אף כל הנגלה והנסתר, הרי עלינו לצפות לישועה. התורה אומרת: "והיית משוגע ממראה עיניך" יש מפרשים, ענין מלשון עיני העדה. אנחנו לא מבינים ולא מסכימים עם כל הרעיונות הלא - נורמליים, המנוגדים לתורה, ולמוסר, אבל כבר כתב בעל 'מסילת ישרים' בביאור מדת הענווה: "ותראה כי רַב השרים והמלכים או בעלי היכולת, יהיו באיזו דרגא שיהיו, נכשלים הם ונשחתים בעבור חנופת משרתיהם, ע"כ מי שעניו בראשו יזהר ויעיין במעשי מי שרוצה לקנותו לו לחבר או ליועץ או לפקיד על ביתו, ממה שיזהר ויעיין במאכלו ובמשתהו, כי המאכל והמשתה יוכל להזיק לגופו בלבד, והחברים או הפקידים יוכלו להשחית נפשו ומאודו וכל כבודו.

ולתלמידים הצעירים: "קוה אל ד' חזק ויאמץ לבך וקוה אל ד'". ככל שנרבה בעיסוק בתורה, ובתפילה, ולצפות לישועה, להתפלל ולצפות לישועה כל אחד גם על עניניו האישיים, הפרטיים, הספיקות וההתלבטויות, לא להיסחף אחרי כל מיני "ראבעלך", לפעמים אני רואה, שככל שהם קטנים יותר, רוצים להיות ראבעלך גדולים יותר, עלינו ללמוד גם את עניני השעה ובפרט בבית המדרש הזה, ובספרו של הרב זצ"ל, והפוך בה דכולה בה, כפי שהזכרנו, שישועה צריכה לימוד ועיון, והתורה היא שתיתן לנו את הכוחות הנכונים לכל אחד ואחד, לפעול עם הקב"ה, ולראות עין בעין בשוב ד' ציון, ולהחזיק בעוז ובתוקף בכך מרחבי ארצנו הקדושה, לגאולת ישראל השלמה בב"א.

שיחת מרן רה"י שליט"א ליום העצמאות תשס"ז

בי"ה אנו זוכים לשבת ביחד, בסעודת הודיה להקב"ה, נגילה ונשכחה בישועתו. שנה זו, שוב דחו את ההלל, ביום אחד, וכבר הזכרנו לפני שלוש שנים את הספק לדעתנו האם זה כלול בתקנת הרבנות. אבל אנו לא פורשים מהכלל, שנוהג את אמירת ההלל ביום שלישי. הזכרנו בעבר, שנהגו בחורבת ר' יהודה החסיד, שסליחות המתנגשות עם פסח שני, לא נאמרות באותו היום. וכך אנו נוהגים בסליחות היוצאות בה' באייר, סגולת היום נשארת כפי שהייתה. אנו בתקופה לא פשוטה, מצד השלטון, וגם מצד חולשת הציבור, השואל - על מה יש לשמוח!! פרק פ"ט בתהילים, כולו עוסק בהזכרת חסדיו של הקב"ה. והביא שם האבן-עזרא, שהיה חכם מתחמי הספרדים בדורו, שמוזכר זה היה קשה לו, ולא היה קורא בו, ולא רצה לשמעו, כיון שמוזכר שם דברים קשים, והאבן-עזרא דוחהו, כי הפרק עוסק בישועת ד' שתבוא בעקבתא דמשיחא. ואין חדש תחת השמש, גם כיום יש כאלו שלא מרוצים, אז מתעלמים מחובת ההודיה. אולם אנו בדרכנו, תורה אקרי דרך (קידושין ב' ע"ב), "ויעקב הלך לדרכו" ויפגעו בו מלאכי אלוקים", התורה הדגישה לא רק הליכה של יעקב, אלא שהלך לדרכו, היה לו דרך ומסלול ברור, וע"כ פגש במלאכי אלוקים. ר' צבי יהודה זצ"ל - זו הייתה מעלתו, הוא סלל את הדרך, ובנה אותה וחזק אותה מבלי לנטות לימין ולשמאל, וכך סחף איתו את הציבור, ללכת בדרך ישרה, בלי הספיקות והפקפוקים. בגמ' בברכות אמרו (דף נ'.) מברכותיו של אדם ניכר אם הוא תלמיד חכם. הנוסח של חכמים הוא מיוחד. אם כשהוא מודה להקב"ה, הוא אומר מטוב חיינו, משמע שמודה רק על המקצת, ואילו אם אומר בטוב חיינו, שכל חיינו הם בטובתו, ומודים על הכל, ניכר שת"ח הוא. וכך בברהמ"ז, מודים על המזון, ומוסיפים ברכה על א"י, ועל התורה, ועל יציאת מצרים, ולכאורה הרי זו ברכה רק על המזון, אלא, שכשת"ח מודה, עליו להודות על הכל, בטוב חיינו. הרבה אני מדבר על "ייתבוננו חסדי ד'", ככל שנמשכים השנים כך יש חובה גדולה יותר להתבונן. היעב"ץ מביא בשם הרמב"ן, שמנס אחד צריך ללמוד הנהגת ד' לדורות, וזהו מש"כ: מי חכם וישמור אלה לשמור בלבו לעתיד, איך הקב"ה מנהיג את העולם, ואותנו.

ביקש יעקב לגלות את הקץ ונסתלקה ממנו שכניה - והרמב"ם בהל' ק"ש כותב, שיעקב רצה לצוותם על יחוד ד', ולכאורה, גילוי הקץ ויחוד ד' הם שני דברים בפני"ע. ואיפה כאן גילוי הקץ? ומשמע שזה היינו הך. צריך אמונה גדולה כדי לראות דרכי ד'. על ידי יחוד ד' ניתן להבין מהלכי גאולה שהם מעשי ד'. עניני הקץ הם עניני אמונה, וכשרצה יעקב לגלות ולעסוק בעניני הקץ והגלות, אז כל פגם קטן באמונה מפריע. וע"כ יעקב שאל את בניו, שמא לבכם חלוק על המקום. מפני שצריך גדלות של אמונה בכדי להבין ולהודות.

בגמ' בסנהדרין נאמר: שכשהיינו קטנים היינו כאנשים, ועכשיו, שהודקנו אנו דומים לילדים. ובגמ' שם ילפינן מכך, שבתחילה קודם חטא העגל הלך הקב"ה לפני עם ישראל ביציאתם ממצרים, ואילו לאחר החטא הוא שלח מלאך. אמנם לכאורה אין זה מובן, מה ראה מפסוקים אלו למימרא של הגמ'! הרי המימרא אומרת, שיש הבדל בין צעירים לזקנים ואילו הפסוקים עוסקים בהבדל שבין לפני חטא העגל ולאחריו. אלא הביאור הוא, גם בעצם הזיקנה יש חיסרון מסויים, וכפי שכותב ר' נחמן מברסלב, שאסור להיות זקן. בשעה, שאדם מזדקן, יש והוא מתרגל לכל דבר, ושוב אינו חש בגדולתם של מעשי ד', כח ההתבוננות קטן יותר. אפשר לראות את השכינה שורה, אך, כשמתרגלים לכך, שוב אין זה מעורר יראת שמים. וכוונת הגמ' היא, שלכאורה, קשה להבין, איך בני ישראל הגיעו לידי חטא העגל! הרי הם ראו בכל יום את עמוד הענן ועמוד האש ואת השכינה שורה, והדבר, ודאי, היה צריך לעורר בהם יראת שמים (עיין רד"ק בתהילים ס"ח ל"ו). אלא ההסבר לכך הוא, שמכיון שהדבר נעשה בכל יום, בני ישראל התרגלו לכך ולא שמו לב לדבר. כשאדם מתרגל, ואפילו לגילוי שכניה, שוב אין הדבר משפיע עליו. יש עניין של התרגלות. וכך בעניני אמונה, צריך התבוננות, "ייתבוננו חסדי ד'" ולא סתם מתוך הרגל.

"קבצנו והצילנו מן הגויים, להודות לשם קדשך להשתבח בתהילתך." תפקידנו להודות ולספר תהילות ד', "תהילתי יספרו" זו הגדרתנו כעם. "תהילתי" הכונה ללימוד התורה "מי ימלא גבורות ד' - ישמע כל תהלתו" - תז"ל דרשו פסוק זה על התורה. התורה היא שבת של הקב"ה, והיא מלמדת להכיר את עומק מעשי ד'. וע"כ ת"ח שונים בתפקידם משאר הציבור, ועלינו לומדי התורה ותלמידי הישיבה חיוב מיוחד בתהילתי יספרו, תהילה בדרך של תורה וחכמה. ע"כ.

תהילה לחשה

שלוש עשר ניצוצי גאולה במשנתו של רבי כלפון משה הכהן זצ"ל

בפרק זה אני מבקש להציג כאמור טפח ממשנתו הציונית-דתית המבוסס על אחת מדרשותיו של הרב בספרו "דרכי משה על התורה"²⁵ לפרשת "נצבים". לפני שנעיין בשלושה עשר ניצוצי הגאולה כפי שהרב מונה אותם בדרשתו לפרשה, נעיר כי כבר בפתח ספר הדרשות לפרשות השבוע "דרכי משה" מצטט הכמ"ה את "מסמך ירושלים" העוסק בענייני עליה לארץ וסדריה. זאת למרות המגבלות במתן אישורי עליה וחלוקת הציבור לקטגוריות, דבר שנימשך עד העליות של השנים 1955-1956²⁶, הכמ"ה רואה את הכול בראיה אופטימית של תחיה והתעוררות ולכן הוא מקבל באהבה את ההעדפה, מי זכאי לעלות ראשון ולזכות בתעודת עולה. נראה לי כי הכמ"ה ראה לנכון לפרסם בספרו את "מסמך ירושלים" על מנת שהדברים יהיו נגישים לכל קורא את דבריו, ואלה רבים הם. לפני ציטוט המסמך מקדים הכמ"ה:

כאשר הדפסתי מאמר זה בראשית ספר אבי אדוני ה' ברית שלום אורח חיים זלה"ה והוא מאמר מכיל הרבה מחוקי העלייה לארץ ישראל תובב"א מועתק ממכתב דורש טוב לעמו מר מ. ח. ג'ניאו הי"ו עורך דין בעיה"ק ירושלים תובב"א זמנו ח"י אייר התרצ"ה כמו שיעו"ש ראיתי כי הוא קיצר בלשון העיתון הרשמי לממשלת א"י תובב"א. ורצון כל מעיין להתחקות על הדבר משרשו ומקורו. ובפרט בסוגים כאלה הצריכים עיון רב והתבוננות

²⁵ "דרכי משה על התורה" בשער נכתב: "בו יבואו ארבעה וחמישים נאומים, דרושים מוסרים מסודרים על כל פרשיות התורה...". הספר יצא לאור בתמוז שנת תרצ"ה (=1935) בדפוס ר' דוד עידאן בלדבה.

²⁶ זכרני בשנת 1956 בהיותנו בארץ, אבי ע"ה רצה מאד להעלות את דודתו ובעלה שהיו עיריים היה צריך למלא מסמכים ולחתום על התחייבות שהוא ישא בעול פרנסתם ורק לאחר ההתחייבות והחתמות ניתנה הרשות להעלותם, נושא זה ראוי להתייחסות מיוחדת ולא כאן המקום לעשות זאת.

וכן כל הנביאים וכל בעלי רוח הקודש נתבארו על זה והודיעונו זה. ועוד מלך המשיח לעמוד ולהחזיר מלכות בית דוד ליושנה לממשלה הראשונה. ובונה המקדש. ומקבץ נידחי ישראל, וחוזרין כל המשפטים בימיו כשהיו מקודם. מקריבין קרבנות, ועושין שמיטין ויובלות, בכל מצותיהן האמורות בתורה, וכל מי שאינו מאמין בו שאינו מחכה לביאתו לא בשאר הנביאים הוא כופר, אלא בחזרה ובמשיח רבנו, שהרי התורה העידה עליו שנאמר: "ושב ה' אלוהיך את שבותך ורחמך" (ישעיהו 40:1) ושב וקבצך מכל העמים אשר הפיצך ה' אלוהיך שמה. ואם יהיה נדח בקצה השמים משם יקבצך ה' אלוהיך ומשם יקחך. והביאך ה' אלוהיך אל הארץ אשר ירשו אבותיך וירשתה והטיבך והרבך מאבותיך. ואלה הדברים המפורשים בתורה הם כוללים כל הדברים שנאמרו על ידי הנביאים, וכן הרבה פסוקים בתורה מורים ונביאים על זה, וכן כל ספרי הנביאים מלאים מזה (הדמב"ם ה' מלכים ב' יח ה' א').

ומביאר בחזרה כי שני השבות הם. הראשונה כי ה' ישיב את שבותינו ורחמנו, והשנייה יקבץ פוזרינו ונדחינו מכל העמים אשר הפיצנו ה' שם ויביאנו אל הארץ אשר ירשו אבותינו והטיב והרבה אותנו יותר מאבותינו. ובימינו אלה זכינו להשבה הראשונה כי ה' ברחמיו נתן בלב אדירי הממלכות הנאורים בלבתי עוד אותו העול והחמס השעבוד והעבדות לכל בית ישראל אשר בגולה וכן להשיב לנו את הארץ ארצנו ונתת אבותינו ציון קדיית מועדנו להיות בית לאומי לישראל. וכל הדדים שם מאחינו זכו זכות אורחית בארץ. ונראה שזה ממש מה שאמר הכתוב: "ושב ה' אלוהיך את שבותך" היא ציון וירושלים, ורחמך להיות לנו שם משפט האזרחים. וכן מה שהוסיף אותו השעבוד והעול והחמס מעלינו בממלכות האדירות הנאורות. ואחרי זה עוד ישיב ה' את ידו שנית לקבץ שם פוזרה ישראל בבוא לציון גואל. ומה שלא היה זה בבת אחת הוא מפני כי רוב הגלויות והשעבודים שעברו עלינו בית ישראל הם דומים ממש לחושך ואפלה. והנאולה העתידה היא דומה ממש לאור גדול ונפלא. ומי שהיה בחושך רב צריך לו הדרגה גדולה להביט ולראות באור גדול. ולכן יהיה זה רק ממדרגה למדרגה כפי מה שהוא טוב לנו על פי הנהגתו ברוך הוא היודע כל נסתרות. וכן מבואר בתלמוד ירושלמי²⁷ ר' חייא רבה ור' שמעון בן חלפתא הוו מהלכים בבקעת ארבל וראו אילת השחר שבקעת אורה

27 על פי תלמוד ירושלמי מסכת ברכות ר"ב, וכן שם מסכת יומא ד"א.

גדולה לבל תהיה שגויה. אמרתי להדפיס הדברים הנזכר ממקורם ושרשם באותם הסוגים הבאים במכתב הנ"ל על סדר דבריו. וה לשון העיתון הדשמי הנזכר.

מסמך זה מגדיר את סוגי העולים:

"סוגי עולים 4. שום עולה לא יקבל תעודת עולה אלא אם כן שייך הוא לאחד הסוגים הבאים

- (1) סוג A "אנשים בעלי אמצעים" מונח זה כולל... "וכאן מובא פירוט...
- (2) "סוג B אנשים שכלכלתם מנובטחת ואלה יכללו..." "וכאן מובא פירוט..."
- (3) "סוג C אנשים אשר להם סיכוי מוחלט לקבל עבודה בפלשתינה (א"י)".
- (4) "סוג D אנשים התלויים בתושבים קבועים או בעולים מסוג B'A (II) C-1" "וכאן מובא פירוט..."

יש עוד סוג שאינו ממוסגר הנקרא "תלוי. תלוי פירושו אדם שהנהגה, או יהיה בהגיעו לפלשתינה (א"י), תלוי לחלוטין ובאופן ישר בעולה או בתושב תמידי לשם כלכלתו ותמיכתו והוא קרוב קרבת משפחה לאותו העולה או התושב...

נענין בדרשה בה מונה הרב את י"ג ניצוצי הגאולה, על הפסוקים שבפרשת "נצבים": "ושב ה' אלוהיך את שבותך ורחמך ושב וקבצך מכל העמים אשר הפיצך ה' אלוהיך שמה: אם היה נדחך בקצה השמים משם יקבצך ה' אלוהיך ומשם יקחך: והביאך ה' אלוהיך אל הארץ אשר ירשו אבותיך וירשתה והטיבך והרבך מאבותיך"²⁷. דרש הכמ"ה את הפסוקים כפשוטם מנקודת ראות ציונית-דתית, ולאחר דברי מבוא מונה י"ג ניצוצי גאולה כפי שנראה להלן וזו לשונו:

האל בדרך הוא גולה לנו בית ישראל בתורתו הקדושה כי אחרי בוא הקללות הנזכרים בפרשת 'צי תבוא' ואחר איכות הגלות המר והנמהרה הזה ואחרי הפיזור אשר נתפזרנו לארבע כנפות הארץ בין הגוים מקצה השמים ועד קצהו סוף ישיב ה' את שבותינו ויגאלנו גאולת עולם על ידי משיח צדקנו אשר יבא במהרה בימינו אמן.

27 דברים ל"ג פס' ה.

אמר ר' חייא לר' שמעון: ר', כך היא גאולתו של ישראל בתחילה קמעה קמעה כל מה שהיא חולקת היא דבה וחולקת מאי טעמיה? "כי ישב בחושך ה' אור לי".

עד כאן דברי המבוא:

"וכבר ניצוצי הגאולה האירו ומאירים מעת לעת כמו שיראה כל מבין ומשכיל הנותן לב ועין חודרת על זה".²⁹

(א) כי מצב כל ישראל אשר בארץ ואשר בחוצה לארץ היו במצב איום ונורא וממש סורו טמא קראו למן³⁰. ועתה בארצות הנאורות רבים מאחינו בית ישראל שבחוצה לארץ זכו לאזרחיות גמורה. וכן אחינו שבארץ זכו לאזרחיות גמורה. וגם אחינו אשר בשאר ארצות שאינם נאורות הוקל עוד מצבם ורק לפי מצב האזרחיות הגמורה נראים כמשוללי זכויות. אומנם כאשר נעריך גם מצבם זה העגום עם מצבם בימי קדם אנו רואים בחוש יתרון גדול כיתרון האור מן החושך.

(ב) ארץ ישראל אשר הייתה ממש מיום שליטתו מארצנו 'אופרית מלח שריפה כל ארצה לא חיזור ולא תצמיח ולא יעלה בה כל עשב כמהפכת סדום ועמורה אשר הפך ה' באמו ובחמתו³¹ עתה, הודות לאל ברוך הוא הרבה איכרים מאחינו 'איש תחת גפנו כגן עין ובם עובדים הרבה ועמורה אשר הפך ה' באמו ובחמתו³² ואיש תחת תאנתו³³ ואלפים ורבבות מפירות הארץ ותנובותיה נשלחים לכל קצות התבל למקנה וקניין.

(ג) שפתנו העברית אשר כמעט מיום שגלינו ועד עתה הייתה שכוכה ועזבה ועומדת באותו המצב של הייאוש ועתה הינה היא שפה חיה מדוברת כמעט בכל א"י לגבולותיה סביב. והיא אחת מהשלוש השפות האחרות אשר שם עברית, ערבית, אנגלית³⁴.

29 נזכר: הדברים יצאו לאור בדפוס בתוך הספר: "דרכי משה על התורה" בכ"ו בתמוז ה'תרצ"ה 1935.

30 איכה ד' ט"ו.

31 דברים כט, כב'.

32 מלכים א' ה' ה'.

33 בשנת 1922 קיבלה השפה העברית מעמד של אחת משלוש השפות הרשמיות בארץ בנוסף לשפות האנגלית והערבית.

ונשמעים ניביה ומבטאיה גם לפני הממשלה י"ה (=דודם הודה) שם. ובה מדברים וכותבים גם סוכני הממשלה י"ה שם. וכן המסבינות והחנאבר (=הבוליים) של הפוצטא (=הדואר) וכתבי קבלות על המס של הממשלה י"ה כולם בשלושה שפות אלו. וכן בחז"ל רבים מאחינו שמים לב ללמדה ולתנן את עצמם בה לדבר ולכתוב³⁴.

(ד) סלילת הדרכים והמצאת המכונות הקטניות ליבשה, לים ולאוויר, אשר מיום ליום חולקים ומתורבים להקריב המרוחקים בזרוע לקיים מה שנאמר: 'מי אלה עבד תעופינה וכיונים אל ארבותיהם'³⁵. ובכלל זה המבדקים אשר נחחדשו על ידי "הראי" וזיוצא להשמייע ולהודיע מה שבצד זה אל קצוה השני שבסוף העולם.

(ה) המכונות העובדים בימים האלה בערי סדום ועמורה³⁶ והישוב המתחדש שם אשר לא היה עולה על לבנו לעולם. והוא אחד מניצוצי הגאולה כמו שאמר הנביא: 'ושבתי את שבייתן את שבות סדום ובנותיה ואת שבות שומרון ובנותיה ושבות שבייתן בתוכה וזו'³⁷. 'ואחותיך סדום ובנותיה תשבן לקדמתן שומרון ובנותיה תשבן לקדמתן ואת ובנותיך תשיבנה לקדמתן'³⁸.

34 על רקע דברי הכפ"ה נעוץ בדברי אליעזר בן יהודה אותם כתב בשנת 1882 ונראה היו מוכרים לרב כלפון אם לא במלואם הרי שלפחות בתוכנם. חזון תחית השפה העברית התגשם והיה למציאות בזכותו של אליעזר בן יהודה, שפיתח שיטה מיוחדת של לימוד עברית בעברית. ובר בשנת תרל"ז (1897) היו בארץ 20 בתי ספר שהשתמשו בשיטתו וישפוט הדיוור בהם הייתה עברית. בן יהודה, ואחריו רבים מאנשי התנועה הציונית, האמינו כי תחית השפה העברית היא תנאי הכרחי להגשמת הציונות. על הצורך בתחית השפה העברית כתב אליעזר בן יהודה בשנת תרמ"ב 1882: "עוד לא הייתה עת ללום" ישראל, מיום צאתו מארצו, אשר האחדות הייתה דרושה לו כהיום. דבר גדול וכבד מאוד עליו לעשות הפעם, אשר לא בכוח איש אחד ואף לא בכוח אלפי אנשים ייעשה - כי אם בכוח כל העם כולו. אך האחדות הזאת לא תהיה לו (לעם ישראל) בלתי (=רק) אם שפה אחת ידבר ושפה אחת מבלעדי שפת אבותיו לא תינתן לו (את) האחדות הזאת. רק בשפה העברית יחיה ישראל בארצו... אם לא נסכים (=לא נתגל) מעט מעט לדבר עברית, בשבתנו בביתנו ובצאתנו ... למליל בלחנו לשוק לקנות ... לא נצלח... ותקווננו אבדה... עתה יש יד יי כוח לשפה העברית ... לשב ולחיות בפי העם. אך בעוד עשר שנים - מי יודע? ... אתם הצעירים... התחברו, היו לאגודות... להחיות את שפתנו הטובלת בארץ אבותינו...".

35 ישעיהו ס' ח.

36 מפעלי האשלגן בים המלח נוסדו בשנת 1921.

37 יחזקאל ט"ז ג'.

38 שם נה.

(ז) הישוב אשר גדל ועלה למעלה ראש בארצנו תובב"א וכמאה מושבות ועיירות אשר היו מני אז ועד עתה למיבד שמם וארץ צייה נהפכו למדינות ועיירות ונפרים. והרבה ממדינות וארצות צייה ושממה נהפכו לכרמי יין וגני חמד הנותנים פרי למכביר לחושבי הארץ ולחושבי חוצה לארץ, והרבה ככולם על ידי איכרים מאחינו בית ישראל מה שלא הייתה קזאת לעולמים וזה אחד מניצוצי הגאולה. ככתוב: "הנה ימים באים נאם ה' ונגש חורש בקוצר ודודך ענבים במושך הורע והסיפו ההיים עסיס וכל הגביעות תתמוגגנה, ושבתני את שבות עמי ישראל ובנו ערים נשמות וישבו, ונטעו כרמים ושתו את ינם ועשו גנות ואכלו את פריהם ונטעתיהם על אדמתם אשר נתתי להם אמר ה' אלוקיך"³⁹ ע"ש. וכן אמר הכתוב: "ואתם הרי ישראל ענפים תתנו ופריכם תשא לעמי ישראל כי קרבו לבוא, כי הנוני אליכם ופגית אליכם ונעבדתם ונורעתם"⁴⁰. "והרבינו עליכם אדם ובהמה ורבו ופרו והושבת אחכם כקדמותיכם והטיבותי מראשותיכם וידעתם כי אני ה', והולכתי עליכם אדם את עמי ישראל וירשוך. והיית להם לנחלה ולא תוסיף עוד לשכלם"⁴¹ ע"ש. וכן מבואר להדיא בסנהדרין: "אמר ר' אבא אין לך קץ מגולה מזה שנאמר ואתם הרי ישראל ענפים תתנו ופריכם תשא לעמי ישראל כי קרבו לבוא"⁴². ופירש"י שם: "כשתיתן ארץ ישראל בעין יפה אז יקרב הקץ ואין לך קץ מגולה יותר" ע"ש. לפי שכל זמן שאין ישראל על אדמתו אין הארץ נותנת פירותיה כדרכה אבל כשתחזור ליתן פירותיה זה קץ מגולה שקרב לבוא זמן הגאולה שיחזור ישראל על אדמתו (מהרש"א שם) וכמעט כל עמי התבל וכותבי העתים בכלל ובפרט מודים ומתפללים על ההתקדמות של ארצנו בימינו במטעים בצעדים ענקיים שאין דוגמתם בכל העולם.

(ז) התכונות "חבר לאומים"⁴³ כללי לכל עמי ומלכי התבל אשר

39 עמוס ט' יג-טו.

40 יחזקאל ל"ח-ט, מעניין שהכמ"ה מדלג על פסוק י': "והרבינו עליכם אדם כל בית ישראל כלו ונטעו הערים והחברות תבניה וישיבתו עמו..."

41 שם י"א פס' י"ב.

42 בבלי, סנהדרין פז ע"א.

43 "חבר הלאומים" הוקם לאחר מלחמת העולם ה-1 בשנת ה'תר"ץ (כ-10 לנואר 1920) והתפרק רשמית לאחר מלחמת השנייה ב-1946 לאפריל 1946, במקומו נוסד ארגון האומות המאוחדות - האו"ם.

מטרתו היחידה היא להשיבת ולבטל כל מיני מלחמה מן העולם כולו על ידי הבנה ישרה בין המתקוממים להלחם. וכבר עשה פרי ותובה רבה בהשבת כמה מלחמות מן העולם. ועודיד מזהיר לו עוד להתכונן יותר ויותר עד שיהיו כל מלכי התבל נשמעים לו בלתי יוצא מן הכלל, והוא מאמר הכתוב: "לא ישא גוי אל גוי חרב ולא ילמדו עוד מלחמה"⁴⁴, וכן אמר הכתוב: "והיה באחרית הימים וגו' לא ישאו גוי אל גוי חרב ולא ילמדו מלחמה"⁴⁵. ועם כי עד עתה עדיין לא הושגה המטרה במילואה ושלמותה על כל פנים זה הוא רק בתור ניצוץ מניצוצי הגאולה. כי לא הייתה כזאת מעולם.

(ח)

הסכמת והצחת הממלכה האדירה בדיסניא הנאורה יר"ה, המפורסמת בשם הצהרת בלפור⁴⁶, אשר במכתב גלוי לכל העמים הצהיר השר הגדול הזה בשם ממלכתו וזה לשונו: "לורד רוטשילד היקר! שמח אני מאד למסור לך בשם ממשלת חוד מלכותו את הקלרציה של חיבה להסכמת הציונית של היהודים שנמסרה לחקביט ונתאשרה על ידי הממשלה של חוד מלכותו מביטה בדצון על יסוד בית לאומי בארץ ישראל לעם ישראל (ההדגשה במקור) והיא תשתמש בכל האמצעים הטובים לאפשר את השגת המטרה הזאת. אך במובן הבורר שלא יעשה שום דבר שיוכל לגנוע בזכויות האזרחיות של קבוצות לא יהודיות בארץ, או בזכויות והעמדות הפוליטיות שהיהודים נהנים מהם באיזה ארץ אחרת. אשמח עוד אם תביא הקלרציה הזאת לפני הפרדציה הציונית. שלך במסירות, ארטור ג'מס בלפור"⁴⁷. וכן הסכימו על זה חבר לאומים הממלכה האדירה אשר כולנו חוסים בצילה צרפת הנאורה יר"ה. והמלכות האדירה אמריקה הנאורה יר"ה ועימהם כמעט כל הממלכות האדירות והנאורות אשר בתבל. ומאז והלאה זכו אחינו הדדים שמה והבאים מחוצה לארץ ישראל

44 ישעיהו ב' ד.

45 מכתב י"ג.

46 בלפור ארתור ג'ימס - לורד פורדניא בריטי (התר"ח 1848 - ה'תרצ"ז 1930), הצהרת בלפור ניתנה בשנת ה'תרע"ה 2 לנובמבר 1917.

47 העובדה שבמרכז דרישתו של רמ"ל, דרישת שבת רמ"ל מצטט את הצהרת בלפור במלואה רק מעצימה את רמת ציונותו הדתית בהתייחס הלאומית, בהצדה זו ראה רמ"ל את הניצוץ השמימי (לפי מיינר), אפשר לייחס לכך משמו מן עולמו הקבלי? המספר 8 מציינ דבר מעל לסבך משנה שמימי?

רק מאמיני בית ישראל ודרים בה יותר משמונים אלף. מאמיניו בית ישראל⁵³ וכלם מתפרנסים בנחת מיוגע כפס ועתיד מזהיר לה להתקדם כהנה וכהנה.

(יא) מה שבכל החבל כולו נסוגו לאחור כל נתיבי המסחר והתעשייה עשר מעלות אחורנית, ולהפך בארצנו תובב"א, הם מתקדמים בצעדים ענקיים עד כי היה דבר זה לשיחה ולפלא לכל עמי התבל.

הכמ"ה חותם:

"ואין כל אלה וזולתם רק כניצוצות המתנוצצים מהמאור הגדול של הגאולה העתידה להיות במהרה בימינו אמן. וה' בחסדו הגדול וברחמיו

ויוס את שמות המשפחות שרכשו את המגרשים, ועל הצדפים האחרים - את מספרי המגרשים. את הצדפים הבנים לשני נובעים נפרדים, וילד וילדה הוציאו באותו הזמן שני צדפים - צדק אמור מכובד אחד וצדק לבן מכובד שני. ורק בהגדרת הצדפים, נקבע מגוון לכל משפחה. עקבא ויוס בחר לקיים את ההגדרה וזוהא באמצעות צדפים, שהתאימו לדעתו לאומיית של השכונה החדשה, שכונה על שפת הים. ובה חולקו המגרשים של השכונה החדשה בין משפחות המייסדים. ויום זה נקבע כתאריך מרכזי בהקמת תל אביב. ג. בחדש סיון תרס"ט-1909: ב"י בסיוון תרס"ט הונהא אבן פינה לבית הראשון בשכונה החדשה. ביום זה גם חפרו את באר המים לשכונה, והחלו בעבודות הבנייה של השכונה.

דברי הרב מרדכי כאמור בשנת 1935, 26 שנה אחרי ייסוד העיר.

53 ראה בהרחבה: בוגר דעון (1984) תל אביב בראשיתה 1909-1934 מקורות סיכומים ופרשיות נבחרות, הוצאת די יצחק בן צבי ירושלים. ביגר כותב "שנת 1925 הייתה שנת מפנה בהייה של תל אביב. הייתה זו שנת השיא של העלייה הרביעית, שהאימה לארץ עשרות אלפי עולים, רובם עירוניים מפולין, כשלוש מעולים אלה, כעשרת אלפים מתוך כשלושים אלף, חודו לחשתקע בתל אביב, שאוכלוסייתה גדלה בשנה זו והגיעה עד 34 אלף נפש. העלייה הגדולה הביאה לבנייתם של 900 בנייני-מגורים בשנה אחת ואליהם נוספו עוד כ-500 צדפים חדשים. בשנה אחת בלבד הוכפל כמעט מספרם של בניי העיר ואוכלוסייתה גדלה ב-50%. אולם, לא רק ההתבונה הבנייה מציינת את שנת 1925, כי אם גם צמיחתם של הבתים לגובה. דוב הבתים החדשים נבנו כבתי קומות, שתיים-שלוש קומות בבתיים, וגם לבתים הישנים נוספו קומות שניות ואף שלישיות... מאורעות תרפ"ט (1929) לא רק שלא החלישו את רצון העלייה והבנייה, כי אם הגבירו אותה. אף כי עד שנת 1933 נקטו רק שטחים קטנים, ובסך הכל גדל שטח הקרקע שהועבר לידיים יהודיות כ-200 דונם בלבד, הרי שמספר הבתים גדל בהרבה, וזאת הודות לבנייתם של כ-800 בתים חדשים ובהם כ-6,000 חדרי מגורים. מספר החדרים שהלך וגדל מצידן את הגידול בגובה הבתים. ברבציה החדשים של תל אביב בלטה תופעת הבנייה להשכרה, וזקמו בניינים בעלי 3-4 קומות, שבכל אחד מהם כ-15 דירות להשכרה. מספר התושבים עלה גם הוא בהדרגה והגיע עד ל-52 אלף איש בסוף שנת 1932.

באזרחיות גמורה. וכמ"ש הרמב"ן ז"ל: 'כי ברישיון מלמי האומות ובעזרתם ילכו כל ישראל לארץ ישראל'⁴⁸. וכן כתב הרמ"ק ז"ל: 'וכן לעתיד יסבב גאולת ישראל ע"י מלכי הגויים שיעידו את רוחם לשלחם'⁴⁹.

(ט) המלחמה העולמית אשר כמוה לא נהייתה וכמוה לא תוסיף וכמו שאמרו במגילה י"ז ע"ב מלחמה אחרת לא תגולה היא, וממנה צמחו ב' עמודי עולם. חבד לאומים יר"ה, וארץ ישראל בית לאומי עברית יע"א (=יגון עליה אלוקינו).

(ז) הכוסף וההשוקה לרבים מאמיניו בית ישראל לעלות אל הארץ לעבדה ולשומרה או לנשק את עפרה ולחונן את אבניה⁵⁰ עד כי ת"ל בשנים מועטות נוסף בארצנו יותר משני שלישים על מה שהיה בה קודם המלחמה העולמית והא מעין קיבוץ גלויות לאט לאט לפי מה שאפשר לקלוט והולך זה ומתגבר מיום ליום ומחודש לחודש.

(יא) הצרות הרבות אשר לאחינו ברוסיה ואשכנז והוא מאמר הכתוב: 'זעת צרה היא ליעקב וממנה ייושע'⁵¹. וגם על ידי זה אנחנו רואים כי לקחו להם הרבה מאחינו אשר שם דרך ישרה זו להתיישב בארץ לעבוד שם את האדמה לאכול מפריה ולשבוץ מטובה וכווננו שם הרבה הרבה מכוונות והרבה בתי מסחר.

(יב) התקדמות העיר "תל אביב" אשר הייתה מקרוב ממש למדבר שממה וציה ועתה היא עיר מהוללה בתבל⁵² וכולה מיושבת

48 פירוש הרמב"ן לשיר השירים ה

49 פירוש רד"ק (=רבי דוד קמחי) לתהלים פרק קמ"א פסוק 'בבן אדם שאין לו תועה'.

50 ע"פ תהלים קכ, טו, 'כי רצו עבדיך את אבניה ואת עפרה יחנונו'.

51 ירמיהו י"ז

52 העיר תל אביב נוסדה תחילה כשכונה של העיר יפו - ולא כיישוב נפרד. שלוש תאריכים מציינים את הקמת העיר: א. בחדש תמוז תרס"ו-1906: התאספו חלק מיהודי יפו שהתקבצו נגד תנאי החיים הקשים ביפו - הצפיפות, הלכלוך ובעיקר תקנת ה"מותרים" של שלטון הטורק, שהייתה את יהודי יפו לעבד דירה מדי שנה.

ב. בחדש ניסן תרס"ט-1909: הוא המועד השני בשלבי ייסודה של תל אביב. ב"כ בניסן - (חול המועד ספח) נערכה "אגודת הצדפים", התאספו 60 משפחות המייסדים של השכונה החדשה - כ-200 אנשים, נשים וילדים בשטח חולי ושומם לא רחוק משפת הים, כשלושה קילומטרים מצפון ליפו. עקבא ויוס, שהתמנה בינתיים ליושב ראש ועד השכונה החדשה, היה אחראי לטקס ההגולה של 60 המגרשים הראשונים. הוא אסף 60 צדפים לבנים ו-60 צדפים אפורים. על הצדפים הלבנים רשם

הרבים ידעונו עוד וישיב שבויתו כקדם ויקבץ פזורנו לחיות כל ישראל איש תחת גפנו ואיש תחת תאגנו יושבים לבטח, וכן יעיר ויעורר עוד לבב כל הממלכות יחד להיות נשמעים לחבר לאומים על פיו יחנו ועל פיו ייסעו להרבות שלום ובטחון לכל התבל כולו. ולא ישא גוי אל גוי חרב ולא ילמדו עוד מלחמה. והביטחון והשלום יבואו כתומם יבוא וידלו ויתמידו לצנח. והיה ה' למלך על כל הארץ ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד. אמן.

עד כאן לשונו של הרב. מה ראה הרב לבחור ולמנות י"ג ניצוצות לא פחות ולא יותר? זאת הוא עצמו אינו מציין אולם נראה לי שאין הדבר מקרי, אפשר שבחר במספר סימבולי זה, כמניין י"ג עיקרי האמונה, י"ג מידות שהתורה נדרשת בהם, גיל בר מצוה, ואולי דווקא בשל מניין המילה "אחד" = 13, דהיינו שלימות. הוא הרי חותם את דרשתו במילים "ה' אחד ושמו אחד". כאמור הרב אינו מתייחס

לחץ הבניה הנרחבת הבא עמו דרישה נוספת להרחבת סטרה המוניציפאלי של העיר. ואכן במאוס 1933 הורחב שטח שטח זה. גם הרחבה זו הייתה בעיקר בצפון. גבולה המזרחי של תל-אביב נקבע לאחר רח' אבן-גבירול של ימינו עד לירקון, פרט לשטחים קטנים של ערבים בכפר סומל (באזור רח' יהושע בן נון של היום). בצפון נקבע גבול העיר על הירקון. בדרום ובמזרח לא שונה הקו. אולם, כבר מאשית שנת 1934, לאור ההתרחבות דרומה ובמיוחד של שכונות שפירא, התלו דיונים על הרחבת העיר גם באזור זה.

ועד שנת 1933 הנה שנת מפתח נוספת בחיי העיר. העלייה התמישית שהורמה בשנה זו כ-30 אלף נפש לארץ ובשנה שלאחריה כ-42 אלף נפש, הביאה למהפכה בחיי הארץ בכלל ובחיי תל-אביב בפרט. בשנת 1933 נרשמו 833 דונם קרקע שצורפו לשטח העיר ועליהם עמדו להיבנות כ-1,300 בתים חדשים. בשנה זו נוספו לעיר למעלה מעשרת-אלפים חדרים, ובבנייתם הושקע סכום של כ-1.7 מיליון לירות ארץ-ישראל (סכום שהיה שווה לחצי התקציב השנתי של ממשלת ארץ-ישראל... ואוכלוסייתה, כשמונים אלף נפש. רק ירושלים הייתה גדולה ממנה בין ערי הארץ. אולם שנה אחרי כן תעלה אוכלוסיית תל-אביב גם על אוכלוסייתה של בירת הארץ. בשטחה של תל-אביב היו מצויים ב-1934 כ-5,000 בני מגורים ובהם כ-35 אלף חדרים. בעיר היו כ-40 ק"מ של כבישים סלולים. כשליש מתושבי העיר העובדים הועסקו בתעשייה ובמלאכה, כ-15% במסחר, כ-12% במקצועות חופשיים וכ-10% בפקידות. אופיה של אוכלוסייה זו מצביע על חיים עירוניים מלאים. ב-1933 היו בעיר כ-1,500 מפעלי תעשייה ומלאכה, שהעסיקו מעשרת-אלפים איש; המסחר היה ענף וכלל כ-1800 חנויות ועסקים שונים. כמחציתם עסקו בסחר מזון. כשלושה-דבעים מכלל המסחר הטיטונאי היהודי בארץ נהנו כ-בתי-אביב והיו בה ערב הכרזה לעיר גם 37 סניפי בנקים שונים, 65 בתי-מלון, 6 בתי-קולנוע ולמעלה מ-200 משרדים וסוכנויות שונות. נתונים אלו עמדו ביסוד ההחלטה להעניק לתל-אביב מעמד של עירייה עצמאית לכל דבר, וזה הוענק לה בשנת 1934 כאשר תל-אביב, השכונה שהוחל בבניהה רק 25 שנה קודם לכן, כבר הייתה העיר הגדולה והמרכזית בכל ארץ-ישראל.

לכן, ברם, הדבר מעורר מחשבה עד כמה ראה את עצמו מאמין שיד' ה' מכוונת והאיונות היא מהלך אמוני שיד' ההשגחה מסייעת לו.

עובדה מעניינת היא שאין הרב מציין בין י"ג הניצוצות אף ניצוץ המציין או מזכיר קיומם של מוסדות חינוכיים-תורניים, כאן המקום לציין שבשנה בו פורסמו דבריו של הכמ"ה היו בארץ מוסדות חינוך רבים שנוסדו ע"י ארגונים שונים. פרופ' רחל דרור⁵⁴ מציגה טבלת מוסדות שהיו קיימים בארץ כבר בשנת 1920 דבר המעיד על מרכזיותו של החינוך העברי בארץ. הרב אברהם יצחק הכהן קוק זצ"ל שפעל בארץ רבות והטביע את חותמו על מוסדות תורניים רבים, פרסם בשנת תרפ"ד תכנית להקמת "הישיבה המרכזית העולמית בירושלים"⁵⁵, ומפורסמת היא דרשתו שנישאה בשנת תרס"ה "דרשה בעת חנוכת בית התלמוד תורה ברחובות תי"ח"⁵⁶. בשנת תרפ"א נוסדה הרבנות הראשית לישראל והרב קוק שימש בה כרב ראשי מראשית היווסדה עד יום פטירתו (ג' באלול תרצ"ה). ציינתי מקצת מהעובדות על ייסודם של מוסדות חינוכיים ותורניים עוד לפני שהכמ"ה פרסם את דבריו, ובפתח דברי כתבתי על בקיאותו של הרב בנעשה בארץ, נראה לי, שהרב רואה בייסודם של מוסדות חינוך ותורה כדבר מובן מאלי, שמירת תורה ומצוות וחינוך לכן הם אורח חיים התורה היא יסוד לקיומו של העם היהודי.

כאמור פרק זה מבוסס על דרשה אחת בלבד, רבות מאד התייחסויותיו של הרב בכתביו לניצוצות כפי שיובא להלן.

(הערה: י"ג הניצוצות שלעיל יופיעו כל אחד מהם בנפרד בהמשך החיבור בפרקים המתאימים)

54 ראה: רחל אלבז דרור (תש"ן) החינוך העברי בארץ ישראל כרך ב' טבלה "כתי הספר בשנת 1920" עמודים 217-219.
55 ראה: הרב אברהם יצחק הכהן קוק זצ"ל (התשד"ס) מאמרי הראיה - קובץ מאמרים "הישיבה המרכזית העולמית עמודים 65-62.
56 שם: עמודים 229-233.

קטעי מכתב מהמחבר

.... אם התנגדתי לנגוע בענין של יום העצמאות, כתוך ספר 'איש וביתו', כבר לא יכולתי להתעלם מכל הענין הזה בספר התודעה שהוא מלווה את כל ימות השנה, ימי חג וימי אבל וכל יום מסוים של פגרא או להיפך, ובאן דוקא כל הבנים שואלים ואין משיב להם דבר ברור, ומטובע הדברים, תלמיד ששואל ואין משיבים לו, הוא משיב לעצמו זה מסוכן מאד.

כשנה לאחר קום המדינה, כשהיה קיים הירדס הרביעי של אגודת ישראל עם הרב זלמן סורוצקין ז"ל בראש, פנו אלי בשמו שאכין אני חומר למורים מה יגידו לתלמידיהם באותו היום. הכינותי והבאתי למראה עיניו — החומר נפסל. לא מפני שהוא לא נכון, אלא זו אמת שעשויה להרגיז גם את הימין וגם את השמאל — כך נאמר לי אז. ואני איני מבין ולעולם איני מוכן להסכים עם גישה כזו! אם אמת הדברים — היכן הלא תגורר? ובמיוחד בשטח חינוך הילדים הרכים שאסור לפטמם בדברי חכמות או חצאי אמת שהמבוגרים כבר התרגלו בהם. ברם, מה יכולתי אני לעשות, נאלמתי דומיה.

וכשהתחלתי בספר התודעה, הוצאתי מגויי החומר ובאתי לשאול אצל גדולי הוראה: האתן חומר זה בספר זה או אחדל? כולם חוץ מאחד אמרו לי כדברי הרב סורוצקין הנ"ל: חדל לך מלנגוע בדבר זה כי אתה מאבד עולמך גם בשמאל וגם בימין... אחר בלבד, הוא ר' ש"א שליט"א הסכים אתי בכל. אף אני שמעתי לדעת רבים, שלא לשם שמים. לשם ביוזעס בלבד... ..

5

וכיצד נוהגים בבתי הספר הדתיים בכל אותן השנים? להתעלם — אי אפשר אלא שהללו מן המורחי והקורבים להם אומרים הלכה פסוקה: גדול יום העצמאות כיום שיצאנו בו ממצרים ויותר, והללו שבקצה השני גם אומרים הלכה פסוקה: קשה יום העצמאות מן היום שנחרב בית המקדש, ואילו הללו שבחינוך העצמאי — כל מורה מדבר ככל העולה על רוחו .... מי יודע אם אחד יש בין כולם שמתוך שאינו יודע מה לומר — יאמר פשוט: איני יודע! וינמק זאת היטב מדוע אינו יודע.

כשבאתי לחרגם ספר התודעה לאנגלית, ואני זה שנים רבות מקושר הרבה עם ארגון החינוך החרדי שבאר"ב 'תורה ומסורה' — הכל דרשו שיוגשו להם דברים שראויים לאמדם בענין זה כי המבין גדול מאד ומתוך המבוכה רבים נכשלים בכל מיני דברים, טועים ומטעים. אז עשיתי מעשה, ואותו החומר שהוכשר להלכה ע"י ר"ז סורוצקין וע"י אחרים ג"כ וגם הוכשר למעשה ע"י הרב א' ועבר אחרי כן בקורת של עשרות אנשים בעלי דעה (בלי מונופול על ידעת תורה, אמנם) והשקפה, בארץ ובביתר באר"ב — אותו החומר הבאתי לבית הדפוס וכך הוא נכנס ל'תודעה' באנגלית.

כבשי דרחמנא

על הימים ה' באיור י"ח באיור

סאת חובותיהם של כובשי הארץ הקדמונים, להורישם מארץ נחלת אבות העולם.
מאני יעשר שנים עברו בני ישראל את כור ההיתוך במצרים והמתו לגאולתם ולרשת ארצם, וארבעים שנים אחרי כן הלכו במדבר על פי ה' וציפו לדבר מלכם ואלקיהם שיאמר להם 'באו ורשו את הארץ אשר נשבע ה' לאבותיכם' (יחזקאל א).

שמונה מאות וחמשים שנה אחרי כן, ישבו בה אבותינו ושיבת קבע שלאחר ירושה. בעלים ואדוני הארץ היינו כל אותן השנים עד שבא סנחריב מלך אשור ואחריו נבוכדנצר מלך בבל וגרשונו מארצנו. ניסו להושיב עמים נכרים ולא נאחו בתוכה והיתה הארץ שממה שבעים שנה.

לאחר מכן פקד ה' את עמו ואת ארצו, וחורנו וישבנו בה עוד ארבע מאות ועשרים שנה עד שבאו הרומאים וגזלו מידינו את השלטון בארץ ושרפו את מקדשנו ורוב עמנו גלה מארצנו ושממו עליה אויבינו. ברם, מאז ועד עתה לא פסקה רגל ישראל מלדרוך על אדמת ארץ ישראל אלא שמעטים היו וגרים בתוך ארצם ורוב רובו של העם גולים ופזורים בארצות אויביהם בארבעת רוחות השמים.

הרי לנו בארץ זו שנות הבטחה שלשת אלפים ושבע מאות שנה, שמהן — שנות ישיבה וחזקה אלה וחמש מאות שנה. כל יתר השנים, כל שנות הגלות והגירוש — כולן שנות צפיה והמתנה לשיבה ולגאולה כאדם העומד ליד פתח חלונו ומצפה לרץ שיבוא לבשרו, ואף על פי שמתמהמה מחכה לו שיבוא כל שעה.

8

מאת

הרב אליהו כי טוב

ה' באיור

ה' באיור, יום שבו חזר שלטון לישראל בחלק מארץ ישראל, בשנות חמשת אלפים שבע מאות ושמנה לעיריה — לאחר אלף שמונה מאות שמונים וארבע שנות חרבן, כניעה, גלות, שעבוד, השפלה וצפיה לגאולה.

זה לנו שלש אלפים שבע מאות ושש שנים שהארץ מובטחת לנו מפני הקב"ה המנחיל ארצות, בבריתו אשר כרת עם אברהם אבינו בין הבתרים 'לאמר, לזרעך נתתי את הארץ הזאת מנהר מצרים עד הנהר הגדל נהר פרת' וגו' (בראשית טו).

זה לנו שלשת אלפים שש מאות וששים ואחת שנים שהברית הראשונה נשנתה עם יצחק אבינו בעקדתו בחר המוריה. 'זרש זרעך את שער איביו והתברכו בזרעך כל גוי הארץ' (בראשית כב).
זה לנו שלשת אלפים חמש מאות וששים שנים שהברית עם אברהם ועם יצחק קיימה בשלישית עם יעקב אבינו בצאתו לחרן לאמר: 'הארץ אשר אתה שכב עליה לך אתננה ולזרעך' וגו' (בראשית כח).

שנות ישיבה ושנות חרבן וצפיה
מאותם וחמש עשרה שנים החזיקו האבות והשבטים בארץ ישראל וישבו בה ישיבת צפיה לרשתה ולנחול אותה נחלת עולמים. גם כשיצאו מן הארץ, לא יצאו אלא על פי הדיבור ולמען תמלא

7

אומות העולם תמהות

כל עמי העולם רואים אותנו בצפיתנו כל הדורות ושמים על לב. הם שואלים ואומרים: האמנם ממתנת להם הארץ הזו החרבה, והם לה? העינינו עוד תחזינה בזה הפלא כשעם וארץ מתרפקים זה על זה לאחר פרידה וגעגועים של שני אלפים שנים?

בשנת חמשת אלפים שבע מאות ושמונה לצידה, בחמשי לחדש זיו הוא אייר, קמו אנשים מזרע יעקב, ועמדו רגליהם ביום ההוא על אדמת ארץ הקודש, קמו והכריזו:

הארץ הזאת אשר אנחנו שוכנים עליה ואחוזים בה ככל כחנו — לנו היא ולורעינו! אין שלטון בה אלא לבניה יורשיה השבים אל ארצם שנשרדה מהם, עתה יבואו כלם מארבע כנפות הארץ וירשוה לעד!!!

אז הוטר שלטון הנכרים מעל שטחים גדולים בארץ ישראל ועבר לזרע אברהם יצחק ויעקב. ורבים מאד מן השוממים על אדמת ארץ הקדש הרבה דורות — פחד גדול נפל עליהם מתוקף המלחמה שהשיבו להם בני ישראל, וברחו כל עוד נפשם בם, וישאירו שדותיהם ובתייהם.

ומרוכבים יותר מן הזרים הבורחים, היו זרע ישראל שעלו מארצות גלותם ויתנחלו בארץ אבותם וישבו בה, ויפליאו לעשות בבנין, בשרה, ובעץ השרה ובכל עבודה אשר התחילו לעשות בה.

וגם הארץ האירה פנים ועץ השרה התחיל לתת פרי יותר מלמנתחלים הזרים. הרבה ערים חדשות נבנו והמון גדול של כפרים שנתוספו. אניות שולחו

ואם יהיו נדחיו בקצה השמים — רק לארצנו נושא העם הזה את עיניו ואינו מתנאש אפילו שעה אחת. העם שומר אמונים לארץ והארץ אף היא שומרת אמונים לעם, ואינה נותנת את חילה אלא לבניה בלבד הבאים לחונן עפרה.

הגלות האחרונה

הגלות האחרונה, הארוכה שבגלויות ישראל מארצו, בשנת תש"ח מלאו לה אלף ושמונה מאות ושמונים שנים מאז חרב בית המקדש ביד הרומאים — כל אותה התקופה הארוכה הארץ שוממה מיושביה ובשממה היא עוברת מרשות לרשות משלטון לשלטון וכולם זרים לה. לא היה בה קנין כלל לכובשיה מעולם, כי לא ביד נביא שלח ה' את הנכרים להגלות עמה ממנה ולשלט בה. מאלהים באו ברשעת הגויים ובעוונות ישראל שגרמו לשעתן ואולם לא יכלו להפקיע זכות בעליה עליה, זכות ישראל על ארץ ישראל נשארה שמורה להם בלבד שישבו ויבואו לחזונה לעת קץ.

כל אותם הימים הרבים, עם ישראל מיטלטל ונודד מגוי לגוי ומארץ לארץ ואין לו מנוחה בשום מקום בעולם. בכל מקום זר הוא ואף על פי שהוא נאמן תמיד ליושב הארץ ובאמונתו כי רבה הוא מביא ברכה ומגדיל לעשות והכל נהנים ממנו — אינם עוברים ימים רבים עד ששוכחים את טובתו והכל מזכירים לו את זרותו.

אין מנחם לישראל כל עת הגלות אלא זאת התקווה האחת שבלב כל העם, כל הדורות וכל הימים: ימהר ויחיש גאולתנו ונשוב לארצנו וכקדם נחדש ימינו!

בים וצי של אניות אויר, ובכל מקום אשר תדרוך שם
כף הרגל ולכל אשר תשא העין — הכל מישראל.
והגוים אשר נותרו בה או באו אחרי כן — זרים
נחשבו.

אז נבהלו אלופי אויב, אילי ערב יאחזמו רעד,
ונדהמו כל יושבי ארצות הקרובים והרחוקים ואמרו
כלם: ראו זה פלא שלא ידענו כמוהו בכל דברי ימי
עולם — אלקי ישראל נתפס עם עמו, בנים שבים
לגבולם!

מבוכה בעולם

ראו זאת גויים, ויתמהו; ולאומים, ויהי הדבר לפלא
בעיניהם. כי דורות רבים לימדום חכמיהם, כי אין
עוד תקומה לישראל בארצו לעולם! והנה קם הפלא
לעיניהם, ויבושו חכמיהם מחזותם קשה שחזו על
ישראל.

ואף בעינינו ייפלא הפלא ופלא, שכן אשר נעשה
לעינינו — לא הוגד לנו מראש שכך ייעשה; וכל
אשר הוגד לנו וחזו לנו נביאנו, וציפינו לו כל ימי
גלותנו ונדע נאמנה כי דבר אחד מכל דבריהם לא
יפול ארצה — עדיין לא ראינו.

מבוכה במחנה ישראל

מאורע ה' באייר תש"ח הדהים הרבה מגויי הארצות
והביא במבוכה גם רבים בקרב מחנה ישראל. נחלקו
הדעות ונתפרדו התגובות פרוד רב.

אתה מוצא רבים מישראל שכתגובותיהם על
מאורע זה אינך מכיר את "קול יעקב", הם מתפארים

בנצחונם על האויבים ובפיהם הם אומרים ידינו רמה ולא ה' פעל כל זאת.

אתה מוצא רבים אחרים ששמחים בגאולה ומחזירים גדולה למלך הכבוד וקובעים שמחת היום בהלל ובהודאה לה' כעל הנסים בדרות הראשונים. ושוב אתה מוצא את הללו נבוכים ואינם יודעים את המעשה אשר יעשון, לפי שאין המחזה אשר חזוים, עולה בקנה אחד עם החזון שחזו לנו הנביאים.

והיו רבים מישראל אשר התערבו בגוים והתיאשו מן הגאולה, ובקע להם עתה אור חדש וישמחו שמחה גדולה על התמורה שנראתה בעיניהם כי זאת הגאולה.

וכנגדם רבים משלומי אמוני ישראל שכל ימי שבתם בגולה רחקו מן הגוים ויקו לאור אמת ויצפו לישועת ה', עתה הושחרו פניהם מן הגאולה שאינה גאולה, כי ראו כי קרב הקץ וכל כוס הפורענות שמן הגולה, שתו מצו.

וגם כי שבו אל ארץ חמדה, עדיין ההסתר פנים גדול מאד, רשעי עולם משנאינו שוב נושאים ראש ואומרים לבלענו, רוב פוזרי ישראל שקועים עדיין במדבר העמים באונס ואפילו מרצון. מקום מקדשנו חרב כשהיה ושויעלים הלכו בו; —

גם רבים מעם הארץ היושבים על אדמת הקדש — אינם יודעים את ה' והשליטים עליהם דוחקים את הגלי השכינה. ויש בהם המדברים סרה על עם ה' ועל אלקיו ועל התורה, בריש גלי ומלעזים על דברי חכמים שמפיהם חיינו ונחיה; —

ויהיו הם וכל עם הקדש ללעג וקלס בעיני הגוים שונאינו, כי אמרו: לא עם ה' אלה ולא מארצו יצאו!

וכן היינו בעינינו מבוזים מכחשם וממעלם אשר מעלו בה' בהיותם שליטים על עם הקדש ועל ארץ הקדש והנה שתו על ישראל לחלל קדושתם; — הלואת צפינו ואם גאולה כזאת חזו לנו נביאינו? ועיקרה של גאולה, היא פדות הנפש וגאולת הדעת מן השעבוד למחשבותיהם של שונאי ה', והנה הנפש לא טהרה בגאולה זו והעירבוביה בדעת, גדולה משהיתה, ושעבוד הלבבות לרשעי הגוים לא פסק, והרוגו גדול בין איש לאחיו ואין נחת.

ועוד אתה מוצא את הללו עצבים ומחליטים ואומרים: אם פקד ה' את עמו והאיר לנו אור גאולה — למה ומדוע רק השביעית בעם ראו את אורה ועוד בו שש שביעיות שאינם יכולים, או אינם רוצים ליהנות מאורה ועדיין הם יושבים בארצות גליותיהם ישיבת קבע — הלזו שברנו כך הם שואלים ולכן הם עצבים.

על חטאים שחטאנו וחוטאים עוד

עוד אומרים הללו שעצבים: הלא כל עיקרה של גלות לא באה אלא מפני חטאינו וחטאות אבותינו בעוננו את ה' ולא אבינו בדרכיו, לפיכך גלינו לבין הגוים עד שנתקן אנחנו חטא ראשונים וניטהר מעוונותינו ואנחנו על אדמה טמאה, או אז יהיה הצורך בתשובה שלמה: בשבתנו על אדמה קדושה קלקלנו מעשים, והנה גורשנו ממנה ויושבים על אדמה טמאה ותיקנו מעשים! מדה כנגד מדה; —

שכן לא בשפלות ידנו ובגבורת אויבינו גורשנו מארצנו, כי גבורים בני גבורים היו בני ישראל מאז ומתמיד ורדפו חמשה מהם מאז וניצחו מעטים את

רבים, אלא העוונות גרמו וכשנתמלאה הסאה והגיעה שעת הפורענות, אותה שעה נהפך עלינו הגלגל ונרדפנו על ציארנו רבים על ידי מעשים וגבורים נתנו ביד חלשים, כי יד ה' היתה בנו שלא כדרך הטבע כדי להכניענו ולטהרנו מן העוונות בחזקת יד ה' עלינו.

והאמנם היטהרנו? והלא כל חטאות ראשונים עדיין דבקות בנו. הבאלה נבוא עתה לפלטרין של מלך וירצה לנו? —

ועוד, צאו וראו מה עושים פושעי עֲמֻנו כשהם מחזיקים בידם שרביט מלוכה — הלא הם מעבירים צורת פניהם של ישראל לעשותם ככל הגויים ואת ארץ ישראל ככל הארצות ועוד ידם נטויה! הלגאולה זו סיברנו והאם ממנה יש תוחלת? ושמה — הם ממשיכים לומר — שמה אין כל זה אלא מעשה שטן שהראה לנו פלאות כדי להכשילנו ולהסגירנו ביד מכחשים, בראותנו מעשיהם שמצליחים בידם ואנחנו מאשרים זדים וחוטאים בנפשוחינו, וחס ושלוט סוף דבר מי ישרנו? ... כך אומרים הללו ומכניסים עצב בְּלִבָּם ובלב אחרים.

טענות ומענות
כרבות הטענות של הללו כן רבו גם המענות של אחרים.

אומרים בעלי הטענות: היכן אנו מכירים במאורע זה את חזון הגאולה שחזו לנו נביאנו? — משיבים להם בעלי המענות: אפילו אין זו עדיין הגאולה המובטחת אנו חֲזִיבִים להיות מכירים טובה

ולחודות לה' הטוב, שנתן לזרע ישראל תלוי-ראש בארץ ישראל ופינה לפניהם גויים, ויכו בה שרשים ויכל את נפשם הם באים ומחוננים עפרה ואין ממחה בידם מכל אויביהם מנדיהם.

ותחת כי היינו אתמול נרדפים על צואר, כלנו, ועוד ימשול בנו וכל גוי קטן זמם עלינו להכחידנו, ולא היה לו מורא כלל שיענש על כך — הרי הנו היום ברשות שאין יד הגויים שולטת בה, ולא עוד אלא שנפלה חתקנו עליהם, וגדול כבוד ישראל בגויים כאשר לא היה קרוב לאלפיים שנה — כל הטובה הזו נקבל ולא נשמח בו ולא נכיר בחסדי ה' עלינו ולא נודה על טובתו? אין לנו אלא להודות אלשעבר ולבקש רחמים אלהבא אשר ימהר ויחיש כל גאולתנו ככל אשר הבטיחנו ביד נביאיו.

אומרים בעלי הטענות: מימינו לא שמענו שתחילתה של גאולת עולם תבוא בדרך גסה כזו בלי ניצוץ גלוי מאורו של הקב"ה, בדרך של שפיכת דמים במלחמות גדולות וקטנות שאינן פוסקות, ובאיום מתמיד במלחמות השמד מצד גויים רבים קרובים ורחוקים ובהיות רוב רובו של העם בארצות אויביהם ובארץ ישראל אך חלק קטן מן העם; — משיבים להם בעלי המענות: 'לא שמענו' אינה ראייה, שמה רמזו לנו יודעי בינה לעתים ושמענו ולא הבינו מה שאנו שומעים, ומי נתן לנו רשות להורות להקב"ה מה יעשה וכיצד יעשה?

עוד הם משיבים: הלא כבר אמרו חכמינו הקדמונים, לכך נמשלה הגאולה לאילת השחר מפני שהיא עתידה לבוא קמעה קמעה כאילת השחר

שבתחילתה עדיין חשך, והולך ואור עד נכון היום. והרי אנו עדיין לא ראינו אלא הקמעה הראשונה

ומה תימה שעדיין החשך יכסה ארץ; —
ושמא רמז יש כאן גם בדברי הכתובים שבתורה:
אתה מוצא בפרשת התנוכה שבספר ויקרא, נאמר
שם (פרק כ) לפני סוף פרשה זו פסוק אחד של נחמה:
'זיכרתי את בריתי ועקוב ואף את בריתי יצחק ואף
את בריתי אברהם אזכר, והארץ אזכור'. ושוב אחרי
פסוק זה סיומה של התנוכה: 'ואף גם זאת בהיותם
בארץ איביהם' וגו' — שמא רמז יש כאן שבטרם
סיומה הגמור של פרשת הפורענות שבאחרית
הימים, כבר תהיה זכירת ברית האבות 'ברית יעקב'
תחלה ואחר כך 'ברית יצחק' וגם 'ברית אברהם' —
ועדיין התנוכה לא פסקה — 'ואף גם זאת' —
לאחר כל הזכירות האלה — 'בהיותם בארץ
איביהם' — שש שביעיות מהם עדיין בחוץ ואף על
פי שהם יכולים לבוא לפנינו ואינם באים — 'לא
מאסתים' וגו' 'כי אני ה' אלקיהם' — בין רוצים ובין
אינם רוצים.

כבשי דרחמנא

עוד שואלים בעלי הטענות: האפשר הדבר שמפני
חטאינו גלינו מארצנו ובאותם החטאים נשוב
אלה? —

משיבים להם חבריהם: דבר זה, להבחין בין חטאי
הדורות אשר תוקנו ואשר לא תוקנו — מסור רק
לשמים, מסוד כבשונו של העולם ואין יודע בו אלא
בוהן לבבות בלבד. בני אדם שוקלים דברים לפי
מראית עינם בלבד וחורצים משפט לפי שהעושה

והמעשה נראים אליהם באותה שעה, אבל הקב"ה
אינו כן אלא עבר ועתיד גלויים לפניו כהווה, וכן כל
מסתרי לב ומעמקי נפש לפניו הם ידועים ונראים
כפועל ידים, ולפיהם הוא שוקל וסופר ושופט יחיד
ורבים דורות עברו ודורות הבאים. רק לאלקים
המשפט ומי איש ויבין זאת לחרוץ משפט לפני
האלקים.

או כלך לדרך זאת: כשם שיש סאה לעונות וכשהיא
מתמלאת בא חרון אף בעולם, כך יש סאה
לפורענויות וכשהיא מתמלאת, במקום כפרה היא
עומדת, ואז באה הארת פנים בעולם והקב"ה
מתמלא חמלה על בניו. ואפילו עדיין לא שבו בכל
לבם, הוא מרחם עליהם. ואיה דור כדור הזה אשר
שתדמעה את כוס התרעלה?

או כלך לדרך אחרת — יש וגם תגבורת החטא סבה
היא לגאולתם של ישראל ואפילו הם מפירים ברית
ח"ו, למען עוררם לתשובה בקבה הזאת, או בשביל
למנוע חלול שם קדשו.

הלא כה הם דברי הנביא (יחזקאל טו): 'זהקמתי אני את
בריתי אתך וידעת כי אני ה' — למען תזכרי ובשפתי
ולא יהיה לך עוד פתחון פה מפני כלמתך בכפרי לך
לכל אשר עשיתי' וגו'.

ואומר (שם לו): 'ונבוא אל הגוים אשר באו שם וחללו
את שם קדשי באמר להם: עם ה' אלה ומאריצו יצאו ו
ואחמל על שם קדשי אשר חללוהו בית ישראל בגוים
אשר באו שמה, לכן אמר לבית ישראל כה אמר ה'
אלקים לא למענכם אני עשה בית ישראל, כי אם
לשם קדשי' וגו'.

והעונות מה יהא עליהם? כבר אמר הנביא (ישעיה מד):

'מחיתי כעב פשעין וכענן חטאותין, שובה אלי כי גאלתיך'. 'גאלתיך' — עבר משמע, כבר גאולים אתם ופשעיתכם עודם קנמים ואמחה אותם אני. וכל החשובות האלה מכוסים הם מעין כל חי. מי יבוא עד חקר אל-יה.

על הסכנה משלטון הנתון ביד מכחשים

עוד מקשים הטוענים: אפשר שתבוא ישועת ישראל ביד המכחשים בה? והלא סכנתם מרובה מתועלתם, שהם משתשמים בכח שלטונם להדיח את העם מעם אלקיו ולהגדיל חרון? — עונים להם חבריהם: והלא מצינו במלכות החשמונאים שרוב השנים מכחשים ועוקרי תורה היו שליטיהם עשרת מונים ממה שהעניים ראוה ביד הזה ואף על פי כן כתב בהם הרמב"ם בנצחונם על הקינים: 'יחזרה מלכות לישראל יתר על מאתיים שנים'.

שכן חלול הוא לישראל כשהם חוסים בצל אומות שהקב"ה לא נתן להם תורה ובוועטים בה וממאסים אותה כל הדורות. ואפילו הם מקילים ידם ומחנפים לתורה אל תאמין להם ליום מחר. אבל פושעי ישראל, עמה של תורה הם לעולם. ואפילו בוועטים בה לשעה, אל תאמין להם למחר. סוף שישובו ותשובתם מתקבלת. ואפילו בטרם שבו הם שולטים בעם לרע לו, עדיין הכבוד מצוי שם, כי אחר הוא המחצב לכל חלקי העם ולשם הם כולם ישובו ויבואו: —

אף עתה היום כל אשר עינים לו רואה כי נתמעטו הכחש והכפירה בעולם מלעומת שהיו, וחרדים

הלבבות בחרדת האמונה הרבה יותר מכמה דורות שלפנינו. מי עשה זאת מי פעל זאת? — זאת ההתרפקות שבין עם קדוש עם ארץ קדושתו היא שפעלה זאת והיא עתידה לחולל פלאות עוד, בימינו יהיה הדבר הזה! —

לפיכך, אם ראית בנים שנזכרים באביהם שנתרחקו ממנו ימים רבים ועתה הם אומרים לשוב — תאמין להם, אפילו עדיין אינם משנים מעשיהם שמקודם לכן ולא כלום, שכן לשורשם נפשם משתוקקת וסוף שיבואו.

אבל אם ראית בנים שבפיהם ובפועל ידיהם מורדים באביהם אל תאמין להם, אפילו צועקים בכל פה ומכריזים על מרדם. אין צעקתם אלא מפני יראתם להטיל דופי בכל מעשיהם מאחמול, והרגשתם כהתמוטט עליהם בנינם שבנוהו דורות ועתה הוא מתמוטט עליהם — עדיין טומאת ארצות העמים מפרפרת בהם לכן הם צועקים, וסוף שגם הם ימלא לבם אומץ וישובו למקור מחצבתם. כאלה היו פושעי ישראל מאז, וכאלה הם היום, לעולם לא ישתנו לרעה אבל ישתנו לטובה.

אין פחד מהם מעולם. אבל היתה והיה תוחלת מהם תמיד. וכל שכן עתה בימים שהקץ ממשמש ובא ועמו התיקון הגמור.

מעשה אלקינו או ח"ו מעשה שטן

כלפי חקרי הלב של בעלי הטענות האומרים: מהיכן לנו ערובה שכל המעשה הגדול הזה שנתחדש עלינו בדור זה ובתנאים של עתה, מעשה אלקינו הוא ולטובתם של ישראל — שמא ח"ו אין זה אלא

מעשה שטן כדי להכשיל את ישראל בנסיון מר של הליכה אחרי טועים ומטעים? —

עונים להם חבריהם בגערה: וכי השטן כח לו לעשות מעשים? והלא כל כחו של שטן רק לחבל במעשים ולהרוס כל מפעל. אפילו היה לו כח לנסות ולהכשיל — כלום חשוד הוא לחבל במעשיו שלו? ההוא יעשה כדי לפתוח שערי ארץ הקודש לעם קודש ולהביא זרע ישראל למקומות שנתקדשו על ידי אבותיהם ושרוחם עדיין שורה שם והיא מטהרת, מצרפת ומזקקת את זרעם הבאים לשם לשפוך שיח לפני אלקי אבותם? כמעשים הרבים שבכל יום, שרבים מבני ישראל אך רגלם דורכת במקומות המקודשים ולבם מתעורר מיד בתשובה ובתפלה וצדקת המעשים ונאחזים בהם כאש בשלהבת — הכך יעשה השטן ואינו חושש לחבל בעצמו? היה לו להתקרא שמה ויתקדשו ויאמרו לו: סור ממנו!

האם ח"י השטן הוא זה שהפיל מורכ בלב אויבי ישראל והלביש עוז וגבורה בחורי ישראל להגן על גופותיהם ונפשותיהם של בני ישראל בחרוף נפש שאין מוצאים דוגמתו אלא במלחמות קודש של עם קודש בדורות הקדמונים? —

האם אלו הם מעשיו של השטן להביא מדי שבת בשבתו ומדי חדר בחדשו מאוז אלפי ישראל לפני מקום מקדשם לדוב פיהם ולהרנין לבם כתפלה ובהודיה לאלקי ישראל, ולדפוק על פתחי לבבם של מיליונים פוזרים מבני עמנו, רבים מהם אובדים ונרחים במשך דורות, ולהזכירם מי הם, מאין באו ולאן הם עתידים לשוב? —

האם השטן הוא זה הפורץ מנעולי הארץ ופותח ברכתה להוציא יכולה בשפע גובר והולך? הוא השטן המרעיף נאות מדבר וגל גבעות תחגורה, המרזה תלמי ארץ ומנחית גודיה וצמחה יבך? — אם כאלה הם מעשי שטן, מה אתם מניחים להקב"ה? ....

הרחמן הוא יצילנו מן הדעה הזאת! לא, אין מעשים לשטן כלל. אכן כח אחר יש לו לעור עיני פקחים להראות להם אור לחשך וחשך לאור, ולטפח לב מבינים.

הרחמן הוא יצילנו מכחו זה שלא יצליחו בנו מעשיו, חס ושלום!

כה הם דברי הריבות במחנה ישראל ואלה הן הטענות ומענות בשערינו, שכן עדיין הקץ לא בא, אין עוד נביא ולא אתנו יודע עד מה.

לכך סתומים וחתומים עדיין הדברים, וענינו של מאורע זה עדיין לא נתפרש ולא ניתן לכתוב בספר עד שיעמוד נביא אמת ויפרש לנו.

שאינן דבר כזה מתפרש לדעת מובאיו ומוצאיו אלא, או ברוח הקדש מפי נביא אמת או מסוד חכמי אמת שבדור בשבתם יחד זה נצב בעדתם, או במסורת של דורות ישראל קדושים.

והנה מאבותינו שממרחק הזמן — לא ראינו, אין עוד נביא, ולא אתנו יודע עד מה יהא הסתר פנים זה.

לפיכך

לפיכך, אם ראית אנשים מישראל שמודים על הטובה ועדיין לבם מלא דאגה על כל אשר חסר מן

שטן — בקש רחמים על עצמך ועליהם להנצל מעורון עינים ולבלתי הכשל עוד בכפית טובה חס ושלום.
 ואתה תמלא פיך שיר רון ושבח לה' אלקי ישראל על אשר עשה עושה ויעשה עם כל עמו, עם כל זרע בית ישראל מעתה ועד עולם.
 ואם באת להודות ולהלל — בכל לשון שלבך שומע ונפשך מתפעלת הנה מודה ומהלל, ומי יודע כמה עוד יארך הזמן עד אשר יהיה מטבע קבוע לשיר ושבח זה כשאר שירות ותשבחות שקבעו חכמי הדורות על דעת כל ישראל לעד ולנצח.
 שכן לא נדע לפרש את ענינו של היום, ואת אשר צינתה בו תורה. רק יודע תעלומות, הוא לבדו יודע את המעשה שעשה ומה טוב צפון בו.
 והנה כולנו בציפייתנו שהקב"ה יורנו דרך אמת וישלח לנו משיח צדק במהרה בימינו ויגיד לנו את הדרך נלך בה, וגם את הדרך אשר הלכנו.

הטובה ועודם מצפים ומיחלים לישועת ה' שתהא שלמה — צרף עצמך עמהם, שהרי משיח בן דוד עדיין לא בא ועוד חזון הנביאים רחוק. וחס לנו מלהתיאש אפילו מקוצו של יו"ד מכל הטובה שהם חזו לנו ולעולם לא נחדל אפילו שעה אחת מלתבוע את ההבטחות, עד אשר נראה בכל דברי הנחומים עד תומם ותחזינה עינינו וישמח לבנו ותגל נפשנו באמור לציון: מלך אלקיך! או אז נתנחם ויקוים בנו: 'כה אמר ה' אלקים הנה אשא אל גוים ידי ואל עמים ארים נסי והביאו בניך כחוצץ ובנתוך על כתף תנשאה, והיו מלכים אמנוך ושרותיהם מיניקתך. אמים ארץ ישתחו לך ועפר רגליך ילכו' וגו' (ישעיה

מס).

'עוד יאמרו באזניך בני שפלין צר לי המקום גשה לי ואשבה, ואמרת בלבבך מי ילד לי את אלה ואני שכולה וגלמודה' וגו' 'הן אני נשארתי לבדי אלה

אזפה הם' (שם).

'כי נחם ה' את ציון נחם כל חרבתינה וישם מדברה כערן וערבתינה כגן ה' ששון ושמחה ימצא בה תודה

וקול זמרה' (נא).

'הנה אנכי מרביץ בפור אבניך ויסדתיך בספורים, ושמתי כדפד שמשותך ושעריך לאבני אקדח וכל גבולך לאבני חפץ וכל בניך למודי ה' ורב שלום בניך' (שם נה).

אבל
 אבל, אם ראתי אנשים מישראל שלכם חלוק עליהם בין טובה לרעה ואינם מכירים בטובה כדי לברך עליה, שאינם יודעים בין מעשה אלקינו למעשה

כ"ח באייר

כ"ח באייר, יום בו הובסו כל צבאות ערב שבאו להשמיד להרוג ולאבד את כל זרע ישראל בארץ ישראל. הוסרו מצורי האויבים בגבולות הארץ מסביב, חזרה גולה לבעליה — זו ירושלים עיר הקודש שמתחילה גולה ברובה מישראל ובאותו יום שוב היתה ירושלים עיר אחת שלמה שכולה ביד ישראל, ונפתחו לרוחה כל המקומות הקדושים לישראל מקדשיהם.

בשנת חמשת אלפים שבע מאות עשרים ושבע ליצירה היה הדבר הגדול הזה. תשע עשרה שנה ועוד עשרים ושלושה ימים לאחר אותה באייר שבו חזר שלטון לישראל על מקצת מגבולות ארץ ישראל.

שני ימים קודם לכן ביום כ"ז באייר, עמדו כל צבאות מצרים, כמאה רבוא, בדרומה של ארץ ישראל ועמדו כל צבאות עבר הירדן על אדמת ארץ ישראל במזרחה ובדרומה ובירושלים, וצבאות סוריא בצפונה גם עירק היא בכל נלחנה עמהם, ויעמדו צבאותיה בין צבאות עבר הירדן, וביד כולם כלי משחית כחול הים לרוב מאשר נתנו להם שונאי ישראל בארץ צפון הרחוקה, היא רוסיא, חנם אין כסף. ויעצקו כולם קול אחד באזני כל העולם: כלה אנו עושים בישראל! כליון חרוץ אשר לא יוכלו מלט נפשם. משלש רוחות אנו באים על ישראל מדרום וממזרח ומצפון והים סוגר עליהם ממערב. אמר אויב: נרדפם לישראל, נשיגם, לים נרחפם ושם נטביעם! —

ונהפוך היה, אשר ישלטו היהודים המה בשונאיהם. ביום כ"ז החלה מלחמת המגן של צבא ישראל וביום כ' בסיון של אחריי שקטה המלחמה ויד ישראל עושה חיל בכל ששת הימים האלה עד אם כילו לעשות ככל אשר ברצונם לעשות, להגן ולהציל ולהרוק אויב הרחק הרחק לתוך עומק גבולות הארצות שהם יושבים בהנה.

חביב הוא יום כ"ח באייר ביותר, אף על פי שעדיין המלחמה לא פסקה עוד — שבאותו יום חזרה ירושלים להיות עיר אחת שלמה ונתונה ביד ישראל ומפני חבתה של ירושלים היה דומה אותו יום על כל ישראל, כאילו בו ניתנה להם כל ארץ ישראל.

ויהם את מחנה מצרים

בו ביום שעמדו כל צבאות ערב וכלי מפצע עמהם, כולם דרוכים לקבל פקודת מפקדיהם: 'אש על ערי ישראל ועל מחנהו'!

ביום כ"ז באייר — הקדימום נערי בני ישראל שעה אחת, ובדמדומי חמה של שחרית יצאו עם מטוסייהם להקות להקות ונתפורז מעל כל שדות התעופה ושאר מרכזי האש של מחנות ערב ופוצצו כמעט כל מטוסי האויב שעמדו למטה על הארץ כאילו מחכים לפורענותם. ואותם גבורי ישראל הלכו ובאו הלכו ובאו ולא נראו בלכתם ולא בואם כך שעה ארוכה עד שלא שרדו מכלי מפצו של האויב אלא מעטים.

מיד אחרי כן יצאו צבאות ישראל אשר על הארץ, יצאו לקראת חילות האויב וגודדו הרבים והכו בהם מכת מות, מכת תדהמה וישחיתו כלי משחיתם, והנשארים נפלו שבי ביד לחמי ישראל הם

וגדודיהם, אנשי צבא לרובות, ויתרם נתפזרו במדבר סיני ונפלו איש בחרב רעהו או נדדו הלכו במדבר אין מאכל ומתו והיו למאכל לעוף השמים. ורבים ממפקדי צבאם שדדו וגזלו את פקודיהם ונטלו מהם צדה ורכב כדי למלט נפשם וסוף שנפלו גם הם ביד לוחמי ישראל שכאו לקראתם מפנים ומאחור. כך התחילה המכה בצבא מצרים אשר בדרום. אז החרה צבא ישראל במלך עבר הירדן: אם לא תצא לקראתנו למלחמה, ותשלח את גדודיך לאהליהם והיתה ארצך לפלטה, ואם תצא לקראתנו למלחמה ויצאנו גם אנו וירדו עליך כל מכות מצרים! ויחזק ה' את לבו ולא שעה לאזהרה ויפתח הוא באש, כי סובבו כל שליטי ערב בכחש זה את זה, ויספרו זה לזה על נצחונות תחת מפלות. וכל הס מנוסת חרב אמר לרעהו: קום הדוף וחלק בשלל ישראל!

מאת ה' היתה זאת לחזק גדודי עבר הירדן למלחמת תבוסה, למען תת בידינו את כל ערי הארץ אשר בגבולות דרום ומזרח ארץ ישראל ואת ירושלים. וביום השלישי למלחמה הוא כ"ח באייר נשמע הכרוז: כל ירושלים בידינו וקול תרועת שופר נשמע משריד בית מקדשנו ותפארתנו, לאמור: אנחנו כאן עם הכותל המערבי שלא זוה משם שכנה מעולם. אף אנו לא נזח מכאן לעולם — ואז היתה הרוחה לכל ישראל ועלתה הצהלה והשמחה עד לשמים. ואחר טיהרו צבאות ישראל כל שאר חלקי ארץ ישראל מגדודי אויב, ואז פנו צפונה לגדודי ארם היא סוריא, ויכו בהם הלך והכה עד בואם בשערי דמשק ביום הששי למלחמה, ויעמודו. שעריין לא הגיעה

שעת זכירת 'ברית אברהם' — 'מנהר מצרים עד מנהר הגדול נהר פרת'.

ובשך המלחמה ביום ב' בסיון יום שבת קדש היה. אז היתה כל הארץ מטהרת מזוהי מות, עד תעלת סואץ של מצרים בדרום עד להרי חרמון בצפון וכל גבול ירדן במזרח.

ולאץ לבנון היתה פליטה, לא עמד בהם כחם לצאת למלחמה נגד צבא ישראל, ונמלטו.

מאותות הקשים של עקבתא דמשיחא

אותו יום כ"ח באייר משנת תשכ"ז הוא יום ירושלים, הימים שבאו אחרי כן עד ב' בסיון, אף על פי שהיתה בהם ישועה גדולה לישראל שבהם יצאו כל ישראל שבארץ ישראל ממות לחיים ונשמו בהם לרוחה כל פזוירי ישראל שבארצות תבל — אף ישועה גדולה זו שעלתה בהיקפה ובנסיה על נסים גדולים אחרים שנעשו לישראל וניתן להם זכר-עד בפייהם ובלבבם של דורות ישראל, אף היא לא זכתה עדיין לבטוי מלא של הלל והודאה להקב"ה. וזה בכה וזה בכה ולא כאיש אחד ובלב אחד כלפנים בישראל בדורות שלפני האחרונים.

עדיין דברי ריבות נשמעים בשערינו עם טענות ומענות שהן המשך לדברים שתחילתם ביום ה' באייר שנת תש"ח. אף גם זאת שנתקיים בנו מה שאמרו חכמים ז"ל, שבעקבתא דמשיחא תהא קטגוריא בין תלמידי חכמים. אלה אומרים ככה ואלה אומרים ככה; זה פוסל דברי זה וזה פוסל דברי זה.

הולך ומבריא, עד כבר יוכל להציב רגליו על הארץ — עדיין אינו מברך 'הגומל'. ואימתי הוא מברך? אם יקום והתהלך בחוץ בכל כחו — אז הוא מברך, כי רפואתו שלמה.

אף אנחנו בדור זה כן, הרבה נסים נעשו לנו ואולם חוקה וידוע לנו כי כולם יחד אינם אלא מקצת מן הטובה העתידה לבוא עלינו במהרה בימינו יותר מבימי צאתנו מארץ מצרים.

מהר יבוא גואל צדק והקב"ה ימהר ויחיש כל גאולתנו ברוב נסיו וחסדיו ככל חזון הנביאים אשר נבאו לנו אמת, או אז נאמר שירה על הנס השלם.

במהרה בימינו אמן סלה.

שבמחלוקת החכמים — אלה ואלה מודים שאלה ואלה דברי אלקים חיים, אבל במחלוקת זו, אין צד שווה בין החולקים.

זו הקטגוריא — כשהללו פוסלים דברי הלל, אותם ואת אומריהם וכן הללו לחבריהם, זו הקטגוריא בין תלמידי החכמים שברור הזה, היא שעשתה את עדת ישראל כצאן בלא רועה אחד אלא הרבה רועים, וכל איש, הישר בעיניו הוא עושה.

לזכותם של ישראל

אמרו חכמים: מפני מה נענש חזקיהו מלך יהודה? שלא אמר שירה על מפלתו של סנחריב —

כמה חזבים אנו לומר שירה על מפלתם של כל אויבינו יחד שבקשו לעקור את הכל, וברוב חסדי הקב"ה עלינו יצאנו חיים, וארצנו שלמה יותר משהייתה קודם!

ברם, זאת יאמר לזכותם של ישראל בדור הזה — שלא בדורות הראשונים בדור האחרון הזה. בדורות הראשונים כבר היתה הגזירה של גלות גזורה, וכל נס שנעשה לישראל שדחה הפורענות מלבוא — היה נס שלם לשעתו, ואמרו עליו הלל והדאא ונתחנכו בו לומר שירה לפני הקב"ה. אבל בדורות האחרונים, אינו כן. שכן קץ הישועה כבר קרוב לבוא עד תומו, וכל נס שנעשה בימים שבינתיים אינו אלא מקצת מן המקצת ממה שעתיד לבא אחריו, ואין אומרים שירה על חצי נס.

משל לחולה מסוכן ביותר שהתיאשו ממנו רופאיו והנה קרה לו נס ונמצאה לו רפואה והוא חי ועדיין שוכב במטה — אינו מברך 'הגומל'. הולך ומבריא,

קטע מן המכתב הנ"ל
ומה אני ומר שם? אני אומר: אין הלכה פסוקה, ואי אפשר שהיה הלכה פסוקה בענין ואין אני יודעים פירוש למה שהענינים רואות, אבל הענינים אמנם רואות, הרבה חיוב, וגם הרבה שלילה.

ואני חוזר בי מן ההנחה הזו, אבל חוזר ואומר בפה מלא: אין הלכה פסוקה! ולכן אין לנו כאן לא הלל ולא קינה כבינמים הכתובים בשלחן-ערוך שכל דבריו פסוקים לכאן או לכאן.

אפילו יהו שבעים ואחר זקני סנהדרין כולם אומרים דבר אחד, אבל אינם יושבים בצווחת לדון ולפסוק — אין הלכה פסוקה.

כל שכן כשהדעות של היחידים אמנם חלוקות ואינם דינים בצווחת. ויש מן הדעות של גדולי היראה וההוראה, למעט הללו שמן המזרחי, אלא אנשים שבולם רק שלטן שאומרים: חס לנו לומר על מעשי נסים של הקב"ה שח"ו מעשה שטן המה. כך שמעתי בפירוש מפיו של גאון הגאונים וחסיד ותמים בכל מעשיו וצנוע בכל הליכותיו הלא הוא ר' דוד קליין זצ"ל שנפטר בירושלים והוא גדול חלמידיו של האדמו"ר הזקן ממונקאץ. זצ"ל ומקורב ביותר וגאמן ביותר של האדמו"ר מסטמר (שליט"א) זצ"ל בהיותו בניו יורק לאחר המלחמה.

וכך אני למד גם משיחותיו של האדמו"ר הזקן מאמשינוב זצ"ל בשיחותיו בתורה שאמר בשנת תש"ח, שהשמיע דברים בדרך תפילה שתהא זו התחלה למעשים גדולים שאנו מקוים ומצפים להם בכל הלכ שיבואו.

לכן, כיון שאין עוד נביא ולא אתנו יודע עד מה, אין לנו אלא להתחנן ולהתפלל לאלקי מרום שיחוש לתשועת עמו וח"ו לא יהפכו עלינו המאורעות שארעו לא לטובה. ובינתיים — אין אני יודעים ואין מן המהללים בדלל

הגדול או קטן, אף לא מן המקוננים בקינות אלא מן המתפללים בלבד, שכן הקב"ה הוא לבדו עשה ועשה ויעשה את כל המעשים ויטיב עלינו החתומה. הארכת דברים רבים רבים אולי שלא לצורך. אולם מכיון שכבר נכתבו, נכתבו, והלב יודע אם לעקל או ח"ו לעקלקלות. והקב"ה הוא יודע — אני את שלי עשיתי כפי מיטב ומרביית כרכורי לב ומעייים... לא למען כבודי וכבוד בית אבא אלא למען האמת אשר בלבי ואשר אני הולך בה כל הימים.

כה הם דברי המלמד מירושלים
אליהו כי טוב

ארשת

קובץ מוקדש לעניני תפילה ובית הכנסת

העורך: הרב מנחם וועטער

המשרד לעניני תורה / המחלקת פוסקים ודעות
ירושלים, התשס"ח

הלל בפורים, הוא מפני שהוא נס של חוץ לארץ, או שקריאת המגילה עולה במקום ההלל, או בגלל שעדיין אני עבדי אחשוורוש. מכאן שיש כח יידי חכמים להוסיף חג ומצות חדשה (קריאת-המגילה) מדברי סופרים, כאשר יש על כך קליוחומר, אחת מ"צ המידות שהתורה נדרשת בהן, וידוע הדבר, שדין הנדרש בקליוחומר חוקפו מדאורייתא.

אם כן, מצוין החתם-סופר (ש"ת חת"ס חיד"ץ סי' רל"ג), מכאן ראה לפורים דקהילות. החתם סופר בעצמו, יליד פרנקפורט דמיין, טרח רבות ליישב מנהג פורים דפרנקפורט עירו כיום כ' אדר וקיים מנהג זה גם בהיותו בפרסבורג (ראה שם, ובחאו"ח סי' קס"ג). אולם לדעתו אין שום מקום לחגיגות ל"ג בעומר במירון, כי אין לזה שום רמז ויסוד לא בתנ"ך ולא בתלמוד, ואילו הוא היה כארץ ישראל, "הייתי אני מן הפרושים כבן דורותא... שלא אצטרך להיות יושב שם ומשנה מנהגם בפניהם, ושלא ארצה להתחבר עמהם" (בחי"ד שם). מאידך, לדעתו — עצם החיוב לחגוג ימי התנוכה וימי הפורים הוא מדאורייתא. מכוח הקרי"ח ה"ל, אבל צורת החגיגה, בהדלקת נרות בחנוכה או בקריאת המגילה בפורים, הן מדרבנן (שם בסוף התשובה); לגבי חגיגת יום הילולת דרשב"י בל"ג בעומר, כבר השיבו לו חכמי טבריה (ראה המעדים בהלכה לרש"י ז"ל). עכ"פ מכאן החיוב לחגוג יום שנעשה בו של הצלה ממיתה לחיים.

בש"ת מהר"ם אלשקר (סי' מ"ט, מובא להלכה במג"א ובאה"ש לאר"ח סי' תרפ"ז) יש דיון בנושא דידן: "ליפאנסו. שאלה: אנשי עיר אחת, הם ובית דינם תקנו ביניהם בחרמות ובהסכמה גדולה, עליהם ועל ורעם ועל כל הבאים אחריהם מעתה ועד עולם, לעשות את יום אחד-עשר יום לחדש טבת כיום פורים לכל דבריו, כדי לפורסם נס אחד גדול שנעשה להם באותו יום, ובכלל תקנתם, התקינו שאפילו מי שינשה את מקומו וילך לשכון בעיר אחרת, לא יסור מעליו חוב התקנה ההיא עד עולם. יורה המורה אם יש כח בידי אנשי עיר אחת לתקן כיוצא בזה או לא? ואם תקנתם תקנה, אם יוכלו לגזור אף על הבאים אחריהם או לא? ואם יוכלו לגזור אף על כל הבאים אחריהם, עתה שגורשו כולם מאותה העיר ונטמעו בעיירות אחרות ובמלכות אחרת, אם חלה עליהם ההסכמה בכל מקום שהם, או לא?"

לדעתו של מהר"ם אלשקר, התקנה הזאת חלה מדין תקנות הקהל, אשר מקום רב להן כהלכה, ואין תקנה זו פחות מיתר התקנות. ועוד יחירה מזו, תקנה זו חלה על הדורות הבאים ועל המצטרפים לקהילה. ועוד יחירה מזו, גם אם הקהילה נתחמלה ואנשיה גלו למקום אחר, "לפי שחרם זה אקראפתא דגברי רמי" — היות ותקנו תקנה זו על האיש כאשר הוא שם, היא מחייבת גם לאחר הגירוש, וכן הוא הדין למנהג בקהילה. פסק זה הוצא להלכה, כאמור, אצל נושאי כליו של השולחן ערוך (אר"ח סי' תרפ"ז, ודלא כדעת הפר"ח, הל' י"ט סי' תצ"ז אות ג').

מקור לפסק זה מוצא המהר"ם אלשקר בדברי רבי אליעזר בן צדוק שאמר: "אנא ממשפחת בני סנאה בן בנימין (שנהגו לעשות יום טוב כיום שהביאו קרבן עצים למערכה בבית המקדש), ופעם אחת חל ט' באב להיות בשבת, ונחתה עד אחר השבת, והתענינו בו ולא השלמנוהו מפני שיום-טוב שלנו היה (עירובין מא, א).

הרב מנחם סלי

יום העצמאות כהמשך לפורים הקהילות (עפ"י ספרות השו"ת)

בתולדות קהילות ישראל אשר בגולה, צרות רבות וגזירות שונות נחכו על ראשי העם ע"י פגעי טבע או שנאת האויב. לעתים, לאחר התעוררות החשובה, זכו ומן השמים העבירו את רוע הגזירה. במקרים כאלו, משפחות או אף קהילות שלמות נהגו לקבוע ימי צום כזכר לצרות וימים טובים לזכר נס ההצלה מעין פורים בועיר אנפין. ימים טובים אלו כונו "פורים קטן", או פורים דקהילות. מוכרים עשרות ימי פורים שכאלו, וביניהם: "פורים אדום" באלג'יר ביום ד מרחשוון, לרגל ההצלה מצבאות ספרד שאיימו לכבוש את העיר ולהשליט בה את האינקוויזיציה נגד היהודים הספרדים שגלו לשם; פורים דפרנקפורט ע"י מיין ביום כ אדר, לרגל ההצלה מרדיפות הצורר ווינצינט פעטמילך ימ"ש; פורים קאהירא ביום כ"ז אדר, וכהנהגה. גם משפחות ליהודי ליפאנו אשר באיסלמה: פורים קאהירא ביום כ"ז אדר, וכהנהגה. גם משפחות נהגו לקבוע ימי פורים שכאלו, לרגל נס גדול שאירע לראשי המשפחה, ועוד נדון על הימים-הטובים שנקבעו למשפחת רבינו הרמב"ם עקב הצלתו מטביעה בים מול עכו, והעלייה ליבשה בעכו למחרת אותו היום. מתכונת הימים נלקחה מיום הפורים, והשמחה וההוי שררו בתוך החוגים בהתאם.

ימים אלו נידונו בספרי ההלכה, והדיונים אצל הפוסקים שימשו כבסיס לרבנות הראשית של ארץ ישראל, בבואם לקבוע חג העצמאות למדינת ישראל ביום ה באייר.

סקרנו את מאגר ספרי השו"ת (כמאתיים ועשר ספר) אשר בזכרון מחשב פרוייקט השו"ת אשר באוניברסיטת ברא"ל למצוא דיוני הפוסקים בנדון זה ונביא כאן מקצת מדבריהם.

האם מותר לקבוע יום-טוב חדש שאינו מזכר בתנ"ך או בתלמוד?

שאלה זו נידונה על יסוד סוגית הגמרא במגילה י"ז, א שבה שנינו (על רקע האיסור "אלה המצוות" (ויקרא כ"ז) — מכאן שאין נביא רשאי לחדש דבר (מגילה ב, ב)): "תנו רבנן, ארבעים ושמונה נביאים ושבע נביאות נתנבאו להם לישאל, ולא פחתו ולא הותירו על מה שכחוב כתורה חוץ ממקרא מגילה. מאי דרוש? אמר רבי חייא בר אבין אמר רבי יהושע בן קרחה, קל וחומר (כך היא גירסת הב"ח): ומה מעבדות לחרות אמרינן שירה (ביציאת מצרים אמרו שירה על הים — רש"י), ממיתה לחיים לא כל שכן". זהו אפוא הסמך לתקן מקרא מגילה, ומה שאין אומרים

כלומר, משפחות רבות וכו' כימי עזרא כיום מיוחד, בו הם הביאו קרבן עצים למערכה, יום זה עשו אותו ליום טוב משפחתי, ולפי עדותו של רבי אליעזר בן צדוק, יום טוב זה דחה את צום ט' באב שחל להיות בשבת ונדחה ליום ראשון. אם כן, רבי אליעזר בן צדוק שחי לאחר החורבן, עדיין קיים מנהג משפחתי זה, וזאת גם לאחר ששינה מקומו מגורי אבותיו.

מנהג משפחתי זה שימש כנראה מקור לרמב"ם. בספר חרדים מובא אגרת הרמב"ם, ובה הוא מספר על עלייתו לארץ ישראל. יום לפני שהייתה ספינתו אמורה להגיע לנמל עכו, קמה סערה גדולה בים והאניה חזרה להישבר, ורק בדרך נס ניצלה מטביעה בים. בינים המחרת הגיעה האניה בשלום לחוף מבטחים לנמל עכו, והרמב"ם ובני משפחתו עלו ליבשה. הרמב"ם קיבל על עצמו אותו יום צרה וסכנה כיום צום ותענית ויום המחרת כיום שמחה ויום טוב, כיום תפילה ומשלוח מנות, לו ולרצו עד סוף הדורות (ראה שו"ת חיים שאל ח"ב סי' יא, וע"ע שו"ת יוסף אומץ סי' סח).

כמתכונת יום הפורים מצאנו, אפוא, הרבה ימי פורים ביעיר אנפיו, לקהילה ולמשפחה. לדוגמה, פורים של רבי יום טוב ליפמן הלר (בעל התוספות י"ט למשניות), ביום כ' דר"ח אדר, ואף נכתבה מגילת איבה לזכר הצרה והיא נקראה בכל שנה ישנה: או הפורים של בעל "חיי אדם" ביום ט"ו כסלו, לרגל נס התעלה כאשר נפלה דליקה בבית החרושת לאבק שריפה אשר בוילנא (ראה אוצר ישראל בערך "פורים").

כאמור, מתכונת זו שימשה את הרכנות הראשית למדינת ישראל בבואם לקבוע דפוס לחגיגות יום העצמאות.

אמירת ההלל בימים אלו.

בשאלה שניה דנו רבות בשנים האחרונות מאז קום המדינה, והיא האם לקרוא את ההלל כימי פורים דקהילות הללו? בשאלה זו דן החיד"א (שו"ת "חיים שאל" שם) באריכות. המקור לדבריו הוא בפרק ערבי פסחים (פסחים ק"ז, א): "אנו רבנו, הלל זה מי אמרו נביאים תקנו להם לישראל שיהיו אומרים אותו על כל פרק ופרק (חג ומועד) וכן על כל צרה שלא תבוא עליהם, ולכשנגאלים ממנה יהיו אומרים אותו על גאולתם". אם כן על כל צרה וצרה שלא תבוא על הציבור, אם וכאשר הציבור וזכה להיגאל ממנה, עליהם לומר את ההלל. מכאן לכאורה שגם כימי הפורים דקהילות, על בני הקהילות לומר הלל. לא, אומר החיד"א. הלא אין זכר להלכה שכזו, לא בר"ף ולא ברמב"ם ולא ברא"ש, והטעם נראה פשוט, כי דובר רק בהצלה של כלל ישראל, בחור כלל, ולא ליחידים ואף לא לצבור שלם (ראה בזה באריכות אצל רבי עובדיה יוסף שליט"א, שו"ת ישראל מדורות ח"ו תא"ח סי' מא). אם כן אומר החיד"א, כך הוא מקובל אצל רבני ישראל מדורות ראשונים ואחרונים, שלא תקנו לקרות ההלל בתשועת ה'". ועובדה היא שגם הרמב"ם ביום הנס שלו שהוזכר לעיל, לא חיוק לומר את ההלל (למרות שתיוק משלוח מנות).

"ותיק הוא, זכאי הוא, חסיד הוא..." — רבי נפתלי מרומנישין, כשהיה עוד נער. פנה אל אביו, משהגיע אל המלים הללו, ושאל בטונית: אבא! אם רבון העולם חסיד הוא, למה אינו אומר "ויצמח פודקניה ויקרב משיחיה"?

אולם וזכה אותנו הרב חיד"א במקור מאוד חשוב, והוא המאירי לפסחים שם, שהיה בימי החיד"א עדיין בכתב יד, וכך כותב המאירי: "כל יחיד שאירעיתו צרה, רשאי לקבוע עצמו לומר הלל באותו יום אלא שאינו מברך, וכן חידן בכל צבור, כך היה יסוד נביאים על כל צרה כשנגאלים ממנה". אם כן, לדעת המאירי תקנו הנביאים שעל היחיד להצבור לומר הלל ביום נס הצלה ממות לחיים, אולם כל זמן שאין כאן ענין כלל לישראל, אין כאן ברכה, אבל — אומר החיד"א — לא נגנו הנס כדעת המאירי, ומעשה הרמב"ם הנ"ל נוכיח. מכל מקום, דבריו אלו של המאירי משמשים לנו כמקור לקבוע את ההלל כלי ברכה, ואמנם כך עשתה הרבנות הראשית לאחר קום המדינה (ראה עוד בהרחבה במאמרו של רבי משה צבי נדיר, החורה והמדינה כרך ד', תשי"ב, עמ' רכח — רמ).

מאוחר יותר, דן גם רבי עובדיה יוסף בנושא זה, ואף הוא העלה לומר הלל ביום העצמאות ללא ברכה (שו"ת "יביע אומר" שם, וראה עוד שם בסוף סי' מב).

חולק עליהם רבי משולם ראט בשו"ת קול מבשר (סי' כא). בתשובה לשאלה שהופנתה אליו משר הדתות דאז, הרב יהודה לייב מיימון, הוא פסק נמרצות שיש לומר ביום העצמאות הלל עם ברכה, למרות שרוב עמישראל עדיין בחו"ל, קול ארץ ישראל נקרא קול, ואין קול חוץ לארץ קול. לאור פסק זה קיים הרב מיימון במשך שנים רבות מניין מיוחד ביום העצמאות כבנין מוסד הרב קוק, ובמנין זה גמרו את ההלל עם ברכה. גם נהגו לברך ברכת שהחינו, על פי דברי ה"קול מבשר" (שם). כאמור, לא קיבלה הרבנות הראשית פסק זה, ורבי עובדיה יוסף חולק על ה"קול מבשר" גם בדיון שהחינו (יביע אומר שם סי' מב).

ומה לגבי שאלת אמירת ההלל כימי פורים הללו בלילה? — שאלה זו היא בעצם השאלה שהובאה בפני החיד"א ("חיים שאל", שם). הוא פוסק שאין לומר את ההלל בלילה, שכן לא מצאנו אמירת הלל בלילה בשום חג או מועד, פרט לליל הסדר. והנה רבו המנהגים לגבי ליל פסח: יש מנהגים אצל העדות לומר את ההלל, לא רק בחור ההגדה אלא אף בכית הכנסת לאחר תפילת ערבית. הספרים הנהוגים עפ"י פסקי מרן הכי"ר יוסף, אומרים: האשכנזים הנהגים עפ"י הרמ"א אינם אומרים: החסידים נוהגים לומר ואף הפרושים בארץ ישראל נוהגים לומר את ההלל בבית הכנסת עם ברכה (ראה שו"ת א"ח סי' תפז ע"ד). אומר החיד"א, אין להביא ראיה מליל פסח לאמירת הלל בליל פורים דקהילות, כי שם טעם גדול עפ"י הקבלה, אולם לא כימי לא פסח האחרים לא בסוכות ולא בשבועות, לא בחנוכה ולא בפורים, לא מצאנו שתקנו רבותינו לומר את ההלל בלילה, אי לכך, אין להנהיג מנהג שכזה. כך פסק החיד"א בתשובתו הנ"ל לקהל ליפאנס.

חסידים מספרים: בשנה האחרונה לפני מיתרתו, בשנת תר"ז, עוד רדבי ישראל מוחדשין את הסדר בהתעוררות גדולה ובהתלהבות בלתי־דלילה, עד שנפל פחד גדול על כל המסובים. "והיא שעמדה לאבותינו ולנו" אמר וחרו ואמר למעלה משישים פעם, ובכל פעם נשתנו פניו. לאחר שסיים את עריכת הסדר פנה אל המסובים ואמר:

— הו יודעים, יהודים יקרים, שיבוא זמן, שבו תתעורר בגוים, ודמנא ליצול, שואה עצומה אל היהודים, והם יגרשו אותנו בעלי־כרחנו לארץ־ישראל, מפני ששום ארץ אחת לא תרשה לנו להיכנס לתוכה. ודאי שיהיה בכך ביזין גדול, ליהודים, שהתחלתא דנאולה תתחיל באופן כזה, ודאי שיהיה בכך ביזין גדול, אבל טובה גאולה שבבזיון מגלות שבכבוד...

להרבות שמחה ביום העצמאות

יש אנשים שמדברים על "אתחלתא דגאולה". יש לראות בעין פקוה שאנו עכשיו כבר באמצע הגאולה. אנו נמצאים כבר בטרקלין ולא בפרוזדור. האתחלתא היתה לפני יותר ממאה שנה, כאשר התחדשה ההתיישבות היהודית בארץ-ישראל. הגמרא בסנהדרין (עמי צ"ח) מוסרת לנו סימן איך להכיר שהקיץ חקף: "יואמר רבי אבא, אין לך קץ מגולה מזה שנאמר: 'וְאַתֶּם הֲרִי יִשְׂרָאֵל עֲנַפְכֶם וּפְרִיכֶם תִּשְׂאוּ לְעַמִּי יִשְׂרָאֵל כִּי קָרְבוּ לָבוֹא' (יחזקאל ל"ו). מוזכרים כאן שני דברים: קיבוץ גלויות ובנין הארץ. וברוך השם, הרי ישראל מיושבים על-ידי אלפים ורבבות מישראל ששבו לגבולם. רש"י מסביר: כשתתן ארץ-ישראל פריה בעין יפה, אז יקרב הקץ ואין לך קץ מגולה יותר". וברוך השם, הארץ נותנת פירותיה בעין יפה.

מתוך האתחלתא הזאת הגענו לשכלול הגדול של הקמת מדינת ישראל. המדינה היא עוד דרגה חשובה במהלך החזרת השכינה לציון. הנה ברשימת העולים לארץ בימי עזרא ונחמיה, אפשר לראות כי בין השאר עלו "משוררים ומשוררות" ורש"י מסביר: "לפי שהיו עולים בשמחה מבבל לארץ-ישראל". גם אנו צריכים להרבות שמחה ביום העצמאות על החזרת השכינה לציון אשר בהתחדשות הממלכתיות הישראלית.

יסוד הכל צריך להיות ריבוי שמחה. קודם-כל צריך שיהיה לנו היסוד הנפשי של שמחה לגבי עצם הקמת המדינה, ומתוך כך נוכל להתגבר גם על הפרטים הקטנים המעביבים. יש לראות את הדברים בכלליותם. "תורת ד' תמימה משיבת נפש". כשהתורה היא תמימה ושלמה, אז היא משיבת נפש. יש דבר עיקרי, כללי - המדינה. היא כולה קודש, ואין בה שום פגם. היא גילוי שמימי-עליון של "המחזיר שכינתו לציון". כל השאר הם פרטים, פכים קטנים או גדולים - בעיות וסיבוכים - אין בהם כדי לפגום, ולו במשהו, בכל תוקף קדושת המדינה. עצם ערך המדינה אינו מותנה בכך, אם יש בה יותר שומרי תורה ומצוות, או פחות. בודאי, השאיפה היא שכל העם כולו יהיה שייך לתורה ומצוות, אבל המדינה היא קודש בכל אופן שהיא...

לקט משוחות הרב צבי יהודה קוק זצ"ל

ישראל גאולה

פיקין אורות

ליום העצמאות ויום ירושלים
מבית מדרשו של מרן הראי"ה קוק
עם סידור התפילה

מיסודו של

הרב משה צבי נריה זצ"ל

בהוצאה מורחבת על-ידי

ישיבת ההסדר רמת-גן

ביוזמתו ובהדרכתו של

הרב יעקב אריאל שליט"א

מהדורה מחודשת לכבוד שנת הוינל לפינת ישראל

המדינה כהתקיימות חזון הגאולה

א.

חזון גאולתם של ישראל מתגלה בתורה ובנבואה, מתפרש ומתברר בתורה שבעל-פה, בדברי חז"ל והמשכיתם בסדרי הדורות וספרים.

כמו שהגלות היא הריסת חיי האומה בניתוקה ממקומה, "עלינו מארצנו ונחרקנו מעל אדמתנו", כן הגאולה, שהיא ביטולה של הגלות, היא הקמת חיי האומה בהתחדשותה כקדם, בקשורה למקומה. כמו שתכניתה של הגאולה הראשונה מסתיימת בביאה אל ארץ מורשת האבות (שמות ו), שהיא מקבילה בדבר ד' אל מורשת תורתו, הנתונה ומצווה לקהילת יעקב ולתשועת ישראל, (דברים לג), - כן תכניתה של הגאולה האחרונה מסתיימת בחזרה אל מורשה זו, העומדת לעולם וקיימת לעד ולנצח, ומחדשת מתוכה את כל תוקף החיים ברוחמות-חרוז ועוז-השגב. כמו שהגלות של האומה המסלקת בטומאתה חריצה של אדמת-הנכר את שיר ד', נמשכת היא עם גלות השכינה, "בכל צרתם לו צרי", ומבטלת את התורה, "אין לך ביטול תורה גדול מזוה" (חגיגה ה), מקימה הלימודי והמעשי ומחידורה הנפשי, "וירעו אותנו שעשו אותנו רעים", - כן הגאולה, שהיא ביטול הגלות, מחדשת בקוממות טהרתה של קרקע המולדת את חופעת ד' ממקומה, בכל נעם שירו וכל חוסן דברו, ומרנינה אותו "על גאולתנו ועל פדות נפשנו".

בראשית הדיון על בירור התקיימותו הממשית של חזון הגאולה קבועה לנו ההוראה הברורה של חז"ל, כי "גאולתם של ישראל בתחילה היא קימעה קימעה" (ירושלמי ברכות פ"א ה"א). ההוראה הזאת משתקפת היא בבירורה, על כל מלוא שלמותה של הגאולה, גם בדברי התורה והנבואה. בשתייהן יש לנו פרשיות שלמות שבחן מבוארת התכנית של הגאולה ואפני התקיימותה באר היטב.

ב.

בתורה מפורש (דברים ד, ל), כי "באחרית הימים", "כי יבוא עליך כל הדברים האלה" תתחיל תשובה "עד ד' אלהיך", במשמעת כללית של מצוות, ואחרי זה תהיה "שיבת ד' אלהיך את שבותך", "וקבצך מכל העמים ומקצה השמים", אל ארץ מורשת האבות הקדמונים אשר

תחזור ותירש אותה ביתרון הטבה מרובה על זו שלכם, ואחרי זה, אחרי שיבת ההתקבצות וחזרת הירושה הזאת תהיה מאת ד' מילת חלב של האבות ושל הבנים, "לאהבה אותו למען חיידך", וימתן האלות על אויביך ועל שונאיך אשר רדפוך", ואחרי זה המשיך של התשובה, במשמעת המעשית המפורטת לכל מצוותיו, ביתרון ברכתו המקבילה אל שכלולה של משמרת הגאולה של קיבוץ הגלויות וירשת הארץ התשובה אל ד', שהיא אחרי הגאולה של קיבוץ הגלויות וירשת הארץ המחודשת. הבחנת המדרגות, של התשובה עד ד' והתשובה אל ד', מובלגות ומפורשות היא גם בנבואות, של הושע פרק י"ז, "שובה ישראל עד ד' אלהיך, כי כשלת בעוונך, קחו עמכם בדרים ושובו אל ד'", ושל יואל פרק ב, "שובו עזי, בכל לבכם, ובצום ובבכי ובמספד, וקריעו לבבכם ואל בגדיכם, ושובו אל ד' אלהיכם", וכן של עמוס (פרק ד) "ולא שבתם עזי נאום ד'", ושל ירמיה במגילת איכה "רחפשה דרכינו ונחקורה ונשובה עד ד', נשא לבנו אל כפיס, אל אל בשמים", "השיבנו ד' אליך ונשובה", וכן בשל ישעיה (פרק מד) "מהייתי כעב פשעך וכענ חטאותיך שובה אלי כי גאלתיך", כי התשובה אל ד' באה אחרי הגאולה. כן מבואר הוא ע"פ מה שאמרו חז"ל (פסחים נ:), שבנושים שלא לשמה הוא עד שמים ובעושים לשמה הוא מעל שמים, כן תשובה מיראה, שהיא למטה במדרגה, היא נקראת עד ד', ולא עד בכלל, וכן אמר ר' לוי גדולה תשובה שמעתי עד כסא הכבוד, שאמר שובה ישראל עד ד' אלהיך אמר ר' יוחנן עד ולא עד בכלל, והאמר ר' יוחנן גדולה תשובה שזוהא את לא-תעשה שבתורה, שאמר ואת וזית רעים רבים ושוב אלי נאום ד', הא ביחיד הא בציבור, (יומא פו), ובמהרשי"א שם "ידעו כסא הכבוד ולא הוא בכלל, ומלאכים וחיות הקודש הם האמצעיים, והאמר ר' יוחנן ושוב אלי שתשובו אליו בעצמו בזולת אמצעיים", ותשובה מאחבה היא אל ד' (ועלת ראייה עמי שלה). בתרגום אונקלוס: "ושבת עד ד' אלהיך" - "ותתבו לדחלתא דדי אלהיך", "כי תשוב אל ד' אלהיך" - "ארי תתוב קדם ד' אלהיך". וכן ברמב"ם (הלכות תשובה פ"ז ה"ו): "גדולה תשובה שמקובלת את האדם לשכינה, שנאמר שובה ישראל עד ד' אלהיך", ונאמר ולא שבתם עזי נאום ד', ונאמר אם תשוב ישראל נאום ד' אלי תשוב, כלומר אם תחזור בתשובה בי תדבק", - ושם בתלכה הקודמת לזה על מידה ראשונה זו של תשובה עד ד'א: ואין ישראל נגאלין אלא בתשובה, וכבר הבטיחה תורה שסוף ישראל לעשות תשובה ומיד הן נגאלין, שנאמר: "יהיה כי יבואו עליך כל הדברים וגו' עד ד' אלהיך ושב ד' אלהיך", וכי "ובעקדת יצחק" (שער המאה): "שהוא הקדים התשובה באמרו ושב עד ד' אלהיך וגו', וסמך לזה גאולה באמרו ושב ד' אלהיך את שבותך וגו', ואחרי גאולה תשובה כמו שנאמר: ואתה תשוב ושמעת בקול ד' וגו', ואחר התשובה השנית תוספת טובה גאולה במה שאמר והתירך ד' אלהיך בכל מעשי ידך וגו', ואחרי כן תשובה יותר

(סוכה ז:) לא אמרנו משום דלא חש לה שתיק, אלא היכא דמוכחא מילתא. עיינ בתוספתא (אהלות סוף פרק ד): אמר ר"א כשהלכתי לערסדקא מצאתי את רבי מאיר ואת רבי יהודה בן פתורה שהיו יושבין וזנין בהלכה וכו' שתק יהודה בן פתורה נמתי לו לרבי מאיר אל תבזו לו וכו', ובבית-יוסף (יו"ד סי' רסט ד"ה ולענין עדות): דברו דשמע רב נחמן לדאמימר שתק ליה ואודי ליה. ובעוד שלא מצאנו תשובה לקושיית אביי, הוי שתיקה דרבה כהודאה (ר' ישעיה פיק "קישות מישב" מועד קטן ב).

באחרונה מבוארת עוד הודאת-שתיקתו זו של ר' אליעזר, שבסנהדרין צ"ח, בהמשך כל הענין שם להוראת הקץ המגולה של ר' אבא, ב"יוסף ח"י" להרב ר' נתן פרידלנד, (אשר הגאון האדרי"ת בהסכמתו שם מעיד שגם אביו הגאון רבי בנימין מאוד הוטבו בעיניו דרכיו ודבריו של הרנ"פ) בדף כז: "והתמה הגמרא שם ושתק ר"א ואמר לי מו"ר הגאון ר' זונדיל סלאטור תנצב"ה כי שתיקה כהודאה דמאי, וכן נמצא בירושלמי ביצה, (ני שצ"ל תענית, והוא בפ"א ה"א) אסתלק רבי אליעזר, וכמפורש ב"קרבן העדה" שם שהודתו, דא"כ למה צריכה הגמרא דוקא פה לסיים שתק ר"א דלא כרגיל, אלא רק להודיע שהודה לר"י, והראה לי בפד"א שהודה בפירוט, נמצא רב יחיזאי שהדבר תלוי בתשובה, ואחרי תיבות "ושתק ר' אליעזר" הביא הגמרא תיכף ומיד על זה, ואמר ר' אבא (אין לך קץ מגולה מזה שנאמר ואתם הרי ישראל ענפכם תתנו ופריכם תשאו לעמי ישראל כי קרבו לבוא), היינו על כל הי"ל, כאומר, אין תשובה מעכבת ואין קץ מעכב, כי אין קץ בדבר רק זה הקץ המגולה, כאשר בכל זמני הכושר יתקרב ישראל לבוא אל ארץ הקדושה של נחלת שדה ורכס והארץ נתון להם יבולה בשפע רב זה הוא הקץ המגולה, וזה הוא דור שכן-דוד בא, (ומקודם שם: כי סתמא דגמרא כתבה שם ואמר ר' אבא בואין אף שלא נזכר שם שם ר' אבא מקודם, לומר שר' אבא סובב חולך על כל דברי התנאים והאמוראים שם). "וענתה בי צדקתי שרב היה מודה לר' אבא, שהרי אגדת בראשית רב חיברה, כמו שכתב עיר וקדיש ר' אברהם בן הקדוש הגאון מווילנא צ"ל, ושם בפרק פב על הפסוק הקבצו ושמעו נאמר: אמר יעקב לבניו אע"פ שאיני יודע אימתי יום הדין אלא הרי אני אומר לכם כשתאספו ותקבצו אותה שעה אתם נגאלין, שנאמר אסוף אסוף יעקב כולך (מ"כח ג) מיד ויעבור מלכם לפניכם וד' בראשם".

ד.

אותה ההוראה הברורה של חז"ל בתלמוד הירושלמי על דרך גאולתם של ישראל, שהיא חולכת ורבה קיימא קיימא, שהיא מתאימה ומכוונת אל המפורש בתורה ובנבואה, ובדברי גדולי רבותינו

ראשונים ואחרונים, על הבחינה הרוחנית התרבותית של הגאולה, שבמהלך התשובה ביחס אל הגאולה, - כל עיקר דבריה במקורה שם חלל הם על הבחינה המעשית והממשית של הגאולה: בתחילה ומרדכי יושב בשער המלך, ואחר כך ויקח המן את הלבוש ואת הסוס, ואחר-כך ומרדכי יצא מלפני המלך בלבוש מלכות, אחר-כך ליהודים היתה אורה ושמחה, אמנם האחיזה היסודית הזאת, של הדרכה זו קיימא קיימא, נעוצה היא במדרגה התחתית של הגאולה, זו שאינה נעוצה במובנה ההחלטי והאמיתי של היסוד הגלות על ידי הציגה מומה וההשתחררות ממנה לגמרי, אלא של "הגאולה" שהתוך הגלות ושמחת הצרות הפרטיות שלה, עם המשך מצבה הכללי והתעכבותה בתפוצותיה, של החירות שבתוך העבדות, אשר "עדיין עבדי אחשוורוש אני". "בשבעיות מלחמות, ומלחמה היא אתחלתא דגאולה, ואע"ג דהאי גאולה לאו גאולה דגלות היא, אלא שיגאלנו מן הצרות הבאות עלינו תמיד, דהא ברכת קיבוץ ובנין ירושלים עצמא דוד יש לכל אחת ואחת ברכה לעצמה, אפילו הכי שם גאולה עליה" (מגילה יז רש"י). והנה היא משמשת אחיזה יסודית על הדרכה "גאולתם של ישראל" באמיתות שלמותה וההחלטיותה, שהיא הגאולה מן הגלות, הגאולה המתגלית בברכת קיבוץ הגלויות ובנין ירושלים עצמא דוד. ומתוך הדרגה זו עצמה שבמהלך "הגאולה" הגלויות הזאת מתגלית ההדרגה של הגאולה האמיתית והמוחלטת הארצי-ישראלית.

הגאולה האמיתית הזאת, כשם שהיא חולכת ומבטלת את מצב ה"מפוזר ומפורד" של העם, של היותו בארצות העמים אויביו, ומחזירה אותו לקדמות היותו גוי אחד בארץ, בארץ המיוחדת והשויכת לו ומתאימה לערכו העולמי וההיסטורי, למצב חבל נחלתו לעומת גבולות עמים וקורות דורות, וכשם שהיא מיימית את התורה ומקוממת את השכינה בחזרת ישראל למקומם ותקומתם בו, לעומת ביטולה הגדול של התורה וגלותה הנוראה של השכינה אשר בגלות ישראל ובהריסת קיומם על-ידיה, - כן היא מכוננת ומחדשת את הוויית-חיייהם של ישראל, בכל שיקלול אמיתותה, בנעם ד' ואור פקודתו, בהתחדשות תקפה של השיבה בארץ והירושה אותה. השיבה בארץ, שהיא מקימה את כל התורה ומצוותיה ו"ישקולה כנגד כל המצוות שבתורה" (ספרי פי' ראה), חלל היא כדברי "אביהם של ישראל" הרמב"ן בחוספותיו לספר המצוות של הרמב"ם מצות-עשה ד', המשכה ומילואה של מצות הירושה את הארץ, "שלא נעזבה ביד זולתנו מן האומות או לשממה": "כי המצוה שחכמים מפלגים בה והיא דירת ארץ-ישראל, עד שאמרו בה, הוציא ממנה ודר בחוצה-לארץ יהא בעיניך כעובד עבודה זרה, שנאמר כי גרשוני היום מחסתפא בנחלת ד' לאמר לך עבוד אלהים אחרים, וזולת זה הפלגות גדולות שאמרו בה, הכל הוא ממצות עשה שנצטוונו לרשת הארץ

לשבת בה, אם-כן היא מצות-עשה לדורות מתחייב כל אחד ממנו ואפילו בזמן גלות, כידוע בתלמוד במקומות הרבה, וכיו ואמרו ישיבת ארץ-ישראל שקולה כנגד כל המצוות. לפיכך הגאולה האמיתית, המתגלה בשיכלולה של הישיבה בארץ ותקומת ישראל בה, בהמשך התחדשות יישובה של הארץ עם התקבצות שבי הגלויות לתוכה, "ענפכם תתנו ופריכם תשאו לעמי ישראל כי קרבו לבוא", מופיעה היא בשיא גידולה הממשי - של הירושה את הארץ, של היותה בידנו ולא "ביד זולתנו מן האומות או לשממה", של שליטת ממשלתנו עליה, של התדבקות מהותנו הצבורית את קדושת ממשותה. ולפיכך בשליטת מדינתנו זאת, במציאות ממשותה שלפני פנים וכלפי חוץ, בא לידי גילוי קיומה של מצות הירושה הזאת, שהיא היא יסודה ועיקרה של מצות הישיבה בארץ, שהן העושות בפועל בשליטתנו זאת את מעשה הגאולה ועל ידן חזונה הולך ומתקיים בה בדבר מלכו של עולם. מסירות-הנפש על קדושת השם אשר בקיומה של מצות-צבור רוממה זאת, עם התרחשות הניסים ותפארת הגבורות הנמשכת מתוכה, אף היא מוסיפה ומשלמה את אישור-תקפה ואת עוז-הדרה של עובדה נאדרה ויציבה זו. "קמאי דמסרי נפשיהו על קדושת השם מיתרחש לכו ניסאי" (ברכות כ). "כי אלהים יושע ציון ויבנה ערי יחודה וישבו שם וירשוה, וזרע עבדיו ינחלה ואוהבי שמו ישכנו בה".

אותה הדרגת ההדרגה קימעה-קימעה, שהיא קובעת את מהלך גאולתם של ישראל לכל צדדיה המעשיים והרוחניים, הלא היא כללות בתוכה גם את כל ההפסקים והעיכובים, גם את כל הנסיגות והכשלונו, גם את כל העיכובים והסיכוכים, אשר לכל פרשת המהלך הזה, אשר לכל שלשלת חלקי ההדרגה הזאת. תופעת-זירות מופלאה זו, כל זמן שלא נתמלא כל אורה ולא נתבגר כל כוחה, כל זמן שלא באה לידי השלמת כל צורתה ולא הגיעה לידי גמר שיכלולה, הנה במידה זו של העדר ההשלמה והשיכלול, של חסרון הכח והאור, מוצאים מקום לחול ולהתבלט מיני פגמים ורפיונות, מחשכים וקלקולים, - והם מוקינים לתגבורת של תיקון וחיון, לתוספת של עלייה ושיפור, ליתר-שאת ויתר-עז של שלמות רוממות. בינתיים בסתרי המזגות של המהלך הזה, עד שלא נגמרה כל מידתה של החירות יש עדיין מקום למשהוויים של עבדות, עד שלא נתגלתה התשובה השלמה יש עדיין מקום לסירכות הטאים, עד שלא נתבררה כל פעולת הטיהור העליון והחדרת ההתחדשות הפנימית יש עדיין מקום לצחצוחי טומאת הגלות ולאבקות חלודתה, עד לחופעת כל האורה יש עדיין מקום לערובי צללים וערפלים, - וכל אלה כאילו מסבכים ומבלבלים את כל עיקרו של המהלך הגדול הזה, והרי הם מחייבים ומזרזים, בכל תוקף ואומץ, את התאזרות התעצמות של שתופתנו למעשה-אלהינו במפעל ראשית אחריתנו המבורכה והשגיא

מאוד. בינתיים, במפלאות הפסיעות הנשגבות והמסובכות של מהלך-הגאולים מתגלגלות ונטפלות גם עפרוריות-גושים ואפלוליות-אוריים, של ארצות העמים, עם רבבים חיצוניים ופנימיים שבבעשה ושברוח, לתוך תחומה של ארץ חיינו ומורשת תחייתנו, והנו נדרשים ונקראים אל מלאו החוסן ומרחב האמת של כל קוממיותנו האלהית כולה, של כל אמונת הבראתנו ותחושת מולדתנו כולה, "כי עין בעין יראו בשוב ד' ציון". התאמת העין-של-מטה, שבפנוליה השעה וקשיי-תחילותיה, שבמדיניות ושבמסוריות, לעומת העין של-מעלה, שבשלמות הראייה של המשך-הדורות אשר בתקומת החדשותיהם כקדם, השלמת הראייה של כל האופק המציאותי וכל הרקע של גדל-העלייה שבכל צירופי פרקיה של גאולתנו ופדות נפשו - היא הנותנת את פתרונות חלומותינו, מלחמותינו, ואמיתות הבטחותיהם, והיא הממלאה מתוכם רגות לשוננו ופתחון מבטאנו. הגיון-הצדק וסיפור-התהילה, של דבר האמת והאמונה אשר לחי-העולמים, המתגלה בהכרת אחדותם הפנימית של כל צירופי-פרקים אלה גם במעמסת ניבי שפתינו וסעיפי לשוננו, גם ב"לישנא דבני נשאי", הם המביאים לידי ביטוי גם את התקיימות החזון במציאות מדינתנו ובסדר שלטוננו, את הישרת הדורות והארת נתיבותינו. מתוך ההבחנה המבוררת הזאת הולכת ומתפתחת ההבנה ההדדית וההערכה הנכונה של כל חלקי צבוריותנו ומגמות פעליהם, אהבת-האחוה הישראלית ותודעת כיוונה העצמי הולכת ומתחזקת, הולכת ומשתכללת ההצלחה הממשית של דרך התיקון והעלייה, של תופעת "העם הנברא אשר יהלך י-ה" בנין ירושלים, של "הולדת הגוי האחד" בגילת משמרתה, של משנה תפארת העוז ותוספת קידוש השם, בחידוש כח נעוריו ורענונות הדר שיבתו, של רוממות התורה והמצוה ובנועם צור-ישעו על עמו ונחלתו. הפסקי-הביניים של קימעה-קימעה אשר במהלך הגאולה, הולכים ומתמלאים מוכות אורה הגדול, החולך ושופע במלאו מביעו, לנכון היום לגילוי פני משיח צדקנו כהלכתו-הליכתו, ש"כל מה שהיא הולכת, היא רבה והולכת", מטעם שגם "כי אשב בחושך ד' אור לי", בראית כל טובו וחסדו מתוך הדעת העליונה שבלמודו זה, של ר' חניא, אשר בהיכל ישיבתו-של-מעלה מתברר המבחן של הפיכת החושך לאור והמר למתוק, למלאו כל הברכה השלמה הירדת ועולה על הדר ציון, כי שם ציוה החיים עד העולם.

לנתיבות ישראל א, קצר-ר

לתוקף קדושתו של יום עצמאותנו

(תכן דברים שנאמרו ביום-העצמאות)

ד' אייר תשי"א בישיבה המרכזית

א. קיימא-לן ההלכה הפסוקה הקובעת את חיובה של מצות יישוב ארץ-ישראל בתור מצוה של תורה. הלכה זו בתור נהגת גם בזמן-הזה נקבעה ב"שולחן-ערוך" (אבן העזר סימן עה), על-פי המשנה של סוף מסכת תבובות, כי כופים בני המשפחה זה את זה לעלות לארץ-ישראל. מפורש שם במאסף למחנות הפוסקים ב"פתיחי תשובה": "כל הזמנים שיום לקיום מצוה זו וכן מבואר מכל הפוסקים ראשונים ואחרונים". היסוד העיקרי לקביעת הלכה זו הלא הוא בדברי אביהם-של-ישראל הרמב"ן, שהוא קובע בבירור בהוספותיו לספר המצוות מצות-עשה ד', שזוהי מצוה של תורה במנין תרי"ג המצוות, שלש פעמים היא חוזר ומדגיש שם, שזוהי מצוה-עשה קיימת בכל הדורות: "ואל תשתבש ותאמר שהיא מצוה רק לאותה שעה ראשונה של כיבוש הארץ". בדעות הפוסקים המובהקים בישראל אין שום חולק ומערער על דבריו אלא של הרמב"ן, וכן כתבו התוספות בגיטין ח ובבא קמא פ, על ההלכה הפסוקה שקיומה בית או שדה בארץ-ישראל, ואפילו בסוריא, כותבין עליו את שטר קנייתו אפילו בשבת באמירה לנכרי: כי "משום מצוה אחרת לא היינו מתירין לנכרי במלאכה דאורייתא" ואפילו משום מצות מילה. אכן ההגדרה היסודית של מצוה זו הלא היא מפורשת בדברי הרמב"ן שם: שלא נעובה ביד זולתנו מן האומות או לשממה". ברור ומוסבר שם כי עיקר המצוה הוא כיבוש הארץ, וממנה נמשכת מצות הדירה בארץ והפלטת חשיבותה בדברי חז"ל.

מכאן הנו באים אל אמתת ענינו המיוחד של פרק-זמן זה שאנו שרויים בו. ברור שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה, לקיומה הממשי של עיקר מצוה גדולה וקדושה זו. אחרי היפתח לנו, כהודעת חז"ל בסנהדרין צח, במאת שנותינו זאת הקץ המנולה בתחיית ארצנו ויישובה בנתינת ענפה ובנשיאת פריה לישראל הקרוב לבוא, שהוא הולך ומתרחב בממדיו הכבירים, ואחרי הימשך לנו, באחרית שנותינו אלה, קיבוץ-גלויותינו וכינוס נדחינו אל מקום חיינו, עם נוראות עקירתו של התפוצות והפזורות, שהוא הולך ומתגדל בממדיו הכבירים, - הנה הגענו אל הפרק העיקרי של קיום מצוה נשגבה זו, מצות הרבים והציבור, מצות ישראל, שמתחייב בה כל אחד מאתנו, כדברי הרמב"ן, שלא נעובה ביד זולתנו, בהיות ידנו תקיפה על ארצנו ושליטתנו קיימת עליה. אמנם עוד לא נכבשה לנו כל הארץ, גם

ירושלים מקדש-מלכותנו עוד איננה כולה בידנו, גם הכמות וגם האיכות של שלטוננו על ארצנו טעונות עוד השלמה ושיכלול. אכן סוף-סוף הגענו אל פרק זה של מציאות שליטתנו על ארצנו, והנו ממשיכים בה דרך כל המאבקים והתסבכות שמבחין ושומכנים. הגענו להתחלת קיומה הממשי של מצוה זו, והנו ממשיכים בה בדרך ההדרגה באור ישועות ד' ומפלאות עזרתו.

זהו ענינו של פרק זמנו זה, אשר הגענו בו לקיומה של מצוה עליונה זו: "לשוב לרשת את הארץ אשר נשבע הא-ל יתעלה לאבותינו לאברהם ליצחק וליעקב, ולא נעובה ביד זולתנו מן האומות או לשממה" - ואלה הנו באים וממשיכים בה לשם ייחוד קודש-א-ל-הו-א ושכיתנו בשם כל ישראל.

ב. כמו שאמרו חז"ל על נפלאות הזכייה להגיע אל מקומנו זה, שהוא "דוכתא דמשה ואהרן לא זכו", כן הנו עומדים עתה בנפלאות זכיותנו להגיע כאן אל זמנו זה, אשר כמה גדולים וקדושים לא זכו לו. כמו כל נעמיות גורלנו ברוממות הבחירה האלהית בישראל, הקבעה ביסוד מחלכם של דורות עולם ואדם, כן החלטיות גאולתנו חמופהיה עלינו ועל ידנו, מתוך הקץ המנולה וכל תוצאותיו ומסיבותיו, שלפלאות נפתוליו ומכשיריו, הרוחנית המעשית לישראל לאומות, בין שהיא מובנת לנו ומוסמכת מאתנו ובין שאינה מובנת לנו ומוסמכת מאתנו. "מאת ד' היתה זאת היא נפלאות בעינינו".

הנה הגענו, דרך כל קרבנותינו המרובים והנוראים שבארץ ושבולת, עם כל הניסים והנפלאות שנתגלו במערכותינו הצבאיות והמדיניות, אל פרק זמנו זה ואל קיום מצבתו זה. אמנם נס-הניסים ופלא-הנפלאות, היסוד והשורש של כל אלה אשר הראו ד', הלא הוא ענינו של היום הזה: הכרזת ההחלטה כי קמה ותהי מדינת ישראל, כי התחילה קמה וגם נצבה עצמאות שלטתנו על ארץ-אבותינו מורשת נחלתנו. "האי יומא דקא גרים". אומץ-הגבורה ועוז הרוח הזה של אנשי צבורינו, אשר נתכנסו ביום ה' אייר תשנ"ה בבת-המשכיות בתל-אביב והודיעו אל מרחבי העולם כולו וממשלותיו כי יש מדינת ישראל, ואלה סברו וקיבלו ברצון ובחיוב וכל של אגוזים המשיכו לסדר הכרה, התקרבות ויחסים, - אחד הוא עם רוח הגבורה השגבה של גיבורי צבאותינו קדושים, לכל פלוגתיהם, מוסדי נפשותיהם הטוהרות על קדושת ד' וארצו ועמו ותורתו, אחד הוא מתוך המקור האחד של אוזר ישראל בגבורה ועוטרו בתפארה, המוליכו קוממיות לחרות עולם ומחדש ימיו כקדם בתשובת נחלתו וחזרת שכיתו. אומץ-הגבורה הזה, במסירות הנפש ובחמתסרות הרוח, אשר הפיח בתוכנו אלהי אבותינו קורא דורותינו, הוא הנהו יסודם ושרשם של כל

מוזמור י"ט למדינת ישראל

א. הצדיקים הישרים רואים את מעשי ד'.

תשע-עשרה שנה. מפעם לפעם אנו רגילים, וצריכים להתרגל יותר לזכות ולקיים את הפוסקים האחרונים במזמור ק', שאנו אומרים בליל חג-עצמאותו כתקנת רבותינו: "המה ראו מעשי ד'... יראו ישרים וישמחו... מי חכם וישמר אלה ויתבוננו חסדי ד'". ישרים רואים מעשי ד'. ולואי שנובה יותר ויותר להיכלל בכלל הישרים, ואולי מוטב להזכיר - "הצדיקים הישרים", כדברי קודשו של הנצי"ב בפתחה לספר בראשית. ובמדה שחסרה ישירות בצדיקים - חסרה הראיה וההכרה במעשי ד'. הרבה הרבה יש להתבונן במעשי ד' בהנהגתו ובהשגחתו, הכללית והפרטית, בחשבון הנפש ובחשבון החיים של כלל ישראל. צריך להתרגל לפקוח את העינים ולגלות אין קץ נפלאות מתורת ד' ונפלאות מעשי ד'.

תשע-עשרה שנה. בכל יום יהיו הדברים בעינינו כחדשים. צריכים להתרגל להרגיש את זה. נדמה כי התקדמנו והתרגלנו בינינו למסיבה של בני תורה ושל תלמידי חכמים, למסיבת קבלת קדושת עול מלכות שמים, המופיעה בכוננות מלכות ישראל. אולם, היו זמנים, בשנותיה הראשונות של המדינה, כשהמסיבה בישיבה עוד לא נתקנה, שהייתי רגיל להסתובב באותן שעות בחוצות ירושלים, להיות עם שמחת עמו ונחלתו, עם ההמון, הבנים והבנות, עם "עמך". לדאבונו, קיימת השאלה שיש בה מן הגובל בחילול השם: היכן הזקנים, עיני העזר, גדולי התורה ותופשיה בחוצות ירושלים, בשמחת עמנו ונחלתנו?!

ב. בהתלטת מושלי העולם לתקומת מדינת ישראל - החליטו גם על חלוקת הארץ.

לפני מ"ט שנה, באותו לילה מפורסם, בהגיע ארצה התלטות החיובית של מושלי אומות-העולם לתקומת מדינת ישראל, כשכל העם נהר לחוצות לחוג ברבים את רגשי שמחתו לא יכולתי לצאת ולהצטרף לשמחה. ישבתי בחדר ואדום כי נטל עלי. באותן שעות ראשונות לא יכולתי להשלים עם הנעשה, עם אותה בשורה נוראה, כי אכן נתקיים דבר ד' בגבואה בתרי-עשר - "ואת ארצי חילקתי! איפה חבריך שלו - אנחנו שוכחים את זה! ואיפה שכב שלו - אנחנו שוכחים את זה! ואיפה יריחו שלו - אנחנו שוכחים את זה! ואיפה עבר הירדן שלו?!

הניסים והנפלאות אשר בהתגלותו זאת עליו בהגיעו אותנו אל זמנו זה ואל קיומנו זה, על דברי הגמרא בבבא מציעא ק', כי הצלת חרעה את הצאן מן הזאב ומן הארי חשובה היא בתור נס כמו גם מה שנאמר בדודי שחצה את הארי ואת חזוב להצלת צאנו, מבוואר בתוספות שם כי זהו "ברוח הגבורה והדעת להלחם" שבא עליו במצבו זה. מבוואר כי "רוח הגבורה והדעת" מתגלה באדם, להתגבר על כוחות המשיחיות ומתגדים לקיומו, הוא נס המופיע ממרומים, בכוח הזחיפה הרוחנית העליונה והפנימית, העושה את ההתעוררות וההתאמצות ואת ההתחכמות וההתגברות לתנופת ההצלה והתקומה. ואם כך הוא במעשה הצלה וישועה של דוד, במרעית צאנו הפרטית, בטרם היותו מלך ישראל, ומוזה נמשכת הגדרה זו גם לכל מצב כזה של אדם פרטי, על-אחת-כמה-לכמה בענין כלל-ישראל ומהלך ישועתו ומעשה הצלתו והתקומתו, שהנו באים כאן במגע ישיר וברור וגלוי "ברוח הגבורה והדעת" המופיע עליו, גם בניסא רבא וגם בניסא זוטא ומצחנו בגינותיו. רוח הגבורה הזה נמשך ממקור הנשמה של כנסת ישראל כולה וממרומי מעמקיה, מאת חנותן נשמה לעם עליה ורוח להחליס בה, למתחילים עליה ומחדשים בה את תחיית אמתם ואת תשובת טהרם, "ממעמקי הגניזה של הנשמה נקח את האור אשר יחיה את העם כולו להעמידו על רגליו, - הרוח הגדול והנעלה, השואף לגדולי גדולות, הוא רק מחזיק את החיים ואת האנושיות בחודה ובגבורתה", "מתאימה עם גבורת החיים המלאים, שממלאים גויות מלאות דם בריא וחיל עצום, מרץ כביר וצחלת-חיים אדירה, היא רק גבורת הרוח באיתן עליונותה, הזורחת ועולה על האנושיות בכח העז של ישראל, האומץ על אדמתה ההיסטורית, - וגבורת-החיים העליונה המעוטרת בכלל, בקהל עם, היא מופיעת במטרתה הנכונה לפניו בחיינו אנו, בחיים הנוכחיים שלנו, שבשביל כך אנו חיים וקיימים נלחמים ומנצחים" (אורות התחיה ז), וכפי תגבורת האמונה השלימה בתורת ערכו האמתי כן יוסיף ויתגלה בכל מלא פעלו ושיכלולו, הצלחתו ורוממותו בנעם עליו. "ויראו ממערב את שם ד' וממזרח שמש את כבודו, כי יבא כנהר צר רוח ד' נססה בו. ובה לציון גואל ולשבי פשע בעקב נאום ד', ואני זאת בריתי אותם אמר ד' רוחי אשר עליך ודברי אשר שמתו בפיך לא ימוש מפך ומפי זרע ומפי זרע אשר אמר ד' מעתה ועד עולם". "ונתתי רוחי בכם וחייתם, והנחתי אתכם על אדמתכם, וידעתם כי אני ד' דברתי ועשיתי נאם ד'".

לחובות ישראל א, קפא-קפד

אפה כל רגב ורגב! כל חלק וחלק, של ארבע אמות של ארץ ד',
הבידנו לוותר על איזה מילימטר מהן! חלילה וחס ושלוש!

באותו מצב מזועזע בכל גופי, פצוץ כולי וחתך לגורם - לא יכולתי
אז לשמוח. כך היה המצב לפני י"ט שנים, באותו לילה ובאותו שעות.
למחרת בא אל ביתנו איש ברית קדשנו, הגאון רבי יעקב משה חרל"פ
זצ"ל - היה לו צורך לבוא וכלום יתכן שלא היה בא?! התיחדנו אז
שנים, רגעים אחדים, באותו חדר קטן ומקודש שביצית הרב" - ולאן
יבוא אז אם לא לשם! מזועזעים ישבנו ודמומים. לבסוף התאוששנו
ואמרנו שנים כאחד: "מאת ד' היתה זאת, היא נפלאה בעינינו".
נקבעה החותמת!

ג. ב"ה שהגענו לכך שעתה אין מתחשבים כל כך בדעת הגויים.

ועתה, עם המשך השתלשלות שלשלת הקודש בכל גווניה, מערכת
דבר ד', המתגלה בכל מדרגותיה הרוחניות והמעשיות במאורעות
מדיניים והיסטוריים, הגענו לשכלול פלא זה, ליום קדשנו זה - ובלי
ה"מתחשבים" הגויים, בדרך ד'! כל השנים הנו מקבצים מאת רבוננו של
עולם: "ישבורו עולנו מעל צווארנו ותולכנו קונממים לארצנו". זכינו
השנה במדה מסוימת מעשית וסמלית זו לשברון עול הגויים מעל
צווארנו - אשרינו!

כדאי להזכיר כאן גם זה: באחרית ימיו של הרב מאיר בר-אילן
זצ"ל, בנו של הצ"ח, נערכה מסיבה חשובה מטעם "המזרחי" בה היה
הוא הו"מ. במסיבה השתתף גם יו"ר הסוכנות אז, מר ברל לוקר,
ונתכבד לשאת את דבריו. באותו פרק זמן נערך באו"ם הדיון לגבי
ביטאום יהושלים, וברל לוקר הזכיר בדבריו את ענין יהושלים בהגדרו
אותה כבעיה עדינה, הטעונה הרבה טקט וטיפול זהיר וכו'. לעומת
דבריו אלה התפרץ אז ר' מאיר ב"מאמץ-לשון" וקרא מכסאו בקול
רועם מאחורי גביו: "ווער הערט זיין?" - מי מאזין לדבריהם! מי
מתחשב בדעתם! הם יקבעו לנו מה נעשה בירושלים! כזאת היתה
תגובתו של הרב בר-אילן, המלא גדלות של מדות, גדולה של קדושה,
מתוך אמונה, מתוך תורה, מתוך קדושה, מתוך יראת שמים, מתוך
ודאיות ולא מתוך ספקות.

ד. הרבנות הראשית לא תקנה לומר הלל בברכה ביום-העצמאות כי חלק גדול מן הציבור שלנו אינו מאמין בגודל מעשה ד'.

אשר לעצמו של יום, עלינו לברר לעצמנו כמה דברים:
בערב שבת קודם יום-העצמאות פנה אלי אדם חשוב אחד ושאלני,
מדוע לא יתירו לנו רבותינו לברך על ההלל ביום-העצמאות! השיבתי

לו, כי הוראת הרבנות הראשית שקולה ונודקת היא. תקנות הרבנות
הראשית באות לכל הציבור כולו וכיוון שלעזרנו ולחדפתנו חלק גדול
מהציבור שלנו אינו מאמין בגודל מעשה ד' המתגלה לנו בכוונות
מלכות ישראל, ובהיותו מחוסר אמונה הריחו מחוסר שמחה, ואי
אפשר לחייבו בברכה. דוגמת הוראה את חברו ושמה בראייתו החייב
לברך, שאם הוא שמח - מברך, ואם אינו שמח - אינו מברך.

הרב מימון, שכל כולו היה קודש לבין עמו ונחלתו של הקב"ה -
הוא היה מלא שמחה של אמונה ולכן קבע שבבית הכנסת שלו יאמרו
הלל בברכה. הוא הדין למקומות דומים נוספים - צבא ישראל
והקיבוצים הדתיים. אולם הרבנות הכוללת והראשית אינה יכולה
לתקן ברכה כהוראה כוללת לכל הציבור, כשה אינו מוכן לה.
בישיבות-המרכז נהגנו כפסק הרבנות, כי אין אנו "קלויז" של חוג
מיוחד - שייכים אנו לענינו של כלל ישראל המרוכז בירושלים, ומכיון
שבכללו של הציבור יש לעת עתה, לצערנו, ולבשתנו, עכובים בשלמות
האמונה והשמחה, ומתוך כך - בחיוב הברכה, נכון הוא שנתג אף אנו
כהוראת הרבנות לכלל כולו.

ה. אין במצעד ביום-העצמאות משום "כוח ועוצם ידי".

אותו אדם טען לפני טענה נוספת: מדוע לא תאסר הרבנות ללכת
לחזות במצעד צה"ל, הרי יש בזה משום "כחי ועוצם ידי". אולם,
אדרבה, אין כל פסול בראיית המצעד, כי כשזוכרים אנו שד' נותן לנו
את הכוח הזה לעשות חיל אין זה "כחי ועוצם ידי" במובנו השלילי,
כי-אם למוד וקיום של תורה: לומדים אנו שעלינו לעשות את המצוה
המוטלת עלינו בכוח הזה - כיבושה של הארץ. לא כולם מקיימים את
המצוה ביחוד הכוונה האמיתית, לא כולם אומרים "לשם ייחוד". לא
תמיד מקיימים מצוה בשלמות הכוונה, אבל בסופו של דבר מתקיימת
המצוה. זוהי מצוה, מצותם של כלל ישראל ומוטלת על כולנו, ומשום
כך, כל השייך אליה, כל כלי הנשק למיניהם, מתוודעו ומתוודעים של
גויים, כל מה ששייך ליום הזה של קימום מלכות ישראל - הכל הוא
קודש!

ו. ערך יום-העצמאות כאחתלתא דגאולה - מפורש במקורות.

יש גדולים הרואים את ערך יום מדינתנו מצד התשועה וההצלה
שבו, ולעומת זאת, ערכו כ"אחתלתא דגאולה" הוא בבד "כבשי
דרחמנא" ו"הנחתרת לדי אלקינו". לעומת זה יש להזכיר ולברר שלא
כן הוא: ענייני הגאולה של יום מדינתנו אינם בגדר "נסתח" כלל, אלא
נמלים ומפורשים הם. גמרא ערוכה היא במסכת סנהדרין (צז-ח). ר'
יהושע הסיק שם כי תשובה שלמה איננה מעכבת את הגאולה, ור'

אליעזר, החולק עליו שתק. (ובירושלמי - "אסתלק ר' אליעזר").
החשבר פשוט: שתיקה כחודאה, אין חולק בזה. ואכן, זהו פסוק
מפורש: "שובה ישראל כי גאלתיך" - התשובה תהיה אחרי הגאולה.
בהמשך דברי הגמ' מובאים דברי ר' אבא: "יאמר ר' אבא: אין לך קץ
מגולה מזה שנאמר: ואתם הרי ישראל ענפכם תתנו ופריכם תשא
לעמי ישראל כי קרבו לבוא" (יחזקאל לו) - ושוב אי"י וקיבוץ גלויות.
נדקדק כאן מעט: מהו ואי"י החיבור של "יאמר ר' אבא...". הרי ר'
אליעזר ר"י יהושע היו מראשוני התנאים ואילו ר' אבא היה באמצע
תקופת האמוראים ומהו הקשר שבין שני המאמרים? צריכים אנו
לומר איפוא שהקשר הוא ענייני: ומכיוון שהקץ אינו תלוי בתשובה -
זוהי מסקנת התנאים שם - כיצד, איפוא, נוכל להכיר? - בזה
שארץ-ישראל עושה פירותיה בעין יפה. וב"ה, היכולים בארצנו עולים
יפה מאד...

בהסבר זה בגמרא זכיתי לכוון לדברי ר' זונדל סלנטר, רבן של ר'
ישראל סלנטר, אבי תנועת המוסר, כפי שהובאו בספרו של ר' נתן
פרידלנד, המזכיר את ר' זונדל כימיו"ר - בהיותו תלמידו ומקורבו.
והוא היה יחד עם הגאונים ר' צבי קלישר ור' אליהו גוטמכר, ביסוד
ההתעוררות לשוב אי"י ולחיבת ציון.

ז. מדינת-ישראל כקיום מצות עשה של ישוב ארץ-ישראל.

ובהמשך בירור הדברים ממקור דברי חז"ל בסנהדרין, מבררים
ומבהירים דברי הרמב"ן ב"ספר המצוות" (הוספות למצוות עשה, מצוה
ז'): "שנצטוונו לרשת הארץ אשר נתן ד' יתעלה לאבותינו, לאברהם,
ליצחק וליעקב, ולא נעזבה ביד זולתנו מן האומות או לשממה... אבל
הארץ לא נניח אותה בידם (של ז' העממים), ולא ביד זולתם מן
האומות בדרך מן הדורות" - דברי הלכה מפורשים.

ועוד ממשד הרמב"ן: "ואומר אני כי המצוה שהתחבטו מפליגים
בה, והיא: דירת ארץ-ישראל... הכל הוא ממצות עשה - הוא שנצטוונו
לרשת הארץ לשבת בה...". כלומר: עיקר המצוה היא הכיבוש
הממלכתי, השלטון הלאומי הכלל-ישראלי בטרטוריה קדושה זו,
ומתוך המצוה הכללית ישנה המצוה הפרטית, המוטלת על כל יהודי
ויהודי לדרך ולשבת בארץ הקודש. על נקודה זו עמדו הגאונים בעל
"אבני נזר" ובעל "ישועות מלכ"י, המגדירים את מצות ישוב אי"י
ככיבוש ושוב ולא כשיבה בלבד.

על קירות שכונות מסוימות מודבקים דברי נבלה, המאשימים את
"הציונים הכופרים" שרוצים לעשות אותנו ל"עם לוחם". וכי בתורה
אין מצות עשה של מלחמת מצוה! וכי לא מפי הרמב"ן, "אביהם של
ישראל", שמענו על מצות הכיבוש והמלחמה! ב"ה, זכינו וזוכים אנו

אף עתה, לקיים דבר ד' זה ע"י תפארת גבורת צבאנו. נסכם בקצרה:
השלטון היהודי בארץ הקודש, קרי: מדינת ישראל וצבאה, יחד עם
היותו בבחינת "קץ מגולה", הריחו מצוה מפורשת וחשובה, מצוה
כלל-ישראלית.

ח. קדושת יום-העצמאות.

תוך כדי ברורי דברים של הלכה, אמר לי גדול אחז, כי יום-
העצמאות, עם כל חשיבותו מצד התשועה וההצלה, קדושה - אין בו.
אולם, כשאנו מאמינים בדבר ד' ביד נביאיו: "ואתם הרי ישראל
ענפכם תתנו" וכו' ובהמשך דבר ד' המתגלה אלינו בדברי הרמב"ן,
באותה מצות עשה של חיוב מלחמה לכיבוש הארץ, החלה עלינו בכל
הדורות - מכאן כל תוקף הברור של מציאות הקדושה המתגלה בקיום
המצוה "אשר קדשנו במצוותיו", קדושה היא מציאות
ממשית-ריאלית ולא פראזה רגשית-אנושית. מציאות הקדושה אינה
נקבעת על דינו. הקב"ה קבע שאנו הנו עם קדוש, מציאות עובדתית
של נשמות קדושות בגופות קדושים, המתפרטים מתוך נשמה כלל
ישראלית שכולה קודש. קיימת מציאות של ארץ קדושה, חבל ארץ בו
בחר ד', "כי בחר ד' בציון", זוהי ארץ אשר "פירותיה קדושים" ואשר
עבודת אדמתה שקולה כמצות הנחת תפילין - כך כתב החת"ם סופר
בחידושו למסכת סוכה. וכמה מופלאים ומפלאים דבריו של ה"ב"ח
(או"ח סי' רח), המדגיש את ענין הקדושה של פירות הארץ! כן נקבעו
הדברים: זוהי הארץ הקדושה וזהו העם הקדוש!

הרבי מציונסקוב אמר לי פעם בוינה, כי הוא מבין היטב את דרך
ה"אורו"י שלנו, שכל גשמיות של ישראל הינה קדושה. ברור, כל
השייך לכלל ישראל הוא קודש. ככל שממעטים לעסוק וללמוד
ב"אורו"י למיניהם, בכוזרי ובמהר"ל, שוכחים יותר את יסודות
האמונה: כל פושע בישראל הוא קדוש - ובעל כרחו! עיקרי תורה הם:
זוהי מציאות של "עם זו יצאתי לי". מאחר שכן, ברור הוא שקדושה
מורובה קיימת ביום בו הוקמה מדינתם של עם הקודש על אדמת
הקודש.

ט. המדינה כהתגשמות חזון הנביאים.

ולעומת-מה שנאמר: "האם זו המדינה שאותה חזו נביאנו?" אמר
אני: זוהי המדינה שחזו הנביאים. כמובן, אין המדינה בתכלית
השלמות, אולם נביאו ורבותינו, ממשכיהם, אמרו שהמדינה תהיה
כזו: זרע אברהם, יצחק ויעקב, ישוב ויקימו בה תקומה יישובית
ושלטון מדיני עצמאי. לא נאמר לנו אם יהיו הם צדיקים או שאינם
צדיקים. אומר הנביא: "בקצבי את בית ישראל... וישבו על אדמתם..."

וישבו עליה לבטח ובנו בתים ונטעו כרמים... " (יחזקאל כח, כה-כ) - נטיעת כרמים נאמרה, הקמת ישיבות לא נאמרה... אמנם, מתוך חזרת ישראל אל אדמותם נביא לידי הגדלת התורה והאדרתה, אולם הצעד הראשון - ישראל על אדמותם! כביטוי של ר' אליהו גוטמכר: "ואצלי כבר ברור שאם יקיימו ישראל שיתחילו לעבוד אדמת הקודש בסך קו"ל משפחות - שתהיה התחלת הגאולה, גם כשלא יהיו ישראל ראויים לכך" (נדפס בראש ס' "נפש חיה"). בדאי, רוצה היה אותו צדיק בהגדלת התורה ויראת השמים, אבל סדרי הגאולה כאלו הם: ישוב חקלאי, קימום המדינה ומתוך כך - להמשך, להעלאת בקודש, להרצבת התורה, להגדלתה ולהאדרתה.

י. הפירה במעשי ד' הגלים לנו היא כפירה בתורה שבכתב, בתורה שבעל-פה ובדברי הנביאים.

כבר למעלה ציינו, כי לחרפתנו ולצערנו, חלק ניכר מהציבור שלנו אינו מאמין במעשי ד' הגלים לנו. כן, כדאי לומר פעם אחת דברים ברורים ולא לחיות פוסחים על שתי הסעיפים: חוסר אמונה יש כאן, כפירה המתלבשת בלבוש של חרדות וצדקות, כופרים הקוראים לאחרים בשם זה, וכל הפוסל - במולו פוסל! זוהי כפירה בתורה שבכתב, בדברי נביאיו ובתורת שבע"פ, אשר בארו לנו מהו הקץ המגולח: בשעה שארץ-ישראל נותנת פריה בעין יפה ובשפע. כיצד מעזים הם פיהם ומתחצפים כנגד גדולי ישראל! האם היה ר' אליהו גוטמכר רמאי חיוני? אמר מי שאמר כי טיפש הוא מי שחושב שוואה אתחלתא דגאולה. האם ר' יהושע מקוטנא "ישיעות מלכו" יורה-דעה סי' סו) היה טיפשי? כפירה זו במעשי ד' ובחסדיו עמו, המתלבשת בלבוש של צדקות מרשעות - היא המעכבת את דבר ד' מלבוז ומלהתגלות בעולם. גם בחוגים שלנו ישנם כאלו המהססים, החוששים מליפול בספקות. אך עלינו לזכור: אמונה איננה ספיקות - "הודאי שמו כן תהלתו". כשישראל משעבדים את לבם לאביהם שבשמים - ישנה גאולה שלמה.

יא. גאולת ישראל היא עובדה מצאיתית הנמשכת, גם אם לא מכירים בכך בהכרח שלימה של אמונה.

זה י"ט שנה ועד עתה ישנה התפתחות. יום ליום יגיע אומר. זוכים אנו לחזות בנפלאות ד' ובסודותיו - בבנין, בחקלאות, במדיניות, בבטחון, בגשמיות וברוחניות. אמיתיות הענין האלקי הזה איננה משתנית ומתערערת, בין אם העוסקים בכך מכירים בזה בהכרח שלמה של אמונה, ובין אם אינם מכירים בזה. ישראל קדמו לעולם, עומדים הם באמצע הרקיע ומכריזים "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם

ועד". זכו ישראל לתורה שהיא "תמדה גנוזה", שהוריד משה אלינו - רב הרושם אשר מטבעים ישראל בכל העולמות. ישראל האמיתי הוא ישראל הגאול, מלכות ישראל וצבא ישראל, עם בשלמותו ולא תפוצות גלותיות. משום כך, כשגלו ישראל חל זעזוע בכל העולמות. הוא הדין בבוא הגאולה, הזעזוע עבר בכל העולמות, שלב אחר שלב, עד הגיעו אלינו, כהשתלשלות התורה עד הגיעה אלינו. השתלשלות זו היא הדרגתית ומתמשכת, כל שנה ושנה היא מזמור נוסף, מזמור אלקי מפואר, המתאסף כחוליה לשרשרת. בשנה זו מזמרים אנו את המזמור הי"ט.

יב. מזמור י"ט בתהלים: מתוך הטבע האוצי באים אל הירחני והשמימי.

מזמור י"ט בתהלים כולל בתוכו שני חלקים: בחלקו הראשון רואים אנו את נפלאות ד' בטבע והתגלותו בבריאה "השמים מספרים כבוד אל ומעשה ידיו מגיד הרקיע" וכיו. ואילו בחלקו השני מתוארים תורת ד', מצות ד' ויראת ד' המאירים והטהורים. ב"כוזרי" ובמהר"ל נחבאה הקבלה זו: כוחו של ד' מתגלה בעולם הטבע האדיר, אולם, מעלים בקודש, גדולה מידת עוצם התגלותו בתורה וביראת שניתנה לישראל, "ישראל אשר בך אתפאר". כוח הוא אף מזמור שנת הייט: מתוך הטבע הארצי נבוא אל הרוחני והשמימי - בונים בחול ואחר-כך מקדישים. מצווים אנו לעסוק בגילוי הקודש מתוך היסוד הארצי, לסיוע להקב"ה במעשה בראשית, "הנו עוז לאלקים", "גדלו לדי אחי ונרומה שמו יחדיו".

יג. יש במדינת ישראל דברים מכאיבים שיש בהם חילול ד' מרובה אך משום כך לא מסתלק ערך קידוש ד' שישנו במדינה, וביום-העצמאות.

אין אנו מתניפים לאפיקורסים חיו"י. יש במדינת ישראל דברים מכאיבים שיש בהם חילול השם מרובה. בייחוד שתי הצרות הנוראות: מערכת המשפט במדינה המשתמשת בחוק הרומאי, העותומני והבריטי - ויהא אפילו ההוטנטוטי - ואילו במשפט ישראל האמיתי ב"חושן המשפטי", לא נסמכו ולא מסכימים. והחולשה הרוחנית ואולת היד כלפי אותם ציידים נפשות ימ"ש וזכרם, ממשיכיו של אותו "פושע ישראל שעשאוהו גויים עי"ז" (אגרות הראייה), הנלמים בנו בתוכנו. אולם, עם כל הנוראות צד חילול השם, הרי ערך קידוש השם הגדול לא יסולק בשום אופן מכל ענין המדינה ויום-עצמאותה.

לכו חזו מפעלות ד'

1. **לכו חזו מפעלות ה'.** כבוד שרי התורה מלכי רבנו, כבוד נשיא מדינתנו, כבוד שר המשלה, מרן ורבנו ורבותי. אנחנו עוד שייכים לתכונת פרשת קורח. ובהמשכה שבבני קורח, במזמור למנצח לבני קורח, באמצעו, במרכזיותו מופיע לו צווי מצוה מדברי קבלה: "לכו חזו מפעלות ד'". דברי קבלה ודברי תורה ישנם כמה ציוויים כאלה: "בינו שנות דור ודור". בינו יש ללמוד ולהבין נפלאות מתורת ד', נפלאות מההשגחה האלקית של קורא הדורות מראשי. "בינו שנות דור ודור!" וכן "בינו בוערים בעם וכסילים מתי תשכילו". "לכו חזו מפעלות ד'". נאמר לכולנו: לכל בית ישראל "ולכל רבבות עמך בית ישראל" כל אחד לפי מדרגתו - לכל בני האדם ולכל אומות העולם.

2. **ראה וחזו.** "לכו חזו מפעלות ד'". ישנה ראה וישנו חזו: החבונות ולימוד מפעלות ד' מתוך חזו. יש מדרגות בהקשבה, בראה, בהתבוננות בדבר ד'. יש מדרגות בבואה: "חזו ישעיה", לעומת "דברי ירמיהו" ו"דבר ד' ליחזקאל". והנה דבר פלא. את הסליחות שסידרו הקדמונים מתקופת הגאונים אנו מסיימים בשילוב של לקוטי פסוקים ודברי תחנונים, ואומרים: "ויקיים לנו את הדבר שהבטחנו בקבלה על ידי ירמיהו חזו". פלא פלאים! פתאום ירמיהו נעשה חוזה. מי נתן לו את הרשות הזאת והדיפלומה הזאת שלא כסדר? ישעיהו הוא חוזה וירמיהו הוא בעל דבר. בכל ספר ירמיהו אין הופעה של חזו, אלא "היה דבר ד'", "הדבר אשר דבר ד'". יש מדרגות בכל דבר, מדרגות בחכמים, ומדרגות בנביאים: אם כן מהו "הדבר אשר הבטחנו בקבלה על ידי ירמיהו חזו"? אלא, "יעת ההיא, נאום ד', יבוקש את עוון ישראל ואינו, ואת חטאת יהודה ולא תמצאנה", כי אסלה לאשר אשאר". מתוך גילוי חופעת רוממות ההנהגה האלקית בכל ישראל ובסדר הגאולה, מופיעים מעצבים יוצאים מן הכלל. ירמיהו מופיע בתור חוזה שלא כפי הסדר הרגיל.

3. **מפעלות ד' לכו חזו.** לכו חזו מפעלות ד'. אינני מתכוין להרחיב דברים בסגנון של דברי תורה, מוצא אני יותר צורך בדברים אולי פשוטים יותר, בתחום שאינו קבוע, בתחום שלנו: עניא דיומא, דימינו אלה. פעם קראתי לזה: הבלטת הפוליטיקה האלוקית של רבנו של עולם. הבטוי "מפעלות ד'" של ישעיהו הנביא, מזכיר בדרך אסוציאציה את הרב ברלין זכר צדיק לברכה, שיסד בשעתו ארגון מיוחד של ישיבות בשם מפעל התורה. הדמנתי להשתתף באסיפה שלהם ואמרתי: אני רוצה להבין את המלים "מפעל התורה", לא במובן של מפעל למען התורה, לתמיכה בישיבות ותלמידי חכמים במידה גדולה ורחבה, אלא יותר מזה: זהו מפעל ממפעלות ד'. זהו מפעל ממפעלות

יד. סדר הגאולה ביחזקאל: קיבוץ גלויות ואחר-כך תשובה שלימה.

בפרק לו ביחזקאל ניתנת תכנית הגאולה: "יקידשתי את שמי" מתוך "ולקחתי אתכם מן הגוים וקבצתי אתכם מכל הארצות והבאתי אתכם אל אדמתכם". רק אחר-כך "וירקתי עליכם מים טהורים וטהרתם מכל טומאותיכם... ועשיתי את אשר בחוקי תלכתי" - תשובה שלימה של העם תבוא רק אחרי קיבוץ הגלויות. הסבר זה ביחזקאל לו כתב גם ר' שלמה אלישיב זצ"ל ב"הקדמות ושערים" שלו.

טו. **כשיש באותו ענין צד של קידוש ד' וצד של חילול ד' - צד קידוש ד' הוא המכריע והמחייב.**

לכאורה אפשר לדון: קידוש השם בבנין מלכות ישראל, מחד גיסא, וחילול השם - מאידך גיסא. על זה הורו חז"ל בתלמוד ירושלמי (קידושין) כי "קידוש השם גדול מחילול השם". כמובן אין ענינו של מאמר חז"ל ללמדנו, כי קידוש השם גדול יותר מחילול השם, אלא ביאורו שכשהם נמצאים יחד, כשבאותו ענין יש צד קידוש השם וצד חילול השם, אין אומרים ספיקא ושב ואל תעשה. אלא שצד קידוש השם הוא הגדול, המכריע והמחייב. ועל אחת כמה וכמה בקידוש השם הגדול-האלקי הזה של כלל ישראל ותקומתו.

טז. **ככל שנתחזק בקיום מצות ישוב א"י מתוך אמונה - נוכח שחילולי ד' יתבטלו ויעלמו.**

ככל שתגדל בתוכנו יותר ויותר התקיימות מצות ישוב א"י, בקיבוץ רבבות ישראל לתוכה, מתוך שלמות אמונה וגדלות אמונה בהתקיימות מעשה ד' הגדול אתנו - נוכח יותר ויותר שחילולי השם למיניהם יתבטלו ויעלמו. "והיה העקוב למישור והרכסים לבקעה, וגולה כבוד ד', וראו כל בשר יחדיו כי פי ד' דבר".

אפי' חפני, א

שדי, פועל רבונו של עולם מתגלה במעלותיו בסודי ההתגה האלקית בעולם ובישראל. מפעל התורה הוא מפעל שהתורה פועלת יותר ויותר. עליו להתרומם למצב של "לכו חזו מפעלו ד" - להתרגל ולהתקדש לראות את מעשי ד' שהוא פועל. ישראל אורייתא וקודשא בריך הוא חד. מתוך כך, יש להבין שהתורה פועלת.

4. התורה שבה למקומה. "אין תורה כתורת ארץ-ישראל". דבר ד' חוזר. "והשיב - לא נאמר - אלא: ושב". חזרת רבונו של עולם למקומו, החזרה המעשית הזאת התחילה לפני בערך כמאה שנה. משתתחילה להתגלות אז לעיני ראשי גאוני צדיקי ישראל, היא הולכת ומתגלה יותר ויותר. מותר לחזור ולהזכיר את הביטוי המיוחד של הגאון "שעויות מלכו", ר' יהושע מקוטנא זכרונו לברכה: כשאנחנו רואים את התשוקה - מה שאנו קוראים עכשיו תנועה לאומית - שמקיפה את כל ישראל, מפתות ערך בישראל, דרך בינונים, ועד ישרים יראים שלמים וכשרים, קרוב לדאי שנתנוצץ רוח הגאולה. "לכו חזו מפעלות ד'", את מעשי ד' שהתחילו בערך לפני כמאה שנים, מפעל התורה. אנו נמצאים בתוך תקופה שנותן התורה הולך וחוזר למקומו, למקום התורה, למקום גילוי השכינה, לאדמת הנבואה. "ישבו בנים לגבולם", ושב אבינו בשבשים לגבול. זהו המובן האמיתי של מפעלה של תורה. אנחנו והתורה שבים. בסדר הנחת ההסטוריה האלקית של סוד ד' המתגלה בתורה, מתגלה יותר ויותר מצב שלא רק אנחנו עושים למען התורה והחיות התורה, אלא שהתורה פועלת בתוכנו ועל ידינו. נותן התורה מתגלה בתוכנו ועל ידינו.

5. מסיבות נפש על א"י. לענין ימינו עכשיו יש מקום להזכיר את הרב ברלין זכרונו לברכה. לא נעים להזכיר את ה"עסק המסחרי" הזה שלנו, לפני כעשרים שנה, כאשר יד כמה שרים וסגנים היתה במעל הזה. כמה מאבקים ומלחמות לחם נגד זה הרב ברלין זכרונו לברכה במסירות נפש ואירגן חוגי בני תורה. הוא היה מלא אימה פחד וחרדה כלפי כל מילימטר מארץ חיינו שיכול להיחתך או להגור חלילה. הוא הוציא חוברת "כל הארץ" מחוגי בני תורה: פשוט ומובן שיש אישור דאורייתא של "לא תתנס" - לא תתן לחם הניה בקרקע. בחוברת המענינת הזאת, בדרך השם, נמצאו לא רק חוגים מהפירמה של מחזיקי הדת והמורח, אלא גם ברל כצנלסון ועוד כמה יהודים בעלי רגש ובעלי תודעה יהודית שלמה ובריא. מופיעה שם בכל תוקף ובכל עוז חובת מסיבות נפש על כל קו, על כל עשהי של ארץ חיינו, שאין להעלות על הדעת חס ושלום, חס ושלום וחס וחלילה שיוכל לצאת לחולין, שיוכל לצאת לרשות גויים. ב"ה בימים אלה ראיתי גם עכשיו גילוי דעות ושמחתי שהם מופיעים, בשם חוגים שאינם מוגדרים כדתיים. בדרך השם, מודגשת בכל תוקף מסיבות הנפש הזאת.

6. מי מתחשב בהם? באחרית ימיו של הרב ברלין זכרונו לברכה התקיימה אסיפה של המזרחי, ובאותה תקופה התנהלו דיונים עם חוגים בא"י, ואותם העסקים המלכלכים לגבי בני ירושלים וכל הארץ. כיון שהמזרחי היה בתוך ההסתדרות הציונית, השתתף באסיפה גם ברל לוקר ראש הסוכנות. הוא מצא לו לכוון למר כמה מילים לגבי המצב, ותוך כדי דבריו, התבטא שיש לנהוג בפחד ורעיה כלפי גויים. "פחזו בציון". הוא אמר: "לגבי ענין ירושלים צריך לדבר בזהירות ועדינות וכולי וכולי". אז הרב ברלין זכרונו לברכה, שהיה מנחה את האסיפה, התפצץ בקול רעש גדול באותה אסיפה גדולה רבת עם: אתה מזכיר את דעת הגויים והא"י לגבי ירושלים? סתם כך הוא היה רגיל לדבר בעברית, אבל הוא קפץ ואמר בידיש: מי מתחשב בהם? אנו נתחשב בהם? לגבי ירושלים המקודשת מכל ארץ-ישראל, אנו נתחשב בהם? חס ושלום! באותו פרק זמן לפני עשרים שנה, כמה נלחמו מתוך מעמקי התודעה היהודית האמיתית השלמה!

7. היא נפלאות בעינינו. לא נזכיר כל מה שהיה, כל הסיבוכים שהתגלגלו. זה סוד ד'. אולי במשך איזה זמן היה חייב להיות בצורה כזו. נזכרתי בדברים שאמרתי ביום העצמאות: לי ולגאון ר' יעקב משה חרל"פ זכרונו לברכה היה קשה לעכל במשך יום יומיים את הדבר הנורא הזה, לבסוף הסכמנו: "מאת ד' היתה זאת היא נפלאות בעינינו". נפלאות מעשי ד' מתגלים דרך כל מיני סבוכים ומחשבות ד', עצמו מספר.

8. אי עביד לא מהני. באותה חוברת "כל הארץ", שהוציא וארגן הרב ברלין זכרונו לברכה, מופיע בטיב נורא של הרב חרל"פ זכרונו לברכה: תקצץ היד של מי שיחתום חס וחלילה על החלפת מילימטר אחד של קדושת ארץ חיינו לרשות גויים! אני רוצה להזכיר את התוכן היסודי של דברי שם: דבר פשוט הוא שהוא איסור דאורייתא: לא תתן לחם הניה בקרקע! אין מישחו שיוכל למצוא הערמות על איסור דאורייתא זה. יש סוגיה שלמה בגמרא במסכת תמורה. אביי ורבא אומרים אי עביד לא מהני. מתוך כך קבעו אז לגבי כל הדברים שנעשו על ידי מישחו או ע"י אלו שרים וסגנים שידם היתה במעל הזה ובחילול השם הזה: כל מה שנעשה לגבי איסור דאורייתא: לא מהני! יש לחזור על זה מאה פעמים ואחת, וזה לא יספיק. לא מהני! לגבי דין ולגבי כל ישראל לא מהני, פירוש: אין לו שום ערך חוקי ומשפטי מאז ולכל משך השנים שהיו מאז ובינתיים. אז גרס לסדר נפלאות ד' להתעכב קצת, ועכשיו חוזרים הדברים, "והיה העקוב למשור". עכשיו על ידי גילוי הקדוש ברוך הוא הוא מסבב הסיבות, כל הצדדים השונים של סידור הדברים השונים חוזרים על מקומם ועל מכונם.

9. הארץ הזאת לך אתננה. לגבי כל הדברים שנעשו אז, חלילה שתהיה סידור הסכמה מצינו. אפילו אז כשהיה עסק עם רשתתם של

האגלים לגבי הכותל המערבי, היתה החלטה מוצקת של אבא זכר צדיק לברכה. הוא אמר: "אנחנו נוותר על הכותל המערבי! הכותל המערבי הוא שלנו. זהו ענין אלקי. וכל ארץ חיינו היא שלנו, מתנת אלקים. זאת ארץ שניתנה לנו בשבועה והבטחה: "הארץ הזאת לך אתננה ולורעך". ומאברהם אבינו, "וזכרתי את בריתי יעקב ואף את בריתי יצחק". "נחלת יעקב אביך". זהו סידור אלקי של בורא עולם מסדר העמים והארצות. רשעות הגסות של הממשלה האתניסטית (רוסית) היא מעוט. רוב הגויים לא נלכדו במלכודת הזאת של גסות ממלכת הרשעה הזאת. חלק גדול של רוב הגויים ורוב אומות העולם, יש להם עדיין איזו זיקה, איזה קשר, למה שהם קוראים "כתבי הקודש". הם עדיין משתמשים בכל מלוא כתבי הקודש שלנו. ובכתבי הקודש נמצא הסדר האלקי של כל קדושת הארץ מזן ועד באר שבע, נחלת יעקב אבינו. נמצא אצלי בענין זה מכתב שכתב לי בשעתו אבא זכרנו לברכה, כשהייתי בחוץ-לארץ, בשם חרבט סמואל מה שאמר לו ליד ג'ורג'. באותו זמן היה רגע יפה אצל הגויים, על ידי בלפור ולויד ג'ורג'. בלפור היה אדם יותר גדול, אך גם ליד ג'ורג' אמר לחרבט סמואל שתארץ הזאת ארץ-ישראל מוכרחת להתקיים ולהסתדר בזכות ההסטורית של עם ישראל, ככל מרחבי הגבולות ההסטוריים של התנ"ך מזן ועד באר שבע! חוק ולא יעבור! לא יכול להשתנות ולא ישונה. כל כרכורי הגויים לא יועילו. במצב שלנו, בימים אלה, יש צורך והכרח לחזור אין קץ פעמים על הדברים הפשוטים האלה.

10. חזרנו לנחלת אבותינו. נזכיר גם טענות של אנשים: כיבוש, כבשנו, המקומות הכבושים. כל אחד מאתנו, כאשר נפגש עם חברים מזכיר זאת: כיבוש. אך זהו דבר פשוט: אנחנו לא כבשנו. לא הלכנו לכבוש את תימן וכדומה. אמרתי דברים אלה על יד הכותל המערבי, וחזרתי עליהם, ועוד אחזור עליהם כמה פעמים: "אנחנו חוזרים אל נחלת אבותינו!" כל החלטות אומות העולם לא יועילו. הם דברים בטלים ומבטלים. זה לא ישתנה. אנחנו חוזרים אל ארץ-ישראל הירושה לנו מאבותינו כהגדרת חמגרא. עם קץ הגלות הגיע הזמן שאנו חוזרים אל ירושתנו האלקית. אין להעלות על הדעת, בין בתוכנו בתוך עם ישראל, בין בתוך אומות העולם, שיש איזו מציאות, איזה כח, איזה ערך, איזה מצב שיעכבו את סדר התהליך האלקי הזה, המשיב אותנו לנחלת אבותנו. אין כאן שום כיבוש. לעומת נוסחאות שלהם "האדמה הערבית", "שעל ערבי", "יפוצת ימה וקדמה" בנחלת יעקב אביך. את העובדה הזאת הגויים מוכרחים להכיר, וקודם - אנחנו צריכים להכיר את החזון הזה, "לכו חזו מפעלות ד'". נתורמם יותר ויותר, נתבונן ונראה את כל מדרגות העובדה הזאת ההולכת ומתגלה בפלאי הפלאים של קבוץ גלויות ושל הקץ הממולה, בכל כך הרבה פלאי

הפלאות של נצחונותינו הצבאיים. לכו חזו לנו, לכולנו יחד, שנתורמם הענינים המופיעים לפני זה, וכל הדברים השייכים לזה, וכל המדרגות המכשירות ומגלות את דבר ד'.

11. ויקחנו בציצית ראשנו. לכו חזו לנו, לכולנו יחד, שנתורמם קצת אל הראיה ואל החזיון. את כל מה שנמשך במאה השנים האלה, ובתוכם כל הדברים הנוראים של הניתוח הנורא של מליוני עם ישראל, השבט והחוסר של הניתוח של הגוף הלאומי, הגוף הכללי-ישראלי, הגוף הלאומי הגדול של ישראל, שהיה הכרח אלקי לחתוך ולנתח: "ויקחתו בציצית ראשינו", והוציא אותנו, על ידי ניתוח ואופרציה של כל הגופות הנשמות והאישיות של עם ישראל ומתוך כך לקח אותנו והחזיר אותנו למקומנו. הניתוח הנורא האיום הזה, שייך ל"לכל חזו מפעלות ד'". נתורמם לראיה, חזיון, שייכות, התדברות והתקשרות, לראות מפעלות ד' אשר רבנו של עולם עשה ועושה והולך וממשיך לעשות. רבנו של עולם התחיל את המצוה, וימשיך כהנה וככה, בלי שום ספק. נזכור את ששת מליוני נשמות וגופות ישראל השייכות לניתוח האלקי הזה, שהכין את קיבוץ הגלויות - "ושב וקיבץ".

12. קבלת עול מלכות שמים. מתוך הסתכלות יותר ויותר שלמה של העובדה האלקית הנוראה הזאת של הכנת הדרך, דרך הקודש לעבוד גאולים, נוסף יותר ויותר ליסוד של קבלת עול מלכות שמים שלמה. וכל ישראל בכל העולם כולו ובכל אומות העולם קוראים אותו יחד עכשיו: **שמע ישראל ד' אלוהינו ד' אחד!** ומתוך קבלת עול מלכות שמים האמיתית, כלנו פונים מכירים ורואים את דבר ד' המתגלה אלינו. **השיבו ד' אליך ונשובה, חדש ימינו בקדם.**

מתוך כך כולנו וכל ישראל בכל מקום שהם חוזרים ומחדשים את אותה השבעה: **אם אשכחך ירושלים תשכח ימיני.** אותה השבעה מאז מקדם חזרת ומתחדשת בשם ד' את שיבת ציון. אותה שבעה חזרת ומחייבת את כולנו, בכל מצב שנמצא עכשיו, ובכל מצב שנמצא בעוד חודש. בכל אותם המצבים של תגבורת קדושה אלקית, של קדושת התורה המגלה את נפלאותיה על ידינו ומתוכנו. צריך ללמד את בני יהודה קשות. בכל המצבים השונים האלה, שבעת הר סיני הנמשכת בשבעת "אם אשכחך ירושלים תשכח ימיני", תגלה יותר ויותר בכל מקהלות רבבות עמך בית ישראל, ביותר ויותר תגבורת אמונה, קדושה ויראת שמים, תגבורת ידיעת ההחלטיות האבסולוטיות הקוסמולוגיות האלקיות הכלליות, המופיעה מתוך מחנה של מליצי ישראל ומלאכי צבא ישראל. בכל שמונתנו, מתוך קורת הגג הזה, מתוך ארבע אמות של ההלכה שהזכרנו קודם, יוסיף ויתגלה יותר ויותר "ד' עוז לעמו יתן" - "וואין עוז אלא תורה" - מנהיגי הצבאיות שלנו, מנהיגי המדיניות שלנו, יתמלאו יותר ויותר בתקפה של אמונה, ומתוך כך בלי ספק יוראו כל עמי הארץ כי שם ד' נקרא עלינו, ומתוך

כיבוש הארץ

כיבוש הארץ בכל גבולותיה הוא מלחמת מצוה, אין ספק בדבר. אין לאנשים המתנחלים להיות מנהיגים של ישראל, שום זכות משפטית לגזול מהם קרקעות. זהו מעשה בנדיטיות ונבזות הנובע מחולשה. כדי לעמוד במלחמה, יש צורך בעצה וגבורה. לכן, "האיש הירא ורך הלבב ילך וישוב לביתו" (דברים כ, ח). כמו שבכל מצוה, תפילין, ציצית וכדומה, יש פרטים ותנאים, כך גם פה יש תנאי: עצה וגבורה ולא רכות לבב. זה אמור לגבי החיילים, וכמובן לגבי הרמטכ"ל והממשלה. יש לפעול מתוך גבורה, חכמה ועצה, ולא מתוך חולשה - כגון העדרות אחרי סידורי מדיניות הנוגים.

המשך חזרה "שניתנה מפי הגבורה" הוא הגבורה הצבאית. "והיה בקרבכם אל המלחמה ויגוש הכחן ודבר אל העם" (דברים כ, ב-ג) - גישה כלל-ישראלית לאומית, מפי הכחן, עליו נאמר: "תומיד ואוריד לאיש חסידך". "ואמר אליהם: שמע ישראל, אתם קרבים היום למלחמה על אויביכם, אל ירך לבבכם, אל תיראו ואל תחפזו ואל תערצו מפניהם" (דברים לג ח). יש לזכור ש"יד" הוא הנותן לך כח לעשות חיל" ואז - "לא תערצו".

הדברים מבוארים בספר החינוך: "שלא לערוץ ולפחד במלחמה, שנמנענו שלא לערוץ ולפחד מן האויבים בעת מלחמה ושלא נברח מפניהם. אבל החובה עלינו, להתגבר כנגדם ולהתחזק ולעמוד בפניהם, ועל זה נאמר: "לא תערצו מפניהם. משרשי המצוה, שיש לכל אחד מישראל, לשום בדי' מבטחו ולא יירא על גופו במקום שיוכל לתת כבוד לד' ברוך הוא ולעמו". הדברים הולכים ביחד: כבוד עם ד' וכבוד ד'. אחר-כך מופיעים כמה פרטי דינים: "שלא יחשוב אדם בעת המלחמה, לא באשתו ולא בבניו ולא בממונו, אלא יפנה ליבו מכל דבר למלחמה. ועוד יחשוב שכל דמי ישראל תלוין עליו, והרי הוא כאילו שפך דמי כולן, אם יפחד וישוב אחור ימיו, ויענין שכתוב: ולא ימס את לבב אחיו כלבבו... וכל חנלם בכל לבבו וכוונתו לקדש השם - מובטח הוא שלא ימצא נזק... ויזכה לחיי עולם הבא" (חינוך מצוה תקכה).

כשיש מסירות נפש מופיעים ניסים. הגמרא שואלת "מאי שני ראשונים דמתרחיש להו ניסא, ומאי שני אנן דלא מתרחיש לן ניסא?" - חזרות הראשונים זכו לניסים, וחזרות האחרונים לא כל-כך. משיבה הגמרא: קמאי הוו קא מסרי נפשיהו אקדושת השם, אנן לא מסרינן נפשין אקדושת השם" (ברכות כ). הראשונים היו יותר רגילים למצב של מסירות נפש. כשיש מסירות נפש על מדינת ישראל, מופיעים ניסים!

כך יתגלה "הפיר עצת גויים", "ועצת ד' לעולם תעמוד", ויותר יותר יתגלה "שאין עוז אלא תורה", ותתקיים עצת ד' העליונה אשר יעץ דיבר טוב על ישראל לגאולה שלמה במהרה בימינו.

שיחות הרב צבי יהודה, גליון 34

בנין מדינת ישראל ומלכות ישראל

קדושת הכלל

בדברי קודש של המהר"ל, ישנה טרמינולוגיה מיוחדת: "קדושת הכלל" ו"קדושת הפרט". "קדושת הפרט", זוהי קדושה שקיימת גם אצל גויים. כמה מיני מדרגות של קדושה, לפי מעשיו של האדם. אבל, הענין שלנו הוא: קדושת הכלל, קדושת האומה הנשמה הלאומית, הצבורית. זהו ענין מיוחד. "עם זו יצרתי לי" קדושת האומה, העם.

הגשעה לתורה, היא רק מתוך "ברכה בתורה תחילה", ברכת "אשר בחר בו מכל העמים ונתן לנו את תורתו". הגשעה ללימוד התורה וקיום התורה רק מתוך קדושת הלאומיות שלנו, השוכנים שלנו, הגאווה שלנו, גאון ישראל. אשרינו, מה טוב חלקנו, שאנו בנינים של האומה הנצחית, האומה האלוהית.

יש אנשים, שיש להם טענה, ששיבת "מרכז הרב" היא לאומית. הרי התורה כולה בנויה על זה. כאן אנו נפגשים עם המיוחד שב"מרכז הרב", מרכז התורה ומרכז החיים של מסירות נפש מתוך קדושת הכלל, קדושת הצבור על התורה ועל קדושת מדינת ישראל וצבא ישראל.

בכל שנות הגלות היתה בנו מציאות של פריטים, אולם מאז שקמה התנועה הציונית, התחילה תנועת תחייה של האומה הישראלית, של כלל ישראל. מאז, כל השאיפות שלנו וכל העבודות שלנו, הן שאיפות ועבודות של עם. מתוך כך, הלכה והתגבשה המציאות הציבורית שלנו, עד שברוך ה' שהחיינו והגיענו לזמן של, הקמת מדינת ישראל.

מצוה דאורייתא של מדינה ומלכות

הרמב"ן, בהוספות לספר המצוות של הרמב"ם, מצות עשה ד', כותב: "שנצטוונו... שלא נעזבה - את ארץ-ישראל - ביד זולתנו מן האומות". מה פירוש "שלא נעזבה ביד האומות"? אין מובן אחר לדברים, מהתבונה שיש כאן מצות עשה, שתהיה לנו מדינה. רק אז, השלטון הוא בידינו ולא ביד אומה אחרת.

"המחזיר שכיתו לציון". זהו סדר העולם. לא מצב מבולבל, מפוזר, אלא מרוכז, ריכוזיות השכינה.

וברמב"ם, הלכות מלכים ומלחמותיהם, (פרק א הלכה א): "שלש מצוות נצטוו ישראל בשעת כניסתן לארץ: למנות לחם מלך, שנאמר: 'שום תשים עליך מלך'".

מתוך גבורת הרוח, גבורת הקודש, נמשכת גבורת הגוף. אבל בריקניות מתורה ואמונה מופיעה חולשה במקום אמונה. לעומת "התקורה" לנו יש אמונה חיה בלבבנו" (שיר האמונה) - ולא רק תקוה. צריכה להיות מלכות של "יד עוז לעמו יתין", ולא מנהיגים דלי רוח ותלשים, ולא ממשלה של ריקני-רוח ורכי-לבב. רך הלבב ילך וישוּב הביתה. יש מהם שאינם תלמידי חכמים אבל שייכים לתורה, והם נותנים את האומץ והגבורה. לעומת זאת יש אחרים ריקים מתורה, אמונה וקדושה, ומתוך כך חלשים ורכי לבב. והתרופה שכנגד היא ריבוי תורה וגבורת אמונה. זה ישנה את האוירה של כל הציבור כולו. ככל שתפחת הריקנות ותגבר השייכות לתורה - כך תהיה יותר גבורה.

לקט משפחות הרב צבי יהודה קוק זצ"ל

ושם, (פרק יא הלכה א): "המלך המשיח עתיד לעמוד ולהחזיר מלכות דוד ליושנה לממשלה הראשונה". זהו ענינו של מלך המשיח, להחזיר קודם כל, את מלכות ישראל. לקיים מצות הקב"ה בתורה, שניה אחתו שליטים על ארצנו. לשם כך צריך לבנות את הממלכיות ואת הצבא. שניהם ענין אחד.

כל המושג של חורבן הארץ וירושלים, או יישובו, מוגדר בהלכה (מגן אברהם, שו"ע או"ח, סי' תקס"א ס"ק א) עפ"י מציאות השלטון. כשיש שלטון שלנו על ארצנו, כשיש לנו מדינה, מלכות, אז ארץ-ישראל אינה חרבה. משא"כ כאשר אין לנו שלטון, אין לנו מדינה, אעפ"י שהארץ מיושבת ביהודים, היא נקראת חרבה. העיקר חסר. זוהי מצות עשה מן התורה, שנשלטו אחריו בארצנו, ומתוך כך נבנה ונישב.

דרגות של מלכות

בגמרא במסכת הוריות (נ"א:) ישנה הגדרה למלך ישראל: "שאין על גביו אלא ה' אלוהיו". מלך ישראל, הוא יהודי אחד, נשמה אחת, שמגבשת בתוכה את כלליות האומה, ומתוך כך, אין על גביו אלא ה' אלוהיו. וכן ברמב"ם (פי"ג מהל' מלכים ה"ו): "שליבו הוא לב כל קהל ישראל".

אמנם, יש מדרגות במלכות. גדר המלכות הוא: סדור עניני האומה בפנים ובחוץ. כל סידורי הנהגת כלל ישראל, הנהגת האומה הישראלית, זוהי בחינת מלכות, הנקבעת בסידור האלוהי של הנהגת האומה. דבר זה מבואר בראשונים - בר"ן ובמאירי, ובאחרונים - מהר"ל והרב אבא זצ"ל.

גם בימות המשיח, יש מדרגות. מן הדרגה של ביטול שעבוד מלכויות ומעלה מעלה. לגבי הדורות שעברו, שחלמו, אחרת חלק מהשלים, חלק מהלעתידי לבוא. בדרך שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה, שאנחנו שליטים על ארצנו, אחרת הבעל-בתים כאן, ולא הגויים, ובמובן זה, אשרינו מה טוב חלקנו. באותה מידה, שנוכח בקששתנו בברכת המזון, שרבונו של עולם ישבור עול הגויים מעל צוארנו, על הגויים בכל מובניו, - יתגלה הדבר לעינינו.

"אני מאמין באמונה שלימה בבית המשיח, ואף-על-פי שיתמהמה, עם כל זה אחכה לו בכל יום שיבוא". המילים "עם כל זה", לכאורה מיותרות. אלא, מובן הוא, שהתמהמהות היא אפילו במהלך החופעה, שמולוה בהרבה סיבוכים, וי"עם כל זה אחכה לו". בספרים של חסידים על הגדה של פסח, כתוב: "כל ימי חייד - להביא לימות המשיח! היינו: שכל חייד, כל סדר חייד, הכל יהיה מכוון, להביא לימות המשיח".

השגחה אלוהית בסדר המנהיגות

רבונו של עולם, קורא הדורות מראש של עם ישראל, וכל דור, יש לו את המנהיג שלו. ישנם מצבי דורות שונים, ישנם סיבוכים ומצבים מיוחדים, וישנם מנהיגים מיוחדים בכל מצב. העולם אינו הפקר! סדרי הדורות בעם ישראל, גם הם לא הפקר, ומסתמא יש ענין, שמופיעים בעם ישראל ונחלתו מנהיגים מיוחדים.

בספר שופטים (פרק יא): "ויפתח הגלעדי היה גבור חיל והוא בן אשה זונה, ויולד גלעד את יפתח. ותלד אשת גלעד לו בנים ויגדלו בני האשה ויגרשו את יפתח ויאמרו לו: לא תנהל בבית אבינו כי בן אשה אחרת אתה. ויברח יפתח מפני אחיו וישב בארץ טוב ויתלקטו אל יפתח אנשים ריקנים ויצאו עמו. והיו מימים וילחמו בני עמון עם ישראל. ויהי כאשר נלחמו בני עמון עם ישראל וילכו זקני גלעד לקחת את יפתח מארץ טוב. ויאמרו ליפתח לכה. והיית לנו לקצין ונלחמה בבני עמון... וישימו העם אותו עליהם לראש ולקצין... ותהי על יפתח רוח ה' ויעבר את הגלעד ואת מנשה ויעבור את מצפה גלעד וממצפה גלעד עבר בני עמון".

מי היה יפתח? הוא היה מגלעד. לא מהמקומות המובחרים שבקדושת ארץ-ישראל. הוא היה בן אשה זונה. מי היו חבריו? "ויתלקטו אל יפתח אנשים ריקנים ויצאו עמו". אז מה היתה מעלתו? הוא "יהיה גבור חיל". בהסתכלות פרטית, מצומצמת, יפתח היה איש זול מאד, קל מאד. זה מפורש בפסוקים. אבל כאן הטעות. הדבר לא מתחיל מן הפרט, הוא מתחיל מן הכלל, משמי מרומים. מתוך סדר המנהיגות האלוהי שבעם ישראל, שבכל הדורות, מופיע יפתח כאיש גבור חיל, ומתוך כך הזקנים והעם פונים אליו: תהיה לנו לראש. בסדר ההשגחה העליונה של רבונו של עולם, קורא הדורות מראש, מסודר יפתח למנהיג. ומכאן המשך בתורה שבעל-פה, במסכת ראש השנה (כה:). שמואל הוא המשך של משה ואהרן, המשך של "קוראי שמו". "משה ואהרן בכחנו ושמואל בקוראי שמו". שמואל הוא מסדר המלכות בעם ישראל. ובאים הי"ל ואומרים: "יפתח בדורו כשמואל בדורו". זה מיעוץ, מרעיש. יפתח בדורו הוא המנהיג, הוא יונק את כחו מכלל ישראל, ומתוך כך, הוא נפגש עם רוח ה'.

צריך להקשיב היטב לענינים המצלצלים כאן. העולם אינו הפקר! סדר המנהיגות בישראל אינו הפקר! מכאן צריך ללמוד אל"ף ביי"ת ממש.

מתוך כך, עלינו להתבונן גם בדורנו. זכינו, בדרך השם, לעצמאות. זה לא מקרה, אחרת לא מקריים. רבונו של עולם מוריד מלכים ומשיב מלכים, וחופך מהפכות ממזרח שמש ועד מבוא, כדי להביאנו לעצמאותנו. זוהי המדינה, שכן גוריון הכריז עליה לפני כמה שנים לפני

כל אומות העולם, במוזיאון בתל-אביב. בן גוריון היה אפיקורס, הכרתי אותו. במונן הדתי הוא היה אפיקורס. ואף-על-פי-כן, "בכל עושה הקב"ה שליחותו". יש סדרי נשמות, והוא זכה להיות האיש המסדר עצמאותנו. כך הם גלגלי הדברים, של המעשה הנפלא והנורא הזה של הקב"ה, להודיע לאומות העולם, שקם שלטון ממשי של עם ישראל, על הארץ הזאת שלנו.

הנבואה והמלכות

צריך להתבונן, בקשר שבין הנבואה והמלכות. הנבואה היא שעשתה את המלכות בישראל, זאת ולא אחרת.

מנבואת משה רבנו, הנבואה ליציאת מצרים והנבואה לגאולת ישראל, ממנה, המשך נבואה לכל הדורות, עד שמואל הנביא, שהוא שעושה את המלכות בישראל. גם המלכות הארעית של שאול וגם המלכות הקבועה והקיימת של דוד, נקבעת על-ידי שמואל הנביא מענין לראות את הפרקים בתנ"ך של לידתו והתגלותו של שמואל. (שמואל א, פרקים א-ג, פרק י, ופרק טז). משכן ה' היה אז בשילה. חנה היתה עקרה ובהא להתפלל בשילה, ומתוך הברכה של עלי הכהן, נולד שמואל הנביא תוך זמן קצר הוא הובא בית ה' ויש גדל. הוא הלך וגדל, ושרת בבית ה' עד שכל ישראל הכירוהו. משה ואהרן בכתונו ושמואל בקוראי שמו (וההליים צט) הוא הלך וגדל בתשראת שכינה, עד שנהיה מ"קוראי שמו", קוראי שם שמים לכל ישראל, ואז הוא מיסד את מלכות ישראל.

אחר-כך הוא מקבל פקודה, שלחות מהקב"ה, ללכת לבית לחם, ולמצוא שם את ישי בית הלחמי. כשבא לשם, חשב שהגדול הוא שראוי למלכות, אך נאמר לו: לא בזה בחר ה'. וכך בכל הבנים, עד שנשאר הקטן, הוא דוד, ויאמר ה' קום משחחו כי זה הוא". אחר כך, היתה מלחמה עם הגוים. השכנים שלנו, הפלשתים. דוד הלך ונלחם נגד גלית, שהפיל אימתו על כל ישראל. הוא הולך עם האבנים שלו בכיס, ושואל רוצה לנכב אותו - נער אתה, אבל דוד לא מתחשב. הוא פגע בגלית והפיל אותו ארצה. הלך והצליח. זוהי תחילת הופעתו של דוד המלך. ומאז, המשך של מלחמות ונצחונות של דוד, ונשאר: "ידוד מלך ישראל חי וקיים" (מסכת ר"ה כה).

הנבואה היא שעושה את המלכות, וחם ושלוש לא להיפך. בכל שהמלכות נסמכת יותר על הנבואה כן הוא תוקפה וסמכותה. שלמות אמיתיות המשיחות תופיע מתוך גדלות התורה, מתוך גדלות נשמות ישראל, מתוך הבית דין - הרבנות, שהוא הוא הקובע את הפוליטיקה של הממלכתיות. כשנזכה ל"ענין יחיד" של משרד הפנים והחוץ, של הממלכתיות והישיבה, נזכה להתקדמות גדולה. הפנים והחוץ,

הממלכתיות והתורה, שניהם ביחד בונים את גאולת ישראל, את בית ישראל השלם, המשוכלל, האידיאלי.

ההסתכלות הנבואית בעבר ובהווה

עלינו להתרגל לראות, להתבונן, להפגש עם רבנו של עולם במהלך הדורות. העולם איננו הפקר, אין גלגלי דברים בעלמא. המבט על העולם צריך להיות מקיף: ההסתוריה האלוהית של הבריאה.

נבואה מופיעה, במצב של שלמות גופנית ורוחנית של האומה. יש מציאות של קונטקט שמים וארץ וכל צבאם והאדם המתגלה בהם, עם מקור העולם. כמובן שלא כל אחד זוכה. ישנם גדולי עולם, קדושים וטהורים יחיד עולם, שזוכים להיות קרובים אל רבנו של עולם, ובגדלות כזו המתקרבת לנבואה: גדלות חכמה, גדלות בריאות, גדלות עשירות - היינו הרגשה טובה בחיים כמו שהם, ומתוך כך, גדלות מוסרית, עוונה. במצב כזה של בריאות גדולה מאוד, ישנה ראייה גדולה, יש ראייה למרחקי קילומטרים ולמרחקי זמן, ואז נמצאים במצב של יודע דעת עליון.

היתה גלות בבל. ישעיהו וירמיהו הנביאים הודיעו, שהגלות היא רק לדור אחד, היא זמנית. כעבור שבעים שנה, התמוטטה מעצמת העולם בבל, ופרס כבשה את בבל מחריבת ירושלים, ואז הופיעה הצהרת כורש. כמובן, שהיתה שמחה גדולה בישראל. באותו זמן עדיין היה המשך נבואה על-ידי חגי, זכריה ומלאכי. לדעה אחת בחי"ל, עורא הסופר הוא מלאכי הנביא.

זמן קצר נחה על כורש, רוח של שלוחות אלהית כזו, והיא הביאה לקצת התאוששות בעם. אבל המצב היה עלוב לעומת מצבנו היום, ארבעים אלף יהודים עלו. מה זה לעומת מצבנו היום?

הנביאים שבתוכם, קוראים לעם לחזור למלכות ישראל. אבל הזקנים אז, בוכים. הם זוכרים את ימי הבית הראשון. הזקנים, מסתמא תלמידי חכמים שהיו אז, הם מאופזבים, ומתוך כך אינם נשמעים לדבר הנבואה של עורא. אותם הדברים קורים עכשיו, בדורנו. ישנה ביקורת של תלמידי חכמים על רבנו של עולם, וכל ענינה, מיעוט אמונה.

ישעיהו הנביא, שהיה שני דורות לפני כן, חווה כבר את התסבוכות התברניות הללו. (בפרק מה): "כה אמר ה' למשיחו לכורש". מענין, כורש הוא משיח: אלא מתגלה בו ניצוץ של משיח. כורש, היה מצביא גדול, כח עצום. ומגלה הנביא לדורות הבאים: זה לא כורש, בשרו ושריריו, אלא זהו רבש"ע המתגלה דרכו. "כה אמר ה' למשיחו לכורש, אשר החזקתי בימינו, לרד לפני גוים ומלכים אפתה, לפתוח לפני דלתים ושערים לא יסגרו... למען תדע כי אני ה' הקורא בשםך אלהי

ישראל, וכל הפוליטיקה שלך, אינה אלא לצורך עמי ישראל, "למען עבדי יעקב וישראל בחירי". "אני הי ואין עוד, זולתי אין אלהים", וממנו נמשכת כל הנהגת העולם. עד כאן חלק ראשון שבפרק.

ובחלק השני שם (פרק מה): "היו רב את יוצרי". מי זה שרב את יוצרו? אלו הם הזקנים, תלמידי חכמים שהיו אז, הצדיקים האלה, של אז וגם של עכשיו, שרבים את יוצרם, וטוענים: "כך עושים את גאולת ישראל, וכי". יש להם טענות. אומר הנביא: מי אתה ומה אתה, שתבקש את רבש"ע? "היאמר חומר ליוצרו: מה תעשה?" אתם אומרים לי עצות וביקורת? באותיות נבראו שמים וארץ. הלא "אנוכי עשיתי ארץ ואדם עליה בראתי, אני ידי נטו שמים וכל צבאם ציויתי". האם אתם יעצתם לי, איד לברוא את העולם? גם עכשיו "אנוכי העירוניתו בצדק - אני נתתי כח לכורש - וכל דרכיו אישר, הוא יבנה עירי וגלותי ישלח..." גם אם זה לא מוצא חן בעיניכם.

והיום, תפתחו עיניים, ותראו מה נעשה בעולם.

תורקיה נופלת ואנגליה כובשת את ארץ-ישראל, וכך ניתנת רשות, ועם ישראל חוזר לארץ-ישראל ובונה אותה. ויש כאלה, שבשבלים הכל מקרה. בשביל אותם צדיקים לא קרה כלום. "מעשה שטן" הם אומרים, כנראה, שחם קרובים אליו.

בשעתינו (פרק מב) "כח אמר האל הי בורא השמים ונוטיהם רוקע הארץ וצאצאיה, נותן נשמה לעם עליה ורוח להולכים בה... החרשים שמעו והעורים הביטו לראות. מי עור כי-אם עבדי וחרש כמלאכי אשלת...". ישנו מצב של סתמיים חוששים. תלמידי חכמים זומים למלאכי השדת (נדרים כ:), והם התלמידי חכמים, עבדי הי ומלאכיו, הם עורים וחרשים. לא תופסים מה שמתרחש בעולם.

צריך להמשיך מתוך השיבה - שהיא מקור הרוח של ישראל - את זכותם וגדלותם של ישראל, ומתוך כך נטכה לגדלות ואדירות של תורה. "הי תפץ למען צדקו - של ישראל להרבות זכותו - יגדיל תורה ויאדיר" (שם). ככל שאנו נסתכל במבט של אמונה על סדר המאורעות, כפי ההדרכה הנבואית, בה במידה, תתניס מלכות ישראל מתוך השיבה. לא בפעם אחת, אבל בשלבים, מתוך התגברות גבורת הרוח, והאמיתיות הפנימית שלנו.

פרוזדור וטרקלין במלכות ישראל

שבט יהודה, הוא שוכה ליסוד המלכות, ומורעו מלכות בית דוד, אשר בה מתגלית הכלליות של כל ישראל. גם ביוסף אנו מוצאים, במידה מסוימת, את הצד של כלל ישראל. בתהילים (פ): "רועה ישראל האזינה, נוהג כצאן יוסף, יושב הכרובים חופיה".

מן היסוד של בנין בית ישראל, אנו פוגשים סדר אלוהי של בנין משני צדדים. "כרחל וכלאה אשר בנו שתיהן את בית ישראל" (מגילת רות). ישנם שני צדדים ממלכתיים בישראל. זהו סדר אלוהי. דקוא כך צריך להיבנות בית ישראל. יעקב צריך להפגש עם רחל, ומתוך כך עם לאה. אמנם, ישנן סיבות, אבל תמיד צריך לזכור את מסובב הסיבות.

בראשית (מד, יח): "ויגש אליו (אל יוסף) יהודה...". ובחז"ל (מדרש רבה פרשה ג, ב), אמרו על כך: "כיון שהיה המלכים נועדו עברו יחדיו - זה יהודה ויוסף, ידעוה אחותם שם - אלו השבטים. אמרו: מלכים מדיינים אלו עם אלו מה איכפת לנו? שני סוגי מלכות פגם ישראל. שני כוחות מיוחדים (ועיין נצח ישראל פרק לז, ואור חדש עמי קי בד"ה איש יהודי).

ובחקמת מלכות ישראל על ידי שמואל הנביא, שהוא המסדר את מלכות ישראל, נבחר קודם כל שאול, משבט בנימין, למלך על ישראל, ואחר כך נבחר דוד. הצד של רחל, הוא הפרוזדור, הוא המצב הארעי, המוביל אל המצב הקבוע. לפני קביעות המלכות, ישנה ארעיות של מלכות. כך הוא סדר הבריאה. יותר בשכל, יותר באמונה, יותר באקלקיות, צריך להבין שלא רק שכן העובדה, אלא שכן צריך להיות, כך סדר התבררות הדברים, מתוך הסיבוכים של שאול ודוד. הסדר הוא: פרוזדור וטרקלין, כך צריך להיות, וזה מסובך. מה שיותר גדול, הוא יותר מסובך. נחוץ שיהיה כך, זה הכרחי, שתהיה הקדמה של מלכות שאול למלכות דוד. אלו הם דברים גדולים ועליונים, ומתוך כך מסובכים, שמתוכם מתגלית מלכות בית דוד. כל הסיבוכים, אינם אלא כדי ליצור בנין מנובש מאוחד של בית ישראל האחד, השלם, שתפקידו לגלות את האור היותר גדול ושלם.

"עקבתא דמשיחא" (סוטה מט:) - זהו הפרוזדור שלפני הטרקלין, והפרוזדור תמיד מלא סיבוכים, עד שמתגלית האמת לאמיתה, ומתגלה אור הי.

בימות המשיח, אומרת הגמ' בסוכה (נב), שיהיה קודם משיח בן יוסף ואח"כ משיח בן דוד. וכן בזהר מוזכרים "תרין משיחין". המלכות שייכת לכלל ישראל, לשלימות המציאות הישראלית, והשלימות הזו, יש בה הכנה ויש בה תכלית. יש שאול ויש דוד, יש משיח בן יוסף הארעי, הפרוזדור, ויש משיח בן דוד החי והקיים לעולם. כתוב בגמרא (שם), שמשיח בן יוסף עתיר להיות נהרג. הקדושה הארעית אינה נצחית, היא מהוה הכנה, לקדושה הקיימת לעולם, לקדושה הנצחית של משיח בן דוד.

הענוה יסוד המלכות

יסוד התכונה של ישראל, היא הענוה. חז"ל, בגמרא במסכת חולין (פס.), מעמידים אותנו על תכונת הגזע שלנו, "שמתחילה באברהם אבינו, "יואנוכי עפר ואפר", ומשתכללת במשה רבינו, "ונחנו מה", ומגיעה לשיאה בדוד המלך, "יואנוכי תולעת ולא איש, חרפת אדם ובזוי עמי", בדוד המלך, עם ישראל מגיע, לשיא הגדלות של כלל ישראל, בממלכות ומקדש, ודוד המלך הוא שיא הענוה. "יואנוכי תולעת ולא איש" - אין מציאות של האישיות הפרטית, במובן האישי ובמובן הציבורי.

משה רבינו, הנהיג את ישראל, בגאולה הראשונה, ומעידה עליו התורה: "והאיש משה עניו מאוד מכל האדם אשר על פני האדמה", והוא האיש הראוי להיות גואל ישראל.

ישנם דינים מיוחדים של כבוד מלכות ואימת מלכות, המוטלים על הצבור. "שום תשים עליך מלך" - שתהיה אימתו מוטלת עליך (סנהדרין כב.). המלך, אין על גביו אלא הקבי"ה (חוריות יא.), ומתוך אימת יראת שמים, אתה מצווה, שתהיה אימת המלך עליך. ובפרשת שופטים, שם מרוכזות מצוות מיוחדות של המלך. ושם: "ולא ירום לבביו", המלך הוא אישיות גדולה, והוא מזהיר: "ולא ירום לבביו". הוא צריך להיות שיא הענוה.

חזקיהו המלך, היה מהמלכים הצדיקים. הוא עשה "ככל אשר עשה דוד אביו". הוא הרביץ תורה בעם ישראל. כימיו, בדקו ולא מצאו תנוק ותנוקות, איש ואשה, שלא היו בקיאי בהלכות טומאה וטהרה (סנהדרין צד.). ובכל זאת, אומרת הגמרא (שם): "ביקש הקב"ה לעשות חזקיה משיח ולא עשה". מה היה העיכוב?

חזקיה היה צדיק, אבל בתוך זה נמשך ה"אני". משיח שייך לכל ישראל כולו, לכל העולם כולו, וכשממשך משהו זכר ל"אני", זה לא משיח.

במלכים ב (פרק כ) חזקיה חולה מאוד. מלך בבל שלח לו מתנה כדי לעוררו. הוא שמע שבאו אורחים מלכותיים מבבל, החליט להראות להם, לגויים האלה, את המוזיאון המלכותי שלו, ואת כל עושרו, לא היה דבר שלא הראה להם. אז, בא אליו ישעיהו הנביא וחזקיהו קיבל ממנו מוסר חריף. הוא שאל אותו: מי היה אצלך? כמובן שישעיהו ידע. מה הראית להם? מה לך ולגויים? חזקיה התפאר, ובוזה היה כשלו.

אחר-כך אמר לו ישעיהו הנביא: "שמע דבר ה'. הנה ימים באים ונשא כל אשר בביתך ואשר אצרך אבותיך עד היום הזה בבלה ולא יותר דבר אמר ה'. ומבניך אשר יצאו ממך, אשר תוליד, יקח, והיו סריסים בהיכל מלך בבל. ויאמר חזקיהו אל ישעיהו: טוב דבר ה' אשר

דברת, ויאמר: "הלוא אם שלום ואמת יהיה בימי". העיקר שלא תהיה המלחמה בימי.

כאן, המשך הפילה של חזקיה. גדלות משיח היא התבטלות לכלל ישראל, להנהגה האלוהית שבכלל ישראל. ובחזקיהו, היתה מין צדקות כזו של מעשים טובים וקדושה וכו' אבל בתוך זה ישנה הרגשת האני, ומתוך כך הדגשתו: "בימי". ביקש הקב"ה לעשותו משיח, אבל משיח זו ענוה גדולה, שעל גביה מופיעה רוח הקודש, עד "ימים ונשא ובה מאוד" (ישעיהו פרק נב). ובדברי הימים (ב, לב, כה) מפורש: "ולא כגמול עליו השיב יחזקיהו כי גבה ליביו", ואזהרה גדולה למלך: "ולא ירום לבביו". ומתוך כך: "ויהי עליו קצף ועל יחודה וירושלים".

כך גם בענין מי הגיחון: "והוא, יחזקיהו, סתם את מוצא מימי גיחון העליון, וישרם למטה, מערבה, לעיר דוד". הגיחון הוא מעין בכפר השילוח. מעיינות של הצבור, והוא סתם את המעיינות, וישרם לעיר דוד, לארמון המלכות. מעיינות ששייכים לכלל ישראל, לכל ירושלים, והוא כיוונם אליו. ההדגשה בפסוק: "והוא, יחזקיהו", הצדיק הזה, המחזק תורה הוה. צדקות וקדושה, ונשאר האני, וזה פסוק. דוקא מתוך ה"ימים ונשא ובה מאוד", צריך מלך המשיח, להיות בטל ומבוטל, לכלל ישראל, כדוגמת משה רבינו. מתוך שיא הענוה, יש אפשרות, להיות מוכן, ל"ביקש הקב"ה לעשותו משיח".

פרקים יא ו-יב בישעיהו, עוסקים במלך המשיח. "ויצא חוטר מגזע ישי... ונחה עליו רוח ה'" והמשך עליה של קדושה ורוממות עליונה, עד "ימים ונשא ובה מאוד", וכל זה, מתוך שיא הענוה.

יש בגמרא: "מאן מלכי - רבני". וכן בפרקי אבות (פ"ז): "העוסק בתורה לשמה - נותנים לו מלכות וממשלה". ואין הכוונה למלכות של כפיה, אלא לכת השפעה של גדולי תורה, גדולי רוח, צדיקים יסודי עולם, שהשפעת האצילות שלהם, היא העושה את המלכות והממשלה שלהם בישראל. כך גם תהיה מלכות מלך המשיח: מלכות העדינות והאצילות שבישראל, כתר הענוה, כתר שם טוב.

מתוך התורה הגואלת, ז, נא-ס

הרבנות הראשית ויום העצמאות

ראשי פרקים

מבוא

פרק א: בטרם היות חג בישראל - מכ"ט בנובמבר עד יום העצמאות הראשון

פרק ב: התקופה הראשונה - צעדי בראשית וההחלטה העקרונית, תש"ט (1949)

פרק ג: התקופה השנייה - התגבשות המנהגים, תש"ז-תשל"ב (1950-1972)

פרק ד: התקופה השלישית - חידושים, תשל"ג-תשמ"ז (1973-1983)

פרק ה: התקופה הרביעית - חזרה למקור: הלל ללא ברכה, תשמ"ג-תשנ"ג (1983-1993)

פרק ו: יחסו של הציבור הרחב לתקנות הרבנות הראשית

סיכום

מבוא

זכה דורנו להגשמת חלום של דורות. החלום שמעטים האמינו שיזכו לראותו עוד בחייהם - קם והיה! לאחר גלות קשה ושיאה, השואה - בה איבד העם היהודי שליש מבניו - ותוך כדי מלחמה קשה לשחרור ופדות, בה' באויר תש"ח (1948), קמה מדינת ישראל!

לקראת סיום מלחמת השחרור, באביב תש"ט (1949), היה ברור לכל, שהמדינה הצעירה תחוג את יום עצמאותה כמו כל המדינות הנאורות. ואכן, הכנסת החליטה, בי"ג בניסן תש"ט (1949), שה' באויר - היום בו הוכרז על הקמת המדינה - יוחג מדי שנה כ"יום העצמאות" וכחג המדינה. ועדת הכנסת על פי המלצת ה"חזית הדתית" החליטה, שהממשלה תתייעץ עם הרבנים הראשיים בקשר להכרזת החג ותוכנו [ראה על כך בהרחבה להלן - פרק ב]. מהחלטה חשובה זו ניתן ללמוד, שחברי הועדה הבינו היטב, שאם ברצונם שיום העצמאות יכנס ללוח השנה היהודי ויוחג כחג בעל צביון יהודי וגם הציבור הדתי יחוג אותו, עליהם להתייעץ עם הגורם ההלכתי המרכזי והעליון במדינה - הרבנות הראשית לישראל. החלטת כנסת, קביעת תאריך וחוראה לציבור לצאת ולחגוג, עדיין לא הופכים סתם יום של חול ליום חג בעל משמעות דתית לדרושת. לרוב חברי הכנסת לא היו החלטותיו, אם וכיצד לשמוח ביום העצמאות, כי בקלות ניתן

הרבנות הראשית לישראל שבעים שנה לייסודה

תרפ"א-תנש"א

סמכותה, פעולתה, תולדותיה

ב

שער שני

פעולות וכיוונים

בעיות:

איתמר ורדהפטיג - עורך ראשי
הרב שמואל כ"ץ - עורך

הוצאת "חובל שלמה"
ירושלים תשס"ב

לחקות ולנהוג בו כפי ששמחים ביום כזה כל העמים, אך לגבי הרבנות הראשית נושא זה לא היה פשוט כלל ועיקר.

א. יום העצמאות כחג דתי

בפני הרבנות הראשית עמדו שאלות הלכתיות חדשות וקשות, ששום רב בארץ ובגולה לא התמודד איתן. היה עליה לקבל החלטות בעלות משמעות עצומה, וזאת, פחות מחודש ימים לפני יום העצמאות הראשון של המדינה הקרב ובא. החלטות ופסיקות לא מעטות, ביניהן חשובות ביותר, קבלה הרבנות הראשית מאז הווסדה, בס"ז באדר א' תרפ"א (1921), אך כעת היה זה רגע היסטורי, בו היה עליה לקבל באומץ החלטות ייחודיות לדורות. כאן יכלה הרבנות הראשית להגשים לפחות חלק מחזונה - לעצב את דמותה הרוחנית של מדינת היהודים, בנתינת גושפנקא הלכתית-דתית לחג חדש בישראל - דבר שלא עשתה שום רבנות לפניו מאז חורבן בית שני.

בימי בית שני קבעו חז"ל ימי מועד שאסור להתענות ולהספיד בהם, כזכר לאירועים מיוחדים, הצלחות וניצחונות, אך עם חורבן הבית והגלות הארוכה רובם בטלו וגשכחו.¹ למרות זאת, היו קהילות בגולה שחגגו "פורים שני" על נס הצלה מפרעות הגויים.² והנה כעת, לאחר התגשמות [אפילו חלקית] של הפלא הגדול - חזרת העם היהודי לארצו מארבע קצוות תבל לאחר שנות גלות והשפלה - יש אפשרות להחזיר "עטרה ליושנה", לקבוע לדורות חג בעל אופי דתי, יום העצמאות של המדינה היהודית המתחדשת בארץ האבות.

הרבנות הראשית, כמוסד ההלכתי העליון של מדינת ישראל, הייתה חייבת ליצור ממש "יש מאין". היא הייתה צריכה לתת פתרונות למספר שאלות עקרוניות, נפרטן בקצרה:

- א. האם יום ה' באייר הוא בעל משמעות הלכתית כלשהי?
- ב. מדוע לא לציין את יום סיום המלחמה, או כל תאריך אחר?
- ג. אילו קטעי תפילה יעטרו יום זה - האם מותר לומר בו הלל, עם או בלי ברכה?
- ד. האם ניתן לחבר ולתקן תפילות חדשות ליום חגיגי זה, כדי שיבטאו טוב יותר את רחשי הלב?

1. על סוגיית בית שני הנאכרים במגילת תענית, ראה: ר"י תבורי, *מועדי ישראל בהקשר המשנה וההלכה*, ירושלים תשמ"ה, עמ' 307-322.

2. ראה: *שילת חתום סופר*, י"ח, סי' רלב, *שילת חתום סופר*, ח"ב, סי' יא, י"ד אייזנשטיין, *אוצר ישראל*, ת' עמ' 215-217, ר"מ סליי, *יום העצמאות כהמשך לפורס הקהילות*, *ארשת* ד' (ניסן תשנ"ט), עמ' 31-34.

ה. האם יש בכוחו של יום העצמאות לבטל את מנהגי האבילות של ימי ספירת העומר - להימנע מתספורת, גילוח ונישואין - את אמירת הסליחות שנהוג לומר בימי בה"ב [לאחר חג הפסח], ואת אמירת "תחנון"?

ו. השאלה הבסיסית והנוקבת ביותר הייתה - האם בסמכותה של הרבנות הראשית לקבוע בזמן הזה יום טוב לדורותיו ואם כן - האם בכוחה לחייב בכך גם את הקהילות היהודיות בתפוצות?

ז. היה נחוץ גם לתת תשובה עקרונית לשאלה יסודית - האם יש משמעות דתית לאירוע היסטורי חד פעמי כחקמת מדינה יהודית, אפילו אם היא לא מתנהלת על פי תורת ישראל וראשיה אינם שומרים תורה ומצוות?

כבר בשנה הראשונה רבו הדעות והמתלוקות, אלו מחייבים ואלו שוללים. לא נרחיב בפן ההלכתי של יום העצמאות, ונמנע בהבאת מקורות הלכתיים מהם ניתן להשיב על השאלות הנ"ל, כי על כך נכתבה ספרות הלכתית רחבה.³ כן נזכיר פסקי הלכה המתחסיים לתקנות של הרבנות הראשית. אנו נרחיב ונעמיק יותר בפן ההיסטורי הקשור בשאלות אלו. ננסה לחשוף את השיקולים, ההתלבטויות ואופן קבלת ההחלטות של הרבנות הראשית, שהובילו לעיצוב דמותו הדתית של יום העצמאות ולקביעת סדר התפילות הנאמרות בו עד עצם היום הזה.

ב. מחקרים, ספרי מועד וסידורים

הספרות הרחבה על מועדי ישראל כוללת: ספרי הלכה ומחשבה, מחקר היסטורי, ספרות, פיוט ושירה, פולקלור ועוד. "אבה" יום העצמאות, להיכנס לרשימת חגי ישראל בספרים רבים, ולשכון כבוד יחד עם חגי דאורייתא וחגי דרבנן - חנוכה ופורים. נראה כיצד השפיעה החלטת הרבנות הראשית ופועלה על ספרות זו. מפאת "גילו הצעיר", מעטים המחקרים ההיסטוריים שנכתבו אודותיו.⁴ במשך השנים נכתבו מאמרים רבים, בעיקר על ידי רבנים ממגזרים שונים, המתייחסים להחלטותיה של הרבנות

3. על המקורות ההלכתיים והמאמרים של המחייבים והשוללים, ראה: נ' רקובר, *הלכות יום העצמאות ויום ירושלים*, ירושלים תשמ"ה. בהמשך נתייחס לחלק ממאמרים אלו תוך ציון מקורותיהם הראשוניים. וראה עוד: ר"ש זור, *ופורס עלינו סוכת שלומך: אסופת שאלות ותשובות בהלכות יום העצמאות*, עפולה תש"ס, ר"י תבורי, *קריית ספר*, מוסף לכרך סד (תשנ"ב-תשנ"ג), עמ' 204-205 [רשימה ביבליוגרפית].

4. המחקר והמקור ביותר, המתמקד בעיקר בעיצובם של ימי העצמאות הראשונים, הוא של: מ' עזריה, *פולחני מדינה - חגיגות העצמאות והנחצות הנופלים 1948-1956*, תל-אביב תשנ"ה, ח"ב, 'חידוש והמשכיות: המסורת היהודית ועיצובם של פולחני הדינאיות בישראל', בתוך: שני עברי תגשרי, דת ומדינה בראשית דרכה של מדינת ישראל, ירושלים תשס"ב, עמ' 276-283. על הדיבט הפוליטי של

התעלמו מיום זה לגמרי. במחקרים ובספרים אלו אין העמקה בפועלה של הרבנות הראשית בכל הקשור ליום העצמאות. כנראה שהחומר המיוחד שהיה ברשותנו - כפרוטוקולים משיבות מועצת הרבנות הראשית, מכתבים ומסמכים מיוחדים - לא היו לנו עיני אותם חוקרים ומחברים, או שנושא זה לא עניין אותם. למרות חשיבותם של מחקרים וספרים אלו, המידע ההיסטורי שניתן לשאוב מהם לענייננו הוא מועט.

עיקר פועלה של הרבנות הראשית במונח צביון דתי ליום העצמאות, היה בקביעת סדר תפילות מיוחד ליום זה. למרות שהיו עליו ויכוחים רבים, הוא התקבל על רוב הציבור הדתי-לאומי. כדי שכל באי בית-הכנסת יוכלו להשתתף בתפילה החגיגית, שלא הופיעה בסידור הרגיל, הדפיס משרד הדתות בשנים תש"י-תשל"ג (1950-1973) את סדר התפילות הנ"ל בחוברת מיוחדת. רק לאחר מספר שנים, נכנס סדר תפילות זה לסידור התפילה עתיק היומין של עם ישראל. שר הדתות ד"ר ז' ורמפטיג, פנה בשנת תשכ"ז (1967), להוצאות הסידורים המסורתיות לכלול בהם גם את סדר התפילות של יום העצמאות, אך כמעט ולא היתה לכך היענות.⁸ היו עורכים בודדים שהעזו להדפיס את סדר התפילות בסוף הסידור. הדבר היה תלוי בהשקפת עולמו של העורך או בעל ההוצאה וקהל היעד של אותו סידור. במשך השנים יצאו סידורים חדשים, שהותאמו

מ' דר' הכהן (עורכים), חגים ומועדים: יום העצמאות, ירושלים 1981, עמ' 48-11; ר"צ הרש, נתיבי החיים, (חמ"ד) תשל"ז, עמ' 165-166; ד' הרמן, כל חג ומועד, תל אביב תש"ה, עמ' 162-164; ו' ואהרמן, חגי ישראל ומועדיו, ירושלים תשכ"ז, עמ' 237-255; ר"ה עקבסון, מימי בימה ג' תל אביב 1973, עמ' 570-589; י"ס לוינסקי, ספר המועדים, ז' תל אביב תש"ז, עמ' 464-509; הנ"ל, אלה מועדי ישראל, תל אביב תש"ז, עמ' 171-185; ח' לשם, שבת ומועדי ישראל, ב' תל אביב תשכ"ה, עמ' 465-466; ר"ש מן והד' ו' איזנברג, מועדים, ירושלים תשנ"ט, עמ' 85; ר"ה מצגר ו' לנגסטל (עורכים), במעגלי חיים, א' תל אביב 1988, עמ' 222-230; מ"ז סולה, אנציקלופדיה למועדי ישראל, תל אביב 1980, עמ' 211-213; ש' פיקר, שבת ומועדים בארץ, ירושלים תשכ"ט, עמ' 275-304; רבי"צ פירא, אלה הם מועדי, ג' תל אביב (תש"ד) עמ' 162-176; ק"א פרנקל, אנציקלופדיה לחגים ומועדים, תל אביב תשכ"ב, עמ' 235; א' צוני, מועדים וחגים בישראל, תל אביב (תש"ד) עמ' 79-84; ר"ה צמל, מועדי ישראל, תשל"ג עמ' 23-25; י' רבי, תשובת השנה: שן וחדש במועדי ישראל, ירושלים תשכ"ט, עמ' 121-123; נ' רבינוביץ', מפני נחמה רבי, ולמעשה, נבעתים תשנ"א, עמ' 85-94; י' רפ"ל, מועדי ישראל, תל אביב תשמ"ט, א' שביד, ספר מחזור המונים, תל אביב 1992, עמ' 229-237; י"י שליווקה, מועדי ישראל בהלכה ובאגדה, ראשון לציון תשנ"ט, עמ' ר"ב-ד"ב; ח"י חמיאל, מעייני מקרא מקראי קודש, ירושלים תשנ"ב, עמ' 117-133; ש"י שרנא, זמנים, ירושלים תשכ"ט, עמ' 282-306; עירבן יום העצמאות, הרבנות הצבאית הראשית, (חמ"ד) תשנ"א, חגי ישראל, הסוכנות היהודית, ב' (חמ"ד וחס"ד) עמ' 484-503; וכן הדבר בספרי ההלכה, ראה: ר"ב ישר, תורת חיים לבית ולאשה, תל אביב תשכ"ז, עמ' ק-קט; ר"ש מן והד', דיני צבא ומלחמה, ירושלים תשל"א, עמ' 142; ר"מ לאו, יחדות הלכה למעשה, (חמ"ד) 1998, עמ' 296-297.

הראשית מהפך ההלכתי, בעיקר לגבי עצם קביעת היום כיום חג, אמירת הלל - ביום ובלילה, שלם או חצי, בברכה או בלי - ברכת "שהחיינו", הפטרה וקריאה בתורה ומנהגי אבילות הספירה ביום זה. חלק גדול ממאמרים אלו כונס בספרו החשוב של פרופ' נ' רקובר.⁵ כמובן, שהיו מצדדים והיו מתנגדים, הכל במלחמתה של תורה ובהתאם להשקפת עולמו של הכותב.

יש ספרים העוסקים במאות היום וגדולתו בפן המחשבת-אמוני.⁶ יש ספרים הדנים במנהגי החג ובפן הדתי שלו, תוך התמקדות בתפילות יום העצמאות ומנהגי היום שקבעה הרבנות הראשית, יש המוקירים את פועלה ויש המבקרים אותה. יש לציין, שבספרים אלו אין נוסח אחיד של תפילות היום, הנוסח נקבע בדרך כלל על פי המסמכים שהיו ברשות המחבר.⁷ יש ספרי מועדים, בעיקר במגזר החרדי, שמחבריהם

חגיגות יום העצמאות, ראה: א' דון יהוא, 'חג ותרבות פוליטית: חגיגות יום העצמאות בישראל בשנים הראשונות לקום המדינה', מדינת ממשל ויחסים בין-לאומיים, 23 ומקץ תשמ"ד, עמ' 28-5. על מחקר חשוב ומקיף על אופי החג בציבור הדתי והחרדי, תוך הרחבה בפולקלור ובמנהגי היום בציבור הרחב, ראה: א' ארזי, פרקי מחקר ליום העצמאות, רמת גן תשנ"ח [השלמות] - בדרך אמריקה, ח (תשנ"ט) עמ' 107-130; הנ"ל, בתוך: ש' רז (עורך), קובץ חגיגות חזונית, ירושלים תשס"א, עמ' 649-659; פירות האילן, ב' אוניברסיטת בר-אילן תשס"ב, במספר פרטים נעדרתי בו. ראה עוד: ק' צדקס, דעות והתנהגות של הציבור לגבי חגיגות יום העצמאות, מכון גוטמן למחקר חברתי שמושי, ירושלים 1973; מ' אורי, חג העצמאות והתפתחותו בישראל, ירושלים תשנ"א [מאמר ביקורת, ראה: מ' יגר, 'חג העצמאות - חג או סתם יום? גשר, 133 (תשנ"ז), עמ' 117-118].

5. ראה לעיל, הערה 3.
6. ראה: ר"ע אברבנאל, נתיבי עם, ב' ירושלים תשכ"ז, עמ' שטו-שתי; ר"א אביחיל, הזמנים המוקדשים, ירושלים תשנ"ז, עמ' 117-123; ר"ה אורנשטיין, הנאום והדו"ש: מועדים, בני ברק (תש"ד) עמ' 298-323; י' אלפסי, שבת וחודש, תל אביב תשס"ט, עמ' 229-231; ר"מ ברלין, אהבת קדושים, קדושים תשנ"ט; עמ' 180-183; א"י גרינברג, עטורי תורה, ז' תל אביב תשנ"ז, עמ' 204-217; ר"ה חס, אמונה לדור התורה, ירושלים תש"ן, עמ' 252-258, 266-266; ר"ה ושלציק, מדור לדור, ירושלים תשנ"ח, עמ' 201-229; ר"ש ישראל, ירושלים תשנ"ה, עמ' 169-171; הנ"ל, חגי ישראל וארץ ישראל, ירושלים תשנ"ז, עמ' 285-289; ר"י שביד (עורך), חזון למועד, ירושלים תשמ"ח, עמ' 86-129; א"צ שינפילד, אמרי שמהם, ב' ירושלים תשנ"ד, עמ' 439-448; א' פליישר, שאל בני יוגד: חגים ומועדים, תשנ"ט, עמ' 217-238; ראה עוד: תשנ"ד, עמ' 439-448; ר"ש אבינר, טל חרמון: מועדים, ירושלים תשנ"ט, עמ' 205-230; הנ"ל, בגי ברק (חש"ד), עמ' 77-82; ר"ש אבינר, טל חרמון: מועדים, ירושלים תשנ"ט, עמ' 205-230; הנ"ל, שאל נא: שאלות של בני הנעורים, ירושלים תש"ס, עמ' 22-25, 209-210; ר"י פילבר, חגים וזמנים, ירושלים תשנ"ט, עמ' קנז-דו.

7. ראה: י' אלמוג, אני יהודי, תל אביב תשמ"א, עמ' 75-76; ז' אריאל, ספר החג והמועד, תל אביב תשמ"ח, עמ' 401-408; ע' בן עזרא, מנהגי חגים, ירושלים תשכ"ג, עמ' 268-277; ז' ברדיא, שיח שלוחן, ירושלים תשנ"ד, עמ' 215-217; נ' בנארי, נקוט יום טוב, תל אביב תש"ל, עמ' 195-205; מ' גור אריה, והגדת לבנו, תל אביב תשמ"א, עמ' 107-111; ר"ה גרשוני, שערי צדק, ירושלים תשכ"ד, עמ' 369-373;

לצורכי המתפלל בן דורנו, בהם נכלל סדר תפילות החג, ביניהם סידורים בנוסח בני אשכנז,⁹ ויותר, בסידורים בנוסח עדות המזרח, שהזוהו יותר עם גדולת היום.¹⁰ במרוצות השנים יצאו סידורים המיוחדים רק ליום העצמאות, בהם הודפסו גם תפילות ערביות ושחרית, כך המתפלל יכול לקחתם לבית הכנסת כמחזור לימים נוראים או לשלש רגלים. זכות ראשונים בכך שמורה לקיבוץ הדתי ולרב מ"צ נריה שהוציא את "תקנון ליום העצמאות", בו נוספו מנהגי היום ודברי הגות על מהות החג [ראה להלן – פרק גוה, ופרק וד-א]. בשנים האחרונות יצאו סידורים נוספים בהידור רב עם הוספות בהלכות היום ובדברי מחשבה, כך שניתן ללמוד מהסידור לפני ואחרי התפילה.¹¹

9. ראה: סידור תפילות שירים נוסח ספרד, תשי"ז [על פי הצפה, ב' באייר תשי"ז]; ד' גולדשמידט, סדור

תפילות ישראל, חל אביב תשכ"ד [אחר כך הוא נדפס בסידור עם ישראל, חל-אביב תשכ"ח ומשם בסידור תפילות ירושלים, חל אביב 1977]. צ"י מנצור, תפארת ישראל, ירושלים תשכ"ח; ח"ד רוצטקיין, שירה חדשה, תפארת אשכנז, ירושלים תש"ל; סידור תפילות שלמה, חל-אביב תש"ל; סידור מאיר עינים, חל-אביב 1977; ר"ש טל, סידור יצנת ישראל, ירושלים [לראשונה נדפסה התפילה יחד עם תפילות ימי ההגדה ולא בסוף הסידור, והיום נזכר בהערות לפני פסוקי דזמירה של שבת, "ותתנו", "אל ארץ אפים", "למנצחה", ההלל וב"דבר יום ביומנו"]; י' אילברמן, סדור שיערי תפילה, חל אביב 1989; סידור תפילה עד לפני מן אותה עומד, קורן, ירושלים תשמ"ח [ובמהדורות תשס"ב נוספו דברי הסבר והפניות פריד וי רפל ועורכים] סידור כלל ישראל, ירושלים תשמ"א; ר"י אייזל, סידור המקדש, ב' ירושלים תשנ"ט; סדור שלום, כפר שמריהו תש"ס; ס' גולדמן, הסדור המבואר, ירושלים תש"ס. וכן גם במהדורות הממוגזמים לרשימת סידור בית אל, ירושלים תשנ"ב; סידור שבח גאולים, ירושלים תשנ"ח, סידור שיערי תפילה, ירושלים תשנ"ח. ועוד ראוי לציין את סידור תפילה לחיילי צה"ל במהדורות השונות: וסידור אביחי לבית ולמספחה, ירושלים תש"ס [נשם נזכר יום העצמאות בקצרה ללא סדר התפילות].

10. סידור תכלאל יעקב החיים, ירושלים תשי"ז; צ"י מנצור, תפארת ציון החדשה, ירושלים תשי"ז; י' חסידי, סידור תפילה כל פה תכלאל השלם, ירושלים תשי"ז; ח' הלוי, סידור אמרי מן, ירושלים תשנ"ד; י' חסידי, סידור תפילות החדש השלם בית דוד ושלמה, ירושלים תשנ"ח; סידור שלם אור ישראל, ירושלים תשנ"ח; ש' עטיה, סדור לעם, אור המורה תשמ"ג, שיה יצחק, אשקלון תשמ"ח; י' ברדע, סידור תפילות חתה, רמז-גן תשמ"ה; סידור קול יהודה השלם, ירושלים תש"ל; תפילות ירושלים, לוגסי, ירושלים; ש' עמליהו, סידור שיה שפוחתנו, בת-גם תשנ"ב; סידור בית יוסף השלם, ירושלים תשנ"ב; סידור ברכי נפש השלם, ירושלים תשנ"ב; סידור תפילות בני ישראל לפי מבנה עולי יהודה, ירושלים תשנ"ג; סידור תפילה שיה ירושלים, א' ירושלים תשנ"ה, תפלה ששורן, ירושלים תשנ"ה; ר"מ בן ששון, שפוחתנו, ירושלים תשנ"ה; סדור השלם ע"ש הבבא סאלי, ירושלים תשנ"ה; י' אלנקוה, סידור שיערי קצמנות השלם על פי פסוקי הרב מ' אליהו, (חש"ד וחמ"ד), י' קראוני, תכלאל תפילות אבות [נוסח תימן-בלדן, תשנ"ה], ר"י קאצנר, סדור תפלה "שיה ירושלים", קרית אונו תשנ"ה; סידור אהבה ישראל השלם, אשקלון תשנ"ה; סידור ורחח השמש ע"ש הלכותיו והנהגותיו של הרד"ק, ש' משאש, ירושלים תשנ"ה; י' קראוני, תפילות החדש המקורי בית יעקב [נוסח תימן-שמון], ירושלים תשנ"ח.

11. ראה: רא"ע שרק, סידור בית מלכה ליום העצמאות ויום ירושלים, ירושלים תשנ"ט [הסידור נדפס בנוסח הספרדים, אשכנזי וספרד, העורך הביא רק זינים ותקנות שנקבעו על ידי הרבנות הראשית]; י' סטרנבובר, הסידור החדש והשלם לתפילות יום העצמאות ויום ירושלים, מעלה חבר תשנ"ה; מ' ידיד, סידור גאולה ישראל ליום היכרות וחג העצמאות, ירושלים תשנ"ה; ר' שריר [עורך], גאול ישראל, רמת גן תשנ"ח.

השוואתי בין כל הסידורים הנ"ל, ונוכחתי לדעת שאין בהם נוסח אחיד. כמעט לכל סידור יש נוסח משלו. כל עורך הוסיף וגרע בהבנתו על פי המקורות שהיו לפניו, והיו שהוסיפו הלכות ומנהגים שלא אושרו על ידי הרבנות הראשית. אפילו בשנתון "שנה בשנה", שיצא משנת תש"ד (1960) על ידי "היכל שלמה", משכנה של הרבנות הראשית בירושלים, הנוסח שונה מפעם לפעם.

את סדר התפילות של הרבנות הראשית, לעתים עם שינויים והוספות, הדיפסו גם ישיבות - כשיבת "מרכז הרב" וישיבות ה"הסדר" - מועצות דתיות ותנועות נוער, ואף בתי כנסת באופן פרטי.¹² גם מפלגות פוליטיות ניצלו את החג, בעיקר בשנת בחירות, והדיפסו את סדר התפילות במאות אלפי עותקים, ושוב - אין נוסח אחיד, הכל לפי השקפת עולמו והמקורות שהיו בפני הרב, ראש הישיבה או העורך.

ריבוי הסידורים והמהדורות מלמד, שתפילת יום העצמאות הולכת ומשתרשת בציבור הרחב, בעיקר הדתי-לאומי. ספרי התנים, חוברות התפילה שהדיפסו משרד הדתות, השנתון "שנה בשנה" וסידורי התפילה מהווים מקור חשוב מאוד לחקר התפתחות והשתלשלות תפילת יום העצמאות, מהם ניתן ללמוד אילו קטעים נוספו ואלו הושמטו במשך השנים. הסברים לכך לא ניתנו שם, ואנו ננסה להשלים זאת.

4. עיתונות, ארכיונים ואיונות

מקור מידע חשוב ביותר הוא - העיתונות היומית. חשבי העיתונים בארץ סקרו את ישיבות מועצת הרבנות הראשית ופרסמו את הדעותיה לציבור הרחב. כמובן, שהעיתונות הדתית התעניינה יותר בפעולותיה של הרבנות הראשית, אך בשנים הראשונות לקיומה גם העיתונים הלא דתיים הדיפסו את הדעותיה. העיתון החשוב ביותר בו נעזרתי רבות הוא: הצפה - ביטאונה של תנועת המזרחי שסייעה רבות בייסודה של הרבנות הראשית ובהיזוקה - עיתון זה דיווח באופן עקבי על פעולותיה. עברתי על כל גיליונותיו, בכל השנים, מסוף חודש ניסן ועד לאחר יום העצמאות, כדי ללמוד מה היו ההוראות של הרבנות הראשית לפני החג ומה היתה תגובת הציבור בבתי הכנסת בעת תפילות החג. להשלמת התמונה ולצורך השוואה, עיינת גם בעיתונים אחרים, כגון: הארץ, המשקיף, דבר, המבשר, הבקר, מעריב וידיעות אחרונות. נהגתי

12. לדוגמא: בית-כנסת הגדול בתל-אביב; בית-כנסת "בית יהודה" בקרית משה בירושלים; סדור העבודה ליום העצמאות, בית-כנסת האיטלקי, ירושלים תשס"א; קונטרס "עת יצון ויום ששועה", ירושלים תשנ"ג, ועד בית כנסת ע"ש הרמב"ן, ירושלים; מ' עואמי, קונטרס "כי בא אורח", נהריה תשנ"ד; אור אנו, 18 (אדר-אייר תשנ"ה), עמ' 23. המועצה הדתית קרית אונו.

התקופה השנייה – התגבשות המנהגים

תש"י – תשל"ב (1950–1972)

בתקופה השנייה הלכה והתגבשה דמותו הרוחנית של יום העצמאות ונקבעו דפוסי החג. יום העצמאות חל בתקופה זו בזמנים מיוחדים, דבר שהיווה אתגר הלכתי חשוב לרבנות הראשית. התעוררו שאלות ובעיות חדשות והיה צורך לפתורן מבעוד מועד. לחלק מהן התעוררה הרבנות הראשית בעצמה, ולחלק מהשאלות היא התייחסה רק לאחר פנייה מבחוץ.

א. יום העצמאות שחל בשבת – תש"י (1950)

לקראת יום העצמאות השני, היה לרבנות הראשית כבר יותר זמן להתכונן. גם הפעם היוזמה באה מרבו של כפר הרא"ה, הרב ש' ישראלי. במכתב, מכ"ח בשבט תש"י (1950), הפנה הרב ישראלי את תשומת לב הרבנים הראשיים, שבשנה זו יום העצמאות יחול בשבת, לכן יש להתקשר עם המוסדות המתאימים בממשלה, שידחו או שיקדימו את החגיגות כדי למנוע חילול שבת. הוא צירף את תוכנית "יום ההודיה" מהשנה שעברה, שאושרה על ידי הרב עוזיאל, וביקשם לדון בה בהקדם ולהודיע לו את החלטתם אם יש להכניס בה שינויים. סיום המכתב חושף את תחושתו לגבי פועלה של הרבנות הראשית לקראת יום העצמאות הראשון:

...הזן מזה יש צורך לקבוע על ידי הרבנות הראשית [הדגשה שלי] – ש.ב. את הצורה

המתאימה, שתתן ביטוי לרושני לב היהדות הנאמנה ליום זה – כיום הודיה על הנסים ועל

ראשית הפרות¹.

דרישה זו תחזור על עצמה גם בשנים הבאות – על הרבנות הראשית לזיום ולפעול יותר!

1. ארכיון הרבנות הראשית, תיק "יום העצמאות". הרב ישראלי כתב באותה שנה [בהערה על מאמרו של הרב מ"צ נריה בתורה ומדינה, ב, (חמ"ד) תש"י, עמ' קז], דברים נחרצים ביותר: "וכשיקבעו גדולי דורנו, שכל מה שמתרחש לעינינו בארץ ישראל בתקומת המדינה ובפריקת עול אדם מעל צוואתו היה בו מן הנס שאינו נופל בערכו מנס פורים, שאף הוא הוגדר על ידי חז"ל כ'הסתה אסתה', יהיה יסוד לחיובו מן התורה גם לדורות. ועד אז יתנה בו העם כדרך שנהגו בו פורים מאליהם מתוך שחיו והרגישו, את גורל הנס, גם טרם שקבעוהו מרכזי ובית דינו כיום משתה ושמתה לדורותי" (ראה עוד: לעיל, פרק ב הערה 33).

בכתוב בהם באהירות הנדרשת, כי לא תמיד ניתן להסתמך באופן מוחלט על דיווח עיתונאי, שלעיתים לא דייק בפרטים, הכניס נימה אישית והשקפת עולם, ובודאי לא בקביעת הלכה. יש לציין, שההודעות והדיעות בעיתונות לא תמיד התפרסמו בזמן, במקום בולט ובצורה מכובדת.

פרטים חשובים ועלומים הנחשפים כאן לראשונה, כהשלמה למידע הנ"ל, מצאותי לאחר חיפוש רב בארכיונים השונים [בחלק מהם החומר אינו מסודר כראוי, לכן לעיתים לא ציינתי את שם התיק]. ובעיקר לאחר עיון בחומר חשוב במיוחד, פרוטוקולים מדויגים מועצת הרבנות הראשית לדורותיה – שהיו בארכיון הרבנות הראשית ב"היכל שלמה" בירושלים ובגנזך המדינה, וזאת, על פי היתר מיוחד שקיבלתי ממנ"ר הרב הראשי לישראל בשנים תשמ"ג-תשנ"ג (1983–1993) וראש ישיבת "מרכז הרב", הרב"ג אברהם שפירא שליט"א, והראשון לציון הרב הראשי לישראל באותה העת, הרב"ג מרדכי אליהו שליט"א. על כך נתונה להם תודתי העמוקה. הרבנים שתפקדו בשנים הראשונות אינם כבר עמנו היום, לכן התמונה אינה שלמה די הצורך. כדי למלא חסרון זה, ולו באופן חלקי, קיימתי ראיונות רבים עם יודעי דבר [חלקם חפצו בעילום שמם].

בהחלטתה לגבי יום העצמאות הוכיחה הרבנות הראשית, שהיא מסוגלת לפעול בממלכתיות כמנהיגות דתית אחראית ושקולה, למרות שהיא יכלה לפעול ולומר דברים ברורים ונחרצים יותר. לחצים רבים הופעלו עליה מכיוונים שונים, ויכוחים רבים היו בתוכה – והיא עמדה ברובם. חד משמעית ניתן לומר – הרבנות הראשית תרמה תרומה מכרעת בהעמקת התכנים הרוחניים של יום העצמאות, לפחות בקרב הציבור הדתי. ללא פסיקתה, הדרכתה ועמידתה האיתנה מול לחצים רבים, חג זה לא היה מקבל אופי דתי, והציבור הדתי היה מתקשה לחוג אותו בבית-הכנסת ובבית פנימה.

ההחלטה של הרבנות הראשית לגבי יום העצמאות, היא אחת ההחלטות החשובות ביותר שקבלה הרבנות הראשית לדורותיה. לא היתה עוד החלטה שעברה שינויים ומהפכים בתוך מועצת הרבנות הראשית, ושגרמה לוויכוחים בציבור הרחב, כמו החלטה זו, שהיא אולי המאפיינית ביותר את מוסד הרבנות הראשית – הרכבו, תפקידו והשפעתו. בשל כך ועקב מיעוט המידע שפורסם לידעית הציבור בנושא מרתק זה, נרחיב ונפרט את כל מה שמצאנו בנידון לתועלת הדורות הבאים.

כעבור חודש, בכ"ד באדר, שלח הרב ישראלי מכתב נוסף לרבנות הראשית, בו הוא הביע פליאה שלא התקבל ממנה כל תשובה "והיום הוא מתקרב וחולך", בתוספת בקשה להחיש את התשובה מוקדם ככל האפשר.²

הרבנות הראשית לא יכלה להחליט אם להקדים או לאחר את יום החגיגות על דעת עצמה, החלטה על כך היתה צריכה להתקבל בממשלה ובכנסת,³ אך ליעץ להקדים ולא לאחר - כדי למנוע חילול שבת בהכנות לחגיגות - בודאי היא יכלה. הממשלה, בדיון בי"א באדר, החליטה להציע לכנסת לשנות את "חוק יום העצמאות", כך שיום החג ידחה ליום ראשון ו' באייר.⁴ הכנסת, בדיון קצר בי"ז באדר ובג' בניסן, קיבלה את הצעת הממשלה והחוק שונה בהתאם.⁵

כעת עמדה בפני הרבנות הראשית השאלה: האם יש לקיים את סדר התפילות רק בשבת - לפי התאריך המקורי ה' באייר - או ביום ראשון בו יחוגג כל העם, או בשניהם הרבנים הראשיים החליטו ביניהם שהתפילות תתקיימנה בליל שבת, בשבת וגם ביום ראשון. רק באסרו חג הפסח, כ"ב בניסן, הם שלחו בדחיפות הצעה מפורטת לחברי מועצת הרבנות הראשית המורחבת, בתוספת הסבר: "מדוחק הזמן לא מצאנו להטרידכם, והגנו מתקבצים להמציא לכת"ר לידעתכם והסכמתכם נוסח סדר - יום העצמאות, כפי שנתקבל אחרי עיון רב".⁶ לא צויין מי היה שותף לקביעת "סדר" זה. לא מצאתי הסתייגות מפורטת כלשהו שהביעו חברי המועצה. סדר תפילות זה פורסם לידעת הציבור הרחב בעיתונות בכ"ט בניסן, תחת הכותרת: "סדר התפילות ביום העצמאות כפי שנקבעו על ידי הרבנות הראשית ומשרד הדתות". על פי יוזמת ובקשת מזכיר הממשלה ז' שרף, העביר אליו משרד הדתות בכ"ב בניסן, את הנוסח הנ"ל גם

2. גנז המדינה, פ.887/2. הרב עזריאל השיב לו בכ"ז באדר, שמכתבו כלל לא הגיע לידיו, ובכל זאת הוא מאמין אותו עם נציגי "חבר הרבנים של המועל המורחב" לדיון בנושא בג' בניסן, שם. בי"ג בניסן נשלח אליו מברק, בו הוא הוזמן לשיבה עם הרבנים הראשיים ב"ט בניסן, ארכיון הרבנות הראשית.
3. בעיה זו כבר עלתה בכנסת בדיון הראשון על יום העצמאות בי"ג בניסן תש"ט (1949), אז החלט שלא לדון בכך ממזד מחשבה שה' באייר לא יכול לחול בשבת, ראה: דברי הכנסת, כרך 1, עמ' 357.
4. תרשומות ישיבות הממשלה הראשונה, כרך כ, תש"ט, עמ' 37-43 [הפרוטוקול מצוי בגנז המדינה]; הצפה, י"ג באדר תש"ט.
5. דברי הכנסת, כרך 4, עמ' 926, 1081. ספר החוקים, תש"ט, עמ' 105. בישיבת ועדת הכנסת בכ"ה באדר, הביע ח"כ א' מזור, מ"החיות הדתית המאוחדת", הסתייגות, ודרש שבמקרה זה יוקדם החג ליום חמישי, כי רק יום מועדוע דתיים. בשל איזום של ח"כ י' בר-יהודה, מ"אחדות העבודה", שהוא בתגובה יגיש הסתייגות שהחג יוחג בשבת, חזר בו ח"כ מזור מדרישתו, רק הביע בקשה - שהממשלה תדאג שלא יהיה חילול שבת בהכנות לחג, ארכיון הכנסת, תיק "חוק יום העצמאות - תש"ט", לא מצאתי הוכחה שתלמד אם השרים או חברי הכנסת הדתיים הניעו בעניין זה עם הרבנים הראשיים.
6. ארכיון הרבנות הראשית, תיק "יום העצמאות".

בו הוכנסו מספר שינויים. הוא תורגם ונשלח סלגרפית לקהילות היהודיות בחוץ לארץ. ההודעה הגיעה אליהן באיחור ובצורה משובשת.⁷

בפעם הראשונה "הועדה להי דתי" על יד משרד הדתות היתה שותפה לעניין זה. היא פרסמה חוברת בשם: "סדר התפילות וההודיות של חג העצמאות - יסודות ותקנות רבותינו שבארץ ישראל הרבנים הראשיים שליט"א". מטרת החוברת היתה להקל על באי בתי הכנסת להתמצא בסדר התפילה המיוחד - שהורכב מקטעי תפילה שונים ומפסוקים מהתנ"ך - ולשמור על נוסח אחיד בבתי הכנסת בארץ, מאחר ו"סדר" זה עדיין לא הודפס בסידור התפילה. בחוברת יש שינויים קלים מההצעה המקורית של הרבנים הראשיים.

תפילות הודיה שהתבססו על ה"סדר" מהשנה שעברה עם מספר חידושים, נאמרו בליל שבת, בשבת, במוצאי שבת וביום ראשון, ו' באייר, בו התקיימו החגיגות ברחבי הארץ. הוראות הרבנות הראשית היו אלו:

בליל שבת - אחרי קבלת שבת: תהלים קב (יד-כג) [בחוברת הוסיפו בתחילה תהלים קיז - פסוק בפסוק]; לפני "עלינו לשבח" [בחוברת - "מי שעשה נסים"]; **חצי הליל** ללא הברכות [בחוברת מופיעה ברכה בסוף].

בשבת - לאחר ההפטרה אמירת פסוקי גאולה מהנביאים בניגון של הפטרה [בשנים הבאות הם הושמטו]; אזכרה לחללי מלחמת השחרור.

במוצאי שבת - עיקר סדר ההודיה בדומה לשנה שעברה: תהלים קא, צא, צח, "מקדש מלך", "התעוררי" "התעוררי" [הושמט בחוברת], "לא תבושי", "ימיו ושמואל"; שמע ישראל, ה' הוא האלקים" [3 פעמים]; "וכי תבוא מלחמה בארצכם" וכל, תרועה בשופר, "יהי רצון... כשם שזכינו לאתחלתא דגאולה כן נזכה לשמוע קול שופרו של משיח", ברכת "שהחיינו" בנוסח מיוחד: "ויברך דוד את ה' לעילוי כל הקהל ויאמר דוד,

7. שם, הצפה, כ"ט בניסן תש"ט. במשך כל השבוע לא היתה כל תזכורת לתפילות החגיגות בשבת וביום ראשון. רק בי' באייר [יום ראשון], פורסם שם תחת הכותרת - "תפילות היום". בתפילות שחרית הובקע אחרי חזרת הש"ץ אומרים וכל, התנחיות שם אינן תואמות במדויק לתנחיות המקוריות של הרבנות הראשית שהתפרסמו בחוברת שזכירי לחל. נציין, שסדר התפילות לשנת תש"ט, שהביא פרופ' ז' רקובר בספרו החשוב **הלכות יום העצמאות ויום ירושלים**, ירושלים תשמ"ה, עמ' שפג [י' קול, ישראל וגאולתו], וירושלים תשל"ה, עמ' 268-271, הוא "סדר" חלקי, כי נקבע גם סדר תפילות למוצאי שבת וליום ראשון [החסר שם]. ומה שהביא כסדר התפילות - תש"י" [שחל שוב בשבת], הכולל תפילה במוצאי שבת וביום ראשון, זהו הנוסח השלם השייד לשנת תש"ט, כי בשנת תש"י" הורחת הרבנות הראשית להקדים את התפילות לליל וליום חמישי, היום בו התקיימו החגיגות בהתאם לחוק החדש שהתקבל באותה שנה. ראה על כך בהמשך, מעל הערה 11. על ההודעה שנשלחה לחוץ לארץ, ראה: גנז המדינה, 6263/9/3, ולחל, פרק חז.

ברוך אתה ה' אלקי ישראל מן העולם ועד העולם, שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן זה".
[היתה זו מעין פשרה בין הדרישה לברך ברכת "שהחיינו", כדי להביע שמחה, כבשאר חגי ישראל, לבין הדרישה שלא לברכה מחשש ברכה לבטלה⁸]. "שיר המעלות בשושן ה'"; סעודת מצוה והדלקת נרות.

ביום ראשון - אחרי חזרת הש"ץ: "מי שעשה נסים לאבותינו ולנו וגאל את ישראל... ונאמר לפני שירה חדשה הללויה"; **הלל שלם ללא ברכות** [בחוברת - בלי ברכה]; הפטרה ללא ברכות "עוד היום בשוב", "תפילה לשלום המדינה"; דרשת הרב; "תפילת התשובה"; "יזכור" לחללי השואה ומלחמת השחרור; "אב הרחמים"; "אני מאמין" וסעודת מצווה חגיגית. אין אומרים "תחנון" גם בתפילת מנחה.

אם כן, החלטת הכנסת לדחות את התנגדות ליום ראשון, השפיעה על הפסיקה ההלכתית - גם יום זה קיבל תוקף חגיגי בהלל והודיה; כבר בשנה זו היתה הקפדה שחגיגות יום העצמאות לא יפגעו בקדושת השבת, לכן הן נדחו ליום ראשון. לפי הדיווח בעיתונות, סדר תפילות זה חולק בכמות גדולה במועצות הדתיות, והוא התקבל בהתלהבות בבתי כנסת רבים ברחבי הארץ [לא דווח על ויכוחים או מריבות]. הרבנים דרשו מעניין היום כלל שבת, ומתפללים רבים גדשו את בתי הכנסת שקישטו לצורך זה. ראוי לציין, שבבית הכנסת הגדול בתל-אביב, שמחת החג במוצאי שבת באה לידי ביטוי בהקפות עם ספרי תורה. התפילה למחרת בצהרית, השאירה רושם עצום על הממונים שגדשו את בית הכנסת ואת הרחוב לידו. קהל רב, ביניהם אדמו"רים, השתתפו בשמחה ובריקודים ברחוב שלפני בית הכנסת. בבית הכנסת "היכל נתנאל" של העדה הספרדית בחיפה, יצאו המתפללים במוצאי שבת אחרי התפילה לרחוב הראשי עם ספר תורה. ביום ראשון בבוקר, בתפילה הרשמית שהתקיימה בבית הכנסת "ישרון" בירושלים, השתתפו: ראש הממשלה ד' בן-גוריון [אחת הפעמים הבודדות], שר

8. את הפטרה הזו הציע הרב הרצוג, על פי פרסוקול ישיבת מועצת הרבנות הראשית המורחבת ב"ז באדר ב' תשי"א (1951). ארכיון הרבנות הראשית. נוסף, שהרב הרצוג כבר בירך ברכה זו בנוסח הג'ל, בעת מסירת הדגל החדש לחטיבת ירושלים, **הצפה**, א' בתמוז תשי"ח. הסבר לנוסח זה, ש"ח קוק, "לברכת שהחיינו ביום העצמאות", **סיני**, כח ותשי"א, עמ' רלה-רלז' = **ענינים ומחקרים**, ב, ירושלים תשי"ג, עמ' 16-13, וזה על פי ש"ח **חכם סומרי**, א"ח סי' רנו. הוא עצמו הציע לברך ברכה זו בשם ומלכות ולומר אחריה: "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד". הסתייגות מברכה זו, ראה: ר"י אהרנברג, ש"ח **דבר יחושע**, ב, בני-ברק תשנ"ח, סי' צא [= **קול תורה**, ו-1 (אדר א'-אדר ב' תשי"א), עמ' 1-10, שם, ט-10 (סיון-תמוז תשי"ב), עמ' 1]. לגבי ברכת "שהחיינו", ראה עוד: פרק ב הערות 30, 33, ולחלו, הערות 18, 22 נציין, שבמודעת רחוב שפרסמה הרבנות הראשית [המוצויה ברשת], יש מספר שינויים ממה שפרסם ב"הצפה" ובחוברת הנ"ל, הכוללים בהם: השמטת ברכת "שהחיינו" הנ"ל; בתפילת שחרית בשבת: אמירת חצי הלל ללא ברכה ותהילים קכב, קכד, רכה, לא ברור מי אחראי לכל השינויים בהודעות ובפרסומים השונים.

הדתות ונפגעי המלחמה הרב י"ל מיימון [שבירך ברכת "שהחיינו" בפתיחת התפילה]; שר הסעד מ"א אורח ישראל" הרב י"מ ליון, ושר המשפטים פ' רוזן. הרב הרצוג אמר בדברי ברכת: "הקמת מדינת ישראל היא יותר מאתחלתא דגאולה, היא גם התחלת תיקון העוול העולמי ליהודים והתחלת החזרת החוב הגדול שהעמים כולם חייבים ליהודים". הרב עויזאל עמד בדבריו על גדולת היום, וקרא לציבור לעשות חשבון נפש ולהתעלות ביום גדול זה. הוא סיים בתפילה מיוחדת לשלום המדינה והממשלה. התפילה הסתיימה בשירת "אדון עולם" ו"התקווה". הרבנים הראשיים השתתפו במצעד צה"ל שנערך בירושלים, וישבו על בימת הכבוד. הפעם, בעקבות החלטה ברורה מבעוד מועד של הרבנות הראשית, יכלה העיתונות לדווח לא רק על טקסים וחגיגות, אלא גם על תפילות הודיה ופעולות שונות של הציבור הדתי.⁹

ראוי לציין, שביזמות משרד הדתות ונציגי ד"ר ש"ז כהנא, התקיים בג' באייר בהר ציון בירושלים, טקס מיוחד שהיווה פתיחה רשמית לתנגדות יום העצמאות בכל הארץ; במקום נטע סנה כסמל לצחיות עם ישראל, הונף דגל "קביץ גלויות" בדמוי צבי והושמעה תקיעה בשופר שהובא ממחנה אושוויץ. הרב עויזאל נשא תפילה מיוחדת לשלום מדינת ישראל והממשלה, והניח על קבר דוד המלך שני כתרי תורה כמספר שנות המדינה. טקס ייחודי זה יתקיים גם בשנים הבאות.¹⁰

יום העצמאות חל בשבת פעם נוספת בשנת תשי"ד (1954), אז החוק שונה פעם נוספת. הפעם היוזם לכך היה הרב הראשי לצה"ל הרב ש' גורן.¹¹ הרב גורן פנה אל ראש הממשלה מ' שרת, בדרישה לשנות את החוק ולהקדים את יום העצמאות ליום חמישי, כדי למנוע חילול שבת בעת ההכנות לקראת מצעד צה"ל, שהיה אמור להתקיים ביום ראשון. ראש הממשלה הביא עניין זה לדיון בכנסת בי"ב באדר א'.¹² הכנסת תקנה את החוק בי"ט באדר א', כעת נאמר בו: "אם יום ה' באייר יחול בשבת - יוחג יום העצמאות ביום ג' באייר" [יום חמישי].¹³ על פי הוראת הרבנות הראשית גם תפילות

9. **הצפה**, ו-1 באייר תשי"ג, **הארץ**, ל' בניסן ג'-ד, ו-1 באייר תשי"ג, שם, ב' באייר נכתב: "זה מזמן לא ראו בתי הכנסות המונים של מתפללים כפי שראו אתמול".
10. **הארץ**, ל' בניסן ד', באייר תשי"ג, **מעריב**, ד' באייר תשי"ג, **הצפה**, כ"ז בניסן, ב'-ד' באייר תשי"ג, ד' באייר תשי"ג; **קול תורה**, ח-ט וניסן-אייר תשי"ד, עמ' כב.
11. כפי שהוא הועד בספר: **תורת השבת והמועד**, ירושלים תשמ"ב, עמ' 433.
12. **הארץ**, דברי הכנסת, ט"ו, ירושלים תשי"ד, עמ' 902-905; **הצפה**, י"ג באדר א' תשי"ד; **משה שרת: יומן אישי**, ב, תל-אביב 1978, עמ' 358.
13. **דברי הכנסת**, שם, עמ' 955; **ספר החוקים**, תשי"ד, עמ' 80. הרבנות הראשית לא קיבלה את דעתו של ד"ר לוינסקי, שסבר - לא היה צריך לדחות את החג כשם ששאר החגים לא נדחים כאשר הם

הרב משולם ראטה, מגדולי המוסקנים בדור, העלה הצעה חדשה – לקרוא בשבת לאחר ההפטר גם את הפסרת פרשת נח: "רזני עקרה... עניה סערה" (ושעיהו נד). לדעתו, חובה לומר ביום העצמאות הלל בברכה – על נס שנעשה לכל ישראל שיצאו ממוות לחיים – אך לשם כך יש צורך בהסכמת כל הרבנים.¹⁸

הרב צבי פסח פראנק, רבה הראשי של ירושלים, ותיק חברי המועצה, הביע התנגדות לעצם אמירת ההלל, בגלל יחסה השלילי של הממשלה לתורה ומצוותיה "ערבה כל שמחה".¹⁹

הרב ראובן כ"ץ, רבה הראשי של פתח-תקוה, הביע התנגדות לאמירת ברכת "שהחיינו".²⁰

18. ביסוס הלכתי לכך הוא יתן בכ"ד באדר תשי"ב (1952), בתשובה לשאלת שר הדתות הרב י"ל מימון – מהי דעת לגבי אמירת "שהחיינו" ביום העצמאות? על כך הוא השיב: אין להטיל חובה לברך זאת, אבל מי שרוצה הרישוי בידו, ומי ששמח בתקומת המדינה חייב לברך "שהחיינו", ונכון לאומרה לפני הברכה על ההלל. התשובה נדפסה בספרו שו"ת קול מבשר, א, ירושלים תשל"ג, סי' כא [= אור המזרח, י' ניסן תשי"ז], עמ' 12-9. **באנציקלופדיה תלמודית** [טו, ירושלים תשל"ז], עמ' שצה הערה 64, יש התייחסות אחת בלבד ליום העצמאות, והיא – הזכרת תשובה זו, המצוטטת ביותר בספרות ההלכתית על מהות ההג. במכתב לרב י' גולד, מט' באייר תשי"ז (1955), גילה הרב הרבנו, שהרב ראטה שלח אליו קונטרס בעניין זה אך הוא לא הובא לדיון במועצת הרבנות הראשית, ארכיון הרב הרבנו, תיק "יום העצמאות". הרב הרבנו דחה את ראיותיו של הרב ראטה, שיש לברך על ההלל, ראה בספרו: הר"ש שפירא-עורך) **מסקים וכתבים**, ב, ירושלים תשמ"ט, סי' קה [ללא תאריך]. וראה להלן, הערה 76. את ההיתר של הרב ראטה לברך ברכת "שהחיינו", דחו בשו"ת **נשכיל עבדי**, ו, או"ת, סי' י' סע' ב', שו"ת **יביע אומר**, ד, או"ת סי' ס"ה, ו, שם, ג, או"ת סי' מה; שו"ת **דבר יחושע** [לעיל, הערה 18], לעומתם, רבה של ירושלים הרב י' משאש, הציע – כדי לצאת מידי ספק, ילבש הש"ץ בגד חדש, יברך "שהחיינו" וכל הקהל יענה אמן, מובא בהסכמה לסידור ה"א שרקי – עורך] **בית מלכות**, ירושלים תשנ"ט. [העורך כתב, שיש לברך ברכה זו בתפילה ערבית לפני "ברכו", וכן כתב הרב גורן בהוראותיו, ראה: להלן, פרק ד/ב]. גם הרב עויזאל סבר בתפילה שיש לברך בברך "ברכו", וכן כתב הרב גורן בהוראותיו, ראה: להלן, פרק ד/ב]. גם הרב הרב ע' יוסף, בשו"ת **יביע אומר**, ו, ירושלים תשל"ז, סי' מא הביא מפי מגידו אמת, שהרב פראנק הנהיג בבית מדרשו שלא לומר הלל ביום העצמאות.

20. נציין, שבהודגמו אחרת הבהיר הרב כ"ץ: יום העצמאות הוא חג דתי גדול וחשוב שיש לשמור ולהודות בו לקב"ה, אך אין לתת לו מעמד של שאר חגי ישראל כי יש בכך חשש של "בל תסיף", ומי שלא נוהג כסדר שקבעה הרבנות הראשית בשנים הראשונות עושה בניגוד לתורה ולהלכה. כן הוציא את קביעתה – לומר הלל ללא ברכה – שהיא יחושע ועוד לא קבעו את כיבוש ארץ-ישראל כיום חג. ראה: ש' שמיר, **פנים אל פנים**, 52 (אייר תש"ך), עמ' 9-8. ראה עוד: **עין בעין**, 17 ה' באייר תשי"ח, עמ' 23, **מתנינים**, כה ה' אייר תשי"ט, עמ' 3-9, ובספרו: **שער ראובן**, ירושלים תשי"ב, עמ' שה-שט. וראה לעיל, פרק ב מעל הערה 57. רבה הראשי של חיפה, הרב י' קניאל, סבר – יום העצמאות הוא חג דתי אך רק הדברות הראשית רשאית לקבוע מהו הצביון הדתי שיש לתת ליום זה, ויש לומר בו הלל ללא ברכה, ראה: **פנים אל פנים**, שם, **מתנינים**, שם, ה'נ"ל, 'קריאת שמע והלל בקריאת בתורה ובתהלים', **ירושלים תשכ"ב**, עמ' 350-353. וראה עוד: ר"ע יוסף, שו"ת **יביע אומר**, ה, או"ת, סי' לה ס"ק ה, שרן בדבריו.

ההודיה נאמרו ביום זה [ולא בשבת], אך לא מצאתי בעיתונות הודעה על כך מטעמה".¹⁴

[כיצד הרבנות הראשית תפסוק בעניין זה בשנים הבאות, ראה להלן – פרק ג/2-ג].

ב. יום העצמאות שחל ביום שישי – תשי"א (1951)

שנה חלפה, ובעיה חדשה באופק – בשנה זו יום העצמאות יחול ביום שישי. הפעם הרבנות הראשית הקדימה, וכבר בא' באדר ב' תשי"א (1951), היא הודיעה לציבור הרחב: בגלל קדושת השבת, תפילות ההודיה ידחו ויתקיימו ביום שבת ו' באייר; **ג**. "הועדה להר ציון" תתחיל ביום העצמאות בכתובת ספר תורה של כלל ישראל לזכר הנופלים במלחמת השחרור, שיתקן ממאות יריעות של ספרי תורה שנשרפו בקהילות שנחרבו בשואה. היא קראה לציבור – להצטרף לכתובת אות בספר תורה זה.¹⁵ בישיבת מועצת הרבנות הראשית המורחבת בה' באדר ב', מסר נציג "חבר הרבנים של הפועל המזרחי", הרב כ"פ סכורש, שלחברי ה"חבר" יש הצעות שונות לגבי סדר התפילות, וביקש לא לקבל החלטה סופית. הרב הרבנו הודיע, שכבר התמנתה ועדה שתדון בענין זה וגם בהצעות ה"חבר", והרבנות הראשית תחליט בנדון.¹⁶

כעבור שבועיים, בי"ז באדר ב', קיימה מועצת הרבנות הראשית המורחבת ישיבת נוספת, הובאו בפניה ההצעות של הועדה הנ"ל ושל רבני ה"חבר". בעיון בפרוטוקול של ישיבה זו נחשפים בפנינו פרטים חשובים ביותר על הדיון, שהיה קצר יחסית וללא הבאת נימוקים הלכתיים.¹⁷ ישיבה זו היתה החשובה ביותר בנושא זה, כי בה קיבל סדר התפילות גושפנקא רשמית, למרות הסתייגות חלק מחברי המועצה לגבי פרטים מסוימים. נסכמה בקצרה:

חלים בשבת, ועדת מומחים תדע למצוא תוכן לחג גם כאשר הוא חל בשבת, ואם יש חשש לחילול שבת יתוקן נא הלוח העברי שנה העצמאות לא יחול בשבת". ראה: **קוממיות**, תשי"ז, עמ' 5.

14. ראה: **הצפה**, ב' ו' באייר תשי"ז. נציין דבר תמוה למדי: עורך הרבנו **אור המזרח**, שיצא בארה"ב באותה שנה, ב"ד"ש דבר" לחוברת ב' ציין לשבת את החלטת הכנסת הנ"ל – להקדים את החגיגות ליום תמישי – אך בשער הפנימי של החוברת נדפס נוסח תפילה **לשבת**, ש' "יסדורו ותקנונו רבותינו שבארץ ישראל הגר"א" הרצוג של"א" [מבלי להזכיר את הרב עויזאל – שגב] והרבנות הראשית". כותרת זו מטעה ואף לא מדויקת, כי הרבנות הראשית בשנה זו הודתה לקיים את התפילות ביום תמישי; מצאתי, שהנוסח נלקח משנת תשי"ז (1950). בתפילה ערבית – אין שינוי; בתפילה שחרית – הסדר שונה [כי לא התקיימה תפילה ביום ראשון כמו בשנת תשי"ז]. הלל שלם ללא ברכה, "תפילה לשלום המדינה" ו"אל מלא רחמים" לזכר הקדושים. נוסף, בשנה זו, תשי"ד (1954), היה חידוש מרענן – מונחה ועדה לבחירת המנגנון לתפילות יום העצמאות **הצפה**, כ"ט בניסן תשי"ז.

15. ארכיון הרבנות הראשית, תיק "יום העצמאות". היו אלה הצעותיו של המנהל הכללי של משרד הדתות, ד"ר ע"ז כהנא, שנדונו בישיבה המיוחדת בט"ז באדר א', בה הקומה ועדה שתסכל בענין, שם.

16. ארכיון הרבנות הראשית. הרב אונטרמן הכין נוסח תפילה: ביום י' – הלל בדלוג ובשבת – הלל שלם, שם.

17. ארכיון הרבנות הראשית, שם. בנתיים משרד הדתות מסר להדפסה את הנוסח מהשנה שעברה, שם.

לעומתו, "הראשון לציון" **הרב עוזיאל**, דווקא צידד להמשיך ולברך ברכת "שהחיינו" בנוסח שנקבע בשנה שעברה, מאחר וכבר ברכו ברכה זו בעבר, וכן לגמור את ההלל אך בלי הסיום של "יהללך". הוא מחה על הביטוי בו כינו "נטורי קרתא" יום זה - "החג אשר בדו מלכם" - הואיל והוא נאמר בתנ"ך על חג שנחוג לעבודה זרה.

הרב הראשי, **הרב הרצוג**, עמד על דעתו - ימינו הם "אתחלתא דגאולה", והנס של החלצות מעול הגויים מחייב הודיה. הוא היה מוכן לפשרה, לומר הלל ללא ברכה בגלל ייסורי הנפש על המצב הרוחני הירוד במדינה כך שהשמחה מהולה בתוגה.²¹ הוא ראה מלאכותיות באמירת ברכת "שהחיינו".

בסופו של דבר, התקבלה דעתם של הרבנים הראשיים, שגדולתם בתורה וסמכותם לא העמידה בספק. הוחלט לקבל את הצעת "חבר הרבנים של הפועל המזרחי" לסדר התפילות, שהיה נחוג בעבר, בהשמטת: ברכת "שהחיינו" בערב,²² אמירת משניות בסעודה וברכת "יהללך" בסיום ההלל. בפועל היו שינויים וחידושים נוספים, שלא נדונו בישיבה הנ"ל, החשוב שבהם - יש לומר פסוקי דזמרה כמו בשבת.

במכתב למנכ"ל משרד הדתות ד"ר ש"ץ כהנא, מכל' באדר ב', פורטו השינויים והחידושים:

21. לנימוק זה הסכימו הרב ש' ישראל, לשאלת העצמאות והגות היום, דעות, ב והמוז-אב תשי"א, עמ' 42-40. הרב ע' יסף, שר"ת **יבוע אומר** (לעיל, הערה 19). בספר **פסקים וכתבים** (לעיל, הערה 18), עמ' תפ, דחה הרב הרצוג את הסתייגות הרבנים מלראות בהקמת המדינה "אתחלתא דגאולה", והסביר - הרבנות הראשית, שהיא הגוף המוסק לכל ארץ-ישראל מלבד למיעוטים ידועים, לא אסרה את אמירת הברכות על ההלל למעוניינים בכך. היא הכירה בכוחה וחששה, שאם היא תצא להוראה המחייבת לברך על ההלל בכל בני הכנסת בארץ, יהיו כנסת שישמעו להוראה זו, יהיו שיאמרו קינות, ובמקומות אחרים יבואו לידי מחלוקת. הפסיקה שלא לברך באה: "להחלץ מהמחלוקת מבית ומחוץ...וכל מה שאפשר למעט במחלוקת בבתי הכנסת יותר טוב". ראה עוד: פרק ב, הערה 33, ולחל, הערה 76. על פסק זה ראה: מ' פרידמן, "מדינת ישראל כדילמה דתנית", **אלפיים**, 3 (תשנ"א), עמ' 50-52; ר"א שטרן, "פרים, תוכה ויום העצמאות", **כי שרית**, אדר תשמ"ח, עמ' 208.

22. הועלתה גם הצעה לברך בנוסח זה: "ברך ד' אלקים אלקי ישראל עושה נפלאות לבדו, שהחיינו וקימנו והגיענו לזמן הזה", ארכיון הרבנות הראשית, תיק "יום העצמאות". ב"ב בסיון תשי"ב (1952), כתב הרב עוזיאל הערות על ההצעות של הרב הרצוג לקראת "יום הקהל" [בסוכות תשי"ג]. "בברכת "שהחיינו" ביום העצמאות רבו המערערים ורבים הם אשר חלקו וסוברים לברך בשם ובמלכות. הקהל ברובו שרגל לומר שהחיינו בשם ובמלכות מתקשה להוציא ממנו ברכה מקוצרת זו [ראה לעיל, הערה 8]. לכן, מוטב לדעמי שלא להכנס שוב בספק זה", גוף המדינה, 8/896. ראה עוד: פרק ב, הערות 30, 33. בסדר התפילה של מושב יתיר [ראה: **מדרש דוד יומא**, 1 (תשמ"ט), עמ' 207], נכתב: "ויאמר חזן וקהל נוסח מיוחד של ברכת שהחיינו כפי שתקנה הרבנות הראשית בתנאי"י!" הוכחנו לעיל, שתקנה זו בוטלה כבר בשנת תשי"א (1951), את הסיבה לשיבוש זה, ראה לעיל, הערה 7.

"מועצת הרבנות הראשית בישיבתה מ"ז אדר"ב תשי"א חזקתה על הסדר חרצ"ב, תכל' כסדר פרט לשינויים הבאים:

- א. בפומנו "לבה דודי": התעורר, לא תבושי, ימין ושמאל (הושמט): מקדש, התעורר) נוסף פומן - "זה חזון ...".
- ב. "שהחיינו" - נמחק.
- ג. חוסף: "מי שעשה נסים ... חברים כל ישראל" - כבירת חודש.
- ד. "שיר המעלות" (במעגות "הקדוזה" - תוספת).

בשחרית

- ה. בפסוקי דזמרה מוסיפים "למענצ" כבשבת.
- ו. "אז ישיר" - אימרים פסוק בפסוק.
- ז. ברכת יהללך [בסוף ההלל - ש.ב.] - נמחק.²³
- ז. "מי שעשה נסים" ביום כנוסח הקודם חזינו... "ונאמר לפזו שירה חדשה".²⁴

שני עקרונות חשובים הנחו את מנסחי סדר התפילות:

- א. מחד גיסא, הכוונה הייתה להודות על הנס הגדול של תקומת המדינה, אך מאידך גיסא נקבע לומר הלל ללא ברכה בתוספת "אני מאמין בביאת המשיח", כדי להדגיש - עם כל השמחה, זו היא רק "אתחלתא דגאולה" ויש להמשיך לצפות לביאת המשיח.
- ב. לכתחילה תוקן כך, שלא יהיו דברים המחייבים מבחינת ההלכה, כדי שלא ייווצרו ספקות בעיקר לגבי אמירת ברכות בשם ומלכות, לכן הוכנסו רק פרקי תהילים וקטעים אחרים שיש בהם הודיה לקב"ה.²⁵

נוסח מתוקן זה הודפס במלואו בחוברת שיצאה לאור והופצה על ידי משרד הדתות [משום מה הוא לא התפרסם בעיתונות], בה נוספו 2 פרטים על המפורט לעיל:

1. הדלקת נרות בבית הכנסת לפני תפילת ערבית. 2. בסיום תפילת ערבית - "אני
23. אמירת "שירת הים" פסוק בפסוק באה להדגיש - שיד' היא זו שעשתה את הנס הגדול של היציאה מעבודת לחירות וממדות לחיים, ראה: ר"א קלונסקי, **ארץ הצבי**, ב, ירושלים תשנ"ב, עמ' 25. על סיבה נוספת, ראה: לעיל, פרק 4, הערה 4. נציין, שהרב ע' הדאיה כתב בספרו שר"ת **ישכיל עבדי**, ח, ירושלים תש"ס, השמטה ד' עמ' קסט - את ההלל יש לומר אחרי התפילה כמו שפסקו הרב הרצוג והרב עוזיאל בהסכמת כל חברי מועצת הרבנות הראשית. כאן אנו רואים, שההוראה שלהם הייתה לומר את ההלל אחרי תפילת שמחה עשרה.
24. ארכיון הרבנות הראשית, תיק "יום העצמאות".
25. כך שמעתי בשמו של הרב ש' ישראל.

- מאמין. נוסח זה יודפס בכל שנה עד שנת תשל"ג (1973), ויותר לא יחולו בו שינויים מהותיים.²⁶
- כאן התרחשה תפנית מפתיעה. הממשלה התכנסה בכ"ח באדר ב' לדיון בחגיגות יום העצמאות, העלויות להיפגש אם הן תתקיימנה ביום שישי הקצר, מפאת קדושת השבת. על פי הצעת השרים הדתיים, הרב י"ל מימון מהמרחי והרב י"מ לוין מאגודת ישראל, נוסח תש"צ (1953), ביזמת משרד הדתות, סופר קונטרס "סדר תפילה ליום הזיכרון וליום העצמאות" לסידור תפילות ישיבים נוסח ספר, על פי הצפה, ב' באייר תשי"ג. לאחר מכן הוא נדפס גם בסידורים אחרים. מפאת חשיבותו של הכותב אליו נעיר עליהן מספר הערות, אך נקדים את דבריו של הרב אונטרמן: "מצדד אני הודעה שיצאה מאתנו, ומפני סיבה לא ידועה נתקדשו הדברים בחובות שנדפסה על ידי משרד הדתות. כבר נאמר להם שמה שיוצא ממשרד הרבנות הראשית אינו זקוק לתיקונים", שו"ת **שבט מיהודה**, ב' ירושלים תשל"ג, סי' סא. ואכן חלק מההוראות והשיבושים הם משל עורכי החוברת.
1. משנת תש"ג נכתב בשער החוברת: "סידורו ותקנתו רבותינו שבארץ-ישראל של"א" [כבר לא הרבנים הראשיים, אולי כדי לכלול גם את רבני "חבר הרבנים"].² אין כל הוראה - האם יש לומר "תחנון" במנחה בערב החג, לא מצאתי שדבר זה נדון במועצת הרבנות הראשית. מצאתי מכתב ממזכיר הרבנות הראשית, מכ"ז בחשוון תשל"ב (1971), בו הוא כתב: "הימים הללו ומנהגיהם הם מילולי של יום ולא ממנהג שלפניהם", ארכיון הרבנות הראשית [הרב גורן סבר - שאין לומר "תחנון", הרב צ"ץ קוק והרב ישראלי סברו - שיש לומר. ראה להלן - פרק ו'א-1].³ בתפילת ערבית הוראה תמיד: "לפני ברכי", לא ברור אם יש לומר לפני כן "והוא רחום" [הרב ישראלי סבר - שכן, הרב גורן סבר - שלא, ראה להלן - פרק ד' ב].⁴ לא ברור אם בפסוקי דימורה של שבת יש לומר גם את "מזמור שיר ליום השבת" [לדעת הרב א"ר הרב ישראלי והרב גורן - לא; לדעת הרב גריה - כן (ראה שם)].⁵ בשנת תשכ"ו נדפס הקטע "מי שעשה נסים" לאחר הכותרת "הלל", ובשנת תשכ"ח נכתב במפורש: פתחון [במקום ברכת המצות] - מכאן שאין תחילת לברכה על ההלל.⁶ הפסוק "עוד היום בנב" הודפסה תמיד רק עד: "מארבע כנפות הארץ" ונשתינו יא, יב, ולא כהפסוק שמני של פסח בחוץ לארץ עד "קדוש ישראל" (שם, יב, ו). כפי שהוחלט בשנה הראשונה.⁷ רק משנת תשכ"ז הוכנס ב"תפילה לשלום המדינה" המשפט: "ושלח לנו מהרה בן דוד משיח צדקך" [בארכיון הרבנות הראשית - תיק "יום העצמאות", ובארכיון הרב הרצוג מצאתי שני מכתבים (ללא תאריך ושם הכותבים), בהם העירו הכותבים לרב הרצוג, שהכניס תפילה זו ל"סדר" היום, שיש לתקן טעות זו].⁸ רק בשנים תשי"ג-תשכ"ז נדפס נוסח ה"זיכור" לחללי השואה במלואו [ברוב הסידורים הוא הושמט].⁹ משנת תשכ"ז - מופיעה תפילה לשלום נשיא המדינה י' בן צבי, ומשנת תשכ"ד לנשיא ז' שזר. מצאתי, שנוסח התפילה הוא בדיוק נוסח התפילה שחיברה הרבנות הראשית לכבוד יום ההולדת ה-75 של הנשיא הראשון ד"ר ח' וייצמן, ראה: **קול תורה**, א-ב, תשרי-חשוון תשי"ג, הארץ, ד' בכסלו תשי"ג, **הצפה**, י' בכסלו תשי"ג, [על הנוסחאות השונות ל"תפילה לשלום הנשיא", ראה: י' רפל, **הצפה**, ז' באייר תש"ס].¹⁰ משנת תשכ"ז הודפסה "תפילה לשלום בעולם", בתוספת הערה: לומר בחול המועד **סוכות**. משנת תש"ד - הערה זו נמחקת.¹¹ אין הוראה אם לומר "למנצח" אחרי "אשרי" [הרב גורן סבר - שלא].¹² בשנת תשכ"ז הודפסה תפילה לשלום הנשיא ל"יום ירושלים",¹³ בשנת תשל"ג, הוציא משרד הדתות חוברת זו ונוספה עוצבה מחדש. וכך גם בשנת תשכ"ח - פרקי התהילים חולקו לקריאת הש"ץ ולמענה הציבורי למרות שהוראותיו של הרב הראשי, הרב ש' גורן, היו שונות ממה שהיה מקובל 25 שנה [ראה פרק ד]. בנוסח המקובל כיום ברוב בני הכנסת בארץ הושמטו: "תפילת התשובה", "תפילה לשלום בעולם" וה"זיכור" לחללי השואה. וראה להלן, פרק ו הערה 77.

- היא החליטה להגיש לכנסת הצעת תיקון לחוק - להקדים את החגיגות ליום חמישי.²⁷ הכנסת קיימה דיון קצר בנושא זה בד' ובר' בניסן, מהחשש שמצדד זה"ל יגרס לחילול שבת, היא קיבלה את התיקון הבא: "**אם יום ה' באייר יחול בשמיני בשבוע - יוחא יום העצמאות ביום ד' באייר של אותה שנה**".²⁸ הרבנות הראשית הורתה להקדים את התפילות בהתאם [ולא לדחותן לשבת כפי שהיא הורתה בתחילה]. אך רק ביום חמישי, ד' באייר, התפרסמה בעיתון "הצפה" ידיעה קטנה ולא בולטת בעמוד האחורי: "הרבנות הראשית מפנה את תשומת לב הרבנים והגבאים בבית הכנסת - שסדר התפילות ליום העצמאות נקבע כמובן ליום ד' באייר יום העצמאות, ובטעות נדפס בחו"ר יום ה' באייר".²⁹ הפעם הכותרת בעיתון לא דתי למחרת היום היתה רבת משמעות: "בהפגנת כוח ובתפילה חגגה הארץ את יום עצמאותה".³⁰ [כיצד תפסוק הרבנות הראשית בעניין זה בשנים הבאות, ראה להלן - פרק ד'ג-1].
27. **תשומות שיבוט הממשלה השניה**, כרך ת, תשי"א, עמ' 13-15 [הפרוטוקול מצוי בגנזך המדינה]; ידיעה קצרה על כך התפרסמה **הצפה**, כ"ט באדר ב' תשי"א.
28. **דברי הכנסת**, כרך 9, עמ' 1622, 1655: **ספר החוקים**, תשי"א, עמ' 109; ארכיון הכנסת, תיק 331727. הרב ע' הראיה בספרו (לעיל, הערה 23) השמטות י"ד סי' ח ס"ק ג, הצדיק החלטה זו גם מבחינה הלכתית - פורענות לא מקדימים אך שמחה כן, כמו בקריאת המגילה, ואמנו של החג לא חייב להיות קבוע כמו בחג מחזור.
29. **הצפה**, ד' באייר תשי"א.
30. **הבקר**, ה' באייר תשי"א. ציון שם, שהרבנים הראשיים השתתפו במצעד צה"ל שהתקיים בירושלים.

בשנים הראשונות לאחר קום מדינה הושם הדגש בחגיגות יום העצמאות על מצעד צה"ל, טקסי ראווה וחגיגות המוניות ברחובות של עיר. החגיגה האינטימית והמסורתית בחוג המשפחה הוזנחה. דבר זה הסריד את קברניטי האומה. ועדת משנה של "המועצה

בניסן תשי"א (1951), התקבלה הצעת ד"ר ש"י כהנא לייחד בתפילה את ערב יום העצמאות לזכרם של גיבורי ישראל, וזאת לאחר שראש הממשלה י' בן-גוריון אישר את המלצת "המועצה להנצחת ההייל", לקבוע את ד' באייר כ"יום זיכרון כללי לגיבורי מלחמת הקוממיות". הרבנות הראשית קבעה את סדר התפילה, **בשחרית**: אחרי "רבא לציון" - תהילים ט, קמז; תפילה אזכרה מיוחדת אותה חיבר הרב הרצוג, "אל מלא רחמים" וקדיש, **הצפה**, ג' באייר תשי"א, גנה"מ 4-6362/110, כבר בי"ט בניסן תש"ט (1949), שלח ראש אגף ההסברה במשרד הביטחון לרב הרצוג לאשר את נוסח "זיכור", שחיבר הסופר ש' שלום, לפי הצעת מחלקת ההסברה של הסוכנות היהודית. הרב עזריאל דחה נוסח זה וחיבר תפילה משלו לחדר הרצוג היה באותה העת בארה"ב, גנה"מ 4-8864/1, 9/885. בב' בסבת תש"ח (1957), אישרו הרבנים הראשיים את נוסח תפילת "זיכור" לחללי צה"ל, שחיבר הרב הראשי לצה"ל הרב ש' גורן לאחר מלחמת סיני, ארכיון הרבנות הראשית וראה להלן, סעיף ו הערה 72 ו**הצפה**, א' באייר תשכ"ג. הרב נסים חיבר תפילת אזכרה שונה לשלא קיבלה את אישור מועצת הרבנות הראשית, שכללה גם את לוחמי ארגוני המחתרות, **הצפה**, ב' באייר תשכ"ח. באותה שנה פרסם הרב גורן תפילת "אל מלא רחמים" שכללה את חללי מלחמת השחרור, סיני וששת הימים, שם, ט' בתשרי וג' באייר תשכ"ח. בהתאם להחלטת הממשלה הוא הוסיף את חללי המחתרות, **שערים**, ו' באייר תשכ"ט. לפני פסח תש"ד (1974), חיבר הרב גורן, כרב ראשי, תפילת "זיכור", שכללה גם את חללי מלחמת יום הכיפורים, שם, כ' בניסן תשכ"ד. בסיימה של אותה שנה הוא חיבר תפילה מיוחדת לעילוי נשמות חללי מלחמת יום הכיפורים, שם, י"ב באבול תשכ"ד. לאחר מלחמת שלום הגליל, הוא ערכו את תפילת "זיכור" הגליל שכללה גם את לוחמי המחתרות, עולי הגרדום, חללי מלחמת ההתשה, חללי מלחמת שלום הגליל ואזרחים נפגעי ארגוני הטרור, שם, ז' בתשרי תשמ"ג. לאחר שנים, החליטה מועצת הרבנות הראשית לקבל את הצעת פרופ' ד' תמר, לשנות את הנוסח המסורתי ל: "ושמסרו נפשם על קידוש השם וקדושת העם והארץ", שם, כ"ז בניסן תשנ"ח. ראוי להדגיש, שמספר פעמים פנתה דיוקא הרבנות הראשית לציבור, להימנע מוענוגות ושעשועים ביים זה ולהעלות את זכר הקדושים, שם, כ"ז בניסן תשנ"ח, ב' באייר תש"ס, א' באייר תש"ד. וכן קראה להנציח את זכר הנופלים בהדלקת נר נשמה בבתי הכנסת ובבית, שם, י"ג בניסן תשכ"ז, כ"ה בניסן תשכ"ד. ב' באייר תשכ"ה (1965), קיימה מועצת הרבנות הראשית ישיבה ביום זה. היא כיבדה את זכר חללי צה"ל בעמידה ודקת דומיה, מפרוטוקול הישיבה, ארכיון הרבנות הראשית. הרב שפירא והרב אליהו השיבו ב"ח באבול תשמ"ה (1985), לזי"ר ועדת הפנים ח"כ ד' שילנסקי - אין איסור בעמידה בעת הצפייה ו"הראוי לכל אדם השומע צפירה לעמוד ולומר בלחש פרקי תהילים או תפילה אחרת", ארכיון הרבנות הראשית. גם הרב א' בקשי דורון השיב, בי"ט בתמוז תשנ"ז (1997), לח"כ ש' יהלום - אין בעמידה חשש איסור "ובחוקותיהם לא תלכו", לכן: "יש לכבד את הנופלים במנהג זה, ולהשתתף עם הציבור בקיימה ובדומיה", שם. גם הרב י"מ לא סובר כך, ראה **הצפה**, ל' בניסן תש"ס. וראה עוד על כך: שו"ת **עשה לך רב**, ד, סי' ד; שו"ת **באהלה של תורה**, סי' כג שו"ת **בני בניס**, א, סי' ג; **תחומין** ג' (ותשמ"ב), עמ' 388, שם, ג' (ותשמ"ג), עמ' 127; **שבילין**, לא-לב (אייר תשל"ט), עמ' צא-צה; **עמוד**, 3 (אייר תשמ"ה), עמ' 6-7; **הצפה**, ג' באייר תשנ"ח; **עטורי כהנים**, 124 (אייר תשנ"ה), עמ' 21; **ישע ימינו**, 49 (תמוז תשנ"ו), עמ' 85-86; **ספר הזכרון לרב יוסף בן דוד קאמח**, בר-אזול תשס"א, עמ' 37-38. מרחבינו צ' גורן שמעוני, שהרב גורן הוא זה שהציע לראש הממשלה ד' בן-גוריון, לקבוע את ד' באייר כיום הזיכרון לחללי צה"ל בשנת תש"ח (1949), ואחר כך זה נקבע גם בחוק. כך העיד גם הרב בעצמו, **הצפה**, ו' באייר תש"ס. על דעות אחרות ראה: מ' עזריהו, **פולחני מדינה**, תל-אביב תשנ"ה, עמ' 138-139; א' כשר, **מערב**, ג' באייר תשנ"ה, **הצפה**, י"ד באייר תש"ס.

ג. "הגדת יום העצמאות" - תשי"ב (1952)

בשנה זו היו מספר הידושים. בט' באדר תשי"ב (1952), הובאה לראשונה בפני מועצת הרבנות הראשית "סדר תפילת ערבית ליום הזיכרון לגיבורי מלחמת הקוממיות" [חל בד' באייר], שהציע משרד הדתות ביוזמת מנכ"ל המשרד ד"ר ש"י כהנא. גם הפעם היתה זו יוזמה של אחרים. המועצה אישרה סדר זה עם שינויים קלים, והוא הודפס לראשונה בחוברת של משרד הדתות יחד עם סדר התפילות וההודיות ליום העצמאות.³¹

31. מפרוטוקול הישיבה, ארכיון הרבנות הראשית. ההצעה נשלחה, בכ"ט בשבט, על ידי א"י לבנון, עוזרו של ד"ר ש"י כהנא. סדר התפילה, שהתפרסם על ידי הרבנים הראשיים בא' באייר, גם במודעת רחוב, היה: **בתפילת ערבית** - אחרי "קדיש תתקבל", מאמר תהילים ט פסוק בפסוק, וקדיש על ידי הורים וקרובים. **בתפילת שחרית** - אחרי "קדיש תתקבל", פתיחת הארון, מזמור ותהילים קמז פסוק בפסוק; תפילת אזכרה, "אל מלא רחמים" וקדיש על ידי הורים וקרובים. יש להדליק נרות לעילוי נשמות הנופלים לפני תפילת ערבית ושחרית. בשם ה"ועדה להר ציון", נמסר שם: בד' באייר תתקיים בהר ציון ההכרזה המסורתית על חג העצמאות, לפי הסדר שנקבע על ידי הרבנים הראשיים. נציין, שכבר ב'ז

העלויה לעניי תרבות", מצאה כי יש לשקוד על דמותו העברית וצבינו היהודי של יום העצמאות בבחינת "ושמחת בחגך". היא הבינה שאין מי שיכול לתרום לכך יותר מאשר הרבנות הראשית. שביע לפני החג, בל' בניסן, פנה שר החינוך והתרבות ב"צ דינבורג [דינור]³² בשם אותה ועדה, לרבנים הראשיים בבקשה - לפנות לעם בקריאה לחוג את יום העצמאות בצורה שתאפיין את "הקדשת" החג בסעודה ובקישוט הבית.³³ הוא האמין שיש בכוחה של הרבנות הראשית להשפיע גם על הציבור הלא דתי. מזכיר הרבנות הראשית השיב לו: שהיא כבר קבעה בעבר בסדר התפילות: "אוכלים סעודה חגיגית בשירות ותשבחות. בשעת הסעודה מדליקים נרות",³⁴ היתה כאן החמצה של שיתוף פעולה, שאולי היה משפיע קמעא גם על הרחוב הישראלי, שהלך והתרחק מרוחה של היהדות המקורית, וגם על אופיו של החג שהחל להתרוקן מתוכנו.

החיפוש אחר אפיון יהודי מקורי לחגיגת יום העצמאות של מדינת היהודים, בעיקר לגבי הסעודה כליל החג, הביא באותה השנה לפעולה חיובית, שביצועה היה לקוי, דווקא בצה"ל. הסופר א' מגד, במסגרת שירות מילואים במפקדת קצין תרבות ראשי, חיבר את **"הגדת העצמאות"** בדומה להגדה של פסח המסורתית, אך תוך השמטת שם שמים והבלטת כוחו של צה"ל בפאטוס שהיה מקובל באותם הימים. הגדה זו הודפסה על ידי ענף ההסברה של צה"ל באלפי עותקים. הרב הראשי לצה"ל הרב ש' גורן, הפנה מיד את תשומת לבו של ראש הממשלה ושר הביטחון ד' בן-גוריון להגדה זו, הפוגעת בקודשי ישראל, וזה הורה מייד לגוזה עוד לפני החג כדי לא לפגוע ברגשות החיילים הדתיים. "הגדה" זו גרמה לסערה בציבור הדתי ובמפלגות הדתיות, על חילול הקודש וגידוף כלפי שמים.³⁵ רק לאחר החג, בט' באייר, שלחו הרבנים הראשיים מתאה חריפה לראש הממשלה על הפגיעה הקשה בקודשי ישראל שגרמה "הגדה" זו. העתק ממנה הם שלחו לשרים הדתיים, בתוספת דרישה, להגיב בחריפות כנגד הפגיעה הקשה באמונת ישראל.³⁶

32. בי"ז דינור עמד מאחורי רוב הניסיונות לתת ליום העצמאות דפוס חג מסורתי. כבר בדיון הראשון בכנסת בשנת תשי"ט (1949), הוא הציע הצעות בכון זה, ראה: דברי הכנסת, כרך 1, ירושלים, עמ' 351-350.

33. גנזך המדינה, 896/61, 2.

34. ארכיון הרבנות הראשית, תיק "יום העצמאות".

35. ראה על כל הפרשה: מעריב, ה' באייר תשי"ב; המודיע, ו' באייר תשי"ב; הצפה, י"ג באייר תשי"ב; ש' אילן, הארץ, ד' באייר תשי"ז [נראה שם, על הגדות נוספות שיצאו במשך השנים] הנ"ל, אם תרצו אין זו הגדה, במחנה, 4 [נ' ניסן תשי"ס], עמ' 30-33, 59. הגדה זו נדפסה בשנת 50 למדינה על ידי ארכיון החגים הבין קיבוצי.

36. ארכיון הרב הראשון על תיאור אוירת החג באותה שנה, ראה: הצפה, ו' באייר תשי"ב; החד, אייר תשי"ב, עמ' י-ב.

גם בציבור הדתי הורגש צורך בהגדה מסורתית, כדי שיהיה ניתן באמצעותה לבטא כהלכה את רחשי הלב והתודה על ה"התחלתא דגאולה", ולשתף בכך את כל בני המשפחה. ואכן, נעשו מספר ניסיונות בקשר לכך שלא צלחו.³⁷ בקיבוץ הדתי יצאו מספר הגדות מסורתיות ומקראות, כמובן עם שם שמים, למרות זאת הן לא התקבלו בציבור הרחב.³⁸ במשך השנים חוברו הגדות נוספות ביוזמת קיבוצים לא דתיים ויהודים, אך כיום כמעט ואין להם זכר.³⁹ כבר לקראת יום העצמאות השישי, בשנת תשס"ו (1955), הורגש בציבור הרחב אי נחת מאופיו של היום. שר החינוך ב"צ דינור כינס התייעצות של סופרים, אומנים ואנשי רוח כדי לדון בשאלה - איזו דמות לשוות ליום העצמאות? עלו שם מספר הצעות, שהדגישו לראשונה את החשיבות והאופי היהודי של סעודת החג המשפחתית - קיום סדר עם כזית מצה, קריאת מגילת העצמאות והדלקת נרות בחנוכה. שר החינוך הציע - לקדש על היין ולומר נוסח מיוחד של הבדלה. כדי לסייע לציבור הרחב ליישם הצעות אלו, הוציא משרד החינוך חוברת **"מקראי חג לסעודת יום העצמאות"**, שנכתבה גם הפעם על ידי א' מגד יחד עם י' שלו ובעריכת א' אבן שושן. בראש החוברת הופיעה רשימת תפריטים לסעודת היום, גם בה הושמט שם ה'. כאשר חוברת זו הגיעה לידי של ראש ישיבת "מרכז הרב" הרב צ"צ קוק, הוא פרץ בבכי ואמר: "משרד החינוך חירף וגידף מערכות ישראל",⁴⁰ כנראה שלקח הגדת צה"ל לא נלמד.

37. לקראת אייר תשי"ב (1952), ערכה המשמרת הצעירה של המפד"ל "סדר יום העצמאות" עם פרקי תפילה וקטעי קריאה מהמקורות. הצפה שדווח על כך, טען - רק הרבנות הראשית מוסמכת לקבוע נוסחי תפילה. בשנת תשס"ח (1958), ערך ד' ברגמן את "הגדת העצמאות" [עם הקדמה של הרב צ"צ קוק], ראה: ש' אילן, הארץ, שם.

38. מקראי חג - עשרים שנה למדינת ישראל, בארות יצחק תשכ"ח, מסכת יום העצמאות, עין הצ"ב תשנ"ג; מגילת חג ליום העצמאות, כפר עציון תשד"ס. ראה עוד: מ' ברש, 'הריקנות משתלבת ביום העצמאות', ידיעות אחרונות, כ"ד בניסן תשל"ז; י' שחר, 'תוכן רחני לחג, הצפה, ד' באייר תשל"ז. יש לציין, שרחב ש' גורן, כרב ראשי, כתב וערך הגדה כזו על פי המונח "הסוככות היהודיות", לקראת יום העצמאות בשנת ה-30 למדינה [תשל"ח (1978)], כדי לתת צביון דתי לחג. "ההגדה" כללה פסוקים מוהנ"ך על הבטחת הארץ וסיפורי נסים וגבורה מאז הקמת המדינה. ארכיון הרב גורן. "המגבית היהודית המאוחדת" בארה"ב פרסמה הגדה זו באנגלית, לאחר שהיא עובדה על ידי ועדת רבנים. לקראת יום העצמאות בשנת ה-40 למדינה [תשמ"ח (1988)], על בסיס הגדה זו, הוציא הרב ד"ר מישלוב פרקי קריאה וסעודה לכבוד יום העצמאות (מהדורה שניה, חמ"ל, ניסן תשנ"ט).

39. ראה: ש' אילן [לעיל, הערה 35] א' דנקר, הארץ, י"ד בניסן תשנ"ה א' כשר, בין הגדה לעצמאות, (חמ"ל) תש"ס.

40. הצפה, ג' באייר תשס"ח, עשרים, ד' באייר תשס"ח, פנים אל פנים, יח, (אייר תשס"ח) עמ' 4. בזעזוע, קסד-קסח (אייר תשס"ח) עמ' ב' מסיים הכותב את התנגדותו למקראי חג: "היכן היו מנהיגי היהדות הדתית במשך שבע שנים? על הכינוס שיום שר החינוך, ראה: ד' אעירא, הצפה, ט"ז בניסן תשס"ו.

היו שסברו, שעל הרבנות הראשית לזיום ולהושיב צוות רבנים ומומחים כדי שיחברו הגדה כזו, לפחות עבור אלו שעלו לארץ או נולדו בה לאחר הקמת המדינה ולא חוו את הנסים שאירעו במלחמה. אם דבר זה היה מתבצע, יתכן והיא: היתה מתקבלת בציבור הדתי, ואף הציבור הלא דתי, שחיפש עיסוק רוחני ונתינת צביון מתאים לסעודת החג, היה נעזר בה. כנראה, שהיכוחים הרבים וההתנגדות, בעיקר מצד הציבור החרדי, לעצם קביעת היום כחג דתי, לסדר התפילות - ובעיקר לאמירת הלל - היא אותה מכה, והיא ראתה בכך מעין "הגדשת חסאה". היום ניתן לראות עד כמה דבר זה חסר גם במשפחה הדתית. היה ראוי שלפחות סיפורי ונסי מלחמת השחרור יסופרו לדור הצעיר מעין "והגדת לבנד". אמנם נעשה ניסיון בקשר לכך. הרב מ' הכהן חיבר פרקי אגדה המתארים את נס תקומת ישראל,⁴¹ אך גם חיבור זה לא מצא את מקומו ליד שולחן החג.

ד. יום העצמאות שחל בתענית בה"ב – תשי"ג (1953)

גם בשנה זו עמדה בפני הרבנות הראשית שאלה הלכתית חדשה, שפתרונה יכל להצביע על סמכותה כמוסד הלכתי עליון במדינה ויכולתה להשפיע על תוכני בתי הכנסת. הפעם ה' באייר חל ביום שני בשבוע, בו חלה התענית הראשונה של תעניות בה"ב הנחוגות לאחר סוכות ופסח.⁴²

השאלות בהן התלבטה והתחבטה מועצת הרבנות הראשית הפעם היו אלו:

- א. ביום זה נהוג לומר סליחות מיוחדות. האם יש בכוחו של יום העצמאות לבטלן?
- ב. האם יש סתירה בין אמירת הלל [אפילו ללא ברכה] לאמירת הסליחות?
- ג. איך יתנהגו המתפללים בבתי הכנסת? האם הוראת הרבנות הראשית תתקבל ללא ויכוחים העלולים לגרום לחילול ה'?

בכ"ז בניסן תשי"ג (1953), ניסחו הרבנים הראשיים, הרב הרצוג והרב עוזיאל, הודעה לציבור כיצד לנהוג ביום "בעייתית" זה. הנוסח המקורי היה מפורט, ברור ונועז למדי:

הכותב ראה בכל התצעות תנ"ל סלט, והציע לשלב את שמחת היום בתוך המשפחה ובבתי הכנסת. הוא הציע לשר החינוך לכנס התייעצות עם יורשיהם של מתקני התפילות - הרבנים.

41. ראה: י' סנהדראי, **הצפה**, י' וט' באייר תשי"ח [= א' וייר (נורד)], **ספר סנהדראי**, תל-אביב תשל"ב, עמ' 66.
42. על מה שכבה הרב מ' הכהן, ראה: **אגדת זה היום לכבוד יום העצמאות**, ירושלים תשי"ז, **מחניים**, כ (ג') אייר תשי"ח, עמ' 12-13. מ"י בר-און ערך מעין "גמרא" ליום העצמאות, ראה: **הצפה**, ג' באייר תשי"ח וד' באייר תשי"ט.

43. על ימים אלו ראה: **שלחן ערוך**, סי' תצב וסי' תקסו סע' ב' רש"י זיין, **המועדים בהלכה**, תל-אביב תשל"ג, עמ' שלח' ד' שפדבר, **מנהגי ישראל**, א' ירושלים תשנ"ג, עמ' קצב-קצט.

יום העצמאות דוחה את התענית לגמרי ויש לומר בו את סדר התפילות הרגיל עם הלל ללא ברכה; **ביום חמישי**, ח' באייר, יש לומר את הסליחות של **שני קמא**; **וביום חמישי**, ט"ז באייר, את הסליחות של **שני בתרא**; בשבת פרשת "תזריע-מצורע", במקום "מי שברך" למי שקיבל עליו להתענות חמישי ושני וחמישי ושני [בה"ב] ישונה הנוסח, והש"ץ יאמר: "למי שקיבל עליו להתענות חמישי ושני וחמישי" [הב"ה].⁴³ נוסח זה לא פורסם, הטופס המקורי נמחק כמעט כולו, והוכנסו בו שינויים מהותיים. בהודעה לציבור בעיתונות בל' בניסן, פרסמו הרבנים הראשיים נוסח מתוקן, בידיעת חברי מועצה הרבנות הראשית המורחבת, בו נאמר:

...בדין הוא שיתגזר ביום זה כיום שמחה, ואלה שנהגו לומר סליחות יאמרו רק הסליחות

שאומרים ביום בה"ב שחל בו בריית מילה [הדגשה שלי - ש.ב.], ולא יאמרו "חזון", ויאמרו כסדר שקבעו וזהל ובלו [הדגשה שלי - ש.ב.].⁴⁴

מה הביא לשינוי מהותי זה?

בל' בניסן, 3 ימים לאחר ניסוח ההחלטה המקורית, התכנסה מועצת הרבנות הראשית המורחבת לשיבה מיוחדת בה שונתה ההחלטה. מפרוטוקול הישיבה מתברר, שהרב הרצוג הוא בעל הרעיון הנועז, להפוך את סדר תענית בה"ב ל-הב"ה [כלומר לדחות את "שני קמא" ליום חמישי, ולא לשבוע לאחר מכן ליום שני]. הוא נימק רעיון זה כך: יש בתגובות יום העצמאות משום חיוק האמונה [מביטוי זה מסתבר שאת הנוסח המקורי כולו ניסח הרב הרצוג], מאחר ונתגלו במלחמת השחרור ניסים גדולים, בנייהם בריחת מליון ערבים. אם ביום "שני קמא" בשנה רגילה, כל הקהל או חלק גדול ממנו היה צם, זו היתה בעיה לבטל את הצום ביום זה, אך בפועל: ספרדים וחסידיים לא נוהגים להתענות ביום זה, ולדחות את הצום לגמרי - זה בלתי אפשרי, לכן הוא הוצע שסדר התעניות יהיה הב"ה, כלומר, הוא ידחה ליום חמישי הבא. רבה הראשי של פתח-תקוה הרב י' כ"ץ, התנגד לכך, בטענה, שדבר זה יגרום למחלוקת, וחבל להרגיז את דעת הקהל [בעיקר החרדי]. הרב מ' ראטה גם כן הסכים, שקשה להכריז על השינוי מבה"ב ל-הב"ה. תשובה מאוד הערתו הבאה: "לו התכוונו מראש, אפשר היה לדחות את יום העצמאות ליום ג' כלומר, אם היו חושבים על כך בזמן, היה אפשר לדחות לכל עם ישראל את יום העצמאות ביום אחד. האם דבר זה היה בכוונה ובסמכותה של הרבנות הראשית? לדעתנו, אי אפשר גם לחנוג וגם לומר סליחות, לכן הוא הוצע: מי

43. גיזר המדינה, 8561-12/2.

44. כך נכתב גם במודעות שנתלו ברחובות, ארכיון הרבנות הראשית, תיק "יום העצמאות", **הצפה**, ב' באייר תשי"ג, וראה: **משנה בזירה**, סי' קלא סי"ק כח וסי' תצב וסי' ת"ו, לגבי בריית מילה החלה ביום זה.

שנוהג להתענות - יתענה ויאמר סליחות עד חצות היום, ולאחר חצות יאמר הלל ללא **ברכה** [הוא סבר, שבשנה הגילה יש לומר הלל בברכה]. ל"דאשון לציון" **הרב עוזיאל** היה ברור, לו החכמים שתקנו את בה"ב היו חיים כיום, הם היו דוחים תענית זו מפני יום העצמאות. הוא חשש לתגובה הפוכה: "יש לשים לב לשלום הציבור, אמירת סליחות תרגיז, מוטב לעזוב הדברים כמו שהם אחרי שהדבר מורסם". הרב הרצוג הוסיף הערה חשובה, המלמדת על הקושי שהיה בקבלת החלטת זו:

אם יש בדברים המפוזרים מפני הקנאות, או נכונים שהורסום יהיה לא בשם המעצה המורחבת, אלא כחתימת הרבנות הראשית לישראל.⁴⁵

הרבנות הראשית פרסמה את הנוסח המתוקן [הנ"ל]: "בידיעת כ"ג חברינו המועצה המורחבת של הרבנות הראשית" - בכך ניתנה סמכות יתר להורעתה. כפי שניתן לתאר, היו בתי כנסת בהם אמרו רק הלל כהצעת הרבנות הראשית, והיו בתי כנסת רבים בהם פרצו ויכוחים - אם לומר הלל או סליחות או את שניהם.⁴⁶ עוד לפני החג התלונן סגן שר הדתות ד"ר ז' ורהפטיג, שעדיין בשנה זו, יום העצמאות לא קיבל צביון ואופי של חג דתי, ולתפילות היום יש נוסחאות שונות.⁴⁷

מעניין להביא כאן את התייחסותה של הרבנות הראשית לבעיה זו בשנים הבאות, כאשר יום העצמאות יחול שוב ב"שני קמא".

בשנת תשי"ז (1957), החליטו הרבנים הראשיים, הרב הרצוג והרב נסים, לדחות בשבוע את תענית "שני קמא" שחלה ביום העצמאות. הרב צ"פ פראנק, ותיק חברי מועצת הרבנות הראשית ורבה הראשי של ירושלים, לא התחשב בכך ופרסם הודעה, לפיה: אין סתירה בין אמירת סליחות לבין החגיגות של יום העצמאות [הוא לא התייחס לעניין הצום עצמו]. הרב פראנק התעורר לכך, רק לאחר שרבנים מאמריקה פנו אליו, ולא לרבנות הראשית, בעניין הדחייה בתרעומת - הרבנים הראשיים היו צריכים להתניע בעניין זה גם עם רבני הגולה, כי יום העצמאות הוא חג גם של יהודי הגולה.⁴⁸

45. גזר המדינה, 8561-12/2.

46. בבית הכנסת בשכונת "אכזר משה" בירושלים, בו התפללו מכל החוגים - פרצו חילוקי דעות, במספר מניינים אמרו הלל ובאחרים אמרו סליחות, ראה: הצפה, י' באייר תשי"ז, י' באייר תש"ל.

47. הצפה, ב' באייר תשל"ג.

48. ידיעות אחרונות, ד' באייר תשי"ז. הודעה דומה פרסם הרב פראנק גם בשנת תשס"ז (1956), בתוספת דברי חיזוק: "על הציבור לומר סליחות, זה יהיה למגן לעם ישראל לבטל עצת אויביו ומלכות ישראל תתכונן בזכות תפילת ישראל", ראה: ש' רוזנטל, משואה לדוד, ירושלים (תש"ז), עמ' ק'. במברק לרבה הראשי של פתח תקוה הרב ר' כ"ץ בל' בניסן תשס"ז (1956), הודתה הרבנות הראשית - יש לקצר את סליחות כפי שנוהג כאשר פסח שני חל ב"שני בתרא", במברק לרבנות חיפה באייר תשי"ז (1957), היא

בכ"ב בכסלו תשי"ח (1957), קבעו הרבנים הראשיים - מי שרוצה להחמיר בעניין תענית בה"ב, יש לו על מי לסמוך.⁴⁹

בכ"ז בחשוון תשכ"ט (1968), השיב מזכיר הרבנות הראשית, בשם הרב הראשי הרב אונטרמן, לשאלת יהודי מפריז: "החג של יום העצמאות דוחה התענית ליום אחר. אכן, יש מי שאינו מקבל הדחייה והוא צא, אין מוחין בידו".⁵⁰ לעומת זאת, אותו מזכיר השיב לשאלה דומה בכ"ז בחשוון תשל"ב (1971), תשובה שונה:

לא נתקבלה כל החלטה על ידי הרבנות הראשית לישראל על דחיית תענית בה"ב, כשימים אלה חלים ביום העצמאות או ביום שחרור ירושלים. יש לנהוג בהם כפי שנהוגים כשאירע בירת מלח בימי בה"ב, לצמצם באמירת סליחות ללא חתנו.⁵¹

בישיבת מועצת הרבנות הראשית בח' בניסן תש"ל (1970), הביע הרב אונטרמן את דעתו - יש לומר במקרה הנדון סליחות ללא "חתנו". בדיון הסופי של המועצה בל' בניסן, הוחלט להודיע לציבור - אין לשנות ממה שהיה נהוג בשנים הקודמות.⁵²

בא' באייר תש"מ (1980), הודתה הרבנות הראשית בראשות הרב ש' גורן בפשטות - לדחות את הסליחות של תענית בה"ב לשבוע הבא,⁵³ מבלי להתייחס לאפשרויות ולמנהגים אחרים ביום זה, כפי שפורט לעיל.

3 שנים לאחר מכן, בשנת תשמ"ג (1983), הודיעו הרבנים הראשיים החדשים, הרב א' שפירא והרב מ' אליהו, בפשטות - יש לקיים את תפילות החג בה' באייר, שחל באותה שנה ביום שני: "כפי שנקבעו ונהוג בעבר", מבלי להתייחס במפורש לאמירת הסליחות ביום זה.⁵⁴ לאחר שנים, הבהיר הרב שפירא סוגיה זו, במענה לשאלת השר י' שפירא: יש מספר מנהגים לבני אמירת ה"מי שברך" בשבת שלפני יום העצמאות שחל ב"שני קמא". יש הנוהגים לדחות את ה"מי שברך" לשבת הבאה, ונוהגים בה"ב לאחר יום

הודתה כפי שנקבע לעיל מעל הערה 44, ארכיון הרבנות הראשית, תיק "יום העצמאות". ראה להלן, הערה 62. ממו"ח רואברג שמעוני - ביום העצמאות תשס"ז (1956), הוא וחבריו משיבת "קול תורה"

[ששכנה בשכונת "רחביה" בירושלים], הלכו להתפלל תפילת שחרית בבית הרב הרצוג. לאחר תפילת העמידה אמר להם הרב הרצוג: "עת צרה היא [היתה זו תקופה קשה של פיגועי הפדאיונים], לכן נאמר סליחות לחתנו" וגם הלל". לעומתו, ראש הישיבה, הרב ש"ז אויערבאך, הורה בישיבה - לא לומר סליחות ו"חתנו" ביום זה: ראה להלן, פרק ו הערה 117.

49. ארכיון "יד הרב נסים", תיק ד-1.

50. גזר המדינה, 4491/105.

51. ארכיון הרבנות הראשית. תשובה דומה ניתנה בתשכ"ז (1966), לשאלתה שהגושה ח"כ א' תלמי, שם.

52. מהפוסקים של הישיבות, ארכיון הרבנות הראשית.

53. הצפה, א' וד' באייר תש"ס; שנה בשנה, תשמ"ב, עמ' 149.

54. הצפה, ב' באייר תשמ"ג.

העצמאות. יש שאינם דוחים, ומוסיפים בנוסח: "בין בארץ ובין בחוץ לארץ", בהנחה שתקנת הרבנות הראשית בישראל אינה מחייבת את יהודי חוץ לארץ, לכן הם מבטלים את הסליחות רק ביום העצמאות. ויש שמשמטים לגמרי את ה"מי שברך", שלמעשה אינו מעלה ואינו מוריד.⁵⁵ הרב שפירא הוסיף והעיד - ראש ישיבת "מרכז הרב", הרב צ"י קוק, בנו של מייסד הרבנות הראשית הרא"ה קוק, הנהיג בישיבתו לומר סליחות וגם הלל. הוא לא ראה בכך כל סתירה, כי זו תענית של יחידים שאינה פוגמת בשמחת הכלל, ובנוסף לכך היא גם נותנת ליום זה אופי מוסרי ורציני יותר.⁵⁶

ניתן לראות בעניין זה, כיצד לשאלה מעשית אחת, ניתנו במשך השנים תשובות שונות בתוך הרבנות הראשית עצמה, וכיצד הרבנים הראשיים פסקו לגביה בצורה שונה, דבר זה לא הוסיף לאחידות בנוסח התפילה ביום זה.

ה. "תקון יום העצמאות" וחצי הלל, תשט"ו (1955)

ניתן היה לחשוב, שלפחות לגבי אמירת ההלל [ללא ברכה] ביום העצמאות, פסקו המחלקות והדבר התקבל על הכל, אך לא כך היו פני הדברים.

בשנת תשט"ו (1955), החל ניסיון חשוב ביותר, שהיה בו כדי למסד ולהשריש את יום העצמאות ותפילותיו בקרב הציבור הדתי. לא עוד הוראות על פרקי תהלים, פסוקים מודפסים על נייר, הודעה בעיתונות וחוברת דקה ולא מכובדת של משרד הדתות. לראשונה יצא לאור מעין סידור - "תקון יום העצמאות" - שכלל את סדר התפילה

מכתב מי בתמוז תשמ"א (1987), ארכיון הרבנות הראשית. הרב שפירא הוסיף במכתבו - מוסרים בשם ראש ישיבת "מרכז הרב", הרב י"מ חרל"פ, שמצאו כתוב בפנקסי "חורבת רבי יהודה החסיד" בעיר העתיקה. פעם חל "פסח שני" ב"שני ברח"א" ונפסק שלא לומר סליחות, כך שבאותה שנה אמרו סליחות רק פעמיים [ראה: ר"י טוקצנסקי, ספר איץ ישראל, ירושלים תשט"ו, סי' יח עמ' סד, ר"ש שבדור, דעת תורה, ירושלים תש"ל, סי' קלא סע' ג, עמ' קפ-קפ"א, ר"א אלינר הציע, להתחיל עם בה"ב רק לאחר "פסח שני", הצפה, כ"ט בניסן תש"ל].

55. ראה על כך: רצ"י קוק, 'להבהדת חלוקי החסידים אל יום העצמאות', לונתניות ישראל, ב, ירושלים תשל"ט, עמ' קג-קנה, ולהלן פרק 4 הערה 4. הרב שפירא הביא לכך אסמכתא מסיפור רב עמרם גאון [ג' גולדשמידט (עורך), ירושלים תשל"ב, עמ' קד], שבישיבת הגאונים אמרו סליחות בפורים. הרב ש' ישראל סבר, שיש לדחות את הסליחות בשבוע, ראה: שבת בשבתו, 648 (מר' אמר, אייר תשנ"א). ובן סבר הרב מ"צ נריה, תקון יום העצמאות, ירושלים תשכ"ב, עמ' קכ-קכד; הר"ל, שנה בשנה, תשנ"א, עמ' 109-108; ר"י משאש, אוצר המכתבים, ג, ירושלים תשל"ה, סי' אלף תשס"ט [וראה על גודלת היום, בספר: חולת אבות, ג, ירושלים תשמ"א, עמ' יג-כ], ר"מ קפלן, 'יום העצמאות בשני קמאי, תשנ"ה, ד' באייר תשנ"ז] דברי מאיר, א, ירושלים תשכ"ז, עמ' שיח-שכב. על דבריו הסתמך ר"ש טל, עורך סידור רינת ישראל, ראה: הל"ל, הסידור בהשתלשלותו, ירושלים תשמ"ה, עמ' פט. וראה עוד: ר"ש אבינר, עטורי בהנים, 30 (תשרי תשמ"ח), עמ' 11-10 = שו"ת שאלת שלמה, ג, ירושלים תשס"א, סי' נא].

ליום העצמאות, ולראשונה ניתנו הנחיות לסעודת החג והליכות היום בתוספת מקורות, ביאורים וליקוטים מענייני היום. היוזם והעורך של ה"תקון", שיצא בעילום שם, היה רב צעיר ונמרץ, שהכיר היטב את ציבור הנוער והמבוגרים בארץ, והבין שחסר צביון דתי לחג ההולך ומכה שורשים בהווי המדינה. רב זה היה - הרב משה צבי נריה, ראש ישיבות בני-עקיבא ואבי דור הכיפות הסרוגות.⁵⁷ הוא הקפיד לכתוב בראש ה"תקון": "על דעת הרבנים הראשיים לישראל", ולפני סדר התפילה: "על פי תקנת הרבנות הראשית לישראל".⁵⁸ אך כאן נעשה שינוי גדול ממה שקבעה הרבנות הראשית, במקודה המרכזית והמהותית ביותר, עליה התווכח הציבור הדתי משנת תש"ט (1949) - אמירת ההלל. בתפילת שחרית כתובה ההוראה הבאה: "אחרי חזרת הש"ץ אומרים 'מי שעשה [נסים לאבותינו] וכו' - מעין ברכה לפני ההלל - ש.כ.]. וקורין הלל 'ואין גומרים' [כלומר, חצי הלל ולא נדפסה שם הברכה לפני ה"הלל" וכו' לאחריו - ש.כ.]. לאחר שנה, לקראת יום העצמאות תשט"ו (1956) הודפסה מהדורה שניה עם מספר הוספות ושינויים. בתפילת ערבית יש הערה: האומרים הלל בלילה שלא כהוון נהגים, ובסדר תפילת שחרית נכתב שוב: "קורין הלל ולא גומרים" [הפעם נדפס קטע

57. תקון יום העצמאות: סדר תפלה, תקוני סעודה ושאר הליכות היום בתוספת מקורות באורים וליקוטים, ירושלים תשט"ו. הודעה על הוצאת ה"תקון" התפרסמה בהצפה, ה' באייר תשט"ו. הרב נריה רצה שה"תקון" יצא מסעם "המחלקה לתוך ותרבות תורניים בגולה" של ההסתדרות הציונית העולמית. מנהל המחלקה, הרב ז' גולד, שלח את ה"תקון" ב"ג בניסן, לעיון של הרב הרצוג כדי לקבץ מייד את הסכמות לכך, בתוספת הבהרה - החוברת כבר נמצאת בדפוס, והמדפיס לוחץ לומר לו אם להוציא את שם המחלקה עליה [המכתב נמסר לי על ידי הרב ז' נריה, ועל כך נזכרה לו תודתו]. ואכן, בב"ג בניסן, כתב הרב הרצוג הסכמה אך היא לא נדפסה במהדורה זו. כנראה שהיא הגיעה באיחור [ראה בהמשך]. הערה על ה"תקון" ותרומתו, התפרסמה עם הופעת המהדורה השנייה, ראה: תפלה, ד' ו' באייר תשט"ו. על דעתו של הרב ש"י זין על ה"תקון", ראה: פנים אל פנים, 52 (אייר תש"ל), עמ' 9-8. וראה עוד: שם, יח (אייר תשט"ו), עמ' 4. ה"תקון" והלכותיו היווה מקור חשוב לרבנים הראשיים ולמחכירי הרבנות הראשית, במתן תשובות לשאלות הרבות שהציב הפנה אליהם [ראה בהמשך]. נציין, שבשנה זו יצא סגן שר הדתות ד"ר ז' יהודהפט, בקריאה לכל גבאי בתי הכנסה - לקיים מנין אחד בשעה 7:00 בבוקר, כדי שהתפילה התאגית תשרה מרחוק על אווירת התה, תפלה, ב' באייר תשט"ו.

58. בנו, הרב ז' נריה, הסביר לי, שהתלמדת השם נבעה מרצונו שהציבור יבין ויתוודע לגופו של ה"תקון" ולא למחברו. ההקדמה למהדורה השנייה של ה"תקון" נגזרה, היא הודפסה בספר [ג' האס - עורך], ישראל במדינתו, ירושלים תשנ"ז, עמ' 136-137. שם, במקור [שנמסר לי על ידי הר"ל], נתן הרב נריה את ההסבר להוצאת ה"תקון": "הנהגה העם נפוצים על ההרים, זה בכה וזה בכה; ותורת כל אחד ואחד בידי בריצותו חוג גברצותו ממוגן, והכל מתוך דעת נוטה ולא מתוך דעת תורה!" השם "תקון" - מחזיר את תקון ליל שבעות וליל ההשענא רבה.

59. במכתב לרב הרצוג, מי"ט בסיון תשט"ו (1956), נימק זאת הרב נריה - הלל מצוותו רק ביום, והמקורות לכך: מגילה כ, ע"ב שו"ת חיים שאול, סי' יא; שו"ת חתם סופר, א"ח סי' נא, ארכיון הרבנות הראשית, תיק "יום העצמאות". וראה עוד: הל' הצפה, ה' באייר תשט"ו, ד' באייר תשל"ה; שנה בשנה, תשנ"א, עמ' 110-112; ענני פתחיה, כפר הרא"ה תשל"ב, עמ' 129-140. אני משער, שהערה זו נוספה בעיקר בגלל

שנת העשור למדינת ישראל היתה הזדמנות פז עבור הרבנות הראשית להכריע בשאלות הלכתיות הקשורות במנהגי יום העצמאות, שמה 10 שנים היוו כר נרחב לדיונים הלכתיים בין פוסקי ההלכה ולוויכוחים בציבור הדתי. כעת, כבר ניתן היה לעמוד על ערכו הרוחני של היום, מתוך מבט מעמיק על הישיגה הרוחניים והגשמיים של המדינה בעשור הראשון לקיומה.

כבר בישיבת מועצת הרבנות הראשית בי"ז בכסלו תשי"ח (1957), מסר מנכ"ל משרד הדתות, ד"ר ש"ץ כהנא, לחבריה, על כוונת הממשלה לקיים חגיגה גדולה ביום העצמאות של שנת העשור להקמת המדינה, וביקש את התייחסותם לתוכניות שכבר הוצעו.⁶⁷ בתגובה אמר **הרב הרצוג**: הרב מ' ראטה כבר כתב בספרו,⁶⁸ שמוזר לומר הלל בברכה ולברך ברכת "שהחיינו" ביום העצמאות. הוא הציע להקים ועדה שתדון בכך. הרב הראשי של תל-אביב, **הרב אונטרמן**, מסר - שרבים פנו אליו בשאלה: האם מותר להתחתן ביום זה? "הראשון לציון", **הרב נסים**, השיב לו - בתשובה לשאלה שהופנתה אליו מחוץ לארץ, הוא התיר זאת על פי הפסק של הרב ח' פאלג',⁶⁹ שמוזר להסתפר ביום בו נעשה נס. אף אחד באותה ישיבה לא הביע הסתייגות מהיתר זה [ראה על כך להלן - סעיף 2]. בישיבה זו הוחלט: הרבנים הראשיים ימנו ועדה שתבדוק את הבעיות ההלכתיות הקשורות ביום העצמאות.⁷⁰

בכ"ב בכסלו, נפגשו הרבנים הראשיים לדיון בהקמת ועדה זו. בנוסף לכך הם קבעו:

א. מי שרוצה להחמיר בעניין תענית בה"ב החלה ביום העצמאות, יש לו על מי לסמוך [ראה על כך לעיל - סעיף ד].

ב. אין שינויים ב"תקון יום העצמאות" [שהדפיס הרב מ"צ לריה בשנת תשט"ז (1956), ראה לעיל - סעיף ה].

ג. אין לרבנות הראשית הצעות מיוחדות לשנת העשור למדינה.

ד. לשאלה שהגיעה במברק מיוהנסבורג יש להשיב - מותר להקל **בתספורת ובתזמורת**

67. גנזי המדינה, 8579/254, ארכיון "יד הרב נסים", תיק ד-1.

68. ראה לעיל, הערה 18.

69. בספרו **מועד לכל חי**, סי' ה' דף לו, ב.

70. בישיבה של הרבנים הראשיים בכ"ט באייר תשי"ז (1957), התנגד הרב נסים להקמת ועדה לקביעת סדרי התפילות והתחגוגות עד שהיה מ"צ נריה יצטרף, ואז יש להתעקץ אותו. כאשר הוקמה הוועדה, חבריה היו: הרב א"י אונטרמן, הרב מ' קפלן, הרב מ"צ נריה, הרב א' בר-שאויל, הרב ח' ברוקנטל והרב ב"צ פירר, ארכיון הרבנות הראשית.

נדפסה הברכה בסוף ההלל אך ללא שם ומלכות "הללוך...ברוך מלך מהולל בתשבותיו".⁶⁴ בשנת תשל"ח (1978), לכבוד שנת ה-30 למדינה, יצא ה"תקון" במהדורה רביעית, מורחבת ומהודרת, בעברית ובאנגלית, עבור הקהילות היהודיות בחוץ לארץ. גם הפעם אותה מחלקה הדפיסה אותו, בהקדמה נכתב: "כבר מזמן הורגש הצורך בסדר תפילה שלם, ליום העצמאות של מדינת ישראל ת"ז, סדר תפילה ערוך כראוי".⁶⁵ שם יש הערה: "קוראים את ההלל ואין גומרין אותו, ויש נוהגים לגמור את ההלל ואף לברך בשם ובמלכות בתחילה ובסוף". כפשרה נדפס הלל שלם, הברכה בפתחת ההלל נתונה בסוגריים, והברכה בסיום ההלל - בקטע "הללוך" - שם ה' מצוי בסוגריים. נזכיר, שהחלטת הרבנות הראשית בשנת תשי"א (1951) היתה - לא לומר "הללוך" כלל. למעשה, זה כבר לא היה "תקון" אלא סידור שלם ליום העצמאות, מאחר והפעם הוא כלל גם את תפילת ערבית ותפילת שחרית כנהוג בהושענא רבה,⁶⁶ כנראה על פי דרישת הציבור הרחב. לאחר שהוכנסו השינויים האחרונים, מתפללים רבים קבלו מהדורה זו בשמחה, והיו בתי כנסת שקבעו על פיה את נוסח תפילות החג.

[על סדר התפילות שהוציא הקיבוץ הדתי כבר בשנת תשי"ב (1952), ראה להלן - פרק 4-א/4]

64. במהדורת תשט"ז הסיום בלי "הללוך" וכו', כהחלטת מועצת הרבנות הראשית בי"ז באדר ב' תשי"א (1951), ובמהדורת תשט"ז הסיום עם "הללוך" אך ללא הברכה בסוף; בכ"ז בשבט תשכ"ב (1962), השיב מזכיר הרבנות הראשית - שהיא לא נתנה בכנת תוקף רשמי ל"תקון".

65. מהדורה דומה יצאה כבר בשנת תשכ"ט (1969). לכבוד שנת הויובל למדינה [בשנת תשי"ח (1958)], הוציאה ישיבת ההסדר בדומת-גן בהידור רב, פרקי אורות ליום העצמאות עם סידור התפילה בשם גואל ישראל נ"ר שריד-עורד], המבוסס על מהדורה זו של הרב נריה. לגבי ברכות ההלל נהג העורך כפי שציינו לעיל. גם "מרכז נריה" בקריית מלאכי הוציא בשנה זו את הספר **ישראל במדינתו** (לעיל, הערה 58). שם, בעמ' 136-146, הובא רק סדר התפילות ליום העצמאות עם הוראה: "אחרי חזרת הש"ץ קורין את ההלל ואין גומרין אותו".

66. לקראת יום העצמאות תשי"ד (1994), לאחר שהממשלה נטתה לוותר על חלקי ארץ-ישראל בעקבות "הסכמי אוסלו", פרסם הרב נריה מאמר קצר בו הוא קרא לציבור - להמשיך לשמח ביום העצמאות, כי יש להבחין בין **ממשלת ישראל** - שנגרדה יש למחות בכאב ויזעם, לבין **מדינת ישראל** - שהיא מתנת אלוהים, ראה: **הצפה**, ב' באייר תשי"ז [ישראל **במדינתו** (לעיל, הערה 58), עמ' 496]. לקראת יום העצמאות תשנ"ה (1995), התפרסמה הוראה בשמו של הרב נריה, לשנות את "התפילה לשלום המדינה" [מהסיבה תנ"ל]. בני ביתו הביעו מחאה על פרסום הדברים בשמו, כי הוא שינה לעצמו ולא כהוראה לרבים, ראה: **הצפה**, ב' ז' באייר תשנ"ה; **מעריב**, ב' באייר תשנ"ה. ראש ישיבת בני-עקיבא בכפר הרא"ה, הרב א' צוקרמן, מסר לי, שגם בישיבה לא שונה הנוסח.

רבני תל-אביב והגבאים להנהיג בליל יום העצמאות ולמחרת, תפילה חגיגית בשילוב נאומי הרבנים, בה יש לומר הלל ו"תפילה לשלום המדינה", לפי הנוסח שקבעה הרבנות הראשית.⁷⁴

בישיבה משותפת של הרבנים הראשיים בכ"ד בניסן, הוחלט להשיב לשאלת סגן יו"ר הכנסת י' גרינברג - בישיבה החגיגית בכנסת לכבוד שנת העשור, יש לומר פרקי תהילים קכו, קכז, קלג. בישיבה נוספת ב"ד באייר, הם החליטו - לא להתנגד להצעת ההורים השכולים, לקרוא לילדים שיוולדו בשנת העשור, בשמות חללי צה"ל שנפלו למען המדינה.⁷⁵

עיון בסדר "התפילות וההודיות" שהוציא משרד הדתות בשנה זו - תשי"ח (1958) [וכן בשנים שלאחר מכן] - מלמד, שלא היו בו חידושים ולא שונה בו דבר - נאמר הלל שלם ללא ברכה ואין כל זכר לברכת "שהחיינו".⁷⁶

1. תזמורת ומסיבה

הזכרנו לעיל, שבשנת העשור הרבנים הראשיים התיירו להביא תזמורת למסיבת יום העצמאות, לאלו שרצו לבטא ביתר תוקף את שמחתם ביום זה, האם היה בכך משום חידוש? כבר בשנה הראשונה, בישיבת מועצת הרבנות הראשית, ב"ח בניסן תש"ט (1949), הוחלט לומר לאלו שישאלו באופן ישיר - שהדבר מותר, למרות שנהוג להימנע מכך בימי ספירת העומר.⁷⁷ היתר זה לא התפרסם בהודעה הרשמית לציבור. בישיבת המועצה בכ"ז באדר ב' תשי"א (1951), הוחלט שלא להוסיף ריקודים לסדר היום

⁷⁴ הצפה, י' בניסן תשי"ח.

⁷⁵ ארכיון הרבנות הראשית, תיק תשי"ז-תש"ט.

⁷⁶ הרב נסים סיפר מספר פעמים - שהיה בדעתו של הרב הרצוג להכריז שיש לומר הלל בברכה וברכת "שהחיינו", אך הוא נמנע מכך בגלל לחץ מחוגים קיצוניים, ראה: א' יעיר, 'מחזור יום העצמאות', עמודים 278 (אדר תשכ"ט), עמ' 191; ת"ל, 'האם חדש אסור מן התורה', דעות, לו (אביב תשכ"ט), עמ' 123.

⁷⁷ א' לא מצאתי את התיקון. במכתב מט' באייר תשי"ט (1969), הסביר הרב נסים מדוע מועצת הרבנות הראשית הורתה בעבר פה אחד, לומר הלל ללא ברכה - אין אנו רשאים להוסיף ברכות על מה שתיקנו אנשי כנסת הגדולה, ארכיון "יד הרב נסים", תיק 21 וראה לעיל, הערה 21, ופרק ב, הערה 33, ולהלן פרק ו, הערה 53.

ארכיון הרבנות הראשית, תיק "יום העצמאות". לעומת זאת, סיפר הרב ע' יעקובוביץ' בהיותו בשנת תשי"ט (1949) רבה של אירנזל, השיב הרב הרצוג לשאלתו: "אסור לדחות את האבלות של ספירת העומר מפני שמחת יום העצמאות, ואין להחיר נגינת תזמורת". בהגיעו ללונדון בשנת תשכ"ז (1967), כרבה הראשי של בריטניה, היה מקובל שם לחגוג את היום כלווי תזמורת, והוא קיבל את מנהג המקום, ראה: מ' שער, הרב הלורד, ירושלים 1996, עמ' 201-202.

ביום העצמאות, וזאת על יסוד היתרו של הרב ח' פאלג' [שנזכר לעיל].⁷¹ הרבנים הראשיים נפגשו פעם נוספת בב' בטבת. בישיבה זו הם אשרו נוסח תפילת "זכור" לחללי צה"ל שחיבר הרב הראשי לצה"ל הרב ש' גורן. כן הוחלט לבקש מ"ועדת שנת העשור" - שעל "מטבע העשור" תוטבע המילה "סלע", כך, שאם ערכה יהיה 20 גרם כסף נקי היא תקבל ערך דתי, ויהיה ניתן ב-5 מטבעות כאלה לבצע את מצוות פדיון הבן.⁷²

בישיבת מועצת הרבנות הראשית בכ"ב בשבט, נדונה שאלת גבאי בית הכנסת "ישרון" בירושלים - האם מותר להם בליל יום העצמאות, להוציא ספר תורה ולקרוא בו [בפרשיות ההבטחה] עם ברכות, או פרק בנביא, במעמד מיוחד לכבוד שנת העשור בו ישתתפו גם נשיא המדינה? הוחלט להשיב להם - יש לקרוא את פסוקי התורה מתוך חומש, ואת הפסוקים מהנביא מתוך ספר הפסרות הכתוב על קלף. לשאלת המועצה האזורית חבל יבנה - האם מותר לערוך את "חגיגת העשור" בז' באייר? ניתנה התשובה הבאה - סדר התפילות והחג ליום העצמאות, שנקבע בעבר על ידי הרבנות הראשית, זמנו קבוע ואין לדחותו, עניינים אחרים שאינם קשורים באותו הסדר, נתון הדבר לשיקול דעת המארגנים.⁷³

רבני וגבאי בתי הכנסת בתל-אביב התכנסו בכ"ז בניסן, כדי לדון במתן צביון דתי לחגיגות "שנת העשור" האמורות להתחיל ביום העצמאות. בכנס זה הוחלט - חובה על

⁷¹ מפרוטוקול הישיבה, ארכיון "יד הרב נסים", תיק ד-1. בדרשות ביום העצמאות תשי"ז (1957), עם פתוחת "שנת העשור", קרא הרב נסים ליהדות התפוצות - לעלות לרגל ולשמוח בשנה זו בשמחת תושבי הארץ, שם, תיק 21. "ועדת העשור" לא כללה כל טקס דתי בתוכניותיה. דבר זה עורר תרעומת רבה. נציגי הציבור הדתי שמתו בעיקר על ההצעה לקיים עלייה לרגל וזיקא להר הרצל, איימו בקיום תוכנית נפרדת. משרד הדתות הביע את התנגדותו לתוכנית גם בשל אי שיתופה של הרבנות הראשית, וגוף המדינה, 6461/4. בחברת המסכמת שנה חשובה זו, נאזר רק טקס דתי ייחודי אחד - חנוכה בית הרבנות הראשית - "היכל שלמה" - ב"ח באייר, ראה: שנת העשור: סיכום פעולות לאירועים בארץ ובעולם, תל-אביב תשי"ט, עמ' 43. וראה בדברי הרב הרצוג לשנת העשור, בסוף סעיף זה ובספרו: (א) ורחמינו - עורך, תחזיק לעשראל על פי התורה, ג, ירושלים תשמ"ט, עמ' 254-257 = [סיני, מג (ניסן-אלול תשי"ח), עמ' ג-טז].

⁷² ארכיון הרבנות הראשית, תיק תשי"ז-תשי"ט. בארכיון "יד הרב נסים", תיק 21, מצאתי נוסח אחרת לחללי צה"ל הפותח במילים: א-ל אלמי צבאות פקוד חסדך" וכו', שחובר בשנת תשי"ד (1954), וחדש בבטל תשי"ז (1956). לזכר חללי מלחמת סיני. וראה לעיל, הערה 31. מכתב מזכיר הרבנות הראשית לועדת העשור נמסר בגוף המדינה, 8577/24.

⁷³ ארכיון הרבנות הראשית, תיק תשי"ז-תשי"ט. כבר בד' בניסן תשי"ז (1956), הודיעה הרבנות הראשית להנהלת בית כנסת זה - שהיא מתנגדת למה שהונהג לומר שם ביום זה: אמירת "ועלה ויבוא", הלל בברכה וקריאה בתורה ובנביא בברכות, ארכיון הרבנות הראשית, תיק "יום העצמאות", וראה להלן, פרק ו, הערה 60.

ומנהיגיו.⁷⁸ בניסן באותה שנה, השיב מזכיר הרבנות הראשית לשאלת נציג תנועת "עזרא": "מטעמי הלכה הותרה רק תזמורת ביום העצמאות".⁷⁹ בתשובה, מה' באדר ב' תשי"ד (1954) לרבה של ליברפול, הזכיר רבה הראשי של תל-אביב, הרב אונטרמן, החלטה זו בקשר לתזמורת, וחיזק היתר זה למרות שהמצב הרוחני במדינה לא היה משביע רצון כלל. לדעתו, יש להלחם בתמידות על חיזוק הדת במדינה, ואין להתייחס, כי גם בימי עזרא הסופר המצב הרוחני היה כך. הוא הביע את אמונתו התקיפה כי המצב ישתפר, ועם ישראל ישוב לדרך היהדות הנאמנה. תשובה מאוד הערתו בסוף מכתבו, שקשה להאמין לה כיום:

גם בעיר בני-ברק, אשר הדוב המכריע של יושביה שומרי תורה ומצווה, סידר ראש העיר י' יצחק גרשטנסון⁸⁰ ה"ו תזמורת בעיר ביום העצמאות, ומעווה לשמוח ביום זה לחל לך על חסדו.⁸⁰

לגבי עצם המסיבות ביום זה, השיבה מזכירות הרבנות הראשית ב"ט בכסלו תשכ"ב (1961), לשאלת סגן נשיא הפדרציה הציונית באוסטרליה וניו-זילנד, בהסתמך על "תקון יום העצמאות" שערך הרב מ"צ נריה - את החגיגות אפשר לערוך מערב יום העצמאות ועד ערוב היום, ולא במוצאי היום.⁸¹

2. תספורת וגילול

לקראת יום העצמאות תשי"ז (1957), נשאל הרב נסים על ידי רבנים מצפון אפריקה ואברכי ישיבות בירושלים - האם מותר להסתפר ביום זה למרות שהוא חל בימי

78. היתה זו תשובה לשאלת "התאחדות עולי בריטניה", ארכיון הרבנות הראשית, תיק תשי"א.

79. ארכיון הרבנות הראשית, תיק "יום העצמאות". תשובה דומה נשלחה בכ"ז בניסן תשי"ב (1952) לרב ח' דרוקמן חבר התנהלה הארצית של "בני-עקיבא", שם. גם הרב ש' גורן, בהיותו רב ראשי, כתב בח' בניסן תשי"ז (1977), למזכיר בני-עקיבא בשיקגו: "מותר לארגן סעודה תיגנית עם מוזיקה כליל יום העצמאות", ארכיון הרב גורן, תיק יום העצמאות. לשאלת רב מארצ'ב: האם מה שנהוג בבית הכנסת שלו - לקיים ריקודים עם תזמורת לאחר התפילה החגיגית בערב - הוא מנהג נכון? השיבו הרבנים הראשיים, הרב א' שמירא והרב מ' אליהו בכ"ד בחשוון תשי"ז (1988). "כבר נפסק ע"י הרבנים הראשיים לישראל בעבר, שמוחר ביום העצמאות לדרות דיני אבילות ספירות העומד בגינה כדי לשמוח בו", ארכיון הרבנות הראשית. וכן נכתב בשו"ת "במראה הבזק", ד, ירושלים תשס"ב, ס' נג-כד.

80. התשובה נדפסה בספרו שו"ת "שבט מיהודה", ירושלים תשנ"א, ס' נח.

81. ארכיון "יד הרב נסים", תיק 21. גם-הרב אליהו נשאל שאלה דומה, בתשובה מ"ד בכסלו תשמ"ט (1988) הוא מסיק: "אין אפשר להקדים או לאחר את החגיגות, אך מסיבה שבה יסבירו את נסי' ה' שנעשו לנו ויפארו את שם ה', ללא תזמורת וישרים - אין אפשר להקדים או לאחר", ארכיון הרבנות הראשית.

וכן נכתב בשו"ת "במראה הבזק", שם. הרב עוזיאל התייר לקיים מסיבת בר-מצוה ביום זה, גנז המדינה, 5/887/2. הר"ש אבינר, בשו"ת "שאלות שלמה", ירושלים תשס"א, א, עמ' 342; ב, עמ' 190 כתב, שמוצאי

החג הוא בכלל האבילות הנהוגה בימי הספירה.

ספירת העומר הרב נסים התייר זאת, בהסתמכו על פסקו של הרב ח' פלאג'י⁸² הסובר - ביום שנעשה בו נס מותר להסתפר.⁸³ הרב נסים הצליח לשכנע בנושא זה את עמיתו הרב הראוה, כפי שהדבר בא לידי ביטוי בפגישתם המשותפת [שהוזכרה לעיל] בכ"ב בכסלו תשי"ח (1957). מאז רבים סמכו על היתר זה. אך לא כך היו פני הדברים בשנים הראשונות, כאשר הרב הראוה תפקד עם הרב עוזיאל. במכתב תשובה מא' בסיון תשי"ז (1950), לרבה הראשי של ג'רבא הרב ר"ח הכהן, הבהיר הרב עוזיאל את הסיבה שהם אסרו את התספורת ביום העצמאות:

לא הותרו תספורת ביום זה, הואיל ואין דינו טוב שהתגלחת מחוייבת בו, משום שלא יכנס לרגל כשהוא מנוול, הלקב אין צריך להתיר התגלחת ביום זה.⁸⁴

82. ראה לעיל, הערה 69 ולהלן הערה 88. נציין, שכבר בכ"ח בניסן תשס"ו (1955), לקראת יום העצמאות הראשון מאז היבחרו לרב ראשי, נשאל הרב נסים מרב מברלין - האם מותר להסתפר ביום זה? אז

הרב נסים נטה להחמיר. תשובתו היתה: א. יש להקל לאברכים שיש להם עסק עם גויים להסתפר ביום העצמאות, רק אם הימנעות מכך תגרום להם הפסד או נזק, וזאת על ידי הותרה. ב. ראוי להניא בחורים מבני-עקיבא מלהסתפר ביום זה. רק אם הוראה זו תגרום להם להמנע מלציית לרבנים בעניינים חמורים יותר, יש להקל להם על ידי הותרה, ארכיון "יד רב נסים", תיק 21.

83. מעריב, י' באייר תשי"ז. במכתביו מ"ט מר חשון תשי"ז (1988) ו' אלול תשי"א (1991), צ"ן הרב הראשי הרב א' שפירא - ניסוחו של הרב נסים להיתר זה הוא: להסתפר ביום העצמאות אינו גרוע מסנוד הראשי להסתפר ביום הברית [ראה: מושג ביהודה, ס' תצ"ק יב - ש.כ.], רבה של קריית ארבע

הרב י' ליאור מסר לי, שגם ראש ישיבת "מרכז הרב", הרב צ"י קוק, הסתמך על נימוק זה. וראה להלן, הערות 86, 87. הר"ש אבינר [לעיל, הערה 81], עמ' 70 כתב: "מותר להסתפר ביום העצמאות על פי פסקו של הג"ד נסים הרב הראשי לישראל". לעומתו, הרב מ' אליהו כתב בתשובתו, מ' בחשוון תשד"ס (1983), "גם הנהוגים לשמוח ביום העצמאות ובכ"ח באייר אין מסתפרים בהם", ונימוקו: הספרדים מקפידים לא להסתפר ולהתגלח עד ל"ד בעומר, ארכיון הרבנות הראשית.

84. אור תורה, קנו (אייר תשמ"א), ס' עז, עמ' שסז [ראה נוסח מס' 13], ר"מ אלחנר, ענק התורה ואוחז ציון, ירושלים תשנ"ח, עמ' 47. לאחר שהתפרסם היתרו של הרב נסים, שלח הרב ב"צ כחן מלוב שאלה לרב ר"ח הכהן [הנ"ל], שבביתיים כבר עלה לארץ - האם נכונה הידיעה שהתפרסמה בעיתון "אומר" בדבר היתרו הנ"ל של הרב נסים? הרב הכהן השיבו: שם הוא ראה ידיעה זו, וגם הוא הפנה שאלה דומה לרב ע' הדאיה, מגדולי רבני הספרדים, תשובתו היתה - הידיעה נכונה, אך לדעתו יש להורות כרב עוזיאל, שאסר גילוח ונישואין [התשובה נדפסה בספרו שו"ת "ישכיל עבדי", ג, ירושלים תשי"ט, א"ח ס' י, סע' ב ס"ק ד-ח]. הרב הכהן סיים: "העושה כדעת הרב נסים הי"ן אין למחות בו, והירא את דבר ה' יחוש לעצמו", ראה בספרו של ר"צ כחן, שו"ת שעי, ציון, אשקלון תשד"ס, ס' לה. הרב הראשי של רמת-גן הרב י' בדידע, הביא בספרו [שו"ת יצחק ירדן, ב, חג-אביב תשד"ס, ס' כז], את תשובת הרב עוזיאל ואת כל ההתכתבות הנ"ל. והוסיף, שגם חותנו הרב מ' מאוז [בעל שו"ת "איש מצליח"], ורבו הרב ח' כהן [הנזכר לעיל], סברו כרב עוזיאל [וכן סברו: הרב מ' מימון, שו"ת "הלכה למשה", ס' כט; הרב א' כהן, "ילקוט אברך", רמלה תשנ"ד, עמ' קנר, שם, רמלה תש"ס, עמ' רי"ד]. ובעצמו סיכם: "מי שנהג להקל על סמך דברי חז"ל נסים, לא נוכל למחות בידו, ורבה לשאול מוריו לו לאסור". ראה להלן, פרק ו

הערה 159.

בעיתונות נמסר, שהרב אונטרמן אסר את התספורת בנימוק - שאין להקל בהלכות ספירת העומר כל עוד ירושלים העתיקה אינה בשלטון ישראל. כאשר משלחת רבנים מאנגליה נפגשה אצמו ב"היכל שלמה" בשנת תשכ"ח (1968), ושאלה - האם כעת, לאחר שהעיר העתיקה שוחררה במלחמת ששת הימים, מותר להסתפר ביום זה? תשובתו היתה - מותר.⁸⁵

לגבי גילוח הזקן - רבים, שנהגו שלא להתגלח בימי ספירת העומר, הרגישו שלא בנוח באי גילוח הזקן ביום העצמאות, יום חג והלל, דבר שכמובן בולט בדרשות הרבים. כבר בכ"ז בניסן תשי"ב (1952) הפנה חבר ההנהלה הארצית של בני-עקיבא הרב ח' דרוקמן שאלה לרבנות הראשית - האם מותר להתגלח ביום העצמאות? תשובת המזכיר הראשי של הרבנות הראשית מיום כ"ח בניסן, היתה: "שמטעמי הלכה, לא התירו בחג העצמאות מכל הדברים האסורים בימי הספירה כי אם תזמורת בלבד".⁸⁶ רק בשנת תשי"ח (1958), פרסם הרב נסים את היתרו הנ"ל, שכלל כמובן גם גילוח, ואכן רבים הסתמכו עליו [ראה להלן - סעיף 3].

לאחר שנים, בהודעתו של הרב גורן בשם הרבנות הראשית, על סדר התפילות ביום העצמאות [משנת תשל"ו (1976) ואילך], הופיעה הערה:

בהתאם לפסק חלכה שנקבע בזמנו בהסכמת הרב הראשי של עיר"ק וירושלים הזאנן הגדול זמננו הרב ר' צבי פסח פרינק זצ"ל, מותר לספר את חזקן ביום העצמאות.⁸⁷

מ' ברש, **זדעיות אחרונות**, כ"ד בניסן תש"ל. לעומת זאת, כתב י' שפירא **בהצפה**, ה' באייר תש"ה, שהוא שאל את הרב אונטרמן בעניין זה עוד בהיותו רב ראשי של תל-אביב, והוא התיר את התספורת כבר אז. ראה בהערה הבאה.

⁸⁶ ארכיון הרבנות הראשית, תיק "יום העצמאות". ראה לעיל, הערה 79. מ"ד הרב ח' דרוקמן מסר לי: לאחר זמן, כשהתקבלה מהרבנות הראשית תשובה לשאלה נוספת בעניין זה - שהיא אינה נאקקת לשאלות של יחידים אלא יש לפנות לרבנות המקומית - הוא הפנה את השאלה לרב שכונ ה' בבני-ברק הרב נ"צ פרידמן. בתשובה הלכתית ממוקמת הוא פסק להיתר. פסק זה הובא לעיונו של הרב א"י אונטרמן, שסמך את ידיו עליו, באומרו: "הדברים נכונים ונזקקים מאד". רק אז הוציא הרב דרוקמן חזר לכל סניפי בני-עקיבא בארץ, בדבר ההיתר להתגלח לכבוד יום העצמאות. הרב ש' גינזל [גול], תלמידו ישיר, "מרכז הרב" באותם הימים, מסר לי, שהוא שאל את הרב הרצוג - האם מותר להתגלח ביום זה? תשובתו היתה - מותר! ראש ישיבת "מרכז הרב" הרב צ"י קוק, גער בתלמידים שבאו לתפילה בליל ההגה לא מוגלחים, וזאת, בבחינת "הכרת מגיהם ענינה בס", **שיחות הרב צבי יהודה מדינת ישראל**, עמ' 4. גם בשו"ת **במראה הבזק**, ד' ירושלים תשס"ב, סי' נג-נד נכתב, שמותר להתגלח ביום זה, ואפילו ביום רביעי אחר הצהריים במקרה והגה הוקדם ליום המשי.

⁸⁷ **הצפה**, ד' באייר תשל"ו; א' באייר תשל"ז; ג' באייר תשל"ח; ד' באייר תשמ"ב [וכן התפרסם בשנתו **שנה בשנה**, תשמ"א-תשנ"ה]. **בהצפה**, ד' באייר תשמ"א, יש הספות: "...בהסכמת גאון ישראל נוח נפש", וכו', וכן ההיתר להתגלח בליל (ביום חמישי ויום שישי) לכבוד שבת, מאחר ובאותה שנה יום העצמאות חל בשבת והוקדם ליום חמישי. לאחר שההיתר להתגלח התפרסם בפעם

לא הכל השתכנעו מהיתר זה, והיה ניתן לראות בבית הכנסת בתפילת ערבית התגנית, כאילו שהתגלחו וכאלו שנמנעו מכך.

3. נישואין

גולת הכותרת של שנה זו היתה ללא ספק פסיקתו של הרב נסים לגבי נישואין ביום העצמאות. בחודש סיון תשי"ז (1957), נשאל הרב נסים על ידי רב מבלגיה - מדוע הרבנות הראשית לא תתיר נישואין ביום זה, הרי מנהגי האבלות בימי הספירה לא הוזכרו בתלמוד? ארבעה חודשים חקר ולמד הרב נסים נושא זה, ובחודש אלול הוא שלח לו את תשובתו. מסקנת המחקר היתה - ביום בו נעשה נס ושמחה, כמו ביום העצמאות, מותר להינשא ולהסתפר, ויש בכוחו של יום זה לדחות את מנהגי האבלות הנהוגים בימי ספירת העומר. העובדה שעדיין לא באה הגאולה הרוחנית והנהגת המדינה לא נוהגת על פי עיקרי היהדות, אין בה בכדי להעיק על שמחת התקומה, כל הליקויים במדינה עשויים לחלוף.⁸⁸ את תשובתו זו הוא שלח לרבנים בארץ ובחוץ

הראשונה, מייד יצאו עליו עוררין, שניסו להכחיש שהרב פראנק התיר דבר זה, ראה: **מעריב**, י' באייר תשל"ו. ראש לשכתו של הרב גורן שלח מכתב ב"ח בסיון, למערכת העיתון, בו הוא הבהיר את כל הענין וגם את הביטוי ב"אמנ". לקראת יום העצמאות הראשון, בשנת תש"ט (1949), שאל הרב גורן, שהיה אז הרב הראשי לצ"ח, את הרב פראנק - אם הוא מתיר לו לפרסם פקודות מסכ"ל, שמותר להסתפר ולהיריד את הזקן ביום העצמאות? הרב פראנק השיב: לא רק להיחלס מותר, אלא לכל ישראל. ואכן, הותר אז התפרסם בפקודת מסכ"ל מס' 340207 ע" 2 [פקודה זו מביאה גם אצל ר"ז בן שלמה **הלכות צבא**, שעלבים תשס"א, עמ' 861]. ממכתב, מכ"ה בניסן תשי"ח (1958), שכתב קצין לשכה בשם הרב גורן, מתברר פרט נוסף - ההיתר להיחלס ניתן: "תוך הסכמה מפורשת של חברי הרבנות הראשית לישראל, ביניהם הרב פרנק מירושלים", ארכיון הרב גורן, תיק יום העצמאות. נציין, שעל היתר זה הסתמכו גם בקיבוץ הדתי, ראה: **סדר התפילות ליום העצמאות כמנהג קהילות הדתי ועוד קהילות בישראל**, תל-אביב תשל"ח, עמ' 9. [נציין, שגם רבה של רחובות הרב א' בר-שאויל, התיר לנציגי קיבוץ עין הנצי"ב להתגלח, ראה: **עמודים**, 228 (ניסן תשכ"ה), עמ' 206]. ד"ר ח' ראזנברג [גילוח ביום העצמאות, זקן גישון, אנטווערפן תשנ"ח, עמ' 41], הביא פרטים חשובים בעניין זה: אחד מנכדי הרב פראנק מסר - שלבני הבית הקרובים ידוע שאין מקור להיראה זו, לעומתו, נכד אחר, מר ד' אלטמן, אישר פסק זה, והסיק, שהוא עצמו בהיותו תלמיד תלמיד ביישיבת "חברון" בירושלים, נהג להתגלח ביום העצמאות וסבו לא מוחה בו. ויש [בעמ' 52], הביא מכתב מרוב הראשי לשעבר, הרב א' שפירא, שביאר: היסוד להיתר הנ"ל של הרב נסים מיוסד על פסק הדב"ז [שו"ת], ח"ב סי' תרפ"ג, שציטט הרב פראנק, הקובע - לאדם שיש יום חג בימי הספירה מותר להסתפר. והסיק: גם לסנדק מותר להסתפר בימים אלו כי אצלו זהו יום חג. לכן, הנהגת פסק הרבנות הראשית - שיום העצמאות הוא יום חג - רשאי להסתפר כפסק הדב"ז. ראה לעיל, הערה 83. על מקור חשוב זה העמידני ד"ר א' ארנד, ועל כך נתונה לו תודתי, וכן כתב ר"י בן-דוד, **צחק**, ז' וקץ תשס"א, עמ' 183. הרב ש' אבינר [עשורי **הנתיב**, 186 באייר תש"ס], עמ' 19, כתב - מותר לבן להתגלח ולומר הלל ביום העצמאות בניגוד לרצון הוריו.

⁸⁸ ראה: ר"י נסים, 'נישואין ותספורת ביום העצמאות', **עלי עשור**, ירושלים תשי"ח, עמ' טז-כא [= **סיני**, מג

(ניסן-אייר תשי"ח), עמ' טז-כא; **אור המזרח**, כא (סבת תשי"ט), עמ' 3-8; שו"ת יין חסוד, ב, ירושלים

דברי ברכה, בהם ניתן לראות סיכום נאות לשנת העשור ויחסו למדינת ישראל וליום עצמאותה:

מדינת ישראל – חדשה היא וצעירה לימים, בת עשר שנים בלבד, והשנה אנו חוגגים את חג העשור לתקומתה ולקיומה. דורנו זה שבימינו קמה בחסדי ה' מדינת ישראל, ראשית צמיחת גאולתנו, זכה למחשלה של זכויות רבים וגדולים בישראל, זרדות של גאונים אדירים וציוני-עליון, חולמים ולוחמים לפדות ולגאול. 'מאת ה' היתה זאת, היא נפלאת בעינינו' [הדגשה שלי – ש.ב.]. לפיכך, כל אדם בישראל בדרך זה מחויב לחיות בונה, להשתתף בבניין הגדול, ההיסטורי הזה של מדינת ישראל, שהוא עדיין בשלבי הראשונים. רק בכוחם של שלום ואחדות אפשר יהיה למלא את המשימה האדירה ולבנות את תבנית העתיד הזה, ואלה יושגו ויוגשמו אך ורק בעזרתו של הגורם הגדול והמכריע, שהוא מלכד את עם ישראל כולו, בעבר ובהווה, בארץ ובתפוצות, לאומה חזקה ומאוחדת, הלא היא התורה והחיים הדתיים, ששמרו על ישראל בכל דוריו גלוהו ובזכותם הגענו עד היום, לחיות בזהירות עצמאות ישראל ושרק בזכותם ארץ ישראל היא לנו חלת עלמים.

3. מלחמת ששת הימים – "יום ירושלים", תשכ"ז (1967)

יום העצמאות על היבטיו השונים, עלה לדיון במועצת הרבנות הראשית מספר פעמים בשנים הבאות. בישיבות אלו השתתפו חברי מועצה חדשים ולעתים היה נדמה כאילו הדיון החל מראשיתו. בישיבת המועצה בכ"ח בניסן תשכ"ג (1963) העיר הרב ש' ישראל באכזבת מה, אך גם בדרשה:

החילונים הופכים את יום העצמאות ליום חנוכה, ויש להודיע בעיבור משהו לחינוך של היום כדי לתת לו אופי חגיגי-דתי, והרבנות הראשית צריכה להתוך ולתקן תקנות מועילות למניעת אופי החילוני. העיבור הדתי נבדק מאוד ומבקש הדרכה מהמועצה! [הדגשה שלי – ש.ב.].

המועצה החליטה לקבל את דעתו וללטש את נוסח התפילות שהוא הציע.⁹⁸ לאחר ארבע שנים, התרחש אחד האירועים ההיסטוריים הגדולים והמשמעותיים ביותר בתולדות המדינה. שלושה שבועות לאחר יום העצמאות תשכ"ז (1967), פרצה מלחמת ששת הימים, בה נלחם צה"ל כנגד צבאות מצרים, סוריה וירדן. כל היושבים בציון היו בסכנת חיים ממש. שיאה של המלחמה היה בכ"ח באייר, עת נכבשה

98. ארכיון "יד הרב נסים", תיק ד-1. בישיבת מועצת הרבנות הראשית בח' בטבת תשכ"ח (1968), הוא חנן את הסיבה לכך: "שלא הלכו וקבעו חג ממש", ארכיון הרבנות הראשית.

ירושלים העתיקה ושוחזר הכותל המערבי - השריד האחרון של בית המקדש. הניצחון הגדול והמהיר, בו אירעו נסים גלויים והורחבו גבולות המדינה, עוררו התלהבות והתרגשות אדירה בלב כל יהודי בארץ ובתפוצות. האם אירוע כביר זה ישפיע על הרבנות הראשית לשנות במשהו את תפילות ומנהגי יום העצמאות, הרי היא הבטיחה בשנה הראשונה, תש"ט (1949), לשוב ולדון בכך כאשר ירושלים העתיקה תשוב לריבונותה של מדינת ישראל? [ראה לעיל - פרק ב/ב].

כבר ביום שישי, ראש חודש סיון, בעוד המלחמה ברמת הגולן בעיצומה, התכנסה מועצת הרבנות הראשית לישיבה מיוחדת. מיד עם סיומה היא הודיעה לציבור הרחב: "המועצה תדון בקרוב על קביעת יום חג לדורות!" כבר אז היו שהציעו את כ"ח באייר - היום בו נכבשה העיר העתיקה.⁹⁹ מספר ישיבות התקיימו בנדר, כאשר יום העצמאות ה"ח הבכור" עומד ברקע הדיונים. בישיבה מיוחדת, שאימן הרב אונטרמן בג' באדר תשכ"ח (1968), היו שהציעו לשלב את יום כ"ח באייר עם חגיגות יום העצמאות כדי שלא יהיו שני חגים בחדש אחד. היה מי שהציע את ההיפך, להעביר את יום העצמאות לכ"ח באייר! והיה מי שדרש לשנות, ולהורות לומר בימים העצמאות ההלל בברכה. ההחלטות הסופיות התקבלה בי"ז באדר תשכ"ח (1968) - כ"ח באייר נקבע כיום חג והודיה על הניצחון במלחמה, בו תאמר תפילה חגיגית בשחרית עם הלל בברכה [ראה להלן במאמרי - הרבנות הראשית ו"יום ירושלים"]. לעומת זאת, על פי המלצת הרב אונטרמן והרב ש' ישראלי, הוחלט שלא להכניס כל שינוי בתפילות יום העצמאות.¹⁰⁰

לפני יום העצמאות באותה שנה, בהשפעת נסי מלחמת ששת הימים וההתלהבות האדירה שאחזה בציבור הרחב, פרסם "איחוד בני הכנסת בישראל", על דעת עצמו, בחתומת "היכל שלמה" [שהיה גם בית הרבנות הראשית], חוברת תפילות מיוחדת ליום העצמאות, בה נוספה הערה - יש לומר ביום העצמאות הלל בברכה וברכת "שהחיינו" מדיון ק"ץ מ"יום ירושלים". לאחר שפרצה מהומה בציבור הרחב בשל הערה זו, דרשו הרבנים הראשיים ממנהל ה"איחוד" יום החוברת, ד"ר מ"א יפה, לגנוז מיד חוברות אלו, ולפרסם את ההודעה הבאה: "הורנוי כב' מרן הרבנים הראשיים לישראל של"ס"א להודיע לכב' בקשר למחשפורסם על ידי לבדך "שהחיינו" והלל בברכה - שלא הוחלט על כך כלל ברבנות הראשית". נוסח זה הופץ כחומר על ידי ה"איחוד", וכל רב בית-כנסת עשה כהנחתו.¹⁰¹

99. מפרוטוקול הישיבה, ארכיון הרבנות הראשית.

100. מפרוטוקול הישיבות, שם.

101. על פי מעריב, כ"ח בניסן תשכ"ח, הצפה, כ"ח בניסן תשכ"ח" מ' ברש, וידיעות אחרונות, כ"ח בניסן תשכ"ח.

הסיום "החללון", אך ללא הברכה בסוף. מניין נבע שינוי זה, הרי עד היום כל הציבור, שקיבל את הוראות הרבנות הראשית, אמר הלל שלם?

ממכתב ששלח הרב נריה לרב הראשי הרב הרצוג ב"ב באדר תשט"ז (1956), ניתן להבין את השתלשלות העניינים. בשנת תשט"ז (1955), לפני הדפסת ה"תקון", הביא הרב נריה את השינוי הנ"ל [חצי הלל] לפני הרב הרצוג, וזוהי הסכמה איתו: הרב נריה נותן שני נימוקים לכך: א. חכמי הנסתר סוברים, שאין לומר הלל שלם בימי ספירת העומר.⁶⁰ ב. באמירת חצי הלל יש הבלטה מיוחדת, שאין כאן אמירת פרקי תהילים גרדא אלא קביעת מטבע של הלל. לדעתו, יש להדגיש ביום זה, מצד אחד את ערכו וחשיבותו, ומצד שני את חוסר שלמותו, שעדיין אין גאולה שלמה, כי:

מקום מקדשנו עודנו בידי זרים, וירושלים עיר תפארתנו בלעוז לגזנות, חבון עיר קברות אבותינו מושפלת עד שאל תחזיתו, ואף בחוככי המדינה עניינו הקודש בסתר המדרגה הם, האמנם נכל כבר לשיר את שיר ד' בשלמותו?⁶¹

לקראת הדפסת ה"תקון" בשנית, בשנת תשט"ז (1956), לאחר שאוחדים האשימות, שהוא עובר על מצות הרבנות הראשית - שקבעה בשעתו לומר הלל שלם - פנה הרב נריה במכתב הנ"ל לרב הרצוג, וביקש שוב את הסכמתו לשינוי מהותי זה: "לחזוק ולהוכיח כי הכל נעשה ע"פ ובמצוותי". ואכן, על גיליון המכתב, בכ"ט באדר תשט"ז, כתב וחתם הרב הרצוג: "מסכימים לדעתו לאור האמור בדברי חכמי הנסתר". מכתב הסכמה של הרבנים הראשיים, הרב הרצוג והרב נסים, לשינוי זה נשלח לרב נריה רק

הראיתי לרבים של הרב הראשי לצה"ל הרב י' גורן - לומר הלל [בברכה] בלילה, ראה: הצפה, ה' באייר תשט"ז ותשט"ח.

60. רענא מהמנא, פרשת אמור דף צא, א; תשובת קדמון בהקדמה לספר הזוהר לדר"ל עמ' 30. במכתב אל הרב נריה, מב' באייר תשט"ז (1956), דחה הרב מ' ראטה דברים אלו - כוונת דברי הזוהר הנ"ל היא לאמירת הלל מצד שמחת המועד, אך אם תהחדש ונעשה כס בימי הספירה מותר לומר הלל שלם, ראה: שנה בשנה, תשכ"ז, עמ' 109 = רמ"צ נריה, צניף מלוכה, כפר הרא"ה תשנ"ב, עמ' 109-110; נציני, שדורקא בשנה זו פורסמה הרבנות הראשית "קריאה לציבור", שנתלחה על לוחות המדרגות ברחובות הערים - להשתתף בתפילות החג, בערב ובבוקר, לפי הנוסח שהיה קבוע [הלל שלם], הצפה, ד' באייר תשט"ז.

61. ארכיון הרבנות הראשית, תיק "יום העצמאות". במקום אחד נימק הרב נריה את אי אמירת הברכה על ההלל כך - אין לברך על נס שתחילתו בידי הקב"ה, כל זמן שהוא לא בא לידי גמר בהתעוררות והכרת הנס של רבבות אלפי ישראל, ראה: הנ"ל, לקביעת הלל ביום העצמאות, התורה והמדינה, ד' תשנ"ב, עמ' 109-110; רכב-רמ"ז = צמנות התורה והמדינה, ג' ירושלים תשנ"א, עמ' 101. כבר לקראת יום העצמאות השני, במאמרו "ליום תקומתנו, הצפה, ד' באייר תש"ז, הסביר הרב נריה - התערבות של תחושת ראשית הגאולה ומאידך גיסא יאוש ואכזבה מהתמדתה במדינה, היא שמעכבת את גדולי התורה מלקבוע את הצורה הסופית של יום שמחה זה, ואין תקנת חכמים יכולה להשתנות חדשים לבקרים בהתאם למצב הרוח.

בכ' בסיון.⁶² האם היתה זו הסכמה לפרסם זאת רק ב"תקון", או שהיתה זו הוראה לכל הציבור? בסדר התפילות ליום העצמאות שהוציא משרד הדתות בשנה זו ובשנים הבאות, לא היה כל שינוי, ההנחיה היתה - לומר בפשטות הלל [שלם] ללא ברכה. היו שהעירו על סתירות נוספות בין ה"תקון" לבין "סדר התפילות" המסורתי שנדפס בחוברות של משרד הדתות. דבר זה לא תרם לקביעת נוסח אחיד במני הכנסת, כפי שהתכוון מחבר ה"תקון".⁶³

לאור הביקוש והצורך שחש הציבור הדתי בארץ ובחוץ לארץ ב"תקון" זה, הדפיס הרב נריה בשנת תשכ"ב (1962), מהדורה שלישית מורחבת ומשופרת. הפעם הופיעה בתחילתו ההסכמה של הרב הרצוג, שנתנה כבר בכ"ג בניסן תשט"ז (1955), בה הוא

הבהיר:

בנס זה שארע לכלל ישראל - אף לאחינו שבחוץ לארץ - שהורם כבוד ישראל בעיני העמים ושהתח תקוה חדשה בלבם של ישראל בגולה אחרי השואה האומה, ושממילא הוביא לידיו חזון האמונה, ושהכין מקלט לאומה כולה עד שלא יבוא המשיח - אם ח"ו יארעו רדיפות לחלק מהאומה בכל מקום שהוא - הכל יודו שראוי לקבוע, יום זיכרון לחיזוק האמונה, שזוהי באמת אתחלתא דגאולה. אבל עריך בכל זאת להיחזק לא להפריז על המדרה. הליקוטים יפוס ונחמדים עד להפליא [הדגשות שלי] - ש.כ.ל.

בדבריו אין כל התייחסות לשינוי באמירת ההלל, משלם לחצי גם במהדורה זו

ההוראה היא: לומר בתפילות שחרית חצי הלל [ללא ברכה לפני - ש.כ.ל]. אך הפעם

62. ארכיון הרבנות הראשית, תיק "יום העצמאות". יום קודם, שלח הרב נריה מכתב לרב הרצוג בו הוא

הזכיר לו את מכתבו הנ"ל, ואת הצורך לחזק את הסכמתו לאמירת חצי הלל ביום כן נימק שם הלכותית את דעתו - ניתן לדחות את תענית בה"ב החלה ביום העצמאות כפי שכתב ב"תקון". ארכיון הרב הרצוג, תיק "יום העצמאות". ראה: הנ"ל, שנה בשנה, תשכ"ז, עמ' 111-112 = צניף מלוכה, שם, עמ' 110-111. וזה בשונה מההוראות של הרבנות הראשית, ראה לעיל סעיף ד.

63. ביניהם היה גם הרב הראשי של חיפה הרב י' קניאל. במכתב למזכיר הכללי של הרבנות הראשית מ' באייר תשנ"ז (1957), הוא הביע פליאה גם על הסתירה לגבי הסלחות ב-בה"ב. ארכיון הרבנות

הראשית, שם. ב"ט באדר ב' תשי"ז (1957), כתב הרב נריה למזכיר הכללי של הרבנות הראשית: "הופיע 'תקון יום העצמאות'. שהיה יכול לתרום הרבה לקביעת אפיו של היום בבתי-כנסת, אילו הי' נקבע ע"י הרבנות הראשית כסדר קבוע ומחייב, ושלא תהי' תורת כל אחד בידי... ה' רצוי שלכנה"ח בערים הראשיות תסדר הרבנות הראשית באמצעות הרבנים את סדר התפילות בבתי הכנסת הגדולים והרשמיים, בהתאם למספרם - ע"פ הרבנים הראשיים שליט"א ובהסכמות - בתקון הנ"ל, והכל על מקומו הי' בא לשלם". גזר המדינה, 8578/5. בישיבה משותפת בכ"ב בכסלו תשי"ח (1957), החליטו הרבנים הראשיים להודיע לסוכנות היהודית, זו שהדפיסה את ה"תקון", שאין להכניס בו שינויים, ארכיון הרבנות הראשית. למרות שההוראה לומר הלל שלם, ולא חצי, לא שונתה, עדיין בכ"ג בשון תשכ"ב (1961), בתשובה לשאלה, כתב המזכיר הראשי של הרבנות הראשית - הרבנים הראשיים הסכימו לאמירת חצי הלל, לאור הנימוקים שהעלה הרב נריה ב"תקון" ובמכתבו אליהם: שם.

רבים שאלו גם תמרו: מדוע ב"יום ירושלים" קבעה הרבנות הראשית לומר הלל בברכה, ואילו לגבי יום העצמאות – היא השאירה את ההחלטה המקורית לומר הלל ללא ברכה? הרב אונטרמן נימק זאת כך: אמנם ליום העצמאות יש עליונות, כיום הקמת המדינה המהווה בסיס לכל ההישגים. במלחמת השחרור התגלה העם בכל גדולתו והנסים היו נסתרים. אך לגבי אמירת הלל בברכה יש עדויות ל"יום ירושלים", כי בו בלטה יד ההשגחה העליונה ונראו נסים הגלויים לכל. ההחלטה על הברכה מתייחסת גם ליום העצמאות, כי מלחמת ששת הימים הולכת וסובבת על כל מה שקרה מיום הכרזת המדינה, והיא מעין אישור אלוף שגם יום זה הוא נס. כך איננו גם בחנוכה – החגיגה לא נקבעה ביום שהמכבים נצחו בקרבות, אלא דווקא ביום שהם חנכו את המקדש והדליקו בנס את המנורה. נס זה היה כאישור מההשגחה העליונה, שכל מאמציהם במלחמה לפני כן נתקבלו לרצון לפני הקב"ה.¹⁰² לא כולם קיבלו נימוק זה. היו שסברו ודרשו, לשנות החלטה זו, והיו ששינו בפועל נגד דעתה של הרבנות הראשית ואמרו הלל בברכה גם ביום העצמאות.¹⁰³

תפילות יום העצמאות עלו לדיון עוד מספר פעמים בשנים הבאות. בישיבת המועצה בח' בניסן תש"ל (1970), נדונה בקשתו של ראש המועצה הדתית בתל-אביב, פ' שינמן, שהרבנות הראשית תחליט לגבי סדרי התפילה ביום העצמאות ו"יום ירושלים", וזאת לאור המבוכה השוררת בבתי הכנסת בהיעדר הלכה ברורה ופסיקה של הרבנות הראשית בנדון. במיוחד נוגע הדבר לאמירת הלל – האם יש לאמרו עם או בלי ברכה – נושא שבו חלוקים הרבנים בערים ובבתי הכנסת, ובאין פסק הלכה מסמך מהרבנות הראשית, נהפך הדבר לסלע מחלוקת, בו משתתפים גם ציבור המתפללים. מה עוד, שבשנה זו נטו גורמים מממשלתיים וציבוריים להנמיך את קומתם של ימים אלו ולהופכם לימי עבודה רגילים. הרב אונטרמן ביקש להחליט להמשיך ולומר הלל ללא ברכה ביום העצמאות, ולהכריז שאין לבטל יום זה, וב"יום ירושלים" כבר נהוג לומר הלל עם ברכה. לדעתו, הקמת מדינת ישראל זה עניין גדול ובעל משמעות רבה. רבה הנוסח הסופי היה: "באשר ליום העצמאות, לא חל כל שינוי מהותי שהיה מקובל בשנים הקודמות על פי הוראות של הרבנות הראשית לישראל", ארכיון הרבנות הראשית, תיק "יום שחרור ירושלים". מכאן ברור, שמה שנכתב במעייניו, שם, כאילו: "הרבנות הראשית הורתה לבטל תפילות חג מיוחדות ליום העצמאות", אינו נכון, כי היא התנגדה רק להספת שלל קיבלו את אשררה.

102. ראה: ר"א אונטרמן, יום העצמאות ונס הנצחון, שנה בשנה, תשכ"ט, עמ' 119-122; הל' ש"ת שבת מעוררת, ירושלים תשנ"ג, סי' נס ועמ' שסט; מ' ברש, ידיעות אחרונות, כ"ז באלול תשנ"ה. מאחד.

ה"מ"ם שלימד בישיבת "כרם דיבנה" שמעתי – כאשר הרב אונטרמן ביקר בישיבה הוא הבהיר, על הראשונים או מצטערים [שלא הוחלט בשנה הראשונה לומר ביום העצמאות הלל בברכה. הסיבה לכך היה רצון שכל עם ישראל יצטרף לתפילת ההודיה – אם החלל יאמר ללא ברכה]. לכן מועצת הרבנות הראשית החליטה [לא לשנות את ההחלטה הה"ל, אלא לקבוע] שהברכה על החלל תאמר דווקא ב"יום ירושלים", כי כעת: "הקב"ה מחכה שנומר שירה [בשלמות]. [ההוספות בסוגריים שלי – ש.ב.] הרב א' פיצ'ניק העיד: שחרר אונטרמן [לאחר שסיים את תפקידו] הורה לו בעת תפילות החג בביתו לומר הלל בברכה, בנימוק – החלטות מועצת הרבנות הראשית לומר הלל בברכה ב"יום ירושלים", חלל כעת גם על יום העצמאות, כפי שאכן החליטה המועצה הרוחנית [בראשית הרב ש' גורן, כפי שנפרט בפרק הבא]. ראה: הצפה, כ"ז באייר תשל"ז.

103. הרב צ"י קוק סבר שיש לברך, על פי מכתב המזבא אצל א' יעיר, עמודים 520 ואייר תשמ"ט, עמ' 258. ר"א שרקי, בית מלכה, ירושלים תשל"ט [אך בפועל הוא תנהיג כך בישיבת "מרכז הרב" רק בשנת תשל"ד]. ראה: צ' אדמונית, יום הדין והלל, עמודים 267 וניסן תשכ"ח, עמ' 202 [= בתוך הזרם ונגדו, תל-אביב תשל"ז, עמ' 433]; ר"א קלר, מרסומא ניטא בדיוניו, הצפה, כ"ח בניסן תשכ"ח.

של ראשון לציון, הרב ח"ד הלוי, הביע את דעתו – יש לומר גם ביום העצמאות הלל בברכה, כמו שבימי בית שני אמרו הלל על נס חנוכה למרות שהמלחמה ביוונים נמשכה. והוסיף הערה: "צריך קודם כל לדון על מהות הימים האלו ויחסו אליהם".¹⁰⁴ מחוסר משתתפים לא נתקבלה כל החלטה.¹⁰⁵

בישיבה נוספת ב' בניסן, הביע הרב ש' ישראלי את דעתו – אין לברך על ההלל ביום העצמאות כפי שהוחלט בזמן הרב הראש [בשנת תש"ט 1949]. לגבי "יום ירושלים" הוא הציע – לא לסגת מההחלטה של השנים הקודמות ולהמשיך לומר הלל בברכה, להוסיף פרקי תהילים בגלל התקופה הקשה, ולהודיע לציבור את מה שהוחלט בעבר לגבי יום העצמאות שהל בתענית בה"ב. הוחלט – לא לשנות מסדר התפילות של ימי חג אלו, רק להוסיף בהם פרקי תהילים: כ, לה, פג, בגלל המצב הקשה בגבולות.¹⁰⁶

על תחושת הציבור בשנה זו, ניתן ללמוד מתשובת הרב נסים: "דעתי ידועה – כל עוד שאין שקט בארץ ואויבנו מסביב עוד הם מתנכלים לנו ונעזרים על ידי מדינות גדולות שונאות ישראל, לא יתכן לתקן תוכן כללי לימי הניסים יום ה' וכ"ח באייר וכל אחד נוהג כיום לפי הרגשותיו [הדגשה שלי – ש.ב.] מקווים אנחנו בע"ה שבקרוב יפרסם השי"ת סוכת שלומנו עלינו ועל כל עמו ישראל, ונקיים אסיפה גדולה מכל גדולי רבני ישראל לקבוע תוכן לימי הניסים הנ"ל, ותפילות והודאות לעושה נפלאות לבדו".¹⁰⁷ עברו 20 שנה מאז הקמת המדינה, ובפרק זמן קצר זה נוספו ללוח השנה היהודי שני ימי חג שלרבנות הראשית היה חלק רב בעיצובם ובקביעת צביונם הדתי. יום העצמאות נקבע רשמית על ידי הממשלה ואושר בכנסת, ורק אחר כך קבעה הרבנות הראשית סדר תפילות ליום זה. לעומת זאת, "יום ירושלים" לא קיבל גושפנקא ממלכתית, הוא נקבע ביוזמתה של הרבנות הראשית. בתקופה זו סדר תפילות יום העצמאות ואופי היום התגבשו כמעט באופן סופי, ובעיות שהזמן גרמן קיבלו את פתרונן. הרבנות הראשית השתדלה להעמיק בציבור את התחושה שיום העצמאות הוא יום גדול וחשוב גם מבחינה דתית, אם כי היא יכלה לזווג ולפגוע יותר. גם מאורע כביר, כמו כיבוש העיר העתיקה ושחרור הכותל המערבי, לא היה בכוחו לשנות, ולו במשורה, בתפילות יום העצמאות ומנהגיו. שינויים וחיידושים יחולו בתקופה הבאה בעקבות מלחמה אחרת. על כך נרחיב בפרק הבא.

104. ביסוס הלכה לדעתו זו ולסדר התפילות המיוחד שהוא הציע, דעתו על גדולת היום, ראה: מרכות הגט ליחיד ולרבים ולכלל האומה בימי ה' וכ"ח אייר, יגב המדרשית, חורף-אביב תשכ"ח, עמ' מט-סה; ה' וכ"ח באייר ימים טובים לישראל, הצפה, ג' באייר תשכ"ח, יום טוב ותכליתו, שם, כ"ז באייר תשכ"ח; ועוד: שם, כ"ז באייר תשנ"א וכ"ז באייר תשנ"ג; ה' וכ"ח באייר ומשעמעתם הרוחנית, זת ומוציאה תל-אביב תשכ"ט, עמ' 82-113; כיצד להתפלל ביום העצמאות, מגים אל מגים, 621 ה' אייר תשל"א, עמ' 16-12; מקור חיים, ז' תל-אביב תשל"ז, עמ' 146. ראה: י' רפל, תפילת העמידה ליום העצמאות: הצעות לשינויים של הרב ח"ד הלוי [בהדפסה].

105. מפרטטקול הישיבה, ארכיון הרבנות הראשית.

106. מפרטטקול הישיבה, ארכיון הרבנות הראשית, תיק תשכ"ה-תשל"ב: הצפה, ד' באייר תשל"ז.

107. ארכיון י"ד הרב נסים, תיק 21.

פרק ד

התקופה השלישית – חידושים

תשל"ג–תשמ"ג (1973–1983)

ב' מרחשון תשל"ג (1972), נבחרו רבנים ראשיים חדשים, הרב שלמה גורן, שהיה הרב הראשי לצ"ח בשנים תש"ח–תשל"א (1948–1971), והרב עובדיה יוסף. תקוות רבות היו בציבור להתחדשות והתרגונויות ברבנות הראשית. לקראת יום העצמאות הראשון שלהם, בשנת ה-25 למדינה, הם לא פרסמו הוראות רשמיות לגבי סדר התפילות בינם זה. מועצת הרבנות הראשית עמדה לדון בנושא זה, אך הוא הורד מסדר היום.¹

לשאלות הרבות שהגיעו ללשכתו, השיב הרב גורן כפי שסבר מקדמת דנא – יש לומר **בתפילות ערביות**: ברכת "שהחיינו", והלל שלם **בברכה** לפניו ולאחריו; ו**בתפילות שחרית**: הלל שלם **בברכה** ותפילת "אחינו כל בית ישראל" למען שחרור יהודי ערב וברית המועצות. לעומתו, הרב יוסף הודיע – אין לברך על ההלל; נימוקו היה – מה שהתרחש במלחמת השחרור היה כמו בפורים, גם אם לא מעל הטבע, ובנוסף לכך נפלו לוחמים רבים כך שהשמחה אינה שלימה.²

בליל החג התפלל הרב גורן ב"היכל שלמה" בירושלים. התפילה הועברה ברמקולים לאלפים שהתכנסו ברחבת בית הכנסת. בדברי ברכתו לכבוד החג אמר הרב גורן: "אם אזמרים הלל על יציאה מעבדות לחירות, ודאי שיש לומר הלל בברכה על יציאה ממות לחיים, ואילו היו כיום הגאונים הרב הרצוג והרב עוזיאל זצ"ל, אף הם היו מוסקים לומר הלל בברכה! עשרים וחמש שנות קוממיות ישראל הם ללא ספק עדות מספקת כי הנס בר קיימא ולדורות". בפעם הראשונה נאמר בבית כנסת זה בליל החג ברכת "שהחיינו" והלל בברכה. הקהל קיבל זאת בהתלהבות. מתפללים רבים ציינו, שהתפילה הפעם הגבירה אצלם עוד יותר את תחושת "זה היום עשה ה'". גם בבית-הכנסת הגדול בתל-אביב, במעמד רבנים ואדמו"רים, נאמר בליל החג הלל בברכה. יו"ר המועצה

1. המועצה עמדה לדון ב' בשבת תשל"ג (1973), בהצעת הרב גורן למיר ביום העצמאות הלל בברכה וברכת "שהחיינו", אך לבקשת הרב ע' יוסף הישיבה נדחתה, **תצפה**, שם, כ"ב, בשבת נכתב באותו עיתון, שנושא זה יוסר מסדר יומה של הרבנות הראשית על פי בקשתם של הרב ע' יוסף, הרב ש"י זיין והרב אליעזר שפירא. למחרת תוקנה הידיעה, בה נאמר: הרב זיין והרב שפירא מעולם לא ביקשו זאת. וראה: שם, כ"ז בניסן תשל"ג.

2. **תצפה**, י' באייר תשל"ג.

הדתית, פ' שינון, פתח את נאומם בברכת "שהחיינו", כהוראת הרב גורן, כשכל הקהל עומד על רגליו ועונה אמן. לעומת זאת, בתפילת שחרית סירב החזן לברך על ההלל והגבאי בירך במקומו.³ בבתי כנסת רבים המשיכו להתפלל בנוסח שהיה נהוג מקדמת דנא.

א. מלחמת יום הכיפורים – הלל בברכה וברכת "שהחיינו", תשל"ד (1974)

לקראת יום העצמאות בשנה לאחר מכן, תשל"ד (1974), חל מפנה גדול ורב משמעות, הסיבה לכך נעוצה בראשיתה של אותה שנה. בעיצומן של תפילות יום הדין פרצה מלחמת יום הכיפורים. המחלל שליווה את פתיחתה והחללים הרבים שנפלו בה, העיבו והשכיחו את הניצחון הגדול ואת הנסים הגדולים שהיו בה. נסים אלו היוו גורם מכריע בקבלת אחת ההתלטות המהפכניות ביותר של הרבנות הראשית בקשר לתפילות יום העצמאות. החלטה זו מקבלת משמעות מיוחדת כאשר נעמידה מול החלטת הממשלה באותה שנה – לבטל את במות הבידור ולהתחיל את שמחת החג רק בבוקר, וזאת, לפי בקשת ההורים השכולים. בישיבת מועצת הרבנות הראשית בכ"ה בניסן, התקיים דיון בנושא זה שסוכם בהודעה לעיתונות כך:

מעצת הרבנות הראשית לישראל דנה באירועים בנושא אמירת **ההלל ביום העצמאות**, ולאחר **בידור הלכתי מקיף**, לאור הנסיים והתפלאות שאירעו לעם ישראל באירועי הקדושה מאז תקומת המדינה, והנס הגדול שאירע לנו במלחמת יום הכיפורים, כאשר קיומה של המדינה וזויה העם השוכן בעין היו נתונים בסכנת חמורה, וחוסר ה' הגלויים והנסתרים עמדו לנו להניצץ ולנצח ממות לחיים... לכן מחליטה מועצת הרבנות הראשית **ברוב דעות** – שיש מקום גדול לפי החלטה זו **לומר השנה הלל בברכה ביום העצמאות** וזכא עלינו לטובה⁴ (והדגשות שלי – ש.ב.; וראה נספח ה').

3. **תצפה**, י' באייר תשל"ג. סידורו של חזן בית-הכנסת הגדול בתל-אביב לברך על ההלל, ומסוריו עקב כך, הגיע לדיון בכנסת ח"כ הרב ש' לורץ מאגודת ישראל. הגיש שאלות לשר הדתות ד"ר ז' ורמזטיג, בה ביקש לדעת: מהו הבסיס התוקף על פי פוסט חזן זה, וזאת, נוכח העובדה שכל גדולי הפוסקים בקצו שאילו לומר הלל בברכה בימי העצמאות, וכך גם נקבע על ידי הרבנות הראשית: השר השיב לו: "אין החלטה של הרבנות הראשית שאסור לומר ברכה בהלל בימי העצמאות...בהיבט בתי כנסת – אם לא ברוב בני הכנסת – אומרים בימי העצמאות הלל עם ברכה...ונראה זה הולך ומשתרש בבתי הכנסת", **דברי הכנסת**, כרך 67, ירושלים, עמ' 3065–3066; **תצפה** כ"ט באייר תשל"ג.

4. ארכיון הרבנות הראשית, **תצפה**, כ"ז בניסן תשל"ד". הכרת ציין, שחבר המועצה, הרב אליעזר שפירא, שבעבר התנגד לאמירת ההלל בברכה, הפעם הסכים לכך. שר הדתות י' רפאל, שלח מכתב ברכה בו כתב נתשמה משאלתו של הרב י' מימון, שנהג כך מיום העצמאות הראשון. ראה על כך, להלן פרק 2-א'. הודעה זו התפרסמה גם אצל י' כהן, **שנה בשנה**, תשל"ה, עמ' 299–300, שם הוא הביא את

2 הגם שקרה במלחמת יום הכיפורים, כאשר המדינה עמדה בפני סכנת קיום והעם בפני סכנת כליו, מחייב להודות: "לקב"ה על הנסים והנפלאות שעשה עמנו, שהצילו ממות לחיים".³ רבנים רבים, מהארץ ומהתפוצות, אמרו לו במשך שנים רבות, שתקנת הרבנות הראשית בעבר - לומר "לכה דודי", פרקי תהלים ובעיקר הלל ללא ברכה - מלמדת, שיום העצמאות לא הוכר לגמרי על ידי הסמכות הדתית העליונה במדינה כיום. זהו זה שלא אומרים הלל בברכה, מביא אנשים לטעות שהמדינה אינה מתנה מה, לכן כעת יש לתקן זאת. ד. כל אחד מהמשתתפים בשיבה, הביע וגימק בחופשיות את דעתו, לחיוב או לשלילה, ואף אחד לא שינה את דעתו בגלל לחץ כלשהו.

החלטה זו זכתה להד רב בקרב אישי תורה וציבור. רבים ברכו את הרב גורן ואת חברי המועצה על החלטתם החשובה, שהקטינה את הויכוח, שנמשך יותר מחצי יובל שנים, בסוגיה זו. רבים ציינו, שדווקא לאחר מלחמת יום הכיפורים מצווה להודות על נס תקומת ישראל. ההחלטה המהפכנית הועברה לידיעת הרבנים וגבאי בני הכנסת, שקבעו סדרים מיוחדים בבתי הכנסת כדי לקלוט את המוני המתפללים. יו"ר המועצה הדתית בתל-אביב, פ' שינמן, התבטא: "מעטת ההלכה ברורה"¹⁰ גם הנהלת "איחוד בתי הכנסת בישראל" קבלה בברכה החלטה זו. חברי ההנהלה דרשו לגבש את דפוסיה החג דווקא אחרי מלחמת יום הכיפורים, שהגבירה והעמיקה בעם את ההכרה בערכים לאומיים-מסורתיים.¹¹ אך לא הכל היו שתופים להתלהבות ולדעה זו. בראש ובראשונה התנגד לה הראשון לציון הרב ע' יוסף, שכלל לא השתתף בשיבתה עם פרסום הידיעה הנ"ל הודיע ראש לשכתו - לדעת הרב יוסף אין לברך על ההלל, וכל המברך אומר ברכה לבטלה, כי אפילו אם רוב הפוסקים אומרים לברך ומיעוט אומרים שלא לברך, ספק ברכות להקל לכן אסור לברך.¹² "התאחדות הרבנים

בשנה זו, הכיסטורית בעלת משמעות עצומה מעל ומעבר לסדרי יום העצמאות עצמו. החלטה זו באה להורות על מותוות של תשליחות הרוחניות וההלכותית העליונה שמדינת ישראל ממלאת, ובכוחה לקבוע את מקומה של המדינה בתהליך החינוך של נביאי ישראל. בניצוחו במלחמה ובתקומת המדינה, בשנת תש"ד (1948), יש שלש תופעות נסיות. א. שחרור הארץ מעול זר. ב. הקמת ממשלה. ג. קיבוץ גלויות במסגרת הסטוריים- גוילמים. וכן כתב גם **בבטאון חמד**, אביב תשמ"א, עמ' 24. על מדינת ישראל כשלב בחזון התביאים והגאולה, ראה עוד בספריו: **תורת המועדים**, ירושלים תשנ"ו, עמ' 598-609 [= **מתנים**, מה ועד יום העצמאות תש"ד] עמ' 8-11; **תורת המועדים**, ירושלים תשנ"ו, עמ' 465-475, **הצפה**, י' באייר תשל"ג; י' בסיון תשמ"ח, כ"ז בחשוון תש"ס, ובהסכמה לסידור **בית מלכות** (לעיל, הערה 17).

10. **הצפה**, י' בניסן תשל"ד. ראה: פ' שינמן, בתוך: י' אלפסי (עורך), **נאום ליום העצמאות, דעת פינתה**, תל-אביב תשמ"א, עמ' 282-284.

11. **הצפה**, י' באייר תשל"ד.

12. **הצפה**, כ"ז בניסן תשל"ד. וכך הודיע הרב יוסף את אחד מתלמידיו לאחר שנים: "כאשר כתנתי כרבה

יש לשים לב: א. הפעם היה בירור הלכתי מקיף, ובהודעה לעיתונות יש מקורות הלכתיים לפסק זה.⁵ ב. ההחלטה לא התקבלה פה אחד.⁶ ג. ההחלטה לא חד משמעית, אלא: "יש מקום גדול". ד. הפסק ניתן רק לאותה שנה.⁷ ה. לא נזכר דבר בקשר לברכת "שהחיינו". ו. לא ברור למה הכוונה "**יום העצמאות**" - האם הכוונה שיש לומר הלל בברכה רק ביום, בתפילת שחרית, או שיש לנהוג כך בכל תפילות היום, כלומר גם **בערב**. כנראה שאי בהירות זו הביאה להוספה של מילה אחת בהודעה השנייה של הרבנות הראשית, כפי שנביא בהמשך.

עיון בפרוטוקול השיבה מגלה מספר פרטים חשובים: א. הנוסח שם הוא: "לכן מחליטה מועצת הרבנות הראשית ברוב דעות **להמליץ** לומר השנה הלל בברכה". ב. הדיון באמן השיבה נסב סביב אמירת הלל בבוקר בלבד, ולא היה כל דיון על ברכת "שהחיינו".⁸ ג. הטעמים שהעלה הרב גורן לצורך לומר הלל בברכה היו: 1. מדינית בר-כוכבא התקיימה רק שנתיים וחצי, לעומת זאת מדינת ישראל קיימת כבר 26 שנה.⁹

התייחסותו וחששו של כתב ביטאון מפ"ם על המשמר - שמא בשל החלטה זו, ירבו אומרי הלל בברכה וכך יקבל יום העצמאות יותר ויותר אופי דתי ולא לאומי-חילוני:

5. הרב אליעזר שפירא הוא זה שהכניס לנוסח ההודעה את ש"ת **שיבת ציון**, סי' כב - שכתב: מרדכי נאסתר אמרו הלל על נס התצלה רק בשנה הראשונה, ואחר כך הם קבעו במקומו את קריאת המגילה לדורות - כדי לדמוי, שהחלטת הרבנות הראשית היא רק לשנה זו בגלל הנסיגה שאירעו במלחמת יום הכיפורים, כך שמעתי מבני הדב ע' שפירא.

6. המתנגדים סברו: א. זה שינוי מהותי שלטון שקיבלו המועצות הקודמות, ויש בכך משום זלזול בהן. ב. היו קורבנות רבים במלחמה זו, לכן השמחה אינה שלימה. ג. ייווצרו אגודות אגודות, דבר שלא יוסיף כבוד ותורה המחלוקת. הרב גורן השיב להם: אין בכך שינוי מהותי המוקדית, כי הרב הרצוג הרב עוזיאל והרב מ' ראטה סברו שיש לברך על ההלל. אילו הרב הרצוג היה משתתף בשיבה זו, גם הוא היה מורה לומר הלל בברכה. לתועדת אחד המשתתפים - שהמועצה בזמן הרב הרצוג והרב עוזיאל, החליטה פה אחד על אמירת הלל בברכה, אך כאשר הגיע רבה של פתח-תקוה הרב ר' כ"ץ, והביע התנגדות לברכה, הרב הרצוג התחשב בדעתו - השיב לו הרב גורן את אשר אמר לו הרב ר' כ"ץ, ואזי בכיה לדורות בגלל שמעומו מביתו הערוב, מפרוטוקול השיבה, ארכיון הרבנות הראשית.

7. שמעתי זאת גם מחרב ע' שפירא בשם אביו (ראה לעיל, הערה 45, שהוסיף לו ביאור - בשנים הבאות כאשר הרב גורן פרסם שוב החלטה זו בשם הרבנות הראשית, חברי המועצה לא מחו על כך כדי לא לגרום למתחולקת. אך ראה להלן, הערה 18, 17, משם משמע שדבר גורן לא פעל על דעת עצמו, וכך כתב גם בהסכמתו לסידור של ר"א שרקי, **בית מלכות**, ירושלים תשנ"ט.

8. דברי החז"ן [בש"ת **חיים שאול**, ב, סי' יא], שאין לומר הלל כלילה מלבד בליל חג הפסח, אך הרב גורן נשאר אינו בדעתו שיש לברך גם בליל חג [כפי שאכן פרסם בהודעה השנייה של הרבנות הראשית, ראה להלן, מעל הערה 15].

9. תוך שבע פרסם הרב גורן מאמר בו הוא ביסס הלכותית את דעתו - שיש לברך על ההלל - מבלי להתחייס לאמירת ההלל בערב. ראה: "אמירת הלל בברכה ביום העצמאות, **הצפה**, ב' באייר תשל"ד".

איחוד בתי הכנסת בישראל, אייר תשל"ד, עמ' 23-37. שם הוא הגדיר את החלטת הרבנות הראשית

הספרדים בישראל" [בנשיאות הרב יוסף], התכנסה בכ"ט בניסן, לדיון דחוף בנושא זה. היא פרסמה את ההודעה הבאה:

ביטול או שינוי פסק זה [של הרב הרי"ג והרב עוזיאל שקבעו לומר הלל ללא ברכה - ש.ב.], יש בו משום פגיעה חמורה בבודים וערעור סמכותה של מעצת הרבנות הראשית, ואין להעלות על הדעת שהוראתם תיעשה פלסטר. אין בית דין יכול לבטל דברי בית דין חבירו... לפיכך החלטה הפסוקה וחבירותיה, המחייבת את כלל ישראל ואת הקהילות הספרדיות בארץ ובתפוצות היא - שלא לבדק על החלל ביום העצמאות.¹³ [הודעות של - ש.ב.].

נדגיש, בפעם הראשונה: א. עולה טיעון כה חמור של "אין בית דין" וכו'. ב. קיימות נימה עדתית גם ביום האמור לאחד את כלל ישראל.

בראיון עיתונאי הבהיר הרב יוסף את דעתו בנושא עקרוני זה - הבעיה היא הלכתית טהורה שאינה תלויה וקשורה ביחס למדינה:

יום העצמאות הוא זה גדול, הקב"ה עשה לעם ישראל נסים ונפלאות והחליל להם ניצחונות מפארים במערכות ישראל, לכן יש לשבחם בחלל אך ללא ברכה כי עדיין לא התקבע כל נדבך ישראל לארץ ישראל; הנס לא נעשה לכל ישראל; עדיין אין שלום עם ארבענו וחוזרים רעה על קיומה של המדינה; הדמה המוסרית-דתית במדינה ירודה; דרב ישראל נאקם תחת שיעבוד מלכותו; לא יצאו לגמיר מהצרות; זו רק אתחלתא דגאולה ולא גאולה שלמה [הודעות של - ש.ב.]. מדינת ישראל היא התגלמות רצון ה' וראשית התגשמותו של חזון הנביאים. אפשר להיות מצוין ולאחוז את המדינה בלב ונפש, ויחד עם זה לומר

של תל-אביב, הייתי הולך לכל בתי הכנסת של היהודים המסורתיים, ושם נהגתי לדבר ולחזק את המתפללים בגודל השבח וההודיה להש"ת על הנסים הגדולים שאיבה אותנו ביום זה. גם אותה תנוה כך, ומה הבעיה באמיתות הלל ללא ברכה. להיפך, כך ותחזק בהם את האמונה ותציל אותם מאמיתות ברכה לבטלה! ראה: י' אליטוב, **חדשות משפחה**, י' באייר תש"ס, עמ' 16.

13. **הצפה**, ב' באייר תש"ד; **יום הששי**, ה' באייר תש"ז. במאמרו באיחוד **בתי הכנסת בישראל**, אייר תש"ז, עמ' 14, כתב הרב יוסף - את הלל יש לומר בסוף התפילה, ואם הקהל רוצה לאומרו לאחר תפילת שמונה עשרה - אין למחות בידי. וכך פסק גם הרב ע' הדאיה, ראה: שו"ת **ששיל עבדי**, ו' ירושלים תשי"ט, א"ח סי' י"ט, נציין, שעל פי הוראות הרב יוסף נכתב **בסידור יינות ישראל נוסח הספרדים ועדות המזרח**, ירושלים תשל"ז, עמ' 377, 556. "אחרי חרות הש"ץ גומרים את החלל" [בלי ברכה - כדעת הרב ע' יוסף]. וכך נכתב גם **בסידור קורן עדות המזרח** [גם הסכמת הרב ע' יוסף], ירושלים תשנ"ג, עמ' 335. גם הרב מ' אליהו הורה, שערף לומר את החלל [ללא ברכה] ולקרוא את הפסטר "קור היום בנוב" לאחר קריש "תתקבל" שלאחר "ובא לציון", כי על פי הקבלה, התפילה מחולקת לכמה עולמות ואין להוסיף דבר בתפילה, כך שמעני ממאכזר האנשי הרב ש' זעפרני. ראה: שו"ת **חיים שאל** [לעיל], הערה 8, הרב מ' אליהו, **קול אליהו**, 209 [בראשית תש"ט], עמ' 3.

הלל בלי ברכה. ההיענות מאמירת ברכה טבעת מבעיה הלכתית מובהקת ולא מהשקפת עולם.¹⁴

הרב גורן, שהיה סמכותי מאוד, מכוח אישיותו הצליח להעביר החלטה כה משמעותית במיעצת הרבנות הראשית. יש לציין, שכבר בשנה הראשונה, בתש"ט (1949), היתה דעתו של הרב גורן, שיש לבדק ברכת "שהחיינו" וגם לומר הלל בברכה בלילה וביום, בניגוד להחלטת הרבנות הראשית, וכך הוא אכן הנהיג בצו"ל ומאוחר יותר בבית הכנסת שלו "קוממיות-אברהם" בתל-אביב [ראה להלן - פרק ו/א-3].

בהודעה השניה של הרבנות הראשית, שהתפרסמה יומיים לפני החג, יש תוספת של מילה אחת: "...מועצת הרבנות הראשית דנה באריכות בנושא אמירת הלל בליל וביום

14. **ידועות אחרונות**, כ"ח באייר תש"ד. ביסוס הלכתי והשקפתי לדעתו, ראה: שו"ת **יבוע אומר**, ה' א"ח סי' לה; שם, ה' א"ח סי' מא-מב ועמ' ששת; **תורה שבעל פה**, טז ותש"ד, עמ' טז-כח; **ילקוט יצחק**, ג' ירושלים תשנ"א, עמ' תקסו [מבנו, שהוסף - אסור לענות אמן על הברכה וכן ראה: ר"א זכאי, **הבית היהודי מועדים**, סי' מו ע"ב; א' ברוך, **סדר יום**, ירושלים תש"ס, עמ' 199]. על התנגדותו לאמירת ברכת "שהחיינו", ראה: שו"ת **יבוע אומר**, ד' א"ח סי' נ' ס"ק ה' שם, ה' א"ח סי' מב [מסגרתו לאמירת לוי, **ברכת השני והשבי**, ירושלים תשנ"ב, פי"ד סע' מה ובקונטרס **לוח תיקונים**, תש"ג, סע' לג. ראה בהתנגדותו על הכרת יום זה בספר, ח"ב, קריש ספר תשנ"ו, עמ' עז; **תורה שבעל פה**, שם, עמ' כה-לה. **איחוד בתי הכנסת בישראל**, אייר תש"ז, עמ' 7-21; **ילקוט יצחק**, שם עמ' תקסו [וכנ"ל]. ר"י ציקוטאי כתב בהלכות **מלבי בקודש** [ע"פ פסיקתיו והנהגתו של הרב ע' יוסף], תש"ס, עמ' מה; **"תקנת הרבנות הראשית**, הלל בלא ברכה, וכינו שנים שבתו הוא, יש להקדים יום זה ללימוד תורה ולא להיכלות". בירחון **אור תורה**, קנט (אב תשמ"א), סי' קב, תאר הרב י' הכהן ויכוחים בתוך בית-כנסת ספרדי. לדעתו כדי למנוע זאת, על הספרדים לנהוג בפסיקת הרב יוסף ולומר חצי הלל ברכה. דבר זה תמוה כי הרב יוסף בכל מקום דבר על הלל שלם ולא על חצי הלל. הרב י' צוברי כתב בסידור **כנסת הגדולה תל-אביב**, א-תל-אביב תשל"ט, עמ' של: "הנהגה הלל בדילוק" [מהדורת תשנ"ז] עמ' של, ניתן הסבר לכך - חשש מפני ברכה לבטלה. גם הרב ד' שלוש בשו"ת **תורה נגדוה**, ירושלים תשנ"ז, סי' כא כתב: יש לומר הלל בדילוק, כי הלל שלם אומרים רק על יציאה ממוות לחיים. הנהגים לבדק על הלל של ראש חדש - וברכו עליו, והנהגים שלא לבדק בראש חודש וירצו לבדק ביום זה - יש להם על מה שיסמכו. **בסידור כותנים**, 61 [ניסן תש"ז], עמ' 21. כתב הרב ש' אבינר: ספרדי צריך לבדק על הלל ביום זה "לגמרי" ולא "לקרא" כמו בתורה. בסידור **שני ירושלים** [נוסח תנמי בלוי בעריכת ר"י קאפאן, קריית אונ' תשנ"ה], עמ' תמ, נכתב: "לאחר חרות הש"ץ אין אומרים תחנון. פותח הקול וכל הקהל אומר "הלל" תשנ"ז". אך במהדורת תשנ"ז, עמ' תמ, הוספת ההלל [פסיקת דזימרה כמו ביום חול, ולא כמו בהשענה רבא כפי שנכתב קודם]. **בספר זכרון לרב יוסף בן דוד קאפאן**, בר-אילן תשס"א, עמ' 63. ניתן הסבר לכך - לדעתו, צריך סמכות מיוחדת שתתן לומר הלל. וכן סבר לבני יום ירושלים, אך נהג שלא לומר "תחנון" בימים אלו. לדעת הרב ש"י הלוי, שו"ת **דברי תמים**, א' ירושלים תשל"ב, סי' נז [= ספר זכרון **דברי שלום חכמים**, ירושלים תשנ"א, עמ' כז], למרות שהיה נס גדול ועצום במלחמת חשדור אין להוסיף ברכות ביום זה. הרב א' כהן כתב בספרו **ילקוט אברך**, רמלה תש"ט, עמ' ר"ח, שו"ת. כל אחד יתפלל ביום זה בבית הכנסת הנהוג על פי השקפתו, כדי למנוע מחלוקת. לכן, המופלל במקום בו לא אומרים "תחנון", אינו רשאי למחות בהם. ויוסיף, שכך סובר גם ראש מוסדת "אור החיים" בירושלים, הרב ר' אלבי.

העצמאות... לכן מחליטה הרבנות הראשית [המילים "ברוב דעות" הושמטו]. שיע מקום גדול לפי ההלכה לומר השנה הלל בברכה **בליל** וביום העצמאות¹⁵ [הדגשה שלי - ש.ב.]. ואכן, בבית הכנסת ב"היכל שלמה" בירושלים, בו התפלל הרב גורן לליל החג, נאמר הלל בברכה וגם ברכת "שהחיינו". מתברר אם כן, שהרב גורן הוסיף וחיידש בכפילים. בבתי כנסת רבים נאמר הלל בברכה לליל החג. בשל כך רישומו של החג ניכר ובלט באותה שנה דווקא בבתי הכנסת, וזאת לאור העובדה שברוב הערים והישובים בארץ, בוטלו החגיגות המוניות כליל החג בשל האוירה הקשה לאחר מלחמת יום הכיפורים.¹⁶ אך היו בתי כנסת בהם רבתה המבוכה והמחלוקת אם לשנות ממה שהיה נהוג מקדמת דנא - אמירת הלל ללא ברכה ורק ביום.

בישיבת מועצת הרבנות הראשית בג' באלול תשל"ד (1974), התקיים דיון נוסף בנושא זה לקראת הדפסת לוחות השנה החדשים. בישיבה זו התקבלה החלטה שכמותה לא התקבלה מאז שנת תש"ט (1949) - החלטה לדורות:

מועצת הרבנות הראשית לישראל מאשרת כי ההחלטה שניתנה על ידו ביום כ"ה בניסן תשל"ד, ביחס לאמירת הלל **בברכה** ביום העצמאות, חלה גם על **השנים הבאות עד ביאת גואל צדקנו במהרה בימינו אמן**.¹⁷ [הדגשה שלי - ש.ב.]

גם כאן לא נאמר במפורש שהכוונה גם לערב, וגם ברכת "שהחיינו" לא נזכרה כלל. כנראה שחלק מהציבור עדיין היסס אם לקבל החלטה זו ולשנות את אשר היה נהוג עשרות שנים - אמירת הלל שלם ללא ברכה. לכן, בישיבת מועצת הרבנות הראשית, בל' בניסן תש"ס (1980), התקבלה ההחלטה הבאה:

15. **הצפה** ב' באייר תשל"ז.
16. **הצפה** ד' באייר תשל"ז. כאשר חוקק בית הכנסת הגדול בירושלים, נהוג להתפלל בו כליל החג כנסח שקבע הרב גורן. משום כבודו, הרבנים הראשיים שבאו אחריי לא ביטלו חרדה זו, על פי מכתב מלשכת הרב הראשי הרב י"צ לאו, מ"ג בתשרי תשנ"ח (1998).
17. במדויקוּקוּל הישיבה אין פירוט של הדיון, ארכיון הרבנות הראשית. **הצפה** נמסרו למחרת פרטים על ישיבה זו אך לא הוזכרה כלל החלטה חשובה זו. נציין, שכבר ב"ט בסיון, כתב הרב גורן לנשיא "איוחד בני הכנסת", ד"ר מ"א יפה: "בתשובה לשאלתך בע"פ הנני להודיע, כי לפי **החלטת מועצת הרבנות הראשית עד לבירך** **גואל צדקנו** במהרה בימינו אמן. בהתאם לכך אבקש להסדיר את 'לוח דינים ומנהגים', ארכיון הרב גורן, תיק יום העצמאות. ההחלטה הנ"ל התפרסמה שוב **הצפה**, ד' באייר תשל"ז וכ"ה בניסן תשל"ז; **מעריב**, ד' באייר תשל"ז. וראה להלן, הערה 25.

מועצת הרבנות הראשית חזרת על החלטותיה הקודמות כי - יש לקרוא ביום העצמאות **ובליל הלל שלם בברכה לפני ולאחרי** בשם ובמלכות [הדגשה שלי - ש.ב.]. זאת סדרת הסליחות בה"ב לחדות לשבוע שלאחרי.¹⁸

הפעם נאמר במפורש שההחלטה כוללת גם: **א. את ליל החג. ב. את הברכה שלאחר ההלל. ג. הפעם אין התייחסות לברכת "שהחיינו"**, אם כי בסדר התפילות שפורסם בעיתונות על ידי הרבנות הראשית על פי החלטת המועצה, ברכה זו מופיעה.

ב. מנהגי תפילה חדשים

הרב גורן חידש והוסיף על נוסח התפילה שקבעה הרבנות הראשית. רק בשנת תשל"ו (1976) התפרסם בעיתונות הנוסח המלא, המופיע להלן, וזאת תחת הכותרת של "הרבנות הראשית לישראל" ו"בהתאם להוראות הרב הראשי לישראל מרן הרב שלמה גורן שליט"א". היא חזרה על החלטתה מג' באלול תשל"ד (1974).¹⁹

בתפילות ערביות:

- א. תהילים קז [שאר הפרקים ומספר קטעי תפילה שהיו נהוגים בעבר - הושמטו].
- ב. ברכת "שהחיינו" בשם ומלכות.²⁰

18. מפרוטוקול הישיבה, ארכיון הרבנות הראשית [אין שם פירוט של הדיון]; **הצפה**, א' וד' באייר תש"ס [סדר התפילות]. יום לאחר שהתפרסמה הידיעה בפעם הראשונה על ידי הרב גורן, חולקה בתאי העיתונאים הדעה מטעם מועצת הרבנות הראשית, הפעם משל הרב ע' יוסף בה נאמר - לא לומר הלל בברכה. מחלוקת זו השפיעה גם בישיבות התיכונים, היו ר"מם שלא באו לתפילת הבקר עם תלמידיהם, על פי **פנים למים**, 4 (כ"ב באייר תש"ס), עמ' 20.
19. **הצפה**, ד' באייר תשל"ז ובשנים הבאות: שם, כ"ז בניסן נא' באייר תשל"ז; ג' באייר תשל"ח; ד' באייר תש"ס; ד' באייר תשמ"ב. בשנתו **שנה בשנה**, תשמ"א-תשנ"ה, מופיעות הוראות אלו, עם הוספה - בשנים שיום העצמאות חל ביום ב' דוחים את הסליחות של בה"ב לשבוע שלאחרי החג, ועם השמטת הקריאה בתורה. עוד בהיותו רב ראשי לצה"ל, נשאל הרב גורן על דעתו לגבי הוספת שניות לתפילה ולמנהגי היום. במכתב תשובה מ"ט באייר תשל"א (1961), הוא שלל את ההצעות הבאות: להוסיף פסוקים מתנאים כמו שאומרים "ועומר" בליל שבת או "ידבר" בליל חג; "על תסכים"; "עשמה" לא נהוג [אך אפשר לומר]; לקרוא בספר תורה בברכות לשלושה ערלים; הפסרת "עוד היום בננו" בברכות; ברכת "שהחיינו" בסעודה, ארכיון הרב גורן, תיק יום העצמאות. גם עורכי סידור התפילה לחג של הקיבוץ הדתי התייעצו אותו, ועל פי פסיקות הוכנסו ונוסחו או הושמטו קטעי תפילה ומנהגי היום, ראה: א' **יעיר עמודים**, 279 (ניסן תשכ"ט), עמ' 247, 251, שם, 553 (אייר תשנ"ב), עמ' 364-363; שם, 564 (אייר תשנ"ג), עמ' 231 (כסלו-סבת), עמ' 84; ד' **עמיר**, שם, 553, עמ' 364 ולהלן, פרק 4-א.
20. ראה: ר"ש גורן, "ברכת "שהחיינו" בהג העצמאות", **הצפה**, ד' באייר תשנ"ו [תגובת הרב מ"צ נדיר למאמר זה, שם, כ"ז באייר תשנ"ו]; **בטאון חמד**, אביב תשמ"א, עמ' 24 **תורת המועדים**, ירושלים תשנ"ז, עמ' 634-634, שם, בעמ' 634 הוא קובע - יש לברך גם את ברכת "שעשה נסים" בשם ובמלכות

ג. יום העצמאות בזמנים מיוחדים – פסיקה שונה

בתקופה זו, כאשר יום העצמאות חל בזמנים מיוחדים, פסקה מועצת הרבנות הראשית אחרת ממה שפסקו קודמותיה:

1. **ה' באייר שחל בימי שמיני** – על פי התיקון לחוק יום העצמאות בשנת תשי"א (1951), הוקדמו אז החגיגות ליום חמישי כדי למנוע חילול שבת. גם הרבנות הראשית הורתה להקדים את תפילות החג ליום זה [ראה לעיל – פרק גב]. בשנת תשל"ח (1978), הורתה כך הרבנות הראשית בהתאם להוראות של הרב גורן, עם ההספה: **ביום שמיני** – אין לומר "תחנון", יש לנהוג בו שמחה ומותר להסתפר בימים חמישי ושישי.²⁶ גם בתקופה הבאה, בשנת תשמ"ה (1985), תורה הרבנות הראשית כך, מבלי להתייחס ליום שמיני.²⁷
2. **ה' באייר שחל בשבת** – על פי התיקון לחוק יום העצמאות בשנת תשי"ד (1954), הוקדמו באותה השנה החגיגות ליום חמישי כדי למנוע חילול שבת. גם הרבנות הראשית הורתה להקדים את תפילות ליום זה [ראה לעיל פרק גא]. כאשר דבר זה אירע בשנת תשל"ד (1974), העניין נדון בישיבת מועצת הרבנות הראשית בכ"ה בניסן,

127

העצמאות ברכת 'שהחיינו' בשם ובמלכות ולומר הלל השלם בברכה ובהתאם לכך אבקש להסדיר את לוח ימים ומנהגים, ארכיון הרב גורן. מצאנו התייחסות לכך בשנתון **שנה בשנה**, הוצא על ידי "היכל שלמה", רק משנת תשל"ז. שם בעמ' 81 נכתב: "יום ה' בו יום העצמאות. לפי החלטה מועצת הרבנות הראשית לישראל, אומרים בבתי הכנסת הלל שלם בברכה **וברכת 'שהחיינו'**. לדעת הראשון לציון הרב הראשי הגר"ע יוסף, אומרים הלל **ללא ברכה** ואין מברכים 'שהחיינו' [אין הוראות לגבי הלילה]. בשנתון תשל"ח, עמ' 86, שונה מעט הנוסח: "לערכות תפלות בבתי הכנסת עם 'הלל שלם'". לפי דעת מרן הגר"ד הגר"ש גורן ו**חברי מועצת הרבנות**, יש לומר הלל... [המשפט כנ"ל]. ההוראות של הרב גורן התפרסמו שם עד שנתון תשנ"ה, למרות שהרבנים הראשיים, הרב שפירא והרב אליהו, שנבחרו בשנת תשמ"א (1983), סברו אחרת, ראה על כך בפרק הבא. על היתרו של הרב גורן להתגלח ביום זה, ראה: לעיל, פרק ג הערה 87.

26. **הצפה**, ג' באייר תשל"ח, הרב גורן חזר בו ממה שכתב בסי' בניסן תשל"ח, לשלח בני-עקיבא בקליבלר, וממה שהורה 3 שנים קודם בכ"ז. באלול תשל"ה (1975), לעורכי ה"סידור" של הקיבוץ הדתי – שאנו תפילות החג יש לקיים בליל וביום שמיני, ארכיון הרב גורן. וראה להלן, הערה 33. גם הרב שי אביב, **עטורי בהנים**, 97 (אדר תשנ"ג, עמ' 25 כתב: לדעת כל השיטות אין לומר "תחנון" ביום ג', כי בכל זאת נותרת קדושה באותו יום. לעומת זאת, לכבוד שנת הויברל למדינה בשנת תשנ"ח (1998), על פי החלטות הכנסת [מכ"ז באדר תשנ"ח, ראה: **דברי הכנסת ה-44**, כרך כב, עמ' 6579-6580, 6728], נחוג יום העצמאות ביום חמישי [הוקדם כחוק] וגם ביום שמיני. הרבנות הראשית הורתה לומר את תפילות החג רק ביום חמישי, וליום שמיני יש להתניח כיום רגיל, **הצפה**, כ"ז בניסן תשנ"ח. בשנה זו התפרסמה ידיעה בשם הרב ע' יוסף, לראשונה מזה זמן רב – מותר ביום זה לומר הלל, אין לומר "תחנון" ויערכו סעודות שמחה, **מעייב**, ג' בניסן תשנ"ח.

27. מפרוטוקול הישיבה בא' באייר תשמ"ה, ארכיון הרבנות הראשית, **הצפה**, ב' באייר תשמ"ה. גם הרב נסים, בתשובה לשאלת תנועת "אורא" בשנת תשכ"א (1961), הורה כך, בהתאמה עצה חושבה לפתוח את תורות המזון ביום חמישי אחרי שעת המנחה, כדי שיהיה ניתן לצטייד במצרכי מזון מבעוד מועד לכבוד שבת, **ידועות אחרונות**, ב' באייר תשכ"א.

- ג. אין לומר "והוא רחום" לפני "ברכי", את ברכת "השכיבנו" [בסוף קריאת שמע] מסיימים: "הפוך סכת שלום" וכו' כמו בליל שבת וחג.²¹
- ד. אמירת הלל שלם **בברכה** לפני ולאחריו.²² **בליל** החג.²³
- ה. "תפילה לשלום המדינה" ו"מי שברך" לחיילי צה"ל.
- ו. "אדון עולם", "אני מאמין".

בתפילות שחרית:

- ח. אמירת "למצנח" בפסוקי דזמירה [כמו בשבת], דילוג על "מזמור שיר ליום השבת", "מזמור לתודה" בלי "נשמח" – כמו בהושענא רבה.²⁴
- ט. הלל שלם **בברכה לפני ולאחרי**.
- י. קריאה בתורה ללא ברכות – בשביעי של פשוט "עקב" [כשהחג לא חל ביום שני וחמישי – ש.כ.] וכן הפסרת "עוד היום בנוב" ללא ברכות.
- יא. "תפילה לשלום המדינה"; "מי שברך" לחיילי צה"ל; אזכרה לחללי מלחמות ישראל והמתותה [הושמטה האזכרה לחללי השואה – ש.כ.].
- יב. אין אומרים "למצנח" לאחר "אשר".
- יג. "שיר המעלות בשב"ח" את שיבת ציון" במנגינת "התקווה".
- יד. מברכים איש את דעוהו "בברכת השלום והנאולה השלמה".

גם בשנה זו, בבתי כנסת רבים בארץ נאמר הלל בברכה, בערב וביום, כהוראות הרבנות הראשית.²⁵

- בנוסח זה: "שעשה לנו נסים בארץ ישראל בזמן הזה", אך ברכה זו לא נאכרה בסדר החדש שהוא קבע בשנה זו. וראה עוד על ברכה זו: ר"ד שלוש, **שירי חמדה גנוזה**, סי' כא; ר"ש דוד, **דף קשר**, ב, אלון שבות תשמ"ט, עמ' 246-247; הנ"ל, **אסופת שאלות ותשובות בהלכות יום העצמאות**, עטולה תש"ס, עמ' מ-מג; א' הכהן, **עלון שבות-בגורים**, ט (אייר-סיון תשנ"ו), עמ' 85-86.
21. ראה: ר"ש גורן, **תחומין**, ט (תשמ"ח), עמ' 301-304.
  22. ראה: ר"ש גורן, **הלל** בברכה ביום העצמאות, **הצפה**, ב' באייר תשל"ח; **תורת המועדים**, שם, עמ' 610-641 = **הצפה**, ה' באייר תשנ"ח.
  23. ראה: ר"ש גורן, **קריאת הלל בליל חג העצמאות, תורת השבת והמועד**, ירושלים תשמ"ב, עמ' 419-431 [= **הצפה**, ד' באייר תשל"ח], ונימוק: רוב הניצחונות במלחמת השחרור היו בלילה. **שנה בשנה**, תשל"ו, עמ' 445-457. ראה: ר"א שרדי, **ואמנונך בלילות**, ירושלים תשס"ב, שביסס דעה זו, ולעומתו ר"א אורן, **שחר אהלך**, ירושלים תשס"ב שביאר את דעת המתנגדים לכך.
  24. שמעוני, שם הרב שי ישראל סבר, שאין לומר את "מזמור שיר ליום השבת", גם הרב שי"י אין סבר כך בנימוק, שאין זה יום של שביטה ממלכת. לעומתם, הרב מ"צ ריה הכניס מזמור זה לסדר התפילות שערך. ראה: ר' האס (גורן), **ישראל במדינתו**, קריית מלאכי תשל"ח, עמ' 143.
  25. **הצפה**, ה' באייר תשל"ח. נחזר ונזכר, שכבר ב"ט בסיון תשל"ד (1974), כתב הרב גורן לד"ר מ"א יפה נשיא "אחוד בתי הכנסת", היכל שלמה: "לפי התלכות מועצת הרבנות הראשית יש לבדל בליל

בה הוחלט - להקדים את התפילות לליל וליום חמישי. הנימוקים של הרב גורן היו: א. לא להתנתק מהציבור הרחב שיחגוג ביום חמישי. ב. ה' באייר - יום ההכרזה על הקמת המדינה - נקבע כסמל לכל התקופה אך בו לא אירע דבר המחייב את אמירת התפילות דווקא בשבת.²⁸ לאחר שבוע התפרסמה הודעה נוספת של הרבנות הראשית [בנראה שהיא יצאה מהרב גורן עצמו], בה יש הוספה: **ביום שישי - אין לומר "תחנון", ובשבת - אין לומר "אב הרחמים" [בתפילת מוסף] ולא "צדקתן צדק" בתפילת מנחה.**²⁹

כאשר דבר זה חזר בשנת תשל"ז (1977), החליטה מועצת הרבנות הראשית בכ"ה בניסן, בישיבה בראשות הרב גורן - כל הנהוג ביום העצמאות, כולל **ברכת "שהחיינו"** [בפעם הראשונה יש התחסות מפורשת לברכה זו] והלל, יוקדם לליל וליום חמישי.³⁰ והנה, שבוע לאחר מכן, פרסמה הרבנות הראשית בעיתונות את סדר התפילות בהתאם להחלטה זו ועל פי ההוראות של הרב גורן, בסופו יש הוראות נוספות: **בשבת - לאחר ההפטרה [הריגלה] יש להוסיף את החלק הראשון וישעיהו י לב - יא, ט של הפטרה "עוד היום בוב" [ללא ברכות]; ולומר אחר הקריאה בתורה את תפילת "מי שעשה נסים לאבותינו" הנאמרת ב"שבת מברכים" [מבלי להזכיר את ההוראות משנת תשל"ד].**³¹

לעומת זאת, בשנת תשמ"א (1981), הוציא הרב גורן לפי החלטת מועצת הרבנות הראשית הוראות שונות לגמרי, שעיקרן:

בליל יום חמישי - [נוסח התפילה הרגיל ללא ברכת "שהחיינו"], חצי הלל ללא הברכות, "אזון עולם" במנגינת "התקווה", מברכים איש את רעהו: "לגאולה שלמה".
ביום חמישי - [נוסח התפילה הרגיל ביום זה], חצי הלל ללא הברכות, "אזון עולם" במנגינת "התקווה".

28. מפרוטוקול הישיבה, ארכיון הרבנות הראשית, **הצפה**, כ"ז בניסן ו' באייר תשל"ד. וכך הוא כתב כבר **הצפה**, ד' באייר תשל"ד, ובשנת **בשנה**, תשל"ב, עמ' 135-142. מאמר זה הופץ על ידי תהלת בני-עקיבא העולמית בתמוצות בשבט תשל"א (1971) ובאדר תשל"ד (1974). ראה להלן, הערה 33.
29. **הצפה**, ד' באייר תשל"ד. בתשובה לשאלת תלמיד ישיבת שעלבים, מעש"ק פרשת שמני תשל"ד (1974), השיב הרב צ"י קוק: יש להתנהג בשנה זו כפי שפסק הרב גורן, ראה: **תחנון**, יג ותשנ"ב-תשנ"ג, עמ' 191 [המכתב הוא משנת תשל"ד (1974)], לכן היה על המערכת להנחות בהערה למאמרו של הרב גורן **בשנה בשנה** (לעיל, הערה 28), לא לספור **תורת השבת והמועד** שיצא לאור רק בשנת תשמ"ב (1982). כי שם הוא חזר בו ממה שכתב לפני כן, כפי שנבאר להלן בהערה 33, מ' שלוח, "יום העצמאות שהוקדם מה דינו? **עמודים**, 305 (אייר תשל"א), עמ' 266-265 [= קודש וחול בחינה, יבנה תשמ"א, עמ' 34-32].

30. ארכיון הרבנות הראשית, תיק תשל"ז-מ, **הצפה**, כ"ז בניסן תשל"ז.

31. **הצפה**, א' באייר תשל"ז.

בליל שבת - תהלים קז לפני תפילת מנחה, ברכת "שהחיינו" לפני "ברכו", הלל שלם בברכה.

בתפילות שהחיינו של שבת - הלל שלם בברכה, והפטרה "עוד היום בוב" לאחר הפטרת היום ולפני הברכות שלאחריה.

בסיום נוספה הערה: מותר להתגלח אור ליום ג' באייר וביום **ביום שישי** לכבוד שבת.³² [ראה נספח ו].

הפעם סבר הרב גורן, שמבחינה הלכתית יש לומר את עיקר תפילות החג דווקא בה' באייר - ביום קבלת הריבונות על ארץ ישראל וההכרזה על הקמת המדינה שפירושה ירושת ארץ-ישראל - כפי שהיתה התקנה המקורית בשנה הראשונה.³³ היו רבנים שסברו, שיש לומר את התפילות בליל וביום חמישי בלבד בו התקיימו החגיגות, כדי לא להפריד, דווקא ביום מאחד זה, בין הציבור הדתי לציבור הכללי.³⁴ דבר זה גרם

32. **הצפה**, ב' באייר תשמ"א, לא מצאתי את פרוטוקול הישיבה. בפרטים בעיתונות נשמטה ברכת "שהחיינו", לכן שודרה ידיעה בדרך - לומר ברכה זו לאחר קבלת שבת לפני "ברכה", ארכיון הרב גורן. במכתב, מב' באדר ב' תשמ"א, כתב הרב גורן, שיש לקרוא רק את הפטרה "עוד היום בוב", שם [הדברים, ס-סז ואילו תשל"ח, עמ' 12-13]. **בשנה בשנה**, תשמ"א, עמ' 135 נכתב בפשיטות - מקדימים ליום חמישי [כפי שהיה נהוג בשנים תשל"ד (1974) ותשל"ז (1977)]. ובעמ' 149 פורסם שם הראשונה סדר התפילות על פי ההוראות של הרב גורן, וגם שם אין ההתייחסות לאמירת התפילות בשבת.

33. ראה: ר"ש גורן, **תורת השבת והמועד** (לעיל, הערה 28), עמ' 432-442. שם הוא חזר בו ממה שכתב 10 שנים קודם לכן (לעיל, הערה 28), מבלי לציון זאת. כמו כן, הוא לא הזכיר שם את סדר התפילות שקבע בעצמו בשנים תשל"ז (1977) ותשמ"א (1981), אלא כתב שיש לומר את כל התפילות רק בליל שבת וביום. את הסיבה לשנינו בדעתו הוא ביאר במכתב למערכת התחומין מ' בניסן תשל"ד (1994) [המציג בארכיון] - הסתמכותו על עובדה לא נכונה. הוא חשב, שהכנסת קביעה כבר בשנת תשל"ט (1949) - שאם ה' באייר יחול בשבת, החג ידחה או יוקדם - לכן כך יש לנהוג גם בשנים הבאות. אך התברר לו, שבפועל רק בשנה השניה, תש"י (1950) הכנסת החליטה לדחות את החג במקרה כזה ליום ראשון ' באייר, ובשנת תשל"ד (1954) חל שינוי נוסף, הכנסת החליטה להקדים את החג ליום חמישי ג' באייר [ראה לעיל - פרק גא]. לכן שינוי מאוחר זה לא יכול לשנות את הקביעה המקורית - שהיום יחול תמיד בה' באייר. מכאן ניתן ללמוד על חשיבות הדיוק והדיוק בעובדות היסטוריות המשפיעות על הפסיקה ההלכתית ועוד יש להעיר על מה שכתב שם בעמ' 441: "איתי בתיקי הרבנות הראשית, שגם רבותנו הנאונים נוהג נפש, הרבנים הראשיים שקדמו לנו, מרן הגר"א הרצוג זצ"ל והגאון הראשון לציון רבי בן ציון מאיר חי עוזיאל זצ"ל, התלבטו בבעיה זו כאשר ה' באייר חל בשבת, והדעת מכרעת יותר שלא להקדים ולא לאחר." [אלא כל התפילות בשבת]. הרי ראוינו לעיל [וגם בפרק - ג, א, ב], שהרב הרצוג והרב עוזיאל התלבטו בבעיה זו רק בשנת תש"י (1950), אך מהדגנו שהכנסת החליטה סופית להקדים את התפילות מיום שישי או משבת לליל וליום חמישי כדי למנוע חילול שבת, כך הוראתם גם הרבנות הראשית לגבי התפילות. מהרב ד"ר י' אלפסי, רב בית הכנסת "קוממיות-אברהם" ישיבת הרב גורן, שמענית: בשנת תשמ"א (2001), כאשר יום העצמאות חל שוב בשבת, התפילות שם הוקדמו לליל וליום חמישי, כי היו ששמעו את הרב גורן אומר - הקהל הרחב לא קיבל את פסיקתו בעניין זה: ראה: ר"ח אריאל, "יום העצמאות שחל בשבת ובערב שבת", **תחומין**, ח (תשמ"א), עמ' 66-59 [= שו"ת

פרק ה

התקופה הרביעית – חזרה למקור: הלל ללא ברכה

תשמ"ג-תשנ"ג (1983-1993)

בב' בניסן תשמ"ג (1983), נבחרו רבנים ראשיים חדשים, ראש ישיבת "מרכז הרב" הרב אברהם שפירא, ויהרד מרדכי אליהו. בגלל חג הפסח לא התכנסה מועצת הרבנות הראשית, לכן לא התקיים דיון בסוגיית תפילות יום העצמאות. היה צורך דחוף לדון בכך, הואיל והרבנים הראשיים החדשים סברו מזה שנים, שיש לומר ביום העצמאות הלל ללא ברכה, ואילו הוראת הרב גורן בשם הרבנות הראשית, מזה 9 שנים, הייתה – לומר הלל בברכה. בהודעה שהם פרסמו לרבנים ולגבאי בתי הכנסת נאמר:

תפילות חגיגות ברוב עם ובחזר, תאמנה א"ה בבתי חסות בארץ ובתפוצות בערב החג ובבוקר יום ה' באייר, יום העצמאות ה'–ל"ה של מדינת ישראל, החל חשנה ביום שני. סדרי התפילה וחדושים ומקובלים מדי שנה בשנה, יהיו כפי שנקבעו ונהוג בעבר¹.

יש לשים לב: א. למרות שבאותה שנה יום העצמאות הל' ב"שני קמא", קבעו הרבנים הראשיים בפשיטות לומר ביום זה את תפילות החג מבלי להתייחס לאמירת הסליחות הנחוגות בו. ב. אין התייחסות מפורשת לאמירת ההלל – עם או ללא ברכה. ג. הדברים מופנים גם לקהילות בתפוצות. ד. לא ברור די הצורך למה הכוונה "שנקבעו ונהוג בעבר", האם לעבר הרחוק – לקביעת הרב הרצוג והרב עוזיאל והבאים אחריהם, שיש לומר הלל ללא ברכה, או לעבר הקרוב – לקביעת הרב גורן, שיש לומר הלל בברכה.

שנה לאחר מכן, בישיבת מועצת הרבנות הראשית בכ"ח בניסן תשנ"ד (1984), נדונה בקצרה שאלה זו. הדין מבהיר עניין זה:

הרב ישראל: היתה החלטה בזמן הרב עוזיאל [לומר הלל ללא ברכה], ויש להמשיך בכך.

הרב אושפיזא: להמשיך כמו בזמן הרב גורן [לומר הלל בברכה].

הרב ח"ד הלוי: לפנות לציבור שימשיכו כבשנים עבר.

החלטה: כדברי הרב ח"ד הלוי.²

1. תצפה, ב' באייר תשמ"ג. וראה: לעיל, פרק ג הערות 55-56.
2. מפרוטוקול הישיבה, ארכיון הרבנות הראשית.

ליוכוחים רבים בבתי הכנסת ופגיעה באווירת החג ובקדושת השבת.³⁵ אנו רואים כיצד באותה מועצה חלו שינויים כה מהותיים ובאותו נושא:

3. ה' באייר שחל בתענית בה"ב – כאשר דבר זה אירע בשנת תשי"ג (1953), הורחה הרבנות הראשית לומר את תפילות החג כרגיל, וגם את הסליחות הנאמרות בימים אלו, ללא "תחנון", כפי שנהוג כאשר חלה בהם ברית מילה [ראה לעיל – פרק ד/ד]. כשנת תש"ם (1980) הורחה הרבנות הראשית בפשטות לדחות את אמירת הסליחות לשבוע הבא [ראה לעיל – סעיף א].³⁶

בשנת תשמ"ב (1982), יום העצמאות חל מיד לאחר פינוי חבל ימית ונסיגת צה"ל מסיני. היה חשש שהמראות הקשים של הפינוי יבלבלו את הציבור הכואב, שלא ידע אם לחוג ביום העצמאות וכיצד לנהוג בתפילות היום. הרב גורן הבין זאת, ופרסם הודעה לפיה – למרות כאב הפינוי, גם בשנה זו מצווה לשמוח ביום העצמאות ולומר הלל בברכה בערב וביום.³⁷

[הלל הרב גורן כרב הראשי לצה"ל: ראה להלן – פרק ו/א-ב].

באותה של תורה, ב, כבר דרוש תשי"ס, סי' ענן, לדעתו, את כל התפילות יש לומר ביום חמישי. אם ה' באייר חל ביום שישי – אין לומר בו "תחנון", ואם הוא חל בשבת – יש לומר "אב הרחמים", אך לא הזכרת נשמות ו"צדקות צדק". וראה עוד: מ' שילוח (לעיל, הערה 29).

35. ראה: מ' גלדאי, תצפה, ג' באייר תשל"ח, ג' זאבני, יחד נאמן, ד' באייר תשנ"ד.

36. תצפה, א' וד' באייר תשי"ס.

37. תצפה, ד' באייר תשמ"ב. גם הרב ש' אבינר, סל חידושי: מועדים, ירושלים תשנ"ט, עמ' 210. כתב: ביום העצמאות יש לשמוח על הגאולה שכבר ישנה, ועל חורבן ימית ועל כל ההסדרונות הקיימים במדינה יש לכבות בשעת בא. במכתב השובה מח' בסיון תשל"ח (1978), הורה הרב גורן: "זג העצמאות אינו מבטל שבעה, אבל דינו כפורים, שלדעת הרמ"א אפשר שלא להחוג בו שבעה אבל אינו מבטל שבעה".

ובמכתב תשובה מב' באדר ב' תשמ"א (1981), הוא הורה: על האבל לנהוג ביום העצמאות וב"יום ירושלים" בכל מנהגי האבלות כמו בתוכה, ולא יאמר הלל. וכן, אין לומר הלל בבית האבל אלא בבית אחר. לאחר השבעה – חובה עליו להשתתף בימים אלו בתפילות התנוגות, ומותר לו להשתתף במסיבות בתנאי שלא יהיו שם כלי גינה. בתוך השלושים, אסור לאבל להסתפר לכבוד ימים אלו, ארכיון הרב גורן [=חדושים, סו-סז ואילול תשל"ח], עמ' 11-12. הרב מ' מימון התייחס לעניין זה כבר בשנת תשל"ח (1958), וכתב [בספרו שו"ת הלכה למשה, ירושלים, א"ח סי' מט]: על האבל לנהוג כמו בחנוכה, והוסף: "למעשה הדבר מסור לידי הרבנות הראשית לישראל". הרב ח"ד הלוי הורה בשו"ת עשה לך רב, ה, סי' צב: מותר לקיים ביום העצמאות אזכרה, לומר תורה וסעודה.

הלל בברכה, הרבנים היום פוסקים לומר הלל בלא ברכה, אולם מי שרוצה [לאשכנזים] להמשיך כמנהג הקודם - רשאי".⁷

הרב אליהו הכיני לא פעם את דעתו הנחרצת על גדולת היום והחובה להודות ולהלל בו:

לגבי חגיגות יום העצמאות ויום ירושלים, אין כל ספק שבמים אלו נעשו לאבותינו ולנו נסים ונפלאות. ואפשר לומר אפי' פלא פלאות, שהיו רבים עמדי ללהותם ובאמצעות דלם, הקב"ה סייע שניצלו מהם, וידינו גברה על איבינו. בידו הוא שנסים אלו שנעשו לנו, לא בוכתנו ועשו אלא בזכות אבותינו ואבות אבותינו שזרפו בדם יחידיו. לפיכך, עפ"י החלכה כל מי שנעשה לו נס חייב להודות ולהלל, לשבח ולדום את שם ה'. דוד המלך התקין פקדים מיוחדים בחיילים שיאמרו ע"י מי שנעשה לו נס.

ובהזדמנות אחרת הוסיף והדגיש: "צריכים אנו לשמוח ולהודות לקב"ה, שזכינו והסיר עול הגויים מעלינו וכיום אין מקום בעולם כמו מדינת ישראל שבו אפשר ללמוד וללמד לשמור ולעשות את תורת ישראל".⁸

לשואליו הורה הרב אליהו: את ההלל ללא ברכה ואת ההפטרה "עוד היום בנב"ה ללא ברכות, עדיף לומר אחרי קדיש "תתקבל" שלאחר "יבא לציון", אין אומרים "תתנו" ביום זה; אין לשנות מתקנת חז"ל לגבי הקריאה בתורה; על הספרדים להקפיד לא להסתפר ולהתגלח עד ל"ד בעומר".⁹

יש לציין, שבמשך שנים, שודרה ברדיו תפילת שחרית חגיגית [עם הלל ללא ברכה] מבית הכנסת של הרב אליהו בשכונת "קריית משה" בירושלים.¹⁰

בשנתנו "שנה בשנה" היוצא לאור על ידי "היכל שלמה" [משכנה של הרבנות הראשית בשנים תשי"ח-תשנ"ז (1958-1997)], המשיכו העורכים לפרסם את סדר התפילות ליום העצמאות על פי ההנחיות של הרב גורן - שעיקרן הלל בברכה כליל החג וביוםו - עד

7. מכתב מבי' בניסן תשנ"א, שם. ראה להלן, פרק 1 הערה 7.
8. מכתבים מ"ד בכסלו תשמ"ט (1988) וא' באלול תשמ"ז (1986). שם.
9. כך מסר לי מזכירו האשי הרב ש' אפרמי, על פי מכתבים המצויים בארכיונו הפרטי. ראה: סידור קול אליהו ע"פ מסקני מנין הראשון לציון הר"ה, מרדכי אליהו שליט"א, מהדורת ירושלים תשנ"ז [נדפס על ידי מכללת ליפשיץ]. עמ' קנז, תשב. לגבי אמירת ברכות מיוחדות בתפילה ובסעודת החג, השיב הרב אליהו בי' באלול תשמ"ז (1987): "אין לאדם לתקן ברכות מדעתו, אלא רק מה שתקנו לנו אנשי כנסת הגדולה", שם. לדעת הרב שפירא, הנהגה כדעת הרבנות הראשית - שיום העצמאות הוא יום חג - רשאי להסתפר ולהתגלח, שם. וראה לעיל, פרק 3 הערה 87.
10. ראה בסדר התפילה שנדפס בסידור ר"י אלנקוה (עורך), שערי קוממיות השכם על פי מסקי הרב מ' אליהו, חמ"ד וחש"ד, עמ' תריס-תרס.

גם בשנה לאחר מכן בשנת תשמ"ח (1985), כאשר ה' באייר חל ביום שישי, פרסמה הרבנות הראשית, לאחר ישיבת המועצה בא' באייר, הודעה לעיתונות בה היא הודיעה לציבור - יש להקדים את תפילות יום העצמאות ליום חמישי, והוסיפה:

נוסח התפילה וההלל ביום העצמאות, כפי שנהגו בשנים קודמות, יאמר ביום חמישי כפי חזקת הרבנות הראשית לישראל מקדמא דנא [והדגשות של - ש.ב].³

הרב שפירא הסביר לי⁴ - החלטת המועצה נבעה מהרצון למנוע מחלוקת בציבור, ואין זה מבטא יחס פחות אוחד לציונות ולמדינה או אי הכרה ב"אתחלתא דגאולה". הקביעה לומר הלל ללא ברכה היא הלכתית טהורה, ואין בה בכדי לפגוע בהערכה לגדולת היום. בעניין זה היתה מחלוקת בין פוסקי ההלכה כבר בשנה הראשונה, תש"ט (1949), לכן הורתה אז הרבנות הראשית שלא לברך על ההלל, כי ספק ברכות להקל, ובשל כך היא לא רצתה לחייב בברכה את כלל ישראל. לדעתו, אפשר לשמוח ביום זה שמחה אמיתית גם ללא ברכה על ההלל. הסיבות לחובה להודות ביום העצמאות הן: השחרור של עם ישראל מעול הגויים וסיום הגלות בעצם הקמת המדינה, קבלת עצמאות והאפשרות לקיים את מצוות ישוב א"י. גם הירידה המוסרית-דתית של הציבור הרחב במדינה, אין בכוחה לבטל אירוע מיוחד זו בהיסטוריה של עם ישראל.⁵

במענה לשאלה שהופנתה אליו בעניין זה, השיב הרב שפירא: "יש הנוהגים כך ויש הנוהגים כך. הרצוי לומר הלל בלי ברכה ולכתחילה ביום החג בלבד, אולם מכיוון שאומרים בלי ברכה ניתן לאומרה גם כליל החג, במקומות שנהגו לומר כליל החג".⁶

ובתשובה לשאלה נוספת השיב מנכ"ל הרבנות הראשית: "הרב גורן פסק בזמנו לומר

3. מפורסמת הישיבה, ארכיון הרבנות הראשית. ואכן, כך נוסח הדבר בתקנה, בי' באייר תשמ"ח.
4. בשיחה אישית בב' בכסלו תשנ"ז (1997). ראה עוד בדבריו: שיעור יום העצמאות תשמ"ט שנאמר בשיבת "מרכז הרב", ירושלים, עמ' 13.
5. נוסח זה ביאר הרב שפירא בראיון עיתונאי לכבוד שנת ה-37 למדינה, שם הוא הוסיף הערה חשובה: "אבותי של רב להחליט לומר הלל עם ברכה או בלי ברכה, יש מחמירים ויש מקילים", הצפה, ח' באייר תשמ"ח. בראיון לכבוד שנת ה-40 למדינה, חזר הרב שפירא לבאר זאת והסכים אותו הרב אליהו, ראה: שם, ג' באייר תשמ"ח [3 שנות הציונות הדתית, ירושלים תשמ"ח, עמ' 17-23]. תנ"ך, קובץ תפילות הדתיות, ירושלים תשס"ב, עמ' 105-97. ראה לעיל, פרק 3 הערה 23.
6. מכתב מג' באייר תשמ"ז (1986). תשובה דומה השיב הרב שפירא לשאלות רבות, מהאריך ומחץ לארץ בה' בסיון תשנ"א (1991). ט"ז בסיון תשנ"א [שם הוא הדגיש, שתקנת הרבנות הראשית הייתה לומר הלל ללא ברכה לאחר תפילת שמחה עשרה של שחרית, והוסיף שאין אומרים בה "תתנו" ו"היך רצון"] א' באייר תשנ"ב (1992) [שם הוא הדגיש, שהתקנה המקורית הייתה - לומר הלל ללא ברכה, בין אם החג חל בה' באייר ובין אם מקדימים אותו לג' או ד' באייר]; י"א באייר תשנ"ב [שם הוא הוסיף, שאין לסמוך על מה שכתובים אחרים בשם הרבנות הראשית, כגון על השנתון שנה בשנה, המופץ על ידי "היכל שלמה" ולא על ידי הרבנות הראשית], ארכיון הרבנות הראשית.

פרק 1 יחסו של הציבור הרחב לתקנות הרבנות הראשית

הציבור הרחב היה חלוק ביחסו לגבי סדר התפילה ומנהגי חג העצמאות כפי שהם נקבעו על ידי הרבנות הראשית. לעיתים פרצו ויכוחים בתוך בתי הכנסת. עיקר הויכוח לאורך שנים היה - אם לומר הלל, ואם כן - האם בברכה או לא. ביום או גם בליל החג. היו שהתניחו לכך שאלה הלכות סתורות, והיו שנתנו לה פירושים אידיאולוגיים-השקפתיים כיחס למדינה, לגאולה ועוד. היו שהתנגדו מכל וכל לתקנות הרבנות הראשית, והיו שכלל לא התייחסו אליהן.

א. הציבור הדתי-לאומי

הציבור הדתי-לאומי ראה בחקמות המדינה חסד מאת בורא העולם ושלב בגאולה. בשל כך, הוא חש חובה מוסרית להודות ולהלל על מותם שמם וזיכורם זה ראה ביום העצמאות חג דתי הראוי להשתלב במערכת החגים המסורתיים, לכן הוא קיבל כמובן מאליה את ההנחיות של הרבנות הראשית לגבי סדר התפילות המיוחד ביום העצמאות ומנהגי חגים. בגלל יחסו האהוד למדינה וערכיה, הוא חוגג את יום העצמאות גם כחג לאומי, ושותף עם הציבור הרחב במרבית מהאירועים הנחוגים ביום זה. תפילות החג נאמרות בחגיגות רבה, והן מהוות פתיחה נאותה לחגיגות חגים. אך היו יחידים וקהילות בציבור זה, ששינו מסדר התפילות שקבעה הרבנות הראשית והוסיפו מנהגים על דעת עצמם.

1. ישיבת "מרכז הרב" - הרב עבי יהודה הכהן קוק

בראש ישיבת "מרכז הרב" עמד שנים רבות הרב עבי יהודה הכהן קוק - בנו של הראי"ה קוק מייסד הרבנות הראשית. מטבע הדברים, כממשך דרכו, הוא נהג ביום זה על פי הוראותיה וכך הנהיג בישיבתו. הרב עבי יהודה הצדיק את קביעת הרבנות הראשית לכלל הציבור, שלא לברך על ההלל, למרות שהוא אישית סבר שיש לברך, בהסבירו - כי פסק זה לא נבע מפחד או חשש כלשהו, אלא החלטותיו נועדו לכלל ישראל, וכל עוד יש בציבור כאלה שאינם שמחים ביום זה ואינם מכירים בערכו הגדול, לא ניתן לחייב את הכלל לברך על ההלל. הוא השריש בתלמידיו כלל חשוב ביותר:

11. נציין, שבשנתנו זה, תש"ז, עמ' 74 נכתב: "יום ב' - ה' - יום העצמאות. על פי תקנות הרבנות הראשית לישראל אמורים בבתי הכנסת "הלל" שלם [בברכה, וברכת "שהחיינו"]. זו כמובן טעות כי מעולם לא היתה תקנה לברך ברכת "שהחיינו" ביום. לאחר שהרב גורן נפטר, משנתון תשנ"ו, הושמט סדר התפילות שהוא קבע, ובסדר ההלכות לחודש אייר, עמ' 70, נכתב: "על פי תקנות הרבנות הראשית לישראל אמורים בבתי הכנסת הלל [וש נוהגים בברכה ויש נוהגים בלא ברכה]. בכל השנים האלו לא נכתב כמנהגי חודש אייר כיצד יש לנהוג בליל החג".
12. הצפה כ"ח באב תשנ"א, תיעומת שהביע אחוז הקוראים בענין זה. וראה לעיל, הערה 6.
13. מכתב מכ"ז בשבועון תש"ן (1989), ארכיון הרבנות הראשית.
14. מכתב מ"ד בכסלו תשמ"ט (1988) שם.
15. המכתב של הרב אליהו מ"י בסיון תשמ"ז, ושל הרב שפירא, מ' באלול תשמ"ז, שם.
16. ראה: ראוין אתה בעמודים, 551 (אדר ב' תשנ"ב), עמ' 214. בספר: יחזקות הלכה למעשה, (חמ"ד) 1998, עמ' 296-297; בתוך: נאום לכל עת, תל-אביב 1993, עמ' 342-346. לקראת יום העצמאות תש"ס (2000), אמר הרב לא: "זהו חג בעל אופי דתי. יז אישית יש רגש עמוק מאוד ליום העצמאות, ולכן אני מניין אותו כל השנים". כאשר חזן בית הכנסת הגדול בירושלים שאל אותו בליל יום העצמאות, כיצד לנהוג לגבי אמירת ההלל הוא תורה לו לומר הלל ללא ברכה, כך מסר לי החזן באותה תפילה, נ' הרשטיק. וראה עוד: הצפה, ו' באייר תש"ס; ש' אילן, הארץ, ו' באייר תש"ס.

בישיבתו המרכזית נהגו כפסק הירבנות [הראשית שלא לדבר על חולל - ש.ב.] וְ אִין אנו קלויז של חוג מיוחד - שויכס אנו לענייני של כלל ישראל המרכז בירושלים, ומכיון שבכלל של העיבור יש לעת עתה, לעצרת, ולביטחון, עיכובים בשלמות האומנה והשמוחה, ומתוך כך - בוזיזת תבונה, נכון הוא שנוגה אף אנו כחוראא הרבנות הראשית לכלל כולל.¹

ועוד הוסיף, שהרבנות הראשית היא הסמכות היחידה הראשית לקבוע סדר תפילות ליום קדוש זה, וכל הרוצה לשנותו עליו לחוש לאזהרה התמורה - לא לעשות את התורה כשתי תורות?² יחד עם זאת, אם יש ציבור או יחידים, כגון: הרב י"ל מימון, ברה"ל והקיבוץ הדתי, החשים בלב שמחה יתירה ביום זה [ראה בהמשך], הרשות בידם לברך, ואין בכך זלזול ברבנות הראשית כי דבר זה תלוי בתחושת הלב.³

כאשר יום העצמאות חל ב"שני קמא", הנהיג הרב צבי יהודה בישיבה לומר סליחות וגם הלל. הוא לא ראה בכך סתירה אלא השלמה, כי הסליחות, שאינן כקנינות, עניינן התעוררות לתשובה, ואמירתן נותנת יתר רצינות ליום זה, שגם בו ראוי להתעורר לכך.⁴

לאחר מלחמת ששת הימים, כאשר המצב המדיני-בטחוני השתנה לטובה, ולא היתה עוד סכנה לחלוקת הארץ, סבר הרב צבי יהודה שיש לומר הלל בברכה ובשמחה,⁵ אך

1. רצ"י קוק, 'מזמור י"ט של מדינת ישראל', **לחגיגות ישראל**, ב. ירושלים תשכ"ט, עמ' קנז. ראה עוד: רח"א שרף ענרד, **מתוך תורה הוואלה**, א. ירושלים תשמ"ג, עמ' ריד; **עטורי כהנים**, 94 (בסל תשל"א), עמ' 38; ר"א רמר, **גדול שימשות**, ירושלים תשל"ח, עמ' לה.

2. על פי יבמות ג' ב: סנהדרין פח ב. בשנה בה יום העצמאות חל ביום שישי או בשבת, וכדי למנוע חילול שבת הוקדמו התפילות על פי חוק ליום חמישי - ובהתאם לכך הוקדמו גם התפילות כהורות הרבנות הראשית - הדגיש הרב צבי יהודה, זהו קידוש ה' של המדינה לענין כל העמים, ר"י אריאל, **תחומין**, ח (תשמ"א), עמ' 61.

3. רצ"י קוק ולעיל הערה 1, עמ' קנז-קנה; **מתוך תורה הוואלה**, שם. לדעה זו הסכימו הרבנים הראשנים, הרב הרצוג והרב נסים, ראה: א' יערי, **עמודים**, 553 (אייר תשל"ב), עמ' 363; הל"ל, **הצפה**, ד' באייר תשמ"ט; ר"ש אבינר, **באהבה ובאמונה**, א. ירושלים תשל"ט, עמ' 312.

4. רצ"י קוק, 'להבדלת חילוקי החסידים אל יום העצמאות' [לעיל, הערה 1], עמ' קנז-קנז = **זרעים**, קצא (אייר תשל"א), עמ' ד-ה; הל"ל, **לחגיגות ישראל**, ג. ירושלים תשל"ז, עמ' עג-עג; **שיחות הרב צבי יהודה לחברי קשת** (והרה"מ פסח תשל"ח), סע' יב [בשכפול] והדפיס שם, שנכדו של החתם סופר, הרב ע' סופר, הסכים אותו; ר"ש אבינר, **עטורי כהנים**, 30 (תשרי תשמ"ח), עמ' 11 = **שירת שאילת שלמה**, ג. ירושלים תשמ"א, סי' נא; הל"ל, **סל חרמון: מועדים**, ירושלים תשמ"ט, עמ' 147-148; והדפיס שם, שיו תענית של יחידים, לכן אין בכוחה לשנות בהתנהגות הציבורית של יום זה. הרב י' פילבר מסר לי, שביום העצמאות תשס"ז (1956), כאשר החלו בישיבה לומר סליחות, מספר תלמידים יצאו החוצה, בשל כך הרב צבי יהודה לא בא לישיבה מספר חודשים, באומרו: "מ' שאין בו יראת שמים - אין דבריו נשמעים". מהרב י' מליכאל שמעתי, שבשנת תשכ"ג (1963), סיפור זה חזר על עצמו, אז הרב צבי יהודה הלך אחר היוצאים והחזירים לבית המדרש. ראה לעיל, פרק ג' הערה 56.

5. על פי מכתב מט"ז בסיון תשל"ז (1977), הובא בתוך: י' סטרולוביץ, **הסודות החדש והשלם לתפילות יום**

הוא לא שינה ממה שהיה נהוג בישיבה, כי הרבנות הראשית לא הורתה לעשות זאת. רק בשנת תשל"ד (1974), לאחר שהרבנות הראשית בראשות הרב גורן הורתה לומר הלל בברכה בליל החג וגיומו - שונה המנהג בישיבה כפי שהורתה הרבנות הראשית⁶ [ראה לעיל - פרק ד/א]. בישיבה המשיכו לומר הלל [ללא ברכה] בליל החג גם לאחר פטירת הרב צ"י קוק, משום כבודו של הרב גורן אף על פי שהוא כבר לא היה רב ראשי. כלומר: משנת תשמ"ג (1983) ועד פטירתו בשנת תשנ"ה (1995).⁷

הרב צבי יהודה סבר, שראוי לומר "תחנון" בתפילת מנחה בערב יום העצמאות, כי יום זה הוא גם "יום האכרון לחולי צה"ל" שנקבע על פי הממשלה בהסכמת הרבנות

6. **העצמאות ויום ירושלים**, מעלה חבר תשנ"ו, עמ' 184; א' יערי, 'סידור התפילות החדש ליום העצמאות', **עמודים**, 520 (אייר תשמ"ט), עמ' 258.

7. בשנת תשל"ז (1973), לפני החג, כשהרב גורן השיב לשואלים - שיש לומר הלל בברכה בליל החג וביום הרבנות הראשית. גם בשנת תשל"ד (1974), כך היתה תשובתו בראיון עיתונאי, ראה: **ידעיות אחויות**, ט' בניסן תשל"ד = ר"י ברמסון (ענרד), **במנחת הצבורית**, ירושלים תשמ"ז, עמ' קג. בראיון לאותו עיתונאי, **בידיעות אחרונות**, כ"ט באבול תשל"ג, השיב הרב צבי יהודה על שאלתו, לגבי הוכיחו שהתעורר ביום העצמאות לבני אמירת הלל בברכה: "זה ענין לרבנים הראשנים, השנה הורה הרב הראשי לומר הלל עם ברכה וכך עשיתי". שבעיים לאחר מכן, לאחר שפורסמה בכ"ח בניסן תשל"ד (1974), הוראת מעצת הרבנות הראשית לומר ביום העצמאות הלל בברכה גם בלילה, ולאחר שיוה סלפמניט עם הרב גורן, הורה הרב צבי יהודה לתלמידיו, בכתב ובעל פה, לנהוג כפסק של הרב גורן, וכך הנהיג גם בישיבה [כך שמעתי מאחד מתלמידיו, הרב שרבר נושא זה]. הרב א' אימון מסר לי - בתפילת ערבית באותה שנה, לאחר תפילת העמידה, שאל הש"ח את הרב צבי יהודה: כיצד לנהוג תשובת הית: "להחליק על הרב הראשי זה יותר חמור מברכה לבסלה". הרב י' פילבר מסר לי - לאחר שהרב צבי יהודה שמע שתלמידים מתווכחים ומתלבטים אם יש לנהוג כפסק של הרב גורן, הוא אמר על הויכוח: "זה יותר חמור מברכה לבסלה". ראה: **הצפה**, ד' באייר תשל"ד; ז' באליר תשל"ה; **עטורי כהנים**, 62 (אייר תש"ן), עמ' 38; ר"א רמר (לעיל, הערה 1).

8. כך הסביר לי ראש הישיבה והרב הראשי [בשנים תשמ"ג-תשנ"ז (1983-1993)] הרב א' שפירא. בראיון עיתונאי נשאל הרב א' שפירא - האם אין סימן להקצנה בישיבה, מאחר ובאותה שנה אמרו בישיבה הלל **ללא ברכה**: תשובתו היתה: כל עוד כיוון הרב גורן כרב ראשי קיבלנו את פסק דינו, ענה הוחזר המצב כפי שהיה בימי הרב הרצוג כמו בכל השנים. והוסיף: "אין למצוא ישיבה שבה תומכים בתקפות בערכו של יום העצמאות כמו בישיבת מרכז הרב. אלמלא ישיבת מרכז הרב לא היתה **גושפנקא זניית ליום העצמאות**". (הצפה - שלי - ש.כ.). **הצפה**, ה' בסיון תשמ"ז, **בצפת**, ז' באייר תשנ"ה (1995), התפרסם ידיעה כאילו בישיבה לא אמרו הלל בברכה ופרשנות על כך [עיתון המודיע (ב' באייר)] העניק ידיעה כי כהוכחה שבישיבת "מרכז הרב" "חזרו בתשובה". הרב ה' פלס, שהיה ש"י בתפילת ערבית, פרסם בהצפה בט' באייר, מתאר על דברי פרשנות של ש"ה [הנה שקרית ומחוצפת]. הוא הסביר לי את אשר אירע: בעת ההוא סבר בישיבה נהוג בלילה שלא לומר הלל, כפי שהורתה הרבנות הראשית מקדמת דנא, ולא היתה כל אידיאולוגיה מאחורי השמטה זו. ואכן בתפילת שחרית נאמר בישיבה הלל בברכה. בשנה זו נפטר הרב גורן, לכן משנת תשנ"ז (1996) הפסיקו בישיבה לומר הלל בתפילת ערבית.

הראשית, וביום אבל וכאב שכזה יש לומר "תחנון".⁸ הוא גער בתלמידים שבאו לתפילת ערבית בליל החג עם זקי של ימי ספירת העומר, וזאת בבחינת "הכרת פניהם ענתה בס".⁹

אווירת החג המיוחדת בישיבה לא באה לידי ביטוי רק בתפילה החוגגית, אלא גם בסעודת ההודיה שנערכה בליל החג לאחר התפילה בחדר האוכל, אותה ראה כסעודת מצווה.¹⁰ לסעודה זו הוזמנו – ואף השתתפו לפרקים – מנהיגי האומה, כנשיא המדינה, הרבנים הראשיים, שרים, רבני ערים, ראשי ישיבות, ועוד. בכל שנה, עם סיום המסיבה, בהיותו אחרון הנואמים, העמיק הרב צבי יהודה בדרשתו במעלת היום ובמהותו, לרוב על פי מספר השנה לקיומה של המדינה.¹¹ לאחר המסיבה, שהחלו

⁸ "אש אבינו (עורך), **שיחות הרב צבי יהודה: מדינת ישראל**, גליון 34, עמ' 7; "הי"ץ, **עטורי כהנים**, 97 (אדר תשנ"ג), עמ' 25. הרב צבי יהודה עצמו סבר, שקדושת היום מתפשטת גם לאמן שלפני כניסת החג, ולכן היה מן הראוי להימנע מאמירת "תחנון", כהוגז בתפילת מנחה גורבת שבת ויום טוב, ובכל זאת הוא הורה לומר "תחנון" מהסיבה שזכרה לעיל, כך שמעתי מתורב ב' איזנר.

⁹ על פי **שיחות הרב צבי יהודה** (לעיל, הערה 18, עמ' 4, מהרב ב' איזנר שמעתי את הדקת לדרבים אלו – בסעודה שלישית של שבת פרשת אמור תשכ"ז (1967), שאל אחד התלמידים את הרב צבי יהודה: האם מותר להתגלח ביום העצמאות הרב לא השיר. במצאי שבת לפני שהוא נפרד מהם, אמר: "ביום שני יהיה מבין על הפנים!" ואכן, כאשר הוא נכנס לבית המדרש בליל החג וראה תלמידים לא מגולחים, פנה אליהם: "הכרת מליכס ענתה בכח, גם ביומנו יש מפקקים באמנות, עד מתי תהיו פוסחים על שני הסעיפים? **כשיש אמונה – יש שמחה, וכשיש שמחה – אין ספקות בחלכה!**" ראה: **עטורי כהנים**, 52 (תמוז תשמ"ט), עמ' 45. בש"ת **במראה הבזק**, ד' ירושלים תשס"ב, סי' נג-נד, רבה של קרית ארבע, הרב ד' ליאור, מסר לי, שהתנגדק של הרב צבי יהודה להחיל את הגילול היה – זה כסנדק הרשאי להסתתר ביום הבית (על פי **משנה בדורה**, סי' תצ ס"ק זב) ראה: "ה"א רמר, **גודל שימוש**, ירושלים תשנ"ה, עמ' לה. הרב ד' שפירא מסר לי, שהוא שמע את הרב צבי יהודה מברך ברכת "שהחיינו" בליל החג על מנגיעת חדשה שהוא קנה לכבוד היום.

¹⁰ "אש אבינו (עורך), **שיחות הרב צבי יהודה: יום העצמאות (תשנ"ב)**, חש"ד, עמ' 7-10. תיאור חי על האווירה בישיבה בליל החג, ראה: י' פריד (עורך), **לחי ראוי**, ירושלים תשכ"א, עמ' תעג-תעד. ברשותי מצוי נוסח של "קידושא דבר" שנאמר במסגרת זו בשנת תשכ"ט (1969), הנוסח נערך על ידי הרב ש' שמואלי בהתענינות עם מנהל הישיבה הרב ש"ץ רענן קוק. וראה: ר"י רודיק, **נשיבת מרכז הרב: התפתחותה ומבנהה החינוכית**, עבודה לקבלת תואר דוקטור, אוניברסיטת תל אביב, 1994, ד' שורר, **אנרגי ומשבר בחוגי הרב קוק**, תל-אביב תשס"א, עמ' 38 ואילך.

¹¹ ראה: רצ"י קוק, **לנתיבות ישראל**, א' ירושלים תשכ"ז, עמ' 177-180 [= **הצפה**, ה' באייר תשנ"ב]; **אור לנתיבות**, ירושלים תשמ"ט, עמ' צ-צא; י' קול (עורך), **ישראל וגאולתה**, ירושלים תשנ"ה, עמ' קנ-קסא; י' שריר (עורך), **גואל ישראל**, רמת גן תשנ"ח, עמ' 296-294; שם, ב' (לעיל, הערה 11, עמ' קנ-קסא) [= **הצפה**, ט"ז בסיון תשכ"ז], **בעצם**, 10-11 (ניסן-אייר תשנ"ג), עמ' 18-20, **שנה בשנה**, תשנ"ז, עמ' 267-274; בתוך: **הצינות הדתיות**, ירושלים תשנ"ח, עמ' 140-146; דף **לנתיבות יהודית**, 96 (אייר תשל"ט), **אזעזים**, תצו (ניסן תשמ"ב), עמ' ד-ה; א' דסברג, **יזא שירים וישמחו**, אייר תשמ"ה, עמ' 4-10; **אזי הצבי**, בית אל תשנ"ה, עמ' א-ג; **לנתיבות ישראל**, ג' ירושלים תשנ"ז, עמ' עת-פ; **גואל ישראל**, עמ' 297-304 – זו השיחה המפורסמת ביותר, שנאמרה שלושה שבועות לפני פרוץ מלחמת ששת הימים. הציור חי של

לקיימה רק בשנת תשנ"ד (1954), הוא הקפיד להמשיך במנהגו, לצאת עם תלמידיו לרחובות ירושלים ולרקוד עם בני הנוער ותושבי העיר. הרוקדים הגיעו עד בית הנשיא, וזאת, כדי לבטא ביום זה את השילוב של תורה וממלכותיות.¹² הסברו לכך היה: "דיקורים אלה הם הפגנה כלפי עולם ומלואו כי 'נצח ישראל לא ישקר', בין אם נטורי קרתא ירצו ובין אם לא ירצו".¹³ הוא קרא לציבור הרחב לשמוח ביום זה גם בשנים

אותו לילה מרגש, ראה: ר"ש ירושלמי, **תלמידי ישיבת "מרכז הרב"** במערכות ישראל, **אור המזרח**, נד-נח (ניסן-אדר תשכ"ז), עמ' 160-164. **אזי הצבי**, עמ' 19. ראה עוד: **עלי משמתי**, 2 בסיון תשנ"ח, עמ' 3-6; **שיחות יום-העצמאות התשנ"ז שנאמרו בישיבת "מרכז הרב"**, ירושלים, עמ' 9-12. ר"י ברמסון (עורך), **להלכות צביו**, ירושלים תשמ"ז, עמ' רה, רכז, **עטורי כהנים**, 100 (סיון תשל"ז), עמ' 43-44; שם, 149 (אייר תשנ"ז), עמ' 1-16; שם, 173 (אייר תשנ"ט), עמ' 2-1. **אזי הצבי**, עמ' כד-כז; ר"ש אבינו (עורך), **שיחות הרב צבי יהודה**, גליון 19, 34, 69; רח"א שורר (עורך), **מתוך התורה הגאולה** (לעיל, הערה 11, עמ' קכ-קכד, ר-רת, **הצפה**, ה' באייר תשנ"א, וראה שיחת הרב ש"ץ רענן קוק בשנת תשכ"ז (1967), בתוך: י"צ שפירא (עורך), **בשמן רענן**, א' ירושלים תש"ן, עמ' רכז-רבת. על דברי הרב ש' ישראלי במסיבה זו, ראה: הנ"ל, **זה היום עשה ה' לקט דרשות ומאמרים ליום העצמאות**, ירושלים תשנ"ח, על דברי הרב א' שפירא, ראה: **שיחות ליום העצמאות התשנ"ט שנאמרו בישיבת "מרכז הרב"**, ירושלים (תשנ"ז), עמ' 13-19; **בתוך**: י' רז (עורך), **קובץ הצינות הדתיות**, ירושלים תשנ"ט, עמ' 25-34; הנ"ל, שם, ירושלים תשס"ב, עמ' 47-105; הנ"ל, בתוך: מ' אריאלי (עורך), **משמה של שבת**, חביון תשנ"ט, עמ' 273-277; הנ"ל, **מקולות מים רבים**, ירושלים תש"ס, עמ' 9-16. וראה עוד: ר"א ושלצקי, **מדור לדור**, ירושלים תש"ס, עמ' 201-229; ר"ע ולנסקי, **אבן ישראל**, ד' ירושלים תשס"א, עמ' קט-קטנ.

¹² פרופ' י' רוקבר, תלמיד הישיבה באותם הימים, מסר לי, שהוא פנה לרב צבי יהודה בהצעה לקיים מסיבה בישיבה כמו בחנוכה, תשובתו הייתה: יש לי תוכנית לידת לרחוב כדי לשוחח ולרקוד עם החוגגים כבעבר, ובכך לקרבם לאמונה. הוא נותרה לבקשה זו, לאחר שתלמידו הצעיר – תחילה תתקיים המסיבה לאחר כך יידרו כל התלמידים לרקוד ברחובות. ליד בית הנשיא הוא היה נוהג לומר לתלמידיו: "מה איכפת לי אם הוא עיר או יער, אנו נותנים כבוד למלכות שיש לנו נשיא", וביקש מהשמרים למסור לו את ברכתו וברכת הישיבה, ראה: **לנתיבות השנה**, ירושלים תשמ"ג, עמ' 16-17; **עטורי כהנים**, 103 (אלול תשנ"ג), עמ' 40-41; ר"ח דרוקמן, **חדר**, י' ואביב תשכ"ב, עמ' 10, ושם, עמ' 17-18. גם בשנה, בה עבר ניתוח ובקושי הלך לבית הכנסת, הוא ניצח לרקוד כבד"א, שם, 194 (סבת תשס"א), עמ' 46. וראה עוד: **הצפה**, סי' באייר תשנ"ב, ה' באייר תשנ"ז, י' באייר תשנ"ט, י' באייר תש"ך [ריקוד עם השיר ח"מ שפירא], ה' באייר תשכ"א, י' באייר תשכ"ב, ה' באייר תשכ"ד [ריקוד עם ראש חודש לבית הנשיא]; י' באייר תשכ"ז, י"ב באדר תשמ"ג, ש' ירושלמי (לעיל, הערה 11, ר"צ קפלן, **בשמולי גלימות**, ירושלים תשנ"ב), עמ' 107-109. לאחר מלחמת ששת הימים, מצעו הדיקורים הגיע בשעות הקטנות של הלילה לכוהל המערב, שם, ה' באייר תשנ"א, י' באייר תשנ"ה, על פי הוראת הרב צבי יהודה, הדיקורים התסיקו מלשיר בעורבים ליד בית החולים "שערי צדק" השן כדי לא להפרע לחולים [מבחינו אשין].

¹³ **פנים אל פנים**, 2 (אייר תשנ"ט), עמ' 7; שם, 518 (אייר תשכ"ט), עמ' 7; **במערכה הצבירית** (לעיל, הערה 16, עמ' נג) **רצו רצו**, י' ירושלים תשמ"ב, עמ' 47. "דברו היה אומר: כשאני רואה את היהודים רוקדים פה ביום העצמאות, אני רואה את רבוננו של עולם רוקד יחד איתנו ושמו יחד אתנו, **הצפה**, י"ב באדר תשמ"ג, דף **לנתיבות תורנית**, 131 (ניסן תשמ"ג), עמ' 4. בדיקורים לאחר חצות הוא ראה מעין "תיקון חצות", ר"ל מלמד, **לגן הות**, עמ' לו ואבן, כולו ארז משמחה. בה הדבק את כל העומדים במחצית. "הוא היה שורף" של מלכות ישראל המחודשת", **הצפה**, ד' באייר תשכ"ז, הרב צבי יהודה הקפיד על תלמידים שרקדו בישיבה, לאחר סעודת הצהריים ביום העצמאות, ללא התלהבות. הוא עצמו רקד כך

להתייץ אתו אם להעסיק תלמיד חכם בישיבה, הוא הורה להם לבדוק את סדר תפילתו ביום העצמאות.¹⁸

הרב צבי יהודה ראה כזכות גדולה, כאשר כיבדוהו בהדלקת משיאה בהר הרצל ביום העצמאות תשי"ז (1957).¹⁹ הוא דחה את הדרשה שהרבנות הראשית תאסור ללכת לחוות במצעד זה"ל, וגימוקו היה: כל מה ששייך למצוות כיבוש ארץ ישראל, ככלי נשק, וכל מה ששייך ליום הזה של קימום מלכות ישראל - הכל קודש ואין בכך משום "כוחו ועוצם ידי".²⁰ ובעצמו יצא לחוות במצעד.²¹

ישיבות תיכוניות, אולפנות וישיבות "הסדר" רבות הלכו בדרכה של ישיבת "מרכז הרב" - המהווה את ספינת הדגל של הציונות הדתית - וגהנו כסדר התפילות שקבעה הרבנות הראשית, אם כי לא בכולם היה נוסח אחיד. ראשי הישיבות, בדרשות החג, והר"מים בעלוני הישיבות, העמיקו והסבירו לתלמידים הצעירים את המהות הרוחנית וגדולת היום, לרוב ברוח תורתו של הראי"ה קוק ובנו.²² גם השעורה התגנית בליל החג במוסדות אלו, הוסיפה לצביון ולשמה המיוחדת ביום זה.

18. עטורי כהנים, 102 (אב תשנ"ג), עמ' 40.
19. הצפה, י' באייר תשי"ז.
20. רצ"י קוק ולעיל, הערה 11, עמ' קנז-קנח; תנ"ל, עלי משמרת ולעיל, הערה 8, עמ' 5, ר"ש אבינר ועורד.

שירות הרב צבי יהודה: בראשית, ירושלים תשנ"ג, עמ' 382-383; מ' ברש, ידועות אחרונות, כ"ט באלול תשנ"ג. הסבר לכך ראה: ר"ע קלבהיים, 'כוחו ועוצם ידי', זעיר, שמה (אייר תשס"ט), עמ' ג. ר"א קלוסקי, אוץ הצבא, ירושלים תשנ"ב, עמ' 26-27; הצפה, כ"ז באייר תשנ"א.

21. ר"א רמר, גזול שימוש, ירושלים תשנ"ז, עמ' 13. אך כאשר צערו החיילות הוא לא מחא כפיים, ר"ש אבינר, פל דימון: מענינים, ירושלים תשנ"ט, עמ' 92. עטורי כהנים, 109 (אדר תשנ"ד), עמ' 45.

22. על הדרשות ראה: ר"י עמיטל, המעלות ממעמקים, ירושלים תשנ"ד, עמ' 67-75; שדמות, ק (תשמ"א), עמ' 9-16; שיהיה לאחר פינוי ימית בשנת תשמ"ב (1982); עלון שבות, ד"ח (כ"ח אייר תשל"ג), עמ' 20-24; שם, חכב (אייר תשל"ד), עמ' 11-17; בעצם, 22-21 (תשל"ד), עמ' 8-9; דף לתרבות יהודית, 39 (יום העצמאות תשל"ה); שם, 94 (אייר תשמ"ב), עמ' 8-18; שם, 107 (סיון תשנ"ב), עמ' 3-11; עלון שבות-בוגרים, ג (תמוז תשנ"ד), עמ' 91-97; ט (אייר-סיון תשנ"ה), עמ' 47-62; ר"א ליכטנשטיין, עלון שבות-הכח (אייר תשל"ד), עמ' 4-10; עלון שבות-בוגרים, ט, עמ' 37-45; 63-65; ר"ד ליאור, עלוני ממרא, סיון-תמוז תשל"ג, עמ' 49-55; ר"א ולדמן, שם, עמ' 56-63; א בקראי, א (תשמ"ג), עמ' 216-221; על דעת המקום והזמן, קרית ארבע תשמ"ג, עמ' 116-122; שם, 38 (תשל"ח), עמ' 4-8; שם, 42 (תשל"ט), עמ' 4-9; שם, עלם, תברון תשל"ג, עמ' 549-561; עלוני ממרא, 23 (תשל"ה), עמ' 36-44; סגולת מנשה, קרית ארבע תשל"ד, עמ' 169-172; ר"י שביב (עורד), חזון למועד, ירושלים תשמ"ת, עמ' 86-92, 115-118; ר"י דרייטוס, מידע דחד יומא, י (תשמ"ט), עמ' 239-241; מ' גנן, תורת ישראל, ירושלים תשנ"ז, עמ' 19-22; ב' ורצמן, קול ברמה, 10 (סיון תשמ"ב), עמ' 34-50; ר"ח דרוקמן, בתוך: י' ברכי (עורד), משיעבוד

לנאולה, אר עליון תשל"ט, עמ' 159-186; אורות עציון, 5 (ניסן-אייר תשנ"ה), עמ' 38-41; תנ"ל, בתוך: קובץ הציונות הדתית, ירושלים תשנ"ט, עמ' 35-41; אורות עציון, כ"ט תמוז תשנ"ח, עמ' 13-19; ר"א רבינוביץ, הצפה, י' באייר תשמ"ז, עמ' 89-192; ר"ח קלוסקי, המאיר לארץ, 2

שהמצב הכללי במדינה היה קשה, וקבע - תוקף קדושת יום העצמאות לא נפגם בגלל תופעות שליליות במדינה.¹⁴ יש לכלול בשמחת יום העצמאות את השמחה על כל הנסים הקשורים בבניין הארץ.¹⁵ לדעתו - אנו נמצאים כבר באמצע הנאולה; יש לחת צורה של קודש ליום העצמאות, ולהרבות בו בשמחה: על גילוי שכנה, שיבת ציון ועל מלכות ישראל הנבנית מחדש; יש צורך באמונה בקדושת הארץ שתתן ערך אמיתי לחג העצמאות; זה"ל הוא ביטוי של קדושה המסמל שלטון עם ה' על ארצו; מלכות שמים מתגלת אפילו ב"מלכות" של ד' בן-גוריון. יש לכנס כינוסים כדי להחדיר בעם אמונה זו; המיוחד בה' באייר [תש"ח (1948)] התאריך שנקבע לחוג בו את יום העצמאות, הוא - האומץ והגבורה שהיו לראשי הציבור להכריז ביום זה על הקמת המדינה.¹⁶ הוא התנגד לביטוי "לחת צביון דתי לחג" בחגיגות ובטקסים, כי מעשים חיצוניים לא יועילו. זו שאלה של פנימיות האמונה במעלת היום, וכדי להשריש זאת יש להרבות באמונה ובאהבת הבריות בדרך חיובית ולא בשלילה. מהסיבה הזו הוא התנגד גם להכנת מאכל מיוחד ולאמירת נוסח מיוחד בסעודת החג.¹⁷ כאשר באו ראשי ישיבה מסוימות

"שכל עצמותיו תאמירה", עטורי כהנים, 80 (חשוון תשנ"ב), עמ' 43. מאור פניי, התגשנות העצומה ותפילתו הארוכה, למזו את תלמידי הישיבה יותר מהדברים שאמר ביום זה, שם, 198 (אייר תשס"א), עמ' 46. מנהג הריקודים לכוהל המעריב, חודש על ידי תלמידי "ישיבת ירושלים לצעירים", בליל יום העצמאות תשנ"ט.

14. ש' אברור, פנים אל פנים, 259 (אייר תשנ"ד), עמ' 10-11; בעמריה הנבנית ולעיל, הערה 6, עמ' כז-לא; תנ"ל, שם, 721-720; ר"א באייר תשל"ג, עמ' 3-4; עטורי כהנים, 106 (כסלו תשנ"ד), עמ' 19. על השקפתו בדבר ערכה של מדינת ישראל, למרות מורעותיה, והשתלבותה בחוג הנאולה, ראה: רצ"י קוק, בתוך: מצפה, ירושלים תשנ"ג, עמ' סט-ק; תנ"ל, לנתיבות ישראל ולעיל, הערה 11, עמ' 63-66, 82-87, 188-200; שירות הרב צבי יהודה, גיליון 34, ר"ח שורץ, מנחם התורה הנאולה, ד, ירושלים תשנ"א, עמ' נא-ס; ד' שורד, אוץ הנמשות והדמיון, תל-אביב 1977, עמ' 101-127; תנ"ל, הציונות הדתית בין הגיון למשימה, תל-אביב תשנ"ט, עמ' 91-96; א' רביצקי, הקץ המולה ומדינת היהודים, ירושלים תשנ"ח, עמ' 111-200.

15. הצפה, ט' באייר תשנ"ז.

16. הצפה, ה' באייר תשל"ג, ד' באייר תשכ"ב, יו"ט לוינסקי (עורד), ספר המועדים, ג, תל-אביב תשס"א, עמ' 471-470; עמודים, 142 (אייר תשל"ה), עמ' 3; זעיר, קמג (אייר תשל"ג), עמ' ה, ר"ש פדרבוש (עורד), תורה ומלכות, ירושלים תשכ"א, עמ' 102-103; ג' כהן, מעריב, י"ד בניסן תשכ"ג, ר"ח שורד (לעיל, הערה 14), עמ' נד. על המיוחד בה' באייר תש"ח (1948) ראה: לעיל, תחילת הערה 11.

17. ש' שמי, פנים אל פנים, 52 (אמונה לדור הנוהיה, ירושלים תש"ו), עמ' 258-266. לגבי נוסח ומאכל (אייר תשנ"ה), עמ' 14; ר"י חס, אמונה לדור הנוהיה, ירושלים תש"ו, עמ' 258-266. לגבי נוסח ומאכל מיוחד בסעודת החג, ראה: ר"ש אבינר, עטורי כהנים, 149 (אייר תשנ"ה), עמ' 14. כאשר הגיעה לידיו החוברת שתוציא משרד החינוך "מקראי חג לסעודת יום העצמאות", בה הושקט שם ה', הוא פרץ בבכי, באומר: "משרד החינוך חרף וגירף מערכות ישראל", הצפה, ג' באייר תשנ"ה, לעומת זאת, הוא כתב הקדמה ל"הגדת העצמאות", שערך ד' ברגמן בשנת העשור למדינה (תשי"ח (1958)).

3. הרב שלמה גורן - צה"ל

את דפוסי התפילה ומנהגי החגים בצה"ל קבע הרב הראשי הראשון של צה"ל, הרב שי גורן, שחפזו תקיפות וסמכותיות בכל התחומים. כבר בשנה הראשונה, תשי"ט (1949), הוא קבע נוסח שונה מהנוסח של הרבנות הראשית - חילולי צה"ל, שחשו יותר מכל את הניצחון הגדול במלחמות השחרור, יאמרו **בליל ביום החג הלל בברכה**,²⁸ וגם ברכת "שהחינו" בערב.²⁹ בסידור תפילה לחייל צה"ל, נכתב [בתשכ"ג] **חצי הלל**, לאחר מכן [בתשכ"ח] נכתב **הלל שלם**. במהדורה החדשה [תש"ל] נוספו "הלכות היום", שם יש הוספות: מותר להסתפר ביום זה; את ברכת "השכיבונו" מסיימים ב"הפירש סוכת שלום", וביום שאין בו קריאה בתורה, יש לקרוא בתורה ללא ברכות את "שביעי" של פרשת "עקב" (דברים יא, כב-כה). לאחר התייעצות, לקראת יום העצמאות הראשון, עם רבה הראשי של ירושלים וחבר מועצת הרבנות הראשית, הרב צ"פ פראנק, הוא החזיר לחיילי צה"ל להתגלח לכבוד החג. היתר הזה פורסם בפקודות מסכ"ל מס' 340207 סעי' 2, לאחר שהרב גורן עזב את צה"ל, נערכו "הלכות היום" בסידור מחדש ובתוספת מרובה, על ידי סגן הרב הראשי לצה"ל הרב ג' נבון, ואז נכתב - בלילה וביום אומרים הלל שלם [לא כתוב אם יש לומר ברכה] והושמטה ברכת "שהחינו".³¹ אך בפועל המשיכו בצה"ל לנהוג כבעבר - אמירת הלל בברכה בערב וברכת "שהחינו".³² כן המשיכו במנהגו של הרב גורן, לקיים סעודת חג לרבנים הצבאיים לאחר התפילה החגיגית בליל החג.³³

הרב גורן מנהיג מנהגי תפילה אלו גם בבית הכנסת שלו, "קוממיות-אברהם", בתל-אביב. בתפילה ליל החג השתתפו תמיד קצינים, חיילים ואורחים רבים.³⁴ בהיותו

2. הרב י"ל מימון

הרב י"ל מימון, מנהיג תנועת המזרחי, שפעל שנים רבות למען הקמת "הבית הלאומי", זכה בטקס ההכרזה על הקמת המדינה - בה' באייר תש"ח (1948) - לברך ברכת "שהחינו".²³ ובערב ימיו היה שר הדתות הראשון של מדינת ישראל. הוא היה הראשון שהנהיג ביום העצמאות, בבית הכנסת שלו בקרית משה בירושלים, תפילת שחרית חגיגית וסעודה חגיגית לאחרית. סדר התפילה היה כסדר שקבעה הרבנות הראשית אך עם מספר תוספות רבות משמעות: בתפילת שחרית - ברכת "שהחינו", אותה אמר בעצמו, ואמירת הלל בברכה.²⁴ מסיבה זו, רבים נהרו לתפילה מיוחדת זו, ובראשם עורך האנציקלופדיה התלמודית, הרב ש"י זיון, שהעדיף לבוא לשם כדי לשמוע את הברכה על ההלל ולענות אמן.²⁵ לדעת הרב מימון, יום העצמאות עולה בתשיבותו על תנוכה, כי כיום יש עצמאות מדינית ורוב שטחה של ארץ-ישראל נמצא בריבונותה של מדינת ישראל.²⁶ לכן, יש מקום לבטל ביום זה את מנהגי האבילות הנהוגים בספירת העומר, ולהתוודע בו תפלת, גילוח ונישואין.²⁷

- (אייר תשנ"א), עמ' 22-28; ר"ר פרינס, עטורי כהנים, 161. ואייר תשנ"ח), עמ' 15-22; ר"א היילבר, מה נמלנו אמרי יושר, 23 (המזל תשנ"ט), עמ' 11-36; ר"מ בוציק, קול מחייל, אלו תש"ס, עמ' 109-111; ר"ב מלמד ולעיל הערה 113; ר"מ גרינברג, בתוך: ש' זו עורדן, קובץ תצפיות דתיות, ירושלים תשס"ב, עמ' 685-694. יש לציין, שלא תמיד הורשעה אלויות את מלאכה בשיבות התוכניות. הואיל ותקן מהדמ"ס לא תמיד הדחה עם פסקי הדברות הראשית לגבי מהות היום, והרצון של התלמידים למדור לנסוע הביתה, ראה: עמדה, 11 (אייר תשמ"א), עמ' 11. על אלויות החג בשיבות בני-עקיבא כבר הרא"ה, ראה זרעם, קלב (אייר-סיון תשי"ב), עמ' ד; ר' האס (עורדן), ישראל במדינתו, קרית מלאכי תשל"א, עמ' 147-149.
23. ראה: רי"ל מימון, מדי חודש בחודשו, ג, ירושלים תשי"א, עמ' 116; א' שרף, שלשה נמלים, תל-אביב, 1965, עמ' 226-231; ש' זון-יחיאל, אנשי תורה ומלכות, תל-אביב תשכ"א, עמ' 432-439; הצפה, ד' באייר תשי"א, עמ' 1-2; גוריון, מדינת ישראל המחודשת, תל-אביב, 1969, עמ' 87-93; ג' בת יהודה, הרב מימון בדורותיו, ירושלים תשל"ט, עמ' 568-571.
24. ראה: רי"ל מימון, שרי המאה, ג, ירושלים, 1978, עמ' 14, 22-23; הל"ל, לשעה ולדור, ירושלים תשכ"ה, עמ' תסז-תסח; ג' בת יהודה, שם, עמ' 610-611; הצפה, א' באייר תשי"ב; ד' באייר תשי"ד; עורדן, ההל, ח', באייר תשי"ב, עמ' יא; צ' זינגר, פנים אל פנים, 2 ו' אייר תשי"ט, עמ' 3.
25. לדעת הרב זיון, תקמת מדינת ישראל היא גם נפלא, אך לא "אנתולוגיה דגאולה", יש להלל ולהודות על כך בתפילה ובסעודה, ללא מנהגים וטקסים מלאכותיים, ראה: ש' שמיר, פנים אל פנים, 52 (אייר תשי"א), עמ' 5; מנחיים, כה ו' באייר תשי"ט, עמ' 4. ראה להלן, הערה 53.
26. רי"ל מימון, אור המזרח, ב (אייר תשי"א), עמ' 14-16; ש' שמיר (לעיל, הערה 25), על השוואה בין שני תנאים אלו, ראה עורדן, רי"ל רבינוביץ, 'תנוכה וחג העצמאות', האומה, 59 (טבת תש"ס), עמ' 45-47.
27. רי"ל מימון, חג העצמאות כחג דת, לשעה ולדור (לעיל, הערה 124) שם הוא סיפר כי רצה לכנס ולתת לכל אחד רבנים כדי לדון בנושא זה, אך לאחר שראה שחם נבוכים בעניין החליט לא לכנסה ולתת לכל אחד לנהוג כהרגלו, הנ"ל, בתוך: ר"ש פדרבוש (עורדן), לעיל, הערה 126, עמ' 176-177; מדי חודש בחודשו, ד, ירושלים תשי"א, עמ' 18; אור המזרח (לעיל, הערה 126, הצפה, ל' בניסן תשי"א), מנחיים (לעיל, הערה 25, עמ' 2; ג' בת יהודה, ארשת, ה, ירושלים תשכ"א, עמ' 41. במאמרו: 'חג יום העצמאות', חד המועצה

רב ראשי, הורה הרב גורן לכל הציבור לשנות מהנוסח שקבעה הרבנות הראשית בשנה הראשונה, ולנהוג לפי מנהגים אלו וחידושים נוספים שהוא הכניס [ראה על כך באריכות, לעיל - פרק ד].

4. הקיבוץ הדתי

אחת ראשונים בהוצאת סדר תפילות מיוחד ליום העצמאות שמורה לקיבוץ הדתי, ששאף להעביר את חווית נס תקומת המדינה, לדפוסים חגיגיים המשותפים לחגים דתיים מסורתיים על פי דפוסי התפילה ובהתאם להלכה.³⁵ סדר זה יצא ללא התייעצות והסכמת הרבנות הראשית, והיה שונה ממה שהיא הציעה לציבור הדתי.

לאחר שהכנסת המליצה לקרוא יום העצמאות הראשון בשנת תש"ט (1949) - שבדבר קביעת פרטי החג יתייעץ ראש הממשלה עם הרבנות הראשית [ראה לעיל - פרק ב/א] - חברי הקיבוץ הדתי היו בטוחים שהיא תתקן תקנות ותפילות מיוחדות, כך שהחג יקבל אופי יהודי מסורתי. החלטת הרבנות הראשית בחול המועד פסח - שאופיו של החג יתבטא רק בביטול "תחנון" ובאמירת הלל ללא ברכה [ראה לעיל - פרק ב/ב], גרמה אכזבה רבה לחברים, שהיו שותפים למלחמת השחרור הקשה שזה עתה הסתיימה, והרגישו היטב את גודל נס ההצלה וחשיבות תקומת המדינה. לדעתם, הרבנות הראשית לא תפסה כראוי את ערך היום.³⁶ סדר התפילות שהיא הציעה לציבור הרחב כשבוע לפני החג, לא סיפק את חברי הקיבוץ הדתי, וזאת מכמה סיבות:

א. פרק קז בתהילים הפותח את תפילת ערבית - הוא שבח לקב"ה המביא לבורדים ישועה אישית וחומרית בעת מצוקתם. מכאן הם הסיקו, שהרבנות הראשית סוברת שהמדינה היא רק מקום מקלט ליהודים ללא תוכן רוחני. חברי הקיבוץ הדתי ראו בעצמאות משתו עמוק יותר - צעד ראשון למתרון בעיית העם היהודי כולו השואף לכוון במדינתו חיים ציבוריים על פי התורה.

ברכת "שעשה לנו נסים בארץ-ישראל בימים ההם בזמן הזה" וברכת "הרב את ריבנו" שם, באיור תש"א, י באיור תש"ד, י באיור תשכ"ב, יעד. במכתב מה' בתמוז תש"ך (1960) תבעה הרב גורן נקודה מעניינת ייחודית לו: "... נוסף על כך נוהגים בבית מדרשו לקרוא את ברכת הלל בימים העצמאות בלילה מן התלמוד, בדרך של לימוד לרווחה ומילוא, וכדי לצאת ידי הספקות מאחר וכבר קבעו הפוסקים שאמירת ברכה הכוזבת בתלמוד בודד של לימוד אין בה משום ברכה לבטלה" ארכיון הרב גורן. לאחר זמן דבר זה ביטל.

35. צ' אדמוני, **בתוך היום ונגיד**, הל-אביב תש"א, עמ' 87 - על אמירת הלל בברכה; ושם, עמ' 424: "חג העצמאות שבבילגו אינו מהדרה חדשה של ל"ב בעומר אלא הרבה יותר", א' פישמן, **בין דת לאידיאולוגיה: יחדות ומודרניזציה בקיבוץ הדתי**, ירושלים 1990, עמ' 176-177.

36. מ' אור, **לקראת חג העצמאות, אור המאיר**, סדרת צבי תשמ"א, עמ' 74-75.

ב. קטעי התפילה שנבחרו נראו בעיניהם כלקט מקרי המטשטש את אופי היום. לדעתם היתה בכך פשרה והתחשבות יתר עם הציבור החרדי [כגון: הקביעה לומר הלל ללא ברכה, לא לקרוא בתורה ואת ההפטרה יש לקרוא ללא ברכות].

ג. בסדר התפילות לא היתה אפילו תפילה אחת שחוברה לכבוד היום.³⁷

סדר התפילות של הקיבוץ הדתי נקבע סופית לאחר שנים רבות של התלבטויות, דיונים וויכוחים לא מעטים. מפאת ראשוניותו נרחיב ונעקוב אחר התפתחותו, ונבחן את יחס הרבנים הראשיים אליו.

כבר בחודש ניסן תש"ט (1949), החלו בקיבוץ סירת צבי בגיבוש סדר תפילות מיוחד לחג, כדי שהוא ישמר עליו אווירת יום טוב, מתוך תקווה שהרבנות הראשית תאשר אותו. המיוחד בו: **בתפילות ערבית** - הלל שלם; אחרי התפילה: מסדר, הנפת דגל המדינה ודברי הודיה לקב"ה.³⁸ **בשעודה** - תפילת הודיה, "אשר גאלנו", ברכה על כוס יין וברכת "שהחיינו". **בתפילות שחרית** - "שירת הים" פסוק בפסוק, קריאה בתורה ל-5 קרואים [כמו ביום טוב] בפרשת "עקב" (דברים ז-יא) בדילוג פרשת העגל, הפטרה "עוד היום בנב" [ושעיהו י-יב]. [החג יסתיים בערב, במסדר הורדת הדגל לחצי התורן לזכר חללי מלחמת השחרור, שירים וריקודים עד הצות הלילה]. תוכנית זו התקבלה גם בשאר הקיבוצים הדתיים בשניונים קלים.³⁹ מזכירות הקיבוץ הדתי שלחה בניסן תש"י (1950), חוזה לכל הקיבוצים הדתיים כדי להגיע לעיצוב דמות אחידה לחג העצמאות בכל הקיבוצים. לכבוד יום העצמאות תש"ב (1952), קבעה "הועדה להכוונת החיים

37. ד' רפל, **ידעיות הקיבוץ הדתי**, 67 ו"ט באיור תש"א, עמ' 3: הנ"ל, עמ' 79 ו' באיור תש"ב, עמ' 2-1: הנ"ל, על סידור התפילות ליום העצמאות. עמודים, 178 (ניסן תשכ"א) עמ' 25-27, הנ"ל, בתוך: מ' אליאב (עורך), **זה היום**, תל-אביב תש"א, עמ' 76-77. וראה עוד: מ' מרד, **עמודים**, 180 (סיון תשכ"א), עמ' 17-18. א' ארזי (הגל), הערה 55. נציין, כי לעיל [במקום א-ג] הכאנו מספר התבטאויות, בכתב ובעל פה, של הרבנים הראשיים, הרב הרצוג ורוב עוזיאל, בדבר גודלת המאורע של תקומת המדינה ומהותה הרוחנית כשלב במאולה. וראה עוד כמה שכתב הרב הרצוג בספרו (א' וההפסג - עורך), **תחזקה לישראל על פי התורה**, א' ירושלים תשמ"ט, עמ' 210, 222 ובדבריו הברורים המובאים אצל ש"א הכהן, **יחזק בדרור**, ירושלים (תש"ד), עמ' 260. כמה שכתב בתוך: **התורה והמדינה**, ז-ח ותש"ט-תש"א, עמ' ס'. הרב פרופ' י' תבורי, במאמרו על סידור התפילה כאנתולוגיה של היהדות, קבע - תפילת יום העצמאות, שהורכבה מקטעי תפילה של שבת ורגל, והאמת את אופיו של סידור התפילה, הובא אצל: א' ארזי, **דוד אמרת**, ח (תש"ט), עמ' 117. וראה להלן, הערה 53.

38. מצאנו, שמתברר דברי הוהדיה "עלה הדגל", הוא חזר סירת צבי מ' אור מעורכי סדר התפילה (שנתפיו לעריכה היו ש' פרידמן וא"י מרחביה. על הצעותיו של האחרון, ראה: א' יערי, **ונטענים על אדמות**, ירושלים תשנ"ח, עמ' 218), ע"פ מכתב שהוא שלח ל' ריון הנמצא בגניזת הצינונות הדתיות, תיק "שנת העשור".

39. **בסירה**, 27 ו' בניסן תש"ט, עמ' 1: מ' אור (לעיל, הערה 36), עמ' 75 [בשניונים קלים] מ' חיות, "חג נחל", **עמודים**, 553 (אייר תש"ב), עמ' 360-362. התוכנית כולה מצויה בגניזת הצינונות הדתיות, שם.

הדתים בקיבוץ הדתי, את "סדר התפילות והמנהגים ליום העצמאות בקיבוץ הדתי", שהודפס לראשונה על סטנסל. סדר זה שונה לגמרי מסדר התפילות של הרבנות הראשית. שנה לאחר מכן, בשנת תשי"ג (1953), "סדר" זה הודפס לנוחיות המתפללים, לאחר שהוכנסו בו מספר שינויים [הוא הודפס בערך 3 מהדורות עד שנת תשכ"ו (1966)] המיוחד בו: **ממנהגי היום** - נהוג להתגלח אבל לא להסתפר; **בתפילת ערבית** - הלל שלם בברכה; **בסעודה** - קידוש מיוחד וברכת "שהחיינו"; **בתפילת שחרית** - פסוקי דזמרה של שבת ויום טוב [כמו בהושענא רבה]; כולל "נשמת", "שוכן עד", "המאיר לארץ" [כמו ביום טוב], הלל שלם בברכה, קריאה בתורה ל-3 קוראים [כביום חול] בפרשת עקב (וברים זיב, ח"ח) **בברכות**, והפסרת "עוד היום בנב" (ושעיהו י"ג-יא, יב קוצר) **בברכות**.⁴⁰ עורך "סדר התפילות" וי"ר הועדה הנ"ל, צ' אדמונית מקבוצת יבנה, העיד - בכל ענייני ההלכה והתפילות, הוא התייעץ עם רבה של רחובות והרב הבכיר מוכתר של הקיבוץ הדתי, הרב א' בר-שאל. בברכה על ההלל ועל הקריאה בתורה וכן בקידוש ובברכת "שהחיינו", הוא לא ראה פגיעה בהלכה אלא ביטוי ש"מאת ה' היתה זאת", אדרבה הוא חיזק אותם לקבוע זאת כמנהג בכל הקיבוצים הדתיים. נימוקו לחיתר הקריאה בתורה וההפסרת בברכות היה - אם עשרה אנשים יכולים לקבוע לעצמם תענית יחיד ולקרוא בה בתורה ובהפסרת בברכות, קל וחומר שכלל עם ישראל יכול לנהוג כך על נס עצמאותו.⁴¹

40. הסבר והנמקות הלכתיות לסדר התפילות, ראה: ד' רפל, "הלל בברכה בהג' העצמאות, עמודים 130 ואילך תשי"ז", עמ' 4-5; הנ"ל, "על סידור התפילה ליום העצמאות, עמודים 178 וניסן תשכ"א", עמ' 23-27; הנ"ל, "עוד לדמותו של יום העצמאות, עמודים 180 וניסן תשכ"א", עמ' 18 וא' תגובה להערותיו של מ' מזן המופיעות, שם, עמ' 18-17; הנ"ל, **פתחי שערים**, חל-אביב 2001, עמ' 201-212; א' עיר, 'מחזור יום העצמאות, עמודים 278 (אדר תשכ"ט), עמ' 191-195; הנ"ל, שם, 279 וניסן תשכ"ט, עמ' 247-251; ש' פרידמן, 'בעיות הלכה הקשורות ליום העצמאות, עמודים 179 ואילך תשכ"א", עמ' 7-5 [הוא היה בצוות העורכים]; מ' רפל שמעתי, שהנוסח שנקבע בשנת תשי"ב (1952), הוא הנוסח שקבע אביו, פרופ' ד' רפל, כבר בשנת תשי"א (1950) עבור קבוצת יבנה, וזאת, לאחר התייעצות עם הרב א' בר-שאל [ראה על כך בהמשך].

41. 'אדמונית, עמודים 269 וניסן תשכ"ח, עמ' 289, 297, א' עיר, 'מפסידין בבית או לא מפסידין, עמודים 464 וא' תשנ"ד, עמ' 387-386; אילך תשי"ז, עמודים 553 ואילך תשי"ב, עמ' 363 בראש חודש אייר תשי"א (1951), כתב הרב בר-שאל לדב מ"צ מ"ר נדריה, שהוא לא הוזיך את קריאת ההפסרת בברכות, אלא לפי השאלה, שצוה על ידי ד' רפל מקבוצת יבנה בחול המועד פסח, הוא השיב לו - שאינו יודע איסור לכך שד"ר הדין, תוך הדגשה, שיש להחיד לקריאה בבית הכנסת על קול, אך מבחינת הדין, הוא חושש מנגזר חדש זה שיכול להביא לתקלה, שמה הצבייר והשוב שיום העצמאות הוא יום טוב גמור, כפי שיוחדים ברחובות לא הניחו בו תפילין בשל כך. לעומת זאת, הוא סבר, שרצוי לקרוא בתורה בברכות כמו בבית שמחת תורה אחרי ההקפות. כן התנגד לאמירת ברכת "שהחיינו" בבית החג כי היום אינו קדוש בעצמו ואין בסמכותו לשוות קדושה לעצמו של יום, ראה: ש' ביללין, כא-כב ונסל תשכ"ט, עמ' צ-צד. הרב נדריה הדפיס מכתב זה בספרו **צניף מלוכה**, כפר הדא"ה תשי"ב, עמ' 106, שם, בעמ' 106.

לאחר מלחמת ששת הימים והנסיים שארעו בו, גבר הביקוש לסדר תפילות זה גם מחוץ לקיבוץ הדתי. ואכן, לקראת שנת ה-20 למדינה, בשנת תשכ"ח (1968), מתוך רצון לתת למנהגים דפוסיים קבועים, יצאה מהדורה חדשה ומהודרת: **"סדר תפילות ליום העצמאות כמנהג קהילות הקיבוץ הדתי ועוד קהילות בישראל"**. הקיבוץ הדתי כבר אינו לבד. הפעם היה זה "מחזור" ממש שכלל את תפילת ערבית ושחרית, כך שכל אחד, נער ומבוגר, יכל להתפלל בו ללא צורך בדפדוף. צויין שם, ש"נוסח זה בורר ולובן על דעתו של הרב א' בר-שאל צ"ל".⁴² בהסכמת הרב הראשי לצה"ל הרב ש' גורן שליט"א.⁴³ סידור זה אול תוך מספר ימים. במהדורה זו היו מספר חידושים, והם: נוספו מקורות לדיוני היום, בסע' ז' נאמר: מתגלחים [הפעם גם] ומסתפרים; **בתפילת ערבית** - סיום קריאת שמע בברכת "הפוש סכת שלום" [כמו בשבת ויום טוב], יש אומרים "על הנסים" בשמונה עשרה ובברכת המזון; **בסעודה** - קידוש עם ברכת "אשר

107 הוא דחה את השמיעה, כאילו הרב בר-שאל הנדיר קריאה בתורה בברכות הרב נדריה ביסס את התנגדותו לאמירת הברכות במכתב שהתפרסם בעמודים 342 ואילך תשי"ז, עמ' 310. מפרופ' ד' רפל [שהצטרף לצוות העורכים, מרגע שעלתה המחשבה להוציא סידור מיוחד ליום העצמאות, בשנת תשי"ח (1958)], שמעתי - הרב בר-שאל אמר לו מפרשתי: אין בעיה הלכתית באמירת הלל בברכה **ביום**, נימוקו היה: אם לזקוק בשופר ביום ב' של ראש השנה מותר לברך ברכת "שהחיינו", בהסתמך על לבשת בגד חדש [ראה: **משנה ברוך**, סי' תר"ט ס"ק ז'] קל וחומר שמועד לברך על מדינה חדשה שקמה לאחר אלפים שנה. ועוד הוסיף לי: "אם הוא היה אומר לנו על פרט כלשהו, אל תעשו - לא היינו עושים, הוא היה מעורב בהכנת הסידור הראשית ועד סופו".

42. במקור למספר הלכות נכתב: "מתנהגות הרב א' בר-שאל צ"ל". בהצמח ב' באייר תשכ"ח, פרסמה משכנת הרב [שנפטר ב' בחשוון תשכ"ח] "גילוי דעת", בו היא הודיעה: הרב נהג לפי תקנות הרבנות הראשית - אמירת הלל ביום ב' לקריאת התפילה ללא הברכות, וכן לא קידש על היין ולא אמר ברכת "שהחיינו" כפי שנכתב שם. הקיבוץ הדתי פרסם למחרת תשובה לכך, בה הודגש, שלא נכתב ש"הרב צ"ל" נהגו בעצמו או בביטוי או בבית הכנסת בו התפלל. הנהגות אלו, שם, ג' באייר. גם הרבנות הראשית של רחובות פרסמה הודעה, לפיה הרב בר-שאל: "הורה לכל בני הכנסת בעירנו להתפלל לפי הוראות הרבנות הראשית לשיטתו, וכן נהג", שם, ח' באייר. צ' אדמונית הוסיף להעיד, שהרב: "חייק ידעו לקבוע מנהגים אלו כמנהגי קהילתנו", שם, י"ד באייר. בנו, ד' מ' בר-שאל, מסר לי: שפרופ' ד' רפל הורה בפניו, שמחנות המשפחה היתה מוצדקת. ראה לעיל, הערה 41.

43. עורכי הסידור רצו להוציא יחד עם צ"ל, כדי להקציר בסמכות ובכריזמה של הרבנות הצבאית, ולהקל בנטל הכספי של הוצאתו. הרב גורן סירב לכך בשל היוות עוסק בחתרת עגונות המלחמה והסיועיות ממספר פריטים שהוכנסו לסידור. בכל זאת הוא נפגש בשלימי שנת תשכ"ז (1967), עם צ' אדמונית וא' עיר וסייע להם במספר הצעות והכרעות הלכתיות, כגון: אי אמירת "יהוה רחום" [בשל הקדמת מוצרי תהילים], ברכת "הפריש" בסוף קריאת שמע של ערבית, ניסוח ברכת מיוחדת לקידוש בסעודה [לפי דברי הימים א', כט, ז'], כפתיה לברכת "אשר נאלנו", חזומה לברכה בבית הסדר [כך ברכה זו לא תהיה בברכה שלא נחקקה על ידי צ"ל]. לא להשמיע את 3 הפסוקים הפותחים את הפסרת "עוד היום טוב", ראה: א' עיר, 'מחזור ליום העצמאות, עמודים 279 וניסן תשכ"ט, עמ' 249, 251; הנ"ל, 'לגילוי של סדר', שם, 555 ואילך תשי"ב, עמ' 364-363; הנ"ל, 'מי יעלה בהר ה', שם, 564 ואילך תשי"ג, עמ' 321, 321 (נסל-טבת תשכ"ה), עמ' 84; הנ"ל, ונסעתי על אדמות, ירושלים תשי"ח, עמ' 35.

גאלנו" וברכת "שהחיינו", בתפילות שהריות - ברכת כוהנים גם במקום שנהוג שלא לאומה ביום חול, לא אומרים "למנצח", בסעודה - קידוש בנוסח: "חשוד ה' אזכיר". "סדר תפילות" זה נדפס בשנת כבר בשנת תשכ"ט (1969).⁴⁴

הביקוש הרב ל"סדר התפילות" הנ"ל חייל הוצאה חדשה. ואכן מהדורה שלישית יצאה בשנת תשל"ו (1976), בשם **סדר תפילות ליום העצמאות**, הפעם היא קיבלה הסכמה חלקית מהרב הראשי באותה תקופה, הרב ש' גורן, עמו התייעצו העורכים בעבר. הרב גורן הסתייג ממספר פרטים: אמירת "על הנסים", הכנסת טקס הנפת הדגל לסידור; אמירת ברכות על הקריאה בתורה ובהפטרה: **"אלא אם כן תקבע זאת חרבות הארשת בהסכמת רבני ישראל כתקנה לכל ישראל"** [הדגשה שלי - ש.ב.]; ברכת "שהחיינו" והברכה המותחת את הקידוש בסעודה. למרות הסתייגויות אלו הוא לא ביקש לבטל את המנהגים הנ"ל. הואיל והם נחשבים כ"מנהג ותיקין",⁴⁵ אדרבה, הוא הדגיש את חשיבות הסידור במתן צביון דתי-רוחני ולאומי לחג.⁴⁶ לאחר שמדורה זו אולח, החליטה המזכירות הפעילה של הקיבוץ הדתי להוציא לאור מהדורה חדשה. ועדה מיוחדת התכנסה לצורך זה. באדר תשנ"א (1991), בסיוע צבי. בשיבה זו השתתפו לראשונה נציגי רבני הקיבוץ הדתי, שהביעו התנגדות לאמירת ההלל בברכה בליל החג ולקריאה בתורה ובהפטרה בברכות. המהדורה רביעית יצאה בשנת תשנ"ב (1992). הפעם היה זה **"סדר תפילות ליום העצמאות וליום ירושלים"**, שיצא גם בנוסח ספרד. במהדורה זו עודכנו מנהגי היום, בעקבות משאל בקיבוצים והערות עקרוניות, שנשמעו בדבר הצורך להתקרב לנוסח של הרבנות הראשית כדי לא להיות יוצאי דופן.

44. במהדורה זו נוסף מבוא מאת צ' אדמונית, בו ניתן הסבר והקע להוצאת הסידור ההלכותי. לפני

הסמכות ההלכתית שונה הנוסח: "בפרטים קיבלנו הדיחה מפני מורנו הנערץ, הרב א' בר-שאל זצ"ל, וייבדלו להנים אדיכים על ידי הרב הראשי של צה"ל הרב ש' גורן וכן מפני ראש ישיבת 'מרכז הרב', הרב צ"ח קוק שליט"א. נוסח התפילה בודר ולבן בעזרת ידידו ר' מ' מרן זצ"ל א' אליהו". המקורות להלכות השמטה, וגם שם הסידור שונה, וזאת, לאור הערתו של חבר קיבוץ סעד, י' כהן: "האם בראונות להשאיר יחידים בנדים במנהג זה?" על פי ר' עפרוני, 'הזרים למחזור', עמוד 3, ואייר תשמ"ח, עמ' 7. לשאלת נציגי קיבוץ עין הצ"ב באלול תשכ"ד (1964), ניסן תשכ"ח, עמ' 206 מצאתי, שהנוסח של "על הנסים" הוא כמו ב"ב, עומר, ראה: **עמודים**, 228 (ניסן תשכ"ח), עמ' 206 מצאתי, שהנוסח של "על הנסים" הוא הנוסח שערך פרופ' ע"צ מלמד, ראה: הנ"ל, **פרקי מנהג והלכה**, ירושלים תש"ח, עמ' 192.

45. על פי **ירושלמי**, בבא מציעא ז, א, **מסכת סופרים** יד, יח, ואכן, בעמוד 32 יש תיקון טעות - לפני תחילת הקידוש יש להוסיף [בלחש]: "ויברך דוד את ה' לעני כל הקהל ויאמר דוד". כמו כן, יש למחוק את ברכת "שהחיינו" בסוף הקידוש, מאחר והיא נאמרה בתחילת תפילת ערבית.

46. המכתב מכ"ד באלול תשל"ח (1975) נמצא בארכיון הרב גורן, תיק יום העצמאות. חלקו הודפס בסידור במהדורה השלישית והרביעית, ואצל א' עירי, 'מפסיקין' (לעיל), הערה 41, עמ' 388, הנ"ל, **עמודים**, 520 (אייר תשמ"ט), עמ' 257. ראה: ר"ש אבינר (להלן, הערה 150).

בציבור הדתי-לאומי. הושמטו הצעות שלא נקלטו, בעיקר בקיבוצים הצעירים, וכן "על הנסים" על פי דרישת הרב גורן.⁴⁷

ל"סדר התפילות" מראשיתו קמו מתנגדים, שחששו מרפורמה ושינויים בסדרי התפילה הנהוגים בעם ישראל מדורי דורות, ומהתבדלות מהציבור הרחב שנהג כהדרכת הרבנות הראשית, תוך הדגשה, שרק לה יש את הסמכות לקבוע סדרי תפילה. בין המבקרים היו מספר חברים מהקיבוץ הדתי, שהסתייגו מעצם המעשה,⁴⁸ או מתוכן וצורת הסידור.⁴⁹ רבנים מהקיבוץ הדתי, רבנים ואזרחים מרחבי הארץ.⁵¹ הביקורת היתה בעיקר על אמירת ההלל בברכה, ברכת "שהחיינו", ברכות על הקריאה בתורה ובהפטרה והקידוש בסעודה.⁵² לא מצאתי התנגדות מפורשת מצד הרבנות הראשית להוצאת סידור זה. נמסר, שהרבנים הראשיים, הרב הרצוג והרב נסים, וגם ראש

47. ראה: ח' גדיש, 'מהדורה הרביעית', **עמודים**, 553 (אייר תשנ"ב), עמ' 364. את ההקדמה למהדורה זו כתב פרופ' ד' רמל ואת המבוא כתב הרב ד' בינמן, שם.

48. ע' קרליבך, 'סמכות עליונה אחת', בתוך: מ' אליאב (לעיל, הערה 43), עמ' 77-78. לאחר מלחמת ששת הימים התנהל ויכוח בקיבוץ הדתי, אם יש לומר ברכה על ההלל ביום העצמאות בניגוד להוראת הרבנות הראשית שלא לשנות, ראה: **עמודים**, 258-257. תמוז-אב תשכ"ח, עמ' 329-335; 342. צ' אדמונית, שם, 267 (ניסן תשכ"ח), עמ' 202. [לעיל, הערה 43], עמ' 343.

49. י' כהן, **דעות**, לו (חורף תשכ"ט), עמ' 58-59; הנ"ל, על התפילה ביום העצמאות, **דעות**, לו (אביב תשכ"ל), עמ' 287-289; עמ' 262-263, הנ"ל, 'הערות לסדר התפילות ליום העצמאות', **עמודים**, 269 (סיון תשכ"ח), עמ' 287-289; הנ"ל, 'תקעים עצמם לדבר הלכה', **עמודים**, 280 (אייר תשכ"ח), עמ' 295-297.

50. ר"ש אבינר, **עם כלבים**, א, ירושלים תשמ"א, עמ' 244. 'אני לא חריתי, אניני מורה, ולא אחה שום חוראה בניגוד לשופט אשר בימדי', היא הדגות הראשית לישראל! - ש"ת **שאלות שלמה**, א, ירושלים תשמ"א, סי' רפ"ו, ר"י תבורי, **דעות בארות יצחק** מס' 1404, יום העצמאות תשכ"ח - **עמודים**, 474 (סיון תשכ"ח), עמ' 298-300; הנ"ל, עמ' 1509 (תשמ"א), לגבי הקידוש. ראה: הנ"ל, 'משמעות של יום העצמאות', שם, 1510 (יום העצמאות תשמ"א), עמ' 4-3. וראה עוד: **ציונים** (עין הנצי"ב), אייר תשכ"ח, עמ' 4-8; ר"ש רוזנפלד, **עמודים**, 508 (אייר תשמ"ח), עמ' 301-302. וראה להלן, הערה 52.

51. ראה: א' בר אוריין, **דעות**, ב (תמוז-אב תשכ"ח), עמ' 46; ר"א סמואל, **דעות**, לו (חורף תשכ"ט), עמ' 57-58; הנ"ל, שם, לו (אביב תשכ"ט), עמ' 124-125. **אסופת דברים מפני עטו של אהרן אלחנן סמואל ז"ל**, ירושלים תש"ן, עמ' 240-241; הנ"ל, **עמודים**, 279 (ניסן תשכ"ט), עמ' 274. עיקר ביקורתו היתה על ההתעלמות מהוראת הרבנות הראשית. [א' עירי השיב לו (בידעות, לו, עמ' 123-124), הוסיף - ההשש של "לא התנגדתי", לא קיים בקהילות או במנינים עצמאיים שיש להם רב, וזאת, על פי ההוראת הרב א' בר-שאל, י' פריד, 'להציע לא להתווכח', **עמודים**, 279 (ניסן תשכ"ט), עמ' 275; י' קטן, 'סדר תפילות עם חילוקי דעות', **הצפה**, ד' באייר תשנ"ג, רמ"צ ריח, בתוך: ישראלי **במדינתו**, קריית מלאכי תשכ"ח, עמ' 392-393; הנ"ל, **צניף מלכה** (לעיל, הערה 41).

52. הרב י' גלעד (רב קיבוץ לבניא), במאמרו 'אף אחת אמור לו אין מפסיקין', **עמודים**, 464 (אב תשמ"ד), עמ' 389-391, כתב נגד אמירת הברכות על ההפטרה (הוא סיפר שם, שבשיחה סלפנית אמר לו הרב גורן - יש לבטל מנהג זה), דבריו עוררו סערה בקיבוץ הדתי. ראה עוד: א' קרליבך, 'אנוס על פי הדיבור או מפסיקין כאשתקד', **עמודים**, 464 (אב תשמ"ד), עמ' 383-384; י' פלוגר, 'לנאולה שלמה', **עמודים**,

לעומת המופים הנ"ל, היו שסברו את ההיפך הגמור – אין כל ערך דתי או קדושה ביום העצמאות, לכן אין לקיים בו "תפילה חגיגית" כפי שהציעה הרבנות הראשית ואין לנהוג בו מנהגי חג מלאכותיים. צורת החגיגה צריכה להיות עממית-לאומית, יחד עם זאת, לדעתם יש לבדך ביום זה ברכת "שהחיינו" ולא לומר "תחנון" כמו בכל יום שמחה.⁵⁶

5. בחי הכנסת ומנהגי תפילה

הרבנות הראשית לא כפתה על הציבור את נוסח התפילה אותו הציעה, וגם לא הביעה בפרהסיה התנגדות להוספות ולשינויים שנהגו יחידים וקהילות שונות. במספר בתי כנסת, סדר התפילות שקבעה הרבנות הראשית, לעיתים עם שינויים, נכנס לתקנון הרשמי של בית הכנסת. אלו שהוסיפו קטעי תפילה, לא ראו בכך פגיעה בה או ברבנים הראשיים מסיבות אלו:

...מפני שבשם הרבנים עצמם נתפרסמו הוראות שונות אלו מאלו, הן מפני שלפי מה שידוע

לנו נהגו במספרי בתי כנסיות אף בנוסחות חרבינים עצמם, שלא בדיוק לפי הוראותיהם, הן מפני שההוספות האלו אינן מתנגדות לכל הוראה מפורשת.⁵⁷

ארכי, פדקי מחקי ליום העצמאות, רמת גן תשנ"ח, עמ' 77-73 = מחקי חג, 9 (השרי תשנ"ח), עמ' 77-72. וראה: מקראי חג – עשרים שנה למדינת ישראל, בארות יצחק תשכ"ח: מסכת יום העצמאות, עין הנצי"ב תשמ"ג: מגילת חג ליום העצמאות, כבר עיצון תשד"ס. על יכוח בקיבוץ הדתי לגבי הקרנת סרט במתנא היום, ראה: צ' אדמונית ולעיל, הערה 135, עמ' 425-424. וראה: ע' קולא, "הקריאה לעצמיות: שיחות ליום העצמאות", ישיבת הקיבוץ הדתי בעין צורים, אייר תשס"א.

זכות ראשונים ביצירת הווי הדתי-לאומי בתנועת היום בממשלים הדתיים שמורה לכפר הרא"ה, כאשר גם בתנחם זה הייתה ליב הכפר, הרב ש' ישראל, ולרב מ"צ נריה חרומה נכבדה, ראה: ר' נריה, בתוך: ישראל במדינתו (לעיל, הערה 151, עמ' 148-150; י' שריה, גאון בתורה ובמדינות, ירושלים תשנ"ט, עמ' 286. וראה להלן, מעל הערה 76. על סדר התפילות במושב יתיר, ראה: מדרש דוד יומא, ו (תשמ"ט), עמ' 208-207.

56. ניצחון הבולט היה פדקי, י' ליבביץ, ראה: צדוק, א' ותשנ"א, עמ' 16-13. הנ"ל, יהדות, עם יהודי ומדינת ישראל, ירושלים תשנ"ז, עמ' 97-90; ש' שמיר, פנים אל פנים, 52 (ב' אייר תשנ"ז), עמ' 9-8. על התשובות שנתנו לו, ראה: ר"ש ישראל, צדוק, ב (תמוז-אב תשנ"ז), עמ' 42-40; צ' הרבני, שם, א-ב (תשנ"ח), עמ' 62. א' גולדמן, שם, עמ' 64-63.

57. סדר העבודה ליום העצמאות, בית הכנסת האיסלקי, ירושלים תשנ"ז. נביא לכך שתי דוגמאות: הרב נסים התפלל בשנת תשכ"ב (1962) בבית הכנסת "עשרון" בירושלים, למרות שסדר תפילת ליל החג, שהובא לעיניו על פי בקשתו שבעיניים קודם, היה שונה מהסדר הרשמי, אריכין י"ד הרב נסים, תיקן 21. הרב אונטרמן לא מנע משלחי ציבור מלומר הלל בברכה במניין שהתקיים בביתו. ראה: ר"א פיצ'ניק, בתוך: חזון למועד (לעיל, הערה 122, עמ' 132 = שנה בשנה, תשמ"ט, עמ' 236). וראה: א' אריה, "יום העצמאות בתקנות בתי הכנסת", מידות האילן, ב, אוניברסיטת בר-אילן, תשס"ב.

ישיבת "מרכז הרב", הרב צ"י קוק, אמרו מספר פעמים לחברי הקיבוץ הדתי, שהברכה על ההלל אינה עומדת בסתירה להנהיגות של הרבנות הראשית, כי ההדירה ביום זה היא מצווה התלויה ברגש וכל מי שחש בנס חייב לברך.⁵³ למרות שהקיבוץ הדתי הוא מגזר קטן וסגור, הסידור התקבל במספר קהילות בארץ ונפוץ בעיקר בסניפי בני-עקיבא בארץ ובעולם. לדוגמה: בבית הכנסת האיסלקי בירושלים הוחלט לברך על הקריאה בתורה ובהפטרה כמנהג הקיבוץ הדתי.⁵⁴ ריבוי המהדורות מוכיח שבשטח הורגש צורך בסידור שכיח למרות שהוא היה נפוץ וחרגי.

בקיבוץ הדתי אופיית החג מורגשת היטב גם מחוץ לבית-הכנסת. לאחר התפילה בליל החג מתקיים טקס מיוחד של הנפת הדגל. בחדר האוכל נערכת מסיבה חגיגית בה משולבות הקראות מענייני היום. במספר קיבוצים היה נהוג לקרוא "הגדה" מיוחדת ליום זה. במשך היום נעשית רק העבודה ההכרחית. גם במושבים הדתיים האופיית דומה.⁵⁵

473 (אייר תשמ"ה), עמ' 255; ש' שלק, "ברכות ההפטרה ביום העצמאות/ אצלנו, אייר תשנ"ח", עמ' 7-6. וראה עוד: ע' פז, עמודים, 641 (אייר תש"ס), עמ' 14-16.

53. כעדות צ' אדמונית, עמודים, 269, עמ' 289. א' יעיר, הצפה, י' באייר תשמ"ט: הנ"ל, עמודים, 278, עמ' 191 (להלן לעיל, פרק ג הערה 76 ביחס למה שנכתב כאן). 464, עמ' 520, 387, עמ' 553, 363. במגישת עם משלחת מהקיבוץ הדתי, הבחיר הרב נסים: הרבנות הראשית הורחת למור הלל ללא ברכה כדי לא להרבות מחלוקות בישראל, מוטב שרבים יאמרו ללא ברכה ממעטים שיאמרו בברכה, אך מי שרוצה למור הלל בברכה תבוא עליו ברכה, ראה: ר"ש אבינר (לעיל, הערה 13, דברים דומים כתב גם הרב הרצוג והוסף, שבבתי כנסת נפירים אין איסור "לא תתנגד", ראה בספרי: ו"ש שפירא-עורף, מסקים וכתבים, ב, ירושלים תשמ"ט, עמ' תפנ: ולעיל, פרק ג הערה 21, 76. לעומתם, לשאלת חבר קיבוץ עלומים לגבי ברכה על ההלל, השיב הרב ש' ישראל: "תחושית גודל ענין הגאולה אינו מיוחד דווקא לכם, ויש בה הרבה מן היהודה בהתנהגות הקיבוץ הדתי לקבוע לו דפוסיים משלו, כאילו הוא תיאור שבעיניה, ויכול להרשות לעצמו קביעת דפוסיים בענייני הלכה על דעת עצמו". הרב ש"י און השיב לשאלה א': "אע"פ שלדעתנו מאן דעביד הכי לא משתבש ומאן דעביד הכי לא משתבש, מכל מקום מאחר שהרבנות הראשית בשעתו תיקנה למור בלי ברכה ההלל ביום העצמאות, כך יש לנהוג למעשה", מרבא אצל: א' ארנב, "ציצים ופרחים על יום העצמאות/ בתוך: ש' רז (עורף), קובץ הציונות הדתית, ירושלים תשס"א, עמ' 451. מצוי ברשותי סיכום שיעור של הרב צ"י קוק מלי"ז בתמוז תשכ"ט (1969), בו הוא יצא נגד הרצון של הקיבוץ הדתי לקבוע הלכה לגבי יום העצמאות, כי "הלכה קובעת הרבנות הראשית שהם 'תשפטו שיהיה כימיה'".

54. מ' הרטום, "מנהג ישראל דין הוא", עמודים, 469 (סבת תשמ"ה), עמ' 135. על בקיורתו האחרת "למחזור" מהדורת תשנ"ז, ראה: הנ"ל, תורת היים, 46 (תמוז תשנ"ח), עמ' 22-21. ההשקפה היתה גם המכונה, מנהג בית כנסת זה למנות את השנים להחילת הגאולה בהקמת המדינה (על פי הצעת מרפי' ג' בן עמי צרפתי), נכנס לסידור של הקיבוץ הדתי. רב ההסתדרות הרב מ' הכהן, בהוציא חוברת ליום העצמאות בשנת תשל"ז (1976), ציטט דווקא מסידור זה את הלכות היום.

55. ראה: ב' שרלנצקי, עמודים, 168 (אייר תשנ"ז), עמ' 5; ח' ריבלין, "הכנית ליל העצמאות/ עמודים, 178 (ניסן תשכ"א), עמ' 32-28; ח' פינקלשטיין, "יום העצמאות בסער", עמודים, 331 (סיון תשנ"ג), עמ' 435-434. א' תשכ"א.

נסכם בקצרה את מנהגי התפילה שנוספו על הנוסח שקבעה הרבנות הראשית, הנהוגים במספר בתי כנסת וקהילות, בארץ ובתפוצות, וכן את ההצעות שהוצעו במשך השנים בנידון, אף שהן שלא התקבלו הלכה למעשה.

בתפילות ערביות:

פרקי תהילים בפתיתת התפילה: סה, עו, פה, קכו [הקיבוץ הדתי]; פרק קמט⁵⁸, ברכת "שהחיינו" [הרב גורן]; "אמת ואמונה" בקריאת שמע פסוק בפסוק [בית כנסת הרמב"ן, בירושלים]; "קול רנה וישועה" וכו' [בשירה], הש"ץ קורא בניגון מ"הפודונו" ועד "על כל שונאיו", ובהדגשה מ"השם נפשו בחיים" עד "ייוצא את עמו" וכן מ"זכי דעה" עד "גאל ישראל" [הרב מ"צ נריה]; סיום ברכת "השכיבנו" כמו בשבת והו: "הפוך סכת שלום" וכו' [הרב גורן, הקיבוץ הדתי]; פסוק מיוחד כמו "ושמר" בליל שבת; "על הנסים" בתפילות שמונה עשרה בנוסחים שונים⁵⁹; "יעלה ויבוא" אחרי תפילות שמונה עשרה - תהלים קיז-קלח, פתיחת הארון בתוספת "ויהי בנסוע", "תפילה לשלום המדינה", סגירת הארון בתוספת "ובנהח יאמר" [בית הכנסת "אשרון", בירושלים];

58. בקיבוץ הדתי הוצעו הפדקים: ל. עב, ק. קא, קח, ראה: א' יעיר, עמודים, 279 (ניסן תשכ"ט), עמ' 247.

הרב הרצוג במכתב מ"ב בשבט תשס"ו (1955), התיר למתפללי בית-כנסת "מרומים" בדמלה לומר פסוק זה - קמט - אך אסר עליהם לפדס את בשמו כי הרבנות הראשית לא הוסיפה שום תפילה, ארכיון

הרב הרצוג, תיק "יום העצמאות", בסדר ליום העצמאות, ניו יורק 1967, מופיעים רק הפרקים תהלים

כו ויחזקאל לו. בפרקי תפילה וקריאה ליום העצמאות, ניו יורק 1967, מובא רק ויחזקאל לו. בתוספת

"אם אשכח ירושלים" וכו', "מעל פסגת הר הצופים", ותפילות מיוחדות: "אבינו אב הרחמן", "אלהינו

שבשמים". בכפר הרא"ה התפילה נפתחת בשירת "אלי אתה ואורך אלהי ארמנו", תפילות יום

העצמאות ויום ירושלים, תשמ"ז. בשיבו עפרה מתקנים לפני התפילה טקס מיוחד המסתיים בהנפת

הדגל וברכת "שהחיינו" על פי ר"א גיסר, קווים מנחים לסדר התפילות והנהגות יום העצמאות, אייר

תש"ן.

59. הנוסחים הם של: ע"צ מלמר, ביטוי לתקומתו בתפילה; דעות, א ויום העצמאות תש"ן, עמ' 110; הנ"ל,

שם, ד. (הנוסח תש"ח), עמ' 9-5, הנ"ל, פרקי מנהג והלכה, ירושלים תש"ך, עמ' 192 [בנוסח זה נהוג

בקיבוץ הדתי: סדר ליום העצמאות ולעיל, הערה 58, עמ' 36; בית הכנסת האיסלקי ולעיל, הערה 57

י וינשטוק, חצפה, ג' באייר תשכ"ח [כך הוא נהג כש"ץ וגרס לחילוקי דעות, ראה: חצפה, ג' באייר

תשכ"ט], ר"מ אריאל, על הנסים, אייר תשכ"ד, עמ' 59; מ' גור אריה,

והגדת לבנו, תל-אביב תשמ"א, עמ' 107; ר' שריר וערד, גואל ישראל, רמת גן תשנ"ח, עמ' 165 [חובר

בהדרכת רבה הראשי של רמת-גן הרב ג' אריאל, במהדורת תש"ס ככתב: "אפשר להדריך", וראה: הנ"ל,

חצפה, ג' באייר תש"ח], ר"מ אריאל, סידור המקדש, ב ירושלים תשנ"ט, עמ' 519, 530-531; הרב ח"ד

הלוי הציע הספדת לברכות האמצעיות בתפילות שמונה עשרה ו"על הנסים", ראה: דת ומדינה, תל-אביב

תשכ"ט, עמ' 105. מניס אל פנים, 621 ה' אייר תש"ל, עמ' 13 [הראה: שירי דבר יהושע, ה. בני-ברק

תשנ"ח, ס' כב עמ' צה שראה את הצעותיו]. בחלוף השנים נשתכחו הנסים, והיו שהציעו לומר את

תפילת "על הנסים" בנוסח שיוזכר אותם לדורות הבאים, ראה: א' פולק, חצפה, ד' באייר תש"ס, ר"מ

אליהו, שיר הלל ליום העצמאות, דף שבועי, אוניברסיטת בר-אילן, 340 (אייר תש"ס), עמ' 5-2 והיו

שהתנגדו גם לכך, ג' זאבי, יחד נאמן, ג' באייר תש"ס.

הלל שלם בברכה [הקיבוץ הדתי]; "הריני מוכן ומזומן לשמוע קול שופר ביום עצמאות ישראל", "תקע בשופר גדול להרחתנו... ברוך מקבץ נידחי ישראל" [חבר הרבנים של הפועל המזרחי]; ברכת "שעשה לנו נסים", ברכת "הרב את רבנו", אדון עולם במנגינת "התקווה" [הרב גורן] - בית הכנסת "קוממיות-אברהם", בתל-אביב; פתיחה בתהילים פרק ל, לאחר ספירת העומר תהילים פרק קכב, "אתה הראת לדעת" והקפות עם ספרי תורה מסביב לבימה [בית הכנסת הגדול, בתל-אביב]⁶⁰; מנין השנים ל"אתחלתא דגאולה" [בית הכנסת האיטלקי, בירושלים]; "התקווה", קידוש לבנה⁶¹ [בית הכנסת "אשרון"]; "אנעים זמירות", "גדל" [קיבוץ חפץ חיים].

בתפילות שחריות:

מזמור "הודו לה'" [תל הגדול] כל הקהל בעמידה בנעימה מיוחדת; "עשמת כל חי"⁶², רשות ל"עשמת" ליום העצמאות; "יוצר" ליום העצמאות לפני "ברכו" [בית הכנסת האיטלקי]⁶³; "עשמת", "שוכן עד", "המאיר לארץ" [הקיבוץ הדתי]; קדושה - "עקידש וערעירך" - בתפילות שמונה עשרה [סידור "גואל ישראל"]⁶⁴.

60. חצפה, ה' באייר תש"ט. בשנת תש"ד (1954) הוציא שם 12 ספרי תורה כמספר שבטי ישראל, חצפה, ג' באייר תש"ד.

בשנת תש"ד. בשנת תשכ"ב (1962) הוציא בצורה היום 50 ספרי תורה, הלכות, 16/ד' (בין המצרים

תשכ"ב) עמ' 22. בשנת תש"ל (1970) הוציא 22 ספרי תורה כמספר שנות המדינה, חצפה, ג' באייר תש"ל.

בשנת תש"ל (1971) הוציא בבית הכנסת "אשרון" בירושלים 23 ספרי תורה כמספר שנות המדינה.

במקום נכח גם רבה של ירושלים הרב ב' זילטי, סווי ישורן, כא (סיון תש"ל), עמ' 30. בבית כנסת זה

נהגו לומר בתפילות היום: "יעלה ויבוא", הלל שלם בברכה וקריאה בתורה ובנביא בברכות לפניה

ולאחריה. ב' ביטוי תש"ט (1956), כתב להם מזכיר הרבנות הראשית: "כל זה... עומד בסתירה לדין

והלכה". במכתב תשובה מכ"ז בגיוס, התירע נשיא בית הכנסת על קביעה זו. בעיקר לגבי הברכה על

ההלל, כ: "הרבנות הראשית לישראל נמנעה ולא התייצבה לא בראש אומרי יקו' ולא בראש אומרי

לא' בקול רם", ארכיון הרבנות הראשית, תיק "יום העצמאות".

61. גואל ישראל ולעיל, הערה 59, עמ' 16; גם בבית הכנסת "אשרון" בירושלים, נהגו לומר "עשמה", ראה:

62. הרב ח"ד הלוי ולעיל, הערה 59, עמ' 16; גם בבית הכנסת "אשרון" בירושלים, נהגו לומר "עשמה", ראה:

חצפה, ד' באייר תש"ד. הרב מ"י זק"ש הציע לומר את פרקי ההלל בפסוקי דזמרה, ראה: חצפה, כ"ג

בניסן תש"ט.

63. ראה: מ' הרטום, המנהג האיטלקי בירושלים עיה"ק, ירושלים תשנ"א, עמ' 52. ה"יוצר" חובר על ידו

בט"ו בשבט תשכ"ח. הוא נדפס לראשונה בתורת חיים, 45 (ניסן תשכ"ח), עמ' 4 ומשם בספר זכרון

להרב ד"ר מנחם עמנואל הירטום ז"ל, תל-אביב תשנ"ז, עמ' 417. "יוצר" זה שונה מזה שהמחבר כתב

ל"סדר העבודה" ולעיל, הערה 57.

קריאה במורה:

ה. דברים ל"ז "חבר הרבנים", בית הכנסת האיטלקית.⁶⁶
 דברים יא, כב-כז "צה"ל, בית הכנסת הגדול, בתל-אביב". ז. ויקרא כה או דברים כו,⁶⁵
 א. דברים ד, א-ד; ה, ת, א-ית. **ב.** דברים ז, יב-יח [הקיבוץ הדתי - בברכות]; **ג.**

הפצה:

וַיֹּאמֶר דָּא זְכִירָהּ חֲ, ⁶⁶זְכִירָהּ בִּ [הַרְבֵּי מִ' רֵאשִׁית]; נְחוּם בִּ, א-ג, ⁶⁵בְּרֻכּוֹת עַל הַהֶפְסֵרָה [הַקִּבּוּץ הַדָּתִי, בֵּית הַכְּנִסֶּת "יִשְׂרָאֵל"] בְּרֻכָּה מִיּוֹחֶדֶת בְּסִימֵי הַהֶפְסֵרָה. ⁶⁷

התאחדות העובדים:

ליושבי ארץ-ישראל⁶⁸. "תפילה לאחווה שבנולה"⁶⁹, הזכרת ושמיות. "אר' הרחמנים" מדינתנו, ראשית צמיחת גאולתנו,⁷⁰ מזמור או שיר של יום, "זכירת ירושלים", "תפילה מעוז צור ישועתי... אתה החלות להראות את עמד, את גדלך להגות ארצנו, להקמת

הרב ד' שלוש בהסכמה לסידור בית מלוכה ליום העצמאות ויום ירושלים (בעריכת ר"א חסדק), נוסח אשכנז, וירשלים תשנ"ט. ליעות, אין איסור באמירת הברכות העורך שינה בסידור בנוסח הספרדים בשני פרטים מתנוסס של הדברות הראשית [המופיע בסידור הנ"ל בנוסח אשכנז] - אמרת "ו' הוא האלילים" רק פעמיים, ותמצית שפורסמה תחת השם "תש"ת".

י"ט ביוניסקו, **פנים אל פנים**, 159 (41 אויב תשס"ב) עמ' 5; עוד הציע שם להסתייף בתפילות העמידה בערב את "אחד בחרתני" - "אחתנו לנו". **בדבר**, כ' בניסן תש"ט = **ספר המעשים** ולעיל, הערה 416 עמ' 476-475. הוא הציע: למר "עלמא יבוא", ולהקריא את "מועילת המדינה". ראה עוד: ת"ל, דבר, י' באייר תש"י, דרב מ' ראטה הציע בהסדרה את גזירה ב' ארכיון הרבנות הראשית, וכן מ"ד הר' דעות.

ב (ותמוז-אב תש"ז, עמ' 45.
לדעת ר"ח אלינר יש לקרוא רק את פסוקים ז-א, על כד ועל התפירה שהציגו. ראה: הצה"ל, ירוחו
666

תש"י, כ"ט בניסן תשי"ד; שנה בשנה, תשכ"ז, עמ' 93-95, שם הוּא הביא את מנהג אורח מברכי הכנסת

בספר תורה ללא ברכות בדברים פרק ל' הרב ח"ד הלוי (לעיל, הערה 59) הציע לקרוא עד פסוק טו'. בירושלים - כאשר חל יום העצמאות ביום ב', קראו בתורה בפרשת השבוע כרגיל, ואחר כך קראו

מ' ה'רס"ו ולעיל, הערה 63, עמ' 53.

ה'תשנ"ח, 1973, עמ' 588.

ל"שיר של יום". ר"א אלינר (עלייל הערה 66) הציע את תהילים כחברגית הכנסת "אשרו" והוא לומר

רמ"צ נדריה, תקון יום העצמאות, ירושלים תשכ"ב. עמ' עות. פג קק. הוא הציע את תהילים קיא כחוספה

את תהלים קכו. גם מ' פירלנדר, בסדר תפלות ומנהגות ליום העצמאות, לונדון תשכ"ד, הציג את פרק

שתדית - חצי הלל ללא ברכות, "אנשים זמירות" ו"אדון עולם". **בסידור תפילת בני ישראל לפי מנהג קניא יוכן בסידור גאון ישראל** ומעיי, הערה 59]. עוד הציעו, לסיים את תפילת ערבית ב"יגדל", ובתפילת

עולי הודו, שדפס בשנת תשנ"ז (1993) עדיין מופיעה תפילת "הזנות תשועה למלכים" מ' ידיד בסידורו

ק"כ" וּלְשִׁימָהּ ב"יגדל", בתפילת שחרית - "מי שעשה נסים" לפני הול השלם, תפילה לשלום נשיא

1

התקבוץ הדתי; תהלים קכו, קמו, הוצאת כל ספרי התורה לבימה, "הנותן תשועה" לנשיא ולראש הממשלה, "שמע ישראל" פעם אחת, "ברוך שם כבוד מלכותו" שלוש פעמים, "ה' הוא האלקים" שבע פעמים, תקיעה בשופר [בית הכנסת הגדול, בתל-אביב]; תפילות "מז שברך" לרבנים הראשיים [בית הכנסת הגדול, בנתניה]; תפילה לרפואת פצועי צה"ל ["נתיבי עם"]; תפילה לבני המקדש [יסודר המקדש]; "שיר המעלות בשב ה' את שבת ציון" במנגינת "התקווה" [הרב גורן]; "אדון עולם" במנגינת "התקווה" [בית הכנסת "עשרון"]; "קידוש" חגיגי [הרב י"ל מימון].

בתפילות מיוחדות:

לפני התפילה תהילים קז [צה"ל] הפטרה - בזכריה ח,⁷⁰ קטעים מותפלת ערבית שקבעה הרבנות הראשית [בית הכנסת הגדול, בתל-אביב]; "שוש אשוי" (הפטרה של פדרש "נצבים"), "אדון עולם", "לשנה הבאה בירושלים הבנויה" [ישיבת בני-עקיבא כפר הרא"ה, תש"ט]; "על הנסים" [בית הכנסת האיטלקי, אחרי התפילה תהילים קכו [עפרה]; אין אומרים "תחנון"]

המדינה הפותחת בנכסיה. "הנותן תשועה למלכים" וכו' "מי שברך" ואזכרה לחיילי צה"ל בסידור בית

יִרְשָׁלַיִם שֶׁל הַבַּיִת" וּפְתִילָה מִיִּחוּדָת שְׁלֹמֹם מְדֻנֹת יִשְׂרָאֵל הַיּוֹמִי מִגְּדֻלַּת הַבַּיִת הַזֶּה" (הַתְּקוּוֹה" עִם כָּל בְּנֵי הַשִּׁיר; יוֹסֵף וְאַחַז אֲבִירֵהֶם עַמ' 574-576, צִירָה הַעוֹרֵד לְסֹדֵר הַתְּפִילָה אֶת "הַתְּקוּוֹה"

בהדאר, כ"ח באייר תש"ט, עמ' 681. הוא הציג: לומר "יעלה ויבוא" בתפילת שמונה עשרה בתוספת

הראשית: תפילת מוסף עם הוספה ממאורע היוזם. וברכה רשה וחלילה "למדין חטוייה" אבנא-
ביום הג הפדות הזה". הלצת תפילין ואמירת "הלל הגדול", קריאה בתורה בפסרה שתבחיר הרבנות

המופיע שם.

הדין בטרופיכל שבלבו על דעות עצמו, המיוחד בו: **בתפילת שחרית** - "ועתה" ע"העשרה ימים
אז כיון והו' חרצוג [ללא שם המציע]. כנראה שזהו חלק מסדר תפילה מיוחד שמצאתי, אותו קבע בית

דגל המדינה לפני הוצאת ספר תורה, קריאה לשלושה עולים בדברים כן, והפטרה בברכות בשיעורו ס.

הנ"ל, תפילה מיוחדת שחיבר בית הדיון, ובעת הכנסת ספר התורה - אומרת "עשר המצוות היסודיות" וזאת כקריאה בתורה לשכוחה קרואים בייקרא יט א-ד והפסרה בזכירתה. אחרי ההפטרות

שיבת ציון" בגזר המדינה, 1/8/85: העולם, י"ג באייר תש"ס, עמ' 489. ומשם נדפס בתחומין, ג' (תמוז) 1985: 107.

יונתן ב-יונתן ג, עמ' 123. זו אזהרה כדולה, מעבר הערה 162.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

.....

הברכה בליל החג: הברכה בסיום תפילת ליל שבת ויום טוב מוסיפה לאווירה ולתחושה החגיגית של היום. כדי לבטא את הייחודיות של יום העצמאות, הוצעו מספר ברכות בתוך יבדך איש את רעהו מיד לאחר תפילת ערבית, והן: "[שתזכר] לשמחת הגאולה השלמה" [הרבנות הראשית, תש"ט], "יום טוב ושנת גאולה" [ישיבת בני-עקיבא כפר הרא"ה, תש"ח]; "מועדים לשמחה ולגאולה השלמה לשנה הבאה בירושלים הבנויה" [הרבנות הראשית, תש"ח]; "מועדים לשמחה ולגאולה" [גאולה שלימה] [הרבנות הראשית, תש"ח]; "הרב מ"צ נחיה; בקיבוץ הדתי - המתברך עונה: לגאולה שלימה"; "ברכת השלום והגאולה השלימה" [הרב גורן]; "חג שמח ולגאולה שלמה" [ג' סטורלוביץ]; "תתקדש", והמתברך עונה: "תתחדש" [רב ריאן].

במשך השנים "זכה" סדר התפילות של הרבנות הראשית להכנס לסידור התפילה עתיק היומן של עם ישראל, אך לרוב הוא נדפס רק בסופו, וכמוכן לא בכל הסידורים. דבר זה היה תלוי בהשקפת עולמם של העורך, בעל ההוצאה והציבור עבורו הדפס הסידור. על בסיס "סדר" זה נדפסו בהידור רב סידורים המיוחדים רק ליום העצמאות, לעיתים עם שינויים והוספות כדעת העורך. דבר זה מוכיח שהוא הולך ומשתרש בציבור הדתי, לפחות הדתי-לאומי [ראו על כך במבוא]. ברוב בתי הכנסת התנהלו התפילות באווירה חגיגית כסדר שקבעה הרבנות הראשית, אך לעיתים התעוררו ויכוחים בין המתפללים כאשר ההנחיות שלה לא היו ברורות או שהן שונות מדי פעם. עיקר הויכוח נסב סביב אמירת ההלל - עם או ללא ברכה - כאשר אמירת הברכה היוותה אבן בוחן ליחס לציונות ולמדינה.

רוב רבני הערים השתתפו בתפילות החגיגות בבית-הכנסת הגדול שבערים. הרבנים הראשיים השתתפו בתפילות החג בעיקר בבית הכנסת "ישרון", "היכל שלמה" ובית הכנסת הגדול, כולם בירושלים, למרות שלעיתים התמללו שם בנוסח השונה במעט ממה שקבעה הרבנות הראשית. הם לא מחו על כך, כשם שהם לא מחו במי ששינה או הוסיף במנהגי היום - בתפילה, בסעודה, או בקביעת נוסח תפילה שונה לגמרי [כמו בקיבוץ הדתי]. בתפילה החגיגית בבתי הכנסת הנ"ל, וגם בבית הכנסת הגדול בתל-אביב, השתתפו בערב או בבוקר, נשיא המדינה, ראש הממשלה, שרים ואחרים רבים. בדרשת החג התייחסו הרבנים הראשיים, בעיקר לגדולת היום ולאופי הכוון והראוי שיש לתת לחג זה, וגם לשאלות אקטואליות בעניינים מדיניים, ביטחוניים וחברתיים שעמדו על סדר היום הציבורי. בשנים שהמצב הביטחוני-כלכלי היה קשה, הם עודדו את רוח העם, נסכו בו אמונה ותקווה וקראו לשמחו ביום זה למרות הקשיים, ולמרות הירידה הרוחנית-דתית במדינה. פעמים הם פרסמו דברים לפני החג, ופעמים רבות העיזונו, בין שאר הדיווחים על אירועי החג, הביאה למחרת היום את

מלבד קטעי התפילה הנ"ל חוברו גם פיוטים ששובצו בסדר התפילה המסורתי.⁷¹ בשנת תשי"ד (1954), התקיימה תחרות לכתיבת מנגינות לתפילות יום העצמאות.⁷² לא מצאתי תפילה או פיוט שחוברו לכבוד החג על ידי הרבנים הראשיים או ביוזמתם, למרות שהם חיברו תפילות רבות לאירועים שונים, ולא התייחסות לאופן קישוט בית-הכנסת והבתים לקראת החג, כגון: בדגל המדינה.⁷³

71. ר"ח משאש, 'דשות נאה לערבית יום העצמאות' [הקבא על ידי ר"ח אלוהר, שירת הגאולה של התכמים הספרדים ביוזמות האחרונים, קרית ארבע תש"ח, עמ' 51. ר"ח שרקי [לעיל, הערה 64, נוסח הספרדים, עמ' יב. התייחסות לפיוט זה ראה: ר"ח בארי, 'פיוט מסורתי ליום העצמאות', נקודה, 214 ויום העצמאות תש"ח], עמ' 21-23; ר"ח מלכה, 'טפני המים, א. ירושלים תשמ"ד, עמ' רצא-שב; מ' בן ישר, 'שפתו רגנות: מבחר פיוטים לשבתות ולמועדים, ירושלים תשנ"ו, עמ' 218; מ"א עסיה, 'שירי דודים השלם, גבעת אולמה, עמ' 122-123; ר"ח סבתו, 'קומי אורי כי בא אורד', ישיבת ההסדר "ברכת משה", מעלה אדומים. וראה לעיל, הערה 63.

72. הצפה, כ"ט בניסן תשי"ד, גנזך המדינה, 6261/3. באחד מימי העצמאות אמר החוץ ב' אינור את "התפילה לשלום המדינה", שחיבר פרופ' ד' סדן, בלחן שחיבר לה החוץ י"ל נאמן, ד' סדן, בתוך: באורי מדע, לוד תשמ"ו, עמ' 550. חוץ בית הכנסת הגדול בבני ברק, י' קלנסבל, הנעים בשירי חג לכבוד היום, חזניות מרחיים הדתיים בישראל, יב-ג (איר-סיון תשכ"ב), עמ' 5.

73. במענה לשאלה, כתב הרב הראשי הרב א' שפירא, ב' בשבט תשמ"ח (1988), באופן כללי: "דגל הלאום בחזית בתי כנסת נתון לשיקולו והחלטתו של כל רב מקומי. לא נראה לנו שראוי ורצוי שתהיה הנחיה בנושא זה, אך מאידך אין מניעה שביט-כנסת שרוצה לעשות כן לא ינהג כן", ארכיון הרבנות הראשית. רבה הראשי של פתח תקוה, הרב מ' מלכה, פסק בספרו שר"ת מקוה המים, ה' א"ח עמ' כ - כבוד להנחי את דגל המדינה על ארון הקודש ובכך להוכיח שתורת ישראל וארץ-ישראל הן היינו הד, והדגל צריך להיות קשור תמיד לתורה. גם רבה של קרית-גם, הרב מ' שטינברג, התיר להכניס את דגל המדינה לבית-הכנסת, שער משה, קרית-גם תשנ"ט, עמ' שכ-שכ. לעומתם, הרב הראשי של בריטניה הרב ע' יעקובביץ, התיר זאת רק ביום העצמאות, ראה: הרב א' רקפת מסר לן, שהרב פיינשטיין הצטרף על מה שכתב שם - שדגל מדינת ישראל נעשה על ידי "רשעים". על דגל המדינה התפתח ביום העצמאות, ראה רמ"א שרקי [לעיל, הערה 64, עמ' ג. "נהגו לעטר את הבתים ואת בתי הכנסת מבית ומחוץ בדגלי ישראל ובדגלי חיל. וטוב להנחית במקומם עד יום ירושלים", י' שורק, נקודה, 205 ואירי תשנ"ז, עמ' 16-17; ר"ח מלכה, 'יש שואלים, בית-אל תשנ"ח, עמ' קצא. יום העצמאות: מיקי תפילה ומקרא חג, בני עקיבא סאן-פאלו, ביזל תשכ"ב, עמ' 5. הגפת הדגל לפני תפילת מעריב, ואחר כך יאמר: "נקבע בשער גדול ודגלנו כן תהיה על הנשואים ותלקט נפוצים כנקבץ שבלים אמן סלה". וראה לעיל, הערה 39 ולהלן, סוף הערה 156. הרב א' אלמנוביץ אסר להניף את דגל ארצה"ב ביום העצמאות, כי יש בכך פגיעה במדינה, שקמה על מי חוץ הנביאים, ובחיללים שנפלו למען דגל המדינה, ראה: ע' ענק, מה ומי בעולם הזה? (חמ"ד) תשנ"ט, עמ' 112. י' סטורלוביץ [לעיל, הערה 45, הציע: להדליק את כל נורות החשמל של בית הכנסת כמו ביום טוב, ולהדליק שני נרות בעמוד התפילה לפני הש"ץ, והוסיף: קריאת בתורה ללא ברכות בדברים יא, כב-כח גם ביום ב' וה' אחרי הקריאה הרגילה, "זכור" ו"אל מלא רחמים". לקדושי השואה.

ברחובות הערים. המשרד נהג בשנותיה הראשונות של המדינה, להכריז על פתיחת ערב החג בכל רחבי הארץ, בטקס חגיגי ומיוחד - הנחת כתר כמספר שנות המדינה, על קבר דוד המלך בהר ציון - בו השתתפו לעתים גם הרבנים הראשיים.⁷⁷ במשך שנים רבות סייע משרד הדתות בארגון התפילה החגיגית הרשמית בבית הכנסת "ישרון" בירושלים, בה השתתפו הרבנים הראשיים, ראשי השלטון ואורחים רבים. ופעילות נוספת - בכ"ב בניסן תשי"ג (1953), פנה מנהל "המחלקה ליישובי עולים" במשרד, אל העולים החדשים - לנהוג ב"יום הזיכרון לחללי צה"ל" וביום העצמאות על פי סדר התפילות של הרבנות הראשית ומשרד הדתות. שנה לאחר מכן בכ"ב בניסן תשי"ד (1954), פנה מנהל המשרד, ד"ר ש"י כהנא [שפעל, יום ייעץ רבות בכל הקשור לחג], לחבר "הפועל המזרחי", ב' שחור, וביקש לדעת: בזמנו, "הפועל המזרחי" טיפל בעניין תאגיות יום העצמאות והפעלת הציבור בבתי הכנסת - מה נעשה בשנה זו בנידון? כמו כן, הוא העביר למועצות הדתיות מספר הצעות כיצד לתת אופי מיוחד לחג, וביקש להודיעו כיצד התנהלו התפילות והתוכניות המיוחדות לחג. נביא תשובה אחת מעניינת, לשאלה דומה משנת תשי"א (1951), מרבה הראשי של טבריה, הרב ר' קוק, שסיים את דבריו בהערה חשובה - חובה לתת צביון דתי לחג, כדי שיהיה נזכר ונעשה עוד שנים רבות:

אסור זה העצמאות תשי"א

חוזר ששלחם לכבוד יום העצמאות נשלח לכל המושבות וגילחו. בחיפוש ממש על ידי המשטרה. היה מחסור גדול במדעות, לזה הורכבה להדיפוס מודעה מיוחדת בשם הרבנות למחוז. יום זהו עבר בהשתתפות ממונים. מאת עבא מאזורי בית הכנסת כי ער היה המקום להכיל הנאספים. דבר זהו הביא אני הח"מ והרב ורר. ראשי העיר, המועצה העירונית הדתית, קצני וחיילי עז"ל נוכחו. החזן הראשי פלדמן הוזמן במיוחד לאזרע חגיגי זה. קול בבי חרשי נשמע מבין החורים וקדובים בשעת חזרת קדושתו וטחורית בנינו ובנותינו שמסרו נפשם על קדושת השם וקדושת הארץ וכו'. צביון דתי מובהק מוכרח להיטון לזה שיהיה נזכר ונעשה, ודי בזה.⁷⁸

77. לקראת יום העצמאות תשי"ג (1953), הודפסה החוברת מחדש. לאחר זמן היה צורך להדפיס 15 אלף חוברות נוספות, לאחר דרישה מוגברת מצד כל החוגים, ומתוך רצון להתפלל בנוסח אחיד, **קול תורה**, ז-ח (ניסן-אדר תשי"ג), עמ' כב. בכ"ב בניסן תשי"ד (1954), פנתה מועצה דתית אחת למשרד, וביקשה לקבל בזמן 2500 חוברות כדי שיוחזק והמקלה יוכלו להתכונן כראוי לתפילה החגיגית, גגוד המדינה, 6261/3. וראה לעיל, פרק ג הערות 26, 31. על הכרזת החג, ראה: **הצמח**, ד' באדר תשי"ג, ד' באדר תשי"ג, **קול תורה**, ח-ט (ניסן-אדר תשי"ד), עמ' כב.

78. גגוד המדינה, שם.

תמצית נאומיהם ואת אשר אירע בבתי הכנסת.⁷⁹ שנים רבות תפילת החג שודרה ברדיו, בעיקר מבית הכנסת "ישרון". דבר זה הוסיף רבות לאווירה הרחבת של החג.⁸⁰ תפילת החודיה הופיעה בתוכנית היום הרשמית שפורסמה לידעת הציבור בכלי התקשורת. אם בשנים הראשונות התפילות החגיגיות התקיימו בעיקר בבתי הכנסת המרכזיים בערים השונות, הרי בשנים האחרונות, לאחר שגדל דור שלם בשיבות התיכונים והגבוהות ובתנועות הנוער הדתיות, התרבו בתי הכנסת בהם מורגשת אווירת החג.

לא מצאתי הוכחות שיעידו אם הרבנות הראשית נסתה ללמוד כיצד הנחיותיה התקבלו בציבור, כיצד התנהלו התפילות ובמה ניתן היה להוסיף או לשפר, אך לפחות לגבי שנה אחת מצאתי לכך ראיה ברורה. ב"ד באדר תשי"ד (1960), שלח המזכיר הכללי של הרבנות הראשית חוזר מיוחד לרבני הארץ, בו הוא ביקש לדעת - מה נעשה במקומם בתפילות ובסעודות החג, ואילו פרסומים ומודעות הם פרסמו? רב המושב השיתופי ניר-גלים, מו"ר הרב ב"צ פירר, השיב במירוט לשאלות: תפילת הערב היתה בנוסח שקבעה הרבנות הראשית; לאחריה התקיים טקס הנפת הדגל ברחבת בית הכנסת; ריקודים; סעודת ערב חגיגית לכל חברי המשק בשילוב הרצאת הרב; תפילת שחרית כפי שקבעה הרבנות הראשית ואורחת בוקר מאוחרת ולא חפזה כמנהג חקלאים.⁸¹ אני משער, שדבר זה נעשה יותר מפעם אחת, ואם לא על ידי הרבנות הראשית עצמה, הרי משרד הדתות עשה זאת למענה. משרד הדתות סייע לרבנות הראשית בהצגת סדר התפילות ובמעקב אחר ביצוע הנחיותיה. משנת תש"י-תשל"ג (1950-1973), הוא הדפיס בכל שנה את סדר התפילות בחוברת מיוחדת, שהופצה ברבבות עותקים לציבור הרחב דרך המועצות הדתיות. גם מודעות גדולות עם ההנחיות של הרבנות הראשית נתלו

74. על דרשות הרבנים הראשיים, ראה: **הצמח**, ז' באדר תשי"ד, ד' באדר תשי"ה, ח' באדר תשי"ו, ח' באדר תשי"ז, ג' באדר תשי"ח, ד' באדר תשי"ט, ב' באדר תשי"י, י"ח עניין, **מקרי הדרכה לבתי הספר הממלכתי הדתי**, ירושלים תשי"ז, עמ' 84; **דעות**, ז' (אביב תשכ"ט), עמ' 72-73; ולהלן, הערה 140. בארכיון הרב הרצוג מצויה דרשה בשנת תשי"ח, בארכיון "דגנות" מצויה דרשה הרב עזריאל בשנת תשי"ב; בארכיון "יד הרב נסים", תיק 21 מצויות דרשותיו בשנים תשי"ז, תשי"ח, תשי"ט, תש"י, תשכ"א-תשכ"ה, תשכ"ו, תשכ"ז [דרשה זו התפרסמה ביוזמתסבורג בכתב העת **פרקא**, אדר תשל"א כדרשה לשנה זו]. באות השנים הדפיסה הרבנות הראשית מודעות לתנויה בחוצות הערים [ללא תאריך]. בתו נכתב: "**בשבת קודש** ב' דר"ח אדר, ידרשו הרבנים בכל בתי הכנסת מעניינת דיומא", המודעה מצויה בדרשותיו.

75. **חדשות מרחמים הדתיות בישראל** לעיל, הערה 172, מ' סליפוי, 'חגות ישראל', **ספר ישרון**, ירושלים תשי"ז, עמ' 25; ו"ט לוינסקי, **ספר המועדים** (לעיל, הערה 16, עמ' 498; **הצמח**, י' באדר תשי"ג - לגבי התפילה ביום.

76. ארכיון הרבנות הראשית.

כעבור כמעט 40 שנה, בס"ז באדר ב' תשמ"ט (1989), שלח מנכ"ל הרבנות הראשית הרב א' איזמן, על פי בקשת הרבנים הראשיים, חוזר לכל גבאי בתי הכנסת בארץ, בו הם התבקשו להשיב: האם אומרים אצלם הלל ביום העצמאות, ואם כן - האם עם ברכה או ללא ברכה, בערב או רק ביום? זאת, כדי לבדוק האם קיים "מנהג מדינה" לגבי נוסח התפילות ביום העצמאות. נושא זה הגיע לדיון בכנסת, לאחר שהוגשה שאלתא בגידון.⁷⁹

6. מנהגי היום והסעודה

הרבנות הראשית קבעה כבר בשנה הראשונה, בתשמ"ט (1949), שלסעודת החג יש דין של סעודת מצווה [ראה לעיל - פרק ב/ב], אך היא לא הציעה מנהגים או מאכלים מיוחדים שיעטרו את שולחן החג וישרו על הבית כולו אוירת חג כבשאר חגי ישראל. היו שנהגו בפועל במנהגים מיוחדים או שהציעו הצעות מיוחדות, בהם לא היו בעיות הלכתיות כהוספה או שינוי בתפילות, וכל זאת כדי לשוות ליום אווירה של חג דתי-מסורתי. נסכם בקצרה את המיוחדים שבהם:

הדלקת 6 נרות כנגד 6 מליון היהודים שנהרגו בשואה, קישוט הבית בפרחים המסמלים בקבלה את הגאולה,⁸⁰ ביסול מלאכה, הדלקה נרות בפמיוני שבת - כיכר לערב שבת בו הוכרז על הקמת המדינה בשנת תש"ח (1948) - והעמדתם בפתחי הבתים והחלונות לפרסומי ניסא,⁸¹ 5 כוסות יין ו-5 לשונות גאולה כנגד ה' באייר; קריאת מגילת העצמאות בטעמים; חלת "כתר" - מעין החזרת כתר המדינה;⁸² הפסקת מלאכה לפני שקיעת החמה ונעילת בתי-עסק, רחצה ולבישת בגדי יום טוב, הדלקת נרות, שירות

79. ארכיון הרבנות הראשית. על תשובת שר הדתות ז' המר, בישיבת הכנסת בכ"ה באייר תשמ"ט (1989), ראה: **דברי הכנסת**, כה ותשמ"ט, עמ' 2222.

80. ש"ז כהנא, **פנים אל פנים**, 159 ו' אייר תשכ"ב, עמ' 5. בבית הרב נסים היתה אווירה מיוחדת בסעודת ליל החג. הזמנו אורחים רבים ששרו ציון ועסקו בענייני היום. לאווירה תרמו קישוטי הבית בפרחים בצבע הדגל, והצמדת דגלונים למפות ולדשי הבגד, י' גוטקינד, **הצפה**, ב' באייר תשכ"ז. גם בבית הרב גורן התקיימה סעודת חג מיוחדת. הרבנית צ' גורן מסרה לג' שהיא נהגה לאפות חלת קלועה בצורת מגן דוד, ועוגת שוקולד מקושטת בדגלונים. ראה להלן, הערה 82.

81. י"ט ליוניסקי, **זמר**, כ' בניסן תש"ט, ז' הר זהר **הצפה**, י' באייר תש"י. הגיע - לברך שלוש ברכות על הנרות כמו בחנוכה. **בסדר ליום העצמאות** (לעיל, הערה 58), יש נוסח של הודיה לקב"ה לפני ההדלקה וברכה: "ברוך אתה שכינתו להדליק נר של יום העצמאות", וכן נוסח של קידוש בסעודה.

82. י"ט ליוניסקי, **פנים אל פנים** (לעיל, הערה 80). ועוד הציע שם - שמערב הרב חג אחר הצהריים ועד למחרת בצהריים, וכן תהיה תחבורה ציבורית והתנויות תהיינה סגורות. בשנת תשכ"א (1961), התקיימה תחרות למאכלי חלה מיוחדת לחג. ראה: **הצפה**, ח' באייר תשכ"א. ב"צ דינור הציע את החוביות [חלמיות], המאכל שאכלו תושבי ירושלים בזמן המצור בשנת תש"ח (1948), כמאכל שיסמל את היום, ראה: י' הרצסון, **הערה על יום העצמאות ויום ירושלים**, **עלון לרכז סיוולים**, 5 אייר-סיון תשנ"ח, עמ' 7-8.

ותשבחות, סיפור בישועות ה' ובנפלאותיו במלחמת השחרור, פרי חדש או בגד חדש לברכת "שהחיינו", אכילת שלוש מצות מפסח ולחם חמץ - כלחמי תורה - כאות הודיה לקב"ה, לימוד בענייני קדושת הארץ והמקדש וחג השבועות, חלוקת צדקה לעניים, הליכה 4 אמות חדשות בארץ-ישראל וביקור ביישובים חדשים;⁸³ פתיחת הסעודה בקריאת פרשת הביכורים (דברים כו, א-יא),⁸⁴ אמירת "מגדול" בברכות המזון, כמו בשבת ויום טוב, כי השמחה ביום זה היא כללית לכל האומה, ובידאי שבחג זה יש הארה מיוחדת;⁸⁵ קידוש [בלילה וביום] ברכת "אשר גאלנו" ברכת "שהחיינו", קריאת "הגדה", "על הנסים" בברכת המזון. לאחר הסעודה מצווה להתהלך לאורך גבולות הארץ, יש להודי לכוון את הטייל למקומות המלחמה ולספר שם על גדולת הנס עם ברכת: "שעשה לנו נס במקום הזה". הראה ישוב חדש מברך: "ברוך מציב גבול אלמנה" [מקיבוץ הדג, בסיודר]; משלוח מנות,⁸⁶ הדלקת נרות במנורת 7 קנים מעץ זית או פלסטיק, יין מישראל לברכת הגפן וברכת "שהחיינו" על כוס חמשית כנגד [הלשון החמשית של הגאולה] "והבאתי", פירות משבעת המינים, מאכלים ישראליים, כל ילד ילבש לפחות מלבוש אחד מתוצרת ישראל;⁸⁷ [הרב גורן]: "סדר" עם כזית מצה, הדלקת נרות בחנוכה, תפריטים מיוחדים לסעודת החג [משרד החינוך]. בשביעי של פסח [באותו יום בשבוע יחול גם יום העצמאות], מכריזים בבית-הכנסת על סדר יום העצמאות, משפחות קובעות היכן לסעוד יחדיו, מצניעים מעט יין מכוס של אליהו - אותו שותים לפני סעודת היום - גומרים את שיירי האפיקומן מליל הסדר ונותנים שי לילדים.

אניקולופדיה החי והצומח של ארץ-ישראל, כרך 1, תל-אביב 1990, עמ' 225 על הצעות נוספות, ראה: **הצפה**, י"ב בטבת תש"י, מ' עזריהו, בתוך: שני עברי הגשר, ירושלים תשס"ב, עמ' 276-283.

83. הרב מ"צ נריה (לעיל, הערה 69), עמ' 10, לטן, פת. הרב מ' ראטה דחה את הצעתו לאכול מצות כי אין לבדות מנהגים חדשים, ויש קצת חשש שהא יראה כאילו קודשים בחוץ, ראה: **שנה בשנה**, תשכ"ז, עמ' 108-109; ר"ד שלוש, **שרית חמדה גנוזה**, ירושלים תשנ"ז, כ"א ס"ק עד - לגבי ברכת "שהחיינו", הרב ש' דוד הציע לתת צדקה למסורות לאומיות - כ"קור קיימת לישראל" וקור לב"י - ולסעת עצים כדי לקבוע חזקה בארץ, ראה: הנ"ל, **אסופת שאלות ותשובות בהלכות יום העצמאות**, עמ' 10, עמ' ס-ס"א, א' כהנא הציע: לחבר את "מגילת השואה", שתקרא ביום השואה וביום העצמאות, **הצפה**, ד' בטבת תשכ"ח.

84. ר"י בן נון, **הצפה**, ג' באייר תשנ"ח.

85. ר"ע אברורביץ, **נתיבי עם**, תל-אביב תשל"ז, ס' קפט סני' א'.

86. רמ"י קז"ש, **המבשר**, כ"ג בניסן תש"ט, רבה של חולון ר"ב י"ז רבינוביץ, הציע לתת תוכן מיוחד לחג על ידי קניית ספרי קודש, הנחת אבן פינה לבתי כנסת, סיום והתחלת מסכת בש"ס, כתיבה וקניית ספרי תורה, וכן הכנסת ספר תורה לבית כנסת עם תזמורת, וכן נהג בעצמו באותה שנה, **הצפה**, כ"ח בניסן תשכ"ז.

87. הרב ש' גורן, **הגדה ליל חג העצמאות לשנת השלושים למדינת ישראל** [נועדה לקהילות בתפוצות], ארכיון הרב גורן. הוא הציע להפיץ בכל בית ישראל מנורה כזו בצורת סמל המדינה, שם.

בברכת המזון מוסיפים: "הרחמן הוא יזכנו לראות ארץ-ישראל בשלמותה, ירושלים הבירה בשלמותה וישראל בגאולתו השלמה אמן".⁸⁸

7. מערכת החינוך הדתי

כדי שחג חדש יקלט בתודעת הציבור יש ללמד את רקעו ההיסטורי, מקורותיו ההלכתיים ותוכנו הרוחני ראשית לכל במערכת החינוך. לגבי יום העצמאות קיימות מספר בעיות. ככל שהזמן עובר, בני הנוער, שלא חוו את הנסים שאירעו במלחמת השחרור, מתקשים בהבנת משמעות היום וגדולתו, דבר המקשה עליהם לשמוח בו שמחה אמיתית.⁸⁹ בנוסף לכך, אין ליום זה עדיין דפוסי חג מסורתיים ומקורות הלכה המיוחדים לו, כך שיהיה ניתן בקלות ללמוד ולהעבירם בכתה. על בעייתיות זו עמד מנהל אגף החינוך הדתי:

...קוים כלליים אחידים ניתנו לנו על ידי הסמכות החזרית העליונה במדינה – הרבנות

הראשית לישראל – אבל מנהגים קבועים של סדר חזום חזו עדיין לא נתגבשו. החזיונות והעבודות לא תמיד נמצא בהן ביטוי נאמן ומספיק לאותם התכנים שאנחנו כיוודים מאזנים חייבים לקשור ולארוע של תקופת ישראל בימינו... הציון הכללי של הקונפוטו על ידי הרבנות הראשית כ- "ראשית עמיתו גאולתנו" (הרגשות של – ש.ב.).

88. ד' ריון, **הצגה**, ד' באייר תשכ"ג [= עץ הדת, ירושלים תשל"ג, עמ' 115]. בן הצע, שהרבנות הראשית תכננה מנהגים מיוחדים ליום זה, ותוסיף אותם לשלחן ערוך כדי שהם יזכרו לדורות [ד' זגוראן, **הצגה**, ד' באייר תש"י]. הוא שלח לנשיא המדינה הצעה לברכה מיוחדת לחג [המסבך: "התקדש", והמסבך: "התחדש"], אך הנשיא דחה אותה. בן הצע שאוש לדעתו ישלח ביום זה ספר עברי, לקיים תערוכת ספרים ולהעניק פרסים לסופרים, גביד הציונות הדתית, תיק "שנת העשרה" ה"א שרקי בסידורו ולעיל, הערה 64, עמ' 44. הוסיף בברכת המזון: "הרחמן הוא יברך את מדינת ישראל ראשית צמיתת גאולתנו", ו"הרחמן הוא יברך את כל חיילי צבא ההגנה לישראל העומדים על משמר ארצנו", מ' ידיד, בסידורו (לעיל, הערה 69, הצע נוסח זה: "הרחמן הוא יחיינו ויזכנו ויפקדנו לימות המשיח ולבניו בית המקדש ולחיי העולם הבא", מ' פרנקלנדל, לעיל, הערה 69, הצע נוסח דומה: "הרחמן יזכנו ויחיינו ויפקדנו לימות המשיח ולחיי העולם הבא, כשם שזכינו לאתחלתה בגאולה". הוא הצע הצעות נוספות, שברובן באו לחזק את הקשר של יהודי הגולה עם מדינת ישראל, והן: הדלקת 5 נרות ["התחננושה" בגמטריה: "משניה"] מתוצרת הארץ בתוספת תפילה הודיה מיוחדת של האשה, ברכת הבנים כמו בשבת ויום טוב; קידוש וברכת "שהחיינו" על פרי חדש מתאריך, חלות קליעות ב"ב קליעות רמז לשבטי ישראל; אכילת פירות ארץ-ישראל ומזונותיה וכן יין ומשקאות מהארץ. גם בלקט **יום העצמאות פרקי תפילה מקראי** חג (לעיל, הערה 72, יש נוסח מיוחד לקידוש וברכת "שהחיינו", בלקט **יום העצמאות פרקי תפילה מקראי** שרעל, ניו-יורק תש"ח, נכתב: לאחר נסילת דים בוצעים על שני ככרות שלמים, ולפני ברכת המזון שרים "שיר המעלות בשב"ה" במנגינת "התקווה". קידוש ותפילה מיוחדת מצויים בהגדה יום העצמאות, פרסום בנש, תשס"ב.

89. על חשש זה ראה: צ' קפלן (עורך), "פתיחה לדין על יום העצמאות, הרב מנחם קהני – מוסכת חיוו ומועלי, ירושלים תשמ"ט, עמ' 276.

מפנה אותנו ללימוד בהעמקה של עניין הגלות והגאולה ושל תשובת עמנו לדרכי התורה, של מהות החזרה בחוקת יסוד לעם ישראל ושל בעיות המדינה בימינו.⁹⁰

באמצעות לימוד זה יקבל הנוער הדתי תוכן רוחני לחג ולא יראה ביום זה רק יום של פגרה ובילוי בפיקניק ובמנגל. לימוד מעמיק בתכני החג, שגם המורים חייבים להשתלם ולהבין בהם, יכול להשפיע, ולו במעט, על האווירה הכללית ביום העצמאות. רק לאחר שעשרות אלפי תלמידים יקבלו בכל שנה גישה נכונה ליום ומנהגיו, השמחה תהיה עמוקה יותר. כדי להקל על המורים בהעברת המסרים החינוכיים-ערכיים של יום זה, חוברו ונאספו מאמרי הוות וסיפורים בלקטים שונים.⁹¹ בן לוקטו מקורות בהלכה ובמחשבה.⁹² רבנים ומחנכים כתבו מאמרים מיוחדים בהם הסבירו את גדולת היום.⁹³ בן נכתבו מאמרי הדרכה כיצד ללמד את תכני החג, וכיצד לקשט את בית-הספר הדתי ולהכין כראוי את החגיגות באווירה ההולמת מסורת יהודית.⁹⁴ למרות

90. י' גולדשמידט, 'יום העצמאות בבית-הספר', בתוך: **סוגיות במשנת החמ"ד**, ירושלים תשל"ה, עמ' 131-135 [מתוך חזון מניסן תשכ"ב] וראה: י' קלי, 'שנת הכ"ה למדינתנו', שם, עמ' 138-140; א' דגל, 'שנת ה-41 למדינת ישראל', שם, עמ' 141-143; הנ"ל, חזון מנהל החינוך הדתי, ניסן תשנ"ד, עמ' 5; ניסן תשנ"ה, סעי' ה' ניסן תשנ"ט, עמ' 5.

91. מ' אליאב (עורך), זה היום [לעיל, הערה 48], חב" צ"י קוק, בדברי ברכות הסתייג מהכנת דברי החרדים לחברת זו, ראה: **דודים**, קנה (אייר תש"ח), עמ' טו, ח' חמיאל (עורך), **מעניות**, ז' וירושלים תשכ"ט; י' אריאל וט' ליון (עורכים), **סופה ליום העצמאות**, ירושלים תשל"א.

92. מ' בקר, **עלי עשור**, ירושלים תש"ח; ב' דרנשטין, **מפי ראשונים ואחרונים**, ירושלים תשמ"ט, עמ' 156-159; ר"י גולדברג, **ישראל עם וארץ**, נחלים תשנ"ה, עמ' 283-290; ר"י חס, 'מקורות ליום העצמאות', מורה, ה' ותשל"ג, עמ' 18-24, י' קלי, **ישראל וגאולתו**, ירושלים תשל"ה, עמ' 241-242, 271-272, דף לתורות יהודיות, 70 ויום העצמאות תשמ"א; א' סטריקובסקי (עורך), **פעמי גאולה**, ירושלים תשמ"ט.

93. י' בן צבי, 'השאלות ההלכתיות בקביעת יום העצמאות וסדר תפילתו', **שמעית**, 8 (אדר תשכ"א), עמ' 42-45; א' בן שלמה, 'שילובו של יום העצמאות בחגי ישראל', **שמעית**, 16 (אדר-אייר תשכ"א), עמ' 65-71; י' גולדשמידט, 'ליום העצמאות', **בשדה חמד**, לו-לז (אדרים-ניסן תשכ"ב), עמ' 337-339; צ"א סלוש, 'לדמותו הרוחנית של יום העצמאות', **שמעית**, שם, עמ' 62-65 [= **מגן החינוך**, בני-ברק תש"ט, עמ' 87-89, ערך עמ' 94-96]; ר"י שביב, 'לצינונו של יום העצמאות', **שמעית**, 20 (אדר-אייר תשכ"ט), עמ' 48-51.

94. עמ' **ערכים מאחורי החזיונות**, גליון 5 (ניסן תשנ"ד), ר"ש פירון (עורך), **ענין ובאמנות**, תשמ"ב. מ' אליאב, **מימים ימימה**, ירושלים תשנ"ט, עמ' 97-99, מ"צ אפרתי, 'עשר ללעצמאות ישראל', **בשדה חמד**, ה-ה (תשנ"ח), עמ' 31-42; פ"ר חן, 'יום העצמאות בכתות הסיור', שם, ז' (תשנ"ח), עמ' 355-360; **יפעת**, **מועית**, ד-ד-יום העצמאות, אדר תש"ח, א' מליכאל, 'לקראת יום העצמאות', **בשדה חמד**, ניסן-אייר (תשל"א), עמ' 429-424 [= שם, ז' (תשנ"ח), עמ' 11-17]; י"ה עזיון, **פרקי הדרכה לבני חסד הממלכתי דתי**, ירושלים תש"ח, עמ' 80-91, ג' פישר, 'לקראת חג הפסח ויום העצמאות', **בשדה חמד**, ז' (תשכ"ב), עמ' 329-333; ח' קירש, **שירו לה'**, **שיריו ליום העצמאות**, ירושלים תשל"א; 'קישוט ליום העצמאות ה-כ', שם, ז' (ניסן-אייר תשכ"ח), עמ' 368-370; מ"צ אפרתי ו' פ"ר חן, **במעגלי ישראל**, ירושלים תשל"ה, עמ' 121-153; **שלושים שנה למדינת ישראל – מדריך למורי חסידי הבנינים הממ"ד**, ירושלים תשל"ח, לעיל, הערה 91, ר' אופנהיים, **מועד למועד**, ירושלים תשל"ח, עמ' 106-109; ד' גולדברג (עורך), **הפעלופופה-אביב**, תל-אביב 1995, עמ' 389-473; ס' הרדביץ, **מאת שנות ציונות**

ב. הציבור החרדי

יום העצמאות הוא הסמל הממלכתי המובהק ביותר של מדינת ישראל, לכן האזדהות עם יום זה היוותה בעיה אידיאולוגית לציבור החרדי, שהתקשה לשמוח ולהזדהות עם המדינה שראשיה אינם דתיים. נרחבי ונכון כיצד בשנים הראשונות יחסו של ציבור זה היה אוהד לתקנותיה של הרבנות הראשית - הסמכות הדתית העליונה של המדינה - וכיצד במרוצת השנים הוא החל להסתגל מה.

1. השנים הראשונות

בשנים הראשונות, חלק נכבד מהציבור החרדי שמח וחגג ביום העצמאות, בהודיה לקב"ה על הניצחון במלחמת השחרור ונס תקומת מדינת ישראל לאחר השואה האיומה.

ביטאון אגודת ישראל [נוסדה בפולין בשנת תרע"ב (1912)] קרא בכ"ב בניסן תש"ט (1949), לתושבי ירושלים להכין זגל לפי הגדל והצורה שהחליטה הממשלה.⁹⁶ בה' באייר - יום העצמאות הראשון - הוא פרסם כרוז בו נאמר: "יום העצמאות הוא יום זכרון לחסדי הבורא, יום הודיה על מתנת-החנם, על הנסים והחסדים הגדולים שעשה הקב"ה ברוב אהבתו לעמו".⁹⁷ בבני-ברק נתלו מודעות בחוצות, שהודיעו על

96. המבשר, כ"ב בניסן תש"ט.

97. המבשר, ה' באייר תש"ט; העולם, י"ג באייר תש"ט, עמ' 488. בכרוז שפרסמה "מועצת גדולי התורה" לכבוד יום זה, נאמר בין השאר: "ניצוצות גאולה נראו בארץ", ראה: י' אליטוב, חדשות משפחה, י' באייר תש"ט, עמ' 17. שנתמים לאחר מכן, ד"ר באייר תש"א (1951), התבטא עיתון המודיע בביטויים משיתיים: "הנה זה של המדינה משותף הוא לכל אזרחי מדינת ישראל והשמחה לא שלימה כי הלבבות לא הוכשרו לגאולה השלימה וביום זה נחוג קודם את האתחלתה דגאולה דקייבץ גלויות אשר העצמאות אפשרה אותה...". ביום העצמאות עלינו לזכור את הנסים הגדולים אשר בעינו ראינו במלחמה הקשה נגד שבעה עממים פולשים". על אגודת ישראל וביטאונה ביוסם החיובי ליום העצמאות בשנים הראשונות והסתגלותם לאחד מכן, ראה: י' סנו, אגודת מול הציונות ומדינת ישראל: אידיאולוגיה ומדיניות, ב. רמת-גן תשמ"ט, עמ' 432-422. וכך כתב ראש ישיבת "חברון" בירושלים, הרב א' כהן: "על כולם עלינו להודות על הנסים שעשה אלהינו הראשית והייסודית המדינה, שראינו נפלאות ממשי, כימי צאתנו מארץ מצרים, שתשמע ה' יתברך קולות וברקים לשונאנו, ונפל עליהם פחד פחד מסר בשעה האחרונה, בעת שכלל חנו ונשקנו". בית אהרן, ירושלים תש"ח, עמ' 11. הרב י' אפשטיין מסר לי: דודו, ראש ישיבת חברון הרב י' סרגא, הורה בישיבה לומר ביום זה בתפילה שחרית הלל [ולא ברכה], כי הוא סבר שיש לומר הלל על הנסים שאירעו במלחמה, אך זאת רק בשנה הראשונה תש"ט (1949) בשנים הראשונות אמרו הלל ביום העצמאות בכמה ישיבות ובתי מדרש של חסידים, והיו שראו במדינה "אתחלתא דגאולה", ראה: מ' שנפלד, דגלנו, חשוו תשנ"ד, הל"ל, בין ארץ ישראל למדינת ישראל, בני-ברק תשל"ה, עמ' 25. ש' גפן, מקור ראשון, כ"ח באייר תשס"ב, עמ' 13.

כל זאת, בשנים הראשונות היו במערכת מורים, בעיקר חרדים, שלא הזדהו עם היום, לכן הם נמנעו להעביר את תכניו לתלמידיהם, שהתקשו בשל כך בהבנת משמעותו של יום.

בעיה נוספת בולטת דווקא ביום העצמאות. כיום יום הלימודים מסתיים בתחום "יום האיכרון לחללי צה"ל". הסקסים והלימודים ביום זה עוסקים ברובם באווירת "יום האיכרון" ומעט במהותו של יום העצמאות. בתפילה ובחגיגות התלמידים נמצאים לרוב בבית החרדים, שלא תמיד יודעים כיצד לשתף את ילדיהם באווירת החג. מנהל אגף החינוך הדתי הציע מספר הצעות כדי לפתור בעיה זו, הצעות שכיום לא נראות מעשיות:

רעיו לערוך שני טקסים נפרדים: הטקס הראשון צריך להיות קשור לגיבורי מלחמת הקוממיות ואותו יש לערוך ביום ד' באייר בבוקר בבית-הספר. ואילו את הטקס השני, שכולל גם את התפילה החגיגית לפי הנסח שנקבע על ידי הרבנות הראשית והדגשו של - (ש.ב.), רעיו לערוך בבית הספר המרכזי שבמקום, כתנאי שהם יראו לעורר את השוהה מלא של כל בני העושר בסדר התפילה. קרה שזה בלתי אפשרי, ואין מקובל ישיבה מסודרת של התלמידים בבית הספר, יש לערוך את הטקס הזה בבית הספר בערב, בליל ההקדש חג העצמאות.⁹⁵

לא מצאתי כל התייחסות של הרבנות הראשית לבעיה זו, ולצורה הנאותה בה ניתן לקרב את בני הנוער לבית-הכנסת כדי להרחיקם מאווירת הרחוב ומבמות הבידור.

בספרות מכללת שאנן תשנ"ז-י' עמ' 78-87, ר' גליקסטיין וח' הלמיט, נוסעים על אדמות, ירושלים תשנ"ח, ר"י אולדן, חול על עם ומדינה, א' ניסן תשנ"ט, עמ' 88-99. דני ד. ע. זה דמי עיון והפעלות, מכון ש' רמת הגולן, מס' 59, ע' קשר מס' 10 ליום העצמאות, המחלקה לחינוך ולתרבות תורניים בגולה; מוזי חודש בחורשו - חודש אייר, המחלקה לתרבות תורנית, ירושלים, ר"מ ברטטין, האי יומא קא גרים: כיצד להתייחס ליום העצמאות ולקט מקורותיו, ירושלים תש"ס. גם תנועות הנוער הדתיות בני-עקבותא ועורא, הוציאו חוברות חידה ליום זה. החוברת הראשונה על יום העצמאות יצאה בשנת תשנ"ד (1954), דווקא על ידי בני-עקבותא, ראה לעיל, תחילת הערה 91. בשנים הראשונות, תש"ב-תשנ"ד (1952-1954), הוציא משרד החינוך "עלוקות" ליום העצמאות - פריק קריאה ושירה - בו כמעט ואין התייחסות לממד הדתי של היום, וכך נהוג גם "הקור הקיימת לשרא"ל".

י' גולדשמידט ולעיל, הערה 90, עמ' 134. מס' י' שניאורסון, הנמה, כ"ה בניסן תשל"ד, ד' בבעיה זו. הר"ר אבינר, שו"ת שאילת שלמה, ב, ירושלים תשס"א, עמ' 187, כתב: מותר לתלמידים לקיים בימי ספירת העומר חזרות למסיבות יום העצמאות עם נגינה, כי הם אינם מתנגשים בכך. התייחסות אחת לכדי לבני הנוער מצאתי בחברות שפרסמה הרבנות הראשית של תל-אביב בשנת תשנ"ט (1949): "הצבר מתבקש לבוא בשעה הקבועה בבגדי שבת ולהביא את בני הנוער לבית הכנסת", הצפה, ד' באייר תש"ט. הרב עוזיאל התייחס לכך דווקא במכתב תשובה ששלח כ"ג בסיון תשנ"ב (1952), לשאלת קהילת גרבה, ראה להלן, מעל הערה 161.

קיום מצעד בליל החג בהשתתפות חיילי צה"ל ובחסות נשיא המועצה המקומית ת"י גרשטנקורן, וכך נכתב בה:

מוטלת חובה על כל תושב להחגיג דגל לאומי על ביתו מיום שלישי בערב ובמשך יום רביעי. כל התושבים מוזמנים בזה להשתתף במצעד הנ"ל ולחוג את יום העצמאות בדוב פאר בהתאם לחזרות.⁹⁸

בשנה זו [וגם בשנים הבאות], בתפילת ההודיה החגיגית שהתקיימה בליל החג בבית-הכנסת הגדול בתל-אביב, השתתפו מספר אדמו"רים, בעיקר אדמו"רי בית רוזין שנודעו בחיבתם לארץ-ישראל ולציונות: האדמו"רים מסדיגורה, סדיגורה פישמשל, אלטופולה וצ'ורטקוב. לאחר התפילה הם יצאו בריקודים עם ההמון החוגג.⁹⁹ למחרת, השתתף שר הסעד, הרב י"מ לוין, ועוד אישים פוליטיים מרכזיים באגודת ישראל, בתפילת ההודיה הרשמית באותו בית-כנסת.¹⁰⁰ האדמו"ר מגור [ה"בית ישראל"], התרעם על כך.¹⁰¹ בבני-ברק היתה הענות חלקית לקריאת המועצה המקומית לה"ל, חסידים לבושי קפוטות ושטרומל רקדו עם בני נוער ברחובות.¹⁰² גם בשכונות החרדיות בירושלים הורגשה אוירת החג.¹⁰³

שנה לאחר מכן, בשנת תש"ז (1950), עדיין הורגשה אוירת החג בציבור החרדי בירושלים. בשכונות הדתיות נתלו דגלים, לדוגמה: דגל הנוף מעל בית-הכנסת הגדול בשכונת "שערי חסד". בבית-הכנסת בשכונת "אזרון משה" - בו התפללו מכל החוגים

98. מודעה זו פורסמה בשנה בשנת תשנ"ז, עמ' 196. ראש המועצה דאג גם להביא תזמורת שתתקן לקהל החוגים, ראה: רא"י אונטרמן, שבט מזהר, ירושלים תשנ"ג, סי' נח.

99. הצפה, ה' באייר תש"ט. וראה עוד: שם, ז' באייר תש"י, ה' באייר תש"א, ו' באייר תש"ב, ו' באייר תש"ג, ו' באייר תש"ד בתפילת שחרית הלילות 12 ו'נ"ז בתמוז תשכ"א עמ' 37, שם, 16 ובין המצרים תשכ"ב, עמ' 22, ו' תמוז, עלי תמוז, ירושלים אדעים, ב תל-אביב תש"ס, עמ' סט; ו' אלטוב ולעיל, הערה 197, עמ' 14.

100. המבשר, ו' באייר תש"ט; הצפה, שם. הרב לוין השתתף גם בתפילת שחרית בבית הכנסת "שערי" בירושלים, ראה: הצפה, ז' באייר תש"א; ו' באייר תש"ב וגם בתפילת הערב, שם. וראה בדבריו ליום העצמאות בשנת העשור למדינה: המודיע, ו' באייר תש"ח = הפרדס, ט (סנין תש"ח) עמ' 16.

101. ו'נ"ז ונ"מ, מקטוביץ עז' ה' באייר, ירושלים 1995, עמ' 407; השקפתנו, 5 (אדר תשמ"א).

102. הצפה והארץ, ה' באייר תש"ט; העולם, י"ג באייר תש"ט, עמ' 489. מנהל תלמוד תורה "דבי עקיבא" נדרש על ידי אנשי השלטון המקומי להבטיח את השתתפות תלמידיו במסגן החוגי. הוא מנה בשאלה "לחון איש", וזה הורה לו: "לא ילכו לחגוג כיוון שלא יבואו הפעם שוב לא יוסיפו לדרוש מהם כזאת לשנה האחרת", ו"י הלפריי, במחיצת ה"חזון איש", בני-ברק תשנ"א, עמ' 319. גם בשטיבלך היה ניתן לראות חסידים החוגגים בשותפות יי"ש, חרות, ו' באייר תש"ט.

103. הרבנית ב' בארי מסרה לי בשם אביה, הרב א' בר-שאל: בשנים הראשונות גם אנשי "הישוב הישן" בשכונת "מאה שערים" חגגו את יום העצמאות, בלבושת בגדי שבת ובאמירות פרקי תהלים של הודיה. עם השתלטות אנשי "נסורי קרתא" על הרחוב החרדי דבר זה נפסק.

- נאמרו תפילות החג שהופיעו על ידי קנאים.¹⁰⁴ בעיתונות דווח: בבתי הכנסת בבני-ברק נערכו תפילות כהוראת הרבנות הראשית, אך ב"בית החסידים" אמרו "תחנון". בבית-הכנסת הגדול הורו רבני העיר, הרב י' לנדאו ויהר צ' קאליש, לומר במוצאי שבת תפילה רגילה ללא הלל [ראה לעיל - פרק גא]. דבר זה עורר רוגז רב בקרב ציבור המתפללים. ראש המועצה, הרב י' גרשטנקורן, שנאם במקום לכבוד היום, עלה עם רוב המתפללים לגג בית-הכנסת ושם הם קיימו את תפילת ההודיה.¹⁰⁵ בח' באייר. שלח מזכיר הרבנות הראשית מכתב בשם הרבנים הראשיים, אל רבני העיר ודרש מהם להסביר את יחסם כלפי יום העצמאות, לאחר ש"לפי הידיעות בעיתונות היה יחסו של כ"ת מור מאד מאד". תשובות הרבנים מעניינות מאוד. הרב י' לנדאו האשים במכתבו את העיתונות, שדרכה לסלף ולבדות דברים, ויד אנשי הפוליטיקה בבני-ברק היתה בעיניו זה, ובכלל: "אנני מתפלל בשבתות ובשום חג בבית הכנסת כל זמן שלא נבנה עדיין בית הכנסת שאני עומד לבנותו, ואין לי כל שייכות למה שהיה שם". חשבה יותר תשובתו של מזכירו של הרב קאליש: "אין כל שחר לידעיות בעיתונות, נאמרו הלל והודיה בבית הכנסת הגדול בבני-ברק על ידי כ"ק שליט"א, ביחד עם קהל המתפללים שהיה בתפילת ערבית וגם בתפילת שחרית".¹⁰⁶

בתל-אביב התקיימה במוצאי שבת תהלוכת חסידים ברחובות עם ספרי תורה, שיצאה מבית מדרשו של האדמו"ר מפסצינא, הרב א' שפירא.¹⁰⁷ גם במערכת החינוך של "אגודת ישראל" נעשה ניסיון בשנים הראשונות להשתלב בשמחת החג שהקיפה את כל המדינה. יו"ר הוועד המפקח על בני הספר של "אגודת

104. הצפה, ט' באייר תש"י. רב שכונת "שערי חסד", הרב י"מ חר"ל, אמר בדרשתו באותה שנה: הגאולה היא כלילה שיש בה תומאה, היא לא תבסל! שם. ממר ידעיה הכות שמעתי: עד היום, בבית-כנסת הגדול, במניין בקומה העליונה, מתקיימת תפילת שחרית תגנית בגיטת שקבעה הרבנות הראשית ולאחריה מונח "קדושת" חגיגי [בשאר המניינים התפילה כרגיל]. במניין זה נהוג ללמוד בשבת לפני תפילת מוסף, משניות לעילי נשמת חללי צה"ל.

105. הצפה, ז' באייר תש"י. בבית הכנסת של חסידי אלכסנדר גברו חסידי התגונות, שטענו שיום זה הוא ככל תג, תפקד, שם. מחוקק החסידות, הרב ד"ר י' אלפסי, שטען: אצל האדמו"ר מוויז'ניץ, הרב ח"מ הגר, נהוג בשנים הראשונות לומר הלל ביום זה וראה להלן, הערה 112. על מנהגו של הרב אשכנז בנו של בעל "הסולת" על הזוהר, ביים העצמאות, ראה: ו"ש אבינר [לעיל, הערה 121, עמ' 223 וראה: רמ"ל אשכנז, ספר זוהר חדש עם פירוש הסולם, כא, ירושלים תשס"ג, במשא לסיום הזוהר סע' כ-כז, הצפה, ז' באייר תש"י.

106. התכתבות זו מפורסמת בגזר המדינה, 6261/7, בשנת תשנ"ב (1952), רבני העיר "נעלמ" ובבית כנסת זה אמרו "תחנון". ראה: הצפה, ט' באייר תש"י. הכותב תמה שם: "זכי הוראת הרבנות הראשית אינה מחייבת את רבני בני-ברק" על יוזמו ורוב לגבי אמירת הלל בבית-כנסת זה, ראה: פנים אל פנים, 486 (י"ב אייר תשכ"ח), עמ' 7.

107. הצפה, ז' באייר תש"י.

אברהם יעקב פרידמן, הניף דגל על מרפסת בית מדרשו בתל-אביב,¹¹² וכך נהגו האדמו"ר מסדיגורה-פשימשל, הרב מרדכי שלום יוסף פרידמן,¹¹³ והאדמו"ר מהוסיאטין.¹¹⁴ האדמו"ר ממוז'אץ, הרב ש"א טאוב, וראש מועצת גדולי התורה, הרב י' אברמסקי, הניפו דגלים בביתם.¹¹⁵ רוב האדמו"רים לא אפשרו לחסידיהם לבוא את יום העצמאות בפעולות מחאה. כאשר תלמידים בישיבת קרעטשניף ברחובות ביקשו להניף קפוטרה שחורה במקום דגל על גג הישיבה, מנע מהם האדמו"ר מלעשות זאת, בנימוק - צריך להימנע מחילול ה' גם אם אין משלימים עם דרך הממשלה.¹¹⁶

במגזר החרדי התפילות ביום זה הן כרגיל עם "תחנון", ואם חל בו תענית בה"ב אומרים סליחות, ויש שאף צמים. אך במספר בתי כנסת וישיבות ניסו במשנהו להדגיש את היום, ולא אמרו בו "תחנון" בתפילת שחרית.¹¹⁷ תופעה שהולכת ומתרחבת כיום היא, ניצול יום הפגרה לקיום יום לימוד תורה, "בר יר רב דחד יומא", בנושאים שונים.

¹¹² כן נהג להשכים מוקדם בבוקר כדי לנקות ביום זה את רחובות העיר, על הסיבה לכך ראה: ר"ח תמר, *עלי תמר*, ארע"ט, ב, תל-אביב תש"ט, עמ' סט; ד' תמר, *הצפה*, ב', באייר תשנ"ג, י"ט באייר תשל"ח, כ"ט באבול תשנ"ז, ש' שייך, *הצפה*, ה' באייר תשל"ח והוסף, שבבית מדרשו אמרו גם הלל.

¹¹³ *הצפה*, י' באייר תשל"ג, ש' לציון, שבעת הקמת המדינה בירך האדמו"ר ברכת "שהחיינו", ראה: שנה בשנה, תשמ"ב, עמ' 415.

¹¹⁴ ש' שייך, *הצפה*, ה' באייר תשנ"ה. והוסף, שתחילת התקן של היהדות החרדית מיום העצמאות החל מפרשת נזילת המיאת של ילדי תימן בשנים הראשונות של המדינה. וראה שם, בדרשו של האדמו"ר מקולוויברג ליום העצמאות. על האדמו"ר מהוסיאטין, ראה: אנשי *תורה ומצוות* (לעיל, הערה 123), עמ' 320-328, ר"ח ברנדס, בתוך: ש' דו (עורך), *קובץ תעניות חזניות*, ירושלים תשס"ב, עמ' 623-631.

¹¹⁵ א' ארנד (לעיל, הערה 55), עמ' 108. הר"ש ישראל *[ברקא]*, ה' תשמ"ט, עמ' 231 = *הרבנות והמדינה*, ירושלים תשס"א, עמ' 297, זה היום *עשה ה'*, ירושלים תשנ"ה, עמ' ח, הערה, שבני תורה רבים הניפו את דגל המדינה בשנים הראשונות. וראה לעיל, סעיף 1.

¹¹⁶ ש' שייך, *הצפה*, שם.

¹¹⁷ ר"ח כשר, *התקופה הגדולה*, ירושלים תשכ"ט, עמ' 8. הרב ש' אפשטיין מסר לי: בישיבת פוניבז', ביום העצמאות הראשון, בשנת תש"ט (1949), הש"ץ בתפילת שחרית הניח את ראשו על היד כדי לומר "תחנון", נגש אליו ראש הישיבה, הרב י"ש כהנמן, ואמר לו: "קדיש" [לומר: לא לומר "תחנון"]. תלמיד נוסף מאותה תקופה מסר לי: כאשר הרב כהנמן לא השתתף בתפילה, נהגו בישיבה לומר "תחנון". כמו כן, הוא היפך להיות סנדק ביום זה כדי לא לומר "תחנון". מתלמיד אחר מאותם הימים, פרופ' י' רוס, שמעתי: הרב כהנמן נהג לומר: "אני חוגג את יום העצמאות כמו ד' בן-גוריון" - בלי "תחנון" ובלי הלל". וראה שם: י' מניק, *הג יונה*, ירושלים תש"ט, עמ' רמח. גם ראש ישיבת "חברון", הרב י' סרגא, הנהיג כך בישיבתו, אך דבר זה לא התקבל על דעת תלמידיו והתבטל בשנים הבאות, ראה: *עטוי כהנים*, 88 (סיון תשנ"ב), עמ' 41, ר"ח רמר, *גדול שימוש*, תשנ"ח, עמ' 1. על תפילה ויום העצמאות על פי נוסח הרבנות הראשית ב"ישיבת הגג" [עוה"ת] בשנותיה הראשונות, ראה: רמ"צ נדיר, *אפיק בנגב*, כפר הרא"ה תשנ"ד, עמ' 95-103, וראה שם (תש"ן) עמ' 102, בדברי הרב י' סרגא ראש ישיבת "חברון": בארץ הרבה שמחים ביום זה, לכן יש להשתתף אולם לפחות באי אמירת "תחנון", כמו אצל סנדק הבא לבית הכנסת. בישיבת "כנסת חקיקה" בזכרון יעקב היה ציבור גדול של בוגרי ישיבות חסידיקות בהסמכת ראשי הישיבה, הם ארגנו מחוץ לבית המדרש מניין מיוחד לתפילת שחרית [עם הלל ולא

ישראל", הרב ד"ר א' דויטש, שלח מכתב לכל תלמודי התורה ומוסדות "בית יעקב", בו הוא תבע מהם: להניף דגל ביום העצמאות, להקפיד על חופש מהלומדים ולהניש לו ד"ח על כך לאחר החג.¹⁰⁸ כבר בשנת תש"ג (1953), היו שעשו חשבון נפש על שהיהדות החרדית לא השתלבה בתחינות יום העצמאות, ולא מצאה ביטוי הולם לבטא את רגשותיה כלפי יום זה על פי רוחה והשקפתה. היה מי שכתב - חובה לתת הסבר לילדים על משמעות החגיגות כדי לא לקרוע את נשמתם, לדעתו, בניו הספר של אגודת ישראל צריכים לחגוג את היום לפי תוכנית אחידה, שתוסכם על ידי גדולי התורה, כי כל הילדים חייבים לקבל אותו הסבר והארה על מהות היום והחגיגות.¹⁰⁹ הסתייגות הציבור החרדי, אותו חלק שהזהרה עם החג ועם תקנות הרבנות הראשית, החלה לאחר מספר פרשיות, שהסעירו את הציבור הדתי בארץ ובתפוצות, גרמו לאכזבה מראשי המדינה ופגעו ביחסי דת ומדינה, כגון: פרשת ילדי תימן וגזירת פאותיהם, חוק גיוס נשים לצה"ל, הדרישה לגייס לצבא בחורי ישיבות, ניתוחי מותם, ועוד.

2. תופת דגל המדינה ותפילות החרדי

למרות ההסתייגות הנ"ל, היו בציבור החרדי שבכל זאת ניסו לחוש במעט את החג ולהזדהות במשנהו עם הציבור הרחב, והיו שהתנגדו אף לכך. ראש ישיבת פוניבז' בבני-ברק, הרב י"ש כהנמן, שהיה מקורב לראשי השלטון, הקפיד בכל ערב החג להניף את דגל המדינה על גג ישיבתו,¹¹⁰ וכך נהוג שם עד היום. שנה אחת, כאשר הדגל הורד בלילה, הוא לא שקט עד שהדגל הוחזר למקומו.¹¹¹ גם האדמו"ר מסדיגורה, הרב

¹⁰⁸ גנז המדינה ג, 5557/צ, צמרת, עלי גשר צר, אוניברסיטת בן גוריון תשנ"ז, עמ' 37. נמסר לי, שבסמנר "בית יעקב" בתל-אביב, מונף בכל שנה דגל המדינה כדי לא לפרוש מהציבור. מדר"ר א' סטריקובסקי שמעתי: בשנים תש"ט-תשס"ו (1949-1954), בתם הוא למד ב"תלמוד תורה וישיבת רבי עקיבא" בבני-ברק, התכנסו התלמידים בבית-הכנסת הגדול בעיר לתפילה ולעזרת חגיגת ב' המנחה, הרב י' קורץ, נאם בעניין השיבות היום. גם בגות "בית יעקב" [ש' הרב וולף] השתתפו במעמד החגיגי בעזרת נשים. האדמו"ר מלובביץ' הנהיג לקיים תחינות יום העצמאות בבתי הספר, הואיל ויש מחלוקת כיצד להתייחס ליום זה, ומהות בית-ספר הוא לחנך על סדרת הקורש, ראה: *אגרות קודש*, יא, ברזוקלין תשס"ו, עמ' כח, מובא אצל א' ארנד (לעיל, הערה 55), עמ' 18. הערה 11.

¹⁰⁹ ש"י גורס, *המדינה*, ה' באייר תשנ"ג, ובנימה דומה, תנ"ל, שם, ה' באייר תשנ"ז.

¹¹⁰ א' מלכיאלי, *הצפה*, ה' באייר תשמ"ז, פנים אל פנים, 2 (א' אייר תשנ"ט), עמ' 8. אנשי "עטורי קדרה" לבשרי שק נהגו בשל כך להפגין מול הישיבה, ראה: *השבוע בירושלים*, 79 (י"א באייר תשנ"ח), *הצפה*, ה' באייר תשנ"ט. על שיחתו בישיבה ביום העצמאות הראשון, ראה: א' סורסקי, *הרב ממוז'אץ*, ג, בני-ברק תשנ"ט, עמ' קנב. הנפת הדגל בטאה שמחה על הקמת ממשלה יהודית ופריקת על היום.

¹¹¹ על תופת דגלים בבני-ברק בשנה הראשונה, ראה לעיל, מעל הערה 98. תיאור חי של אורחת יום העצמאות בבני-ברק בשנים האחרונות, ראה: א' מלכיאלי, *הצפה*, ב' באייר תשל"ז.

גדול הפוסקים בעולם החרדי, "החזון איש", התנגד לתפילות מיוחדות ולחגיגות ביום העצמאות. כאשר כיבדו בסנדקאות ביום העצמאות תש"א (1951), הוא ציח לחכרזי בבית מדרשו, שהסיבה לאי אמירת "תחנון" היא בגלל ברית מילה שתתקיים שם. לעומת זאת, בשנת תשי"ג (1953), הוא הורה לומר "תחנון", למרות שכבוד בסנדקאות ב-3 בריתות, כדי שלא יאמרו שבבית מדרשו לא אמרו "תחנון" בגלל יום העצמאות, ויעלימו את הסיבה האמיתית.¹¹⁸ יחד עם זאת, הוא אמר לרבני השכונות בבני-ברק, לא לדבר בגנותה של המדינה ולא נגד יום העצמאות.¹¹⁹

ברכת] מסורת זו נמשכה מספר שנים גם לאחר שהישיבה עברה לכפר חסידים, כך שמעתי מתלמידי ישיבה זו. בישיבת "קול תורה" בירושלים, נהגו בתקופה מסוימת, על פי הוראת ראש הישיבה, הרש"י איערבהאן, שלא לומר "תחנון". ראה: ר"י אליהו, **שיחות ליום הניפורים**, ירושלים תשנ"ט, עמ' רמג. ממד ח' רוצברג שמעתי: בשנת תשס"ז (1956), בתפילת שחרית ביום העצמאות הורה הרב איערבהאן שלא לומר סליחות של ב"ב ולא "תחנון". מתלמידי נוסף שמעתי: באותו היום, כאשר הרב איערבהאן עבר לפני התיבה בתפילת מנחה (היה זה בועך שנת האבל על פטירת אביו), הוא דיבר על "תחנון" לתהלת תלמידי הישיבה. גם האדמו"ר מצוטרסקוב נהג שלא לומר "תחנון" ביום זה. כאשר הרב איערבהאן יש ברית מילה לא אמרים "תחנון", כך אין לומר "תחנון" כאשר כלל ישראל שמת. הרב א' סולקצ'יק מארח"ב נהג לכן נימוק נוסף: בס"א בלב לא אמרים "תחנון" כי ביום זה ניוונו הרוגי ביתר לקבוצה (ובא בתרא כפא א: "האם ביום שבו אלו שהיו כמעט שוכני קבר, שהיו שברי כלים, הובאו לא להיקבר אלא לחיות בארצות הקודש לבנות ולהיבנות - היתכן שביום כזה יאמרו תחנון"? ראה: ר"א לייכנשטיין, בתוך: **זוהן למועד** ולעיל, הערה 122, עמ' 117. גם האדמו"ר מבוסטון הנהיג כך בבית מדרשו בשכונת "הר-נוף" בירושלים, בנימוק: הקמת המדינה פתחה את שערי ארץ-ישראל בפני מיליוני פלסטי השואה, שמצאו בה מקום בטוח לגור. וגם כיום, כל יחודי יכול לעלות ולחיות בה ולבקר במקומות הקדושים, מתוך מכתב הבהרה שפרסם בנו, **בהשבע בירושלים**, 181 ו"א אייר תש"ט, עמ' 2. האחראי על שירותי הדת בבית החולים "שערי צדק" בירושלים. הרב א' הירש, מסר לי: אב"ד העדה החרדית והפוסק של בית חולים זה, הרב י' ווייס, התיר לו בשנת תשמ"ד (1984) לומר בבית-הכנסת של בית החולים, בתפילת שחרית ביום העצמאות ויום ירושלים, את פרקי תהילים קח-קליח, וכך הוא הנהיג שם. לומר פרקים אלו ללא אמירת "תחנון" או סליחות.

118. ר"י הלפרין ולעיל, הערה 102, ע' כהן, **פאר הדור**, ד' בני ברק תש"ל, עמ' רמב-רמג. ר"א וולף, **התקופה ובעיותיה**, בני-ברק תש"ל, עמ' ככב. עין **בעין**, 44 (חשוון תש"ט), עמ' 8. כאשר רבה של תל-אביב הרב אורנשרמן בא להתנייע אותו, לקראת יום העצמאות הראשון, האם יש מקום להוסיף נישואין ביום זה? הוא השיב: "שמה ראוי היה לקובעו יום תענית", **פאר הדור**, שם, עמ' רמג. השווה להלן הערה 128. על שני אירועים אלו, ראה גם: ר"א וסרמן, **עקבות דמשיחא עם ילקוט דעת תורה**, מחדרה תשכ"ב, עמ' צח. [וכן נהג הר"י קנייבסקי והסטיפלר], **השקפתנו**, ד-ה, בני-ברק תשמ"א, עמ' 116. כאשר אחד הרבנים התבע את דעתו, שמן הראוי להקל בדיו מסוים ביום העצמאות, תגובתו הייתה: "קטני דעת, שמחה וששון אצלם על הירידים שעל-למלך", א' סורסקי, **החזון איש בירושלית**, בני-ברק תש"ס, עמ' רצד [צ' ברוב, מעשה איש, בני-ברק תשנ"ט, עמ' רלב. ושם בעמ' רלב, הביא את דברי הרב א' שך [על פי **מכתבים ומאמרים**, א' בני-ברק תשמ"ו, עמ' מת], לגבי המדקדקים במצוות היום יותר מ"החזון איש"]. ראה להלן, הערה 128.

119. כך מסר לי קרוב משפחתי, ששמע זאת מקרב קהילת החרדים "עדת ישורון", בני-ברק, הרב ש' שוואב. לתעוררו: אנו באמריקה לא מפחדים! השיב ה"חזון איש": גם אנו לא מפחדים. זה פשוט לא יועיל. לשאלת הרב א"י ריה: האם מותר לומר הלל ביום העצמאות? השיב הרב י"י קנייבסקי [הסטיפלר] -

3. "נצור קרתא"

המתנגדים הקיצוניים ביותר לפסיקת הרבנות הראשית - שיש להודות, להלל ולשמוח ביום העצמאות - היו אנשי "נצורי קרתא" בירושלים, שהתנגדו לציונות ולמדינה מכל וכל [חוג קיצוני זה פרש מאגודת ישראל בשנת תרצ"ה (1935)]. כבר בשנה הראשונה, בתש"ט (1949), תלו אנשי "נצורי קרתא" מודעות בשכונת "מאה שערים" בירושלים, בהן כונה היום: "החג אשר בדו מלבם", "יום אדיהם של יוונים", "הינגא של חיללי טיטוס". הציבור נקרא שלא להשתתף בחגיגות אלא בעצרות קינה, צום ותפילה שהתקיימו באותו היום.¹²⁰ הם נהגו לקיים ביום זה עצרות וצעדות בהנפת דגלים שחורים ובלבישת שקים.¹²¹ בית הדין של העדה החרדית פרסם באותה שנה "דעת תורה" לפיה - אין לשנות בנוסח התפילה, התחנונים ובמנהגי האבילות הנהוגים בספירת העומר. בית-דין זה פסק לאחר מספר שנים - אסור להכניס לבתי הכנסת סידורים בהם נדפסו תפילות יום העצמאות, וכל המתפלל בהם נקרא "מין" כן אסור להשתמש בלוחות שנה בהם מזכר יום העצמאות של מדינת ישראל.¹²² איריה זו השפיעה על בני הנוער, וגם מחוגים אחרים, ש"הקפידו" ביום זה לקרוע מחסידורים את תפילות יום העצמאות,¹²³ ולהוריד את דגלי המדינה ממכונותיו וממוסדות ציבור, ולעיתים אף לקודעם.¹²⁴

4. הסיבות להתנגדות

בעצם חגיגת יום העצמאות, המסמל יותר מכל את "המדינה הציונית", היו בציבור החרדי שראו - כפירה בהשגחת ה' וביכולתו לעשות נסים גלויים אמיתיים, מרידה

שאינו מתמצא בנושא, ואילו הרב י"ש אלישיב השיב לו: "אם אתה שמח באמת, אתה יכול לומר הלל", **אפיק בנגב** ולעיל הערה 117, עמ' 96. 103. השווה להלן, הערה 151.

120. **העולם**, י"ב באייר תש"ט, עמ' 488; **אום אני חומה**, ג' באייר תש"ט, על המשמר, ד' באייר תש"ט, **החומה**, ח"ט-אייר-סיון תש"ט, צא.

121. **מעריב**, ו' באייר תש"ג, **הצפה**, ב' וט' באייר תש"ג, ד' באייר תש"ד. ראה עוד: **פיגם אל פיגם**, 52 (אייר תש"ד), עמ' 17-16. כאשר נשאל האדמו"ר מבעלז רבי א' רוקח - יש יהודים שרוקדים בחוצות מרוב שמחה ביום זה וב"מאה שערים" יהודים לובשים שק ואבלים, מהי דעתו בנדון תשובתו הייתה: "בזמן שיהודים שמחים גם אני שמח", ראה: ר"א פיצ'ניק, **שנה בשנה**, תשכ"ב, עמ' 465.

122. **העולם**, שם. לגבי הסידורים, **מעריב**, י"ב באייר תש"ט [בתחפה].

123. א' מלכיאל ולעיל, הערה 111, **הצפה**, ו' באייר תש"ט.

124. **ידיעות אחרונות**, ו' באייר תש"י - ומעל תלמוד תורה "תורה ויראה" בשכונת "מאה שערים" נתלה דגל בריטני **הצפה**, ד' באייר תש"ד, ו' וס"ו באייר תשכ"ה, **שערים**, י"ח באייר תשכ"ה, א' מלכיאל, שם. וראה: ש' רה **צידק יסוד עולם**, ירושלים תשנ"ז, עמ' 222-221. וראה לעיל, הערה 110.

במלכות שמים וינאץ גדול בקב"ה בהבלטות "כוחי ועוצם ידי" ¹²⁵ לדעתם, אין כל סיבה לשמוח ביום זה כי החג הונהג על ידי רשעים, השעבוד בארץ הוא ברוח וגם בגוף, התשועה שהיתה במלחמה נתנה בספק גדול ועדיין המדינה מוקפת באויבים. ¹²⁶ ואף איסור הלכותי חמור יש בעצם קביעת היום כיום חג חדש ואמירת הלל בו. ¹²⁷ אך כנראה יש סיבה עמוקה יותר להתנגדות זו. ניתן ללמוד זאת מביטאון הקיצונים באגודת ישראל, החושף את שורשי ההתנגדות לרבנות הראשית עוד מהעבר הרחוק -

125. ר"י סטילבוים [האדמו"ר מסטער], ויואל משה ברוקלין תשכ"א, עמ' קמח, שסא: ה"ל, על הגאולה ועל התמורה, ברוקלין תשכ"ז, עמ' עא-עד, ת"ל, **דברי יואל: מכתבים**, סי' עג. וראה עוד: ר"א וולף [לעיל, הערה 118], עמ' קכ-קכג, **בניאור על "העצמאות"** [גלא שם מחבר], ירושלים תש"ל. היו שחששו לומר פרקי הלל, שמה הדבר יתפרש כהכרה במדינה הציונית, ראה: ר"ח הענקין, בתוך: א' ורהפטיג [עורך], **ישועות עוזר**, ירושלים תשנ"ז, עמ' 516. וראה עוד על השקפת עולם זו והיחס להקמת המדינה: א' רביצקי [לעיל, הערה 114], עמ' 110-60, 201-248, מ' פרידמן, 'התמודדות החוגים הדתיים עם הקמת המדינה כביטוי מובהק של ההזדהות להסתוריה', בתוך: ש"ל אייזנשטדט ומ' ליסק [עורכים], **הניצנות וההזדהות להסתוריה הערכה מחודש**, ירושלים תשנ"ט, עמ' 447-463. מהחשש ל"כוחו ועוצם ידי", הוגדר המשורר של ישיבת פוניבז', הרב י' לוינסקי, להליכה למצעד צה"ל בשנת תשכ"ב (1962), ר"ח שורף, **ימות עולם**, ירושלים תש"ס, עמ' 112. וראה עוד בדברי המסגרת **השקפתנו**, א-ב, בני-ברק תשל"ח, עמ' 133-132.

126. ר"ח גרוזובסקי, **בעיות הזמן**, בני-ברק תשמ"ח, עמ' קמב-ג, תנ"ל, **השקפתנו**, ד-ה, בני-ברק תשמ"א, עמ' 116. וראה: ר"ח בלוג, **כפר חב"ד**, כ"ז באייר תשמ"ה, עמ' 14, רש"י וולפא, **דעת תורה בענייני המצב בארץ הקודש**, קרית גת תשמ"ב, עמ' 35-41 [ענת חב"ד], וראה עוד: מ' שלום, **המודיע**, ב' באייר תשנ"ד; מ' גרליץ, שם, ד' באייר תשנ"ד; י' רוסט, **ידד נאמן**, ב' באייר תשנ"ה, י' שפיגל, שם, ב' / י"ב באייר תשנ"ה; ל' בנימין תשנ"ו, ל' בנימין תשנ"ז, ל' פרידמן, שם, ל' בנימין תשנ"ט, י' אליטוב, [לעיל, הערה 97], עמ' 14-18.

127. ראה: ר"א אמסעל, 'בדבר הלל ביום העצמאות', **המאור**, עב [ניסן תש"א], ה"ל, שם, כב [ניסן תש"א], עמ' 25-29 ובהקדמה לשר"ת המאור עמ' כה; רח"ב פאסקאוויטש, **המאור**, טז [אלול תשמ"ז], עמ' 73-88; ר"ח וויס, שר"ת ר"מ גיפטר, 'בענין קביעת יום טוב על נס', **מרי עץ חיים**, טז [אלול תשמ"ז], עמ' 8-11; **מנחת יצחק**, י' ירושלים תש"ו, סי' ק' תנ"ל, **עדות**, ירושלים תשמ"ט, עמ' פב-צד; ר"מ כשר [לעיל, הערה 117], עמ' רכז-דל"ב, ח"ד רגנברג, 'יום העצמאות אינו ייחסי', **הפרדס**, לטו"ח [אייר תשכ"ח], עמ' 11-17; **משנת חיים**, ירושלים תשכ"ו, סי' ל"ג, ר"ח קייבסקי [הסטייפלר], **ידד נאמן**, ד' באייר תשל"ח, עמ' 11-17; **השקפתנו**, בני ברק תשמ"ה, עמ' 47-48; **קריינא דאגודתא**, בני-ברק תשמ"ה, עמ' רסב-רסג. וראה: א' שולאיגער, **על משכנות הרועים**, בני-ברק תשמ"ח, עמ' ק-קאן, ר"ח סטילבוים, **יואל משה** [לעיל, הערה 125], עמ' קמטא: ה"ל, **דברי יואל**, א, ירושלים תש"ס, סי' עג, ר"ח שורף [לעיל, הערה 125], עמ' 105-118; ר"ח גולדשטיין, **מוריה**, קצר-קצו ושכט תשנ"ז, עמ' קמ, ר"ח ליכטנשטיין, **אגרות קודש הילולים**, ברוקלין תשנ"ח, עמ' פס; רב"צ יעקובוביץ, **זמור ימות עולם**, ד, בני-ברק תשנ"ז, עמ' תקצ-תקצב; ר"מ פילאפף, **שמנה של תורה**, ניו-יורק תשנ"ח, עמ' ד-נעא. וראה: ר"ח וילבה, **בין ששת לעשר**, ירושלים תשל"ח, עמ' ק. היו שסברו, שיש להודות על נס' דודנו בליל הסדר, ראה: ר"מ כשר, **הגדת-פסח ארצישראלית**, ירושלים תשל"ס, בסוף: ר"ח הענקין [לעיל, הערה 125], ה"ל, **ברקא**, ה [תשמ"ט], עמ' 237, **שר"ת בני בנים**, ב, ירושלים תשנ"ב, עמ' ריד. לדעת סבו, הרב י"א הענקין - אין לומר הלל ביום זה, אך אין למחות באומרים ויש להם על מי לסמוך. דבר זה לא ניתן להסדירה כי זה תלוי בבקורת המבט על מדינת ישראל כשלכ בחוץ הגאולה, שם, עמ' רי.

החשש מסמכות רבנית עליונה והצורך לקבל את פסיקותיה, ומחידושים שיביאו לפרפרמות בדת:

גם אם חייבים לקבוע יום חג עיבורי לזכר נסים, אבל אין כיום בעם ישראל שום סמכות היכולה לעשות זאת [הדגשה שלי - ש.ב.]. קבלת יום העצמאות כיום חג קבוע להודיה על תוסים שנעשו, יש בה משום חודאש שקיימת בישראל רשות רבנית מוסמכת שבמסגרתה לתקן תקנות בנות הדת. חודאש כזאת היא פתוחת פהם להפורמה כללית ויסודית בדת. בדרך אופא, שאין לקבל את חוראותיהם של כמה רבנים על תוספות ושנויים בסדר ההפילה ובנותג בבתי הכנסת... יש כאן סמנה לערעור יסודות הדת, ולנוכח סמנה כזאת וימוקס של "דרכי שלום" אין להם מקום... יש להתפלא על האזרחים לדבר שאינם מזהים נגד הפגיעה הקשה הזאת באוטונומיה של היהדות חזרית. ¹²⁸

סיבה נוספת להתנגדות - הקביעה שיום העצמאות הוא יום חג לדורות, התקבלה רק על ידי הרבנות הראשית מבלי להתייעץ או לזמן לדיון את נציגי הרבנים של ציבור זה. ¹²⁹

ההתעלמות והאדישות מהחג בציבור החרדי אינה באה לידי ביטוי רק באווירת בית-הכנסת, אלא גם באי הזכרתו בלוח השנה ובספרות ההלכה והחגים, כאילו יום זה כלל אינו קיים. ¹³⁰

למרות הביטויים הקשים, שהזכרנו לעיל, והיחס השלילי של רוב הציבור החרדי ליום חגה של המדינה, לא שינתה הרבנות הראשית לדורותיה את ההלכתה המקורית ואת יחסה החיובי ליום זה, וזאת מתוך השקפת עולם מוצקה והבנה שיש בסמכותה לקבוע יום חג לדורות בהלל והודיה.

128. **הקול**, ג' באייר תש"י [= זה היום [לעיל, הערה 48], עמ' 61-62, **השקפתנו**, ד-ה, בני-ברק תשמ"א, עמ' 116-117. אחד הרבנים הראשיים [נתנן שהמונה לרב אונטרמן, השורף לעיל, הערה 118], שאל את "החזון איש" לדעתו לגבי קביעת יום חג לזכר ההכרה על הקמת המדינה, תשובתו היתה: "אין בסמכות הדורות שלנו לקבוע לדורות הבאים, רק אנשי כנסת הגדולה", **השקפתנו**, שם, עמ' 167. דברים דומים, ראה: ר"ח סולוביצקי, **בסוד הימים והיחד**, ירושלים תשל"ז, עמ' 241-246, בשם דודו הרב י"ז סולוביצקי, על דעתו שלו לגבי הסמכות של הרבנות הראשית, ראה: **הצפה**, כ"ז בניסן תשנ"ד.

129. כך העיד הרב אונטרמן בשיבת מעיצת הרבנות הראשית בכ"ז בתשרי ובג' באדר תשנ"ח (1968), ארכיון הרבנות הראשית.

130. על התלבטות כזה ואמיתות של סיפר חרדי, ראה: א' כ"י-סוב, 'כבשי דרומנו על ה' באייר וכ"ח באייר', **המעין**, ניסן תשמ"ח, עמ' 11-1 [= **קול ברמה**, 12 [אייר תשנ"ז], עמ' 40-55], המביא את דעות המתנגדים ואת תשובות המחייבים את ההלל וההודיה. מאמר זה על מהות יום העצמאות לא פורסם בספר **ספר חתומה**, אך במחזור האנגלי של הספר הוא פורסם.

הרגשה של ריקנות הולכת ומשתלשלת על חג זה. בשנים הראשונות היו לחג מנהגים חדשים ומקוריים, חלקם נעלמו וחלקם קיימים עד היום. נפרטם בקצרה: הדלקת 12 משואות בחר הרצל, מצעד צה"ל¹³⁶ במות בידור, זיקוקין, מרוץ העצמאות, צעדות לפידים, פסטיבל הזמר, שירה בציבור, "שירותזרם", פיקניקים ומנגל, פטיש פלסטיק וקוצף, ביקור במפעלי תעשייה ובסחור ובמתנות צה"ל, טיולים וביקורים באתרי קרבות ובישובים חדשים. שיאו של היום הוא חידון התנ"ך העולמי לנוער, הנותן אופי רוחני ליום¹³⁷ וחלוקת פרס ישראל בסופו¹³⁸. לרוב המנהגים האלו אין סממנים דתיים מקוריים. לא מצאנו התייחסות של הדברים הראשיים למנהגים עממיים אלו, אלא רק התייחסות כללית לאופי החגיגות, שלא פעם עמדו בניגוד לרוח היהדות. לדוגמה: הרב נסים קרא בדברשתו. בשנת תשי"ט¹³⁹ (1959), לשווות לחג דמות של חג אמייתי בחוג המשפחה, ולא בדרכי הוללות.¹⁴⁰ לקראת יום העצמאות תש"ך (1960), בפנייתו אל הציבור הרחב, הוא הדגיש את הערך של השמחה הפנימית-ספונטאנית ברוחה של

136. במצעד צה"ל הראשון שהתקיים בירושלים בשנת תשי"ז (1950), ובמצעדים בשנת תשי"א (1951) ובשנת תשי"ח (1958), הרבנים הראשיים ישבו על בימת הכבוד, הצפה, ז' באייר תשי"ז, ה' באייר תשי"ח, ה' באייר תשי"ח. בא' באייר תשי"ז (1956), שלחו רבני העיר חיפה מברק בחול לרבנות הראשית, בו מסרו - בבכיש הראשי בו יעבור המצעד מתנוסס שלט: "ישראל בסוף בצבא ההגנה לישראל עזרס ומגנים הוא", ודרשו להנחות את הופעת הרבנים הראשיים בהסדר השלט. ארכיון הרבנות הראשית, לפני המצעד הגדול שהתקיים בירושלים השלימה, לכבוד שנת העשרים למדינה בשנת תשי"ח (1968), דחה הרב נסים בתוקף את דרישת מועצת הביטחון מממשלת ישראל להימנע מלערוך את המצעד, שערים, ל' בניסן תשי"ח. הצפה, א' אייר תשי"ח. או הזמנת הרב אונטרמן ליבמת הכבוד במצעד זה, גרמה לאדם רב בציבור הדתי, ראה: י' נחשוני, שערים, י"ט באייר תשי"ח. באחד המצעדים ויתר הרב נסים על מקומו בבימת הכבוד לכבוד נציגי יישובי הספר, ארכיון "יד הרב נסים", תיק 21. בשנת תשי"ז (1957), המצעד בתל-אביב גרם באופן פתאומי להחייאת תפילת החג בבית הכנסת הגדול לשעה 13:30. הצפה, ה' באייר תשי"ז, וכן ה' באייר תשי"ח. על הפסקים שניתן לומר בעת המצעד על כל חיל וחיל, ראה: רמ"צ נריה (לעיל), הערה 69, עמ' קב-קד. וראה עוד לעיל, הערות 20-21, 123. בשנת תשי"ט (1969), ביטל המצעד המסורתי. דבר זה היווה בעיה במזון צביון ליום גם בציבור הדתי, ראה: י' גולן, הצפה, ל' בניסן תשי"ט.

137. ראה: י' שער, בתוך: ש' ד' ולעיל, הערה 53, עמ' 464-459. לא מצאנו התייחסות של הרבנות הראשית לאירוע זה, ולא הוכחה להשתתפות הרבנים הראשיים בו.

138. פרס יוקרתי זה ניתן גם לרבנים הערניים להיות רבנים ראשיים או חברי מועצת הרבנות הראשית: בשנת תשי"ח (1958) - הרב י"א הרצוג [היהודי דרב ראשי מכהן. על נאומי, שהוקראו בסוס מפאת מחלתו. ראה: הצפה, ה' באייר תשי"ח, נאום לכל עת, תל-אביב 1993, עמ' 323-322. "שהחיינו קיימנו ורועינו לאתחלתה דגולתה, להיים מדיניים עצמאיים ולראות חיים רוחניים עצמאיים", בשנת תשי"ט (1959) - הרב ש"י זיו, בשנת תשי"א (1961) - הרב ש' גורר, בשנת תשי"ח (1968) - הרב ע' הדאיה, בשנת תשי"ט (1969) - הרב י' קאפח, בשנת תשי"ל (1970) - הרב ע' יוסף, בשנת תשי"ב (1972) - הרב ש' ישראל, ובשנת תשי"ז (1997) - הרב ח"ד הלוי.

139. הצפה, ה' באייר תשי"ט.

5. "פועלי אגודת ישראל"

חברי תנועה זו [הוקמה בפולין בשנת תרפ"ב (1922)], היו קרובים יותר לרבנות הראשית. במספר בתי כנסת של תנועה זו, נהגו לומר בתפילת שחרית רק הלל ללא ברכה, למרות שהדבר גרם לויכוחים בין המתפללים.¹⁴¹ בקיבוץ חפץ חיים נוהגים ביום זה כך: **בתפילת ערבית** - הלל שלם **ללא ברכה**; [דבר זה נקבע בהסכמת הרבנים הראשונים של הקיבוץ, הרב ה' ברוקנטל והרב ק' כהנא]; לאחר התפילה - מסדר והקראות; סעודה חגיגית בחדר האוכל; **בתפילת שחרית** - הלל שלם **ללא ברכה**.¹⁴² בקיבוץ שעלבים נוהגים כך: **בערב החג** - עריכת טקס ליום הזיכרון לחללי צה"ל והנפת דגל המדינה, תפילה וסעודה חגיגית; **בתפילת שחרית** - הלל ללא ברכה.¹⁴³ ביטאון התנועה, "שערים", דוח ברוח אזהרה על אירועי היום, בעיקר על התפילות בבתי הכנסת, ופרסם מאמרי הגות על מהות היום.¹⁴⁴

ג. הציבור הלא דתי

הציבור הלא דתי לא רואה ביום העצמאות חג דתי. לדיו, החג נוצר מתוך הכנה שבני אדם יכולים לקחת את גורלם בידיהם ולהצליח ללא עזרת שמים, לכן אין בציבור זה התייחסות מיוחדת למנהגי החג שיצאו מבית מדרשה של הרבנות הראשית. מעטים מגיעים לבית הכנסת לתפילה החגיגית בערב של יום, ולא כפי שרבים מהם נוהגים להשתתף בתפילת "כל נדרי" ו"לעילה" ביום הכיפורים. גם הציבור המסורתי לא חש ביום זה כבשאר חגי ישראל, ואינו ממלא בהמוניו את ספסלי בתי הכנסת. למרות זאת, היו מקומות שדווקא ראשי הערים נהגו לבוא לתפילה החגיגית שהתקיימה בבית הכנסת המרכזי שבערים.¹⁴⁵

131. כך מסר לי ח"כ לשעבר ר"א ורדיגר, לעומתם, חברי תנועת הנוער של תנועה זו - עזרא - נהגו כמי שהורחה הרבנות הראשית, כעדות ראש מתחלת החדרה שלה במכתב לרב נסים בכ"ז בניסן תשי"א (1961): "אנו מקיימים מידי שנה ביום העצמאות, תפילות חגיגיות מיוחדות על פי ההורחת המיוחדת שהוציאה, ושעליה כתב שהתפילות נתקנו בהתאם להוראות הרבנות", ארכיון "יד הרב נסים", תיק 21.

132. כך מסר לי חבר הקיבוץ מר ש' שטיבל.

133. כך מסר לי חבר הקיבוץ מר ש' עמנואל.

134. ראה: ר"ר קצלבוב, **שערים**, י' באייר תשי"ז, י' נחשוני, **שערים**, כ"ז בניסן תשי"ז, תנ"ל, שם, כ"ז י"ב באייר תשי"ח, א' קורמן, שם, ה' באייר תשי"ח. וראה עוד: י' עמנואל, "על הקמת המדינה, המנון וניסן תש"ל", עמ' 8-5, תנ"ל, ונחשו תש"ל, עמ' 58-56, מ' ברידאר, שם [תשרי תש"ל], עמ' 9.

135. בישיבת מועצת הרבנות הראשית ב' באדר תשי"ח (1968), תיעד הרב ש' סנא, שבדיווחו בבאר שבע, ראש העיר בא לבית הכנסת ביום זה ולא ביום הכיפורים. במחקר מקיף על תרבות הפנאי בישראל התגבר, שרק 1% מהציבור הרחב מחס ליום זה אופי דתי, ראה: ב' אדלר, **הצפה**, כ' ניסן תשי"ד.

החינוך התורני של המזרחי-הפועל המזרחי" בארה"ב להוציא לאור סדר תפילות בדברי ברכה לועד זה, הדגיש הרב הראשי, הרב ש' גורן - נס גדול שאירע לבני ארץ-ישראל הוא נס השייך לכלל ישראל, ועל הצלתם יש לומר הלל והודיה בכל תפילות ישראל¹⁴³. היו קהילות, שהדפיסו סדר תפילות שונה לגמרי מהסדר שקבעה הרבנות הראשית.¹⁴⁴ הסידור השלם הראשון ליום העצמאות, הכולל גם את תפילות ערבית ושחרית של יום חול, יצא דווקא בחוץ לארץ, בלונדון.¹⁴⁵ את "תקון יום העצמאות" שערך הרב מ"צ נריה בשנת תשס"ז [1955] [משנת תשל"ח (1978)] הוא

המניח התורני מאחרי-הפועל המזרחי, ניו-יורק תשל"ז [שם יש גילוי דעת - שב"סדר" זה אין פסיקה לגבי אמירת הלל עם או בלי ברכה, על כד יחליט המרא דאתרא. גיוסות שהם קבעו, מופיע בתפילות ערבית הלל עם ברכה כהוראת הרב גורן, ששלח להם מכתב ברכה ועידוד על פעולתם; פ' בירנבוים, **סדר עם ישראל**, ניו-יורק תשל"ט, עמ' 427-420. **סדר התפילות ליום הג העצמאות**, הפדרציה הציונית קנדה (תש"ז). ראה: א' גל, **ישראל הנכנסת, האידיאליזם והדימויים של יהודי צפון אמריקה**, ירושלים תשנ"ט, עמ' 97-120.

¹⁴³ ארכיון הרבנות הראשית, בטאון חמוד, אביב תשמ"א, עמ' 24. שיבת פלדובס בניו-יורק הודיעה בשנת תשל"ו (1976) את **סדר התפילה ליום העצמאות לפי הוראות הרבנות הראשית לישראל**, עבור תלמידיה על פי הנסח המיוחד שקבע הרב גורן והוא אף נתן מכתב הסכמה לכך, ארכיון הרב גורן, תיק יום העצמאות. בארכיון זה מצויים מכתבים רבים בהם נשאל הרב גורן, בעיקר על ידי נציגי בני עקיבא בעולם, לגבי נוסח התפילות המיוחד שקבע הראשית, ראה בארכיון לעיל, פרק 1.

¹⁴⁴ ראה: **תפילות יום העצמאות**, כוללתק תש"ז, **סדר יריה ותורה ליום הג העצמאות של מדינת ישראל**, ק"ק שעיר השמים, לונדון תש"ז, **סדר תפילות הג העצמאות**, מונטווידאו תש"ז, **לקוטי תפילות לילדים לחג עצמאות ישראל**, הסוכנות היהודית, ניו-יורק תש"ח, **תפילת הודיה ליום העצמאות**, שנערכה מטעם הקונסוליה הכללית של ישראל ונתקיימה בק"ק "שארית ישראל", ניו-יורק תש"ט, **פרקי תפילות וקריאת ליום העצמאות**, ניו-יורק 1967, **סדר ליום העצמאות**, ניו-יורק 1967, **תפילות יום העצמאות**, פנסילבניה ארה"ב תשל"א.

¹⁴⁵ מ' פרידלנדר, **סדר תפילות ומנהגות ליום העצמאות לבית הכנסת ולבית מוסד רבנותי שבארץ ישראל ותקנתם**, לונדון תשכ"ז, הסידור יצא בהסכמת רבה הראשי של בריטניה הרב י' ברדיצ' לאחר שנים, הוציא א' קראוס מהעיר שפילד מחזור ליום העצמאות הרב הראשי הפעם, הרב י' ינקוביץ, סירב לאשר אותו מונח התנגדות לאמירת [תחנן] הלל בברכות, כי לדעתו אין ערך דווי בהקמת המדינה בשל כך, תפילת יום העצמאות לא הוכנסה לסידור הישמי של בריטניה, ומ"התפילה לשלום המדינה" הושמטו המילים "ראשית צמיחת גאולתנו", ראה רל"י ריבוביץ, **בארץ ישראל**, 101 [ניסוח תש"ט], עמ' 16; **שם**, 103-102 [איייר תש"ט], עמ' 19. והשווה להלן, הערה 149. לעומת מה שנכתב שם, העיז הרב ינקוביץ בעצמו: שהוא תמה על גדולי התורה בזמן הקמת המדינה, שלא ראו בכך מאורע בעל משמעות מהתהוות העלייה. הוא תהניג לומר הלל ללא ברכה ביום העצמאות והלל בברכה ב"יום ירושלים" כפי שמסק הרב אונטרמן. בהגיעו ללונדון בשנת תשכ"ז (1967) [כדבר הראשי של אנגליה הוא השאיר את מנהג המקום לחוג את היום בליווי תזמורת, ראה: מ' שער ולעיל, הערה 173, עמ' 202-201. הוא הניח לקשט את בית הכנסת בדגל המדינה רק ביום העצמאות, שם עמ' 61. בשנת תשל"ד (1974), קבע הרב ינקוביץ נוסח תפילה וטקס אחד ליום זה בכל בתי הכנסת באנגליה. בטקס המרכזי, המתקיים בבית הכנסת המהלל בלונדון, משתתפים כל ראשי היהדות, נציגי הפרלמנט ונציגי המלכה, ש' אהרונסון, **הצפה**, ב' באייר תשל"ח.

היהדות, בבית פנימה, ודחה ברמז את הניסיונות של גורמים ממעלה לראגן ולנווט את השמחה בחצות הערים, תוך מתן הסבר מדוע דפוסי החג עדיין לא גובשו:

אופי של יום העצמאות לא גובש עדיין, יום אשר העם בחי בו לשמחה לבו לזכר ניעוזות מדינים בין שאן עוררו נקבעת אלא לאחר תהליך ממושך, דוח העם מטיבנה עליו את חזוניה ולא קבוצה, וכל הכוונה ופועלה חיצונית, אף נאח וטובה, אינה מעילה כי העין אינה ניוזנת מהם אבל הלב אינו מתמלא מהם. טבעו של חגם לחוג ימים טובים בביתו ולא ברחובות קריה בקדושה ולא בתוללות ובהודיה לשם על תוססם שעשה לאבותינו ולנו בתפלה על העבר ובבקשה על ההווה ועל העתיד... עלינו לשאוף שיעורו של יום העצמאות תשווה לאותם הימים שנקבעו באומה לימי שמחה וחס מושרשים עמוק בתודעתנו מבלי שיהיה צורך לעורר בהם את השמחה בחוץ.¹⁴⁰

ד. הקהילות היהודיות בחוץ לארץ

קהילות רבות בחוץ לארץ מקפידות לקיים את חגיגות יום העצמאות מתוך קשר והזדהות עם העם היושב בארץ.¹⁴¹ הקהילות, שהתייחסו וקיבלו את פסקיה של הרבנות הראשית בכל השנה, נהגו על פי הוראותיה גם ביום זה. הדברים אמורים בעיקר לגבי יהדות ארה"ב ובמיוחד לגבי הציבור הדתי-לאומי וחברי תנועת הנוער בני-עקיבא שם. סדר התפילות, הדומה ברובו להנחיות של הרבנות הראשית, הודפס ולעיתים אף תורגם לאנגלית לתועלת המתפללים.¹⁴² לכבוד יום העצמאות תשל"ז (1977), עמד "ועד

¹⁴⁰ הצפה, ב' באייר תש"ח, הוציא, הודת, י' באייר תש"ח, דברים דומים הוא אמר שנתיים קודם, ראה: **הצפה**, ב' באייר תש"ח, וכן בשנת תש"ט (1959), ראה: **הצפה**, דבר, ד' באייר תש"ט, **הצפה**, **שעיר**, י' באייר תש"ט. על מנהגי היום בציבור הרחב, ראה: י"ט לוינסקי, **ספר המועדים ולעיל**, הערה 146, עמ' 485-509; **שם**, פסק, **שבט ומועדים בארץ**, ירושלים תשכ"ט, עמ' 275-304; ד' רוזן, **עץ הדת ולעיל**, הערה 186, עמ' 112-119; מ' עזריה, **פולחן מדינת: חגיגות העצמאות והנחיות התפילות 1956-1948**, תל-אביב תשנ"ה, מ' אהרן, **הג העצמאות והתפתחותו בישראל**, ירושלים תשנ"א; א' שביד, **ספר מחזור הזמנים**, תל-אביב תשמ"ו, עמ' 217-238; ק' צרלס, **דעות והנהגות של הציבור לגבי חגיגות יום העצמאות**, מכון גרסמן למחקר חברתי, ירושלים 1973; צ' של, **פולחנים ביורשלים**, אור יהודה תשנ"ט, עמ' 225-240; א' דון רחמי, **הג והרבנות פוליסות - חגיגות יום העצמאות בישראל בשנים הראשונות לקום המדינה**, **מדינת ממשל ויחסים בין לאומיים**, 23 (1984), עמ' 5-28; ד' רוזן, **למה קורה ליום העצמאות? סקירה חודשית**, 5 (1987), עמ' 31-36; ח' לוינסקי, **מסורת תפילות ביום העצמאות**, המכון למחקר חברתי שימנטי האוניברסיטה העברית, ירושלים תשל"ט; י' גורן, בתוך: י' רש (עורך), **כזה ראה ודדו**, תל-אביב תשמ"ו, עמ' 255-275; י' שרגא, **הארץ**, ד' באייר תשנ"ד; א' אהרן ולעיל, הערה 155.

¹⁴¹ תיאור חלקי ראה: י' בן דב, **יום העצמאות בני-יורק**, עמודים, 142 [איייר תש"ח], עמ' 19-20; ש' צריאל, **הצפה**, ב' באייר תש"ח.

¹⁴² כגון: **יום העצמאות - פיקי תפילה ומקראי חג**, ארגון בני עקיבא, סאן פאולו-ברזיל, תשכ"ב; **סדר התפילות**, ב"ה המשמרת הצעירה, לונדון תשל"א; **סדר התפילות ליום העצמאות**, יצא לאור על ידי ועד

הודפס כסידור ממשל, הוציאה לאור, גם עם תרגום לאנגלית, דווקא המחלקה לחינוך ולתרבות תורניים בגולה של ההסתדרות הציונית העולמית, וזאת מתוך הצורך של הקהילות היהודיות בתפוצות [ראה לעיל - פרק גוף]. עוד לפני שה"תקן" יצא לאור בג' בסיון תשי"ד (1954), דיווח מנהל המחלקה, הרב ז' גולד, ליו"ר הנהלת הסוכנות היהודית, ב' לוקר, על עיירה נידחת במרוקו, בה נערכו תפילות ערבית חגיגיות בכל בתי הכנסת, וזאת על פי החוזה המיוחד שנשלח מהארץ.¹⁴⁶ מנהל המחלקה, ד"ר ח' חמיאל, שלח בשנת תשי"ט (1969), למזכירות הרבנות הראשית, לתשומת לבו, את סדר התפילות שהוא קיבל מ"קהילת יעקב" שבאמסטרדם, הולנד.¹⁴⁷ סדר התפילות של הרבנות הראשית אף תורגם לרוסית והוברח מעבר ל"מסך הברזל" בברית המועצות.¹⁴⁸ אך לא תמיד התגובות והדיווחים היו חיוביים.

על פי בקשתו של מזכיר הממשלה ז' שרף, העביר אליו משרד הדתות בכ"ב בניסן תשי"א (1950), את נוסח התפילות שקבעה הרבנות הראשית בנוסח סלגרפי [ראה נספח מס' 7], כדי להעבירו לקהילות היהודיות בתפוצות. לאחר החו, שלחה המחלקה לאמריקה הלטינית במשרד החוץ למשרד הדתות את תיאורו העגום של ציר ישראל בארגנטינה, אורוגואי וצ'ילה:

מפני האחר בקבלתן וחשיבותם הכללית נמנעים אשר נגרמו על ידי הקריאה מן הטקסט הלטיני, לא היתה אחרות בסדר התפילות וכל בית כנסת עשה כפי ראות עיניו. אי סדר זה גרם לביקורת חריפה ב"מומנט", ביטאנו של המזרחי במונטבנדיאו. ציר ישראל בארגנטינה מציע כי תעבדו סדר תפילה קבוע ליום העצמאות. על מנת למנוע הישנות מקרים כאלה, אנו מציעים להקדים לחבר במתן חזרות בג'ל, רצוי אולי להעדיף מתן חזרות מסתם משרד של מדינת ישראל באמצעות הערותיו של ישראל, וזאת באמצעות משרד החוץ, על מנת הוראות באמצעות סוכנות ידיעות סלגרפי.

יעוד דיווח שהגיע למשרד הדתות, מקונסול ישראל באמסטרדם. הפעם הסיבה לנימה השלילית היתה שונה לגמרי:

הרבנים כאן השמיטו מן הטקסט הראשון של התפילה ושלש המדינה - ש.ב. את המילים: "ראשית צמיחת גאולתנו". נסר לי שעל ההשמטה הזאת נצטוו כל בתי הכנסת על ידי

¹⁴⁶ הארכיון הציוני המרכזי, 41/472, בשנת תשי"ח (1958), הדפיסה מחלקה זו את ספר יום העצמאות

¹⁴⁷ תפילה וליקוט עם תרגום לאנגלית, על פי הנוסח של הרבנות הראשית עם מספר הספות. חוברת מיוחדת הודפסה עם תרגום לשפה המאהאראטית בבומביי-הודו בניסן תשס"ו (1955), ארכיון ציוני מרכזי, ופעם נוספת באייר תשס"ז (1956), הספרייה הלאומית, ירושלים.

¹⁴⁸ ארכיון הרבנות הראשית.

¹⁴⁹ צ' הרכבי, תפילות יום העצמאות, ירושלים תשל"ב.

הרבנות הראשית של אמסטרדם שהוא אגודות מובזקות, כשם שנדרשו הרבנים של בתי הכנסת להשמיע בדרשותיהם לכבוד היום דברי בקורת על מעבדות בישראל.¹⁴⁹

כפי שהזכרנו לעיל, המדינה בה התקבלו תפילות החג שקבעה הרבנות הראשית, בצורה המשמעותית ביותר היא - ארה"ב. לקראת יום העצמאות תשי"ג (1953), הפיצה הסתדרות "המזרחי" בארה"ב באמצעות "הועד לחינוך התורה והיהדות", חוץ [והודעות בעיתונות] עליו חתמו רבנים מפורסמים, בו היא קראה לכל יהודי אמריקה - לחוג את יום העצמאות בתפילות הודיה, וזאת בשם ובהתאם לתקנת הרבנות הראשית. אחד הרבנים הביע פליאה על יום טוב דתי היא בסמכתה הבלעדית של האורתודוקסיה בארה"ב. לדעתו, הכרה על יום טוב דתי היא בסמכתה הבלעדית של "אגודת הרבנים" [המזוהה עם "אגודת ישראל"] ולא של מפלגה פוליטית. מזה שהרבנות הראשית לא הודיעה זאת בעצמה ל"אגודת הרבנים", הוא הסיק, שהיא צמצמה את הוראותיה ותקנותיה למדינת ישראל בלבד.¹⁵⁰ אחד מרבני "המזרחי" השיב לו: עניין היהודיה ביום זה הוא כה ברור, לכן לא היה צורך לבקש את הסכמת "אגודת הרבנים" לכך. לשכת "המזרחי" הודיעה: ב-500 בתי כנסת ברחבי ארה"ב הודו והללו לקב"ה ביום העצמאות: לו התאחדו כל הרבנים בדרשה אחת אופי דתי ליום זה, היה ניתן לסעת אמונה בלב היהודים, שנקראו על ידי הסתדרות לא דתיות לחוג אותו בבתי תיאטראות. סדר התפילה היה זה: **בתפילות ערביות** - הלל ללא ברכה; **בתפילות שחריות** - פרקי תהילים ו"תפילה לשלום המדינה". סדר מוזר זה נקבע כדי לא לפגוע באמירת סליחות בה"ב, מאחר ובאותה שנה חל יום העצמאות בפעם הראשונה ב"שני קמא".¹⁵¹ נדגיש, שסדר תפילה כזה מעולם לא יצא מהרבנות הראשית. ההוראה

¹⁴⁹ גנזך המדינה, 6263/3, גם רבה הראשי של בריטניה, הרב ע' יעקובוביץ, השמיט מילים אלו. ראה: ר"ח רבינוביץ, 'תוכנה ויום העצמאות', האומות, 59 (סבת תשי"ט), עמ' 45. ראה לעיל, הערה 145.

¹⁵⁰ ר"ח אלטסטיק, 'היאך על יהודי אמריקה לחוג את יום העצמאות?' הפרדס, כזח (אייר תשי"ג) בשער הפנימי.

¹⁵¹ ראי' בראק, 'יום העצמאות בנור חג', הפרדס, כזח (חמנו תשי"ט), עמ' 5-7. ראה עוד: ה"ל, 'הלל וחראה בימי העצמאות', אור המזרח, ב' (אייר תשי"ד), עמ' 17-19 [עורך החוברת הדגיש ושם, עמ' 12-12 שחובה על יהודי אמריקה לחוג חג זה בפאר והדר ובתפילות, כדי להוכיח לגויים, דווקא בשנה זו שגם יהודים דתיים מחבבים את מדינת ישראל ומוכנים לבוא לעזרתה בהשקעה ממנית. לדעתו, יש לנצל יום זה לאסיפות של חברי "המזרחי" כדי להגדיל את מספר חברי התנועה]; ר"ע גילוי, 'חגיגות יום העצמאות במדינה ובגולה', חדרים, מה (חשיר תשי"ח), עמ' 18-25. היצר על חוסר האמירות בין החרדים בנושא זה. הרב א' רקפת מסר לי: בשנת תשי"ג (1953), גדול המוסקס בארה"ב, הרב מ' פיינשטיין, השיב למודיעין בבני-עקיבא: "אם אנו מרגיש את זה בבחינת יום טוב - אז מותר להגיד הלל". השווה לעיל, הערה 119. סיכום מעניין בדבר אמירת הלל ביום העצמאות בקהילות המרכזיות באירופה ובארה"ב, ראה: ח' ראזנבערג, זמן גרשון, אנטווערפן תשנ"ח, עמ' 36-37.

שלה כיצד לנהוג בשנה זו התפרסמה רק בל' בניסן [ראה לעיל - פרק גוד]. יתכן שהיא הגיעה לארה"ב לאחר שהחוזר ה"ל כבר הופץ ברחבי המדינה.

מעניינת וחשובה הגישה ליום העצמאות של אחד מגדולי דורנו, הרב י"ד סולוביצ'יק - מנהיגה הרוחני של "הסתדרות הרבנים" והאורתודוקסים הדתיים-לאומיים בארה"ב. לדעתו, בסקסי יום העצמאות אין כל משמעות כי אין בהם קיום הלכה כלשהי. הוא היה שמרן בכל הקשור לשינוי נוסח התפלה. לכן הוא התנגד לאמירת "לכה דודי", פסוקי דזמרה של שבת וקריאת ההפטרה "עוד היום בננו", כי לתקן ולחדש תפילות צריך להבין את יסודות ההלכה. לשואליו הוא הורה לומר חצי הלל כדי לא להחשב כמחריף ומגדף באמירת הלל שלם.¹⁵² לא היה לו נוח מבטול מנהגי ספירת העומר, כאיסור נישואין ותספורות.¹⁵³ כנראה, שדעתו בנידון לא היתה חד משמעית. מכל הנ"ל אין להסיק על יחסו ליום זה ולמדינה.¹⁵⁴ נציין, שמסתו המפורסמת "קול דודי דומק" נאמרה ביום העצמאות תשס"ז (1956), בעצרת המונים שהתקיימה ב"שיבה אוניברסיטה".¹⁵⁵ בשיבה זו התקיימו ביום העצמאות מספר מניינים, כל

¹⁵² על פי בבלי, שבת קי"ח, ב. וראה: ר"י קניאל, 'קריאת שמע והלל כקרא בתורה ובתהלים', *מזמרת*,

ירושלים תשכ"ב, עמ' 350-353.

¹⁵³ ר"צ שכטר, *נפש הרב*, ירושלים תשנ"ד, עמ' צד-צו. על דעתו שלו במחזות היום, ראה: 'קביעת יום טוב

בבשר' באתר *המליטה*, *בעקבות המאן*, ירושלים תשנ"ז, עמ' דכ-דכא. מרחב א' רקפת שמעתי: הרב

סולוביצ'יק לא אמר ביום זה "תחנוני" אלא חצי הלל לפני "עלינו לשלח", כי הוא לא היה בטוח אם

ההלל שייך לסדר התפילה. מרחב א' אדלר שמעתי: בשנת תש"י (1950), נשאל הרב, כיצד יעודת ההלכה

של "הסתדרות הרבנים" - כיצד על רבני ארה"ב להתניח ליום העצמאות הוא השיב בקצרה בכתב:

"הם אמרו, הם אמרו", הרב הסביר לו: הרבנות הראשית היא שקבעה את היום, והיא זו שתתן לו את

התוכן. על רבני ארה"ב לקבל את הנחיותיה כ"מרא דאתרא". וכך היה.

¹⁵⁴ מוחמד, הרב א' ליכטנשטיין, שמעתי: הרב לא מחד במנין בו נאמר הלל שלם ללא ברכה. וראה

במאמרו *בעלון שבות - בוגרים*, ז' ותשרי תשס"ג, עמ' 157-171. הרב ע' ביק מסר לי שכך נהגו גם

במניין של הרב סולוביצ'יק בבית הספר ע"ש הרמב"ם בבוסטון. ד"ר ג' וולף מסר לי הרב, פעמים סבר

לומר חצי הלל ופעמים הלל שלם, ופעם הורה לומר קדוש יוםם לאחר ההלל כדי שדבר זה יחשב

כאמירת פרק תהילים בלבד. כמו כן, הוא התיר להתגלות, להשמיע מוזיקה ולקיים שמחת מרעים ביום

זה. וראה ר"ד טרופר, *אקדמות*, י' ותשרי תשס"ב, עמ' 81. וראה דברי אחיינו של הרב, הרב מ' מייזלמן,

בסדרתו, חורף 1999, עמ' 104-105. וראה להלן, הערה 156. נציין, שגם בבית המדרש בברוקלין של

חננו, האדמו"ר מטאלא הרב פרייז, י' סבסטיק, נהוג לומר את "התפילה לשלום המדינה" וכן הלל

ביום העצמאות וב"יום ירושלים", פרייז, כ' הרבאי, *הצפה*, י"ד בתשרי תשס"ב.

¹⁵⁵ ראה: ר"ד סולוביצ'יק, *אש האמונה*, ירושלים תשל"א, עמ' 65-106 = *בסוד היחיד והיחד*, ירושלים

תשל"א, עמ' 331-340. על שיחות נוספות שלו שנאמרו ביום העצמאות, ראה: *הצפה*, ה' ח' בסיון, כ"א

בתמוז תש"ל, ר"צ שכטר, *מפגני הרב*, ירושלים תשס"א, עמ' קד-קטו.

מנין התפלה בנוסח אחר - היו שאמרו "תחנוני" כמנהג החרדים, היו שנהגו כנוסח של בני-עקיבא על פי "התקן" של הרב מ"צ נריה והיו שהתפללו בנוסח של הקיבוץ הדרתי.¹⁵⁶

פעמים, במסגרת ביקורי הרבנים הראשיים בקהילות היהודיות בארה"ב, שולבה במסע גם מסביבת הדינה ביום העצמאות, בה הם נשאו את ההרצאה המרכזית, שנקראה הנה גדולת היום ומשמעותו גם ליהדות התפוצות. הרב הרצוג, שיצא, לאחר חג הפסח תש"ט (1949), למסע בארה"ב למען "המגבית היהודית המאוחדת", היה הנואם המרכזי באסיפת המונים בניו-יורק שהתכנסה לכבוד יום העצמאות הראשון של מדינת ישראל. בשנת תשכ"ד (1964), הגיע לשם הרב אונטרמן. בנאומו ביום זה הוא אמר: "לו היתה כל היהדות החרדית חוגגת את נס תקומת המדינה בתפילה ויהודיה, היה זה מקרב החוקים שנתרחקו ומגדיל את הנס לעיני כל העמים". בשנת ה-20 למדינה, בשנת תשכ"ח (1968), ביקר שם הרב נסים, ובשנת תשל"ד (1974) הרב ע' יוסף.¹⁵⁷

רבני חוץ לארץ חשו שזו היא חגם גם חגם. ניתן ללמוד זאת מהאירועים שיפורטו להלן. במכתב ששלחו מספר רבנים מארה"ב בשנת תש"ז (1957), לדבר הראשי של ירושלים וחבר מועצת הרבנות הראשית, הרב צ"פ פראנק, הם התנועעו על החלטת הרבנות הראשית - לדחות את תענית "שני קמא" שחל באותה השנה ביום העצמאות לשבוע הבא - בלי להתנייע עמם בענייני החג, השייך גם להם!¹⁵⁸ [ראה לעיל - פרק גוד].

¹⁵⁶ כך שמעתי מהרב י' קליזנר. ועוד הוסיף: בשנת תשל"ח (1978), בהיותו בבאי בשיבה נהגו כך: בערב

היתה תפילה חגיגית על פי נוסח "התקן" של הרב מ"צ נריה. בתפילות שחרית החגיגית השתתף גם הרב

כש"ץ הוא שאל אותו: כיצד לנהוג לגבי אמירת ההלל? הרב רמז לו: מה שאותו רוצה! ואכן הוא אמר

הלל בברכה, הרב ענה אמן על הברכה ובעצמו אמר את ההלל. בשיבה היו תלמידים ורבנים שהתלחו

לכבוד היום. מהרב א' רקפת שמעתי: בשנה אחת נכנס הרב למגין בו התפללו בנוסח הקיבוץ הדרתי,

הרגו על שקראו שם בתורה [ביום רביעי] כן התנגד לסיום קריאת שמע על עיריית. "הפרש סכת שלום"

וכי' הנהוג בנוסח זה. י' ורצבורגר [בתוך: *אמונה בזמנים משתנים*]: **על משנתו של הרב י"ד סולוביצ'יק**,

ירושלים תשנ"ז, עמ' 119. הדגש - הרב לא ראה בהקמת המדינה "ראשית צמיחת גאולתנו", כנען

מלמדות ביקורת על פסקי הרבנות הראשית ומעולם לא אמר הלל בברכה ביום העצמאות וביום

ירושלים. על יחסו למדינה ולגולה ראה: בספרו *המשך דרכו*, ירושלים תשל"ד, עמ' 23, 75, 90-99, ד'

שוורץ, בתוך: *אמונה בזמנים משתנים*, עמ' 129-133. הנ"ל, *ארץ הממשות והדמיון*, תל-אביב תשנ"ז,

עמ' 262-255. **נפש הרב** (לעיל, הערה 153), עמ' מה-צג, צח-ק, *הצפה*, ח' בכסלו תשנ"ט, כ"ז בניסן תשל"ד.

אחיו, הרב א' סולוביצ'יק, סבר, שיש לומר הלל אך ללא ברכה, ח' ברק ב"ד רשאי לתקן תקנות חידושי

ראה בספרו *לוגיקה של הלל ולוגיקה של המוח* [באנגלית] ירושלים 1991, עמ' 191.

¹⁵⁷ על הרב הרצוג ראה: *העולם*, י"ב באייר תש"ט, עמ' 490. *הדואר*, י' בניסן וכו' באדר תש"ט, *הפרש*,

כגות (אייר תש"ט), עמ' 2-3. על הרב אונטרמן, *הצפה*, כ"ב בתמוז תשל"ז, י' באייר תשל"ז. על הרב

נסים: *הצפה*, א' י"ב באייר תשל"ח. הרב יוסף דובר ב"שיבה אוניברסיטה" על אמירת הלל ללא ברכה.

¹⁵⁸ על פי מ' ברש, *ידועות אחרונות*, ד' באייר תש"ז.

חלק מהדייונים והפסקים של הרבנות הראשית והרבנים הראשיים לגבי מהות יום העצמאות, נבעו דווקא משאלות הלכתיות שהפנו רבנים וקהילות שונות בתפוצות. נביא לכך מספר דוגמאות:

נציג בח"ד בני-עקיבא באלג'יריה הפנה שאלה באדר תש"י (1950), לרב עוזיאל - האם מותר להתחתן, לקיים מסיבת בר-מצוה, להסתפר ולהתגלח ביום זה, כפי שהוא קרא בעיתונים על ההיתר שנתנו לכך הרבנים הראשיים, או שיש להשמע לרב הראשי של עירם, שאסר זאת מאחר והוא לא קיבל על כך מכתב רשמי מהרבנות הראשית הרב עוזיאל התיר רק לקיים מסיבת בר-מצוה שיזמנה קבוצה¹⁵⁹ [את תשובתו הוא כתב על המכתב עצמו, ראה נספח מס' 13]. הרב עוזיאל שלח בא' בסיון תש"י (1950), לבקשת הרב הראשי של ג'דבה, הרב ר"ח כהן, את סדר התפילות ליום העצמאות, בתוספת הבהרה - הרבנות הראשית לא התירה תגלחת ביום זה.¹⁶⁰ יהודי ג'דבה שאלו את הרב עוזיאל בכ' באייר תשי"ב (1952) - האם ניתן להחשיב את יום העצמאות ככל חגי ישראל, ולבטל ילדים מלימוד תורה כדי לשתתף בחגיגות הנערכות ביום זה? תשובתו היתה:

יום העצמאות במדינת ישראל הוא אחד הימים הגדולים בתולדות ישראל, שיש בו משום גאולת ישראל מסכת כלל ח"ו ומצוה לחוג בו פרסום של חודיה למשיעם של ישראל, בבית הכנסת ובבתי הספר ותלמודי תורה, למען יכירו התלמידים את חסדי ח' עם עמו ישראל ביום זה. ומצוה והדגשות של - ש. כ. על החורים להביא ולדחוס אתם לבתי הכנסות

159. גזר המדינה, 887/2. רבה הראשי של רמת-גן הרב י' ברדע [בספרו שיר"ת יצחק ירון, ב. תל-אביב תש"ר, ס' כז]. סיפור: בהגיעו למושב שרשרת בנגב, הוא ראה שרבים שם מוגלחים ומסתפרים ביום העצמאות, בטענה, שכך חזרו להם רבותיהם בתוך לארץ בתנאים ובגאבס [הוא עצמו אסר עליהם זאת]. כהנחה שהיה מי שתוויר זאת, הוא הביא מספרי של הרב ח' חורי [שיר"ת מצא חיים, באר-שבע תשל"ג, ס' יא], שביסס את תשובתו של רבה הראשי של תוניס הרב י' בן בארין מכ"ז בגיוס תשל"א (1951). בה נאמר - דיני העיר הסכימו שנה קודם, שהתנגדים להתגלח בל"ד בעומר יתגלחו בח' באייר מכני הנס שאזכיר בו, והתנגדים שלא להתגלח לא יתגלחו גם ביום זה. הרב ברדע הוסיף: נודע, שהדיינים הנ"ל התירו את הגילוח רק בגלל שהתפרסם בעיתון בישראל, שרבני ישראל התירו זאת. י' מזוז [הדעות אי הפלא גיבת צפת תשל"ט, עמ' קסז], כתב - רבני האי הודיעו כנ"ל, והוסיפו: "אנו תושבי האי מנהגנו של להתגלח כלל כל ימי הספירה, לכן צריכים להקפיד שלא להתגלח גם בעצמאות", והוסיף, בגלל השכנים הערבים, הקפידו באי להימנע מכל דבר העלול למשוך תשומת לב, כלבשה בבדי חג ותקיעה בשופר בתפילה. לעומת זאת, התפילה היתה תאגית באמירת הלל בדילוג וכלא "ותחנון", ובסעודה השפירו לאכול בשר כמו ביום טוב. וראה בהערה הבאה, ולעיל פרק ג הערה 84.

160. אור תורה, קנו (אייר תשמ"א), ס' עד עמ' שסו; ר"מ אלחרר, ענק התורה ואותב ציון, ירושלים תשנ"ח, עמ' 47. על יום העצמאות באי בשנת תשי"ד (1954), ראה: המבשר (ג'דבה), כ"ח באייר תשי"ד.

לחודות לה' [על] חסד, ולתפלה לביעורה ושלוה של מדינת ישראל, שבשלוה יהיה שלום לכל ישראל.¹⁶¹

מעניינת ביותר היא ההתכתבות של קהילת טריפולי שבלוב עם הרב עוזיאל. לקראת יום העצמאות הראשון, בראש חודש אייר תש"ט (1949), התכנס בית הדין של קהילה זו, לאחר דיון ממצה הוא תיקן סדר תפילות וקבע מנהגים מיוחדים לכבוד היום פרי יוזמתו. מפתות מקורות נפרטים בקצרה: **בתפילות ערביות** - תהלים קכב, קכו, בגמר התפילה "יגדל". **בתפילות שחריות** - תפילה של יום חול, "נשמת", "נקדישך" בגיון; גומרים את ההלל; תפלת דגל ישראל לפני הוצאת ספר תורה; קריאה בתורה לשלושה עולים בדברים פרק כו וקריאה בהפטרה בשיעוריה פרק ס. **בתפילות מנחה** - קריאה בתורה לשלושה עולים ביקרא יט, א-יד; הפטרה בזכריה ח, ז-כג; אזכרה לזכר הקדושים שנפלו בעד חרות ישראל; "נקדישך" בגיון; בעת החזרת ספר התורה תהלים קכב, קכו; לאחר ההפטרה בשחרית ובמנחה אמירת תפילה מיוחדת שחזרה ליום זה. וגוהגים: כל בן הנולד בשבוע שחל בו יום העצמאות יקרא "ישראל", וכל בת תקרא "ציונה". ביום החג יש לתת מתנות לאביזנים ולהרבות בסעודות, לפחות אחת בבשר ויין. כל בתי העסק והעבודה יהיו סגורים. יהודים צריכים נפתח כד: "לפי הוראות ממשלת ישראל והרבנים הראשיים לארץ ישראל, נקבע יום ח' אייר יום עצמאות ישראל, ליום חג ומועד כללי בכל שנה ושנה בישראל ובכל קהלות ישראל בארצות פזורים". [הדגשות שלי - ש.כ.]. הרב עוזיאל שלח מכתב לבית הדין הנ"ל, בכ"א בתמוז, בו הוא התרעם על החלטתם לקרוא בתורה ובחפסרה בברכות בשחרית ובמנחה, מבלי להימנע ברבנות הראשית. נציג הקהילה, במכתב תשובה מכ"ד באב, ביאר לרב עוזיאל את הדקת החברתי לתקנות הנ"ל - הדאגה לביטחון בני הקהילה והרצון להשאירם ברובע היהודי, כדי שהחללות והשיכרות לא יגרמו לתגרות עם השכנים הערבים. רק נתינת גוון דתי ליום בתפילות מיוחדות, ביטול מלאכה וסגירת בתי המרחץ, יכל לרסן את הציבור החוגג ולהשאירו רוב היום בבית-הכנסת. ואכן השמחה היתה גדולה, כפי שטרופולי לא ראתה ממימה. הסיבה שהם קבעו זאת בעצמם נבעה מחוסר תקשורת: "לא הודע לנו כלל על סדרי החג שנקבעו מטעם הרבנות

161. התשובה מי"ג בסיון, נדפסה בחוברת דברי עברית שיצאה בג'דבה, ומשם התעתיקה. א' חדר, שורשים ביהדות תונסית, עזרה תשל"ח, עמ' 195. ר"מ אלחרר (לעיל, הערה 71), עמ' 40-41; הנ"ל (לעיל, הערה 160), עמ' 43-44 [ראה שם על יחסם החיובי של הרבנים הספרדים ליום העצמאות ולמדינת ישראל; ועוד בענין זה, הנ"ל, הצפה, י"ח בסיון תשנ"ב: הנ"ל, אצילות בעולם העשיתי (בהדפסה); י' כהן, עליית ללא זריחה, ירושלים תשנ"ב, עמ' 98, תחומין, יג (תשנ"ב-תשנ"ג), עמ' 124.

הראשית לישראל, אשר ממנה תצא הוראה לכל הגולה!" [כ"ל], ולא היה להם זמן להימלך ברבנות הראשית.¹⁶²

הרב של קהילות קונסטנטין שבאלג'יריה פנה ב' בתמוז תש"ט (1949), בשאלה לרבנים הראשיים: לאחר שבעיתונות הופיעה הוראה בשם הרבנות הראשית - שיש לנהוג ביום ה' באייר כבל"ג בעומר והותר אפילו נישואין [הוראה זו בוטלה אחר כך] - רבים חשבו שכבר באה הגאולה השלימה, ולכן אין יותר צורך להתענות על חורבן המקדש בתשעה באב, והרבנים לא ידעו מה להשיב להם. לכן הוא ביקש מהם להודיעו מה לעשות: שאלה דומה הגיעה מרבנות איסטנבול שבתורכיה. הרב הרצוג השיב להם טלגרפית:

עם תשעה באב יסורו בחורבן בית המקדש, ולא נתבטל לא הוא ולא יתר העומות!¹⁶³

רק לאחר שרב מבלגיה שאל את הרב נסים בסיון תשי"ז (1957) - מדוע הרבנות הראשית לא תתיר נישואין ביום העצמאות: התעמק הרב נסים בבעיה זו, ובאלול אותה שנה הוא שלח מכתב לרבני הארץ וחזץ לארץ, בו הוא הודיע להם - דבר זה מותר, ואף ליהודי הגולה [ראה לעיל - פרק ג/א].

לעתים קיבלה הרבנות הראשית ממברקי ברכה לכבוד החג מרבניות שונות בעולם. לכבוד יום העצמאות תשכ"ח (1968), התקבל ממברק ברכה דוקא מעבר ל"מסד הברזל", מרבנות לוד' בשם יהודי פולין.¹⁶⁴

מבטנה האמיתי של תקנה או פסיקה הוא - האם וכיצד היא מתקבלת בציבור הרחב. תקנה, שתהיה חשובה ככל שתהיה, אם אין נשמעים לה אין לה ערך רב. תקנותיה של הרבנות הראשית לגבי תפילות ומנהגי יום העצמאות התקבלו בארץ ומעבר לים בעיקר בציבור שנשמע בכל השנה לפסיקותיה, וגם בו היו שחרגו והוסיפו ללא הסכמתה

162. גנז המדינה, 1985/1, ארכיון הרב הרצוג, תיק "תפילה לשלום המדינה", תחומין, שם, עמ' 123. טלגרמה על התפילה החגיגית הגיעה בערב החג ל"מרכז העולמי של המזרחי", העולם, י"ג באייר תש"ט, עמ' 489, הענק ממברק מצוי ברשותי. ראה: פ' זוארץ, "יום העצמאות הראשון אבל יהודי ללב", עמודים, 229 (אייר תשכ"ח) עמ' 211-212, י' בר אשר, "חגיגות הכרזת המדינה ויום העצמאות הישראלי בתוניס", חזית, 33 (מאי 1978), עמ' 7.

163. גנז המדינה, 856/12-8, משם נדפס בתחומין, יח (תשנ"ח), עמ' 486-488. כך השיב גם הרב עוזיאל לשאלת רב הקהילה הספרית בלוס אנג'לס בארה"ב, גנז המדינה, 886/4, ראה בהשבתו לגבי אמירת קטנות ביום ה': ש"ת משפטי עוזיאל, ה. מהדורה תליתא, ירושלים תשס"א, א"ח, סי' נג. 164. מעריב, ה' באייר תשכ"ח. על שאלות נוספות שהגיעו מחוץ לארץ לגבי גילוח ותזמורת בגד ומסיבה לאחר החג, ראה: לעיל, פרק ג הערת 79, 81, 86, וש"ת במראה הבזק, ד, ירושלים תשס"ב, סי' נג-נד.

המפורשות. חוגים אחרים בציבור הרחב, או שהתעלמו או שהסתונו וסרב לקבל את סמכותה ואת פסיקותיה בעניין זה, כמו בתחומים אחרים.

סיכום

לסיכום פרשה מרתקת זו, ניתן לומר - שפר מזלו של יום העצמאות, ששני רבנים ראשיים תלמידי חכמים גדולים ומורמים מעם, עמדו ליד הגה ההתנהגות הרוחנית ברגע היסטורי של קביעת אופיו של יום העצמאות הראשון של מדינת ישראל. הרב עוזיאל, ובמיוחד הרב הרצוג - שראה במו עיניו את נוראות השואה באירופה בעת "מסע ההצלה" שלו שם עם סיומה - חשו את הדג, והכירו שתקומת מדינת ישראל, כ"אתחלתא דגאולה", היא בגדר נס חד פעמי שיש להודות ולהלל עליו. הם קבעו את התשתית והרקע לתפילות ולמנהגי היום. מכוח אישיותם וגדלתם בתורה, הם הצליחו להדוף את ההתנגדויות לכך, מבית ומחוץ. הבאים אחריהם תרמו את שלהם: הרב אונטרמן - בסדר התפילה הראשון שחיבר לבית-הכנסת הגדול בחל-אביב, והצעתו לקרוא את ההפטרה "עוד היום בנזב", הרב נסים - בהיתר נישואין, תספורת וגילוח ביום זה. הגדיל לעשות הרב גורן, ששינה פסקים שהיו מקובלים עשרות שנים ואף הוסיף תקנות, העיקריות שבהן - ברכת "שהחיינו" בליל החג ואמירת הלל בברכה בערב וביום. גם הרב ש' ישראל, חבר מועצת הרבנות הראשית כ-40 שנה, תרם תרומה מכרעת בהצעת סדר התפילות בשנה הראשונה, שהתקבל לבסוף, ואותו הרב מ"צ נדח - שהוציא את "התקן" הראשון. השפעה רבה ביותר בעיצוב דמותו של היום בהתאם להנחיותיה של הרבנות הראשית, היתה לשיבת "מרכז הרב" ולעומד בראשה, הרב צ"י קוק, שבמשך שנים יצא עם תלמידיו לרקוד ברחובות ירושלים עם הציבור הרחב, למרות שהם היו בכך כמעט בודדים מבין בני התורה בעיר. בליל החג בסעודת הוויה מיוחדת בישיבה, שמשכה אליה רבים, הוא ביאר בכל שנה את מהות היום וגדולתו, בתוספת קריאה להתחזק באמונה ולרקוד ולשמוח בו גם כאשר קמו מלעגים ומפקפקים, ובפרט כאשר המצב הרוחני והנשמי במדינה היה קשה. הרבנות הראשית הבינה שבסמכותה - כמוסד החלכתי העליון במדינה - לתקן חג לדורות עם תפילות ומנהגים מיוחדים. בזכות החלטת נועזת זו היא הצליחה לעצב, במידת רבה, את דמותו הרוחנית של החג. היא נתנה ליום ביטוי החולם את אוירת בית-הכנסת, כך שגם הציבור, לפחות הדתי-לאומי, יכל להיות שותף בשמחת החג, תוך תחושה שהמסורת היהודית העתיקה משרה מהדהד גם על חג חדש זה. לא קשה לדמיין כיצד היה נראה יום העצמאות בציבור הדתי ללא החלטה זו.

א. חלק מהזיומות לדיונים, ואפילו לקביעת סדר התפילות, באו מחוץ לרבנות הראשית. לעיתים הדיונים התקיימו רק לאחר שרבנים הפנו שאלות הלכתיות לרבנות הראשית, שאלות שבחלקן היה ניתן לחשוב עליהן באופן תוך עיון בלוח השנה, כגון: יום העצמאות שחל ביום שישי, בשבת או ב"שני קמא" וכו'.

ב. דיונים בנושאים כה חשובים ועקרוניים, היו לעיתים קצרים. לא תמיד היתה התיעצות עם כל חברי המועצה הקבועה והמורתבת, ואף לא עם גדולי פוסקי ההלכה שבדור [יתכן שדיוקא בשל כך היה ניתן לקבל את ההחלטה העקרונית הראשונה - שזוהו יום חג לדורות - ולא להישאר לנצח במחלוקת].

ג. בולט לעין, במיוחד בנושא זה, כיצד מועצה אחת שינתה את הוראות קודמתה, לכן, לגבי יום העצמאות קשה לומר בפסקנות - אלו הן ההחלטות שהתקבלו, והסכימו עליהן כל מועצות הרבנות הראשית לדורותיה. לא כל חברי המועצה השתתפו בדיונים, ובין אלו שכן השתתפו היו שבלטו ודעתם נשמעה יותר. ההוראות השונות שהתפרסמו לידעית הציבור, לא תמיד היו מדויקות, ברורות וחד משמעיות. דבר זה גרם לעיתים לבלבול, ויכוחים ומריבות בתוך בתי הכנסת - בעיקר לגבי הברכה על הלל - והשביתו לא אחת את שמחת החג. לא היה נוסח אחיד שהיה מקובל על כולם, כך שהתג לא קיבל את הצביון הראוי לו.¹

ד. במאמרים ובסימפוזיונים שונים, הביעו רבנים והוגי דעות את דעתם על אופיו הדתי של יום העצמאות. לא כולם הסכימו לתקנותיה של הרבנות הראשית ולמנהגי היום שהתקבלו בציבור הדתי. היו שדרשו לגרוע והיו שדרשו להוסיף.²

ה. השקפת עולמם של הרבנים הראשיים ביחסם למדינה - והראיה בהקמתה "אתחלתא דגאולה" ונס מירי ההשגחה העליונה - הצטרפה לשיקולים ההלכתיים, שגרמו לעיצובם של מנהגי יום העצמאות. חילוקי דעות בתוך מועצת הרבנות הראשית וחששות שונים, מנעו קבלת תקנות ונוסח תפילה רחב והגיגי יותר.

1. ראה: מ' שרג' וזעיר, קלב (אייר-סיון תשי"ב), עמ' ד'; רביצ' מיר, 'הדורות לינם העצמאות', שערס, ד' באייר תשי"ז [= אלה הם מועדי, ג. תל-אביב (תשי"ד), עמ' 167-170], הני"ל, 'מסירת לינם העצמאות', הצפה, ד' באייר תשי"ז; מ' ברש, 'דעות אחדות', כ"ד ביוסן תשי"ז, י' אדלשטיין, הצפה, י' באייר תשי"ז; י' שחור, הצפה, שם; ש' צוריקל, שם, א' באייר תשי"א; י' גורל, במעריב, 308 ואייר תשמ"ו, עמ' 8; הארץ, י' באייר תשי"ט, י' קשאני [מערב], ב' באייר תשי"ט; פנה לננועים בדבר, להציע מעין 'שלחן ערוך' לבית ישראל לעדותיו בארץ ובגולה, כדי לחוג את החג בצביון אחיד ככל האפשר.

2. ראה: 'כיצד נתן צביון דתי לחג העצמאות' [סימפוזיון], מחניים, כה ת"ו אייר תשי"ט, עמ' 2-4; ש' שמיר, 'זה היום' [סימפוזיון], מגיס אל פנים, 52 ואייר תשי"ז, עמ' 5-7; ש' בר טוב, הצפה, ב' באייר תשי"ג.

ההחלטה החשובה ביותר של הרבנות הראשית בשנה הראשונה היתה - יש לומר הלל ביום זה! נסכם בקצרה את הסיבות שנתנו הרבנים הראשיים עצמם ורבנים אחרים, לקביעתה - שיש לאומרו ללא ברכה:

א. ספק אם ניתן לברך רק על גדולת היום, מאחר ואין ביום זה מצוה מעשית כמו הדלקת נרות בחנוכה או קריאת מגילה בפורים.

ב. אין להוסיף על הברכות שתקנו אנשי "כנסת הגדולה".

ג. להדגיש - עם כל השמחה, הקמת המדינה זו רק "אתחלתא דגאולה" ואין לראות בה את הגאולה השלימה.

ד. ייסורי נפש על המצב הרוחני הירוד במדינה, כך שהשמחה מחולה בתוהו.

ה. ירושלים העתיקה לא נשארה בריבונותה של מדינת ישראל, מה עוד, שהיה ספק על עצם קיומה של המדינה.

ו. אין לברך על נס כל זמן שהוא לא הסתיים בהתעוררות ובהכרת הנס על ידי עם ישראל כולו.

ז. הנס לא נעשה לכלל ישראל, המלחמה היתה בעיצומה בה נפלו חללים רבים, לא התקבצו כל נידחי ישראל, אין שלום עם האויבים מסביב ועדיין הצרה והסכנה לא סרו.

ח. הדרון למנוע מחלוקת בתוך בית-הכנסת, בין אלו שירצו לברך לבין אלו שיתנגדו לכך.

ט. חשש מפילוג בעולם התורה והתחשבות בדעת גדולי הרבנים של הציבור החרדי.

י. גם בימי יהושע ועזרא לא עשו יום חג לכיבוש ארץ-ישראל.

יא. כל עוד יש ציבור, שאינו שמח ביום זה ואינו רואה בו את ישועת ה', לא ניתן לחייב את כלל ישראל לברך על ההלל.

בכל השנים, הרבנים הראשיים השתתפו בתפילות החג, בעיקר בבית-הכנסת "ישרון", ב"היכל שלמה" ובבית הכנסת הגדול, כולם בירושלים, למרות שלעיתים נוסח התפילה בבתי כנסת אלו היה שונה ממה שהם עצמם הורו. הם לא מחו על כך, כשם שלא יצאה מחאה כנגד אלו שערכו לעצמם סדר תפילות והנהיגו מנהגים שלא בהתאם להוראות של הרבנות הראשית. בדברי ברכתם לחג, בעצרת התפילה התגייגית ובעיתונות, הם הסבירו את מעלת וגדולת היום, הבהירו מהו האופי הראוי לתת לו ועודדו את העם לשמח ולהלל בו גם כאשר המדינה היתה נתונה במצב רוחני וחומרי קשה.

יחד עם זאת, יש להעיר מספר הערות העולות מהמחקר והעיון במסמכי אותה תקופה:

הדתי והנהגתו הרוחנית יכולים עדיין לתרום תרומה נוספת להעמקת התכנים והמימד הרוחני של יום חג זה, המאחד כמעט את כל הציבור בארץ.⁴

ט. חג זה לא זכה לאחדות ותמימות דעים. עיון בדעות ובחלוקי המנהגים בין חלקי הציבור הדתי בארץ ובין פוסקי ההלכה מלמד, שאין עוד חג ביהדות כמו יום העצמאות בו רבו הדעות, המחלוקות והמנהגים, אפילו בנקודה המרכזית – האם בכלל היה מותר לתקן ולקבוע אותו כיום טוב לדורות?⁵ כיום כל בית-כנסת נוהג לפי המסורת שהתגבשה בו במשך השנים, והרבה בהתאם לפסיקתו והשקפת עולמו של המרא דאתרא.

למרות כל מה שכתבנו לעיל, חובה לומר – מעטים הרבנים והרבניות, שהיו צריכים לקבל החלטות בנושא כל כך משמעותי כקביעת חג לדורות. בנושא זה הוכיחה הרבנות הראשית במיוחד בראייתה הממלכתית והאחראית – שהיא אכן מוסד רוחני בעל השפעה ניכרת במדינת ישראל. אם כי נדמה, שהיה באפשרותה, מבלי להתחשב בגורמים חיצוניים, לתרום יותר לעיצוב דמותו הרוחנית של יום העצמאות – חגה הרשמי של מדינת ישראל.

4. ראה: ד' מישלוב, 'משמעותיות ישנות וחידושים ליום העצמאות', בתוך: ש' רז (עורך), קובץ תצפיות הדתיות, ירושלים תשס"א, עמ' 644-648.

5. סיכום קצר ראה: ר"מ כשר, **התקומה הגדולה**, ירושלים תשכ"ט, עמ' 9; ר' רקובר, **הלכות יום העצמאות ויום ירושלים**, ירושלים תשמ"ה; עיתון שכונת "הר נוף" בירושלים, י' באייר תשנ"ב.

ו. לא כל הציבור קיבל את הוראותיה של הרבנות הראשית. מחד גיסא – הציבור החרדי, שמקדמת דנא לא התייחס לפסיקותיה, ומאידך גיסא – הציבור הלא דתי, שלא הגיע לביטוי הכנסת לטעום מאוירת החג. ובתוכם, הציבור הדתי-לאומי, רובו התנהג על פי הוראות הרבנות הראשית, להוציא חריגים שהיוו במצוות היום, הוסיפו מנהגים וניסחו קטעי תפילה חדשים בלי לבקש את הסכמתה. בלט בכך הקיבוץ הדתי. במשך השנים, היו שביקרו את פועלה בקביעת נוסח התפילה, על מה שהיה בו ובעיקר על החסר בו. עיקר הביקורת היתה על שלא נקבע: לומר את ההלל בברכה, לומר ברכת "שהחיינו", לקרוא בתורה בברכות ולברך על ההפטרה, וכן לא הוחלט על מצווה מעשית, סמל או מאכל מיוחד שיאפינו את היום.³ יש לציין, שהרבנים הראשיים או רבנים מטעמה של הרבנות הראשית לדורותיה, לא חיברו תפילה מיוחדת או פיוט, שיבטאו את מהות היום וגדולתו גם לדורות הבאים.

ז. קביעת הרבנות הראשית – שיש להודות ולהלל ביום העצמאות – התקבלה בחלק מהקהילות היהודיות בחוץ לארץ. רבנים ויהודים רבים בתפוצות חשו ביום זה שהוא גם חג שלהם, ורצו לדעת מה הורתה הרבנות הראשית לגבי ולהיות שותפים בהכרעותיה. לעיתים הוראות הרבנות הראשית הגיעו לשם באיחור או בצורה לא ברורה, דבר שגרם לבלבול ולויכוחים מיותרים.

ח. יום העצמאות הוא חג צעיר, צביונו הדתי עוצב אט אט, לא בשנה אחת נקבע אופיו הרוחני. במשך השנים נוספו וגם נגרעו קטעי תפילה ומנהגים שונים. מנהגי הולכים ומתגבשים ומסורות החג עדיין לא נכנסו לדפוס קבע. אם בשנים הראשונות השמחה היתה ספונטאנית, הרי בשנים האחרונות ישנה תחושה – גם בציבור הדתי-לאומי – שיום זה מתרוקן מתוכנו, השמחה פחתה ואופיו הדתי לא בא לידי ביטוי כנדרש. יתכן ודבר זה מבטא אכזבת מה מהמדינה, שרבים ראו בהקמתה ערך דתי. המלחמות והתחללים הרבים שנפלו למען הקמתה וביסוסה, פגמו בשמחה האמיתית. אופי החגיגות בציבור הלא דתי השפיע גם על המשפחה הדתית. יש מקום לעיון מחודש, אם הציבור

3. ראה: מ"ד הר, 'יום העצמאות בהלכה ובתפילה', דעות, א' ותשי"ז, עמ' 7-9; י' ליבוביץ, 'יום העצמאות כחג דתי, שם, עמ' 16-13 = **יהדות עם יהודי ומדינת ישראל**, ירושלים תשכ"ו, עמ' 94-95; צ' הר זהב, **הצמח**, י' באייר תשי"ז, מ' שרי (לעיל, הערה 11), מ' ששר, שם, ד' באייר תשמ"ט = **סמבטיון: על היום וזמנים**, תל-אביב 1992, עמ' 229-237; 302] מ' מדר, **עמודים**, 180 וסיון תשכ"א, עמ' 17-18; מ' חיות, 'חג נולד', שם, 553 ואייר תשנ"ב, עמ' 358-362; א' יערי, 'גלגולו של סידור', שם, עמ' 362-364; מ' אור, **אור המאיר**, סדרת צבי תשמ"ז, עמ' 77-78; ש' קדרי, **הצמח**, י"ב באייר תשכ"ה; הנ"ל, **טווי ישרון**, ל' באייר תשכ"ב, עמ' 8-10; ראה: מ' בריס, **הצמח**, י"ז באדר ב' תש"ס.

חידוש שלא היה כמותו מימי בית שני

על עיצוב דמותו הרוחנית של יום העצמאות בידי הרבנות הראשית בשנת ה'תש"ט –
שיקולים, נימוקים והחלטות

שמואל כץ

אחת ההחלטות החשובות, המשמעותיות והנועזות ביותר שקיבלה הרבנות הראשית מאז היווסדה, בט"ז באדר א' תרפ"א (1921), הייתה ההחלטה שהתקבלה בחודש ניסן תש"ט (1949), ולפיה יום העצמאות של מדינת ישראל החוגגת שנה לקיומה הוא יום בעל משמעות דתית, החייב בהלל והודיה לקב"ה, וחובה זו היא לדורות!

בעת קבלת החלטה זו, הרבנים הראשיים לישראל היו הרב יצחק אייזיק הלוי הרצוג והראשון לציון הרב בן ציון מאיר חי עוזיאל. שניהם תפקדו בהרמוניה מלאה ובהערכה הדדית רבה. השקפת עולמם על תהליך הגאולה בדורות האחרונים, על הערך הרוחני שיש בהקמת המדינה ועל החובה להיות שותפים עם האומה בכאבה ובשמחתה אפשרו להם להוביל את המהלך המשמעותי הזה.

שאלות יסוד

הרבנות הראשית לא יכולה הייתה להתייחס ולהביע את דעתה בקשר ליום העצמאות, אלא רק לאחר קבלת ההחלטות בנדרון בממשלה ובכנסת. ב"ג באדר תש"ט (1949) החליטה הממשלה שיום ה' באייר ייקבע כ"יום המדינה", שיוחג מדי שנה כחג לאומי רשמי. החלטה זו התפרסמה בעיתונות, והייתה ידועה לכול. ב"ב בניסן הביאה הממשלה את "חוק יום הקוממיות" לדיון בכנסת. היה זה למעשה הדיון הראשון על עיצוב דמותו של היום. חברי הכנסת הפגינו אחדות כמעט מלאה ברצון שיום זה לא יהא יום חולין, אלא בעל צביון יהודי מסורתי כשאר חגי ישראל. בסוף היום הוחלט להעביר את ההכרעה בנדרון לוועדת הכנסת, אך מקוצר זמן זו החליטה למסור את ארגון החג לממשלה, בתוספת הצעה החשובה לענייננו: "נשמעה בוועדה גם הצעה בקשר להכרזת החג ותוכנו, ושתייעצו בעניין זה עם כבוד הרבנים הראשיים" (ההדגשה שלי, ש"כ).

החוק העניק אפוא את ארגון אירועי החג הלאומי לדרג השלטוני הבכיר ביותר - הממשלה. בכ"ז בניסן פרסמה ה"ועדה הממשלתית" את תוכנית יום העצמאות, ובה לא הוזכר דבר הקשור לסדר היום בבית-הכנסת ולמנהגי הסעודה בבית. למחרת פרסם ראש הממשלה דוד בן-גוריון הוראות מיוחדות, טכניות בלבד, בדבר הפעלת שירותי תחבורה ודואר ופתיחת בתי אוכל, בתי קפה ובתי שעשועים. לא היה בכך כל תרומה ליצירת אוירת חג מסורתית בחוג המשפחה ובחוצות הערים. גם במגשר המיוחד שפרסמה הממשלה ליום העצמאות הראשון הייתה התעלמות מוחלטת מהעצמאות הרוחנית, ובלט בה חסרון שם ה' או פסוק כלשהו. כיצד הרבנים הראשיים התכוננו לרגע היסטורי זה? מה היה להם להציע ל"ועדה הממשלתית" שהוזכרה לעיל? אילו הנחיות הם הוציאו לרבנים ולציבור הרחב לקראת החג הממשמש ובא?

בפני הרב הרצוג והרב עוזיאל עמדו שאלות הלכתיות חדשות וקשות, ששום רב בארץ ובגולה לא התמודד איתן, וזאת פחות מתחודש ימים לפני יום העצמאות הראשון של המדינה. כאן ניתנה ביד הרבנות הראשית ההזדמנות להגשים לפחות חלק מחזונה - לעצב את דמותה הרוחנית של מדינת

היהודים, בנתינת גושפנקא הלכתית-דתית לחג חדש בישראל - דבר שלא עשתה רבנות לפניה מאז חורבן בית שני!

הרבנים הראשיים והרבנות הראשית היו צריכים לתת פתרונות למספר שאלות עקרוניות:

א. האם בסמכותה של הרבנות הראשית לקבוע בזמן הזה יום טוב לדורות? אם כן - האם בכוחה לחייב בכך גם את הקהילות היהודיות בתפוצות?

ב. האם יש משמעות דתית לאירוע היסטורי חד פעמי כהקמת מדינה יהודית, אפילו אם היא לא מתנהלת על פי תורת ישראל וראשיה אינם שומרים תורה ומצוות?

ג. האם ראוי מבחינה הלכתית להצטרף להחלטת הכנסת, ולקבוע דווקא את יום ה' באייר כיום חג? אולי היה מקום לקבוע את יום סיום מלחמת השחרור?

ד. אילו קטעי תפילה יעטרו יום זה - האם מותר לומר בו הלל, עם ברכה או בלעדיה?

ה. האם ניתן לחבר ולתקן תפילות חדשות ליום חגיגי זה, כדי שיבטאו טוב יותר את רחשי הלב?

ו. האם בכוחו של יום העצמאות לבטל את אמירת ה"תחנון" בתפילה, את אמירת הסליחות שנהוג לומר בימי בה"ב לאחר חג הפסח, ואת מנהגי האבלות של ימי ספירת העומר?

כבר בשנה הראשונה רבו הדעות והמחלוקות בשאלות אלו. ננסה בדברים הבאים לחשוף את השיקולים, את ההתלבטויות ואת אופן קבלת ההחלטות של הרב הרצוג, של עמיתו הרב עוזיאל ושל מועצת הרבנות הראשית, שהובילו לעיצוב דמותו הרוחנית של יום העצמאות ולקביעת סדר התפילות הנאמרות בו עד עצם היום הזה.

הנחיות ראשונות

המסמך הראשון שמצאתי בעניין החלטת הרבנות ביחס לאופיו של יום העצמאות הוא מכתב ששלחו הרב הרצוג והרב עוזיאל בח' בניסן תש"ט (1949) לחברי מועצת הרבנות הראשית המורחבת. במכתב, שנשלח רק אחרי שלושה שבועות מיום פרסום החלטת הממשלה לקבוע את ה' באייר כיום חג, הביעו הרבנים הראשיים את דעתם הברורה כמענה לשאלות הרבות שהופנו אליהם:

המפנה היסודי שחל בחמלת ה' עלינו להצלתנו ולפדות נפשנו עם הכרזת עצמאותנו בארץ מחייב אותנו לקיים ולקבל עלינו לדורות את יום הכרזת מדינת ישראל, הוא יום ה' באייר שבכל שנה, ליום שמחה של אתחלתא דגאולה לכלל ישראל, ולהוציא את היום שבו נעשה הנס הגדול הזה מכלל מנהגי האבלות של ימי ספירת העומר, עם מתן הוראות לתפילת הודיה ודרשות מעין המאורע בבתי הכנסת בתפילת מנחה (ההדגשות שלי, ש"כ).

כנראה שההכנות לחג הפסח הקשו על כינוס חברי המועצה לירושלים לדיון מעמיק בנושא, ולכן ביקשו הרבנים הראשיים לקבל מיידית את הסכמתם, כדי להספיק להוציא בזמן כרוז והודעה לציבור הרחב. יש לשים לב:

א. יום ההכרזה על הקמת המדינה - ה' באייר - נתפס כבר אז על ידי הרבנים הראשיים כ"אתחלתא דגאולה". נקודה עקרונית זו הניעה אותם בכל פעילותם בקשר ליום זה, למרות שלא כל חברי המועצה הסכימו להשקפת עולם זו.

ב. החג חייב להיקבע לדורות ולכלל ישראל, אף לאלו בתפוצות, ללא התניה מה יהיה אופייה הרוחני של המדינה בשנים הבאות, וכמה תורה ומצוות יקיימו תושביה בעתיד.

ג. כדי שגדולתו ואופיו הרוחני המיוחד של יום העצמאות - כיום שבו חל מפנה גדול בתולדות עם ישראל - יובלטו גם בפרהסייה, ברשות הרבים, סברו הרבנים הראשיים שיש לבטל את מנהגי האבלות הנהוגים בתקופה זו, ימי ספירת העומר. נושא זה יעמוד במרכזו של ויכוח סוער במשך שנים רבות.

ד. הרבנים הראשיים לא הציעו לחברי המועצה סדר תפילה מיוחד ומפורט. בשלב זה הם התכוונו רק לחגיגות יתר בתפילת מנחה!

לא מצאתי כל מסמך שילמד מה השיבו חברי המועצה; ייתכן שהתשובות ניתנו בטלפון. לעומת זאת, מצאתי כרוז שהכניח הרבנות הראשית עבור הציבור הרחב: "בידיעת המועצה המורחבת ולשכות הרבנות בארץ", לקראת "יום המדינה" (עדיין לא נקבע השם הרשמי של החג). ההנחיות שנתנה הרבנות הראשית היו הפעם יותר מפורטות:

א. אין אומרים "תחנון" בשחרית ובמנחה, ואין מספידים ביום זה.

ב. בתפילת מנחה: לפני "אשרי", בעת פתיחת ארון הקודש, נושא הש"ץ תפילת אזכרה לעילוי נשמות חיילי צה"ל שנפלו במלחמה. אחרי חזרת הש"ץ, הלל ללא הברכות לפניו ולאחריו, והרבנים דורשים מעניין היום.

ג. יש להרבות בצדקה לעניים כמו בפורים.

ד. מרבית בסעודות בשילוב זמירות ושרי קודש של משוררים כר' יהודה הלוי, בין מנה למנה, ופרקי תהילים: ל, קמד, קמו, קמט, קן.

ה. לסעודות אלו יש דין של סעודת מצווה.

ממסמך זה ניתן ללמוד מספר פרטים חשובים: א. אין כל התייחסות לתפילה בליל החג. ב. אמירת ההלל נקבעה לתפילת מנחה - דבר שלא נהוג בשום חג! אני משער שהנחיה מפתיעה זו נבעה מהרצון לאפשר גם למי שעובדים במשך היום להשתתף בתפילה החגיגית אחר הצהריים. ג. אין כל התייחסות למנהגי האבלות הנהוגים בימי ספירת העומר. ד. נעשה כאן ניסיון לשוות ליום זה סטטוס הלכתי בדומה לחגים מדרכנן - חנוכה ופורים. ה. יש פירוט מדויק אילו פרקי תהילים יש לומר בסעודת החג. כרוז זה, כנראה, לא פורסם ברבים.

התנגדות חרדית

בי"א בניסן התפרסמה בעיתונות ידיעה קצרה ומפתיעה בשמה של הרבנות הראשית, וזאת מבלי להמתין להחלטה הרשמית של הכנסת, שהתכנסה לדיון בנושא זה רק למחרת:

"יום המדינה", ה' אייר, שחל בימי הספירה, שלפי דיני ישראל נוהגים בהם אבלות, יהא דינו כיום ל"ג בעומר, ולפי החלטת הרבנות הראשית יותרו כל השמחות, חגיגות נישואין, תספורת וכו' (ההדגשות שלי - ש"כ).

ידיעה זו שימחה רבים מבין אלה שהעריכו את פועלה של הרבנות הראשית, עד שהיה מי שהגדירה כך: "פסק הלכה זה הוא מאורע בחייה של תורה. הוא מוכיח באיזו מידה היהדות התורנית וסמכותה הגבוהה ביותר, הרבנות הראשית, תופסת את המאורע של יום הקמת המדינה". אך השמחה לא ארכה זמן רב. כנראה שלהחלטה גורפת ונועזת זו - השוואה מוחלטת ל"ג בעומר - קמו מתנגדים

בתוך המועצה ומחוצה לה, בעיקר בציבור החרדי. בביטאונה של אגודת ישראל, לאחר בירור ברכנות הראשית של תל-אביב ואחר כך אצל הרב הרצוג, נמסר שהידיעה אינה מדויקת ושהעניין עדיין נתון בדיון. הובעה שם הדישה שלפני ההכרעה הסופית תתקבל חוות דעתם והסכמתם של כל רבני ארץ ישראל ורבני הגולה, כדי למנוע פילוג ביהדות שומרת התורה וחילול השם. דבר זה לא נעשה מקוצר זמן, ומתוך ידיעה ברורה שהסכמה כללית לא תינתן. הרב הרצוג והרב עוזיאל סברו שלרכנות הראשית, בהיותה המוסד ההלכתי העליון במדינה, יש סמכות להחליט בעצמה בנושא זה, למרות שהוא בעל משמעות כה גדולה לכל הציבור על פלגיו השונים, בארץ ובתפוצות.

מועצת הרבנות הראשית המורחבת התכנסה לדיון דחוף רק ב"ח בניסן, חול המועד פסח (בדרך כלל לא התקיימו ישיבות בחול המועד). מעיון בפרוטוקול הישיבה מתברר שהייתה נסיגה מההחלטה הנ"ל, תוך הבהרה שלפיה כשירושלים העתיקה תחזור לריבונות ישראל תדון הרבנות הראשית האם יש לבטל ביום זה את מנהגי האבלות. לגבי אופיו החגיגי של היום וסדר תפילת ההודיה בו הוחלט:

א. אין אומרים "תחנון" ביום זה.

ב. בתפילת שחרית אומרים הלל ללא ברכה, עורכים אזכרה לחללי מלחמת השחרור ו"מי שבירך" למדינה.

ג. מרבנים בסעודה וזמרה ונותנים מתנות לאביונים.

אם כן, חל כאן שינוי עקרוני. את ההלל (ללא הברכות) והאזכרה לחיללי צה"ל יש לומר בתפילת שחרית, ויש הוספה חשובה – ה"תפילה לשלום המדינה". כאשר הוראות אלו התפרסמו בעיתונות שוב חל שינוי: ה"תפילה לשלום המדינה" הושמטה; האזכרה לחללי צה"ל הועברה לתפילת מנחה, ונוספה הדגשה - לסעודת היום יש דין של סעודת מצווה. בנוגע לנישואין ותספורת ביום זה, נאמר שבכך "תדון הרבנות הראשית כאשר ירושלים עיר קודשנו העתיקה והחדשה כאחת תוחזר לישראל".

עיצוב התפילה

ההוראות לעיל כלליות ומעטות מדי מכדי לשוות לבית-הכנסת אווירת חג מיוחדת. ואכן, בל' בניסן התפרסם בעיתונות סדר מפורט של "תפילה והודיה ביום העצמאות", שבו מפורטים קטעי התפילה הנוספים ליום זה והמנהגים החגיגיים המיוחדים המתקיימים בו. בסדר זה נעשה ניסיון לשלב קטעי תפילה המוכרים לציבור ממועדים אחרים, כדי שהם יקרינו על החג החדש מאווירת ימי מועד אלו ויבהירו למתפללים שיום זה מבטא רק את "אתחלתא דגאולה" ויש להמשיך להאמין בביאת המשיח. בסדר זה לא נקבעו ברכות, כדי לא להיכנס לספק באמירת שם ה'.

מהודעה זו, שהתפרסמה תחת שמה של הרבנות הראשית, היה ניתן להבין שהיא זו שקבעה את סדר התפילות הנ"ל, אך לא כך היו פני הדברים! גילינו ומצאנו שרבנים מ"חבר הרבנים של הפועל המזרחי", שלא הסתפקו בהנחיות שפרסמה הרבנות הראשית לאחר חג הפסח, הם שערכו את סדר התפילה. במכתב אל הרבנות הראשית הם ביקשו שתסמוך את ידה על סדר התפילה המוצע כסדר יום קבוע לכל הציבור בארץ. במידה שקוצר הזמן לא יאפשר דיון וקבלת החלטה בנידון, הם מסתפקים בהסכמת הרבנים הראשיים לאשרה כתוכנית רשות, כך שהרבנים המקומיים יוכלו לפרסמה במקומם.

רבה של כפר הרא"ה, הרב שאול ישראלי, ושכנו, הרב משה צבי נריה, ראש ישיבת בני עקיבא במקום, הם, כנראה, שהציעו את עיקרו של סדר התפילה הנ"ל. הרב ישראלי נפגש למחרת בירושלים עם הרב עוזיאל כדי לקבל את הסכמתו. הרב עוזיאל מחק על הטופס המקורי שהוגש לעיונו מספר

קטעים, והם: "הריני מוכן ומזומן לשמוע קול שופר ביום עצמאות ישראל"; "תקע בשופר גדול לחירותנו... ברוך מקבץ נידחי עמו ישראל"; ברכה בשם ומלכות "שעשה לנו ניסים בימים ההם ובזמן הזה"; קריאה בתורה לשלושה עולים בספר דברים פרק ל, א-כ. הרב ישראלי הוסיף בכתב ידו שני קטעי תפילה שיש להוסיף לסדר היום: בתפילת ערבית - "מי שעשה נסים לאבותינו ולנו" וכו', ובתפילת שחרית - "אנחנו חייבים להודות ולהלל... ונאמר לפניו שירה חדשה הללויה". לאחר שהנוסח תוקן והושלם הוא נשלח לפרסום בעיתונות.

תוקפו של יום

כדי שהציבור הדתי יקבל את החלטת הרבנות הראשית להחלטת הכנסת לקבוע את יום ה' באייר כיום חג היה צורך להסביר מבחינה הלכתית ואמונית את החשיבות הגדולה לדורות דווקא של יום ה' באייר תש"ח - יום שבו לכאורה לא אירע כל ניצחון. אדרבה, למחרת פרצו צבאות ערב כדי להכחיד את המדינה שזה עתה נולדה. הרב הרצוג היה באותה העת בארצות הברית, ולכן הרב עוזיאל נטל על עצמו משימה חשובה זו. הוא פרסם מנשר מיוחד לכבוד יום העצמאות הראשון למדינה, ואלו עיקרי דבריו:

...דבר זה ראוי לאמרו ביום זה, הוא יום הכרזת מדינתנו העצמאית מדינת ישראל - "היום הזה נהיית לעם לה' א-להיך"! כי ביום הזה התפרקנו מעול שעבוד מלכות זרה בצורה מגדטורית בארץ ישראל שרצתה להחניק אותנו עד מוות, ומאימת מלחמת ממלכות שמסביבנו שדימו לשעבדנו שעבוד עולם. הכרזה נועזת זאת, שלא האמינו לה כל מלכי ארץ, עשתה את כל עם ישראל, שבארץ ובתפוצות, לעם עצמאי וריבוני בארצו ובכל משטרי חייו, נתנה אומץ וגבורה לצבאות ה', הם צבאות ישראל במלחמת גאולתו כאריות והצליחו נגד כל הקמים עלינו מסביב, והיא אשר פתחה שערי ארץ לפני עם ישראל מכל פזורי הגולה אל ארץ נחלת ה', והיא אשר נתנה לעם ישראל את מקומו המכובד בין כל העמים... יום זה הוא יום טוב לישראל היושב בארצו ובכל תפוצות פזוריו לדורותינו ולדורות עולם (ההדגשות שלי, ש"כ) להודות לה' חסדו ולהגיד בקול זמרה וצהלה הלל ותהילה - "זה היום עשה ה' נגילה ונשמחה בו".

דברים מרוממים אלו של הרב עוזיאל מבהירים כמה נקודות חשובות ויסודיות בהבנת מהות היום. לדעתו, התוקף ההלכתי וחשיבותו של יום העצמאות - שנקבע דווקא לה' באייר - נובעים מהסיבות הבאות:

א. פריקת עול שעבוד מלכויות וקבלת הריבונות על ארץ ישראל, יחד עם סיום שלטון המנדט הבריטי בארץ בחצות ליל אותה שבת.

ב. בניצחון במלחמה הקשה שהתנהלה בארץ, של מעטים מול רבים, היתה הצלה ממות לחיים ומסכנת כליה.

ג. האומץ שהיה למנהיגי האומה להכריז על הקמת המדינה באותו היום למרות הסיכון הרב שהיה בכך הפך את עם ישראל - גם את אלו שבתפוצות - לעם עצמאי וריבוני.

ד. ביום זה נפתחו שערי הארץ לעלייה חופשית של יהודים לארץ אבותם, במיוחד לניצולי השואה, ובכך יש מעין סיום הגלות.

ה. עם ישראל קיבל מקום מכובד במשפחת העמים, לאחר שנות השפלה בגלות הארוכה ולאחר השואה הנוראית בסופה.

ו. יום העצמאות הוא יום חג השייך גם ליהודי התפוצות, כי מאותו היום יש באפשרותם לעלות לארץ בכל עת שיחפצו, במיוחד בעת צרה.

ז. יום העצמאות הוא יום טוב לדורות!

דברים מרוממים אלו נכתבו על ידי הרב עוזיאל כבר בכ"ח בניסן, אך משום מה הם התפרסמו בעיתונות באיחור רב, רק בה' באייר בבוקר! אם היו מתפרסמים מספר ימים קודם, היה בהם כדי לרומם את רוח הציבור הרחב, ולהבהיר לכול, לפני תפילות ההודיה, את גדולת היום. על מנשר זה היה חתום הרב עוזיאל ולא הרבנות הראשית, והוא למעשה היווה משקל נגד למנשר שפרסמה הממשלה, שבו הייתה התעלמות גמורה מהמימד הרוחני-דתי של היום.

חגיגה ראשונה

תפילות הודיה חגיגיות התקיימו כליל החג בכל רחבי הארץ. בתי-הכנסת היו מלאים באלפי מתפללים. טקס מיוחד התקיים בירושלים, בארגון הרבנות הצבאית, השירות הדתי בצה"ל ומשרד הדתות. אירוע זה נפתח בטקס הודיה "לתקומת ישראל ושיבת הארון משדה המערכה לירושלים". תהלוכה מיוחדת של רבנים צבאיים וחיילים נעה כאשר בראשה נראו למרחוק שני ספרי תורה, סמל ענק של מדינת ישראל, דגל מלכות - שעליו נכתבו כל שמות מלכי יהודה - דגל המדינה ודגלי שנים עשר השבטים. רבבות חוגגים ליוו את התהלוכה בשירה וריקודים ברחובות העיר עד בית-הכנסת "ישורון", שם התכנסו אלפים לתפילת ההודיה.

התפילה נפתחה בפתיחת ארון הקודש על ידי הרב עוזיאל, שענד על בגדו את אות הכבוד מזהב שקיבל ביום הכרתו לראשון לציון. לאחר תפילת ערבית חגיגית קרא הרב הצבאי הראשי, הרב שלמה גורונצ'יק (גורן), את "דבר התקומה" – הייתה זו מגילת קלף שעליה נכתבה תפילה מיוחדת, שחבורה במיוחד ליום העצמאות הראשון. הרב עוזיאל נאם בענייני דיומא, הוקראו הפסוקים: "וכי תבואו מלחמה" (במדבר י', ט-י) ו"עוד היום נגוב" (ישעיהו י"ב), ונערכה תפילת אזכרה לחללי מלחמת השחרור. סדר זה שונה במעט מזה שהרבנות הראשית עצמה הציעה לציבור.

למחרת, בשעות הבוקר, התקיים מצעד צבאי מרשים בירושלים, כשעל בימת הכבוד יושב גם הרב עוזיאל. מצעד זה"ל הגדול, שתוכנן לצעוד בתל-אביב, בוטל בגלל הדוחק הרב ובשל התפרצות הקהל העצום לרחובות. הרב הרצוג היה הנואם המרכזי באסיפת המונים לכבוד יום העצמאות שהתקיימה במדיסון סקוור גארדן שבניו-יורק. נאמו בפני 200 אלף איש השאיר רושם עז על השומעים.

הרב שמואל כ"ץ הוא רב בית הספר ממ"ד תורני לבנות הר-נוף, ת"ת ממ"ד 'נחלה' הר-נוף, אולפנת חורב בירושלים, וחוקר תולדות הרבנות הראשית

המחקר שעליו מבוסס מאמר זה, התפרסם בספר 'הרבנות הראשית לישראל: שבעים שנה לייסודה', ירושלים תשס"ב

אלף תשט

לכבוד חכם מפואר, מר אברהם תורג'מן, שליט"א.
שלום שלום.

חכם לבב!
מכתב כבודי קבלתי ברצון, בו שאל ה' שאלות,

...

ד' עוד שאלת על יום העצמאות, שיש אומרים בו
תחנון וסליחות וכו'. וכו'.
תשובה. אין לך לסכסך דעתך בענינים אלו. אתה
ספרדי תרד, עשה מה שאנחנו עושים, עושים
אותו יו"ט בהלל גמור ובתודאה למלך הכבוד ב"ה,
ואוכלים ושותים ושמחים, ואין לנו עסק עם אחרים.

